

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**RONALD DWORKİN'İN EŞİTLİKÇİ
LİBERALİZMİNDE ANAYASAL DEMOKRASİ
TEORİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ertuğrul Kaan YILDIRIM

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zeynep Özlem ÜSKÜL ENGİN

AĞUSTOS 2023

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**RONALD DWORKİN'İN EŞİTLİKÇİ
LİBERALİZMİNDE ANAYASAL DEMOKRASİ
TEORİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ertuğrul Kaan YILDIRIM

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zeynep Özlem ÜSKÜL ENGİN

AĞUSTOS 2023

ÖNSÖZ

Okuyacağınız bu tez çalışması bir soru ve merak üzerine kaleme alınmaya başlandı. Siyasal-hukuki meşruiyetin dayandırıldığı ancak günümüz toplumlarında hem enflasyonist kullanımından hem de ortadan kaldırıldığından veya en azından zayıflatıldığından yakınılan demokrasi kavramı nasıl yorumlandığı takdirde bu kavrama içkin olan eşitlik ideali en iyi şekilde hayata geçirilebilecektir? Hukuk ve politika felsefesi literatürünün içine girdikçe demokrasi ile eşitlik arasındaki karmaşık ilişkiyi değerlendirme biçimim, liberal-cumhuriyetçi teorilerin temel uzlaşısı ve çatışma konularına doğru kaydı. Çağdaş düşünürlerin çoğu liberal anayasacılık ile cumhuriyetçi halk egemenliğini bağdaştırmaya çalışmış ancak bu çabalardan pek azı meseleye bir hukukçu bakış açısıyla yaklaşan Ronald Dworkin kadar özgün ve berrak bir perspektif sunabilmiştir. Bu nedenle onun teorisinin içerisinden düşünmenin cazibesine kapılarak çalışma konumu gözden geçirdim. Zamanla bu çalışma Dworkin'in eşitlikçi liberalizminin boyutlarına, anayasal yorum anlayışına doğru dallanıp budaklanarak kapsamlı bir bütüne kavuştu.

Dworkin'i ciddiye alarak anayasal demokrasiyi politik topluluğun müşterek eylemi ve bireylerin insan onuruyla kavramak, hukuku ve siyaseti felsefi bir gerekçelendirme temelinde inşa etmeyi vaat ettiği gibi siyasal iktidarlara ve uzlaşımsal meşrulaştırma çabalarına karşı eleştirel mesafeyi koruma iddiası taşır. Bu çalışma okurunu Dworkin ile birlikte, ama onun tarihsel, toplumsal, düşünsel sınırlarının da bilincinde olarak, düşünmeye ve tartışmaya davet ediyor. Çalışmanın müellifi, kendisiyle aynı zincirleme romanın ortak yazarı olmayı hedeflediği büyük hukuk bilgini ve filozof Ronald DWORKIN'e minnet ve şükran borçludur.

Her insani faaliyette olduğu gibi bu tez çalışmasının tamamlanabilmesinin gerisinde de birçok kişinin emeği ve desteği bulunuyor. Yazdıklarımı özenle okuyup ayrıntılı geri dönüşler sunarak argümanlarımı tekrar tekrar kurgulamamı ve metin içi bağlantılar kurmamı sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Zeynep Özlem ÜSKÜL ENGİN'e sonsuz teşekkürlerimi ifade etmeliyim. Dworkin'i anlamaya ve yorumlamaya çalışırken başvurduğum ilk kaynak hocam Prof. Dr. Ahmet Ulvi TÜRKBAĞ idi. Tezin yazımı süresince kendisinin eserleri, önerileri ve düşünceleri

hep aklımda dönüp durdu. Çalışmamı okuyup değerli görüşlerini ve eleştirilerini paylaştığı için kendisine teşekkürlerimi sunarım. Tez jürimde yer alan ve gayretlendirici sözleri, önerileri, değerlendirmeleri ile kavrayışımı zenginleştiren Doç. Dr. Sevtap METİN'e çok teşekkür ederim. Ne zaman yardıma ihtiyaç duysam desteğini eksik etmeyen, yüksek lisans derslerinde öğrendiklerim sayesinde akademik çalışmalarımı şekillendirdiğim hocam Doç. Dr. Birden GÜNGÖREN BULGAN'a teşekkür ederim.

Tez konumun sınırlarını belirlerken içtenliği, ilgisi ve birikimiyle yardımına yetişen, hukuk öğrenimime başladığım ilk yıldan bu yana üzerimde büyük etkisi olan hocam Dr. İrem ÇAĞLAR GÜRGEY'e müteşekkirim. Çalışmamın her aşamasında beni yüreklendiren, ufkumu ve zihnimi genişleterek konulara farklı açılardan bakmamı sağlayan, tezimin son halini detaylı bir şekilde okuyarak yorum ve kritiklerini paylaşma inceliği gösteren Dr. Özgür Emrah GÜREL'e minnettarım. Kendisine çalışma alanımdan bahsettiğimde ilgi ve dikkatle takip edip tavsiyelerde bulunan, Dworkin'e farklı düşünürlerin perspektifinden bakarak yaklaşımımı derinleştirmemi sağlayan Prof. Dr. Kurtul GÜLENÇ'e canı yürekten teşekkürü borç biliyorum.

Çalışma sürecim boyunca karşılaştığım tüm güçlüklerde her zaman büyük bir güven, samimiyet ve anlayışla yanımda duran, fikirlerimi dinlemekten, yazdıklarımı okumaktan hiç bıkmayan, beni daima motive eden dostum Jülide ARIKAN'a ne kadar teşekkür etsem eksik kalır. Yüksek lisans yolculuğumda kendilerinden çok şey öğrendiğim, her zaman yardımlarını ve dostluklarını yanımda hissettiğim Yasin UYSAL ve Mehmet Semih ÖZTEKİN'e teşekkür ederim. Akademik hayatımda her zaman sağduyusuna başvurduğum Ali Tarık ALAÇAM'a sonsuz desteği için teşekkür ederim. Çağdaş liberal gelenek üzerine yaptığımız tartışmalar, önerdiği kaynaklarla çalışmamın oluşumuna katkı sunan Hasan AYER'e teşekkürü borç biliyorum. Tezimin nihai aşamasında karşılaştığım zorlukları kolaylaştıran Arş. Gör. Caner BİRDAL ve Arş. Gör. Dolunay ÇÖREK'e çok teşekkür ederim.

Bu tezin yazılmasını mümkün kılan başat aktör ailem. Onların engin sevgileri, bağlılıkları, fedakarlıkları, destekleri olmasaydı böyle bir eserin ortaya çıkması olanaksızdı. İyi ki varlar! Bu çalışmamı onlara ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii
RÉSUMÉ.....	ix
ABSTRACT	xvii
ÖZET.....	xxiv
GİRİŞ	1
1. RONALD DWORKİN'İN SİYASET TEORİSİNİ BİÇİMLENDİREN KOŞULLAR	14
1.1. Tarihsel-Toplumsal Koşullar	14
1.1.1. Modern Demokrasilerin Ortaya Çıkışı ve Demokrasi Teorilerine Genel Bakış	14
1.1.1.1. Demokrasi Kavramı ve Tanımlama Sorunları	15
1.1.1.2. Eşitlik-Özgürlük Geriliminde Demokrasi	19
1.1.1.3. Yurttaşlık Bağı ve İnsan Hakları	23
1.1.1.4. Kolektif Eylem ve Cumhuriyetçilik.....	26
1.1.1.5. Çağdaş Demokrasi Teorileri.....	29
1.1.1.5.1. Demokratik Elitizm Teorileri.....	31
1.1.1.5.2. Müzakereci Demokrasi Teorileri	36
1.1.1.5.3. Anayasal Demokrasi Teorileri.....	39
1.1.2. Amerikan Siyasal Kültürü	43
1.1.2.1. Demokratik Yurttaşlık-Klasik Elitizm İkiliği: Sivil İtaatsizlik, İdari Devletin Büyümesi ve Politik Süreçlerin Zayıflatılması	44
1.1.2.2. Lockeçu Konsensüs Tezi: Bireysel Haklar ve Eşitlik Fikri.....	48
1.1.2.3. Siyasal Alt-Kültürler: Bireycilik, Kamusal Ahlak ve Hiyerarşik Toplumsal Düzen	52
1.1.2.4. Siyasal Partiler ve Kültür Savaşları: Bölünmüş Amerika ve Ortak Zemin Arayışı.....	55
1.1.2.5. Hukuk Kurumları ve Anayasa Yargısı.....	58
1.1.3. Refah Devletinin Yükselişi ve New Deal Liberalizmi	66
1.1.3.1. Keynesyen Refah Devletinin Kurumsallaşması ve Sosyal Adalet Kavramının Ortaya Çıkışı	66
1.1.3.2. New Deal Liberalizminin Gelişimi ve Eşitlikçi Liberal Politika Savunusu	69
1.1.3.3. New Deal Liberalizminde Anayasacılık Tartışmaları	71

1.1.3.4.	Refah Devletinin Düşüşü ve Yeni Sağın Ortaya Çıkışı	75
1.2.	Düşünsel Koşullar.....	79
1.2.1.	John Rawls'un Adalet Teorisi ve Dworkin'in Rawls Yorumu	79
1.2.1.1.	Hakkaniyet-Adalet Bağıntısı ve Toplumun Temel Yapısının Anti-Pozitivist Yorumu.....	81
1.2.1.2.	Orijinal Pozisyon ve Kurucu Değer Olarak Eşitlik.....	84
1.2.1.3.	Düşünümsel Denge ve Kurucu Yorumun Temelleri	86
1.2.1.4.	Adalet İlkeleri ve Dworkin'in Bu İlkelere Dair Eleştirileri	89
1.2.1.5.	Politik Liberalizmin Esasları	93
1.2.1.5.1.	Adalet Teorisi'nden Politik Liberalizm'e.....	93
1.2.1.5.2.	Kamusal Kişi-Ahlaki Fail Ayrımı ve Kopukluk Stratejisi...	94
1.2.1.5.3.	Kamusal Akıl ve Kapsamlı Ahlaki Doktrin Tartışması.....	95
1.2.1.5.4.	Anayasal Demokrasi Çerçevesindeki Tartışmalar	97
1.2.2.	Liberalizm-Komüniteryanizm Tartışması	100
1.2.2.1.	Tartışmanın Tarihsel Bağlamı ve Genel Çerçevesi	100
1.2.2.2.	Liberal Birey Tasarımının Eleştirisi ve Topluluğun Değeri .	103
1.2.2.3.	Hakkın İyiye Önceliği ve Devletin Tarafsızlığı Tartışması...	106
1.2.2.4.	Yurttaş Cumhuriyetçiliği	109
1.2.2.5.	Ortak Noktalar, Yakınlaşmalar ve Dworkin'in Komüniteryanlarla Etkileşimi	111
2.	RONALD DWORKİN'İN TEORİSİ VE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER	115
2.1.	Dworkin'in Felsefesinin Temel Sütunları	115
2.1.1.	Değerlerin Bütünlüğü	115
2.1.1.1.	Genel Hukuk Teorisinde Kural-İlke Birlikteliği.....	115
2.1.1.2.	Değer Bütünlüğü Bakımından Hukuki Yorum ve Gerekçelendirme	118
2.1.1.3.	Tek Sistem Modeli	120
2.1.1.4.	Değer Çatışmalarına Karşı Değerlerin Birliği	124
2.1.2.	Anti-Arşimetçilik ve Değerlerin Bağımsızlığı.....	126
2.1.2.1.	Anti-Arşimetçilik ve Değer Şüpheliğinin Eleştirisi.....	126
2.1.2.2.	Değerlerin Bağımsızlığı	132
2.1.3.	Değerlerin Yorumsallığı.....	134
2.1.3.1.	Hermeneutik Bilinç ve Kurucu Yorum	135
2.1.3.2.	Kurucu Yorumun Aşamaları ve Amaçsallık.....	137
2.2.	Dworkin'in Liberalizm Teorisi	141
2.2.1.	Eşitlik İlkesinin Temelleri ve Liberal Eşitlikçiliğin Yorumu	142

2.2.2. Topluluk Anlayışı.....	146
2.2.2.1. Topluluğun İlke Modeli.....	149
2.2.2.2. Topluluğun Politik Erdemi Olarak Kardeşlik	150
2.2.2.3. Ahlaki Fail Olarak Topluluk	153
2.2.3. Etik, Bireysel Ahlak ve Politik Ahlak	155
2.2.3.1. Yorumsal Ahlak Teorisinin Temelleri	155
2.2.3.2. Aristotelesçi Mücadele Etiği	158
2.2.3.3. İnsan Onuru İlkeleri.....	159
2.2.3.4. Politik Ahlak.....	163
2.2.3.4.1. Tarafsızlık ve Mükemmeliyetçilik Arasında Eşitlikçilik ...	164
2.2.3.4.2. Kaynak Eşitliği.....	168
2.3. Anayasal Demokrasi Teorisi.....	173
2.3.1. Demokratik Girdi ve Çıktı Testi.....	175
2.3.2. İstatiksel ve Müşterek Kolektif Eylem.....	179
2.3.3. Ortaklık Demokrasisi	182
2.3.4. Ortaklık Demokrasisinde Anayasal Denetim.....	185
2.3.4.1. Yargısal Denetimin Meşruiyeti ve Sınırları.....	185
2.3.4.2. Yargısal Denetimin Tartışmacı Boyutu	190
2.3.4.3. İlke Forumu Yargısal Pasifist veya Aktivist Midir?	192
2.3.4.4. John Hart Ely'nin Pozitif Anayasacılığı	195
2.3.4.5. Jeremy Waldron'ın Çoğunluk Kararı Tezi.....	199
2.3.4.6. Cass Sunstein'in Minimalist Anayasal Denetim Düşüncesi..	202
2.4. Anayasal Yorum Teorisi	204
2.4.1. Çağdaş Amerikan Anayasacılığında Yorum Anlayışları.....	205
2.4.1.1. Pragmatizm	206
2.4.1.2. Metinselcilik	209
2.4.1.3. Orijinalizm	211
2.4.1.4. Yaşayan Orijinalizm.....	217
2.4.1.5. Anayasal Momentlere Dayalı Tarihsel Yorum	218
2.4.2. Dworkin'in Anayasal Yorum Teorisi.....	222
2.4.2.1. Anayasal Bütünlük Arayışı	222
2.4.2.1.1. Bütünlük Olarak Hukuk.....	222
2.4.2.1.2. Kurucu Yorum.....	225
2.4.2.1.3. Zincirleme Roman: Uyum ve Gerekçelendirme	226
2.4.2.2. Anayasanın Ahlaki Okuması	229
2.4.2.3. Ahlaki Okuma Doğası Gereği Liberal Midir?	232

2.4.2.4.	Bir Orijinalist Olarak Dworkin (?)	236
2.4.2.5.	Ahlaki Okuma Elitist Midir?	240
SONUÇ		245
KAYNAKÇA		254

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.y.	: Adı geçen yayın
bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
dn.	: Dipnot
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
HFSA	: Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi
İÜHFİM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
JH	: Justice for Hedgehogs (Kirpiler için Adalet)
LE	: Law's Empire (Hukukun Hükümleri)
No.	: Number (Sayı)
PL	: Political Liberalism (Politik/Siyasal Liberalizm)
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sırası
TJ	: A Theory of Justice (Bir Adalet Teorisi)
TRS	: Taking Rights Seriously (Hakları Ciddiye Almak)
vd.	: Ve diğerleri
Vol.	: Volume (Cilt)

RÉSUMÉ

Ronald Dworkin est l'un des philosophes les plus influents des théories juridiques, politiques et morales de notre époque. Cette étude examine la conception constitutionnelle de la démocratie que Dworkin avait développée à partir du libéralisme égalitaire. Dans ce cadre, l'objectif principal de l'étude est de déterminer comment ce savant interprète l'individu et la communauté, le libéralisme et le républicanisme, l'égalité et la liberté, le constitutionnalisme et la démocratie et comment il résout les tensions entre ces concepts. La théorie de la démocratie constitutionnelle développée par ce philosophe américain sur la base des droits, de la dignité humaine et de l'égalité des citoyens, offre un champ riche en matière de construction d'un partenariat social. De plus, la perspective complète qu'il a construite entre la morale, la politique et le droit augmente la valeur de sa théorie. Dworkin, en vertu de sa conception libérale du constitutionnalisme pour les sociétés démocratiques contemporaines, formule ses critiques à l'égard de l'utilitarisme et de l'approche majoritaire, du positivisme et du pragmatisme et en retour, vise à concilier un contrôle juridictionnel rigoureux fondé sur les principes, l'intégrité et la morale politique et la théorie démocratique qui soutient l'agence de la communauté et le droit des individus à des parts égales et à l'autonomie éthique.

Cette étude fournit une compréhension de la pensée de Dworkin en tant que système complet qui se développe dans le temps et conserve également sa cohérence conformément à la théorie du roman à la chaîne de Dworkin. Il rassemble les pièces là où de telles pièces ont été choisies pour la justification de la morale politique libérale et pour leur conformité avec le récit qu'il entend construire. Le thème fondamental de sa théorie comprend l'union des règles et des principes qu'il a introduits dans ses premiers travaux, le droit en tant qu'intégrité qu'il a mis en avant lorsqu'il est devenu un intellectuel célèbre et le modèle de droit à système unique et l'union des interprétations qu'il a développés dans ses travaux ultérieurs.

Une autre question, qui est d'une grande importance en ce qui concerne la méthode de la présente étude, est la recherche faite dans cette étude concernant les racines du libéralisme égalitaire et la conception constitutionnelle de la démocratie

compte tenu des circonstances historiques, sociales et intellectuelles que le philosophe s'est trouvé entouré de. Cette étude entend aborder les problématiques comme la détermination des dynamiques sociales et historiques qui ont influencé Dworkin lorsqu'il a élaboré sa théorie et les intellectuels et mouvements avec lesquels il a interagi. Autre, nous examinerons comment il a repris et fait avancer les querelles qui se continuaient jusqu'à son époque et quelles possibilités théoriques et conceptionnelles il offrait. Par conséquent, nous entendons comprendre la contribution de ce juriste américain à la tradition libérale et à la théorie de la démocratie constitutionnelle.

La première partie de cette étude qui se compose de deux parties se concentre sur les circonstances historico-sociales et intellectuelles qui ont pesé sur la perspective de Dworkin. Dans ce cadre, la première section décrit le processus au cours duquel les concepts, la tradition et les valeurs de la théorie démocratique moderne ont été formés. La deuxième section constate que la conception partenariale de la démocratie chez Dworkin entend concilier les dichotomies entre l'équité et la liberté, les libertés anciennes et modernes, les libertés négatives et positives. Dans une autre section, nous exposons le développement des concepts de droits de l'homme et de citoyenneté dans le contexte des droits juridiques, politiques et sociaux et illustrons le contexte du libéralisme social fondé sur les droits de Dworkin. Dans la quatrième section, nous examinons les démocraties républicaines sous l'angle de la dualité entre Rousseau et Madison-Hamilton et nous nous interrogeons également sur l'approche pluraliste et non arbitraire de Dworkin, qu'il fonde sur le contrôle de constitutionnalité. Enfin, nous analysons la théorie de la démocratie libérale de Dworkin à l'intersection entre l'élitisme démocratique, la démocratie délibérative et la démocratie constitutionnelle et constatons les similitudes et les différences entre sa théorie et diverses interprétations contemporaines.

Dworkin interprète les principes et les conceptions institutionnels de la culture politique et constitutionnelle américaine et les reconstruit selon sa conception de la morale politique. Alors que nous examinons la culture politique américaine sous cinq sections, la première que nous traitons est les thèses de Dworkin au milieu de la citoyenneté démocratique et de l'élitisme classique. La deuxième partie se penche sur

la thèse du consensus lockéen et ses critiques et souligne que Dworkin considère le constitutionnalisme comme l'assurance des droits individuels contre la volonté de la majorité et des objectifs collectifs et il tente de concilier la culture individualiste avec la culture communautaire. Dans la troisième section, nous examinons la culture politique américaine quant aux concepts de marché, de moralité et de tradition. Comme examiné dans une autre section, Dworkin, partant du postulat que la démocratie américaine est divisée en deux camps culturels au XXIe siècle, cherche un terrain d'entente pour l'initiation de la délibération politique et de la discussion entre lesdits deux pôles. Enfin, nous évoquons l'effet des institutions juridiques dans la culture politique américaine et parlons des débats actuels sur le contrôle juridictionnel, notamment avec l'arrêt *Dobbs*. Dworkin, un juriste qui s'est développé à l'époque où la Cour suprême a lancé une révolution sociale globale aux États-Unis en vertu de ses décisions libérales, vise à légitimer les arrêts de principe rendus dans le cadre de le contrôle de constitutionnalité. Cependant, dans les années correspondant à la période tardive du penseur et aujourd'hui, la composition de la Cour s'est inversée.

Dans la troisième partie, où l'on examine la dynamique historique de l'essor et de la chute des États-providence, on constate que le système de marché, entré en crise au début du XXe siècle, a conduit avec diverses réformes au libéralisme du New Deal et régimes de protection sociale aux États-Unis, et révèlent la nouvelle structure socio-économique qui a nourri le libéralisme égalitaire contemporain. A cette époque, son admiration pour la Cour de Warren, qui a élargi les droits libéraux et sociaux en exerçant un contrôle de constitutionnalité en référence au principe d'égalité, a une place importante dans la formation de la théorie de Dworkin. Cependant, Dworkin ne s'empêche pas de diriger sa critique vers la Nouvelle Droite, qui s'est développée depuis les années 1970 et a le caractère d'une attaque en règle contre les démocraties libérales, qui ont également recouru à la théorie du droit conservatrice.

Dans la deuxième partie où nous nous interrogeons sur les conditions intellectuelles qui ont influencé Dworkin, nous discutons d'abord de la théorie de la justice et du libéralisme politique de John Rawls. Les deux grands noms du libéralisme égalitaire, Rawls et Dworkin, ont présenté les arguments les plus

convaincants sur la priorité du contrôle de constitutionnalité, l'impartialité de l'État et les droits et libertés individuels devenus dominants dans le monde anglo-américain d'après-guerre mais déclinés avec la montée de la Nouvelle Droite. L'influence de Rawls sur Dworkin est centrée autour des thèmes de la relation équité-justice, de la position originale, de l'équilibre réflexif, des principes de justice, de la distinction entre le libéralisme compréhensif-politique, la différence entre la société démocratique et la communauté libérale, le chevauchement du consensus et la raison publique.

Dans un autre chapitre, nous examinons le débat entre libéralisme et communautarisme, qui a marqué la philosophie politique et morale contemporaine depuis les années 1980. Les thèses communautaristes, qui peuvent se positionner comme une critique ou une correction du libéralisme, ont été examinées dans le cadre des titres suivants : Le questionnement de la conception individuelle abstraite libérale, la valeur ontologique de la communauté, le rapport entre droit/juste et le bien, le problème de la neutralité de l'État, l'idée de justice contextuelle au lieu de l'idée de justice universelle et abstraite, la résurrection du bien commun et la culture civique de la démocratie républicaine face au formalisme de la démocratie libérale. Le débat entre les libéraux-communautariens a conduit, enfin, les deux camps à revoir leurs arguments et à se rapprocher. En ce sens, Dworkin puise également dans certains arguments communautaires sur la communauté et entre en contact avec les républicains civiques.

Dans la deuxième partie, nous expliquons en détail la théorie de Dworkin et les critiques qui lui sont adressées et apportons quatre titres généraux à cet effet. Dans le premier titre, nous examinons les principaux essentiels de la philosophie de Dworkin. Ainsi, les trois composantes de la philosophie du philosophe sont les thèmes relatifs à l'intégrité des valeurs, à l'indépendance des valeurs et au caractère interprétatif des valeurs. L'intégrité des valeurs s'incarne dans l'imbrication entre le droit, la politique et la morale, qu'il appelle le seul modèle de système. D'un autre point de vue, l'unité des valeurs versus la pluralité des valeurs a marqué l'œuvre de Dworkin. Deuxièmement, Dworkin rejette le scepticisme moral et développe une théorie anti-archimédienne. Dworkin, qui soutient l'indépendance des valeurs dans un sens humien non métaphysique, affirme que les "bonnes réponses uniques" sont possibles

dans le domaine des valeurs, en tant qu'exigence des idéaux de responsabilité et de cohérence. Le philosophe a appuyé sa démarche susmentionnée sur la théorie de l'interprétation. Sa thèse du caractère interprétatif des valeurs se développe dans la ligne herméneutique Dilthey-Gadamer-Habermas et adopte l'interprétation constructive au sens d'une performativité créative et finalisée qui met l'acteur au premier plan dans la tension acteur-structure.

Dans le deuxième titre de la deuxième partie, nous évaluons la théorie compréhensive du libéralisme de Dworkin en trois étapes. Premièrement, nous examinons comment le penseur interprète le principe d'égalité. Dans sa théorie du libéralisme, l'égalité apparaît comme le droit à une attention et un respect égaux. Dworkin interprète le droit à une attention et un respect égaux non pas comme être traité de manière égale, mais comme une obligation d'être traité de manière égale et prône ainsi une approche qui reconnaît les différences et fait de l'égalité socio-économique un sujet de justice.

Dans la deuxième étape, nous analysons la compréhension de Dworkin de la communauté libérale. Il place les valeurs d'intégrité et de fraternité au fondement de sa compréhension de la communauté. Le modèle de principes de la communauté libérale ne présuppose pas un groupe de personnes qui se sont réunies *de facto* par hasard ou ont fait une promesse générale d'avoir un devoir de loyauté envers des règles contractuelles dûment déterminées. Dans une véritable communauté, cependant, les individus ont des obligations en raison de principes. En tant que modèle de partenariat, les valeurs de justice, d'équité et d'intégrité seront tentées d'être mises en œuvre dans la communauté.

Dans la troisième étape, nous passons à la théorie morale interprétative de Dworkin. Il ne considère pas le libéralisme comme une simple question d'engagement politique, mais développe une théorie globale radicale du libéralisme qui se base sur des engagements et des hypothèses éthiques. Alors que sa théorie compréhensive acclame l'éthique aristotélicienne de la lutte dans le contexte de la vie éthique, elle recourt à une éthique déontologique kantienne raffinée lorsqu'il s'agit de la vie individuelle et sociale. Conformément aux principes de la dignité humaine, chaque membre de la communauté a une valeur inhérente égale, cependant, les

individus ont de l'authenticité en raison de leur différence les uns des autres, et une telle compréhension ouvre un espace pour la responsabilité individuelle. En matière de morale politique, le droit à l'attention et au respect égaux, dont Dworkin fait le fondement de la légitimité, prend les allures d'une égalité des ressources. L'égalité des ressources traite la justice comme un problème de distribution. Une autre question importante de la théorie de l'État de Dworkin, qui tire sa légitimité de la morale politique, est qu'elle se fonde sur l'équilibre entre l'impartialité et le perfectionnisme.

Sous le troisième titre de la deuxième partie, nous discutons de la nature de la théorie dworkinienne de la démocratie constitutionnelle, qui est matérielle plutôt que procédurale, non statistique ou individualiste mais fondée sur l'action collective commune. Le chercheur, qui étudie la légitimité démocratique sur l'axe du test de sortie et trouve les fondements matériels de la démocratie dans le principe d'égalité politique dans ce contexte, réconcilie libéralisme et républicanisme, arguant que la communauté démocratique devrait fonctionner dans la dualité de la responsabilité collective et le jugement individuel. Son idée d'action collective peut être formulée comme présentant un modèle pluraliste d'action collective en pensant contre Rousseau avec Rousseau. Sa théorie de la démocratie ne contredit pas le constitutionnalisme, au contraire, il considère le contrôle de constitutionnalité comme une condition préalable à la démocratie. Les juges sont chargés de trouver la seule réponse correcte dans les affaires constitutionnelles en discutant de la morale politique. L'idée de Dworkin du contrôle de constitutionnalité vise à fournir une protection plus efficace pour les droits individuels en surmontant les contraintes du constitutionnalisme positif de John Hart Ely. Pour Jeremy Waldron, ses arguments sont antidémocratiques et loin renforcer les citoyens, ni qu'ils n'offrent une stratégie correcte pour promouvoir et reconnaître les droits. Enfin, Cass Sunstein, partisan du minimalisme judiciaire, trouve que l'approche de Dworkin, qui impose la nécessité d'une lecture approfondie des théories abstraites, est perfectionniste.

Dans le dernier titre de la deuxième partie, nous examinons la théorie de l'interprétation constitutionnelle de Dworkin. Premièrement, nous expliquons les théories d'interprétation prévalentes dans le constitutionnalisme américain et classons ces théories sous les titres de textualisme, originalisme, pragmatisme, originalisme

vivant, interprétation historique basée sur les moments constitutionnels et révélons leurs caractéristiques et arguments. Deuxièmement, nous exposons les thèses de Dworkin, qu'il appelle l'interprétation fondatrice, la technique du roman à la chaîne et la lecture morale de la constitution, de manière compréhensive et déterminons sa position unique parmi les théories contemporaines de l'interprétation constitutionnelle. Selon le chercheur, tout en interprétant des dispositions constitutionnelles abstraites dans les affaires constitutionnelles, les juges devraient agir sur les compréhensions et conceptions dominantes et institutionnalisées de la culture politique et constitutionnelle, et dans ce sens, ils devraient rendre leurs décisions en fonction d'une théorie politique compatible avec la cohérence interne du texte et de l'histoire et les justifie au mieux. Par conséquent, il contraint le juge par l'histoire constitutionnelle et l'intégrité constitutionnelle. Sa théorie est prospective, comme le suggèrent les pragmatiques, mais puisqu'il préconise aussi de revenir à la tradition constitutionnelle du texte et de l'histoire, il ne peut renoncer à regarder vers le passé, comme le prétendent les originalistes. En outre, nous soulignons l'évaluation de James Fleming selon laquelle la lecture morale est complètement différente de l'originalisme contre la thèse de certains auteurs de la théorie qui acceptaient l'approche de Dworkin comme un nouveau type d'originalisme. Enfin, nous décrivons les débats sur le caractère élitiste ou non de la lecture morale.

Quant aux conclusions, tout d'abord, la philosophie de Dworkin est une étude révélatrice parmi les théories contemporaines. Ce qui rend le libéralisme égalitaire de Dworkin unique et agrandit sa valeur, c'est son approche holistique, anti-sceptique et interprétative qu'il a introduite concernant les valeurs. Il place l'égalité au centre de sa philosophie comme le ferait un hérisson quand il réfléchit sur le monde. Ce qui rend sa théorie captivante, c'est son invitation à prendre au sérieux les droits et les responsabilités. Mais l'une des plus grandes faiblesses de la théorie de la démocratie de Dworkin est sa confiance sans fin dans les cours. Sa réticence à faire des parlements des espaces de délibération comme la volonté du peuple a été indiquée par beaucoup d'autres. Cependant, l'établissement d'un forum des principes comme un système entre les pouvoirs législatif et judiciaire fournirait une théorie démocratique plus complète. De plus, l'affirmation selon laquelle l'approche de justice distributive de Dworkin est insuffisante pour résoudre le problème des inégalités dans la démocratie parlementaire nous conduit à penser à un ordre socio-

économique plus radical. Finalement, considérant que la lecture morale de la constitution est propre au constitutionnalisme américain, cette étude introduit la question de savoir comment cette lecture originale doit être comprise dans les pays où la constitution est modifiée fréquemment et où il n'a pas été possible d'institutionnaliser suffisamment l'interprétation constitutionnelle entre d'autres problématiques.

ABSTRACT

Ronald Dworkin is one of the most influential philosophers of legal, political, and moral theories of our time. This study examines the constitutional conception of democracy which Dworkin had developed from the egalitarian liberalism. Within this scope, the main purpose of the study is to determine how the scholar interprets the individual and community, liberalism and republicanism, equality and freedom, constitutionalism and democracy and how he resolves the tensions between these concepts. Constitutional democracy theory developed by this American philosopher on the basis of rights, human dignity and equal citizenship, provides a rich area with regards to building a social partnership. Furthermore, the complete perspective he built between the morals, politics and law increases the value of his theory. Dworkin, by virtue of his liberal conception of constitutionalism for the contemporary democratic societies, offers his criticisms with regards to utilitarianism and majoritarianism, positivism and pragmatism and in return, aims at the reconciliation of strong judicial review based on the principles, integrity and political morality and the democratic theory which supports the agency of community and the individuals' entitlement to equal shares and ethical independence.

This study provides an understanding of Dworkin's thinking as a complete system which develops in time and also, conserves its consistency in line with Dworkin's chain novel theory. He puts the pieces together where such pieces were chosen for the justification of liberal political morality and for their conformity with the narrative he intends to build. The fundamental theme of his theory comprises the union of rules and principles which he introduced in his early works, law as integrity which he put forward when he became an established scholar and one-system model of law and union of interpretations he developed in his later writings.

Another matter, which is of great importance with regards to the method of the present study, is the research made in this study regarding the roots of the egalitarian liberalism and the constitutional conception of democracy considering the historical-

social and intellectual circumstances which the philosopher found himself surrounded with. This study intends to address a set of problems which involves the determination of social and historical dynamics that influenced Dworkin when he developed his theory and the intellectuals and movements he interacted with. Further, it will be examined how he picked up and advanced the quarrels which had lasted until his time and which theoretical and conceptional possibilities he offered. Thus, it is intended to understand the contribution of this American legal scholar to liberal tradition and theory of constitutional democracy.

The first part of this study that consists of two main themes focuses on the historical-social and intellectual circumstances that shaped Dworkin's perspective. Within such scope, the first section describes the process in which the concepts, tradition and values of modern democratic theory had been formed. Dworkin's partnership conception of democracy claims to be reconciling the dichotomies between the equality and liberty, ancient and modern liberties, negative and positive liberties. In another section, it is described the development of the concepts of human rights and citizenship in the context of legal, political and social rights and display the background for the Dworkin's rights-based social liberalism. In the fourth section, it is examined the republican democracies in terms of the duality between Rousseau and Madison-Hamilton and also inquire about Dworkin's approach that is pluralistic and non-arbitrary, which he based on the constitutional review. Finally, it is analyzed Dworkin's theory of liberal democracy on the intersection between democratic elitism, deliberative democracy and constitutional democracy and ascertain the similarities and differences between his theory and various contemporary interpretations.

Dworkin interprets quasi-official principles and understandings in American political and constitutional culture and shapes them according to his conception of political morality. While we examine the American political culture under five sections, first one that we treat is Dworkin's theses in the midst of democratic citizenship and classical elitism. Second part breaks down Lockean consensus thesis and its critiques and emphasizes that Dworkin considers the constitutionalism as the assurance of individual rights against the will of the majority and collective aims and he tries to reconcile the individualistic culture and communitarian culture. Under the

third section, we examine the American political culture as it pertains to the concepts of market, morality and tradition. As examined in another section, Dworkin, setting out from the premise that American democracy is divided into two cultural camps in the 21st century, seeks a common ground for the initiation of political deliberation and discussion between these two poles. Lastly, we mention the effect of legal institutions in American political culture and cover the current debates on judicial review, especially with the *Dobbs* decision. Dworkin, a lawyer who grew up in the period when the Supreme Court pioneered a comprehensive social revolution in the USA by virtue of its liberal decisions, aims to legitimize the landmark decisions rendered within the scope of the constitutional review. However, in the years corresponding to the late period of the thinker and today, the composition of the court has been reversed.

Under the third part, where we examine the historical dynamics of the rise and fall of the welfare states, we note that the market system, which fell into crisis at the beginning of the 20th century, led with various reforms to the New Deal liberalism and welfare regimes in the USA, and reveal the new socio-economic structure that nourished the contemporary egalitarian liberalism. In this period, his admiration for the Warren Court, which expanded liberal and social rights by exercising constitutional review with reference to the principle of equality, has an important place in the formation of Dworkin's theory. However, Dworkin does not refrain from directing his criticism towards the New Right, which has developed since the 1970s and has the nature of an all-out attack against liberal democracies, which also employed the conservative jurisprudence.

In the second section where we inquire about the intellectual conditions that influenced Dworkin, first we discuss John Rawls' theory of justice and political liberalism. The two great names of egalitarian liberalism, Rawls and Dworkin, presented the most convincing arguments on the priority of the constitutional review, the impartiality of the state and individual rights and freedoms which became dominant in the post-war Anglo-American world but declined with the rise of the New Right. Rawls' influence on Dworkin is centered around the themes of fairness-justice relationship, original position, reflective equilibrium, principles of justice,

comprehensive-political liberalism distinction, the difference between democratic society-liberal community, overlapping consensus, and public reason.

Under another section, we examine the debate between liberalism and communitarianism, which has left its mark on contemporary political and moral philosophy since the 1980s. The communitarian theses, which can be positioned as a critique or correction of liberalism, have been examined within the framework of the following titles: The questioning of the liberal abstract individual design, the ontological value of the community, the relationship between right and good, the issue of the neutrality of the state, the idea of contextual justice instead of the idea of universal and abstract justice, resurrection of the common good and civic culture of republican democracy in the face of the formality of liberal democracy. The debate between the liberals-communitarians resulted in both sides reviewing their arguments and getting closer to each other. In this direction, Dworkin also draws on some of the communitarian's arguments about the community and contacts civic republicans.

In the second part, we explain in detail Dworkin's theory and the criticisms directed at and provide four general titles for such purpose. In the first title, we examine the main columns of Dworkin's philosophy. Accordingly, the three components of the philosopher's philosophy are the themes relating to integrity of values, the independence of values, and the interpretive character of values. The integrity of values is embodied by the intertwining between law, politics and morality, which he calls the only system model. From another point of view, the unity of values versus plurality of values has left its mark on Dworkin's work. Second, Dworkin rejects moral skepticism and develops an anti-Archimedean theory. Dworkin, who supports the independence of values in a non-metaphysical, Humean sense, claims that "one right answers" are possible in the domain of values, as a requirement of the ideals of responsibility and consistency. The philosopher supported his abovementioned approach with the theory of interpretation. His thesis of interpretative character of values develops in the Dilthey-Gadamer-Habermas hermeneutic line and adopts the constructive interpretation in the sense of a creative and purposive performativity that brings the actor to the forefront in the actor-structure tension.

In the second title of the second part, we evaluate Dworkin's comprehensive liberalism theory in three stages. First, we examine how the thinker interprets the principle of equality. In his theory of liberalism, equality appears as the right to equal concern and respect. Dworkin interprets the right to equal concern and respect not as being treated equally, but as an obligation to be treated as an equal and thus advocates an approach that recognizes differences and makes socio-economic equality the subject of justice.

In the second stage, it is analyzed Dworkin's understanding of liberal community. He places the values of integrity and fraternity at the foundation of his understanding of community. The liberal community's model of principle does not presuppose a group of people who have come together *de facto* by chance or have made a general promise to have duty of loyalty to duly determined contractual rules. In a genuine community, however, individuals have obligations due to principles. As a partnership model, the values of justice, fairness and integrity will be tried to be implemented in the community.

In the third stage, we proceed to Dworkin's interpretive moral theory. He does not see liberalism as merely a matter of political commitment but develops a radical comprehensive theory of liberalism based on ethical commitments and assumptions. While his comprehensive theory acclaims the Aristotelian ethics of struggle in the context of ethical life, it resorts to a refined Kantian deontological ethics when it comes to individual and social life. In accordance with the principles of human dignity, every member of the community has equal inherent value; however, individuals have authenticity due to their difference from each other, and such insight opens up space for individual responsibility. When it comes to political morality, the right to equal concern and respect, which Dworkin makes the basis of legitimacy, takes on the appearance of equality of resources. Equality of resources treats justice as a distribution problem. Another important issue in Dworkin's theory of the state, which takes its legitimacy from political morality, is that it is based on the halfway between impartiality and perfectionism.

Under the third title of the second part, we discuss the nature of Dworkin's theory of constitutional democracy, which is substantive rather than procedural, not

statistical or individualistic but is based on common collective action. The scholar, who investigates the democratic legitimacy on the axis of the output test and finds the substantial foundations of democracy in the principle of political equality in this context, reconciles liberalism and republicanism, arguing that the democratic community should be functioning in the duality of collective responsibility-individual judgment. His idea of collective action can be formulated as presenting a pluralistic model of collective action by thinking against Rousseau with Rousseau. Dworkin's theory of democracy does not contradict constitutionalism, on the contrary, he considers constitutional review a prerequisite for democracy. Judges are responsible for finding the only right answer in constitutional cases by discussing on political morality. Dworkin's idea of constitutional review aims to protect individual rights more effectively by overcoming the constraints of John Hart Ely's positive constitutionalism. Contrary, for Jeremy Waldron, his arguments are anti-democratic and far from empowering citizens, nor do they offer a correct strategy for promoting and recognizing rights. Lastly, Cass Sunstein, who supports judicial minimalism, finds Dworkin's approach, which imposes a need for a deep reading of abstract theories, to be a perfectionist.

In the last title of the second part, we examine Dworkin's theory of constitutional interpretation. Firstly, we explain prevalent interpretation theories in American constitutionalism and classify these modes under the titles of textualism, originalism, pragmatism, living originalism, historical interpretation based on constitutional moments and reveal their main features and arguments. Secondly, we explain Dworkin's theses, which he calls the founding interpretation, the chain novel technique, and the moral reading of the constitution, in an integrity way and determine his unique position among the contemporary theories of constitutional interpretation. According to the scholar, while interpreting abstract constitutional provisions in constitutional cases, judges should act on the dominant and institutionalized understandings and conceptions in political and constitutional culture, and in this direction, they should base their decisions on a political theory that is compatible with the internal consistency of the text and history and justifies them under the best possible lights. Therefore, he constrains the judge by constitutional history and constitutional integrity. His theory is forward-looking, as the pragmatists suggest, but since he also recommends returning to the constitutional

tradition of text and history, he cannot give up looking to the past, as the originalists claim. In addition, we emphasize James Fleming's assessment that moral reading is completely different from originalism against the thesis of some writers in the literature that accepted Dworkin's approach as a new type of originalism. Lastly, we outline the debates on whether moral reading is elitist or not.

When it comes to the conclusions, first of all, Dworkin's philosophy is an eye-opening study among contemporary theories. What makes Dworkin's egalitarian liberalism unique and enhances its value is his integralist, anti-skeptical and interpretive approach he introduced regarding the values. He puts equality at the center of his philosophy as would hedgehog view. What makes his theory appealing is his invitation to take rights and responsibilities seriously. But one of the biggest weaknesses in Dworkin's theory of democracy is his endless trust in the courts. His reluctance to turn parliaments into spheres for deliberation as the will of the people has been pointed out many times. However, establishing a forum of principle as a system between the legislative and judicial powers would provide a more comprehensive democratic theory. Further, the assertion that Dworkin's distributive justice approach is insufficient to solve the inequality problem in parliamentary democracies requires thinking about a more radical socioeconomic order. Finally, considering that the moral reading of the constitution is unique to US constitutionalism, this study introduces the question of how this original reading should be understood in countries where the constitution is amended frequently and where it has not been possible to sufficiently institutionalize the constitutional interpretation among other set of problems.

ÖZET

Ronald Dworkin, çağımızın en etkili hukuk, siyaset ve ahlak felsefecilerinden birisidir. Bu çalışmada Dworkin'in eşitlikçi liberalizm anlayışından yola çıkarak geliştirdiği anayasal demokrasi düşüncesi incelenecektir. Bu kapsamda, düşünürün birey ile topluluk, liberalizm ile cumhuriyetçilik, eşitlik ile özgürlük, anayasacılık ile demokrasi gerilimlerini bu kavramları yorumlayarak nasıl çözüme kavuşturduğunu ortaya koymak çalışmanın temel hedefini oluşturmaktadır. Amerikalı felsefecinin insan onuru, eşit yurttaşlık ve hak temelli inşa ettiği anayasal demokrasi teorisi, toplumsal ortaklığın inşası bakımından oldukça zengin bir tartışma alanı sunar. Bunun yanı sıra, ahlak, siyaset ve hukuk arasında kurduğu bütünlüklü bakış açısı, teorisinin değerini artırmaktadır. Çağdaş demokratik toplumlara dönük liberal anayasacılık anlayışı geliştiren Dworkin, faydacılık ile çoğunlukçuluğu, pozitivizm ile pragmatizmi eleştiriye tâbi tutmuş, buna karşılık ilkelere, bütünlüğe ve politik ahlaka dayanan güçlü yargısal denetim ile topluluğun failliğini ve bireylerin eşit pay hakkı ile etik bağımsızlığını savunan demokratik teoriyi uzlaştırmayı amaçlamıştır.

Bu çalışmada Dworkin'in düşünceleri, onun zincirleme roman tekniği adını verdiği yöntemiyle uyumlu bir şekilde, zamanla gelişen ama tutarlılığını koruyan bütüncül bir sistem olarak anlaşılacaktır. Düşünür inşa etmeyi amaçladığı anlatıya en uygun gelen ve liberal politik ahlak değerinin haklılaştırılması amacı taşıyan parçaları bir araya getirir. Erken dönem çalışmalarında ortaya attığı kural-ilke bütünlüğü, olgun dönem eserlerinde belirginleşen bütünlük olarak hukuk tezi, geç döneminde geliştirdiği yorumun birliği ve tek sistem modeli onun teorisinin temel izleğini oluşturmaktadır.

Çalışmanın yöntemi açısından bir diğer önem arz eden husus, filozofun içinde bulunduğu tarihsel-toplumsal ve düşünsel koşullardan yola çıkılarak eşitlikçi liberalizm ve anayasal demokrasi fikrinin kökenleri ile süreçlerinin araştırılacak olmasıdır. Dworkin'in teorisini oluştururken etkilenmiş olduğu sosyal ve tarihsel dinamikleri ortaya koymak, onun etkileşim halinde olduğu düşünür ve akımları açıklamak incelemenin sorunsallarındandır. Bunun yanı sıra, düşünürün kendisine dek uzanan tartışmaları nasıl ilerlettiği ve hangi teorik, kavramsal imkanlara kapı

araladığına odaklanılacaktır. Bu sayede, Amerikalı hukuk bilgininin liberal gelenek ve anayasal demokratik teoriye yaptığı katkının anlaşılması hedeflenmektedir.

İki bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde, Dworkin'in düşüncelerini biçimlendiren tarihsel-toplumsal ve düşünsel koşullar incelenmiştir. Bu kapsamda, birinci kısımda modern demokratik teorinin kavram, gelenek ve değerlerinin oluşum süreci açıklanmaktadır. Dworkin'in ortaklık demokrasisinin eşitlik ile özgürlük, eskilerin ve yenilerin özgürlüğü, negatif ve pozitif özgürlük kavram çiftleri arasındaki gerilimleri uzlaştırma iddiasında olduğu izah edilmiştir. Bir diğer alt başlıkta, modern demokrasilerde insan haklarının ve yurttaşlığın hukuki, politik, sosyal haklar çerçevesinde gelişimi ortaya konularak Dworkin'in hak temelli sosyal liberalizminin arkaplanı gösterilmiştir. Ardından, cumhuriyetçi demokrasiler Rousseau ve Madison-Hamilton ikileminde değerlendirilirken Dworkin'in çoğulcu, keyfilikten uzak, anayasal denetimi esas alan yaklaşımının izi sürülmüştür. Nihayet, Dworkin'in liberal demokrasi teorisi demokratik elitizm, müzakereci demokrasi, anayasal demokrasi kesişiminde değerlendirilerek onun düşüncesinin farklı çağdaş yorumlarla benzerlik ve farklılıklarına işaret edilir.

Dworkin, Amerikan siyasal ve anayasal kültüründe kurumsallaşmış prensipleri ve anlayışları yorumlayarak politik ahlak anlayışı çerçevesinde yapılandırmaya girişmektedir. Beş alt başlıkta değerlendirilen Amerikan siyasal kültüründe ilk olarak, demokratik yurttaşlık ile klasik elitizm arasında Dworkin'in tezleri konumlandırılmıştır. Lockeçu konsensus tezi ve eleştirilerinin incelendiği ikinci başlıkta, Dworkin'in anayasacılığın amacını bireysel hakların güvence altına alınması olarak tespit ettiğine vurgu yapılmış ve düşünürün bireyci kültür ile toplulukçu kültürü uzlaştırmaya çalıştığından bahsedilmiştir. Üçüncü başlıkta, Amerikan politik kültürü piyasa, ahlak ve gelenek kavramları ışığında değerlendirilmiştir. Bir diğer alt başlıkta incelendiği üzere, 21. yüzyılda Amerikan demokrasisinin iki kültür kampına bölündüğünden hareket eden Dworkin, bu iki kutup arasında politik müzakerenin ve tartışmanın başlatılması için ortak bir zemin arayışına girer. Son olarak, Amerikan politik kültüründe hukuk kurumlarının etkisinden bahsedilerek özellikle *Dobbs* kararıyla da birlikte yargı denetimi konusunda yürütülen güncel tartışmalara yer verilmiştir. Yüksek Mahkeme'nin liberal kararlarıyla ABD'de kapsamlı bir toplumsal devrimin öncülüğünü yaptığı

dönemde yetişen hukukçu Dworkin, anayasal denetim sırasında verilen ilke kararlarını meşrulaştırmayı amaçlar. Ne var ki düşünürün geç dönemine tekabül eden yıllarda ve günümüzde mahkemenin kompozisyonu tersine dönmüştür.

Refah devletlerinin yükseliş ve düşüşünün tarihsel dinamiklerinin incelendiği üçüncü başlık altında, 20. yüzyılın başında krize girmiş piyasa sisteminin ABD’de çeşitli reformlarla New Deal liberalizmine ve refah rejimlerine yol açığının üzerinde durulmuş, çağdaş eşitlikçi liberalizmin beslendiği yeni toplumsal-ekonomik yapı gözler önüne serilmiştir. Bu dönemde eşitlik ilkesine referansla anayasal denetimde bulunarak liberal ve sosyal hakları genişleten Warren Mahkemesi’ne duyduğu hayranlık Dworkin’in teorisinin oluşumunda önemli bir yer tutmaktadır. Fakat Dworkin, 1970’lerden itibaren gelişen ve liberal demokrasilere karşı topyekün bir saldırı mahiyeti taşıyan, muhafazakâr hukuk biliminden de beslenen Yeni Sağ’a eleştiri oklarını yöneltmekten kaçınmaz.

Dworkin’i etkileyen düşünsel koşulların araştırıldığı ikinci kısımda ilk olarak John Rawls’un adalet teorisi ve politik liberalizminin üzerinde durulmuştur. Eşitlikçi liberalizmin iki büyük ismi Rawls ve Dworkin, savaş sonrası Anglo-Amerikan dünyada egemen hale gelen ancak Yeni Sağ’ın yükselişiyle birlikte gerileyen bireysel hak ve özgürlüklerin öncelikliliği, devletin tarafsızlığı, anayasal denetim konularında en ikna edici argümanları sunmuşlardır. Dworkin’in üzerinde Rawls’un etkisi hakkaniyet-adalet ilişkisi, orijinal pozisyon, düşünümsel denge, adaletin ilkeleri, kapsamlı-politik liberalizm ayrımı, demokratik toplum-liberal topluluk farklılığı, örtüşen konsensüs ile kamusal akıl kavramları temaları etrafında toplanmaktadır.

Bir diğer başlıkta 1980’li yıllardan başlayarak çağdaş siyaset ve ahlak felsefesine damgasını vuran liberalizm-komüniteryanizm tartışmasına yer verilmiştir. Bir liberalizm eleştirisi veya düzeltmesi olarak konumlandırılabilir komüniteryan tezler şu başlıklar çerçevesinde incelenmiştir: Liberal soyut birey tasarımının sorgulanması, topluluğun ontolojik değeri, hak/adil ile iyi arasında kurulan bağıntı, devletin tarafsızlığı sorunu, evrensel ve soyut adalet idesinin yerine bağlamsal adalet düşüncesi, liberal demokrasinin biçimselliğinin karşısında cumhuriyetçi demokrasi anlayışının ortak iyi ve yurttaşlık kültürünün diriltilmesi. Liberaller-komüniteryanlar

tartışması her iki tarafın da savlarını gözden geçirmesi ve birbirlerine yakınlaşmaları ile sonuçlanmıştır. Bu doğrultuda Dworkin de komüniteryanların topluluk konusundaki kimi argümanlarından faydalanır ve yurttaş cumhuriyetçileriyle temas kurar.

İkinci bölümde Dworkin'in teorisi ve ona yöneltilen eleştiriler detaylı bir şekilde açıklanırken dört genel başlığa yer verilmektedir. İlk ana başlıkta Dworkin'in felsefesinin temel sütunları inceleme konusu yapılmaktadır. Buna göre düşünürün felsefesinin üç bileşeni değerlerin bütünlüğü, değerlerin bağımsızlığı ve değerlerin yorumsallığı temalarıdır. Değerlerin bütünlüğü, onun tek sistem modeli adını verdiği hukuk, siyaset ve ahlak arasında kurduğu iç içelikle somutlaşmaktadır. Bir diğer açıdan ise değer çoğulculuğuna karşı değerlerin birliği, Dworkin'in çalışmalarına damgasını vurmuştur. İkinci olarak, Dworkin değer şüpheciliğini reddedip anti-arşimetçi bir teori geliştirir. Metafizik olmayan, Humecu anlamda değerlerin bağımsızlığını destekleyen Dworkin, sorumluluk ve tutarlılık ideallerinin gereği olarak değerler alanında "tek doğru yanıtlar"ın mümkün olduğunu iddia eder. Düşünür bu yaklaşımını yorum teorisiyle desteklemiştir. Onun değerlerin yorumsallığı tezi, Dilthey-Gadamer-Habermas hermeneutik hattında gelişmekte, aktör-yapı geriliminde aktörü ön plana çıkaran yaratıcı ve amaçsal bir edimsellik anlamında kurucu yorumu benimsemektedir.

İkinci bölümün ikinci ana başlığında Dworkin'in kapsamlı liberalizm teorisi üç aşamada değerlendirilmiştir. Başlangıçta düşünürün eşitlik ilkesini nasıl yorumladığının üzerinde durulur. Onun liberalizm teorisinde eşitlik, eşit ilgi ve saygı hakkı olarak görünüm kazanmaktadır. Dworkin, eşit ilgi ve saygı hakkını eşitçe muamele görme değil ama eşit olarak muamele görme yükümlülüğü olarak yorumlayarak farklılıkları tanıyan ve sosyal-ekonomik eşitliği adaletin konusu haline getiren bir yaklaşımı savunmaktadır.

İkinci aşamada, Dworkin'in liberal topluluk anlayışı açıklanmıştır. O, topluluk anlayışının temeline bütünlük ve kardeşlik değerlerini yerleştirir. Liberal topluluğun ilke modeli, *de facto* tesadüfen bir araya gelmiş veya usulüne uygun şekilde tayin edilmiş sözleşmesel kurallara sadakat borcu taşımak konusunda genel bir vaatte bulunmuş insan grubu varsaymaz. Oysa, hakiki bir toplulukta bireyler ilkesel

yükümlülüklerle donatılmışlardır. Ortaklık modeli olarak toplulukta adalet, hakkaniyet, bütünlük değerleri hayata geçirilmeye çalışılacaktır.

Üçüncü aşamada Dworkin'in yorumsal ahlak teorisine geçiş yapılır. O, liberalizmi sadece politik bir bağlılık meselesi olarak görmeyerek etik bağlılıklara ve varsayımlara dayanan radikal bir kapsamlı liberalizm teorisi geliştirir. Düşününün kapsamlı teorisi etik yaşam bağlamında Aristotelesçi mücadele etiğini olumlarken, bireysel ve toplumsal yaşama geçildiğinde inceltilmiş bir Kantçı deontolojik etiğe başvurur. İnsan onuru ilkeleri uyarınca topluluğun her bir üyesi eşit içkin değer taşımaktadır; bununla birlikte bireyler birbirlerinden farklı olmaktan kaynaklı özgünlüğe sahiptirler ve bunun bilgisi bireysel sorumluluğa alan açar. Politik ahlaka gelindiğinde Dworkin'in meşruiyetin temeli kıldığı eşit ilgi ve saygı hakkı kaynak eşitliği görünümüne kavuşur. Kaynak eşitliği, adaleti dağıtım sorunu olarak değerlendirir. Dworkin'in politik ahlaktan meşruiyetini alan devlet teorisinde bir diğer önem arz eden husus ise tarafsızlık ve mükemmeliyetçilik arasında eşitliğin esas alınmasıdır.

İkinci bölümün üçüncü ana başlığında, Dworkin'in anayasal demokrasi teorisinin prosedürel değil maddi, istatistiksel veya bireyselci değil müşterek kolektif eyleme dayanan mahiyeti tartışılmaktadır. Demokratik meşruiyeti çıktı testi ekseninde soruşturan ve bu bağlamda demokrasinin maddi temellerini politik eşitlik ilkesinde bulan düşünür, demokratik topluluğun kolektif sorumluluk-bireysel yargı ikiliğinde işlemesi gerektiğini öne sürerek liberalizm ile cumhuriyetçiliği bağdaştırır. Onun müşterek eylem düşüncesi, Rousseau'yla birlikte Rousseau'ya karşı düşünerek kolektif eylemin çoğulcu modelini sunmak şeklinde formüle edilebilir. Dworkin'in demokrasi teorisi anayasacılıkla çelişmez, aksine anayasal denetimi demokrasinin olmazsa olmaz koşulu sayar. Yargıçlar, anayasal davalarda politik ahlaka ilişkin tartışmalar yürütülerek tek doğru yanıt bulmak sorumluluğu altındadırlar. Dworkin'in anayasal denetim düşüncesi John Hart Ely'nin pozitif anayasacılığının kısıtlarını aşarak bireysel hakları daha etkili korumak niyetindedir. Diğer yandan Jeremy Waldron, için onun tezleri anti-demokratik ve yurttaşları yetkilendirmekten uzaktır, ayrıca hakların tanınıp geliştirilmesinde de doğru bir strateji sunamamaktadır. Son olarak, yargısal minimalizmi destekleyen Cass Sunstein,

anayasa yargısına soyut teorilere dair derinlikli bir okuma yapma gerekliliği yükleyen Dworkin'in yaklaşımını mükemmeliyetçi bulur.

İkinci bölümün son ana başlığında Dworkin'in anayasal yorum teorisi açıklanacaktır. İlk olarak Amerikan anayasacılığında yaygın yorum teorileri metinselcilik, orijinalizm, pragmatizm, yaşayan orijinalizm, anayasal momentlere dayalı tarihsel yorum olarak sınıflandırılarak bunların temel özellikleri ve savları ortaya konulmuştur. İkinci olarak Dworkin'in kurucu yorum, zincirleme roman tekniği ve anayasanın ahlaki okuması adını verdiği tezleri bütünlüklü bir şekilde açıklanarak onun çağdaş anayasal yorum teorileri arasındaki özgün konumu belirlenir. Düşünre göre anayasal davalarda yargıçlar soyut anayasal hükümleri yorumlarken siyasal ve anayasal kültürde baskın olan ve kurumsallaşmış anlayışlardan hareket etmeli, bu doğrultuda metnin ve tarihin iç tutarlılığına uygun ve onları en iyi şekilde gerekçelendiren bir siyaset teorisini kararlarına dayanak yapmalıdırlar. Dolayısıyla yargıcı anayasal tarih ve anayasal bütünlük sınırlandırmaktadır. Onun teorisi pragmatistlerin önerdiği gibi ileriye dönüktür, ama bunun hemen yanında metnin ve tarihin oluşturduğu anayasal geleneğe dönmeyi salık verdiği için de orijinalistlerin iddiasında olduğu gibi geçmişe bakmaktan vazgeçemez. Literatürdeki kimi yazarların Dworkin'in bütünlük olarak hukuk tezini orijinalizmin yeni bir türü kabul eden tezlerine karşı James Fleming'in ahlaki okumanın orijinalizmden tamamen farklı olduğuna dair değerlendirmesi vurgulanmıştır. Nihayet, ahlaki okumanın elitist olup olmadığı yönündeki tartışmalar aktarılacaktır.

Sonuç kısmında elde edilen çıkarımlara gelindiğinde, öncelikle Dworkin'in felsefesi çağdaş teoriler arasında ufuk açıcı bir çalışmadır. Dworkin'in eşitlikçi liberalizmini özgün kılan ve değerini artıran onun değerlere ilişkin getirdiği bütünsel, anti-şüpheci ve yorumsal fikirdir. O, kirpice bakışla felsefesinin merkezine eşitliği koyar. Onun teorisini cazip kılan husus, hakları ve sorumlulukları ciddiye almaya dönük davetidir. Fakat Dworkin'in demokrasi teorisinde en büyük zaafından biri mahkemelere duyduğu sonsuz güvendir. Onun parlamentoların halk iradesi olarak müzakere alanına dönüştürülmesine karşı gönülsüzlüğü pek çok kez dile getirilmiştir. Oysa, yasama ve yargı erkleri arasında bir sistem olarak ilke forumunun kurulabilmesi daha kapsamlı bir demokratik teoriyi sağlayabilecektir. Bunun yanı

sıra Dworkin'in dağıtıcı adalet yaklaşımının parlamenter demokrasilerdeki eşitsizlik sorununu çözmekte yetersiz kaldığının kabulü daha radikal bir sosyoekonomik düzeni düşünmeyi gerektirmektedir. Son olarak, anayasanın ahlaki okumasının ABD anayasacılığına özgü olduğunun bilincinde olunduğunda sık sık anayasanın değiştiği, anayasal yorumun yeterince kurumsallaşmadığı ülkelerde bu özgün okumanın nasıl anlaşılması gerektiği sorusu da çalışmanın ucunu açık bıraktığı problematiklerdendir.

GİRİŞ

Ronald Myles Dworkin (11.12.1931-14.02.2013) çağımızın en etkili, özgün, tartışma yaratan hukuk, siyaset ve ahlak felsefecilerindendir. Amerikalı filozof, kırk yılı aşkın düşünsel, akademik yolculuğunda pek çok farklı konu ve alanda eserler ortaya koymuştur. Analitik ve normatif hukuk felsefesi, anayasa hukuku, siyaset teorisi, iktisat, ahlak, değer ve din felsefesi onun başlıca çalışma alanlarındandır. Bu çalışmanın sınırları içerisinde elbette düşünürün tüm bu alanlara yaptığı engin katkıları tam manasıyla tüketebilmek mümkün değildir. Burada, Dworkin'in eşitlikçi liberal toplum anlayışı ve bu anlayışından yola çıkarak geliştirdiği anayasal demokrasi teorisiyle çerçevelendirilmiş bir inceleme hedeflenmektedir.

Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, Dworkin'in benimsediği felsefe yapma yöntemi, düşünme biçimi ve meseleleri değerlendirme tarzı bütüncüllüğü kaçınılmaz kılmaktadır. Önde gelen Dworkin yorumcularından Julie Allard'ın işaret ettiği gibi, filozofun çalışmaları hukuk, ahlak ve politika arasındaki katı sınırların üstesinden gelmeye dönük bitmek tükenmek bilmeyen bir çaba olarak anlaşılmalıdır.¹ O, hukuk teorisini oluştururken siyaset ve ahlak felsefesi tartışmalarına da dahil olmuş, bu tartışmalardan edindiği kavram ve anlayışları hukuk öğretisiyle birleştirmiştir. Dworkin'e göre yargıçlar, davaları sonuca bağlarken belirli bir siyaset teorisini, daha belirgin bir ifadeyle politik ahlak anlayışını takip etmek durumundadırlar. Keza o, siyaset felsefesi üzerine düşünürken meseleleri hukuki problemler haline getirip yargılama teorisine başvurarak çözüm önerileri sunmayı önemser. Scanlon'a göre Dworkin, siyasete ve ahlaki değerlere ilişkin sorunların arka planında anayasal yorum meselesinin durduğunu düşünmüştür.²

Dworkin için siyasal ile anayasal, yasallık ile ahlakilik, ahlak ile etik arasında belirli bir aç farkı olmakla birlikte bütünlük ilişkisi mevzu bahistir. O, hukuku siyasetten, siyaseti de ahlaktan bağımsız düşünmenin olanaklı olmadığını savunur. Bu nedenle, düşünürün öncelikle siyaset felsefesi başlığı altında toplanabilecek eşitlikçi topluluk anlayışı ve anayasal demokrasi teorisi soruşturulurken yer yer

¹ Julie Allard, "Ronald Dworkin: Law as Novel Writing", Çev. John Zvesper, 05.02.2015, <https://booksandideas.net/Ronald-Dworkin-Law-as-Novel-Writing.html> Erişim Tarihi: 24.07.2022.

² T. M. Scanlon, "Partisan for Life", **The New York Review of Books**, 15.07.1993, <https://www.nybooks.com/articles/1993/07/15/partisan-for-life/> Erişim Tarihi: 19.08.2022.

hukuk öğretisine ve ahlak felsefesine de değinilmesi gerekecektir. Düşünürün bütüncüllük iddiasını ciddiye almak çalışmanın tüm izleğine damgasını vurur.

Hukukçu ve felsefeci kimliğinin yanı sıra kamusal bir entelektüel olarak Dworkin, Amerikan toplumunun güncel sorunlarıyla yakından ilgilenmiş, teorisini yaşadığı toplumun ve çağın tarihsel-toplumsal koşullar dahilinde geliştirmiştir. Nitekim, güncel kamusal konular ve kitap değerlendirmeleriyle meşgul olduğu *The New York Review of Books* dergisindeki yazarlık serüvenini yaklaşık 45 yıl boyunca sürdürmüş, burada düzenli olarak yayınlanan makaleleri kitaplarının iskeletini oluşturmuştur.³ Dolayısıyla Dworkin hakkında bir inceleme, onun yaşadığı döneme, topluma dair tespit ettiği problemleri ve bu problemlere dönük farklı bakış açılarını da ciddiye almayı gerektirir. Bu doğrultuda Amerikan siyasal ve toplumsal kültürünün, özellikle de 20. yüzyılın ikinci yarısında oluşmuş refah rejimlerinin anlaşılması Dworkin'in felsefesindeki kimi unsurların daha iyi kavranmasını sağlayacaktır.

Dworkin'in hukukçuluğu hukuki kavramları salt analize tâbi tutmaktan farklıdır. O, hukuk bilime ilişkin bir teori geliştirmenin gündelik yargısal pratikler bakımından doğrudan sonuçları olacağının bilincindedir ve yargıçların yargılama sürecinde hukuki yorumu nasıl gerekçelendirmeleri gerektiğiyle ilgilenmektedir.⁴ Bununla uyumlu olarak, siyaset felsefesini de yaşadığı toplumdaki anayasal, kamusal meselelere çözüm geliştirme hedefine yöneltir. Sık sık Amerikan siyasal kültüründe yer edinen ve günceli de ilgilendiren anayasal meseleleri tartışıp sorunsallaştırarak teorik yaklaşımını derinleştirir. Tıpkı yargılama teorisinde olduğu gibi politik meselelerde de Dworkin, “tek doğru yanıt”ın ne olduğunu haklılaştırma kaygısı taşır. Kendisinin ifadesiyle, mesleki kariyerine Wall Street'te “tahvil senetleri doldurup şirket bilançolarını inceleyen bir avukat” olarak başlayan Dworkin, akademik kariyerine adım atmasıyla birlikte daha soyut problemlere kafa yoracaktır. Fakat hukukçuluğu onun entelektüel bakış açısını oluşturmasında büyük bir etki uyandırmıştır. O, önce uygulamadaki somut problemlerden yola çıkarak düşünmeye

³ Ronald Dworkin'in ABD'nin prestijli yayın organlarından *The New York Review of Books*'taki makalelerinin derli toplu hali için bkz. <https://www.nybooks.com/contributors/ronald-dworkin/> Erişim Tarihi: 30.07.2022.

⁴ Brian H. Bix, “Hukuki Pozitivizm”, **Hukuk Felsefesi ve Hukuk Teorisi Rehberi**, Ed. Martin P. Golding/William A. Edmundson, Türkçe Ed. Ertuğrul Uzun, Çev. Yusuf Umur Çil, İzmir: Isık Yayınları, 2021, s. 72.

başlar ve sonra bunların çözümü için hep daha felsefî yaklaşımlara doğru uzanmanın gerekli olduğunu belirterek pratik ile teoriyi karşılıklı etkileşime sokar.⁵

İlk büyük çalışması 1977 tarihinde yayınlanan *Taking Rights Seriously* (TRS- Hakları Ciddiye Almak) başlıklı eseridir.⁶ Ekseriyeti itibariyle muhtelif zamanlarda yayınlanmış makalelerin bir araya getirilmesinden oluşan bu kitabında Anglo-Amerikan hukuk ve siyaset teorisinde hâkim konumdaki “hukukun mahiyetine ilişkin betimsel açıklamalar”da bulunan hukuki pozitivismi ve “hukukun ne olması gerektiğine yönelik normatif talepler” öne süren faydacı etik teoriyi eleştirmiştir. Bu erken dönem eserinde tüm kariyerine damgasını vuracak liberal hukuk ve politika anlayışını geliştirmeye başlar. Hukuki pozitivism eleştirisinde yasama öncesi olan ancak doğa üstü olmayan doğal haklardan söz ederken, genel refahı maksimize etmeyi salık veren faydacı teoriye yönelik eleştirisinde de hak temelli bir ahlak ve politika modelini gündeme getirmektedir. Bu halde Dworkin için yanıtlanması gereken iki önemli sorun ortaya çıkar: Eğer haklar yalnızca yasama faaliyetleriyle yaratılmıyorlarsa ve toplumsal yaşamdaki pratiklere için ilkeler yasa koyucuyu sınırlandırıyor, demokratik bir hukuk ve politika teorisi nasıl mümkün olabilmektedir? İkincisi, genel refah argümanı ile desteklenmeyen ve çoğunluğun iradesinden bağımsızlaştırılan bireysel haklar, demokrasi teorisi açısından nasıl meşrulaştırılır? Çalışma boyunca bu soruların yanıtları ve yankıları soruşturulacaktır.

Dworkin’in liberalizm teorisi açısından peşine düşülmesi gereken bir diğer sorunsal eşitlik-özgürlük gerilimidir. Eşitlik ile özgürlük değerleri modernitenin üzerine inşa edildiği ve demokrasi kurumuna için iki büyük idealdir. Ancak bu değerlerin birbiriyle uzlaştırılması oldukça çetrefil bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Eşitlik ile özgürlük arasında var olduğu iddia edilen çatışma, kanun önünde eşitlik-politik eşitlik ya da negatif-pozitif özgürlük kavram çiftleriyle de somutlaştırılabilir. “Dışsal bir irade tarafından belirlenmemiş olmak” anlamındaki negatif özgürlük ile “politik karar alma süreçlerine katılarak yasayı kontrol etme” anlamındaki pozitif özgürlük arasındaki ilişki veya denge nasıl tesis edilecektir? Dworkin’e göre tüm bu değer çatışmaları doğru yorum eksikliğinden

⁵ Ronald Dworkin, Law from the Inside Out”, **The New York Review of Books**, 07.11.2013, <https://www.nybooks.com/articles/2013/11/07/law-inside-out/> Erişim Tarihi: 30.07.2022.

⁶ Ronald Dworkin, **Taking Rights Seriously**, Cambridge: Harvard University Press, 1978.

kaynaklanmaktadır.⁷ Liberalizmin kurucu ahlaki değeri olarak eşitliğe yer veren düşünür için genel bir özgürlük hakkı bulunmaz ve somut özgürlükler eşitlik ilkesinden çıkarsanır. Siyasi meşruiyetin ve hukuki ilkelerin dayandığı temeli Dworkin “eşit ilgi ve saygı hakkı”nda bulur. Bireysel hak ve özgürlükleri eşit ilgi ve saygı idealinden türetmesi dolayısıyla onun teorisi “liberal eşitlikçilik” veya “eşitlikçi liberalizm” olarak adlandırılmaktadır.⁸ Bu bağlamda, eşitlikçilik ile demokratik teori arasında rabıta kurma gerekliliği ortaya çıkar. Eşitlik ilkesine dayalı bir liberal demokrasi ne anlama gelir? Eşit muameleye tâbi olmak, demokratik çoğunluk kuralının özünü teşkil eden “bir kişi bir oy” ilkesinin meşrulaştırılmasını sağlar; fakat bunun ötesinde Dworkin’in kabul ettiği ve farklılıklara alan açan “eşit olarak muamele görme ilkesi” demokrasi ve anayasacılığın bağdaştırılmasında nasıl bir yorum sunacaktır? Düşünüre göre eşitlikçi liberal toplulukta politik kararlar tek tek bireylere atfedilemeyen, topluluğun ahlaki fail olarak kolektif sorumluluğunun bulunduğu eylemler olarak yorumlanmalıdır. Buna göre demokrasi, herkesin topluluğun eşit ahlaki öneme sahip ortakları olarak muamele gördüğü bir rejimdir.⁹ Eşit ilgi ve saygı hakkı, siyasi temsilcilerin ve yargı görevlilerinin toplum için iyi ve doğru olanı tayin etmelerinde nasıl bir sınır çizmekte, demokratik meşruiyet nasıl somutlaşmaktadır? Bu çalışmada, eşitlikçi liberal toplumun neden anayasal demokratik devlet düzenine gereksinim duyduğu sorusu tartışılmaya çalışılacaktır.

Dworkin, 2011’de yayınlanan son büyük çalışması *Justice for Hedgehogs*’ta (JH-Kirpiler için Adalet) Isaiah Berlin’in tilki ile kirpi arasında kurduğu ünlü ayrıma gönderme yapar. Tilkinin pek çok konuda birbiriyle ilgisiz ve hatta çelişkili fikirleri varken kirpi “bir büyük fikrin bilgisi”ne sahiptir. Kendisini tutarlı ve bütüncül bir sisteme sahip entelektüel kirpi olarak gören Dworkin’in büyük fikri, ahlak sisteminin merkezine eşitliği ve daha spesifik olarak somutlaştırdığı insan onurunu yerleştirmektir.¹⁰ O, çağdaş felsefede rağbet gören değer çoğulculuğu ve değer şüpheciliği tezlerini reddederek değer alanıyla bilim alanını birbirinden bağımsızlaştıran, ahlaki sorumluluk temelli yorumsal bir değer sistemi geliştirir.

⁷ Ronald Dworkin, “Liberty and Pornography”, *The New York Review of Books*, 15.08.1991, <https://www.nybooks.com/articles/1991/08/15/liberty-and-pornography/> Erişim Tarihi: 26.07.2022.

⁸ Darlei Dall, Agnol, “Dworkin’s Liberal Egalitarianism”, *Kriterion: Revista da Filosofia: Vol.2*, Pampulha: Belo Horizonte, 2006, s. 4.

⁹ Ronald Dworkin, What Is Equality? Part 4: Political Equality, *Philosophy and Democracy: An Anthology*, Ed. Thomas Christiano, New York: Oxford University Press, 2003, ss. 116-117.

¹⁰ Godfrey Hodgson, “Ronald Dworkin Obituary”, *The Guardian*, 14.02.2013, <https://www.theguardian.com/law/2013/feb/14/ronald-dworkin>, Erişim Tarihi: 25.12.2021.

Böylece ahlaki ve etik değerlerin bütünlüklü bir yapı arz ettiğini göstererek kapsamlı liberalizm teorisini sunacaktır.¹¹ Kapsamlı liberalizm anlayışı holist bir değerler sistemine sahip olması hasebiyle çoğulculuğa elverişli olmadığı eleştirileriyle karşılaşır. Buna göre evrenselciliği tekil bir ahlak ve adalet yaklaşımına dayandırmak farklılıkların korunup geliştirilmesine engel teşkil eder ve en iyi ihtimalle baskıcı, en kötü ihtimalle totaliter, jakoben tezlerin temelini oluşturur.¹² Oysa Dworkin bu eleştirileri reddedecek ve çoğulcu demokrasinin değerler hususunda şüpheciliği gerektirmediğini savunacaktır. Ona göre toplumsal pratikler yorumlanırken farklı çıkar ve kanaatler gözetilebilir, farklılıkları koruyup gözetken demokratik bir toplum tekil ve bütüncül değer şemasıyla inşa edilebilir. Bu çalışmada bireylerin farklılıklarını tanıyan ama aynı zamanda onları ahlaki bir topluluğun içerisinde konumlandıran bir demokrasi teorisinin Dworkin'in düşüncelerinde nasıl kurulduğu ortaya konulacaktır.

Ronald Dworkin, çalışmalarında ele aldığı kavramlara yorumlayıcı bir anlayışla yaklaşır. Onun yorumu merkezine alan bu hermeneutik yöntemi felsefesine derinlik katar. Kavramların hakim yorumunu tek geçerli anlam sayarak farklı yorumlamalara kapıyı kapatan ortodoksiden uzaktır. Yine o, politik sloganlar haline getirilerek tarihsel mücadeleler süresince çeşitli kereler kötüye kullanılmış kavramlardan tamamen vazgeçmek taraftarı da değildir. Demokrasi, eşitlik, özgürlük, adalet, topluluk, iyi yaşam, insan onuru gibi kavramların enflasyonist ya da yersiz kullanımından ötürü şikayette bulunarak veya bu kavramlardan bir kısmının modasının geçmiş olduğundan dem vurarak el çekmek Dworkin'e uygun değildir. Dworkin çalışmalarında sosyal kurum ve pratiklerin hangi amaca yöneldiğini tespit edecek, ardından kurum ve pratiklerin bu amaç perspektifinde nasıl yeniden yapılandırılabilirliğine kafa yoracaktır. Böylece o, kavramların makul, değerli, savunulmaya layık bir anlamı olabileceğini göstermeye çalışır. Ahmet Ulvi Türkbağ'ın ifadesiyle, Dworkin her zaman için umut vericidir.¹³

¹¹ Dragica Vujadinović, "Ethics and Morality in Dworkin's Political Philosophy", **25th IVR World Congress: Law Science and Technology**, No. 98, 2012, s. 1.

¹² Evrenselci-eşitlikçi liberalizmi bu yönde eleştiren tezlerden en bilindik olanı Taylor'ın çokkültürcü farklılıklar politikasıdır. (Charles Taylor, "Tanınma Politikası", **Çokkültürcülük: Tanınma Politikası**, Haz. Amy Gutmann, Çev. Yurdanur Salman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018, ss. 46-93.)

¹³ Ahmet Ulvi Türkbağ, **Kanıtlanamayanı Kanıtlamak: Ronald Dworkin'in Hukuk Kuramı**, 3. Basım, İstanbul: Derin Yayınları, 2012, s. 8.

Çalışmalarında yorum teorisinin önemini vurguladıktan sonra, Dworkin'i yorumlamanın önemi hakkında açıklama yapılabilir. Gerçekten de, Dworkin üzerine düşünmek, onu anlamaya ve yorumlamaya çalışmak niçin önemlidir? Özellikle de, Amerikan hukuku, siyasal ve kamusal tartışmalarına dair meseleler hakkında düşünmüş bir filozoftan ne öğrenebiliriz? Yine Türkbağ, hukuka ve adalete ilişkin bilinç eksikliğinin bulunduğu ülkemizde onun hakları koz olarak gören, yani hukuki hak veya ilkeleri kolektif amaca yönelik politikalara (*policy*) karşı önceleyen, yaklaşımının adeta bir panzehir etkisi uyandırabileceğini söylemektedir. Dworkin'in hukuka bağlı kalarak ve hukuku kullanarak ihtilafları çözüme kavuşturma önerisi, onun teorisi içinde çalışmayı cazip kılmaktadır.¹⁴ Sosyal-ekonomik ilişkiler karşısında hukukun bağımsızlığını tamamen reddeden ve hukuku siyaset kurumlarını meşrulaştıran bir aygıtı indirgeyen yaklaşımların aksine, toplumsal ilişkilerin bizatihi hukuk yoluyla dönüştürülebileceğini savunur.¹⁵

Dworkin'in felsefesinde hukuka yüklenen bu dönüştürücü güç, onun teorisini tarihsel ve toplumsal unsurlarıyla bir bütün olarak çarpıcı kılar. İlk bakışta, Amerika'nın özgün koşulları içerisinde gelişmiş topluluk, anayasacılık, demokrasi teorilerinin ülkemizdeki tartışmalara ne tür katkı sunacağına belirsiz olduğu iddia edilebilir. Fakat bu tartışmalara daha yakından baktığımızda Türkiye'nin sosyal, politik ve anayasal problemlerine Dworkin'in gösterdiği pencereden bakarak söylenilecek çok şey olduğu görülecektir. Özellikle Türkiye'de 1980 sonrasında gerçekleşen toplumsal ve siyasal yaşamın yeniden yapılandırılması sürecinde neo-liberal iktisat ve bununla koşut neo-muhafazakâr ideolojinin etkileri bariz şekilde hissedilmiştir.¹⁶ Nitekim Dworkin, Amerika'da Reaganizm olarak tecessüm eden ekonomik verimlilik ve bireysel özgürlük temelli Yeni Sağ politikaların en sert eleştirmenlerindendir. Neo-liberalizm rüzgarının şiddetle estiği yıllarda refah devletinin özgürlükleri kısıtladığı argümanına meydan okur.¹⁷ Filozofun portresini kaleme alan bir yazarın da belirttiği gibi onun zamanın ruhunun (*Zeitgeist*) bir

¹⁴ Türkbağ, **Kanıtlanamayanı Kanıtlamak**, ss. v-vi, 10-11.

¹⁵ Drucilla Cornell/Nick Friedman, **The Mandate of Dignity: Ronald Dworkin, Revolutionary Constitutionalism, and the Claims of Justice**, New York: Fordham University Press, 2016, ss. 8-9.

¹⁶ 1980 sonrası Türkiye'nin kamusal ve gündelik yaşamını Amerikanizasyon ve yeni-elitizm kavramları üzerinden tahlil eden kapsamlı bir çalışma olarak bkz. Rifat N. Bali, **Tarz-ı Hayattan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar**, 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020. Bali, tıpkı Dworkin'in Amerikan siyasetine ilişkin tespitlerinde olduğu gibi Türkiye'de de demokratik yönetimin siyasal-ekonomik elitlerin ve bunlara bağlı şekilde iş gören medya elitlerinin güdümünde olduğunu belirterek kamusalığın ve kamuoyunun zayıflatılmasına dikkat çeker.

¹⁷ Allard, **a.e.**

parçası olmak gibi bir iddiası yoktur ve popüler olmayan fikirleri savunmaktan geri durmayacaktır.¹⁸ Ancak elbette bu onun siyasi bir geleneğe yaslanmadığı anlamına gelmez, aksine Dworkin için politika ve hukuk felsefesi topluluğun içkin değerlerini yorumlamakla anlam kazanır. O, sosyal adaleti geliştirmeyi demokratik meşruiyetin zorunlu bileşeni sayan refah devleti dönemine, özellikle de Amerikan New Deal politikalarına ve 1950'lerden itibaren müthiş bir etki uyandıran Sivil Haklar Hareketi'nin ırksal, cinsel eşitlik ve savaş karşıtlığı temelindeki sivil itaatsizlik eylemlerine tüm kariyeri boyunca olağanüstü bir saygı ve hayranlık beslemiştir.¹⁹

Dworkin, Amerikan siyasal kültüründe ve felsefi geleneğinde cumhuriyetçi, komüniteryan düşüncenin baskınlığının bilincinde olarak topluluk kavramına özel bir ilgi gösterir. O, bir yandan politik ideal olarak topluluğun ahlaki failiği ve kardeşlik değerini olumlarken öte yandan toplulukların baskıcı karakterini, kendi üyelerine ve ötekilere karşı hoşgörünün yitimini eleştirecektir. Bunun en çarpıcı örneği ahlakçı yasaların ceza normları aracılığıyla dayatılmaya çalışılmasıdır. Dworkin, Amerikan toplumunun kültürel kamplara bölündüğü, birbirini anlama ve iletişim kurma değerlerinin yerini ötekinin kriminalize edilip varoluşsal bir tehdit unsuru olarak görülmeye başlandığı bir dönemde yaşamaktadır.²⁰ Bahsi geçen bu sorunlar yumağı ülkemizin toplumsal, politik gerilimleriyle de oldukça benzeşmektedir. Amerikalı düşünür, bu bölünmüş, baskıcı toplumsal ve politik yaşam içerisinde kamusal tartışma yürütebilmek için “ortak zemin” inşa etmeye girişmektedir. Bu ortak zemin, politik topluluğun her bir üyesinin eşit içkin değeri haiz olduğunun ve yine her insanın diğer herkesten farklı bir varlık olarak özgünlük/otantiklik (*authenticity*) taşıdığının kabulüyle kurulabilir.²¹ Diğer deyişle onun öngördüğü eşitlikçi toplumda politik meşruiyet insan onuruyla temellendirilir. İnsan onurunu ciddiye almak, ülkemizdeki siyasal meşruiyet krizini anlamak ve buna dair çözüm önerileri geliştirmek için geniş bir perspektif sunabilecektir.

¹⁸ Stuart Jeffries, “Ronald Dworkin: 'We have a responsibility to live well'”, **The Guardian**, 31.03.2011, <https://www.theguardian.com/books/2011/mar/31/ronald-dworkin-morality-dignity-hedgehogs> Erişim Tarihi: 24.07.2022.

¹⁹ Joseph Osei/Linda Tomlinson/Paul Boaheng, “The Legacy of Harvard Professor Ronald Dworkin for the Civil Rights Movement: Why and How He Challenged Philosophers of Law, Supreme Court Justices, and Politicians to Take Rights Seriously”, **US-China Law Review**, Vol. 11, No. 3, 2014, s. 310.

²⁰ Paul Starr, “Liberalism for Now”, **The New York Review of Books**, 16.07.2009, <https://www.nybooks.com/articles/2009/07/16/liberalism-for-now/> Erişim Tarihi: 05.07.2022; İmer B. Flores, “The Problem of Democracy in Contexts of Polarization”, **Georgetown Public Law Research Paper No. 13-017**, 02.02.2013, <https://ssrn.com/abstract=2211018> Erişim Tarihi: 06.04.2022, ss. 3-4.

²¹ Ronald Dworkin, Is Democracy Possible Here?, Ronald Dworkin, **Is Democracy Possible Here? Principles for a New Political Debate**, New Jersey: Princeton University Press, 2008, ss. 9-11.

Dworkin'in eşitlikçi liberalizmi anayasal demokrasi anlayışına dayanmaktadır. Anayasal demokrasi, çoğunlukçuluğu (*majoritarianism*) reddeder ve yurttaşların eşit paya sahip olduğu ortaklığa dayalı bir demokratik yönetimi öngörür. Ortaklık demokrasisi ancak yurttaşların tam bilgi sahibi olarak tartışmalara dahil olmalarıyla olgun bir görünüm kazanabilir. Fakat günümüz demokrasilerinde bu çoğu zaman gerçekleşmemektedir. Bireylerin üzerinde ekonomik ve siyasi elitlerin tahakküm mekanizmalarının bulunduğu, sermaye gruplarının seçim süreçlerine ölçsüzce etki edebildiği, medyanın kamuoyu görüşünü kolaylıkla manipüle edebildiği, yurttaşların bir araya gelebileceği kamusal alanların tahrip edilip cebir yoluyla bastırıldığı bir toplumsal yapı içerisinde ortaklık demokrasisinden nasıl söz edilebilir? Demokrasi açısından bu iç karartıcı tablo Dworkin'i de düşündürmüş ve anayasal yorum anlayışını geliştirerek demokratik hukuk devletinin tesisine katkı sunabilmeyi hedeflemiştir. Amerikalı hukuk bilgininin anayasal yorum anlayışı geçmişle gelecek arasında köprüler kurmakta, anayasal tarihi bütüncül ve tutarlı bir şekilde kavrayarak ileriye taşımayı amaçlamaktadır.²² Dworkin, okuyucusuna anayasal denetimin "haklara karşı bir koz" haline getirilmeye çalışıldığı, mahkemelerin otoriter iktidar aygıtlarının aracı haline indirgendiği günümüzün hakim anayasacılığını eleştirecek bir hukuki dil sağlamaktadır.

Dworkin'in felsefesini değerlendiren kimi yazarlar, onun teorisini dönemlere ayırarak inceleme taraftarı olmuşlardır. Lawrence Solum, düşünürün gittikçe daha karmaşık bir yapıya bürünen teorisinin üç safhada ele alınabileceği kanısındadır. Hakları Ciddiye Almak eserinin başlıca yer tuttuğu erken dönem çalışmaları "zor/çetin-kolay dava" ayrımı çerçevesinde anlaşılmaktadır. Olgun dönem eseri Hukukun Hükümlerliliği'ne hukuku yorumsal faaliyet şeklinde kavramayı öneren "bütünlük olarak hukuk" tezi damgasını vurmuştur. Geç dönem çalışması Kırpiller için Adalet'te ise hukuk ve siyasetin ötesinde etik ve ahlak konularını da içine alan genel bir normatif felsefe inşa ederek tüm bu insan pratiklerini "yorumun birliği" temelinde kurmayı amaçlar.²³

²² Ronald Dworkin, **Freedom's Law: The Moral Reading of the American Constitution**, New York: Oxford University Press, 1996.

²³ Lawrence B. Solum, "The Unity of Interpretation", **Boston University Law Review**, Vol. 90, No. 2, 2010, ss. 551-559.

Dworkin'in kariyerindeki en önemli ve uzun soluklu tartışmacılarından Jeremy Waldron, onun 2011'de yayımlanan ve hukuk ile ahlakı tek bir sistem olarak sunan *JH* eseriyle birlikte düşüncelerinde radikal bir değişikliğe gittiğini ileri sürmektedir.²⁴ Keza 1986 tarihli *LE* başlıklı monografisiyle düşünürün, kural-ilke kavramsallaştırmasına dayanan erken dönem hukukbilim tezlerinden uzaklaşarak toplumsal pratiklerin yorumsal bir teorisini savunmaya başladığı da iddia edilecektir.²⁵

Esas itibarıyla, literatürde Dan Priel, Scott J. Shapiro ve Engin Arıkan gibi yazarlar tarafından da vurgulandığı üzere Dworkin'in tezlerinde farklılaşmaya dayanak gösterilen temel metin 1967 tarihli *Model of Rules- I* başlıklı makalesidir.²⁶ Amerikalı hukuk felsefecisi, kendisinin de kabul ettiği üzere yalnızca burada hukuk ve ahlakın iki farklı norm sistemi olduğunu varsayarak hukuki pozitivizme eleştiri getirmiştir.²⁷ Bu makale *TRS*'de tekrar basılmış olsa da devamı niteliğindeki *Model of Rules- II* metnine bakıldığında veya kitabın tamamı sistematik olarak incelendiğinde onun "ortodoks hukukbilim" olarak adlandırdığı tezleri tekrarlamadığı görülecektir.²⁸ Dolayısıyla, Dworkin'in hukuk, siyaset ve ahlak teorisi zaman içerisinde tutarlı bir gelişim izlemiş, felsefesi bütüncül bir sistem halini almıştır. Ian Mcleod da Dworkin incelemesinde onun hukuk felsefesinin "kurallar sistemi olarak hukuk düşüncesinin yetersizliği", "bireysel hakların önemi" ve "yorumsal süreç olarak hukuk" şeklinde üç başlıkta sınıflandırılabilceğini belirtmekle birlikte asla bunların birbirinden bağlantısız, kopuk aşamalar olarak

²⁴ Jeremy Waldron, "Jurisprudence for Hedgehogs", **New York University School of Law Public Law & Legal Theory Research Paper Series**, Working Paper No. 13-45, 2013, ss. 1-31.

²⁵ Bu yönde bkz. Bix, **a.g.m.**, s. 89. Türkbağ, iki eser arasında içerik açısından bir kopuş bulunmadığını ancak "*yeni Dworkin*"in tezlerinde hedef ve yöntem bakımından çarpıcı bir değişimin gözlemlenebileceğini belirtir. Özellikle *TRS*'de hukuk pratiğiyle içli dışlı olan Dworkin, *LE*'de hukuk yapıcılardan ve uygulamacılardan uzaklaşmış, "tüm Amerikan toplumuna rehberlik etmek isteyen" kamusal bir entelektüele dönüşmüştür. Keza Dworkin, erken dönem eserlerinde hukuki pozitivizmi eleştirmekle yetinirken olgunluk dönemiyle birlikte hukuki pozitivizmin yanı sıra pozitivist sosyolojiyi de hedefine koyacak ve yorumsal sosyoloji teorisyenlerini takip ederek felsefesini yetkinleştirecektir. (Türkbağ, **Kanıtlanamayanı Kanıtlamak**, ss. 117-120.)

²⁶ Dan Priel, "Making Sense of Nonsense Jurisprudence", **Osgoode Legal Studies Research Paper**, 2020, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3696933 Erişim Tarihi: 01.07.2022, ss. 9, 24; Scott J. Shapiro, "The 'Hart-Dworkin' Debate: A Short Guide for the Perplexed", **Ronald Dworkin**, Ed. Arthur Ripstein, New York: Cambridge University Press, 2007, s. 35; Engin Arıkan, **Sert Pozitivizm**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 34.

²⁷ Ronald Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, Cambridge: Harvard University Press, 2011, s. 402.

²⁸ T. R. S. Allan, "Justice, Integrity, and the Common Law", **University of Cambridge Faculty of Law Legal Studies Research Paper Series**, Paper No. 44/2014, s. 2.

görülemeyeceğini, ancak birinin anlaşılmasıyla diğerine geçilebilecek tutarlı bir bütünselliğin mevcut olduğunu belirtmektedir.²⁹

Öyleyse, kuralların ötesinde topluluğa içkin ahlaki ilkelerin araştırılmasını salık veren liberal hak düşüncesi ile ilkelerin kurucu yorumla yeniden yapılandırılmasını savunan “bütünlük olarak hukuk” teorisinin, hukuk ile ahlakı tek bir alan olarak görerek “anayasanın ahlaki okuması”nı öneren yorum anlayışının ve ardından değer çoğulculuğunu ve şüpheciliğini eleştirerek kapsamlı bir “anti-arşimetçi” değer şeması inşa eden tezlerinin kopuş değil süreklilik ilişkisi içerisinde olduğu iddia edilebilir.³⁰ Burada Dworkin’in eserleri, tıpkı onun zincirleme roman metaforunda olduğu gibi, örölmek istenen anlatıya en uygun gelen ve liberal politik ahlak değerinin haklılaştırılması amacı taşıyan çeşitli parçaların bir araya getirilmesi olarak anlaşılacaktır. Dworkin, ahlak felsefecisinin görevini elindeki kemik yığınlarından en uygun hayvanı oyan heykeltıraşa benzetir. Filozof toplumsal pratiklere içkin değerleri, insanlık durumlarını yaratıcı bir sanatkarlık faaliyetiyle yeniden inşa edecektir.³¹ Onun felsefesi, hem sosyal pratiklerin hem siyaset, hukuk ve ahlak teorilerinin özgün, dört başı mamur bir sanat eserine dönüştürülmesi olarak değerlendirilmelidir.

Çalışmanın hedefi, amacı, önemi ve yöntemi açıklandıktan sonra, Türkçe literatürde Dworkin hakkında yapılan çalışmalardan kısaca bahsederek bu incelemenin diğerlerinden farkı ortaya konulmalıdır. Çalışmanın tamamlandığı tarih itibarıyla Türkçe’de Ronald Dworkin’e hasredilmiş, tespit edilebilen yedi tez bulunmaktaydı.³² Tezlerin tarihlerine bakıldığında 2000’li yılların sonlarından başlayarak Dworkin’e Türkiye akademisinde ve hukuk literatüründe artan bir ilginin varlığından söz edilebilir. Bu çalışmaların temaları kronolojik olarak şöyle sıralanmaktadır: 1. Dworkin’in sosyal liberalizm esaslı hukuk ve siyaset felsefesinde

²⁹ Ian McLeod, **Legal Theory**, 6th Edition, London: Macmillan Press, 2012, s. 113.

³⁰ Dworkin’in ahlak ve etiğe ilişkin konularda kimi tezlerini ilk kez *JH*’de ifade etmiş olmasına karşın düşüncelerinin hem *TRS* hem de *LE* ile tutarlı olduğunu iddia eden bir başka çalışma için bkz. Lynden Margaret Douglas, “Value and Truth In the Legal Theory of Ronald Dworkin”, (Doktora Tezi), **The University of Queensland, Brisbane**, 2014, ss. 132-133.

³¹ Imer B. Flores, “The Legacy of Ronald Dworkin (1931-2013): A Legal Theory and Methodology for Hedgehogs, Hercules, and One Right Answers”, **SSRN**, 14.12.2014, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2538310 Erişim Tarihi: 25.07.2022.

³² Ulusal Tez Merkezi’ndeki tez verileri en son 16.08.2023 tarihinde taranmıştır.

adalet, eşitlik, özgürlük kavramlarını nasıl ele aldığının analiz edilmesi³³, 2. Dworkin'e göre hukukun ne olduğunun ortaya konularak hukuki pozitivizme yönelttiği eleştirilerin açıklanması³⁴, 3. Dworkin'in hak temelli politika teorisinde adalet anlayışının nasıl konumlandırıldığı³⁵, 4. Dworkin'in etik ve ahlak teorisinde yaşamın sonlandırılması (ötenazi) problemine getirdiği yanıtların değerlendirilmesi³⁶, 5. Dworkin'in eşitlik idealinin liberalizm teorilerine nasıl bir katkı sunduğunun araştırılması³⁷, 6. Dworkin'in yorum anlayışının somut hukuki olaylar açısından incelenmesi³⁸, 7. Dworkin'in insan hakları düşüncesinin çağdaş politika felsefecileriyle (Michel Foucault ve Jürgen Habermas) kıyaslanarak evrensel yurttaşlık temelli politikalar ile kimlik eksenli politikalar arasındaki gerilimin uzlaştırılması.³⁹

Elinizdeki çalışma, diğerlerinden farklı olarak, eşitlikçi bir toplumda demokrasi ve anayasacılığın en iyi şekilde nasıl anlaşılabilirliğini ve yorumlanabileceğini tartışır. Filozofun içinde bulunduğu tarihsel-toplumsal ve düşünsel koşullar dikkate alınarak onun düşüncelerinin başlangıç noktası anlaşılıp süreçsel gelişim ortaya konmaya çalışılacaktır. Daha sonra bunun ötesine geçerek düşünürün kendisine dek uzanan tartışmalardaki payına ve yeni teorik, kavramsal imkanlarla felsefesini örme biçimine odaklanılacaktır. Dworkin'den sonra artık neleri mutlaka göz önüne almamız gerektiği sorusu düşünürün liberal gelenek ve anayasal demokratik teoriye yaptığı katkının anlaşılması için oldukça önem taşımaktadır.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Dworkin'in siyaset teorisini biçimlendiren koşullar anlaşılacaktır. Bu doğrultuda, öncelikle, modern demokrasilerin ortaya çıkmasıyla birlikte hangi kavram ve sorunların geliştiği

³³ Yıldırım Torun, **Ronald Dworkin'in Hukuk ve Siyaset Felsefesinde Adalet, Eşitlik ve Özgürlük Sorunu**, Ankara: Savaş Yayınevi, 2008.

³⁴ Hakan Kubalı, "Ronald Dworkin'in Hukuk Kuramı", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2012.

³⁵ Murat Bayram, "Ronald Dworkin'in Adalet Anlayışı", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sivas, 2015.

³⁶ Deniz Günsel, "Dworkin'in Görüşleri Üzerinden Ötenazi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2016.

³⁷ Cihat Bayram, "Ronald Dworkin'in Eşitlik Düşüncesi ve Liberalizme Etkisi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Bursa, 2019.

³⁸ Müslüm Şener, "Dworkin'in Yorum Teorisi ve Hüküm Kurmadaki Önemi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2021.

³⁹ Ferda Yıldırım, "Çağdaş Politika Felsefesinde İnsan Hakları Tartışmaları: Ronald Dworkin, Jürgen Habermas, Michel Foucault", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi**, İstanbul, 2022.

açıklanacak, klasik ve çağdaş demokrasi teorilerinin Dworkin'i ne şekilde etkilediğine yer verilecektir. İkinci kısımda, Amerikan siyasal kültüründeki hakim gelenek ve güncel anayasal problemler detaylandırılacak, Dworkin'in teorisini oluştururken bu gelenekten nasıl yararlandığı, anayasal tartışmalara ne şekilde müdahil olduğu belirlenecektir. Üçüncü kısımda, Dworkin'in içine doğduğu ve daha sonra zayıflayarak yerini başka bir ekonomik-politik düzene bıraktığı refah devleti deneyiminin devlet ve hukuk teorisine olan etkisi incelenecek, Dworkin'in New Deal liberalizmine bağlılığının demokrasi ve anayasacılık anlayışına nasıl bir derinlik kattığı izah edilecektir. Bunun ardından Dworkin'in düşüncelerini oluştururken birlikte düşündüğü, yorumlamak suretiyle kendi teorisini zenginleştirdiği ve incelikli eleştirileriyle liberal felsefenin imkanlarını genişlettiği Amerikalı çağdaş John Rawls'un teorisinin üzerinde durulacaktır. Burada Dworkin'in Rawls'un tezlerinden yola çıkarak ustalıkla kendi felsefesini kurma süreci gözler önüne serileceği gibi iki düşünürün birbirinden ayrıldıkları yanlara değinilerek Dworkin'in Rawls'a yönelttiği itirazlar aktarılacaktır. Birinci bölümde son olarak Dworkin'in erken dönem yazılarından itibaren gündemini meşgul eden, 1980'li ve 1990'lı yıllara damgasını vurmuş liberalizm-komüniteryanizm tartışmasının üzerinde durulacaktır. Bu tartışmada komüniteryanların liberallere ve özellikle Dworkin'e itirazlarının neler olduğu açıklanacak, Dworkin'in bu tartışmadan edindiği birikim gösterilecektir.

Dworkin'in düşüncelerine hazırlık mahiyetindeki ilk bölümün ardından filozofun teorisine ayrıntılı bir şekilde dahil olunacaktır. Öncelikle, felsefesinin ana sütunları olarak nitelendirilebilecek değer sistemi serimlenecektir. Onun kapsamlı sistemi değerlerin bütüncüllüğü, anti-arşimetçilik ve değerlerin bağımsızlığı, değerlerin yorumsallığı olmak üzere üç başlıkta toplanmaktadır. Bunun ardından Dworkin'in liberalizminde eşitlik değerinin temelleri ve yorumlanma biçimi, eşitlik idealinin soyuttan somuta doğru nasıl aktarıldığı meseleleri açıklanacaktır. Dworkin'in birey-topluluk gerilimini aşarak eşitlikçi toplumda özgürlük ve sorumluluğu madalyonun iki yüzü şeklinde tasvir eden yaklaşımı ortaya konulacaktır. Ardından, etik ile ahlak arasındaki ilişkiyi kopukluk değil süreklilik stratejisi olarak tarif eden yorumsal ahlak teorisine göz atılacaktır. Bu kısımda son olarak, Dworkin'in liberalizmin kurucu politik ahlakının tarafsızlık yerine eşitlik, mükemmeliyetçi olmayan ama kapsamlı olan bir devlet teorisine dayandığı yönündeki savları tartışılarak, düşünürün karşısındaki liberal devlet tezleri

aktarılabak ve ardından Dworkin'in siyasi meşruiyetin temeline koyduğı kaynak eşitliği yaklaşımına yer verilecektir.

Düşünürün liberalizm teorisinin boyutları belirlendikten sonra, ortaklık temelli anayasal demokrasi anlayışı izah edilmeye başlanacaktır. Bunun ardından Amerikalı düşünürün demokrasi-anayasacılık meselesine getirdiğı özgün bakış açısının ve kendisine yöneltilen belli başlı eleştirilerin üzerinde durulacaktır. Anayasa yargısının haklılaştırılması problemi çözüme kavuşturulduktan sonra, Dworkin'in savunduğı anayasacılığın nasıl bir hukuki yorum anlayışıyla desteklenme zarureti taşıdığı tartışılacaktır. Amerikan anayasa hukukçuları arasında anayasal yorum bakımından öne sürülen yaygın tezlere de yer verilerek Dworkin'in "anayasanın ahlaki okuması" adını verdiği yorum anlayışının yapısı ve diğer teorilerden farkları ve benzerlikleri detaylı şekilde incelenecektir. Sonuç bölümünde ise, girişte özetlenen tüm bu problemlerden, konu başlıklarına dair açıklamalardan ve tartışmalardan edinilen yargılar paylaşılacaktır.

1. RONALD DWORKIN'IN SİYASET TEORİSİNİ BİÇİMLENDİREN KOŞULLAR

1.1. Tarihsel-Toplumsal Koşullar

1.1.1. Modern Demokrasilerin Ortaya Çıkışı ve Demokrasi Teorilerine Genel Bakış

Ronald Dworkin, hukuk ve siyaset felsefesi üzerine yaptığı çalışmalarda demokrasinin doğru yorumu, demokratik meşruiyetin koşulları, demokrasinin unsurları ve ilkeleri, demokrasi ile anayasa yargısı arasındaki ilişki, demokratik yasama süreçlerinin sınırları, demokrasilerde yurttaşların rolü, demokrasi ile politik eşitlik kavramı arasındaki bağlantı gibi konuları ayrıntılı şekilde incelemiştir.

Dworkin, demokrasilerin tek makbul yönetim biçimi olarak görüldüğü günümüzün modern toplumlarında bu kavramın birbirinden farklı yorum ve uygulamalarının geliştiğini, ancak bunun sonucunda demokrasi konusunda kafa karışıklıklarının da gitgide arttığını ifade eder. Keza hukukçular arasında da demokrasi kavramına fazlasıyla rağbet gösterildiğini, buna karşılık az sayıda hukukçunun kendi demokrasi anlayışını açık seçik ifade edebildiğini belirtir.⁴⁰ Fakat Dworkin'in felsefesine dahil olarak düşündüğümüzde, eğer yargıçlar hüküm oluştururken demokratik meşruiyetin sınırları içerisinde kalacaklarsa ve yargı kararları da kaçınılmaz şekilde politik ahlaka dair değerlendirmeler yapmayı gerektiriyorsa, demokrasi kavramının soyut değeri ve somut anlamı üzerinde çalışmak zorunluluk teşkil etmektedir. Dolayısıyla bu durum karşısında Dworkin, toplumsal bir pratik mahiyetindeki demokratik yönetimin tarihsel, kurumsal yapısını göz önünde tutarak özgün bir demokrasi teorisi oluşturmaya girişmiştir. Onun teorisi, bireylerin kişisel yargı yetisini muhafaza ederek topluluğun kolektif eylemine dayanan anayasal bir demokrasi anlayışı öngörmektedir. Böylece demokrasi ile

⁴⁰ Ronald Dworkin, *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality*, Cambridge: Harvard University Press, 2002, ss. 356-357.

anayasacılık, liberalizm ile cumhuriyetçilik, birey ile topluluk, eşitlik ile özgürlük arasındaki bağlantıları sağlamlaştırmayı hedefler.⁴¹

Bu kısımda Dworkin'in demokrasi teorisini incelemeden evvel demokrasilerin özellikle 20. yüzyılda ifade ettiği anlam, işlev ve değer ortaya koyulacaktır, bunun yanı sıra belli başlı demokrasi teorilerinin/teorisyenlerinin yaklaşımlarına yer verilerek Dworkin'in farklı demokrasi teorileri arasındaki konumu açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır. Çünkü düşünürün de belirttiği üzere demokrasi gibi sosyal kurum ve pratiklerin bir tarihi vardır. Demokrasi kavramının neyi gerektirdiğini, sınırlarının nasıl belirleneceğini bir amaçsallık içerisinde yorumlarken ve bu yorumdan hareket ederek demokrasi anlayışı geliştirirken kavramın tarihinin içerisine dahil olmak kaçınılmazdır.⁴²

1.1.1.1. Demokrasi Kavramı ve Tanımlama Sorunları

Demokrasinin, Dworkin'in de atıfta bulunduğu⁴³, klasikleşmiş tanımı ABD başkanlarından Abraham Lincoln tarafından 1863 tarihli ünlü Gettysburg Söylevi'nde dile getirilmiştir⁴⁴: “Halkın halk tarafından halk için yönetilmesi” (*Government of the people, by the people, for the people*). Bu bağlamda, özü itibarıyla, bir yönetim biçimi olarak demokrasi, iktidarın soya bağlı olarak aktarıldığı

⁴¹ Dworkin, **Freedom's Law**, s. 7; Dworkin, **Sovereign Virtue**, ss. 184-185; Ronald Dworkin, “Equality, Democracy, And Constitution: We The People in Court”, **Alberta Law Review**, Vol. XXVIII, No. 2, 1990, s. 329. (Bundan sonra “We The People in Court” diye anılacaktır.)

⁴² Ronald Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, Çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul: Nora Kitap, 2018, ss. 104-105.

⁴³ Dworkin, **We The People in Court**, s. 330; Ronald Dworkin, “Siyasal Anayasanın Ahlaki Temelleri”, **Anayasa Yargısı**, Cilt 27, Sayı 1, 2011, s. 28.

⁴⁴ Söylev, 1861-1865 yılları arasında süren Amerikan İç Savaşı döneminde Başkan Abraham Lincoln tarafından Gettysburg Muharebesi'nde ölenlerin anısına yapılmış tarihi nitelikte bir konuşmadır. İç Savaş, köleliğin yasaklanması gerektiğini düşünen Lincoln'un başkan seçilmesinin ardından başlamıştır. Bu gelişmenin üzerine, 11 güney eyaleti Birleşik Devletler'den ayrılarak daha gevşek bir devlet örgütlenmesi biçimi olan konfederasyon kurmayı hedeflemişlerdir. İç Savaş'ın temel nedeni kölelik sorunu ve köleliğe dayalı ekonomik ilişki biçimidir. Güney eyaletlerinin ekonomisi tarıma dayanmaktadır ve kölelik üretim biçiminin geçerli olduğu bu eyaletlerde zenginlik az sayıdaki büyük çiftçinin elinde toplanmıştır. Kuzeyde ise 19. yüzyılın başlarından itibaren sanayileşme hızlanmış, işçi-işveren sözleşme ilişkisi tesis edilmiştir. Bu koşullar altında gerçekleşen ve Amerikan devlet sisteminde en ciddi krizlerden biri olan İç Savaş'ta yarım milyondan fazla insan hayatını kaybeder. Lincoln için İç Savaş, cumhuriyetçilik/demokrasi taraftarları ile oligarşi/aristokrasi destekçileri arasında geçmektedir. Söylevinde yeni bir özgürlük çağının doğuşundan bahseden Lincoln bu özgürlüğü halkın kendi kendini yönetmesi anlamında tarif etmektedir. Dolayısıyla “köle olmama durumu olarak özgürlük” ve “herkesin özgürlüğü” onun demokrasi anlayışının özünü oluşturmaktadır. İç Savaş'ın sona erişile açılan yeniden inşa (*reconstruction*) döneminde köleliğin kaldırılmasına ilişkin 13. Anayasa Değişikliği (*13th Amendment*) yürürlüğe girmiştir. Amerikan İç Savaşı ve kölelik tartışmalarının modern demokrasilerin kuruluşuna etkisi hakkında bkz. Forrest Nabors, “The American Civil War and European Democracy”, **Studia Securitatis**, Vol. 1, No. 1, 2016, ss. 128-140.

monarşilerden, gücün tek kişinin elinde toplandığı otokrasilerden ya da iktidarın belirli bir imtiyazlı gruba ait olduğu aristokrasilerden farklı olarak halkın yönetimi idealine yaslanmaktadır.⁴⁵

Ne var ki “halkın yönetimi” ideali demokrasi kavramı etrafında dönen tartışmaları sonlandırmaz, aksine bu ifade belirli ölçüde soyut ve muğlaktır. Dworkin’in de vurgulayacağı üzere, yorumsal bir kavram olan demokrasinin üzerinde mutabakata varılmış açık seçik bir tanımı yoktur ve farklı okumalara elverişlidir.⁴⁶ Yöntem açısından değerlendirildiğinde demokratik teoriyi incelerken başvurulacak iki genel yaklaşım bulunur: Normatif demokrasi teorisi uyarınca demokrasi birtakım içkin değer ve ideallere referans verilerek tanımlanmalı ve içeriği somutlaştırılmalıdır. Ampirik yaklaşım ise, toplumsal-ekonomik yasaların gerçekte nasıl işlediğinin ve verili demokratik devletlerde genel geçer kural ve ilkelerin neler olduğunun anlaşılmasını önermektedir.⁴⁷ Dworkin’in demokrasiye bakışı, salt normatif açıdan demokrasinin soyut felsefi analizini yapmak olmadığı gibi, aşırı olgusallığa kapılarak kavramın amaç ve değerini ıskalamaktan da uzaktır. Onun demokrasi teorisi, normatif ve ampirik boyutlar içeren bütünlüklü bir açıklama sunmayı hedefler.

Ampirik metodun önerdiği üzere demokratik devletlerin tarihsel sürecine bakıldığında köleler, kadınlar, çocuklar, beyaz ırktan olmayanlar, belirli bir dini doktrini/inancı kabul etmeyenler, mülksüzler, yoksullar, eğitimsiz kimseler, mahkumlar, akıl hastaları gibi toplumda yer alan geniş kitlelerin halk kategorisinden dışlandıkları söylenebilir.⁴⁸ Yetişkin ve akıl sağlığı yerinde olan her yurttaşın politik yaşama katılma hakkının tanındığı 20. yüzyıl demokrasilerinde ise halkın birbirinden farklı görüş ve kanaatlere sahip kişilerden oluştuğu, benzer toplumsal sınıf, statü veya kimliklerin taşıyıcısı olmadıkları kabul edilmektedir. Bu halde, normatif olarak değerlendirildiğinde, çeşitli çıkarları, kanaatleri veya iyi yaşam ideallerini benimsemiş kişi ve grupların bir araya gelip rasyonel müzakerelere dayalı “kolektif

⁴⁵ David Held, **Models of Democracy**, Third Edition, Cambridge: Polity, 2008, s. 1.

⁴⁶ Dworkin, **Equality, Democracy, And Constitution**, ss. 329-330; Dworkin, **Freedom’s Law**, s. 15.

⁴⁷ Giovanni Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev. Tuncer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, Ankara: Yetkin Yayınları, 1996, ss. 7-9.

⁴⁸ Lynn Hunt, **İnsan Haklarını İcat Etmek**, Çev. Eymir Albal, Ankara: Lykeion Yayınları, 2021, ss. 165-197.

eylem”de bulunmak suretiyle demokratik yönetime dahil edilmeleri gerekmektedir.⁴⁹ Lefort’un dikkat çektiği üzere, modern demokrasilerin paradoksu buradan kaynaklanmaktadır: Bir hükümdarın şahsında cisimleşen üstün otorite fikri ortadan kalktığında artık iktidar boş bir yer haline gelmiştir. Buna göre bir yandan iktidar halka aittir ve halkın yönetimini gerektirir, diğer yandan halk soyutlaması sayesinde aslında iktidarın kimsenin tekelinde bulunmadığı, çoğul bir varlık olarak halkın yekpare bir bütün halinde cisimleşip karşımıza çıkamayacağı anlaşılır. Dolayısıyla, demokratik bir yönetimde halkın çoğulluğunun ve müphemliğinin kabul edilerek iktidarın meşruiyetinin nasıl somutlaştırılacağı sorusuyla karşı karşıya kalınmaktadır.⁵⁰

Sartori, “halk” kavramının en az altı farklı yorumu olduğunu tespit eder.⁵¹: İlk yoruma göre halk “herkes” demektir. Bu durumda demokrasi, bir ülke sınırları içinde yaşayan her bireyin yönetimi anlamına gelecektir. Dworkin’in ortaklık demokrasisi teorisine göre de demokratik yönetimlerde halk kavramından toplumun tüm üyelerinin anlaşılması ve hiçbir dışlama pratiğinin meşru kabul edilmemesi gerekmektedir.⁵² İkinci olarak halk, “mümkün olabildiğince en büyük ve geniş toplumsal kesim” şeklinde yorumlanabilir. Bu yorum kabul edildiğinde, demokratik yönetime iradesi dahil edilen halk toplamı neye göre belirlenecektir ve bu uzlaşının dışında tutularak marjinalleştirilen kimselerin politik rejime ve toplumsal yaşama bağlılığı nasıl sağlanacaktır soruları karşımıza çıkmaktadır. Üçüncüsü, Aristoteles’in kullandığı anlamıyla demokrasilerde *demos*’un sayısal çoğunluğu temsil ettiği, çoğunluğun da her zaman için yoksul sınıfı ifade ettiği ve demokrasilerin “yoksulların yönetimi” olduğu yorumudur.⁵³ Dördüncü yorum uyarınca halktan “kolektif birlik” anlaşılmalıdır. Rousseau’nun “genel irade” teorisi ve Dworkin’in

⁴⁹ Arend Lijphart, **Demokrasi Modelleri: Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları**, Çev. Güneş Ayas, Utku Umut Bulsun, 2. Baskı, İstanbul: İthaki Yayınları, 2016, ss. 15-16.

⁵⁰ Chantal Mouffe, **Demokratik Paradoks**, Çev. A. Cevdet Aşkın, 2. Baskı, Ankara: Epos Yayınları, 2009, ss. 13-14; Claude Lefort, **Democracy and Political Theory**, Çev. David Macey, Oxford: Polity Press, 1988, s. 13.

⁵¹ Sartori, **a.g.e.**, ss. 23-27.

⁵² Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, ss. 250-252.

⁵³ Aristoteles’in bu yorumu için bkz. Aristoteles, **Politika**, Çev. Özgüç Orhan, İstanbul: Pinhan Yayınları, 2018, ss. 445-446. Antik demokrasi, tek kişi yönetimi (monarşi/tiranlık) ile azınlık yönetimi (aristokrasi/oligarşi) karşıtlığı çerçevesinde gelişmiş ve çoğunluğun yönetimi anlamında kullanılmıştır. Modern demokrasiler geniş ölçekli devletlerde ve evrensel hak düşüncesinin geliştiği dönemlerde ortaya çıktıkları için “herkesin herkes tarafından yönetimi” anlamına denk düşmektedir. Bu yönde karşılaştırma için bkz. Michael Hardt/Antonio Negri, **Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, 3. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020, ss. 254-257.

“bütüncül kolektif eylem” yaklaşımı bu başlıkta sınıflandırılmaktadır.⁵⁴ Beşincisi, halk salt çoğunluk kuralı uyarınca çoğunluğa sahip olan kitle veya gruptur. Son yoruma göre halk, salt çoğunluk dikkate alınmaksızın çeşitli gruplar arasında en çok oya ve destekçiye sahip olan kesimdir. Dolayısıyla, aralarında aritmetik hesap farkı bulunmakla birlikte beş ve altıncı yorumlarda halk, Dworkin’in ifadesiyle, istatistiksel bir veri şeklinde değerlendirilir ve demokrasi “çoğunluğun yönetimi” olarak yorumlanır.⁵⁵

Arend Lijphart’ın dikkat çektiği üzere demokrasi kavramının anlaşılmasında temel soru, yönetimin kimin çıkarına göre hareket edeceğidir. Birinci yanıtı göre demokrasilerde çıkarı gözetilecek grup halkın çoğunluğudur. Demokratik ideal, çoğunluğun arzu ve taleplerini gözetmek anlamını taşımaktadır. Bunun karşısında oydaşmacı model, demokrasiyi çoğunluk yönetimi olarak kavramaz ve azınlıkta kalanların da istek ve iradelerini dikkate alır. Bu doğrultuda, çoğunluktaki hizip veya grupların yönetim görevini üstlenmesi demokrasilerde yalnızca asgari bir gerekliliktir. Fakat yöneticiler aldıkları kararlarda geniş bir uzlaşayı sağlamayı ve en fazla sayıda insanın hak ve çıkarlarını gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.⁵⁶

Dworkin de demokrasi kavramını yorumlarken Lijphart’ın yapmış olduğu bu ayrımın içerisinden hareket etmektedir. Çoğunlukçu (*majoritarian*) ve çoğunlukçu olmayan (*non-majoritarian*) demokrasi anlayışı, politik süreçler sonucunda elde edilecek çıktılar temelinde ayrılmaktadır. En tipik ve gelişmiş modeli İngiliz parlamentarizmi olan çoğunlukçu demokrasi anlayışına göre, bireysel hakların tanınması, korunması ve uygulanmasında politik topluluğun çoğunluğunun görüşüne bağlı kalınmalıdır. Buna karşılık, ABD’nin siyasal kültüründe ise çoğunluğun bireysel haklar konusunda hiçbir zaman için nihai yargıç olmaması gerektiği düşüncesi kökleşmiştir. Dworkin’in yazılarında müsterek (*communal*), ortaklık (*partnership*) veya anayasal demokrasi şeklinde adlandırdığı bu demokrasi anlayışına göre, çoğunluğun yönetimi düpedüz adaletsizliklere kapı aralayabilir. Halbuki demokratik meşruiyet, topluluğun her bir üyesinin eşit ilgi ve saygıya mazhar olduğunun kabulü ile sağlanabilecektir.⁵⁷ Dolayısıyla Dworkin’in savunacağı haliyle demokratik meşruiyetin sonuç temelli okuması, çoğunluğun talep ve menfaatleri ile

⁵⁴ Dworkin, **We The People in Court**, s. 330.

⁵⁵ Flores, **Ronald Dworkin’s Justice for Hedgehogs, and Partnership of Democracy**, ss. 77-78.

⁵⁶ Lijphart, **a.g.e.**, ss. 15-16.

⁵⁷ Dworkin, **Freedom’s Law**, ss. 16-17.

topluluk üyelerinin eşit ahlaki statüsünün onaylanması arasında ayrım yapmayı beraberinde getirmektedir.⁵⁸ Böylece Dworkin için demokrasi, politik topluluğun eşit ve tam üyesi olan yurttaşların birlikte hareket ederek kolektif yaşamı ilgilendiren konularda herkesin haklarını ve ahlaki çıkarlarını gözetken kararlar almaları anlamına gelmektedir.

1.1.1.2. Eşitlik-Özgürlük Geriliminde Demokrasi

Modern demokrasilerin ortaya çıkışının serüveni 17. ve 18. yüzyıl burjuva demokratik devrimlerine dek uzanmaktadır. Dworkin'in vurguladığı üzere bu devrimlerle birlikte artık yönetenin yönetilen üzerindeki egemenliği tanrısal, aşkın bir kaynağa dayandırılmayacaktır.⁵⁹ 19. Yüzyılın önde gelen düşünürlerinden Alexis de Tocqueville, *Democracy in America* (1835) başlıklı eserinde demokratik devrimi yeni bir çağın başlangıcı olarak nitelendirir. Tocqueville'a göre devrimler ve haklar bildirgeleriyle birlikte yeni bir toplumsal düzenin yaratılmasının koşulları oluşmuştur. Bu bağlamda demokrasi, tanrısal egemenliğin ve mutlak iktidarların yıkıldığı, herkesin yasa önünde eşit olduğu, toplumsal işbirliğine dayanan siyasi rejimlerin kurulduğu ve sıradan yurttaşların eşit şekilde bilgiye, refaha erişebildiği bir dönemi ifade etmektedir.⁶⁰

Eski Rejimin (*Ancien Régime*) yerinden edilip modern demokrasilerin kurulması sürecinde merkezi politik idealler eşitlik ve özgürlük olmuştur. Modern demokrasilerin gelişimi, tüm insanların eşit ve özgür varlıklar olarak kendilerini ilgilendiren kararlarda söz sahibi olmaya ehil oldukları felsefi varsayımına dayanır. Ancak eşitlik ve özgürlük idealleri arasındaki gerilim demokrasi teorileri açısından önemli bir açmaz haline gelecektir. Nitekim Dworkin'in tüm kariyerine damgasını vuran temel meselelerden biri eşitlik-özgürlük çatışmasını bağdaştırmak olmuştur.

Demokratikleşmenin eşitlikçi bir toplumsal duruma işaret ettiğini düşünen Tocqueville, bu rejimlerde iktidarın tüm yurttaşlar arasında paylaştırıldığına dikkat çeker. Eşitlikçi toplumda yurttaşlar kendilerini yasanın hem yazarı hem uyuğu

⁵⁸ Alexander S. Kirshner, **Militan Demokrasi**, Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, 13-16.

⁵⁹ Dworkin, **Siyasal Anayasanın Ahlaki Temelleri**, s. 27.

⁶⁰ Alexis de Tocqueville, **Amerika'da Demokrasi**, Çev. Seçkin Sertdemir Özdemir, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, ss. 29-35.

olarak görürler, bu sayede devletin zor kullanma gücü politik eşitlik kavramıyla meşrulaştırılır.⁶¹ Demokratik toplumlara özgü olan ve Tocqueville için tehlikeler barındıran kavram ise bireyciliktir. Demokratik yönetimler altında eşit koşullara sahip olan bireyler topluluk hayatından çekilmektedir, bunun sonucunda yerel örgütlenmelere dayalı kamusal yaşam ve yurttaşlık erdemleri zayıflamaktadır. Bu bakımdan bireycilik devletlerin merkezileşmesine ve tartışma özgürlüğünün ortadan kalktığı bir çoğunluk tiranlığına yol açmaktadır. Tocqueville, eşitlikçi bir toplumun çoğunluğun tiranlığına evrilmemesi için kamusal özgürlüklerin korunması ve buna dair imkanların artırılması gerektiğini salık vererek eşitlik-özgürlük değerleri arasındaki içsel gerilime çözüm arar.⁶²

Liberal devlet teorisyenlerinden Benjamin Constant ise modern dönemin kilit kavramı olarak özgürlüğü merkezine koyar.⁶³ Düşünürü göre modern burjuva şehir toplumları, iktidardan pay almak veya iktidarı belirlemek anlamını taşıyan eskilerin özgürlük anlayışıyla bağdaşmaz. Bunun yerine o, sivil/medeni özgürlüklere birincil önem atfeden, “iktidar tarafından belirlenmeme” ilkesini güvence altına alan bir özgürlük düşüncesini öne çıkarır.⁶⁴ Bu bağlamda, liberal-demokratik rejimde bireyin devletin müdahalesinden özerk şekilde hareket edebilmesi temel amaçtır.⁶⁵ John Rawls, Constant’ın modernlerin özgürlüğü olarak ifade ettiği bu bireyci geleneği “Lockeçu özgürlük” olarak tanımlar. Buna göre, kişinin temel haklara sahip olması, mülkiyet hakkının güvence altında bulunması, hukuk devleti ilkesi uyarınca iktidarların sınırlandırılması modern dönemde klasik liberalizmin temel öncülleridir. “Rousseaucu özgürlük anlayışı” olarak sınıflandırılabilir özgürlükte ise eşit siyasal özgürlüklere ve müşterek kamusal yaşama daha çok değer atfedilecektir.⁶⁶

⁶¹ Ahmet Ulvi Türkbağ, “Alexis de Tocqueville’de Amerikan Demokrasisi ve Bunun Getirdiği Problemler”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 1990, ss. 80-82.

⁶² Alex Callinicos, **Toplum Kuramı: Tarihsel Bir Bakış**, Çev. Yasemin Tezgiden, 9. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2022, ss. 116-120.

⁶³ Benjamin Constant, “The Liberty of the Ancients Compared with that of the Moderns”, **Some Texts from Early Modern Philosophy**, <https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/constant1819.pdf> Erişim Tarihi: 18.08.2021.

⁶⁴ Pierre Manent, Constant’ın modernlerin ve eskilerin özgürlüğü arasında bir tercihte bulunmadığına dikkat çeker. Constant, modern özgürlük anlayışının insan doğasına daha uygun düştüğünü iddia etmez, bunun yerine toplumsal-politik koşulların radikal bir değişikliğe uğradığını ortaya koyar. (Pierre Manent, **Liberalizmin Keşfi: Avrupa Düşünce Tarihinde Bir Cevlan**, Çev. Barış Şannan, İstanbul, Runik Kitap, 2023, ss. 150-151.)

⁶⁵ Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Tıpkı 18. Bası, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2020, ss. 267-286.

⁶⁶ John Rawls, **Political Liberalism**, Expanded Edition, New York: Cloumbia University Press, 2005, ss. 4-5.

Constant ve Tocqueville’da beliren özgürlük-eşitlik gerilimi, çağdaş siyaset felsefecilerinden Isaiah Berlin tarafından negatif ve pozitif özgürlük olarak formüle edilir. Negatif özgürlük, bir otorite, yasa veya özel bir şahıs tarafından bireyin eylemlerinin belirlenmemesi ya da engellenmemesi anlamına denk düşmektedir. Negatif özgürlük açısından özel alan ile kamusal alan arasında sınırları net ve özel alan lehine çizilmiş bir ayrıma ihtiyaç duyulur. Berlin, “müdahalesizlik olarak özgürlüğün” demokrasi ile arasında herhangi bir mantıki zorunluluk ilişkisi bulunmadığını, hatta demokratik toplumlarda bireysel hakların tehlikeye girebileceğini ve totaliter hükümetlere zemin hazırlanabileceğini söyler. Ancak pozitif özgürlükte ise iktidarın kime ait olduğu, yasayı kimin koyduğu soruları politik topluluğun özgür olup olmamasını belirleyecektir. Pozitif özgürlük, bireyin dışsal etkenler tarafından belirlenen bir nesne olmaktan çıkarak kendi öz-bilinci ile belirlediği amaç ve hedeflere yönelen özne olmayı talep etmesidir. Dolayısıyla, bu anlamıyla özgürlük, politik topluluğun kolektif kararlar üzerinde tam hakimiyetinin bulunmasını gerektirir. Halk, kendisi üzerinde cebir kullanma yetkisine sahip bir yönetimde rol oynamalıdır. Bu nedenle de pozitif özgürlük ile demokrasi arasında doğrudan doğruya bir bağ bulunduğu söylenebilir.⁶⁷

Dworkin’in politika teorisi, Constant ile Berlin’de çatışmalı gözükten özgürlük idealleri arasındaki ilişkiyi yeniden kurarak bağdaştırma arayışındadır. Dworkin için demokrasi, bireysel haklar pahasına halk egemenliğinin tesis edilmesi olarak anlaşılamaz. Politik etkinliklere getirilecek kısıtlamalar negatif özgürlüğe olduğu kadar demokrasiye de zarar verir, halbuki demokratik iradenin oluşması süreci bireylerin özgürlüklerini kullanmalarıyla gelişip serpilir. Keza demokratik öz-yönetimler bireysel hakları ihlal eden rejimler şeklinde değerlendirilemezler. Demokrasilerde her yönetim biçiminde olduğu gibi özgürlüklerin kısıtlanmasının yasal ve meşru olduğu bir hukuk alanı inşa edilir. Demokratik hukuk devletinde özgürlüklerin sınırlandırılması yurttaşlar nezdinde haklılaştırılabilir amaç ve nedenlerle gerçekleşeceği için bireylerin hakları ihlal edilmemiş olur. Dworkin için iktidarın cebri gücünü meşrulaştırmayı sağlayan politik ahlak, demokrasilerde insan onuru ilkeleriyle somutlaşmaktadır.⁶⁸

⁶⁷ Isaiah Berlin, **Kirpi ile Tilki: Seçme Makaleler**, Der. Murat Borovalı, Çev. Mete Tunçay/Zeynep Mertoğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008 ss. 52-67.

⁶⁸ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, ss. 365-367.

Dworkin özgürlük problemini incelerken John Stuart Mill'in düşüncelerini sık sık ziyaret edecek, adeta bu özgürlük filozofuyla hesaplaşacaktır.⁶⁹ Mill'in liberalizminin temelinde “zarar ilkesi” bulunur. Buna göre, bir kimse başkalarına zarar vermemek koşuluyla istediği her şeyi yapmakta özgürdür. İnsan eylemlerini kendisini ilgilendiren ve başkalarını ilgilendiren eylemler olarak ikiye ayıran Mill, sadece bireyi ilgilendiren konularda kişinin karar verme hakkının mutlak olduğunu, kendi bedeni ve zihni üzerinde tek egemen olduğunu öne sürer.⁷⁰ Mill için kişiyi ilgilendiren meseleler, devletin müdahale edemeyeceği özel alanın konusudur. Ortak yaşamı ilgilendiren meselelerde ise birlikte karar alınması gerekmektedir. Böylece o, özgürlüğün negatif boyutuyla bireyi toplumsal bağlardan azade kılmakta; pozitif yorumuyla da kolektif yönetimi desteklemektedir.⁷¹

Negatif özgürlük ile demokrasinin birbiriyle çatışabileceği, demokrasiyi geliştirmenin bireysel özgürlüklerden ödün vermeye yol açabileceği tezine karşılık Dworkin, Berlin ve Mill'in “negatif özgürlük” kavramı ile “total serbestliği” birbiriyle karıştırdıklarını öne sürer. Total serbestliğe göre, birey ötekilerin ve politik topluluğun dayattığı tüm kısıtlama ve engellerden kurtularak dilediği şekilde hareket edebilir. Negatif özgürlük ise Dworkin için bireyin insan onurunu zedelemeksizin müdahale edilemeyecek bir özgürlükler alanı çizmektedir. Total serbestlik, özellikle de ceza hukuku kurallarının var olduğu hiçbir devlet örgütlenmesinde teminat altına alınamaz. O halde, demokrasinin total serbestlikle çatışıp çatışmadığı anlamsız bir sorudur. Paternalizmin total serbestlik anlamına gelecek şekilde geniş anlamda

⁶⁹ Christopher Wolfe, “Liberalism and Paternalism: A Critique of Ronald Dworkin”, **The Review of Politics**, Vol. 56, No. 4, 1994, ss. 615-617. Dworkin, kariyerinin ilk yıllarında yazdığı bir makalesinde, Mill'in “Özgürlük Üzerine” metninin liberallerden daha çok onun bireyci argümanlarının yanıltıcı olduğunu ispat etmeyi hedefleyen muhafazakârlara hizmet ettiğini ileri sürecektir. Dworkin, özgürlüğü sınırsızlık, keyfilik, serbestlik olarak yorumlamanın hatalı olduğunu savunur. Benzer bir yanlış yorumu, Yüksek Mahkeme'nin çalışma saatlerine azami sınır getiren yasal düzenlemeleri sözleşme özgürlüğüne aykırı olarak değerlendirdiği 1905 tarihli *Lochner v. New York* kararında görmek mümkündür. (Ronald Dworkin, “Did Mill Go Too Far?”, **The New York Review of Books**, 31.10.1974, <https://www.nybooks.com/articles/1974/10/31/did-mill-go-too-far/> Erişim Tarihi: 31.07.2022.)

⁷⁰ Öktem/Türkbağ, **a.g.e.**, s. 361-362; Adnan Güriz, **Faydacı Teoriye Göre Ahlak ve Hukuk**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1963, ss. 127-142.

⁷¹ Derya Küçükaltı, “Fayda, Özgürlük ve Demokrasi İlişkisi Bağlamında John Stuart Mill'in Politik Felsefesi”, **Felsefe Dünyası**, 2012/2, Sayı 56, ss. 119-122. Mill, her ne kadar özyönetimi demokrasiyle bir arada düşünse de kitlelerin kaba arzu ve heveslerinin dizginlenmesi gerektiğini de ifade eder. Demokrasinin iyi şekilde işlemesi için bazı yurttaşların oy hakkının elinden alınmasını öneren Mill, üstün becerileri olanlara birden çok oy hakkı tanınmasını da meşru kabul eder. Bu nedenle Mill için demokrasinin temelde bireysel özgürlüklerin korunması için araçsal değer taşıdığı söylenebilir, herkesin politik karar alma becerisine sahip olamayacağını iddia etmesiyle de onun elitist teorilere yakınlığı belirtilmelidir. (Tannenbaum/Schultz, **a.g.e.**, ss. 298-299.)

tanımlanması imkansız bir ideali dayatmak anlamı taşır ve liberal özgürlük anlayışını boşluğa düşürür. Paternalizm eleştirisi, etik liberalizme ve liberal topluluk düşüncesine dayandırılmalıdır.⁷² Dworkin için demokrasi ile bağlantısı kurularak yorumlanması gereken kavram, insan onuru temelli negatif özgürlük anlayışıdır. Yorumlayıcı bir kavram olarak negatif özgürlük demokrasiyi zayıflatmaz, aksine demokratik meşruiyetin olmazsa olmaz unsuru haline gelir.⁷³

Dworkin'e göre demokratik toplumlarda yurttaşların soyut eşitliği geçerlidir. Demokratik süreçler yalnızca politik eşitlikle anlam kazanabilir. Fakat Dworkin, Rousseaucu özgürlük düşüncesinde olduğu gibi politik eşitliğin doğrudan demokrasi ve öz-yönetim idealine dönük biçimde kalın yorumlanmasını kabul etmez. Hatta kendi kendine yönetme düşüncesinin çağın tehlikeli politik taleplerinden biri olduğunu iddia eder. Bu talebe göre bireyler, özdeşlik kurdukları dar çıkar grupları tarafından yönetildiklerinde grubun alacağı çoğunluk kararının kendileri için daha adil olacağını düşünürler. Dworkin bunu gizemli bir anlatı olarak görerek eleştirecektir.⁷⁴ Pozitif özgürlük yalnızca bireylerin kendilerini kolektif olarak hareket eden ahlaki topluluğun ortakları olarak görmeleriyle anlam kazanabilir.⁷⁵

Demokratik meşruiyetin temeline insan onurunu yerleştiren düşünür, negatif özgürlük tanımında olduğu gibi bireyin etik tercihlerde bulunması için anayasal haklarını kullanarak iktidardan bağımsızlaşması gerektiğini belirtir, fakat bunun yanı sıra bireyin kolektif kararlar üzerinde rol oynamasını da ahlaki bir sorumluluk olarak değerlendirir.⁷⁶ Etik bağımsızlık ve kolektif kararlara katılım bir yandan bireysel hakların taşıyıcısı olmayı, diğer yandan haklara ilişkin talepleri dile getirecek aktif yurttaşlığı davet eder.

1.1.1.3. Yurttaşlık Bağı ve İnsan Hakları

Modern demokrasilerin en önemli niteliklerinden birisi birey ve yurttaş hakları düşüncelerinin gelişmesidir. Yönetilenlerin uyrukluktan ve salt ödevlerle mükellef

⁷² Dworkin, *Sovereign Virtue*, ss. 212-213; Wolfe, *a.g.m.*, ss. 58-60.

⁷³ Dworkin, *Justice for Hedgehogs*, ss. 365-368.

⁷⁴ Dworkin, *Freedom's Law*, ss. 21-22.

⁷⁵ Alexander Latham, "Dworkin's Incomplete Interpretation of Democracy", *Washington University Jurisprudence Review*, Vol. 10, No. 2, 2018, s. 157; Dworkin, *Freedom's Law*, 24.

⁷⁶ Dworkin, *Justice for Hedgehogs*, s. 379.

pasif bir varlık olmaktan çıkarak yurttaş statüsüyle kendilerine özgülenen temel hak ve özgürlükleri kullanmaları, politik karar alma süreçlerine dahil edilmeleri modern demokrasilerin temel ilkelerindendir.⁷⁷ Dworkin, demokratik meşruiyetin ancak insan hakları sözleşmelerindeki ilkelerin merkeze konulmasıyla sağlanabileceğini belirtmektedir. Buna göre demokrasi, kimsenin ırkı, cinsiyeti, etik değerleri vs. nedeniyle hor görülmediği, medeni ve politik hakların herkes için eşit şekilde garanti altına alındığı bir yönetimdir.⁷⁸ İnsan hakları normlarının kodifiye edildiği modern demokratik anayasalar, halk bütünü içerisinde kolektif fail olarak hareket eden “kamusal/politik yurttaş” ile yasalara riayet etmekle mükellef ve doğal haklara sahip “hukuki yurttaş”ı bütünleştirmeyi amaçlamaktadır.⁷⁹

David Beetham, modern Avrupa ve Amerika’daki demokratik halk mücadelelerinin üç aşaması olduğuna dikkat çeker. İlk olarak, baskıcı ve keyfi hükümetlere karşı bireylerin kişisel ve politik özgürlüklerini güvence altına alan temel haklar tesis edilmiştir. İkinci safhada, yurttaşlık kurumunun içerdiği dışlama pratiklerini ortadan kaldırmayı amaçlayan eşit yurttaşlık hakkına dönük talepler gündeme getirilir. Özellikle küresel çapta kadınların ve ABD’de siyahların eşit yurttaşlık mücadelesi dinamik bir mücadele alanı olagelmıştır. Post-kolonyal çağda ise kurumsal refah devletinin oluşmaya başlamasıyla birlikte sosyal ve ekonomik haklara ilişkin mücadeleler yaygınlık kazanacaktır.⁸⁰

Sosyolog T.H. Marshall’ın modern dönemde demokratik yurttaşlık kurumunun gelişimini üç hak bileşeni üzerinden açıklaması eşit yurttaşlık probleminin sosyal liberalizmle iç içe geçirilmesine olanak tanır.⁸¹ Marshall’ın refah devletini hak temelli demokratik yurttaşlıkla ilişkilendirmesi, Dworkin’in sosyal liberal politika teorisini hak temelinde kurduğu dikkate alındığında önemli bir yakınlığı gösterir.⁸² Keza Marshall, Anglo-Sakson *common law* geleneğini merkezine koyduğu için

⁷⁷ Alain Touraine, **Demokrasi Nedir?**, Çev. Olcay Kunal. 7. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019. ss. 99-100.

⁷⁸ Ronald Dworkin, “Does Britain Need a Bill of Rights?”, **Freedom’s Law: The Moral Reading of the American Constitution**, New York: Oxford University Press, 1996, ss. 364-365.

⁷⁹ Richard Bellamy, **Citizenship: A Very Short Introduction**, New York: Oxford University Press, 2008, ss. 42-44.

⁸⁰ David Beetham, **Democracy: A Beginner’s Guide**, Oxford: Oneworld Publications, 2005, ss. 12-20.

⁸¹ Pamela Johnston Conover/Donald D. Searing/Ivor Crewe, “The Elusive Ideal of Equal Citizenship: Political Theory and Political Psychology in the United States and Great Britain”, **The Journal of Politics**, Vol. 66, No. 4, 2004, ss. 3-4.

⁸² Dworkin, **Taking Rights Seriously**, ss. 169-176.

yurttaşlık haklarının mahkeme ve parlamentolarda savunulmasına dair tarihsel açıklaması Dworkin'in anayasacılığını kavramak açısından değerlidir.

Marshall'a göre haklar yönetimden dışlanmış toplumsal üyelere aşamalı olarak tanınarak genişletilmekte, böylece eşit ve özgür yurttaşlık kurumsallaşmaktadır.⁸³ Biçimsel ve soyut eşitlik ile bağlantılı olan medeni haklar boyutu, hukuk devleti ilkesiyle ifade edilen temel hak ve özgürlükleri içermektedir. Bu haklarla birlikte yurttaşlar hukukun eşit koruması altına girmektedirler ve yasa önünde eşit kılınmaktadırlar.⁸⁴ Nitekim kent yaşamının ve kapitalist piyasa ilişkilerinin gelişmesine koşut olarak doğan bu haklar, tarihsel olarak mahkemelerde somutlaşmıştır. Hükümetler ya da özel kişiler, bireylerin haklarını kullanmasının önünde engel teşkil ettiğinde, hakları ihlal edilen kimseler yargı mekanizmasına başvuracaklardır.⁸⁵ Fakat yurttaşların bireysel haklarını korumaları, buna ilişkin talepler öne sürmeleri için yönetime katılmaları gerekmektedir. Böylece kamusal niteliği haiz olan ve demokrasiyle doğrudan ilgisi bulunan politik haklar tanınmaya başlanmış ve parlamentolar temel siyasal meşruiyet kaynağı haline gelmiştir. Yurttaşların yetkili otorite olarak konumlandırılan yasama organına katılması ya da burada kendilerini temsil edecek kişileri seçme hakkına sahip olması politik hakların özünü teşkil eder.⁸⁶

Politik hakların ve parlamentoların kurumsallaşmasıyla birlikte yurttaşların demokrasi taleplerinin alanı da genişlemiş, kitleler demokratik rejim içerisinde sahip oldukları hak ve özgürlüklerden kaynaklanan siyasal meşruiyeti sosyal ve ekonomik hak iddiaları için seferber etmişlerdir.⁸⁷ Bu bağlamda temel itiraz, kapitalist demokrasinin dayandığı yurttaşlık statüsünün bireylerin sınıfsal konumunu görmezden geldiği ve devletin bir tahakküm aygıtı olarak işlediği şeklindedir. Liberal hak şemasına yöneltilen bu itirazlar, yurttaşların sivil ve politik haklarının sosyo-ekonomik eşitsizliklerle birlikte var olduğunu, böylece sermaye-emek ilişkisinin

⁸³ Yasemin Nuhoğlu Soysal, **Limits of Citizenship**, London: The University of Chicago Press, 1994, ss. 130-131.

⁸⁴ Bellamy, **a.g.e.**, ss. 45-47.

⁸⁵ Bryan S. Turner, "Citizenship Studies: A General Theory", **Citizenship Studies**, Vol. 1, No. 1, 1997, s. 11.

⁸⁶ T. H. Marshall, **Citizenship and Social Class**, London: The Cambridge University Press, 1950, ss. 10-11.

⁸⁷ Immanuel Wallerstein, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim**, 6. Baskı, Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları, 2019, ss. 106-122.

demokratikleşmenin konusu olmaktan çıkarıldığı şeklindedir.⁸⁸ Uzun sınıf mücadelelerinin ardından emek-sermaye ilişkileri, toplumsal adalet meseleleri de demokrasinin konusu içerisine dahil edilmiş ve kapitalist eşitsizliklerin azaltıldığı sosyal demokrasi eğilimlerinin ağır bastığı bir döneme geçiş yapılmıştır.⁸⁹

Dworkin'in meşruiyetini insan onurundan alan ve eşit yurttaşlığa dayanan ortaklık demokrasi teorisi de sivil, politik ve sosyal hakların birbiriyle uzlaştırılarak korunmasını ve geliştirilmesini hedeflemektedir. Dworkin, eşitlikçiliği kaynakların bölüşümüne dair bir mesele olarak görür ve demokratik yönetimlerde politik gücün adil dağıtılması gerektiği gibi siyasal iktidarların bireylerin eşit hak sahibi olmaya ilişkin ahlaki iddialarını ihlal edemeyecekleri hususunda anayasal güvenceler getirmenin önemine dikkat çeker. Dworkin için politik topluluğun eşit üyesi olmaktan kaynaklı demokratik yurttaşlık ile soyut, içkinci ve evrensel etik temellere sahip insan hakları arasında koparılamaz bir bağ kuruludur.

1.1.1.4. Kolektif Eylem ve Cumhuriyetçilik

Demokratik yönetimlerin karakteristik özelliği Dworkin açısından halkın bağımsız ve ahlaki fail olarak kolektif eylemde bulunmasında yatmaktadır. Onun eşitlikçi liberalizm anlayışı, cumhuriyetçilerin topluluk düşüncesinden derin şekilde etkilenmiştir.⁹⁰ Cumhuriyetçi demokrasi teorileri genel olarak politik topluluğun bir arada yaşamasını sağlayan şeyin kamusal iyiye yönelmiş yurttaşlık erdemleri olduğunu savunmaktadırlar.⁹¹

Dworkin, 18. yüzyılın radikal cumhuriyetçi düşünürlerden Rousseau'yla kolektif eylem düşüncesinde bir ölçüde ortaklaştığını ifade eder. Fakat onun politik eylem tezinin tekil veya homojen olduğunu, kendisinin bunun yerine bütüncül bir kolektif eylemin teorisi geliştirmeye çalıştığını söyler. Diğer bir deyişle Rousseau, toplum ile bireyi iç içe geçirip bireyin etik bağımsızlığını zedeler, buna karşılık Dworkin, demokrasilerde politik topluluğun kolektivitesini kabul etmekle kalmayıp

⁸⁸ Ellen Meiksins Wood, **Kapitalizm Demokrasiye Karşı: Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması**, Çev. Şahin Artan, 2. Baskı, İstanbul: Yordam Kitap, 2016, 245-247.

⁸⁹ Turner, **a.g.m.**, s. 11.

⁹⁰ Dworkin, **Freedom's Law**, ss. 29-31.

⁹¹ Jürgen Habermas, "Three Normative Models of Democracy", **Democracy and Difference: Contesting The Boundaries of The Political**, Ed. Seyla Benhabib, New Jersey: Princeton University Press, 1996. ss. 21-23.

öte yandan bireyin kişisel yargıda bulunma gücünü muhafaza etmeyi ve bireyi kolektiviteden bağımsızlaştırmayı da hedeflemektedir.⁹²

Rousseau için “organik bütün” olan toplum, üyelerinden müteşekkil basit bir ortaklık değildir. Kolektif bir grup olarak toplum, ahlakiliğin geliştiği yapıdır. Toplum, Hobbes veya Bentham’ın önerdiği gibi bireylere ve bireyin dar kişisel çıkarlarının bir araya geldiği toplama indirgenmemektedir.⁹³ Bentham için toplum kurgusal/fiktif bir bütündür, üyelerinin toplamından ibarettir. Bu halde, genel refah bireysel çıkarların toplanmasından ve toplumdaki en büyük sayıdaki insanın en büyük mutluluğundan ibarettir.⁹⁴ Bentham’ın teorisi Dworkin’in eleştireceği istatistikçi demokrasi anlayışının tipik bir örneğini sunmaktadır. Keza Hobbes’un felsefesi de bireysel failliği yüceltmekte, hayatta kalmak gibi kişisel çıkarlar dışında müşterek ortaklık düşüncesine açılmamaktadır.⁹⁵ Hobbesçu anlamıyla özel alan toplumu, Dworkin ve Rousseau gibi topluluğa faillik yükleyerek kolektif sorumluluğu öne çıkaran düşünürler tarafından tatmin edici bulunmayacaktır.

Rousseau’ya göre meşruiyet, çoğunluğun bireysel iradelerinin toplamına, yani istatistiksel olarak sayıca çok olanların rızasına, riayet ederek yasa çıkarılmasına indirgenemez. Yasa, insanların eşitlik ve özgürlüğünü gerçekleştirme amacına yönelen, kamu yararını esas alan genel kurallardır. Toplumdaki farklı grupların, hiziplerin kendi özel çıkarları için yasalar hazırlaması keyfiliğe yol açacaktır.⁹⁶ Genel irade halkın bütününün katılımıyla oluşur ve toplumsal eşitliği sağlamaya yönelir. Her yurttaş genel iradede eşit oranda pay alır, yine her yurttaş genel iradenin çıkardığı yasalara muhataptır.⁹⁷ Dworkin, eşit katılım ve eşit pay ilkeleri bakımından Rousseau’cu demokratik teoriyi takip ettiğini belirtmiştir.⁹⁸

⁹² Dworkin, **We The People in Court**, s. 330, 340.

⁹³ Emile Durkheim, **Rousseau ve Toplum Sözleşmesi**, Çev. Özge Bilge Kara, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019, ss. 24-25.

⁹⁴ Jeremy Bentham, **An Introduction to the Principles of Morals and Legislation**, Chapter 1, Kitchener: Batoche Books, 2000, s. 15; Oktay Uygun, **Demokrasi: Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar**, 3. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2017, ss. 378-381; Elif Çağla Yıldız, “Jeremy Bentham ve Fayda Prensibi”, **Adnan Güriz’e Armağan**, Ed. Saim Üye vd., Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2016, ss. 675-676.

⁹⁵ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, ss. 17-18.

⁹⁶ Jean-Jacques Rousseau, “The Social Contract”, **The Social Contract and The First and Second Discourses**, Ed. Susan Dunn, New York: Yale University Press, 2002, s. 164; Uygun, **Demokrasi**, s. 146.

⁹⁷ Rousseau, **The Social Contract**, ss. 170-176.

⁹⁸ Dworkin, **We The People in Court**, s. 336.

Rousseau'nun etik bireyciliğe kapalı ve bireysel yargı yetisini dışlayan monolitik kolektif eylem düşüncesine bir başka cumhuriyetçi politika teorisyeni Hannah Arendt de dikkat çeker. Arendt'e göre Rousseau, politik toplulukta kamusal çıkarın ve genel iradenin herkes tarafından aynı nesnel ilkeler şeklinde kavranacağını düşünmektedir, bu nedenle de farklılığa ve çoğulculuğa şüpheyle yaklaşmaktadır. Halbuki Amerikan anayasasının mimarlarından James Madison, insanın aklını kullanmasının doğal sonucunun çeşitlilik ve kanaatlerin çoğulluğu olduğunu belirterek cumhuriyetçi devleti üstün kılan hususun çoğulluğun yaratılmasından geçtiğini öne sürer.⁹⁹ Bu bakımdan, Madison'ın çoğulculuğa açılan ve liberal bireycilikle uzlaşan¹⁰⁰ cumhuriyetçiliği, Dworkin'in Amerikan toplumunun politik ahlakından da yola çıkarak düşünmeye koyulduğu demokrasi teorisiyle benzerlikler barındırmaktadır.

Madison, bireylerin ve grupların farklı çıkar, tutku veya kanaatlerin taşıyıcısı olmalarını doğal kabul ederken kamusal iyi fikrinin zayıflayıp yerini grupların ve hiziplerin çıkarlarına bıraktığı yerde cumhuriyetçi idealin varlığını nasıl koruyabileceğini sorgular. Demokratik yönetimlerde çoğunluk hizbinin kendi çıkarlarını norm haline getirmeleri, azınlıkta kalanlar için müşterek yaşamı çekilmez hale getirecektir.¹⁰¹ Hizipleşmeleri ortadan kaldırmak için özgürlüklerden vazgeçmek ise politik yaşamı baltalar.¹⁰² Madison çözümü hiziplerin oluşmasını engellemekte değil, bunun etkilerini kontrol etmekte bulur. Çoğunlukçu demokrasiden kaçınmak için temsil mekanizması sayesinde halk yığınlarının tutkularının doğrudan doğruya yasa ve politika yapım süreçlerine yansıtılmasının önüne geçilmesi gerektiğini düşünür.¹⁰³

⁹⁹ Hannah Arendt, **Devrim Üzerine**, Çev. Onur Eylül Kara, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, ss. 121-122.

¹⁰⁰ Held, **Models of Democracy**, s. 71.

¹⁰¹ James Madison, "Federalist Papers No. 10", **Federalist Papers**, Alexander Hamilton, James Madison, John Jay, Ed. Lawrence Goldman, Oxford University Press, New York, 2008, ss. 48-51.

¹⁰² Nagehan Gürbüz Ersoy, **Çoğunluğun Tiranlığı**, (Doktora Tezi), **Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2018, ss. 107-109.

¹⁰³ Gürbüz Ersoy, **a.g.e.**, s. 110. Amerikan demokrasisinin kuruluşunda *Federalistler* ile *Anti-Federalistler* arasındaki tartışma dikkat çekicidir. Amerikan Anayasasının hazırlanmasında büyük payı olan Federalist düşünürler (özellikle Madison ve Alexander Hamilton) için temsil, merkezi hükümet, çoğunluğun sınırlanması fikirleri modern demokrasilerin olmazsa olmaz unsurlarıdır. Anti-Federalistler için ise federal hükümete karşı yerel hükümetlerin (eyaletlerin) güçlendirilmesi ve halk egemenliğinin vurgulanması gerekmektedir. Bu bakımdan Madison'ın temsili demokrasiyi güçlendiren bir mekanizma olarak kabul eden yaklaşımı eleştirilmiştir, örneğin Thomas Jefferson'a göre temsili öne çıkaran tezler politik sistemin aristokrasiye hatta oligarşiye dönüşmesine yol açabilecektir. (Hardt/Negri, **a.g.e.**, ss. 260-261.)

Madison, temsilin seçim süreçlerinde geniş bir kamusalılık meydana getirebileceğini, temsilcilerin karşılıklı etkileşimleri sonucunda kamusal çıkara yaklaşabileceğini savunmaktadır.¹⁰⁴ Onun temsil aygıtına yüklediği kamusal tartışmaların kalitesini artırma işlevini Dworkin anayasa mahkemelerindeki ilke müzakerelerine uyarlamaktadır. Seçim süreçlerinin eşitlikçi bir yapıya kavuşturulmasının oldukça önemli ve gerekli olduğunu kabul etmekle beraber Dworkin hakların korunması ve geliştirilmesinde yasa koyucuya daha sınırlı bir rol biçmektedir. Dworkin'in demokratik eylem için anayasa yargısına verdiği değerin bir benzerini ise Federalist Alexander Hamilton'da görmek mümkündür. Hamilton'ın anayasacılık konusundaki tezleri, anayasanın üstünlüğü ve yargının yasamaya karşı öncelikli konumunu destekler mahiyettedir. Anayasanın anlamını yargıçlar belirlemeli ve yasama meclislerinin işlemlerine karşı temel yasa olan anayasal hak ve ödevlere üstünlük tanınmalıdır. Yargı kurumları yasama ve yürütme erklerine nispeten halkın anayasal politik haklarını korumak bakımından en güvenilir kurumlardır çünkü gücünü ve iradesini hukuki muhakemeden ya da argümandan almaktadırlar.¹⁰⁵ Bu tartışmalar neticesinde, çoğunluğun hakimiyetinin genel iradeyi veya kamusal iyiyi geliştirmek yerine onu bozguna uğratabileceği endişeleri hakim konuma yükselmiş, cumhuriyetçi demokrasilerde anayasal düzeni koruyacak Yüksek Mahkeme ve yargı sistemine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.¹⁰⁶ Dolayısıyla Amerikan cumhuriyetçilik geleneğine çoğunluğun iradesinin dengelenerek anayasal hakların korunması fikri damgasını vururken bunun nasıl sağlanacağı hususunda yargı kurumlarını veya parlamentoları öne çıkaran yaklaşımlar göze çarpar. Nitekim çağdaş demokrasilerde anayasal denetim düşüncesi gelişerek etkisini artırır ve en tutarlı haliyle Dworkin'in demokrasi teorisinde kendisine yer bulur.

1.1.1.5. Çağdaş Demokrasi Teorileri

20. Yüzyıl demokrasileri, iki dünya savaşının yol açtığı yıkıma, otoriter/totaliter rejimlerin insan hakları ihlallerine ve insanlık suçlarına tepki olarak

¹⁰⁴ James Madison, "Federalist 49", **Federalist Yazılar**, James Madison/Alexander Hamilton/John Jay, Çev. Tolga Şirin/Necdet Umut Orcan, İstanbul: Runik Kitap, 2021, ss. 361; Held, **Models of Democracy**, ss. 73-74.

¹⁰⁵ Alexander Hamilton, "Federalist 78", **Federalist Yazılar**, James Madison/Alexander Hamilton/John Jay, Çev. Tolga Şirin/Necdet Umut Orcan, İstanbul: Runik Kitap, 2021, ss. 521-528.

¹⁰⁶ Andrew McFarland, "Interest Group Theory", **The Oxford Handbook of American Political Parties and Interest Groups**, L. Sandy Maisel/Jeffrey M. Berry/George C. Edwards, New York: Oxford University Press, 2010, ss. 37-38.

inşa edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası toplumda demokratik yönetimler meşruiyetin asli kriteri kabul edilecektir. Bu dönemde, liberalizm ile demokrasi arasındaki çatışmalı birliktelik uyumlu hale getirilmeye, bu iki kavram arasında, Judith Shklar'ın deyimiyle, “anlaşmalı bir evlilik” kurulmaya çalışılır.¹⁰⁷ Liberal demokrasi, hukuk devleti ve bireysel haklara ilişkin kural ve kurumlar ile halkın kamu politikalarını etkileme ve belirleme gücünü bir arada gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.¹⁰⁸

Liberal teorisyenlere göre, devlet şiddetini kısıtlamak, toplumsal-politik değişim süreçlerinin tedrici ve ılımlı olmasını güvence altına almak, kamu görevlilerinin aleni olarak eleştirilebilmesini olanaklı kılmak ve keyfi yönetimin önüne geçebilmek amacıyla sivil topluma dayalı liberal demokrasilerin geliştirilmesi gerekmektedir.¹⁰⁹ Özellikle 1989 sonrasında reel-sosyalizmin çöküşüyle birlikte demokratikleşme kavramı dünya çapında bir fenomen halini alır.¹¹⁰

Bu başlıkta, çağdaş demokrasi teorileri arasında öne çıkan ve Dworkin'in düşüncelerini oluştururken dirsek temasında olduğu üç yaklaşımın üzerinde durulacaktır: a.) demokratik elitist teoriler, b.) müzakereci demokrasi teorileri, c.) anayasal demokrasi teorileri. Dworkin'in teorisi, liberal anayasal demokrasi anlayışının en gelişmiş versiyonlarından birini sunmaktadır¹¹¹, fakat bunu yaparken demokratik yönetimlerde kamusal iletişim ve müzakerenin yaşamsal önemde olduğunu göz ardı etmemektedir.¹¹² Keza onun temsili parlamenter demokrasileri

¹⁰⁷ Judith Shklar, “The Liberalism of Fear”, **Liberalism and the Moral Life**, Ed. Nancy L. Rosenblum, Cambridge: Harvard University Press, 1989, ss. 21-30.

¹⁰⁸ Yascha Mounk, **Demokrasinin Halkla İmtihani: Liberal Demokrasinin Krizi, Otoriter Popülizmin Yükselişi**, Çev. İnanç Özekmekçi, İstanbul: H2O Kitap, 2021, ss. 29-30.

¹⁰⁹ Samuel P. Huntington, **Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyılın Sonlarında Demokratlaşma**, Çev. Ergun Özbudun, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1993, ss. 25-26; Katharina Kaufmann, “Conflict in Political Liberalism: Judith Shklar's Liberalism of Fear”, **Res Publica**, No. 26, 2020, s. 592.

¹¹⁰ Jan-Werner Müller, **Popülizm Nedir?**, Çev. Onur Yıldız, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 68-69.

¹¹¹ Richard Bellamy, “Constitutional Democracy”, **The Encyclopedia of Political Thought**, Ed. Michael T. Gibbons, Blackwell, 2014, s. 1, <https://doi.org/10.1002/9781118474396.wbept0202> Son Erişim Tarihi: 01.07.2021.

¹¹² Dworkin, **We The People in Court**, s. 338; James E. Fleming, “The Place of History and Philosophy in the Moral Reading of the American Constitution”, **Exploring Law's Empire: The Jurisprudence of Ronald Dworkin**, Ed. Scott Hershovitz, Oxford: Oxford University Press, 2012, ss. 26-28.

yetersiz ve işlevsiz bulan yaklaşımında elitist tezlerinin yansımalarını bulmak da mümkündür.¹¹³

1.1.1.5.1. Demokratik Elitizm Teorileri

Elitist teorilerin tarihi demokratik devrimlerin gerilediği, modern sanayi kapitalizminin küresel çapta etkisinin hissedildiği 19. yüzyıl sonlarına dek uzanmaktadır. Birinci kuşak ya da klasik teorisyenler, toplumlarda siyasi karar alma yetkisini elinde tutan azınlık iktidarlarını sosyal bir olgu olarak incelemişlerdir.¹¹⁴ Vilfredo Pareto'ya göre, toplumlar aşağı tabaka ve elit tabakadan oluşmaktadır, halkın geniş bir kesimini oluşturan ilk grubun politika üzerinde herhangi bir etkisi söz konusu değildir.¹¹⁵ Siyasal ve toplumsal elitlerin bulunduğu tabaka, modern liberal meritokratik toplumlarda kendi iş ve faaliyetleri alanında üstün kabiliyetleri haiz olan herkese açıktır.¹¹⁶ Böylece toplumsal değişim ve denge sağlanarak azınlık yönetimi meşrulaştırılacaktır.¹¹⁷

Gaetano Mosca da toplumsal değişimlerin temelinde, siyasi aygıtın ve bu aygıtı kontrol eden örgütlü bir azınlığın bulunduğunu iddia eder. Kitlelerin güçsüzlüğünün karşısında organize olma kapasitesi yüksek yönetici azınlık (siyasal sınıf) iktidarını siyasal formüllere başvurarak koruyabilmektedir.¹¹⁸ Yönetici azınlık, meşruluğunu “yanılsama ve hurafelerden ibaret olan” ahlaki ilkelere, doğal yasalara

¹¹³ Latham, **a.g.m.**, ss. 173-175.

¹¹⁴ Nur Vergin, **Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar**, 18. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2020, s. 123. Elitler/seçkinler kavramı, kapitalist toplumların doğasını açıklayabilmek amacıyla Marksist sınıf kavramına alternatif olarak ortaya atılmıştır. Buna göre, kapitalist toplumlar pre-modern tarım toplumları gibi durağan değildir ve rekabet, değişim, yenilenme gibi değerler üzerine kuruludurlar. Dolayısıyla mobiliteleri yüksektir ve sınıf analizlerinin aksine kolaylıkla girilip çıkılabilen sosyal katmanlardan mürekkeptir. (Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul: Varlık Yayınları, 2011, ss. 160-161.)

¹¹⁵ Vilfredo Pareto, **The Mind and Society Vol 3: Theory of Derivations**, Ed. Arthur Livingston, Çev. Andrew Bongiorno, Arthur Livingston, London: Jonathan Cape, 1935, ss. 1430-1431; Mustafa Delican, “Elite Theories of Pareto, Mosca and Michels”, **Journal of Social Policy Conferences**, No. 43-44, 2012, s. 324.

¹¹⁶ Ahmet Taner Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, 2. Basım, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020, s. 350; Claudia Mariotti, “Elite Theory”, **The Palgrave Encyclopedia of Interest Groups, Lobbying and Public Affairs**, Ed. Phil Harris vd., Cham: Palgrave Macmillan, 2020, https://doi.org/10.1007/978-3-030-13895-0_67-1 s. 2.)

¹¹⁷ Philipp Korom, “Elites: History of the Concept”, **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, Ed. James Wright, Second Edition, Elsevier, Vol. 7, 2015, s. 392; Hans L. Zetterberg, “Önsöz: Pareto'nun Seçkinler Teorisi”, içinde **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü**, Vilfredo Pareto, Çev. Merve Zeynep Doğan, 5. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018, s. 13.

¹¹⁸ Mariotti, **a.g.m.**, s. 2; Kışlalı, **a.g.e.**, ss. 350-351.

dayandırmaktadır.¹¹⁹ Bir siyasi formül olarak çoğunluğun yönetiminin meşruiyet aracına dönüştürülmesi siyasal sınıf ile halk arasında dolayimsal bir ilişki kurmaktadır. Yönetici elitlerin düzenlediği bir anayasal sistemde hukuk ve politikaların halk tarafından denetlenmesi ilkesini kabul etmek esasında denetim mekanizmalarını soyutlaştırarak zayıflatmaktadır.¹²⁰ Mosca, demokrasinin ancak mütevazî şekilde tanımlandığı takdirde elitist teori ile bağdaşabileceğini düşünür. Gerçekçi bir tanıma göre demokrasi, yönetici elit sınıfına girebilmenin herkese açık olduğu yönetim biçimidir.¹²¹ Dinamik bir toplumsal yapı arz eden demokratik toplumlar aşağı sınıftan gelen bireylerin siyasal sınıflara erişimini kolaylaştırır ve bu sayede toplumsal organizasyonun sürekliliği, istikrarı güvence altına alınabilir.¹²²

Dworkin, elitist teorinin ampirik açıklamalarından yararlanır, yasama meclislerinin dar ve şahsi politik çıkarlar doğrultusunda işleminin yaygın bir problem olduğunu, çağdaş Amerikan parlamenter demokrasisinin yönetici elit sınıflar arasındaki rekabet doğrultusunda şekillendiğini kabul eder. Ayrıca Dworkin, halkın büyük kesiminin politik süreçlere etkisinin ve nüfuz edebilme gücünün düşük olduğunu ifade ederek elitist teorisyenlerin siyaset okumasına yakınlaşır. Fakat klasik elitizmin demokratik yönetim imkanlarına tamamen kapıyı kapatan normatif önermelerini paylaşmaz. Hatta demokrasiyi ahlaki topluluğun ilke modeli çerçevesinde düşünmesi nedeniyle onun da Mosca'nın siyasi formül tezinde belirttiği türde bir meşrulaştırma arayışı içinde olduğu iddia edilebilir. Bu bağlamda Dworkin'e göre demokratik teori için iki farklı güzargah söz konusudur.¹²³ Demokratik elitist yazarlar çoğunlukçu demokrasi anlayışını geliştirirlerken, Dworkin eşit yurttaşlar arasında ilkesel ortaklığa dayalı, anayasal demokrasiyi savunmaktadır. Elitist teoriyi demokrasiyle uyumlu hale getirmeye çalışan¹²⁴ Joseph A. Schumpeter, Dworkin'in eleştirdiği çoğunlukçu demokrasi anlayışı için tipik modellemelerden birini sunar.

¹¹⁹ Delican, **a.g.m.**, s. 327; Uygun, **Demokrasi**, s. 185; Vergin, **a.g.e.**, 129.

¹²⁰ Robert Dahl, **A Preface to Democratic Theory**, Expanded Edition, London: The University of Chicago Press, 2006, ss. 54-55.

¹²¹ Touraine, **Demokrasi Nedir?**, s. 75.

¹²² Gaetano Mosca, **Siyaset Biliminin Temelleri**, Çev. Hasan İlhan, Ankara: Alter Yayıncılık, 2013, ss. 316-317; Korom, **a.g.m.**, s. 391; Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, ss. 162-163.

¹²³ Dworkin, **We The People in Court**, s. 327.

¹²⁴ Maksut Mumcuoğlu, **Çağdaş Demokrasi Kuramlarında Katılma ve Türkiye'de Katılmanın Gelişimi**, (Doçentlik Tezi), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, 1982, ss. 25-27.

İkinci kuşak elitist teorinin temsilcisi Joseph A. Schumpeter, demokrasinin kitlesel sanayi toplumlarına uygun ampirik, gerçekçi, yöntemsel ve minimalist bir tanımını önerir. Buna göre demokrasiyi ortak iyi, halk iradesi, eşitlik, öz-yönetim gibi amaç ve ideallere başvurarak tanımlamak hatalıdır.¹²⁵ Schumpeter'in alternatif demokrasi anlayışına göre, "demokrasi, politik karar alma süreçlerine ilişkin kurumsal bir düzenlemedir".¹²⁶ Buna göre, demokrasinin birincil unsuru seçimlerde yarışacak siyasi liderlerin halk tarafından seçilmesidir, ikinci sırada politik karar alma süreçlerinin işletilmesi gelir. Yurttaşların politik meselelere ilişkin düşüncelerini oluşturup bu düşünceleri temsil edecek kişileri seçmesi şeklindeki klasik düşünce aşırı idealist ve yanıltıcı bulunarak tersine çevrilir.¹²⁷ Birinci kuşak elitist teorilerde demokrasinin olanaksızlığını gösterdiği ileri sürülen elit/lider yönetimi, Schumpeter'de rekabetçi bir formda yeniden üretilip demokrasiyi diğer yönetim biçimlerinden üstün kılan temel fark olarak değerlendirilir.¹²⁸

Schumpeter, değer çoğulculuğunu ve şüpheciliğini demokratik teorinin merkezine koymaktadır.¹²⁹ Birbirinden farklı toplumsal rolleri üstlenen bireyler birbiriyle uzlaşması mümkün olmayan çıkarların taşıyıcısıdır. Dolayısıyla, bireylerin tek bir ahlaki ve bilişsel sistem içinde konumlanması güçtür.¹³⁰ Buna karşılık Dworkin, ilkelere başvurularak gerçekleştirilen demokratik tartışmalarda Schumpeter'in iddiasının aksine doğru cevaba ulaşılabilirliğini kabul eder. Dworkin için demokratik yönetimler, politik ahlaka dayalı adalet ve insan onuru kavramlarıyla birlikte düşünülmelidir. Bu yüzden de demokrasiyi basit bir çoğunlukçu seçim usulüne indirgeyen tez Dworkin'de siyasi meşruiyet testini geçememektedir.¹³¹

¹²⁵ Joseph A. Schumpeter, **Capitalism, Socialism and Democracy**, London: George Allen&Unwin Publishers, 1994, ss. 296-297; Huntington, **Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyılın Sonlarında Demokratlaşma**, ss. 3-4; Carole Pateman, **Participation and Democratic Theory**, New York: Cambridge University Press, 1970, s. 3; Jeffrey Edward Green, "Democratic Elitism", **The Encyclopedia of Political Thought**, Ed. Michael T. Gibbons, Blackwell, 2014, s. 1, <https://doi.org/10.1002/9781118474396.wbept0252> Son Erişim Tarihi: 25.05.2021.

¹²⁶ Schumpeter, **a.g.e.**, s. 269.

¹²⁷ Elliott, **a.g.m.**, s. 290; Huntington, **a.g.e.**, s. s. 4; Bellamy, Richard Bellamy, "Schumpeter and the Transformation of Capitalism, Liberalism and Democracy", **Government and Opposition**, Vol. 26, No. 4, 1991, s. 508.

¹²⁸ Moses I. Finley, **Antik ve Modern Demokrasi**, Çev. Deniz Türker, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2003, ss. 20-21.

¹²⁹ John E. Elliott, "Joseph A. Schumpeter and The Theory of Democracy", **Review of Social Economy**, Vol. 52, No. 4, 1994, ss. 281-286.

¹³⁰ Richard Bellamy, "Schumpeter and the Transformation of Capitalism, Liberalism and Democracy", **Government and Opposition**, Vol. 26, No. 4, 1991, ss. 503-506.

¹³¹ Schumpeter'in demokrasi-ahlak bağıntısını koparmasının en somut örneği oy verme hakkındaki düşüncesinde görülür. Buna göre halk kategorisine kimlerin dahil edilemeyeceği sorusu demokratik rejimin asli sorularından değildir. Toplumun çoğunluğunun kabul etmesi halinde nüfusun

Ayrıca Schumpeter'e göre kitle toplumlarında imal edilmiş bir rızanın varlığından bahsedilmelidir. Modern sanayi toplumlarında bireyin kamusal meselelere ilişkin muhakeme etme ve rasyonel kararlar verme yetisi zayıflamıştır.¹³² Buna neden olarak sorumluluk duygusunun yitilmesini gösterir. Birey politik konularda kendi çıkar ve düşüncelerinin tek başına yeterli etkiye sahip olmadığına bilincinde olduğu için politikada rasyonellikten ve sorumluluktan uzaklaşır.¹³³ Schumpeter'in demokrasilerde bireylerinin etkisinin göz ardı edilebilecek kadar küçük olduğu iddiası, Dworkin'e göre çoğunlukçu demokrasiler bakımından geçerli bir problemdir. Dworkin, bireylerin politik ve ahlaki sorumluluğunu ortaklığa dayanan demokrasi teorisinin merkezine koymaktadır ve politik toplulukta eşit katılım hakkına sahip olan bireylerin alınan kararlardan kolektif olarak sorumluluk duymaları gerektiğini öne sürmektedir. Bu doğrultuda demokrasi literatüründe büyük ilgi uyandıran ve çağdaş toplumların doğasına en uygun yönetim biçimi olduğu öne sürülen Schumpeterci minimalist demokrasi anlayışı, eşitlik değerini ıskaladığı ve kolektif kararların sonuçlarıyla ilgilenmediği için Dworkin açısından adil ve meşru bir politika felsefesine kapı aralamamaktadır.

1960'lı yıllardan itibaren ise Robert Dahl'ın çoğulcu elitist teorisi liberal demokrasilerde meşruiyetin değerlendirilmesi bakımından temel referanslardan biri haline gelir.¹³⁴ Amerikalı siyaset bilimci Dahl, Schumpeter'in siyasi yöntem olarak kavramsallaştırdığı demokrasi teorisini takip eder.¹³⁵ Ancak Schumpeter'in aksine demokrasinin dayandığı temel ilke ve değer, Dworkin'le ortaklaşacak şekilde, politik eşitlik olduğunu öne sürer.¹³⁶ Dahl'a göre her insan eşit içkin değeri haizdir, yasa ve politika yapım süreçlerinde topluluğun her bir üyesinin kendi etik yargılarını ortaya koyması gerekmektedir.¹³⁷ Bu bakımdan onun demokrasiyi gerekçelendirme çabası ile Dworkin'in eşit ahlaki önem ve bireysel etik sorumluluk olarak iki

bir kısmının oy hakkına sahip olmayacağını ilan etmek demokrasiyle tezat teşkil etmez. (Schumpeter, **a.g.e.**, ss. 244-245.)

¹³² Bellamy, **Schumpeter and the Transformation of Capitalism, Liberalism and Democracy**, ss. 506-507; Held, **Models of Democracy**, s. 142.

¹³³ Schumpeter, **a.g.e.**, ss. 256-264.

¹³⁴ McFarland, **a.g.m.**, s. 39.

¹³⁵ Pateman, **Participation and Democratic Theory**, s. 8.

¹³⁶ Robert Dahl, **Siyasi Eşitlik Üzerine**, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitabevi, 2018, ss. 20-21; Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, s. 168; Richard W. Krouse, "Polyarchy & Participation: The Changing Democratic Theory of Robert Dahl", **Polity**, Vol. 14, No. 3, 1982, s. 445.

¹³⁷ Dahl, **Demokrasi Üzerine**, ss. 73-92.

unsurunu belirlediği insan onuru üzerinden demokratik meşruluğu tartışması arasında paralellik bulunduğu söylenebilecektir.

Fakat Dahl'ın poliarşi olarak adlandırdığı 20. yüzyıl demokrasilerinin ayırt edici unsuru, büyük ölçekteki karmaşıklaşmış modern toplumlarda uygulanmalarıdır.¹³⁸ Bu nedenle, poliarşilerde katılımın sınırlandırılması ve siyasi, toplumsal elitlerin oluşması kaçınılmazdır. Dahl poliarşik demokrasilerin iyi bir şekilde işleyebilmesi için demokratik kurumların ve çıkar gruplarının varlığını zorunlu görmektedir.¹³⁹ Demokratik kurumların yönetimine gelecek siyasi elitlerin seçimle belirlenmesi, rekabet eden adayların yarışı kazanmak amacıyla seçmenlerin beklenti ve çıkarlarıyla uyumlu olmalarını beraberinde getirecektir.¹⁴⁰ Çıkar grupları ise yurttaşların politik kurumlar üzerinde güç kullanma potansiyeline sahip gruplarla etkileşime girmesini sağlamaktadır, böylece seçmenler kişisel çıkarlarını daha örgütlü ve etkili bir şekilde dile getirerek demokratik kurumlar üzerinde baskı oluşturabileceklerdir.¹⁴¹

Dahl'ın politik eşitliğin ve pozitif özgürlüğün gerçekçi bir açıklamasını sunmak için ortaya attığı poliarşi kavramı, Dworkin'in demokrasi okumasında mahkum ettiği çoğunlukçu formun yasama faaliyetine benzemektedir. Latham'ın da dikkat çektiği üzere, Dworkin parlamentolarda özel grupların çıkarlarının çekişme konusu olduğunu, müzakere süreçlerinin ilke tartışmasından kopup pazarlık meselesine dönüştüğünü iddia etmektedir.¹⁴² Dworkin'in Yüksek Mahkeme'ye biçtiği müzakereci rolü ise Dahl yanılıcı bulur. Yazara göre giderek daha fazla politik sistem içerisinde aktör haline gelen anayasa mahkemelerine yasa koyma ve ulusal politik gündemi belirleme yetkisinin verilmesi anti-demokratiktir.¹⁴³ Dahl ampirik çalışmasında mahkemenin çoğunluk-karşıtı, bireysel özgürlükleri çoğunluğa rağmen geliştiren ilke kararları almadığını iddia eder.¹⁴⁴ Yüksek Mahkeme yalnızca kimi geçiş dönemlerinde nadir ve kısa süreli olarak yasa koyucu çoğunluğun

¹³⁸ 19. yüzyıl temsili demokrasileri kapsayıcı değildir, tüm yurttaşların genel oy hakkı tanınmamış, geniş bir halk kitlesi dışarıda bırakılmıştır. Bu nedenle Dahl, poliarşik demokrasilerin 20. yüzyılın kapsayıcı politik alanına özgü bir rejim olduğunu belirtir. (Dahl, **Demokrasi Üzerine**, ss. 104-105)

¹³⁹ Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri**, ss. 295-297.

¹⁴⁰ Uygun, **Demokrasi**, s. 188.

¹⁴¹ McFarland, **a.g.m.**, s. 40

¹⁴² Latham, **a.g.m.**, ss. 174-175.

¹⁴³ Robert A. Dahl, **Amerikan Anayasası Ne Kadar Demokratik? Etik, Siyaset ve Ekonomi Üzerine Dersler**, Çev. Cenap Çakmak, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2015, s. 19.

¹⁴⁴ Robert A. Dahl, "Decision-Making in a Democracy: The Supreme Court as a National Policy-Maker", **Journal of Public Law**, No. 6, 1957, ss. 279-295.

iradesinden sapmıştır. Bu dönemlerde dahi Kongre, mahkeme kararlarına tepki olarak yeni yasalar çıkarıp kararın etki ve sonuçlarını denetim altına almak istemiştir.¹⁴⁵

Dworkin ise mahkemelerin görevinin, çoğunluğun iktidarına karşı bireylerin haklarına öncelik tanıyan ahlaki kararlar alması olduğunu belirtecektir. O, birbirleriyle tartışmaya girmeyen parlamenterlerin aksine, lehte ve aleyhte farklı argümanlarla yüzleşerek görüş alışverişinde bulunmak zorunda kalan yargıçların, politik ahlaki tartışabilecek en iyi demokratik kuruma sahip olduklarında ısrarcıdır.¹⁴⁶ Ampirik olarak bakıldığında da, Forrester'ın belirttiği gibi, Dworkin'in de içinde yetiştiği hukukçu jenerasyon, Yüksek Mahkeme'nin adalet ve hakkaniyet kavramları ışığında toplumsal yapının liberal dönüşümünü gerçekleştirmesine tanıklık ettikleri için hukuk kurumlarına karşı daha iyimserdiler.¹⁴⁷ Dworkin'in mahkemelere yargı faaliyetinin argümantatif yapısından kaynaklı yüklediği müzakereci rolden bahsedilmesinin ardından müzakereci demokrasi teorilerine geçilebilir.

1.1.1.5.2. Müzakereci Demokrasi Teorileri

Müzakereci demokrasi düşüncesi elitist teorilere rakip olarak ortaya çıkmış, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren demokrasi çalışmalarında hakim konuma gelerek kapsamlı bir literatürün konusunu oluşturmuştur. Müzakereci teorisyenler demokratik meşruiyeti politik karar alma süreçlerinde yurttaşlar arasında yürütülen tartışmaların usuli koşullarını dikkate alarak değerlendirmektedirler. Buna göre, demokrasilerin özünü oluşturan müzakere ve tartışma kanallarının işletilmesi için dayanıklı prosedürler inşa edilmelidir. Demokrasilerde normların geçerlilik kazanabilmesi, bu normların aleni ve kamusal müzakere şartlarında onaylanmasına bağlıdır.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Gerald Rosenberg, "The Road Taken: Robert A. Dahl's Decision-Making in a Democracy: The Supreme Court as a National Policy-Maker", **Emory Law Journal**, Vol. 50, 2001, s. 622.

¹⁴⁶ Dworkin, **Is Democracy Possible Here?**, ss. 155-159; Stephen Breyer, "Introduction: The 'International' Constitutional Judge", **Exploring Law's Empire: The Jurisprudence of Ronald Dworkin**, Ed. Scott Hershovitz, Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 3.

¹⁴⁷ Katrina Forrester, **Adaletin Gölgesinde: Savaş Sonrası Liberalizm ve Siyasal Felsefeyi Yeniden Şekillendirmek**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023, s. 63.

¹⁴⁸ Mathieu Deflem, **Sociology of Law**, New York: Cambridge University Press, 2008, ss. 170-171; Jennifer L. Eagan, "Deliberative Democracy", **Encyclopedia Britannica**, 2016, <https://www.britannica.com/topic/deliberative-democracy> Son Erişim Tarihi: 29.06.2021.

Müzakereci demokrasi teorisi, yurttaşların kamusal meseleleri ortak inşa edilmiş bir lügatçe etrafında tartışmalarını ve yürütülen tartışmalarda oydaşmaya varmalarını amaçlar. Bu doğrultuda yurttaşların politik yaşama eşit ve özgürce katılmasının imkanları sorgulanarak geliştirilmeye çalışılır. Müzakere, demokrasinin işleminde basit bir araç değil kendi başına bir amaç olarak görülür ve hukuki-politik düzenin meşruluk şartı sayılır.¹⁴⁹ Sonuç olarak demokrasi, Seyla Benhabib'in tanımladığı üzere, müşterek toplumsal yaşamı etkileyen kararlar alınırken ahlaki ve politik açıdan eşit bireyler arasında kurulan özgür ve mantıklı müzakere prosedürlerine dayanılmasıdır.¹⁵⁰

Iris Marion Young, müzakereci demokrasinin dört temel unsuru olduğunu belirtir: İçerme/dahil etme, politik eşitlik, makuliyet, kamusalılık/aleniyet. İçerme, demokratik karar alma süreci sonucunda uygulanacak kural ve politikalardan önemli ölçüde etkilenmesi beklenen herkesin rasyonel bir şekilde yürütülecek karar alma süreçlerine katılmasını şart koşar. Politik eşitlik ilkesi, karar verme süreçlerine dahil edilmenin yanında katılımcıların eşit koşullar altında tutulmasını gerektirir. Herkes ilgi ve çıkarlarını ifade ederken eşit hak ve fırsatlara sahip olmalıdır. Makuliyet, kişinin öteki kimselerle tartışarak düşüncelerini gözden geçirebilmesini, kendi düşüncelerinin yanlış veya uygunsuz bulunması halinde bunun sebeplerini dinlemeye açık olmasını gerektirir. İdeal müzakere koşullarında katılımcılar konsensüs sağlamak zorunda olmasalar da bunu en azından hedeflemek zorundadırlar. Dolayısıyla kolektif problemler karşısında sorgulanamaz inançlara, kendinden menkul üstün yasalara atıf yapılmamalıdır. Son olarak aleniyet/kamusalılık ilkesi uyarınca, katılımcılar kamusal etkileşimleri sırasında ortaya koydukları düşüncelerinden ötürü sorumlu olmalıdırlar.¹⁵¹

Jürgen Habermas, müzakereci demokrasi teorisinde politik tartışmaların hakikate yöneldiğini, böylelikle katılımcıların uzlaşmayı hedeflediklerini belirtir.

¹⁴⁹ Philip A. Michelbach, "Deliberative Democracy", **The Encyclopedia of Political Thought**, Ed. Michael T. Gibbons, Blackwell, 2014, ss. 1-4, <https://doi.org/10.1002/9781118474396.wbept0247> Son Erişim Tarihi: 01.07.2021.

¹⁵⁰ Seyla Benhabib, "Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy", **Democracy and Difference. Contesting The Boundaries of The Political**, Ed. Seyla Benhabib, New Jersey: Princeton University Press, 1996, s. 68.

¹⁵¹ Iris Marion Young, **Inclusion and Democracy**, New York: Oxford University Press, 2002, ss. 21-25.

Müzakerenin hakikate yönelimli olması, tartışmacılara ifade ettikleri görüş ve kanaatlerin haklı olduğu duygusunu kazandıracaktır, bu nedenle müzakereler basit bir oydaşma idealinden yola çıkmaz, tarafların politik tartışmadaki konumlarını gerekçelere dayanarak savunmaları ve bir münakaşayı sürdürmeleri beklenir. İhtilafların mevcut olması, politik tartışmalardaki argümanların kalitesini artırıp sorunların çözümüne daha fazla yakınlaşılmasını olanaklı kılar.¹⁵² Habermas'ın uzlaşma hedefinin demokratik tartışma sürecini besleyen bir vizyon sunduğu iddiası Dworkin'in hukuk ve politika teorisiyle yakın ilişkidir. Nitekim Dworkin de hukukta tek doğru cevap bulunduğu ve yargıcın bu cevabı araması gerektiği tezini, hukukun ihtilaflı ve yoruma açık yapısını göz önünde tutarak geliştirir. Dworkin için yargıçların dahil oldukları hukuk geleneği ve anayasal konulardaki ilkesel tartışmalar bitimsiz bir argüman alanı olarak anlaşılmalıdır. Yargıçların bir olayda doğru cevabı bulmaları gerektiği tezi, onların o olaya ilişkin verdikleri kararlarının sorgulanmaz, yanılmaz bir hüküm teşkil ettiği anlamına gelmez, buna karşılık kararlarından ötürü sorumluluk duymaları ve tutarlı, haklılaştırılabilir bir gerekçe sunmaları ile somutlaşır. Dolayısıyla Dworkin ve Habermas'ta demokratik müzakere, hukuk ve politikanın mutabakatla olduğu kadar itirazla da alakalı olduğundan hareketle anlaşılmalıdır.

Aralarında Rawls ve Dworkin'in bulunduğu eşitlikçi liberaller, müzakereci demokrasiyi kabul ederek medeni özgürlükler ile politik katılımı uzlaştırmaya çalışmışlardır. Ancak bu uzlaştırma çabasında her iki liberal düşünür için de birey haklarının konumu öncelikli bir yer tutar.¹⁵³ Fakat Dworkin, demokratik süreçleri bireysel çıkarların ve tercihlerin toplamına indirgeyen istatistikçi demokrasi teorisine karşıdır. O, demokratik karar alma süreçlerini bireylerden bağımsız ahlaki bir fail olarak topluluğun kolektif müşterek eylemi olarak tanımladığı için müzakereci bir demokrasi öngörmektedir. Eşit katılım, eşit pay, doğru cevap hedefi ve ahlaki-politik sorumluluk ilkeleri Dworkin'in demokrasi teorisinin müzakereci teoriyle paylaştığı kabullerdendir. Ne var ki, müzakereci teorilerin prosedürel meşruluğu

¹⁵² Jürgen Habermas, **Kamusalığın Yeni Bir Yapısal Dönüşümü ve Müzakereci Demokrasi**, Çev. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2023, s. 22, 81.

¹⁵³ Gerald F. Gaus, "On Justifying The Moral Rights of The Moderns: A Case of Old Wine in New Bottles", **Social Philosophy and Policy**, Vol. 24, No. 1, 2007, s. 85.

öncelemelerine karşılık düşünür, maddi ahlak ilkelerine kurucu değer atfetmektedir.¹⁵⁴

Dworkin, anayasal veya yasal kuralların, ilkelerin belirlenmesi ve yorumlanmasında yurttaşların kendilerini ahlaki bir münazaranın katılımcısı olarak görmelerinin hukukun maddi içeriğini olumlu etkileyeceği gibi yurttaşların faillik ve sorumluluk duygularını da besleyeceğini düşünmektedir. Bu doğrultuda, anayasanın yorumlanması görevini üstlenen Yüksek Mahkeme, Dworkin'e göre ilkesel ve politik ahlaka dayalı gerekçeli bir müzakere için en iyi donanımlara sahiptir.¹⁵⁵ Yargıçlar anayasal bütünlükle uyumluluk arz eden politika felsefelerini tartışarak ve yeniden yorumlayarak anayasal davalarda kararlarını yapılandırmalıdır.¹⁵⁶ Dworkin demokrasinin müzakereci niteliği açısından anayasal yorum tartışmalarını ve hukuku yorumlamakla görevli hukuk profesyonellerini öne çıkarır. Düşünürün müzakere ile anayasallığı iç içe geçiren yaklaşımı açıklandıktan sonra anayasal demokrasi teorilerinden bahsedilmelidir.

1.1.1.5.3. Anayasal Demokrasi Teorileri

Çağdaş demokrasi teorilerinden son olarak anayasal demokrasi anlayışının üzerinde durulacaktır. Özellikle 1945 sonrası dönemde demokratik bir rejimin aynı zamanda anayasal güvencelere, kurallara ve kurumlara sahip olması gerektiği düşüncesi tedrici olarak yerleşmeye başlamıştır.¹⁵⁷ Ancak demokrasi-anayasacılık ilişkisi çatlamaya müsait hassas bir görünüm arz etmektedir. Bu bağlamda anayasacılık ile demokrasi kavramlarının bir araya getirilmesinin paradoks veya oksimoron olduğu iddia edildiği gibi bu iki kavramın eş kökenli, birbirini sağlamlaştıran niteliğine de dikkat çekilmektedir.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Christopher Zurn, "Deliberative Democracy and Constitutional Review", *Law and Philosophy*, Vol. 21, 2002, ss. 498-501.

¹⁵⁵ Maya Sen, "Courting Deliberation: An Essay on Deliberative Democracy in the American Judicial System", *Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy*, Vol. 26, 2013, ss. 310-315.

¹⁵⁶ Dworkin, *The Moral Reading of The Constitution*.

¹⁵⁷ Richard Bellamy, "Constitutional Democracy", *The Encyclopedia of Political Thought*, Ed. Michael T. Gibbons, Blackwell, 2014, s. 1, <https://doi.org/10.1002/9781118474396.wbept0202> Son Erişim Tarihi: 01.07.2021.

¹⁵⁸ Sezgin Seymen Çebi, "Anayasacılık ve Demokrasi", *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 8, 2016, ss. 132-135.

Anayasal olmayan demokrasiler, çoğunluğun tahakkümünün önüne geçecek kurumsal mekanizmalardan yoksundur; demokratik meşruiyetle sarmalanmamış anayasalar ise azınlıktaki yöneticilerin halk üzerindeki tahakkümüyle sonuçlanmaktadır.¹⁵⁹ Nitekim Dworkin'e göre anayasanın temel işlevi demokratik meşruiyeti tesis etmek ve garanti altına almaktır.¹⁶⁰ Temel hak ve özgürlükleri koruyup geliştirmeyi amaçlayan anayasaların üstün hukuk kuralı olarak bağlayıcılığını muhafaza etmesi çoğulcu demokratik yönetimleri de olanaklı kılmaktadır.¹⁶¹

Dworkin'in belirttiği haliyle, anayasacılık ile demokrasi arasında var olduğu iddia edilen gerilimde iki tanıtık tez dile getirilmektedir. İlk grup, demokrasinin her şey olmadığını, anayasal bireysel hakların korunması için demokrasiden kısmen feragat edilebileceğini öne sürmektedir. İkinci gruba göre ise demokrasi en yüksek idealdir ve halkın egemenliğini kısıtlamayı amaçlayan anayasal kurumlar anti-demokratiktir.¹⁶² Dworkin'in demokrasi yorumu anayasacılığı içkindir, bu iki kavramın birbirinden ayrılıp parçalanması düşünülemez.

Anayasal demokrasiler anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcı ilkelerine dayanır. Dolayısıyla anayasa koyuculuk yetkisiyle donatılmış kurucu iktidara rengini veren demokratik meşruiyet, olağan seçimlerle yönetici konumuna yükselen ve yasa koyma kapasitesini haiz kurulu iktidarlara sınırlandırmaktadır. Kurucu iktidar, toplumsal ve politik yaşamın mahiyetini belirleyecek en üstün hukuk kurallarını ve ilkeleri vaz eder.¹⁶³ Hukukun politikaya egemen kılınmasıyla siyasetin hukukileşmesine zemin hazırlanmış olur.¹⁶⁴ Öte yandan, anayasa yargısının siyasi iktidarlara iradesini kısıtlaması, mahkemelerin hukukilik alanından çıkarak siyasete müdahil oldukları anlamında değerlendirilebilmektedir. Fakat anayasal denetim yoluyla mahkemeler hukuk yaratma yetki ve iktidarını ellerine geçirdikleri için yargıların özünde siyasal

¹⁵⁹ Ergun Özbudun, **Anayasacılık ve Demokrasi**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 25.

¹⁶⁰ Dworkin, **Siyasal Anayasanın Ahlaki Temelleri**, s. 28.

¹⁶¹ Yılmaz Aliefendioğlu, **Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi**, Ankara: Yetkin Yayınları, 1996, ss. 41-43.

¹⁶² Dworkin, **We The People in Court**, ss. 325-326.

¹⁶³ O. Vahdet İşsevenler, **Kurucu İktidarın Eleştirisi: Anayasanın Maddi ve Fail Nedeni**, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019, ss. 23-27.

¹⁶⁴ Süheyl Batum/Didem Yılmaz/Serkan Köybaşı, **Anayasa Hukuku: Temel Kavramlar ve Genel Esaslar**, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2021, s. 430.

bir faaliyette bulunmaktan vazgeçemeyecekleri söylenmelidir.¹⁶⁵ Hukukilik-siyasallık ayrımında yargının siyasal olanı bir kenara bırakması mümkün değildir. Dworkin de bu yaklaşımı benimseyerek hukuku politikanın içerisinde görmekte, yargıçların politik ahlakın ilkeleri ışığında anayasal davaları çözüme kavuşturması gerektiğini savunmaktadır.

Anayasal demokrasilerin gelişimine bakıldığında Kıta Avrupası'nda nazizm, faşizm ve totalitarizm deneyimlerinin ardından insan hakları temelinde inşa edilen savaş sonrasının yeni dünya düzeninde kurumsallaşmaya başladıkları görülmektedir.¹⁶⁶ Demokrasilerin krizde olduğu 20. yüzyılın ilk yarısında parlamenter demokratik esaslara dayalı anayasal hukuk devleti teorisi geliştiren Hans Kelsen, normlar hiyerarşisi düşüncesiyle özellikle Avusturya ve Almanya'daki anayasacılık tartışmalarını etkilemiştir.¹⁶⁷ Kelsen'in normativist hukuki pozitivizm anlayışı, hukuk sisteminde yer tutan normlar arasında kademeli bir ilişki öngörmektedir. Buna göre alt düzeydeki normlar üstteki normlar tarafından belirlenen esas ve usullere uygun hazırlanmalıdır. Hukukun kapalı ve bütüncül bir normatif sistem olarak düzenlenmesi, kanunların anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisiyle donatılmış özgül bir anayasa mahkemesinin varlığını gerektirmektedir.¹⁶⁸ Dworkin, normativizmi reddederek anayasal denetimi hiyerarşik bağlamda değerlendirmekten kaçınır. Kuralların meşruluğu, kaynağında bulunan üst norm aracılığıyla açıklığa kavuşturulamaz. Bu doğrultuda, hukuku kuralların yanı sıra ilkelerle açıklayan ve hukuk sisteminin boşluksuz bir yapı arz ettiğini düşünen filozof için yargısal denetimin kapsamı daha geniştir.¹⁶⁹

Dworkin'in teorisinin beslendiği ABD hukuk sisteminde ise anayasal demokrasi, Yüksek Mahkeme'nin kuruluş metinlerinden hareketle kendisine etkin rol biçen bir yorum anlayışını benimsemesi ve zamanla bu yorumun siyasal sistem içerisinde kurumsallaşmasıyla şekillenmiştir. Buna göre, anayasaya aykırı olduğu

¹⁶⁵ Ece Göztepe, "Anayasa Yargısının Meşruluğu", **Demokratik Anayasa**, Haz. Ece Göztepe/Aykut Çelebi, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, ss. 402-403.

¹⁶⁶ Korkut Kanadoğlu/Ahmet Mert Duygun, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, 2. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2021, s. 6.

¹⁶⁷ Hans Kelsen, **Demokrasi: Doğası&Değeri**, Çev. Yasin Uysal, Ankara: Dost Kitabevi, 2019, ss. 34-35; Hans Kelsen, **Saf Hukuk Kuramı: Hukuk Kuramının Sorunlarına Giriş**, Çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul: Nora Kitap, 2016, ss. 78-80.

¹⁶⁸ Berke Özenç, **Demokrasiyi ve Anayasayı Korumak: Kelsen Schmitt'e Karşı**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2022, ss. 26-30.

¹⁶⁹ Oya Boyar, "Anayasal Uyuşmazlıklarda Yorum", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2008, s. 52.

tespit edilen alelâde kanunların mahkemeler tarafından hükümsüz kılınmaları ve mahkemelerin önlerine gelen somut olaylarda üstün yasa olan anayasaya göre karar vermeleri gerekmektedir.¹⁷⁰ Anayasa, demokrasinin ilke ve sınırlarını somutlaştırmakta, temel hak ve özgürlükleri güvence altına almakta, en üstün egemen varlık olarak siyasal iktidarların hareket alanını tayin etmektedir.¹⁷¹

Richard Bellamy'nin belirttiği üzere anayasal demokrasinin iki temel yorumu bulunmaktadır: negatif ve pozitif yorum. Pozitif anayasacılık, anayasal hükümleri öncelikle negatif değil pozitif şekilde kavrar: Anayasa neyin yapıp yapılamayacağından çok kimin nasıl yapacağına işaret eden hukuki ve politik metinlerdir. Demokratik süreçlerin yerleşmesi ve güçlü şekilde uygulanabilmesi için anayasada tanımlanmaları gerekir. Anayasal metinlerin varlığı, demokratik süreçlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi gibi önemli bir amaca hizmet etmektedir.¹⁷² Demokratik kararların meşruluğu öncelikle prosedüralist bir değerlendirmeyi gerektirmektedir, bu bağlamda pozitif anayasacılık Rousseaucu özgürlük ve demokrasi anlayışından kök salmaktadır.¹⁷³

Dworkin'in anayasacılık teorisini geliştirirken tartışma yürüttüğü Amerikalı hukukçu John Hart Ely pozitif yorumun başlıca temsilcisidir. Ely için anayasal denetim, demokratik usul ve süreçlerin önünü tıkayan, katılıma ilişkin hakları kısıtlayan kanunları iptal etmekle sınırlandırılmalıdır. Bu sayede yargıçların kişisel değerleri veya önyargıları doğrultusunda hareket etmedikleri söylenebilecek, anayasa yargısı demokratik teoriyle uzlaştırılabilecektir.¹⁷⁴ Pozitif yorumun karşısında negatif anayasacılık düşüncesinin en gelişmiş ve sistematik versiyonlarından birini ortaya koyan teorisyen Ronald Dworkin'dir.¹⁷⁵

Rousseaucu prosedüralizm ile Lockeçu maddi ahlak anlayışını bağdaştırmayı hedefleyen Dworkin'in negatif anayasacılığı, çoğunlukçu ve saf prosedürel

¹⁷⁰ Özbudun, **a.g.e.**, s. 39.

¹⁷¹ Amerikan anayasacılığı ve Yüksek Mahkeme'nin işlevine dair oldukça canlı olan tartışmalara "Amerikan Siyasal Kültürü" (1.1.2.) başlıklı kısımda daha detaylı şekilde yer verilecektir.

¹⁷² Bellamy, **Constitutional Democracy**, ss. 2-4, 9-13.

¹⁷³ Zurn, **a.g.m.**, s. 473.

¹⁷⁴ David Bruce Ingram, **Hukuk Felsefesi**, Çev. Ezgi Su Dağabak, Ankara: Fol Kitap, 2019, ss. 95-99. Ely'nin anayasal denetimi süreç konularıyla daraltan pozitif anayasacılık anlayışı ve Dworkin'in buna yönelik eleştirileri ileride (2.3.4.4.) detaylı bir şekilde incelenecektir.

¹⁷⁵ Bellamy, **Constitutional Democracy**, ss. 2-8.

demokrasi anlayışlarına tepki olarak gelişmiştir.¹⁷⁶ Anayasal esaslara dayanan bir demokrasi anlayışında kuralların fiili durumdaki yasama çoğunluğuna uygun olarak alınması tek başına demokratik meşruluk testini geçemeyecektir. Böylece, meşru bir demokratik rejimde temel hakları düzenleyen anayasal kurallar teminat altına alınmalı ve yargısal denetim aracılığıyla iktidarlar sınırlandırılmalıdır.¹⁷⁷ Dworkin'e göre çoğunluk kuralı tek başına adil değildir, yalnızca çoğunluğun aldığı kararlar belirli maddi koşullara yöneldiği takdirde adalete uygun hale gelebilecektir.¹⁷⁸

Anayasal demokrasi, yasaların parlamentoda usulüne uygun olarak çıkartılmasını meşruluğun temeli kılan prosedürel demokrasinin aksine anayasal denetimi ve anayasa yargısını demokrasilerin en üstün otorite kurumu olarak belirlemektedir.¹⁷⁹ Dworkin için ABD anayasasının soyut içeriği bireysel hakların korunmasını ve geliştirilmesini, Amerikan siyasal kültürü ise anayasal hakların güvence altına alınıp iktidarların sınırlandırılmasında mahkemelerin tarihsel rolünü göstermektedir.¹⁸⁰ Bu doğrultuda, Dworkin'in anayasal demokrasi teorisinin anlaşılması için Amerikan siyasal kültürünün üzerinde durmak gerekecektir.

1.1.2. Amerikan Siyasal Kültürü

Ronald Dworkin'in düşüncelerini tartışmaya geçmeden evvel Amerikan siyasal kültürünün üzerinde durmak üç açıdan faydalı olabilecektir. Birincisi, Dworkin'in ilke ve politik ahlak konusundaki tezleri, zaman ve mekan üstü, evrensel, aşkın doğal hukuk aksiyomlarına dayanmamaktadır. Bunun aksine o, Amerikan siyasal ve anayasal kültüründe kökleşmiş prensipleri ve anlayışları gündeme getirerek tartışmakta, bunları yorumlayarak yapılandırmaya girişmektedir.¹⁸¹ İkincisi, Dworkin'in eşitlikçi liberalizmi ve anayasal demokrasi düşüncesi Amerikan siyasal kültürü ve sosyal-siyasi kurumlarından yoğun şekilde etkilenmiştir ve o, bunların en iyi şekilde aydınlatılabilmesini sağlayacak bir teori geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu

¹⁷⁶ Zurn, **a.g.m.**, ss. 474-476.

¹⁷⁷ Larry A. Alexander, "Anayasacılık", **Hukuk Felsefesi ve Hukuk Teorisi Rehberi**, Ed. Martin P. Golding, William A. Edmundson, Türkçe Ed. Ertuğrul Uzun, Çev. Barkın Asal, İzmir: Işık Yayınları, 2021, s. 451.

¹⁷⁸ Breyer, **Introduction**, s. 1.

¹⁷⁹ Sheldon S. Wolin, "The Liberal/Democratic Divide: On Rawls's Political Liberalism", **Fugitive Democracy and Other Essays**, Ed.: Nicholas Xenos, New Jersey, Princeton University Press, 2017, s. 261.

¹⁸⁰ Dworkin, **Freedom's Law**, s. 4, dn. 5.

¹⁸¹ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, s. 271.

bağlamda Dworkin, Amerikan siyasal kültüründe kökleşmiş bireysel özgürlük geleneği ile kamusal ahlaki alanın korunması geleneğini uzlaştırmaya çalışacaktır.¹⁸² Son olarak, Amerikan siyasal kültürü bağlamında yürütülen tartışmalarda Dworkin'in düşünceleri dikkate değer nispette tartışılmış, onun politik ahlak okumasına çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir. Bu nedenlerle, Dworkin'e hasredilmiş bir çalışmada Amerikan siyasal ve anayasal kültürünü incelemek önem arz etmektedir.

1.1.2.1. Demokratik Yurttaşlık-Klasik Elitizm İkiliği: Sivil İtaatsizlik, İdari Devletin Büyümesi ve Politik Süreçlerin Zayıflatılması

Siyasal kültür kavramı literatürde ilk kez 1956 yılında Gabriel Almond tarafından kullanılmış, daha sonra 1963 yılında Almond ve Sidney Verba'nın *The Civic Culture*¹⁸³ başlıklı çalışmasında detaylı incelemelere konu edilmiştir.¹⁸⁴ Almond/Verba siyasal kültür kavramını “*siyasal eylemin gerçekleştiği koşulları tanımlayan ampirik inançlar, açıklayıcı semboller ve değerler sistemi*” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, halkın politik ilişkilerin ve süreçlerin doğasını yorumlama biçimi, politik kurumlar ve liderler hakkında hissettikleri, verili siyasi sistemin genel hedefleri hususunda benimsedikleri ilke ve standartlar siyasal kültür kavramının inceleme alanına girmektedir.¹⁸⁵

Almond/Verba, demokratik katılımcı bir politik sistemin sağlıklı şekilde işleyebilmesi için bununla uyumlu bir politik kültürün mevcut olması gerektiğini öne sürmektedir.¹⁸⁶ Tebaa kültüründe bireylerin hükümet otoriteleriyle kurdukları ilişki bakımından politik çıktı süreçleri önemsenmektedir. Tebaalar politik girdi yapılarına dahil değildirler, iktidarla pasif bir ilişki kurarlar. Katılımcı politik kültürde ise toplumun üyeleri politik, idari yapı ve süreçleri bir bütün olarak değerlendirmeye tabi tutarlar. Yurttaşlar sistemin girdi ve çıktı süreçlerini bir bütün olarak

¹⁸² James E. Fleming, “Taking Responsibilities As Well As Rights Seriously”, **Boston University Law Review**, Vol. 90, 2010, ss. 840-841.

¹⁸³ Gabriel A. Almond/Sidney Verba, **The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations**, California: Sage Publications, 1989.

¹⁸⁴ Stephen Chilton, “Defining Political Culture”, **Western Political Quarterly**, Vol. 41, No. 3, 1988, s. 419.

¹⁸⁵ Almond/Verba, **a.g.e.**, ss. 12-14.

¹⁸⁶ **A.e.**, ss. 10-11.

değerlendirerek sistemin meşruluğu hususunda yargıya varırlar.¹⁸⁷ Demokratik rejimlerde yurttaşlar düşünce ve isteklerini siyasi yöneticilere aktarabilecekleri özerk kanallara sahip olmalıdırlar, bu özerk yapılarda etkin şekilde yer almalarını sağlayacak kurumsal dönüşüm sağlanmalıdır; öte yandan demokratik çıktılarının meşruluğunu kabul ederek sisteme itaat etmeleri hedeflenmelidir. Bu çift yönlü sistem “yurttaşlık kültürü” olarak tanımlanır, bu sayede modern demokrasilerdeki halk egemenliği-etkili yönetim gerilimi çözüme kavuşturulacaktır.¹⁸⁸ Yazarlara göre, yurttaşlık kültürünün en iyi örneklerinden biri ABD’dir.

ABD’de politik katılımın savaş sonrası dönemdeki yansıması, sivil itaatsizlik eylemlerinde gözlemlenmiştir. Dworkin, Amerikan siyasal kültüründe sivil itaatsizlik eylemlerinin güçlü bir kamusal gelenek halini aldığını ifade eder. Bu bağlamda, 1950-1970’li yıllar arasında etkin olan Sivil Haklar Hareketi (*Civil Rights Movement*) çarpıcıdır. Büyük bir kitlesel katılıma ulaşan bu hareket, Afrikalı-Amerikalıların muhatap olduğu ırkçı, ayrımcı yasaların protesto edilmesi hedefiyle doğmuştur. Her ne kadar 1865 yılında İç Savaş sona erince Anayasa’da yapılan 13. Değişiklikle kölelik yasaklanmış, ardından 14. Değişiklikle herkese hukuk karşısında eşit korunma hakkı tanınmışsa da bu dönemde Yüksek Mahkeme tarafından üretilen “eşit ama ayrı” içtihadı sayesinde ırkçı yasa ve politikalar geçerliliğini sürdürebilmiştir. Örneğin güney eyaletlerde yasallaştırılan ve Jim Crow yasaları olarak bilinen hukuki düzenlemelerle, siyahlar ile beyazların çeşitli kamu hizmetlerinden (eğitim, seyahat gibi) faydalanırlarken bir arada bulunmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. 1896 tarihli *Plessy v. Ferguson* kararında Mahkeme, benzer nitelikte hizmeti kullandıkları ölçüde siyah ve beyazların farklı yerlerde bulunmalarını anayasaya uygun bulmuştur. Sivil Haklar Hareketi, bu ırkçı yasaları pasif, barışçıl direniş metotlarıyla ihlal ederek ırklar arası eşitliğin sağlanması için mücadele geliştirir. Bu hareket, Yüksek Mahkeme’nin eşitlikçi liberal reformlarını tetiklemiş, keza Mahkeme’nin benimsediği eşitlik-özgürlük dili de Sivil Haklar Hareketi’nin eylemlerine katkı sunmuştur. Bu deneyim, yurttaşlık kültürünün demokratik girdi ve çıktı süreçleri arasındaki karşılıklı etkileşimini göstermektedir.¹⁸⁹

¹⁸⁷ A.e., ss. 15-17.

¹⁸⁸ Jürgen R. Winkler, “Political Culture”, *Encyclopedia Britannica*, 13.05.2020, <https://www.britannica.com/topic/political-culture>. Erişim Tarihi: 24.07.2021.

¹⁸⁹ Ronald Dworkin, “Sivil İtaatsizliğin Etiği ve Pragmatikliği”, *Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik*, Haz. Yakup Coşar, 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013, ss. 144-145. Almond/Verba, demokratik sistemin çıktı meşruluğunu değerlendirebilmek amacıyla anket katılımcılarına sordukları “Ülkenize dair en çok gurur duyduğunuz şey nedir?” sorusuna

Dworkin, hukuk uzmanı olsun veya olmasın, bir yasanın geçerliliğini test eden veya belirli bir yorumuna karşı makul bir itiraz geliştiren muhalif davranışın, Amerika'nın hukuk ve politik sistemi içinde oldukça değerli bulunarak korunan pozitif bir işlev ifa ettiğini ileri sürer. Ahlaki gerekçelerle yasaya meydan okuyan sivil itaatsizlik düşüncesi Amerikan politik ve anayasal kültüründe yer etmiştir. Böylece ahlaki itirazlar, anayasal ve hukuki argümanlar halini almıştır. Keza Sivil Haklar Hareketi'nin politika temelli itaatsizlik eylemlerini de Dworkin, toplumun çoğunluğunun fikirlerini değiştirmek amacına yöneldiği için ölçülü ve makul bir direniş olarak değerlendirmektedir. Bu bakımdan, sivil itaatsizliğin ilke boyutu ahlaki itirazların hukuksal dile aktarılmasını sağlayarak yurttaşların anayasal düzenle eleştirel ve aktif bir ilişki kurmalarına olanak tanıyarak demokrasiyi geliştirir. Politika (*policy*) boyutuyla sivil itaatsizlik de toplumun çoğunluğunun kanaat ve görüşlerini dönüştürmeyi amaçlayan yurttaşlar topluluğunu ve kamusal müzakereyi varsaydığı için demokratik süreçlere katkı sunar.¹⁹⁰

Almond/Verba, refah rejimlerinin gerilediği 1980 yılında önceki bulgularını gözden geçirirler. Birleşik Devletler'de yurttaşların politik sisteme duydukları güvensizlik ve memnuniyetsizlik dikkate değer bir artış göstermiş, katılımcı yurttaşlık kültürü zedelenmiştir. Buradan hareketle demokratik yurttaşlığın tam zıddında bulunan klasik elitist teoriye geçiş yaparak Amerikan siyasal kültürüne yönelik C. Wright Mills'in ortaya attığı düşüncelere yer vermekte yarar vardır. Mills, 1956 yılında yayınladığı *The Power Elite* eserinde Amerikan liberal demokrasine yönelik en radikal eleştirilerden birisini ortaya koyar.¹⁹¹

Amerikalıların %85'inin politik kurumlar yanıtını verdiklerine dikkat çekerler. Katılımcılar politik kurumlar kavramının içeriğini de Anayasa, demokrasi ve politik özgürlükler şeklinde doldurmaktadırlar. (Almond/Verba, **a.g.e.**, ss. 63-65.)

¹⁹⁰ Alexander Kaufman, "Liberalism: John Rawls and Ronald Dworkin", **The Cambridge Companion to Civil Disobedience**, Ed. William E. Scheuerman, Cambridge: Cambridge University Press, 2021, ss. 97-98, 100-101. Ayrıca Dworkin'in sivil itaatsizlik eylemlerinin cezalandırılmaması konusunda 1960'lı yıllarda yazdığı ve o sıralarda yaygın olan hukuki bakış açısını eleştirdiği makalesi için bkz. Ronald Dworkin, "On Not Prosecuting Civil Disobedience" **The New York Review of Books**, 06.06.1968, <https://www.nybooks.com/articles/1968/06/06/on-not-prosecuting-civil-disobedience/> Erişim Tarihi: 05.12.2022.

¹⁹¹ William Genieys, "C. Wright Mills, The Power Elite", **The Oxford Handbook of Classics in Public Policy and Administration**, Ed. Martin Lodge, Edward C. Page, Steven J. Balla, Doi: 10.1093/oxfordhb/9780199646135.013.15, s. 1, Erişim Tarihi: 29.07.2021.

Mills'e göre Amerikan toplumunda iktidar siyasal, ekonomik, askeri kurumlar tarafından yürütülmektedir ve bu kurumlar az sayıdaki elitlerin erişimine açıktır.¹⁹² Onun Amerikan politik kültürüne getirdiği elitizm eleştirisinde temel kırılma noktası İkinci Dünya Savaşı'dır. Savaş ile birlikte demokratik kurumlar hızlı bir dönüşüm geçirmiş ve iktidar aygıtı yeni bir biçim kazanmıştır.¹⁹³ Savaş sonrası dönemin politik kurumları Dworkin gibi eşitlikçi liberaller için bir yandan eşitlikçi toplumsal yapıyı güçlendirdiği için değerlidir. Ancak diğer yandan, devletin idari mekanizmalarının genişlemesi neticesinde çoğulculuğun, sivil toplum alanının korunması, bürokratik mekanizmaların sınırlandırılması sorunları gündeme getirilmeye başlanmıştır.¹⁹⁴

Mills, Amerikan toplumunda geniş bir kamusalılık bulunduğu, siyasal iktidarın meşruiyetini kamusal topluluktan aldığı şeklindeki argümana yanıt verebilmek ve elitizm eleştirisini gerekçelendirebilmek amacıyla kamu-kitle ayrımı yapar. Kamuoyu kavramı demokratik teorinin vazgeçilmez referanslarından birisidir, buna göre özgür düşünce, tartışma, eylemlilik koşullarının mevcut olması demokrasilerin gerek koşuludur. Buna karşılık kitle toplumunda halk ile siyasi karar vericiler arasında asimetrik bir ilişki bulunur, otorite eylemlilik alanlarını kontrol eder, bireylerin yetkili siyasi kurumlara karşı özerkliği bulunmaz.¹⁹⁵ Mills her ne kadar Amerikan toplumunun tam anlamıyla bir kitle toplumu örneği teşkil etmediğini düşünse de demokratik kamunun da mevcut olmadığını ve sistemin kitle kavramına daha yakın durduğunu öne sürer. Özellikle de kitle iletişim araçlarının siyasi ve ekonomik elitler tarafından kontrolü sebebiyle halkın kamusal meseleleri dile getirebileceği imkanlar ortadan kalkmış, devlet-yurttaş ilişkisi tek taraflı ve hegemonik şekilde belirlenmeye başlamıştır. Bu nedenle Amerika'da kamuoyunun siyaseti belirlediği varsayımına dayanan demokratik bir toplumdan bahsedebilmek mümkün değildir, bunun yerine iktidardaki elitlerin ve bunların içinde bulunduğu kurumların kitleler üzerinde etki ve güdülenme yarattığı söylenmelidir.¹⁹⁶

¹⁹² C. Wright Mills, **İktidar Seçkinleri**, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2019, ss. 21-27.

¹⁹³ Genieys, **a.g.m.**, s. 5.

¹⁹⁴ Forrester, **Adaletin Gölgesinde**, s. xix-xx.

¹⁹⁵ Joseph G. Peschek, "C. Wright Mills and American Democracy", **New Political Science**, Vol. 30, No. 3, 2008, s. 397; Jürgen Habermas, **Kamusalın Yapısal Dönüşümü**, Çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, 14. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, ss. 396-397.

¹⁹⁶ Mills, **a.g.e.**, ss. 549-580.

Dworkin, Amerikan siyasal kültürüne dair elitist ve demokratik katılım temelli okumaların bilincinde olarak demokrasi teorisini yapılandırır. Düşünürü göre demokrasinin önündeki en büyük engeller ekonomi ve bilgi temellidir. Seçim kampanyalarında kullanılan kontrol dışı kaynaklar manipülasyona sonsuz bir alan açmakta, adayların reklam faaliyetleri gerçek bir tartışma ve müzakere sürecini imkansız hale getirmektedir. Bunun yanı sıra, yanlış bilgi ve cehalet sarmalında medya marifetiyle olgusal hakikatler aşındırılmakta, siyasi rekabet ortamı zayıflatılmaktadır. Dolayısıyla Dworkin'e göre seçimler siyasi elitler arasında rekabete dönüşmekte, bu rekabet de duygular temelinde işlemektedir. Amerikalı düşünür için demokrasi, politik argümanlara ve yurttaşlar arası saygı kültürüne ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle yurttaş-iktidar aygıtları arasında tekrardan etkileşime dayalı bir ilişkinin kurulması elzemdir.¹⁹⁷

1.1.2.2. Lockeçu Konsensüs Tezi: Bireysel Haklar ve Eşitlik Fikri

Amerikan siyasal kültürü içerisinde demokrasinin ve insan hakları fikrinin kurumsallaştığı 18. yüzyılın kurucu metinlerinde John Locke'un politik düşünceleri ve sözleşmesel insan tasarımı güçlü bir etkiye sahip olmuştur.¹⁹⁸ Nitekim Dworkin de ABD anayasasındaki en temel ilkelerde Locke'un düşüncelerinin takip edildiğini belirtir. Onun dinsel tolerans, devletin iyi yaşam tercihleri karşısındaki tarafsızlığı, bireysel özerklik gibi meselelerde söyledikleri Amerikan siyasal kültürüne kaynak teşkil etmiştir. Bireysel hakların öncelikliliği fikri Lockeçu politika teorisinin mirasıdır.¹⁹⁹

The Liberal Tradition in America (1955)²⁰⁰ başlıklı klasikleşmiş eserinde Louis Hartz, Amerikan siyasetinde ve politik düşünce geleneğinde Lockeçu teorinin kökleşmiş olduğunu ileri sürer. Hartz'ın tezi, Tocqueville'in Amerikan demokrasisi anlatısı üzerinden şekillenmiştir, buna göre Amerikalılar eşitlik durumuna gelmek için kendi toplulukları arasında toplumsal mücadeleler vermemiş, siyasi devrim ile birlikte eşit olarak doğdukları bilincini edinmişlerdir. Meyers'in belirttiği üzere "eşit

¹⁹⁷ Dworkin, **Is Democracy Possible Here?**, ss. 128-130, 161.

¹⁹⁸ Cem Eroğul, **Anatüze Giriş**, Altıncı Bası, Ankara: İmaj Yayınevi, 2000, s. 56.

¹⁹⁹ Bill Moyers, "Ronald Dworkin: The Changing Story", **In Search of The Constitution**, 14.05.1987, <https://billmoyers.com/content/ronald-dworkin/> Erişim Tarihi: 06.12.2022.

²⁰⁰ Louis Hartz, **The Liberal Tradition in America**, New York: Harcourt, Brace&Company, 1955.

ve özgür doğma” düşüncesi Hartz’ın tezinde merkezi öneme sahiptir.²⁰¹ Amerikan devriminin gerçekleştiği koşulların Locke’un doğa durumundan sözleşme toplumuna geçişi tasvir ettiği kurgusal anlatısıyla uyumlu olduğunu düşünen Hartz, feodalitenin ve aristokrat sınıfın bulunmadığı, orta sınıfın sosyal tabakalar içinde belirleyici konumda olduğu eşitlikçi Amerika toplumunda, sosyal düzenin Lockeçu sınırlı devlet²⁰² ve bireysel mülkiyet kurumu temelinde inşa edildiğini iddia eder.²⁰³

Lockeçu liberalizm vurgusunda Amerikan toplumunun siyasete kurucu değer atfetmeksizin doğal haklara bağlı, bireysel çıkar ve kar maksimizasyonu temelinde değer ve davranışlar bütününe sahip olduğu anlatılmaktadır.²⁰⁴ Hartz, özel mülkiyete bağlılığın ve ülkenin geniş bir coğrafya üzerine kurulmasının sonucu olarak mülk edinmenin görece kolay olduğunu, meritokratik idealler doğrultusunda herkesin belirli bir refah seviyesine ulaşabildiğini ileri sürer. Yazara göre bu sayede Amerikan siyasal kültüründe radikal teorilere bağlılık zayıf kalmış, sınıf çatışmaları yaşanmamış, ılımlılık politik kültürün asli özelliği haline gelmiştir.²⁰⁵

Lockeçu konsensüs tezine göre, ABD gibi geniş, çoğulcu bir toplumda ahlaki değerleri özel alana ait kılan ve siyasal iktidarı meşruiyetini rasyonalite ile yasallığa bağlayan bir anlayış işlevsel görülmüştür.²⁰⁶ Hartz’ın çalışması yayınlandığı dönemde büyük bir ilgiyle karşılanmış olmasına rağmen özellikle 1990’lı yıllara gelindiğinde Lockeçu konsensüs tezinin modası geçmiş bir teori olduğu ifade edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde özellikle iki eleştiri yaygınlaşmıştır. Birincisi,

201 Marvin Meyers, “Louis Hartz, The Liberal Tradition in America: An Appraisal”, **Comparative Studies in Society and History**, Vol. 5, No. 3, 1963, ss. 261-262.

202 Hartz, Locke’un liberalizmde iki boyutun bulunduğu dikkat çeker: Devletin savunulması ve sınırlandırılması. Locke özgür bireyleri feodal toplumdaki her türlü geleneksel, hiyerarşik bağlardan kurtarır ve birey devlet kurumuyla doğrudan ilişkilendirir. Devlet bireyi meşru olarak bir şeyleri yapmaya veya yapmamaya zorlar. Bu nedenle devlet aygıtı en üst otorite konumuna gelmiştir. Fakat Amerika’ya gelindiğinde feodal kurumlar mevcut olmadığı için devletin savunulmasına gerek kalmamış, böylece Lockeçu teori mutlak krallıkların doğmasına yol açmamıştır. Bu sayede sözleşmesel bir devlet örgütlenmesi inşa edilebilmiştir. Dolayısıyla Amerika’da temel mesele devletin sınırlandırılması ve bireylerin doğal haklarına riayet edecek kurumların yerleşmesi olmuştur. (Louis Hartz, “American Political Thought and The American Revolution”, **The American Political Science Review**, Vol. XLVI, No. 2, 1952, ss. 337-338.)

203 John D. Lewis, “Book Review: The Liberal Tradition in America: An Interpretation of American Political Thought since the Revolution”, **The American Political Science Review**, Vol. 49, No. 4, 1955, s. 1155.

204 James T. Kloppenberg, “In Retrospect: Louis Hartz's The Liberal Tradition in America”, **Reviews in American History**, Vol. 29, No. 3, 2001, s. 462.

205 Philip Abbott, “Still Louis Hartz after All These Years: A Defense of the Liberal Society Thesis”, **Perspectives on Politics**, Vol. 3, No. 1, 2005, ss. 93-94.

206 Samuel C. Patterson, “The Political Cultures of The American States”, **The Journal of Politics**, Vol. 30, No. 1, 1968, ss. 193-194; M. Cem Oğuz, **Liberalizmden Sosyal Reforma: Liberal Düşüncenin Entelektüel ve Kurumsal Dönüşümü**, Ankara: Lykeion Yayınları, 2017, ss. 106-107.

Hartz'ın tek boyutlu yaklaşımı çeşitliliği görmezden gelmektedir, örneğin Amerikan tarihinin kanayan yarası olan ırkçılık sorununu gündeme getirmemektedir. Dolayısıyla Hartz'ın yaklaşımı düz ve statiktir, ABD tarihindeki ırk, din, etnisite, toplumsal cinsiyet gibi kurucu role sahip çatışmaları dikkate almayarak siyasi geleneği basit bir uzlaş ve barış temeline indirgemektedir. Hartz'ın siyasete dair tartışmaları ve gerilimleri yok sayan tezini eleştiren Ackerman, Amerikalıların “mucizevi ve saf bir eylemle gebe kalmak suretiyle eşit doğmadığını” aksine kolektif kararlar ve anayasacılık hareketleriyle eşitliğin devamlı güncellendiğini belirtir. Buna göre, Amerika'nın siyasal tarihine bakıldığında ırksal eşitliğin yasal statüye kavuşturulması için İç Savaş verilmiş, ekonomik eşitsizliğin yarattığı tahribatı giderebilmek için *New Deal* reformlarına ihtiyaç duyulmuştur.²⁰⁷

Bununla bağlantılı olan ikinci itiraz Hartz'ın Amerikan politik kültüründeki liberal uzlaşının yaygınlığını abarttığı yönündedir. Yazar, Amerikan politik düşüncesinde cumhuriyetçi ideallerin liberal teoriyle giriştiği rekabeti dışarıda bırakmaktadır.²⁰⁸ Hartz'ın liberal siyasal kültür okumasına karşılık Pocock, Amerikan devrimini neo-klasik cumhuriyetçilikle açıklamıştır. Pocock için kurucular bakımından temel referans noktası Locke'un doğal hak anlayışı değildir. Aristoteles ve Machiavelli'nin yurttaşlık hümanizmine dek uzanan cumhuriyetçi öz-yönetim ilkesi Amerikan siyasal geleneğine damgasını vurmuştur.²⁰⁹

Ellis'in dikkat çektiği üzere, esasında Amerika'da liberal teorinin güncel hakimiyetinden ve Lockeçu konsensüsün varlığından pek fazla şüphe duyulmamaktadır. Fakat temel tartışma bu hakimiyetin ne zaman gerçekleştiğine ilişkindir. Liberaller için ABD kuruluşu itibarıyla liberal siyasi düşüncenin etkisi altına girmiştir. Michael Sandel gibi çağdaş cumhuriyetçiler ise ABD'nin cumhuriyetçi ideallere dayanan bir geçmişe sahip olduğunu, zamanla liberalleşildiğini öne sürmektedirler. ABD'de kapitalizmin ve liberal ideolojinin 19. yüzyılın ortalarında egemen hale geldiği, bu çizginin özellikle İkinci Dünya

²⁰⁷ Bruce Ackerman, **We The People Vol. 1: Foundations**, Cambridge: Harvard University Press, 1991.s. 27.

²⁰⁸ Kloppenberg, **a.g.m.**, s. 460; Abbott, **a.g.m.**, ss. 93-96. Hartz'ın Amerikan politik geleneği üzerine yaptığı okumasında tarihi olaylara, kişilere oldukça az sayıda referans verilmektedir. Siyaset bilimci Wolfe'a göre, Hartz'ın çalışması tüm bir ABD siyasetini açıklayacak genellemeler sunma iddiası taşımasına karşın yeterli bir gerekçelendirme çabasına da girişmemektedir. (Wolfe, **a.g.y.**)

²⁰⁹ J.G.A. Pocock, **The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition**, New Jersey: Princeton University Press, 1975, s. 462.

Savaşı'ndan sonra ve Soğuk Savaş döneminde yaygınlık kazandığı, dolayısıyla bunda Dworkin gibi çağdaş liberallerin etkisinin bulunduğu söylenmektedir.²¹⁰

Richard J. Ellis, Hartz'ın Amerikan siyasal kültürünü tek bir gelenek üzerinden yorumlayan teorisini eleştirerek çoğul bir şema ortaya koyar. Amerikan siyasal kültüründeki birey-topluluk ilişkilerini ayrıntılı şekilde inceleyen Ellis, hiyerarşik ilişkilerin zayıf olduğu toplumlarda mutlaka rekabetçi bireyciliğin hegemonya kurduğundan bahsedilemeyeceğine dikkat çeker. Bireycilik, bir gruba katılımın düşük olmasıyla yakından ilişkilidir, ancak eğer yapısal sınırlamalar büyükse ve toplumsal roller önceden tayin ediliyorsa bu halde bireyin uyruğa dönüşmesi ve izole edilenler kategorisine içine girmesi daha muhtemeldir. Ellis, Amerikan siyasi kültüründe köleliğin buna tekabül ettiğini ileri sürer. Kölelik kurumunun mirası olan ırksal eşitsizlik özellikle güney eyaletlerinin politik kültüründe kökleşmiştir.²¹¹

Ayrıca, Amerikan siyasal kültüründe bireycilik ile eşitlikçilik (*egalitarianism*) arasında da güçlü bir gerilim bulunmaktadır. Eşitlikçilik ya da komüniteryanizm, bireycilikle benzer şekilde hiyerarşik ilişkilene biçimine karşıdır ve bireyin toplumsal rollerini tayin etmek bakımından özerkliğe sahip olması gerektiğini savunur. Fakat eşitlikçilik, bir gruba aidiyetin güçlü bir tonunu savunduğu nispette bireycilikten ayrılır. Eşitlikçi kültür dayanışma ve katılımı öne çıkarırken bireyci kültür rekabet ve bireysel özerklik değerlerine yaslanır. Bireyci kültür, eşitliğe yapılan vurgunun bireyin farklılığını silikleştirdiğini iddia eder; bunun karşısında eşitlikçi kültür farklılıkları öne çıkartan anlayışın kolektif amaç duygusunu körelttiğini savunur.²¹²

Lockeçu eşitlik durumu, bireysel hakların siyasete öncelenmesi Dworkin'in politik ahlak anlayışı üzerinde derin etkiler uyandırmıştır. Dworkin, Amerikan toplumunda eşit bir sözleşmesel başlangıç durumu bulunup bulunmadığı tartışmalarına dahil olmaktan kaçınsa da onun için eşitlik ilkesi toplumsal, siyasal ve

²¹⁰ Richard J. Ellis, **American Political Cultures**, New York: Oxford University Press, 1996, ss. 152-154. Amerikan cumhuriyetçiliğinin en önemli güncel temsilcilerinden Michael Sandel, cumhuriyetçi politik felsefenin liberal teoriye karşı sahip olduğu üstünlüğün İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürdüğü kanısındadır. (Michael J. Sandel, **Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy**, Cambridge: Harvard University Press, 1996, ss. 4-5.)

²¹¹ H. Mark Roelofs, "The Five Traditions of American Political Culture", **The Review of Politics**, Vol. 57, No. 1, 1993, s. 179; Patterson, **a.g.m.**, s. 194.

²¹² Ellis, **American Political Cultures**, ss. 5-7.

ekonomik yaşama damgasını vurmuş kurucu bir değerdir. Bu ilke ışığında yapılandırılmış Amerikan anayasası, toplumu bir arada tutan sivil bir din niteliği taşımaktadır.²¹³ Nitekim düşünür, Lockeçu liberallerle paralel düşünerek bireysel hak ve özgürlüklerin kolektif amaçlara karşı bir koz olarak kullanılması gerektiğini, siyaset teorisini hak temelinde düşünmenin daha iyi sonuçlar yaratacağını iddia eder. Bunun yanı sıra Dworkin, ahlak felsefesini inşa ederken rekabeti bir değer olarak koruyup bireyin kendi yaşamını başarılı kılması bakımından etik sorumluluğu bulunduğunu düşünmekle birlikte egoist Amerikan insanı tasarımına da katılmaz. O, etik bireyciliği düşünürken dahi kişinin toplumdaki diğer insanlara karşı olan eşit ilgi sorumluluğunun bilincinde hareket etmesi gerektiğini öne sürerek eşitlikçi siyasal kültüre ve Kantçı ahlaki evrenselciliğe yakınlaşmaktadır.²¹⁴ Bunun yanı sıra, düşünüre göre cumhuriyetçilerin iddia ettiği şekilde, bireyin iyiliği topluluğun iyiliğinden tamamen koparılamamaktadır. Nitekim onun soyut eşitlik tasavvuru da tarihsel haksızlıklara ve ırkçı önyargılara karşı daima gözünü açık tutan bir adalet düşüncesiyle temellenecektir. Bu doğrultuda Dworkin'in felsefesinde, birey toplumsal bir yaratık olarak kavranarak bireyci kültür ile eşitlikçi veya toplulukçu kültür bağdaştırılmaya çalışılmaktadır.²¹⁵

1.1.2.3. Siyasal Alt-Kültürler: Bireycilik, Kamusal Ahlak ve Hiyerarşik Toplumsal Düzen

Dworkin'in Amerikan siyasal kültürüne dair okuması ve tartıştığı hukuki-politik meseleler siyaset bilimci Daniel J. Elazar'ın belirlediği üç alt-kültürle temas halinde gözükmetedir. Elazar, Amerika'da siyasal kültürün çeşitli dini ve etnik grupların göç kalıplarıyla bağlantılı olarak teşekkül ettiğini iddia ederek eyaletler arasında farklılaşan üç politik alt-kültürün geliştiğini tespit eder: Ahlakçı (*moralistic*), bireyci ve gelenekçi siyasal kültür.²¹⁶ Elazar'ın bu çalışması aynı zamanda Hartz'ın konsensüs temelindeki siyasi gelenek okumasına güçlü bir itiraz getirir ve Amerikan siyasetinin çeşitli politik kültürler arasında gerilimler içerdiğini,

²¹³ Moyers, a.g.y.

²¹⁴ Dworkin, *Justice for Hedgehogs*, ss. 191-193.

²¹⁵ Will Kymlicka, *Çokkültürlü Yurttaşlık*, Çev. Abdullah Yılmaz, 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020, ss. 150-154.

²¹⁶ Charles Johnson, Political Culture in American States: Elazar's Formulation Examined, *American Journal of Political Science*, Vol. 20, No. 3, 1976, ss. 492-496; Jody L. Fitzpatrick/Rodney E. Hero, Political Culture and Political Characteristics of the American States: A Consideration of Some Old and New Questions, *The Western Political Quarterly*, Vol. 41, No. 1, 1988, s. 145.

bu alt-kültürlerin birbiriyle uzlaşması mümkün olmayan farklı değer ve ideallere referans verdiklerini ispat etmeye çalışır.²¹⁷ Fakat Elazar'ın politik kültürleri bağdaştırılamaz şekilde tasvir etmesi Dworkinci bir bakış açıdan bütünlük erdemine ve değer birliğine aykırı olduğu için sorunludur. O, değerler alanını yorum sorunu olarak kavrayarak bu sorunu aşmayı denerken farklı kültürler bulunduğundan hareketle parlamentolarda birbiriyle çelişkili hukuk kurallarının kabul edilmesinin ve hakların parçalanmasının anayasal olduğu tezine itiraz edecektir.²¹⁸

Elazar açısından üç siyasal alt-kültürün piyasa ve kamusal mekanizmalar ile ilişkilene biçimleri birbirinden farklıdır. Bireyci siyasal kültürde demokratik düzen piyasa sistemine benzer şekilde işlemektedir. Yurttaşlar ile hükümet arasında kurulan ilişkide faydacı ilke esastır. Devletin özel alan sorunlarına dahil olarak iyi hayat anlayışlarını geliştirmesi beklenmez, temel işlevi piyasadaki rekabetçiliğin önündeki engelleri kaldırmakla benzerdir, sivil toplum alanında faaliyetler hükümet dışı kuruluşlar eliyle yürütülür.²¹⁹ Siyasal sistem ve kurumlar ile sivil toplum arasında keskin bir ayırım vardır. Devletten beklenen halkın refahının sağlanması talebi ekonomik verimlilikle sınırlıdır. Bireyci kültürde siyasi yaşamın belirleyici unsuru siyasi partilerdir, partiler arası rekabet yüksektir ve siyasete katılım partilerin piyasa rekabeti dolayısıyla artar.²²⁰ Politik tartışmaları ve kamusal müzakereleri “fikir piyasası” temelinde kavrayan bu yaklaşım, Dworkin için ifade özgürlüğünün değerini araçsallaştırmaktadır. Amerikalı düşünüre göre ifade özgürlüğü, bireylerin bağımsız ahlaki failliğine saygı duyulmasının ve demokratik karar alma süreçlerinde hakkaniyetin sağlanmasının gereği olduğu için kurucu bir değer olarak meşrudur.²²¹

Ahlakçı siyasal kültürde demokratik yönetimin temelini ortak iyi olduğu düşüncesi hakimdir. Politika etkinliğinin asli amacının kamusal meselelerin tartışılması ve iyi toplum inşa edilmesi olduğu kabul edilir. Siyasette yerel hükümetler ve idareler öne çıkar, profesyonel parti politikacılarının rekabeti yerine yurttaşlar politik aktör olarak konumlanır. Siyasete katılım ahlaki değer olarak

²¹⁷ Ellis, **a.g.e.**, s. 165.

²¹⁸ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, ss. 236, 507-509.

²¹⁹ Daniel J. Elazar, “Political Culture on the Plains”, **Western Historical Quarterly**, Vol. 11, No. 3, 1980, s. 275.

²²⁰ Johnson, **a.g.m.**, ss. 500-501.

²²¹ Abigail Levin, “Pornography, Hate Speech, and Their Challenge to Dworkin’s Egalitarian Liberalism”, **Public Affairs Quarterly**, Vol. 23, No. 4, 2009, s. 358.

yüceltilir ve teşvik edilir.²²² Katılıma özsel değer atfedilen bu kültürde toplumsal yaşamın daha eşitlikçi, hakkaniyetli bir düzen içerdiği belirtilmektedir.²²³ Dworkin'in liberal topluluk anlayışı, bireylerin salt kişisel çıkarlarına dönük hareket etmeyip kardeşlik esasına uygun şekilde eşitlik ve karşılıklılık ilkelerine uygun bir ortaklığı ifa ettiği için ahlakçı siyasal kültürle dirsek temasındadır, fakat bir liberal olarak Dworkin topluluk yaşamını tözsel bir ortak iyiyle çerçevelemekten kaçınır.²²⁴

Gelenekçi siyasal kültür ise ticaret öncesi, bireyciliğe mesafeli, aile kurumuna yaslanan toplulukçu bir kültürü ifade eder. Sosyal düzenin şeylerin doğasından kaynaklandığı anlayışı hakimdir ve hiyerarşik ilişkilerin varlığı desteklenmektedir.²²⁵ Politik güç az sayıdaki siyasi elitin elinde toplanmıştır, politik yaşama erişim zorlaştırılmıştır. Partiler arasında değil fakat parti içindeki hizipler arasında rekabet yüksektir. Siyasi elitlerin temel motivasyonu kendi iktidarlarını sürdürmektir ve halkın refahı bu amaçla uyumlu olduğu sürece yani dolaylı şekilde önemsenir.²²⁶ Gelenekçi kültür, Dworkin'in liberal düşüncesi bakımından, farklılıklara tolerans göstermeyen, hiyerarşik ilişki ağlarına gömülü olan ve demokratik tartışma süreçlerini olumsuzlayan kültüralist yapısı nedeniyle çoğulculuğa ve bireyselliğe kapalıdır.²²⁷

Dworkin için bireyci ve ahlakçı siyasal kültürler muteber, yorumlanmaya ve yeniden yapılandırılmaya layık sosyal pratikleri ihtiva etmektedir. Bireyci kültür sivil toplum-devlet arasında bütünleşmeci bir çizgiyi onaylamadığı ve bireylerin iradi etik gelişimlerine olanak tanıdığı için önem taşır. Öte yandan ahlakçı kültürün toplumsal ve politik eşitliği geliştirmeye çalışan, politik topluluğu yurttaşlar arasında karşılıklı yükümlülükler içeren ahlaki bir fail olarak kavrayarak kamusal müzakereyi hedefleyen, ekonomide tek kerterizi verimlilik olmayıp kaynakların eşit dağıtılmasını amaçlayan değerler manzumesi Amerikalı düşünür için kıymetlidir.²²⁸

²²² Elazar, **a.g.m.**, ss. 275-276; Johnson, **a.g.m.**, ss. 500-501.

²²³ Fitzpatrick/Hero, **a.g.m.**, ss. 146-151.

²²⁴ Dworkin'in liberal topluluk anlayışı (2.2.2.) açıklanırken bu tartışmalardan yararlanacaktır.

²²⁵ Elizar, **a.g.m.**, s. 276.

²²⁶ Johnson, **a.g.m.**, ss. 500-501.

²²⁷ Dworkin'in liberalizmi ve liberal demokrasi anlayışı değerlendirilirken üzerinde durulacaktır.

²²⁸ Dworkin'in liberalizm teorisinin tartışıldığı 2.2. numaralı başlıkta topluluk ve ahlak felsefesi açıklanırken detaylandırılacaktır.

Siyasi partilerle demokrasi arasında kurulan ilişki bakımından da Dworkin, hizipleşmenin kuvvetli olduğu ve politik kararların elitlerin kişisel çıkarları doğrultusunda oluşturulduğu gelenekçi kültürün yaygınlaşmasını eleştirir ve anayasal demokrasiyi bu kültürden koruyacak şekilde yapılandırır. Ahlakçı kültür bakımından kamusal tartışmanın demokrasinin asli değeri kabul edilmesi Dworkin'in paylaştığı bir düşüncedir fakat yurttaşların farklı çıkar gruplarından kendilerini yalıtarak ortak yargıya varmalarını fazla idealist bulacaktır. Bireyci kültürün siyasi partiler arası rekabeti faydacı bir metotla düzenlemeleri bu açıdan daha gerçekçi ama hak tartışmaları için problemlidir. Böylece o, mahkemeleri ilke forumu olarak yapılandırmanın işlevsel olduğunu öne sürer.²²⁹ Diğer başlıkta siyasal kültürün verili siyasi partilerle olan ilişkisi daha detaylı açıklanacaktır.

1.1.2.4. Siyasal Partiler ve Kültür Savaşları: Bölünmüş Amerika ve Ortak Zemin Arayışı

Amerikan siyasal kültüründe ve politik sisteminde siyasi partiler önemli bir yer tutmaktadır. İki büyük partinin siyasi sistem üzerinde hakimiyetinin bulunduğu ABD'de partiler arasındaki rekabet politik yaşamın kurucu unsurudur. Nitekim politik yaşamın yanı sıra toplumsal yaşam da partilerin temsil ettiği değerler etrafında ortadan ikiye ayrılmıştır. Özellikle 2000'li yıllarda etkisini artırmaya başlayan bu kutuplaşma, Dworkin'in yürüttüğü kamusal tartışmalarda dikkate aldığı bir yarılma olacaktır.

Siyaset bilimci Jo Freeman, Demokrat ve Cumhuriyetçi partiler arasında yapısal ve tutumsal olmak üzere iki temel farklılıktan bahseder. Partilerde iktidarın oluşma tarzını açığa çıkaran yapısal farklılık uyarınca Demokrat Parti'de iktidar aşağıdan yukarıya doğru oluşur, parti içi rekabet yüksektir ve partide hangi eğilimlerin temsil edildiği, ne tür reformlar yapılması gerektiği şeklinde tartışmalar yoğun olarak yürütülür. Cumhuriyetçi Parti'de ise iktidar yukarıdan aşağıya doğru belirlenir ve lidere bağlılık öne çıkan bir değerdir. İkinci farklılık partilerin tutumuna ilişkindir. Demokrat Parti'de iktidardayken dahi kendilerine “dışarıdan” bakma eğilimi yüksekken Cumhuriyetçi Parti'de iktidarda değilken bile kendilerini “içeriden” algılama yaklaşımı ağır basmaktadır. İlkinde birbirinden oldukça farklı

²²⁹ Dworkin'in anayasal demokrasi anlayışının ve anayasa yargısının meşruiyetinin incelendiği 2.3. numaralı başlıkta izah edilecektir.

grup ve kanaatlerin koalisyonundan söz edilebilir, bu da çoğulcu, çok merkezli bir siyasal kültüre işaret eder. Buna karşılık Cumhuriyetçi Parti monist bir yapıdadır ve kendilerinin siyasi merkezi temsil ettikleri iddiasını taşırlar. Eski Cumhuriyetçi Parti lideri başkan Ronald Reagan’a göre Demokratlar ile Cumhuriyetçiler arasında temel fark tutumsaldır. Demokratlar halkı “grup üyeleri” olarak görürlerken cumhuriyetçiler “bireyler topluluğu” olarak değerlendirmektedir.²³⁰

Demokratlar ve Cumhuriyetçiler arasındaki rekabet Amerikan siyasal kültürünü beslediği gibi halkın partilerin temsil ettiği akım ve ideolojiler etrafında kamplara bölünmesi, kutuplaşması da aynı derecede siyaseti işlevsizleştirmekte, değersiz kılmaktadır. Dworkin, *Is Democracy Possible Here?* (2008) başlıklı geç dönem eserinde 21. yüzyılda Amerikan siyasetinin birbiriyle hemen hemen hiçbir konuda uzlaşamayan, derin ayrılıklar ihtiva eden parçalı bir görünüm arz ettiğine dikkat çekmiştir. Buna göre Demokrat ve Cumhuriyetçi siyasal kültür, farklı iki değerler sistemini temsil etmektedir.²³¹

Cumhuriyetçiler kamusal alanda dinseliliğin daha görünür olmasını talep ederken Demokratlar seküler kamusalılığı savunurlar. Demokratlar genel refahın daha adil şekilde bölüşülmesi amacıyla servetin yeniden dağıtımına ilişkin mekanizmaları ve artan oranlı gelir vergisini desteklerler, Cumhuriyetçiler neo-liberal iktisat anlayışıyla uyumlu bir paradigma olarak yüksek verginin ekonomiyi iflas ettireceğini, devletin piyasanın doğasından kaynaklanan ekonomik eşitsizliklere müdahale etmemesi gerektiğini öne sürerler. Demokratlar doğa ve iklim sorunlarıyla mücadele edebilmek için ekonomik verimlilikten taviz verilmesini meşru sayarlarken Cumhuriyetçiler için bu önerme irrasyonel ve temelsizdir. Cumhuriyetçiler açısından güvenlik kaygısının giderilmesi ve terörist gruplarla mücadele edilmesi için iktidarın olağanüstü/istisnai yetkilerle donatılması zorunluluktur ve savaş zamanlarında hukukun sesi kısılmalıdır, Demokratlar için temel hak ve özgürlüklere aykırı politikalar savaş döneminde bile olursa hem yasaya hem ahlaka aykırıdır, terör sorunun çözümü uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlerin devreye sokulmasıyla ancak çözüme kavuşturulabilir.²³² Sonuç olarak, partilerin temsil ettiği değerler

²³⁰ Jo Freeman, “The Political Culture of the Democratic and Republican Parties”, **Political Science Quarterly**, Vol. 101, No. 3, 1986, ss. 327-337.

²³¹ Dworkin, *Is Democracy Possible Here?*, ss. 2-3.

²³² Dworkin, 11 Eylül 2001 sonrasında çıkartılan ABD Vatanseverlik Yasası (*Patriot Act*) sonrasında gelişen ve daha sonrasında olağan hukuka aktarılan güvenlik devleti paradigmasına çok güçlü bir

birbirinden tamamen kopuktur, taraflar müzakereye kapalı bir yerde konumlanmaktadır ve siyaset sahnesi savaş alanını andırmaktadır. Farklı iki kültürü benimseyenlerden hangisinin sayıca daha fazla olduğunu tespit edip siyasi iktidarın yetki ve otoritesini o kültürü temsil edenlere teslim etmeye indirgenmiş bir siyasal-toplumsal yaşam Dworkin için sorun teşkil etmektedir. Toplumun tartışarak birbirlerinin görüşlerini etkileyeceği, kamusal yaşamı zenginleştirebileceği “ortak zemin”in yeniden inşası gereklidir.²³³

Amerikalı düşünür, demokrasiyi istatistik verilerine indirgeyen tezlerle karşı ortaklık temelinde tartışmacı bir demokratik anlayış geliştirmeye çabalar. Bu demokrasi anlayışı için ortaklık kurulacak ve üzerine tartışmada bulunulacak zemin anayasa ve anayasal ilkelerdir. Anayasal metinlerin ahlaki yorumu politik topluluğun birlikte yaşama iradesini güçlendirecek, yargı kurumları siyasetin yönetici elitler veya kültürel kamplar arasındaki güç savaşını dizginleyerek hak ve ilke temelindeki bir anayasal demokrasinin koruyucusu haline gelebilecektir. Paul Starr’ın dikkat çektiği üzere Dworkin’in ortaklık demokrasisi vizyonu, liberalleri ve muhafazakârları içine alacak şekilde topluluğun müşterek ahlaki ilkelerini belirlemeyi hedeflemektedir.²³⁴

itiraz yükseltmiştir. Düşünüre göre, ulusal tehdit söz konusuysen dahi sivil özgürlüklerin askıya alınması veya durdurulması savunulamaz. Bu politikalar, yalnızca temel insan haklarına aykırı olduğu için değil aynı zamanda uluslararası ahlaki düzene saygı duyulmadığı için de utanç vericidir. Dworkin, Bush hükümetinin anti-terör politikalarının ABD’yi geri dönülemez şekilde illiberal bir devlete dönüştüreceğinden endişelidir. Amerikalı hukuk felsefecisi için Cumhuriyetçi hukukçuların bu politikaları meşrulaştırmak için kurdıkları özgürlük-güvenlik dengesi argümanı yanıltıcıdır. Söz edilmesi gereken denge, çoğunluğun güvenliği ile diğer insanların hakları arasındadır ve bir tarafta haklar bulunurken gözetilmesi gereken şey kişisel menfaatler değil, ahlaki ilkelerdir. (Ronald Dworkin, “Terror & the Attack on Civil Liberties”, **The New York Review of Books**, 06.12.2003, <https://www.nybooks.com/articles/2003/11/06/terror-the-attack-on-civil-liberties/> Erişim Tarihi: 10.12.2022.) Dworkin’in hedefinde Yüksek Mahkeme’nin başyargıçlığı görevini de üstlenmiş William Rehnquist vardır. Rehnquist, kriz zamanlarında ulusal güvenlik ile bireysel hakların çatışmasının kaçınılmaz olduğunu, bu durumda haklardan taviz vererek devletin çıkarlarının öncelenmesi gerektiğini ileri sürer ve iddiasını ABD’nin hukuki ve politik tarihine, özellikle de İç Savaş döneminde başkan Lincoln’un uygulamalarına dayandırır. (William H. Rehnquist, **All the Laws but One: Civil Liberties in Wartime**. Epub Edition, New York: Knoff Publishing, 2007.)

²³³ Dworkin, *Is Democracy Possible Here?*, ss. 1-6.

²³⁴ Starr, ABD’de 2008 seçimlerine giderken yayınlanan *Is Democracy Possible Here?* kitabından yola çıkarak Dworkin’in kamusal felsefesini başkan adaylarından Barack Obama’nın siyasi düşünceleriyle karşılaştırır. Starr’a göre Obama’nın liberal inançlara bağlı kalarak muhafazakârların da dahil edildiği ortak bir zemin arayışı Dworkin’in felsefi düşünceleriyle benzeşmektedir. Dworkin’in muhafazakârlarla liberaller arasındaki bölünmede asgari ortaklık düşüncesi hoşgörü ilkesini içerir. Oldukça tartışmalı olan bu iddiaya göre muhafazakârlar her ne kadar dinsel bir kamusal talep etmekteyseler de en azından ötekilere karşı tahammül etiğinden vazgeçmek taraftarı değillerdir. (Starr, **Liberalism for Now**.) Dworkin bir başka makalesinde ise dini kamusal doktrin haline getiren toplulukların hoşgörü bakımından sorunlu olduğunu iddia etmiş, modern toplumlarda politik ahlakın seküler bir doktrin olması gerektiğini savunmuştur. (Dworkin, **Sovereign Virtue**, ss. 211-212.) Ayrıca Dworkin, 2013’te yayınlanan son eseri *Religion Without God*’da teizm ile ateizm

1.1.2.5. Hukuk Kurumları ve Anayasa Yargısı

Amerikan siyasal kültürü üzerinde hukuk kurumlarının benzersiz bir etkisi olagelmıştır. Bu olguyu ilk fark edenlerden Tocqueville, 19. yüzyılda dahi Amerika’da toplumsal yaşamın en kritik yerlerinde çoğu zaman hukukçuların bulunduğunu gözlemler. Yine Tocqueville, siyasal sistem içerisinde yargı makamlarının azımsanmayacak derecede ön planda olduğunu kaydetmektedir. Amerika’da yargının konusu haline dönüşmeyen çok az siyasal sorun bulunmaktadır.²³⁵ Dworkin de bu iki tespiti katılarak hukukçuların ve hukuk kurumlarının siyasal kültür üzerinde oynadığı olağanüstü rolü kabul ederken mahkemelerin adaletin olduğu kadar siyaset biliminin de “tapınağı” işlevini yerine getirdiklerini düşünür.²³⁶ Tebaası olduğumuz hukuk imparatorluğunda mahkemelerin başkent olduklarını ve bu başkentten prenslerinin de yargıçlar olarak görülebileceğini iddia eden Dworkin, bir hukuki olayda verilen kararın siyaset, ekonomi, ahlak gibi alanlara uzanan geniş bir etki yaratacağını belirtir.²³⁷

Amerika’da yargı kurumlarının siyasal sistemin merkezi unsuru haline gelmesinde Federal Yüksek Mahkeme’nin 1803 tarihli *Marbury v. Madison* kararı hem sembolik hem de kavramsal boyutta önemli bir anlam taşır. Anayasal denetime anayasa metninde yer verilmemiş olması, bu kararın anayasacılık bakımından kurucu mahiyet taşıdığını göstermekte, anayasa yargısının en başta mahkemenin geliştirdiği anayasal yorumdan türediğini ortaya koymaktadır.²³⁸ Anayasacılık ve yargısal denetim fikrinin temellerinin atıldığı bu kararda mahkeme, yasama ve yürütme organlarının anayasadaki soyut ahlaki standartlara aykırı bulunan eylem ve işlemlerinin mahkeme tarafından geçersiz kılınacağını ilan etmiştir.²³⁹ Karar metnini

arasında ahlaksal ve siyasal amaçlar bakımından ortaklık kurmaya çalışmış, her iki inancın da özü itibarıyla benzer etik ve ahlaki inançlar içeren bir dini itkiyi paylaştıklarını savunmuştur. Dworkin için din özgürlüğü, bireylerin etik bağımsızlığı hakkının bir alt türüdür ve özel bir hak kategorisi oluşturmamaktadır. (Ronald Dworkin, **Tanrısız Din**, Çev. İsmet Birkan, İstanbul: Olvido Kitap, 2018, ss. 96-107.

²³⁵ Jonathan Sumption, **Mahkemelerin Yükselişi. Yasamanın Gerileyişi ve Hukuk Üzerine**, Çev. Anıl Aygen, Ankara: Lykeion Yayınları, 2021, s. 63.

²³⁶ Ronald Dworkin, “There Oughta Be a Law”, **The New York Review of Books**, 14.03.1968, <https://www.nybooks.com/articles/1968/03/14/there-oughta-be-a-law/> Erişim Tarihi: 27.01.2022.

²³⁷ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, s. 506.

²³⁸ Raoul Berger, “Ronald Dworkin’s The Moral Reading of the Constitution: A Critique”, **Indiana Law Journal**, Vol. 72, No. 4, 1997, s. 1111.

²³⁹ Belirtmek gerekir ki, Yüksek Mahkeme’nin *Marbury v. Madison* kararının yanlış yorumlandığına yönelik tezler de bulunmaktadır. Buna göre Mahkeme’nin kararı yalnızca yasal mevzuatın olaya

kaleme alan baş yargıç John Marshall, anayasa metninin yalnızca uyulması arzulanılan siyasi ilke ve programlardan ibaret olmadığını, aynı zamanda hukuken geçerliliği olan “en üstün temel yasa” olduğunu belirtir. Bir hukuk kuralının geçerliliğinden bahsedebilmek için anayasanın çizdiği sınırlar dahilinde hazırlanıp hazırlanmadığı denetlenmelidir.²⁴⁰ Dworkin, *Marbury v. Madison* kararıyla birlikte Yüksek Mahkeme’nin kendisini zayıf bir statü ve yetki alanına hapsetmekten alıkoymadığına dikkat çeker. Böylece anayasal hakların bir standarda bağlanmasında hukuk kurumlarının yasama ve yürütme erklerinin karşısında bağımsızlaşan bir güç kazandığını öne sürer. Düşünür için bu kararla birlikte mahkemenin yetkisinin ne olduğu değil fakat bu yetkisini nasıl kullanması gerektiği sorusu esas mesele halini almıştır.²⁴¹

Amerikan anayasası katı anayasa modelinin tipik örneğini oluşturur. Anayasanın değiştirilebilmesi için meclis ve senatonun üçte ikisinin önerilen düzenlemeyi kabul etmesi, ayrıca eyaletlerin dörtte üçünün bu değişikliği onaylaması gerekmektedir. Anayasal metninin kısa ve öz olması, anayasanın değiştirilme usulünün sert koşullara bağlanması Federal Yüksek Mahkeme’nin anayasal yorum yetkisini kullanmasının önemini artırmaktadır. Yüksek Mahkeme’nin yapısı da otoritesinin güçlenmesi bakımından önemli işleve sahiptir. Yargıçlar, görevdeki Amerikan başkanının aday göstermesi ve senatonun onaylaması ile seçilmektedirler, bu onayla birlikte artık herhangi bir süre sınırı olmaksızın ömür boyu görev yaparlar. Dolayısıyla, bir yandan yargıçlar toplumsal-politik meseleler hakkında anayasanın ne anlam taşıdığını yorumlayarak hukuki kararlar verirler; diğer yandan yargıçların atama işlemlerinden otoritelerine dek güçlü bir siyasi etkinin varlığı göze çarpar.²⁴²

Yüksek Mahkeme, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından yürütülen hukuk ve politika tartışmalarında, mahkemede oluşan yargıç kompozisyonu ve mahkemenin

uygulanmadan evvel anayasaya uygunluğunun denetlenmesini ifade etmektedir. Ancak daha sonra, özellikle İç Savaş sonrası Yeniden Yapılandırma Dönemi’nde muhafazakâr Yüksek Mahkeme, köleliği ve ırksal eşitsizliği ortadan kaldırmayı amaçlayan anayasal hükümlere rağmen ırkçı yasaların anayasal olduğuna karar vermiştir. Böylece yargısal denetim yerini Mahkeme’nin anayasallığın nihai belirleyicisi konumuna yükseldiği “yargısal üstünlüğe” (*judicial supremacy*) bırakmıştır. (Samuel Moyn, Hearing on “The Court’s Role in Our Constitutional System”, 30.06.2021, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/06/Moyn-Testimony.pdf>, ss. 6-7, Erişim Tarihi: 02.08.2022.)

²⁴⁰ Taylan Barım, **Anayasa Yargısının Demokratik Meşruiyeti**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016, ss. 135-139.

²⁴¹ Ronald Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, Çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul: Nora Kitap, 2018, ss. 444-445.

²⁴² Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, ss. 552-553.

yıllar içerisinde verdiği kararlar dikkate alınarak dönemselsel bir tasnife tâbi tutulmaktadır: Warren Mahkemesi (1953-1969), Burger Mahkemesi (1969-1986), Rehnquist Mahkemesi (1986-2005) ve sürmekte olan Roberts Mahkemesi. Warren Mahkemesi, Demokrat Parti'nin başkanlık koltuğunu uzun süre (1933-1953) elinde tutmasıyla birlikte liberal hukuk düşüncesini benimsemiş yargıçların mahkemeye atanmasıyla şekillenmiştir. Bu dönemde bireysel haklar genişletilmiş, toplumsal eşitsizliklerle mücadelede önemli emsal kararlara imza atılmıştır. “Anayasal devrimin yürütücüsü” olarak itibar gören, Dworkin'in de “anayasal yapının çalıştığını gösteren parlak örnekler”²⁴³ sözleriyle överek “anayasal felsefesini” sahiplendiği²⁴⁴ Warren Mahkemesi'nin kararlarında belirleyici temayı eşitlik ilkesi oluşturur.²⁴⁵ Özellikle ırksal eşitlik konusunda *Brown v. Board of Education*, politik eşitlik bakımından ise *Baker v. Carr* kararlarıyla büyük çapta toplumsal-siyasal değişime alan açılmıştır.

1954 tarihli *Brown v. Board of Education* davasında Mahkeme, kamusal mekanlarda ırksal ayrımcılığın önüne geçilmesi yönünde önemli bir aşama kaydederek 19. yüzyıl sonunda kabul edilmiş “eşit ama ayrı” içtihadını hükümsüz kılar.²⁴⁶ Kararda, Afrikalı-Amerikalılar ile beyaz öğrencilerin benzer nitelikte eğitim olanaklarıyla donatılsalar dahi farklı eğitim kurumlarında okutulmalarının eşitlik ilkesine aykırı olacağı kabul edilmiştir. *Brown* kararı ırkçılıkla mücadelenin hukuki-ideolojik alt yapısını sağlamlaştırmıştır. Dworkin, Mahkeme'nin *Brown* kararıyla birlikte ABD'de kapsamlı bir toplumsal devrimin başladığını belirtir ve o ana dek bu büyüklükte bir hadiseye başka hiçbir siyasal kurumun öncülük yapmamış olduğuna dikkat çeker.²⁴⁷ Bu bağlamda, artık yurttaşlar siyasi iddialarını anayasal çerçevede öne sürerek daha yoğun düzeyde mahkemelere başvurmaya başlamışlardır.²⁴⁸

Başkan Warren'ın kendi görev döneminde verdikleri en önemli karar olarak işaret ettiği *Baker v. Carr* (1962) davasında ise Mahkeme, seçim yasalarının

²⁴³ Ronald Dworkin, “The Moral Reading of The Constitution”, *The New York Review of Books*, 21.03.1996, <https://www.nybooks.com/articles/1996/03/21/the-moral-reading-of-the-constitution/> Erişim Tarihi: 09.01.2022.

²⁴⁴ Dworkin, *Taking Rights Seriously*, ss. 131-132.

²⁴⁵ Michael J. Graetz/Linda Greenhouse, *The Burger Court and the Rise of the Judicial Right*, New York: Simon & Schuster, 2017, s. 10.

²⁴⁶ *Brown v. Board of Education of Topeka*, 347 U.S. 483, 17.05.1954.

²⁴⁷ Dworkin, *Hukukun Hükümleri*, s. 20.

²⁴⁸ Mark Tushnet, “Brown v. Eğitim Kurulu Davası”, *Irki Mahkemeye Çıkarmak: Amerikan Tarihinde Hukuk ve Adalet*, Der. Annette Gordon-Reed, Çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul: Zoe Kitap, 2021, ss. 209-231.

uygulanmasında başvuru tedbir ve politikaların salt siyasi bir mesele olmadığını ve anayasal denetimin konusu içerisinde değerlendirileceğini kabul etmiştir. Siyaset ve hukuk kurumlarının görev alanını tayin eden politika-hukuk ayrımında “siyasal çalılık (*political thicket*) doktrini” Mahkeme’nin *Baker* kararıyla hukuk lehine genişletilmiştir. Bundan önceki içtihadında Mahkeme, yasama meclislerinin ve yürütme gücünü kullanan makamların görev alanına giren örneğin seçim çevrelerinin düzenlenmesi gibi bir konuda yargıçların denetimden kaçınması gerektiğine hükmetmişti. Ancak *Bakker* kararıyla birlikte bu emsal karar geçersiz kılınmış, politik eşitliği ilgilendiren temsilde adalete dair bir konunun Anayasanın 14. Değişikliğinde yer alan “eşit koruma ilkesi”yle yakından ilişkili olduğu tespiti yapılmıştır. Mahkeme, anayasal yorumun gereği olarak yasama ve yürütme erklerinin kendilerine tanınan görev ve yetkileri kullanıp kullanmadığı ve bu bağlamda erklerin sınırı aşıp aşmadıklarını denetleyebileceğini ifade etmiştir.²⁴⁹ Mahkemenin benimsediği bu hak temelli politika felsefesi dili Dworkin’in anayasal demokrasi teorisinde sahneye çıkacaktır. Dworkin, siyaseti tanzim eden ve yönetici sınıfları belirleyen bir konunun politik eşitlik temelinde düzenlenmesini demokrasi teorisinin merkezine yerleştirerek hukuk-politika ilişkisinde hukuka siyasetin oyunları belirlenirken ilkesel yaklaşımla müdahil olma görevi yüklemiştir.

Hukuku hayatın her alanına nüfuz eden bir anlayış içerisinde sunan Dworkin’in güçlü yargısal denetim yaklaşımı, Warren Mahkemesi’ne karşıtlığıyla ünlenen günümüzün Yüksek Mahkemesi’nde gerileyecek ve siyasal çalılık doktrini yeniden canlanacaktır. Çünkü Yeni Sağ’ın hukuk öğretisinin egemenliğinde yargı geriye çekilerek yetkisini eyaletlerin yasama meclislerine ve de yürütme erkinin terörizm yasalarına bırakacaktır.²⁵⁰ Bu, Dworkin için anayasal adaletin kısıtlanması ve anayasal bütünlüğün yerinden edilmesi anlamını taşımaktadır.

Warren Mahkemesi’nin tutarlı bir şekilde benimsediği liberal anayasalcılık yorumu, muhafazakâr ideolojiye sahip kişilerin mahkemeye karşı büyük bir öfke

²⁴⁹ The Editors of Encyclopaedia Britannica “Baker v. Carr”, **Encyclopedia Britannica**, 9 May. 2017, <https://www.britannica.com/event/Baker-v-Carr>. Son Erişim Tarihi: 27.10.2021; Anton Cooray, “Entering the Political Thicket: The Role of the Judiciary as an Arbiter in Relation to Making and Implementation of Public Policy”, **The Culture of Judicial Independence**, Ed. Shimon Shetreet, Boston: Brill Nijhoff, 2014, s. 200.

²⁵⁰ Michael Wilkinson, “The New Right Wants Activist Judges to Rule, Not the People”, **Jacobin**, 05.03.2023, <https://jacobin.com/2023/03/new-right-judicial-system-constitution-executive-populism-democracy> Erişim Tarihi: 01.04.2023.

duymasına yol açar. Dworkin'in de aktardığı üzere, 1968 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçi Parti adayı Richard Nixon'ın, seçim kampanyasındaki vaadi mahkemeye kendi hukuk öğretisini takip edecek yargıçlar atamak olmuştur. Muhafazakarlara göre Mahkeme, yargısal denetim yetkisini aşarak yasama organı gibi hareket etmekte, anayasanın sınırlarını tanımaksızın yeni hak başlıkları üretmektedir ve yargısal aktivizm olarak adlandırılan bu yaklaşım anayasal demokrasiyi tehdit etmektedir.²⁵¹

Earl Warren'ın ardından göreve gelen *Warren Burger* başkanlığındaki Yüksek Mahkeme, literatürde genellikle geçiş mahkemesi veya ılımlı bir mahkeme olarak tanımlanmaktadır. Burger Mahkemesi, kürtaj hakkına anayasal koruma getiren *Roe v. Wade* gibi kararlarıyla liberal yorumu takip etmiş, öte yandan ceza hukuku reformları, ırksal eşitlik, ekonomik eşitlik gibi başlıklarda muhafazakâr yorum anlayışına kısmen dönüş yapmıştır.²⁵² Burger Mahkemesi'ni izleyen *Rehnquist* ve *Roberts* Mahkemeleri'nde Cumhuriyetçi Parti'den seçilen ABD başkanlarının atadığı yargıçlar ağırlık kazanmış, anayasal yorum gitgide daha sert bir şekilde muhafazakâr tona bürünmüştür. Warren Mahkemesi'nin liberal aktivizmine tepki olarak azınlıkların/dezavantajlı grupların haklarını sınırlandıran, sanık haklarını daraltan, siyasal meselelere müdahil olan muhafazakâr bir yargısal aktivizm gelişmiştir.²⁵³ Keza son dönemde Roberts Mahkemesi, kürtajı anayasal bir hak olarak tanıyan *Roe* ve *Casey* içtihatlarını hükümsüz kılmış, din ve vicdan özgürlüğünü kilise-devlet ayrımı ilkesini zayıflatmak pahasına genişletmiştir.²⁵⁴

Dworkin, Yüksek Mahkeme'nin anayasal yorumunun kısa sürede yapmış olduğu bu salınım karşısında demokrasi ve anayasacılığa ilişkin bakış açılarının ters yüz olduğuna dikkat çeker. Liberal yorumun egemen olduğu dönemde muhafazakârlar, yargının demokratik karar alma mekanizmaları önünde bir engel

²⁵¹ Dworkin, *Taking Rights Seriously*, ss. 131-132; Graetz/Greenhouse, *a.g.e.*, s. 11.

²⁵² Graetz/Greenhouse, *a.g.e.*, ss. 18-20.

²⁵³ Larry D. Kramer, "No Surprise. It's an Activist Court", *The New York Times*, 12.12.2000 <https://www.nytimes.com/2000/12/12/opinion/no-surprise-it-s-an-activist-court.html> Erişim Tarihi: 10.02.2022.

²⁵⁴ Dini eğitimin kamusal finansmanına ilişkin davada, devlet okullarının bulunmadığı kırsal bölgelerde dini eğitim veren özel okulların devletin sağladığı fondan yararlanamamasını Yüksek Mahkeme, ayrımcılık olarak değerlendirmiştir. (Bkz. *Carson v. Makin*, Başvuru No: 20-1088, Karar Tarihi: 21.06.2022.) Bir diğer tartışmalı kararında Mahkeme, devlet okulunda görev yapan bir spor koçunun öğrencileriyle toplu dua ettiği için işine son verilmesini din ve vicdan özgürlüğü hakkının ihlali olarak yorumlamıştır. (Bkz. *Kennedy v. Bremerton School District*, Başvuru No: 21-418, Karar Tarihi: 27.06.2022.)

teşkil ettiğini ve yargıçların hukuku kendi kişisel ahlaki tercihlerine uydurduklarını ileri sürmüşlerdir. Muhafazakâr anayasacılığın hakimiyetiyle birlikte liberal hak kazanımlarından geriye gidilmesi karşısında liberaller ve ilericiler, mahkemenin sistemdeki üstün otoritesini sorgularak güçlü yargısal denetimin demokrasiyle bağdaşmadığı yönünde tezleri daha fazla dile getirmeye başlamışlardır.²⁵⁵

Yüksek Mahkeme'nin siyasal sistemdeki belirgin rolü juristokrasi (yargıçlar yönetimi) eleştirilerini beraberinde getirir. İngiliz hukukçu Jonathan Sumption, Amerikan yüksek yargı modelinin üstün donanımları haiz ve aynı zamanda hem seçmen hem politikacılar karşısında özerkleşmiş yargıçların doğru kararlar verebileceği inancına dayandığını iddia eder. Diğer deyişle, çoğunluğun tahakkümü ve siyaset elitlerinin kendi çıkarlarını öncelemesi problemleri karşısında bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin ancak mahkemeler nezdinde korunabileceği düşüncesi yargı mekanizmasının aşırı güçlenmesine yol açmıştır. Yargıçlara devredilen bu güç nedeniyle politik süreçler marjinalleştirilerek yasama yetkisinin Yüksek Mahkeme'ye doğru kaydırılması olağan hale getirilmiştir.²⁵⁶ Amerikan siyasal kültüründeki yargı modelinin tam karşısında İngiliz parlamenterizm modeli bulunmaktadır. İngiliz modeli siyasete ve siyasal araçlara dayalı anayasacılık öngörürken Amerikan modeli hukuka ve yargısal denetime dayalı anayasacılık esasından yola çıkmaktadır. Hukuka dayalı modelde, yargı insan haklarının ve anayasal değerlerin korunması görevini bizzat üstlenmektedir.²⁵⁷

İngiltere'de uzun yıllar yaşamış ve burada hukuk felsefesi dersleri vermiş olan Dworkin, bireysel hak merkezli, hukuk kurumlarının anayasal denetime hakim olduğu Amerikan geleneğini değerli bulurken, grupların ve kolektif refahın öncelendiği, siyaset kurumlarının birincil statüde olduğu İngiliz geleneğine yabancı kalacaktır. Nitekim Dworkin, Dan Priel'in tespit ettiği üzere, ABD'deki anayasal davalar hakkında pek çok makale kaleme alırken İngiltere'deki anayasal meselelere fazla eğilmemiştir. Yalnızca bir keresinde İngiliz anayasacılığı konusundaki bir tartışmaya müdahil olan düşünür, burada Amerikan sisteminden övgüyle

²⁵⁵ Dworkin, **Is Democracy Possible Here?**, ss. 135-138.

²⁵⁶ Sumption, **a.g.e.**, ss. 67-69.

²⁵⁷ Bertil Emrah Oder, "Anayasa Nedir? Anayasacılık Nedir?", **Türkiye'nin Anayasa Gündemi**, Der. İbrahim Kaboğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s 27.

bahsederken İngiltere'nin de Haklar Bildirgesi'ne ihtiyaç duyduğunu ve gerçek bir demokrasi için yargı denetiminin güçlendirilmesi gerektiğini dile getirir.²⁵⁸

Dworkin'in karşısında, anayasa yargısının işlevi ve sınırları konusunda ABD'de yürütülen kamusal tartışmalarda Yüksek Mahkeme'nin gücünü anti-demokratik bulan yaklaşımlar da öne sürülmektedir. Amerika'daki güncel yargı reformu tartışmalarının en etkin katılımcılarından eleştirel hukuk teorisyeni Samuel Moyn, liberal ve sol çevrelerde Warren Mahkemesi'ne duyulan özlemin yersiz bir kuruntu olduğunu savunarak yargının demokratik düzende bir kült haline getirilmemesi gerektiğini ifade eder. Yazar, Warren dönemi Yüksek Mahkemesi'nin siyasal tarihte bir sapmadan öteye geçemediğini belirtir.²⁵⁹ Moyn, yargıçların partizanca hareket ettiklerini ve eşitlikçi hak kazanımlarının mahkemenin yapısının değişmesiyle birlikte kısa sürelerde geri alındığını tespit ederek yargıçların anayasayı yorumlama yetkisinin katı sınırlarla kayıtlı olması gerektiğini ifade eder.²⁶⁰

Warren Mahkemesi döneminde federal mahkemelerde yargıçlık yapmış ve hem verdiği kararlarla hem de çeşitli dergilerde yazdığı yazılarla ün toplamış Learned Hand, Amerikan hukuk öğretilerinde yargısal sınırlandırma (*judicial constraint*) görüşünün saygın temsilcilerindendir.²⁶¹ Hand, anayasal ilkeleri ahlaki açıdan okuyarak aktivist kararlar veren Yüksek Mahkeme'yi "Platoncu muhafızlara" benzettir. Cumhuriyetçi *ethos*'a bağlı olan Hand, özgürlüğün yurttaşların kalbinde yatması gerektiğini, aksi halde hiçbir anayasa, yasa veya mahkemenin özgürlükleri korumasının mümkün olmadığını savunur. Yargıçlar tarafından yönetilen bir

²⁵⁸ Dan Priel, "Is There One Right Answer to the Question of the Nature of Law?", **Philosophical Foundations of the Nature of Law**, Ed. Wil Waluchow/Stefan Sciaraffa, Oxford, UK: Oxford University Press, 2013, ss. 323-324.

²⁵⁹ Ben Burgis, "The Supreme Court Is an Antidemocratic Monstrosity. We Should Break Its Power", **Jacobin**, 01.02.2022, <https://jacobinmag.com/2022/02/judicial-review-democracy-liberals-minorities-breyer-warren-biden> Erişim Tarihi: 01.02.2022.

²⁶⁰ Samuel Moyn, "Resisting the Juristocracy", **Boston Review**, 05.10.2018, <https://bostonreview.net/law-justice/samuel-moyn-resisting-juristocracy> Son Erişim Tarihi: 28.10.2021; Samuel Moyn, "The Court Is Not Your Friend", <https://www.dissentmagazine.org/article/the-court-is-not-your-friend> Erişim Tarihi: 29.07.2021.

²⁶¹ Learned Hand, Dworkin'in hayatında özel bir yer tutmaktadır. Dworkin hukuk fakültesinden mezun olduktan sonra bir yıl Hand'in yargıç kâtipliği görevini üstlenir. Bu dönemde yargıç Hand'in hukuk öğretilerinden oldukça etkilenen ve yıllar sonra kendisinin vefatının ardından yazdığı yazıya Bay Özgürlük (*Mr. Liberty*) başlığını atan Dworkin, anayasal denetim konusunda ise kendisiyle anlaşamayacaktır. Dworkin ile Hand anayasasının soyut hükümler içerdiği, bu hükümlerin uygulamaya geçirilirken yorumlanması gerektiği ve yorumun bütünlük idealini hedeflemesi gerektiği konusunda hem fikirdirler. Fakat Hand nihai yorumun ve özgürlüklerin korunması ödevinin yasama organına bırakılması gerektiğini düşünürken, Dworkin yargıçların yorumuna üstünlük tanır. (Ronald Dworkin, "Mr. Liberty", **The New York Review of Books**, https://www.nybooks.com/articles/1994/08/11/mr-liberty/?lp_txn_id=1369217 Erişim Tarihi: 30.07.2022.)

toplumda bireyler kamusal kararlarda payları olduğu duygusunu yitireceklerdir. Hand, oy kullanmanın bile toplumda müşterek sorumluluk duygusunu diri tuttuğunu, anayasanın nihai okumasının ancak halkın temsilcileri olan yasama meclisleri tarafından yapılması gerektiğini ifade eder.²⁶²

Şeyla Benhabib de hak ve özgürlüklerin genişletilmesi için parlamentolarda uzun süren mücadeleler verilerek bir konsensüs elde edildiğinde, hak kazanımlarının daha sağlam ve istikrarlı bir yapıya kavuşabildiğine dikkat çeker. Hukuk kurumlarının içtihatları sayesinde ele edilen haklar ise daha kırılğan olmaktadır.²⁶³ Dworkin'in de odağında olan ve Amerikan siyasetinin son yarım yüzyılına damgasını vuran²⁶⁴ kürtaj tartışması bu bağlamda örnek gösterilebilir. Fransa ve İspanya gibi Katolik nüfusun yoğun olduğu ülkelerde uzun süreler boyunca verilen parlamento mücadelesiyle kürtaj hakkının kabul edilmesi buralarda daha sağlam ve gerçek bir toplumsal mutabakatın varlığını göstermektedir. Oysa ABD'de bu hak yargısal faaliyet sayesinde anayasal düzeyde tanındığı için yoğun tartışmalar yaşanmış, reaksiyoner bir tepki doğmuştur.²⁶⁵ Hatta Joel Alicea'ya göre *Roe* içtihadını ardından muhafazakâr hukuk bilimciler bu “yenilgi”yi tersine çevirecek bir anayasal teori (orijinalizm) geliştirme yoluna gitmişlerdir.²⁶⁶ Aşırı muhafazakâr yargıçların çoğunluğu elde ettiği güncel mahkeme kompozisyonunda kürtaj hakkının tehlikede olduğu endişeleri haklı çıkmış, 24 Haziran 2022 tarihinde yayınlanan *Dobbs* kararıyla *Roe* içtihadı hükümsüz kılınarak eyaletlerin keyfi şekilde kürtaj hakkını sınırlaması veya yasaklamasının önünde hukuki bir engel kalmamıştır.²⁶⁷

Sonuç olarak, Amerikan siyasal kültürü üzerinde hukuk kurumlarının, özellikle de Yüksek Mahkeme'nin etkisi oldukça yüksek bir düzeydedir. Bu bağlamda demokratik bir yönetimde anayasal yorumun sınırları ve yargıçların demokratik

²⁶² Gerald Günther, **Learned Hand: The Man and The Judge**, Second Edition, New York: Oxford University Press, 2011, ss. 567-568; Learned Hand, “The “Spirit of Liberty” Speech”, 1944, https://www.btboes.org/Downloads/1_The%20Spirit%20of%20Liberty%20by%20Learned%20Hand.pdf Erişim Tarihi: 31.07.2022.

²⁶³ Seyla Benhabib, “A Militant Defence of Democracy in Hard Times”, **Philosophy&Social Criticism**, Vol. 47, No. 1, 2021, ss. 10-11.

²⁶⁴ Sue Halpern, How Republicans Became Anti-Choice”, **The New York Review of Books**, 08.10.2018, <https://www.nybooks.com/articles/2018/11/08/how-republicans-became-anti-choice/> Erişim Tarihi: 29.06.2022.

²⁶⁵ Benhabib, **A Militant Defence of Democracy in Hard Times**, s. 11.

²⁶⁶ J. Joel Alicea, “An Originalist Victory”, **City Journal**, 24.06.2022, <https://www.city-journal.org/dobbs-abortion-ruling-is-a-triumph-for-originalists> Erişim Tarihi: 26.06.2022.

²⁶⁷ *Dobbs v. Jackson Women's Health Organisation*, Supreme Court of the United States, No. 19-1392, 24.06.2022.

meşruiyet açısından ifade ettikleri anlam önem taşımaktadır. Ayrıca bu tartışmalar, yurttaşların politik katılımının ve tartışmacı kamusal kültürün hangi kurumlarda, ne düzey ve standartlarda yürütülebileceği sorularını da gündeme getirir. Dworkin'in anayasal demokrasi teorisi, parlamentoya nispetle mahkeme salonlarına büyük bir güven beslemektedir. Mahkemelerin “ilke forumu” olarak işleminin Dworkin için iki ana sebebi olduğu söylenebilir: İlk olarak, yurttaşların yargıçlara siyasi elitlere nazaran daha kolay ve doğrudan şekilde erişebileceklerini düşünür. Siyasi hizipleşmeler ve elitler arası çatışmalar arasında, yurttaşların demokratik siyasetteki etkinliği küçülmektedir. Diğer neden, mahkemelerde tartışmaların manipüle edilme ihtimalinin daha düşük olmasıdır. Yargı faaliyetinde argümantatif bir gerekçe sunma zarureti bulunur, siyaset kurumunda ise böyle bir gerekçe şartı aranmaz. Gerekçenin ortaya konulduğu yerde argümanların kalitesi artar, eleştiriye imkan açılır, kararın doğru olup olmadığına dair akıl yürütme fırsatı doğmuş olur.²⁶⁸ Belirtmek gerekir ki, Dworkin'in Yüksek Mahkeme'ye ve anayasa yargısına duyduğu güvenin gerisinde ABD'de New Deal dönemindeki anayasal gelişmeler ve 1945 sonrası refah devletinin eşitlikçilik ideali önemli bir yer tutmaktadır. Bu bakımdan dönemin toplumsal-politik düzenini anlayabilmek için bu tarihsel süreci açıklamak faydalı olacaktır.

1.1.3. Refah Devletinin Yükselişi ve New Deal Liberalizmi

1.1.3.1. Keynesyen Refah Devletinin Kurumsallaşması ve Sosyal Adalet Kavramının Ortaya Çıkışı

20. Yüzyılın hukuki, politik, sosyo-ekonomik kural ve kurumlarının ortaya çıkmasında iki dünya savaşı arası dönemde yaşanan 1929 Büyük Buhranı'nın kayda değer nispette etkileri bulunmaktadır. Tarihin en ağır ve yıkıcı ekonomik krizlerinden biri olarak değerlendirilen 1929 Buhranı, 19. yüzyıla rengini veren piyasa sistemini derinden sarsmış ve bu sistemin temel varsayımlarının sorgulanmasına yol açmıştır. Bu ekonomi-politik sorgulamadan neşet eden eşitlikçi ve kamucu programlar birçok çağdaş liberal gibi Dworkin'in de liberalizm teorisinde yankısını bulacaktır.

²⁶⁸ Dworkin, **Mr. Liberty**.

Küresel kapitalizmin dinamiklerinin geliştiği 19. yüzyılda sermayenin tekelleşmesi, devlet aygıtının aşırı bürokratikleşmesi neticesinde eşitsizliğin, sürekli işsizliğin ve yoksulluğun hızla artması olguları gün yüzüne çıkar.²⁶⁹ Birinci Dünya Savaşı ile birlikte mevcut siyasi ve ekonomik düzenin meşruiyetini yitirdiği, sağlıklı şekilde yürütülme imkanının sona erdiği düşüncesi yavaş yavaş gelişmektedir. 20. Yüzyıla ekonomi bağlamında *laissez-faire* kapitalizminin, siyasi açıdan da liberal devlet anlayışının gözden düştüğü bir vasatta girilir.²⁷⁰ Ekonomik krizin doruk noktasına tırmandığı 1920'lerin sonları ve 1930'ların başlarında dünya ekonomisi o zamana dek eşi benzeri görülmedik bir resesyon (durgunluk) dalgasına girerken klasik iktisat teorilerinin kriz karşısında yetersiz kaldığı görüşü genel kabul görmeye başlar.²⁷¹

Bu koşullar altında İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes, istikrarsızlığın ve sürekli işsizliğin pazar ekonomisinin mevcut yapısından kaynaklandığını ileri sürer. Tam istihdam koşullarının gerçekleştirilebilmesi için devletin doğrudan doğruya kamusal harcamalara girişmesi, sosyal programlar yürütmesi ve gelir eşitsizliğini azaltması gerekmektedir. Keynes, sosyo-ekonomik yeniden dağıtımı ve ekonomik müdahaleciliği teorisinin içerisinde düzenleyerek kapitalist sistemin kusurlarını tamir etmeyi amaçlar.²⁷²

Keynesyen refah devleti özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından tüm dünyada hâkim paradigma konumuna yükselmiştir. Ekonomi bakımından, piyasanın kendi kendine işleyen bir yapı olduğu fikri artık rağbet görmemektedir. Devlet teorisi açısından ise, devletin işlevini yalnızca güvenlik ve yargı meseleleri ile sınırlayan, adalet problemine yaklaşımı yasal biçimselciliğin ötesine geçemeyen klasik liberal devlet teorisi geride bırakılmıştır. İkincisi, demokratik devletlerde ekonomi-politika arasında ayırım yapılmasının sorunlu olduğu anlaşılmıştır. Bu doğrultuda bir yandan sosyal-ekonomik hakların anayasal belgeler ve uluslararası sözleşmeler vasıtasıyla

²⁶⁹ Alev Özkazanç, **Siyaset Sosyolojisi Yazıları: Yeni Sağ ve Sonrası**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2010, s. 26, Allison McNeill/Sharon M. Hanes, **Great Depression and New Deal: Biographies**, Michigan: The Gale Group, Inc., 2002, ss. ix-x; Pierre Delfaud, **Keynes ve Keynesçilik**, Çev. İsmail Yerguz, Ankara: Dost Kitabevi, 2010, ss. 26-31..

²⁷⁰ Karl Polanyi, **Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri**, Çev. Ayşe Buğra, 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 35-56.

²⁷¹ Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991: Aşırılikler Çağı**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1996, s. 112.

²⁷² Pierre Rosanvallon, **Refah Devletinin Krizi**, Çev. Burcu Şahinli, Ankara: Dost Kitabevi, 2004, ss. 43-45; Gülten Kazgan, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 18. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012, ss. 220-221.

tanınması yoluna gidilmiştir²⁷³; diğer yandan sendikalaşma artmış, işçi sınıfının talepleri demokratik alanda meşru tartışma konularından biri olarak gündeme getirilmeye başlanmıştır. Refah devletlerinde emek-sermaye çatışmasının bağdaştırılması politikanın asli konularındandır.²⁷⁴

Norman Barry, 1945 sonrası dönemde kurulan geniş ideolojik konsensüsün dayandığı temel değerın sosyal adalet kavramı olduğuna dikkat çeker. Bu doğrultuda, sosyal ve ekonomik hayatın düzenlenmesinde devlete aktif rol biçen, ortak iyiye geliştirmek için devletin kaynak ve refah sunması gerektiğini kabul eden bir sosyal demokrasi paradigması oluşturulmuştur.²⁷⁵

Refah devletleri üzerine önde gelen sınıflandırma çalışmalarından birisine Danimarkalı sosyal bilimci Gsta Esping-Andersen imza atmıştır. Esping-Andersen, tüm dünyada geçerli olan tek tipte bir refah devleti anlayışının bulunmadığına dikkat çekerek refah devleti rejimlerinin liberal, muhafazakâr-korporatist, sosyal demokrat olmak üzere üç kategoriye ayrılabilceğini ne sürer. Kıta Avrupası'nda gelişen korporatist refah rejimleri, mutlakiyetçi devlet anlayışının mirası olan korumacı politikalara dayanır. Bu rejimlerde sosyal haklar sınıf ve statü bazlı dağıtılır, hiyerarşik konumlar muhafaza edilir ve aile, kilise gibi geleneksel kurumlar vasıtasıyla dağıtım mekanizmaları işletilir. Dağıtımda başat aktör piyasa olmaktan çıkartılır ve korporasyonlar, mesleki dayanışma örgütlenmeleri aracılığıyla sosyal sigorta planları sağlanır. Sosyal demokrat refah rejimlerine gelindiğinde bunlar İskandinav lkelerinde güvence altına alınan ve evrensel ilke, esaslar üzerinden yürütülen yasa ve politikaları kapsarlar. İskandinav lkelerinde (ve kısmen ABD'de New Deal döneminde) sosyal eşitlik ve yeniden dağıtım mekanizmaları yerleşik hale getirilmiş ve her yurttaşın yararlanabileceği refah politikaları belirlenmiştir. Sosyal demokrat refah rejimlerinde bireylerin hem piyasadan hem geleneksel kurumlardan özgürleşmesi, bağımsızlık kazanması amaçlanır. Liberal refah rejimlerinde başat aktör piyasadır. ABD'nin tipik bir modelini sunduğu bu rejimlerde sosyal hak ve yardımlar yalnızca ihtiyaç sahibi olduğu kanıtlanan kimselere götürülür. Bu

²⁷³ Sosyal hakların uluslararası hukuk düzeyinde ve anayasal norm olarak tanınması konusundaki tarihsel süreç ve öğretideki kavramsal açıklamalar bkz. Bülent Tanör, **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, 2. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2022, ss. 97-112.

²⁷⁴ Süleyman zdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2007, ss. 182-184.

²⁷⁵ Norman P. Barry, **Yeni Sağ**, ev. Cevdet Aykan, Ankara: Tisamat, 1989, ss. 1-9.

bağlamda, piyasa birincil aktör olma konumunu sürdürürken piyasa şartlarında yeterli yaşam standartlarına ulaşamamış kimselere sınırlı bir refah aktarıldığı gözlemlenir.²⁷⁶

1.1.3.2. New Deal Liberalizminin Gelişimi ve Eşitlikçi Liberal Politika Savunusu

ABD’de 1933 yılında Büyük Buhran’dan çıkış için Başkan Franklin Roosevelt tarafından *New Deal* (Yeni Düzen/Yeni Anlaşma) politikaları henüz Keynesyen iktisat teorisi bütünlüklü bir şekilde formüle edilmeden evvel bu teorinin kimi unsurları somut koşullara çözüm üretebilmek amacıyla uygulamaya konulmuştur.²⁷⁷ New Deal programı dönemin koşullarının dayattığı zorunlulukları yasallaştıran acil eylem planı ve kimi yazarlara göre kriz dönemiyle sınırlı geçici model niteliğindedir.²⁷⁸ Başlangıçta, federal hükümetin ekonomi üzerindeki kontrol ve denetimi artırılmış, geniş bir kamusal harcama ve kalkınma planı uygulamaya konularak istihdam oranı artırılırken işsizlik geriletmiştir. Yine sosyal güvenlik yasaları doğrultusunda işsiz, yoksul, engelli vs. yardıma muhtaç kişilere ekonomik yardımlar sağlanmış, sigorta güvencesi tanınmıştır.²⁷⁹

New Deal politikalarıyla birlikte Dworkin’in de savunucusu olduğu Amerikan liberalizminin çehresi değişir. Bireysel mülkiyetin korunmasının tüm hakların temelini teşkil ettiği ve devletin ekonomik yaşama müdahale etmemesi gerektiği şeklindeki klasik liberal varsayım yerinden oynatılmıştır. 1945-1960 arası dönemde Keynesyen refah devleti kurumsallaşırken sosyal güvenlik sistemi yaygınlaşmış,

²⁷⁶ Gosta Esping-Andersen, “The Three Political Economies of the Welfare State”, **Canadian Review of Sociology**, Vol. 26, No. 1, 1989, ss. 25-26; Alexander Hicks/Gosta Esping-Andersen, “Refah Devleti ve Kamu Politikası Üzerine Karşılaştırmalı ve Tarihsel Çalışmalar, **Siyaset Sosyolojisi**, Ed. Thomas Janoski vd., Çev. Ceren Kuşcuoğlu, 2. Baskı, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013, ss. 662-665.

²⁷⁷ Pierre Rosanvallon, **Refah Devletin Krizi**, Çev. Burcu Şahinli, Ankara: Dost Kitabevi, 2004, ss. 43-46. Keynes’in Roosevelt üzerindeki etkisini gösteren somut vakıalar bulunmaktadır. Keynes, 1933 yılında Roosevelt’e daha sonra *Genel Teori*’de geliştireceği fikirlerinin ilk halini ortaya koyduğu *The Means to Prosperity* kitabını göndermiş, yine Aralık 1933’te *The New York Times*’ta başkana açık mektup yazmıştır. Bu mektubunda Keynes, New Deal’ın ilk yasalarını değerlendirmiş ve kimi öneri ve tenkitlerde bulunmuştur. Daha sonra Mayıs 1934’te Roosevelt, Keynes ile Beyaz Saray’da görüşerek ekonomi hakkında düşüncelerini dinlemiştir. (Nicholas Wapshott, **Modern Ekonomiye Tanımlayan Çatışma: Keynes Hayek**, Çev. Akın Emre Pilgir, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017, ss. 137-145.)

²⁷⁸ Songül Sallan Gül, **Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kısacasında Refah Devleti**, Ankara: Ebabil Yayınları, 2006, s. 232.

²⁷⁹ René Rémond, **ABD Tarihi**, 2. Baskı, Çev. Işık Ergüden, Ankara: Dost Kitabevi, 2018, ss. 122-123; Kazgan, **a.g.e.**, s. 219; Delfaud, **a.g.e.**, ss. 76-77.

sendikacılık faaliyetleri ekonomik hak kazanımlarıyla desteklenmiştir. 1960'lı yıllarda ise refah devleti ırksal eşitliği sağlamaya dönük sosyal adalet programlarıyla desteklenmiş, eşitlikçi sosyal statüler ile ekonomik dağıtım ve bölüşüm bir arada kavranmaya başlanmıştır.²⁸⁰ Buna göre toplumsal yaşama katılmak hususunda dezavantajlı kesimlerin katılımlarını kolaylaştırmak, kaynaklardan daha adil şekilde yararlanmalarını sağlamak hedefiyle kamunun tedbirler alması meşru sayılmalıdır.²⁸¹

New Deal liberalleri sosyo-ekonomik eşitliğe merkezi önem atfetmektedirler. Hükümetin piyasa koşullarına ve sermayenin ekonomik alandaki yetkilerine sınırlar çizmesi olumlu karşılanır.²⁸² Dworkin, “*Liberalism*” (1978) makalesinde New Deal liberalizminin üzerinde durarak teorik yaklaşımını derinleştirir. Amerikalı düşünüre göre, Vietnam Savaşı'yla birlikte itibarı gözden düşmekle birlikte New Deal dönemi politikalarının özünde eşitlik değeri bulunmaktadır.²⁸³ Dworkin için 18. yüzyıldan bu yana farklı veçhelere, ilkelere savrulan liberalizmin New Deal'da vardığı nokta, toplumun eşitlikçi bir şekilde düzenlenmesi gerektiği anlayışı olmuştur. Bu dönemde, kaynakların eşitlikçi dağıtımı esas ilke sayılarak bu amaç doğrultusunda programlar hayata geçirilmeye çalışılmıştır.²⁸⁴ Bu tarihsel moment Dworkin'in kaynakların eşitliğini politik meşruluğun koşulu saymasında etkili olacaktır. Ayrıca, Dworkin New Deal'ın sosyal eşitliği (ırksal, etnik, cinsel) sağlamaya dönük en tartışmalı programlarından pozitif ayrımcılık/olumlu eylem yasalarının kararlı bir savunucusudur, sosyal liberalizm anlayışını bu bağlamda derinleştirmiştir.²⁸⁵

Dworkin'in liberalizm anlayışının pratik siyaset bakımından bağlandığı yön Roosevelt'in gerçekleştirdiği New Deal politikalarıdır.²⁸⁶ Hodgson'a göre Roosevelt Dworkin'in kahramanlarından biriydi ve o her zaman New Deal geleneğine saygı

²⁸⁰ Sarran Gül, **a.g.e.**, ss. 234-235.

²⁸¹ Alev Özkazanç, **Neo-Liberal Tezahürler: Vatandaşlık-Suç-Eğitim**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2011, s. 225.

²⁸² Gerald Gaus/Shane D. Courtland/David Schmidtz, “Liberalism”, **The Stanford Encyclopedia of Philosophy**, 2020, Ed. Edward N. Zalta, <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/liberalism/>>. Erişim Tarihi: 14.10.2021.

²⁸³ Katrina Forrester, **In the Shadow of Justice: Postwar Liberalism and the Remaking of Political Philosophy**, New Jersey: Princeton University Press, 2019, s. 130.

²⁸⁴ Ronald Dworkin, “Liberalism”, **Public and Private Morality**, Ed. Stuart Hampshire, Cambridge: Cambridge University Press, 1978, ss. 115, 140-141.

²⁸⁵ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, ss. 223-239

²⁸⁶ Belirtmek gerekir ki Dworkin, İngiltere'de 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve demokratik sosyalizmi savunan *Fabian Toplumu* ile Avrupa'da savaş sonrası dönemde güçlenen sosyal demokrat partileri de New Deal liberalizminin hemen yanında anmaktadır. (Dworkin, **Is Democracy Possible Here?**, s. 112.)

beslemişti.²⁸⁷ Dworkin için New Deal, sosyal adaleti savunmak için sosyalizme ihtiyaç duyulmadığını, eşitlikçi kapitalizm fikrine dayanılarak da ekonomik eşitliği sağlayacak hamleler atılmasının mümkün olduğunu göstermiştir. Nitekim New Deal'ın unutulmaya yüz tuttuğu, piyasacılığın derin eşitsizlikler üreterek sağlık sektöründe dahi kamuculuğun ortadan kalktığı 21. yüzyılın ikinci on yılına girilirken Dworkin yine ısrarla bu reformları hatırlatır. Amerikan toplumunun tarihin en sıkıntılı zamanlarından birini geçirdiğini ifade eden düşünür, insan onuruna dayalı hakiki bir demokrasinin inşa edilebileceğine dair duyduğu ümidini, eşitlikçi politikaların yürütülebilir olduğunu kanıtlayan bu geçmişe dayandırmaktadır.²⁸⁸

Dworkin'e göre New Deal liberalizminin en önemli başarısı, geniş ölçekli bir sigorta sistemini hayata geçirmesidir. Sosyo-ekonomik adaleti ele almakta iki genel yaklaşımın bulunduğu dikkat çeken düşünür, bunları sosyal sözleşme ve sigorta teorileri şeklinde sınıflandırır. Rawls'un da benimsediği sosyal sözleşme teorisi, eşitsizlikler meydana geldikten sonra (*ex post*) yeniden dağıtım yoluyla haksızlıkların giderilmesini amaçlamaktadır. Roosevelt reformlarında da benimsenen sigorta tezi göre ise eşitsizlikler vuku bulmadan evvel (*ex ante*) finanse edilecek programlar ile eşitlik taahhüt altına alınabilecektir.²⁸⁹ Buna göre, New Deal reformları döneminde yurttaşlardan toplanılan sigorta primleri doğrultusunda ileride karşı karşıya kalılabilecek hastalık, işsizlik veya herhangi bir şekilde yardıma muhtaç duruma gelme hallerinde sigorta yardımlarına erişmesi güvence altına alınmıştır.²⁹⁰ Sigorta sistemi New Deal reformlarında ekonomik eşitliği sağlama yönünde atılan adımların zaman zaman liberal refah devleti anlayışını bile geride bırakarak sosyal demokrat refah devletine doğru evrildiğini gösterir.

1.1.3.3. New Deal Liberalizminde Anayasacılık Tartışmaları

New Deal aşamasının Amerikan anayasal düzeni ve politik sistemi üzerinde de önemli etkileri bulunmaktadır. Reformların yasal görünüm kazanması ve

²⁸⁷ Hodgson, Dworkin'in bu bağlılığının onun kariyeri bakımından da önemli sonuçlar üretmiş olabileceğini yazar. 1970'li yılların sonlarından itibaren siyasi alanda ağırlık merkezinin sağa doğru kayması, Dworkin'in kamusal bir entelektüel olarak daha çok göze çarpmasının önüne geçmiştir. (Godfrey Hodgson, "Ronald Dworkin Obituary", *The Guardian*, 14.02.2013, <https://www.theguardian.com/law/2013/feb/14/ronald-dworkin>, Son Erişim Tarihi: 25.12.2021.)

²⁸⁸ Dworkin, *Is Democracy Possible Here?*, ss. 163-164.

²⁸⁹ Alexander Brown, *Ronald Dworkin's Theory of Equality: Domestic and Global Perspectives*, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2009, s. 10.

²⁹⁰ Dworkin, *Is Democracy Possible Here?*, ss. 113-114.

uygulanmaya başlaması, hukuk ve devlet teorisinde o güne dek görülen paradigmalardan sorgulanmasına yol açar. Dönemin anayasacılık tartışmaları Dworkin'in teorisinin beslendiği bir kaynak niteliğindedir.

Roosevelt yönetiminin ilk dönemde (1934) çıkartılan yasalar Federal Yüksek Mahkeme'nin önüne geldiğinde Mahkeme, "acil durum, olağanüstülük" gibi hukuki nedenlere başvurarak bu yasaların anayasaya aykırı olmadığına karar verir. Bu dönemde Mahkeme, anayasanın tarihsel koşullara, insan gereksinimlerine uygun şekilde güncellenmesi suretiyle dinamik yorumlanması ihtiyacına dikkat çekmiştir. Anayasal hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında kamusal çıkar kavramının nasıl yorumlanacağı meselesinde iktidarın geniş bir takdir yetkisi olduğundan bahsedilmiş, ekonomik verimlilik ve dağıtıcı adalet konuları bu başlık altında meşru kısıtlama sebepleri sayılmıştır. 1935 ve 1936 yıllarına gelindiğinde ise New Deal yasalarını iptal etme yönünde içtihatlar gelişmeye başlayacaktır. Özellikle bu tarihlerde New Deal karşıtlığı cephesi ve bu cephenin öne sürdüğü savlar geniş bir tartışma alanına yayılmaktadır.²⁹¹

Burada özellikle Dworkin'in de dahil olduğu konu başlıkları bakımından yürütülen tartışmalara değinilecektir. New Deal'a yönelik ilk itiraza göre, çıkartılan bu ilerici yasalar geleneksel *common law* emsal kararlarıyla çatışma halindedir. Örneğin devletin işverenlere sorumluluklar yüklemesi ve işçileri koruyan düzenlemeler öngörmesi mülkiyet hakkını, serbest teşebbüsü ve ekonomik özgürlükleri baltalamaktadır. Muhafazakâr görüştekilerin özgürlük hakkını ileri sürerek New Deal'a muhalefet etmesi Dworkin'in özgürlüğün bir hak olup olmadığı meselesini tartışmaya açmasında yankısını bulacaktır.²⁹² Reformistlere göre *common law*'un doğal hukuk yasası veya pre-politik haklar demeti olarak görülmesi toplumsal eşitsizliklerin meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir ve esasında bu itiraz ideolojik menşelidir.²⁹³ Nitekim Dworkin emsallere, uzlaşılara sıkı sıkıya bağlı kalınıp soyut ilkelerin varlığı reddedilirse bunun kaçınılmaz olarak hukuka güveni azaltacağı, yargıçların somut ihtiyaçlara çözüm üretemeyecekleri düşüncesinin toplumda yaygınlaşacağı yorumunu yapacaktır. Geçmişteki emsallere güçlü bir sadakat duymayı salık veren katı inşacı tez, farkında olmadan yasa ve emsaller yokmuş gibi

²⁹¹ Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 554-557; Rémond, *a.g.e.*, ss. 124-125.

²⁹² Dworkin, *Taking Rights Seriously*, s. 266.

²⁹³ Cass R. Sunstein, "Constitutionalism after the New Deal", *Harvard Law Review*, Vol. 101, No. 2, 1987, ss. 422-423.

davranmayı öneren pragmatist tezi güçlendirmektedir. Çünkü emsallerin işe yaramadığının anlaşılması, hukuk tarihinin tamamen gözden çıkartılmasını mümkün kılar.²⁹⁴

Bir diğer itiraza göre, başkanın reformları yürürlüğe koyarken dayandığı seçim meşruiyeti çoğunlukçu demokrasiyi onaylamak anlamı taşımaktadır. Mahkeme'nin anayasayı yorumlayarak verdiği iptal kararlarının demokratik meşruiyetle bağdaşmadığını iddia eden bir yorum anayasanın üstünlüğü ilkesini zayıflatmaktadır. Bu tartışma Dworkin'in çoğunluk kuralına ihtiyatlı yaklaşarak anayasal demokrasi teorisinin çerçevesini çizmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Belirtmek gerekir ki Dworkin için mahkemenin iptal kararları almasının prosedürel açıdan hakkaniyete aykırı olduğunu söylemek yeterli değildir, yapılması gereken bu hükümlerin maddi açıdan hatalı olduğunu ortaya koymak, adalet ve bütünlükle bağdaşp bağdaşmadığını tespit etmektir. Eşitlikçi toplum anlayışını geliştirmeye dönük yasa ve pratiklerin mahkeme tarafından desteklenmesi gerekmektedir.²⁹⁵

Başkan ile Yüksek Mahkeme arasındaki çekişmeye gelindiğinde sosyal, ekonomik düzenlemelerin boyutu tartışılırken anayasanın yorumlanmasında kimin yetkili olduğu ve bu yetkiyi nasıl kullanması gerektiği soruları gündeme getirilmiştir. Mahkemenin rolünün birincil olduğunu iddia edenlere göre, idare teknokratik rasyonalitenin gerektirdiği eylem ve kararlara başvuruyor olsa da mahkeme yasallık ilkesini gözeterek yargı denetimi ödevini ifa etmelidir. Başkanın yetkisini asli bulan görüşe göre, idari düzenlemeler niteliği gereği politiktir, dolayısıyla bu konular mahkemenin denetim sahasının dışına taşmaktadır. Bu gerilimin neticesinde Mahkeme'nin “sert bakış (*hard look*) doktrini” olarak adlandırdığı ve kendisine keyfilik denetimi yapma yetkisi veren içtihadı uyarınca idarenin aldığı kararlarda dayanak gösterdiği olguları yeterince değerlendirmesi ve bunları makul bir şekilde gerekçelendirmesi şartı aranmaktadır.²⁹⁶ Böylece mahkemenin idari, iktisadi nitelikteki politik kararları kamusal amaç, ilke ve usul çerçevesinde denetleyebilmesinin yolu açılmıştır. Yasa koyucu politik kararlarında hangi toplumsal koşulları gözettiğini gerekçelendirecek ve bu gerekçenin alınan tedbirle uyumlu olup

²⁹⁴ Türkbağ, **Hakları Ciddiye Almak**, s. 132.

²⁹⁵ Dworkin, **Is Democracy Possible Here?**, ss. 137-138; Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, ss. 501-502.

²⁹⁶ Patrick M. Garry, “Judicial Review and The Hard Look Doctrine”, **Nevada Law Journal**, Vol. 7, No. 151, 2006, s. 156.

olmadığı anayasallık incelemesinden geçirilecektir.²⁹⁷ Yüksek Mahkeme'nin politik kararlar üzerindeki hâkimiyeti artıran bu doktrinin önemi, hukuk ve politika arasındaki ilişkinin nasıl kurulması gerektiğini inceliklerle tartışmış olmasından kaynaklanmaktadır. Dworkin'in çalışmalarına da damga vuran ilke-politika ayrımı, ahlak-politika-hukuk teorilerinin bütünlüklü tek bir sistem olarak inşası fikirleri döneminin tartışmalarından ilham almaktadır. Buna göre, hukuk siyasete yönelmiş bir tutumdur ve ilke toplumunda yargıçlar adalet, hakkaniyet, usule uygunluk erdemlerini hayata geçirmek suretiyle hukukun ne olduğuna dair bütüncül bir teoriyi takip ederler.²⁹⁸

New Deal reformcuları başlangıç itibariyle mahkeme üyesi yargıçların eski düzeni sürdürme yönündeki etkin anayasal denetim çabalarını eleştirmişlerdir.²⁹⁹ Fakat zamanla mahkemeye liberal yargıçların atanmasıyla birlikte yeni oluşan mahkeme kompozisyonunda refah kapitalizmini amaçlayan Roosevelt'in liberal reformları benimsenmeye başlamıştır. Yargıçların siyasi reformları anayasal koruma altına alacağı kanaatinin yerleşmesi nedeniyle etkin yargı denetimi sorun olmaktan çıkmış ve hatta daha geniş anayasal yorumlara müsaade edilmiştir. Teknokratik ve iktisadi rasyonaliteye dayanan kararların hukuki kurumlar tarafından da haklılaştırılarak yasal statüye kavuşturulması meşruiyet problemi açısından yararlı bulunmaya başlanacaktır.³⁰⁰

Bu başlığı tamamlarken, New Deal anayasacılığının mahiyetini öz şekilde ortaya koyan liberal yorumu Joseph R. Fishkin ve William E. Forbath'ın "anti-oligarşik anayasacılık" kavramsallaştırmasıyla özetlenebilir. Yazarlara göre Roosevelt, ekonomik eşitsizliği derinleştiren "endüstriyel diktatörlüğün" yeni

²⁹⁷ Göze, **a.g.e.**, s. 560.

²⁹⁸ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, ss. 502-503, 513.

²⁹⁹ Roosevelt, New Deal yasalarının bir kısmının Yüksek Mahkeme tarafından iptal edilmesi üzerine mahkemenin üye yapısında köklü bir değişikliğe gitmeyi planlar. Buna göre 70 yaşını aşmış ve henüz emekli olmamış her bir yargıcın karşısında görevdeki başkan, genç bir yargıcı atayabilecektir. Bu plan sayesinde Roosevelt, 5-4 New Deal yasalarının aleyhinde olan Mahkeme'ye 6 yeni yargıç atama imkanına erişecektir. Mahkemenin gençleştirilip dinamik hale getirilmesini ve yargıçların üzerlerindeki dava yükünü azaltmayı amaçladığını ileri süren Roosevelt, başta Cumhuriyetçi Parti olmak üzere kamuoyunun büyük bir bölümünden yargı bağımsızlığını tehlikeye attığı gerekçesiyle eleştirilir. Mahkeme reformu planı tartışılırken bir muhafazakâr üye emekliye ayrılmıştır. Tartışmaların kendisine zarar getirebileceğini öngören Roosevelt pragmatik bir yön belirleyerek reform programını rafa kaldırır ve mahkemeye bir liberal yargıç atayarak dengeyi lehine bozar. (NCC Staff, "How FDR lost his brief war on the Supreme Court", 05.02.2021, <https://constitutioncenter.org/blog/how-fdr-lost-his-brief-war-on-the-supreme-court-2> Erişim Tarihi: 21.12.2021.)

³⁰⁰ Sunstein, **Constitutionalism after the New Deal**, ss. 463-464.

despotizm olarak ortaya çıktığını görmüş ve iktisadi gücü elinde toplayan küçük ekonomik ve finansal gruplar karşısında politik eşitliğin anlamını yitirdiğini ileri sürmüştür. Buna göre siyasal yurttaşlık ile sosyal-ekonomik yurttaşlık ayrılmaz bir bütünün parçasıdır.³⁰¹ Sosyo-ekonomik ve politik eşitsizliğin tırmanışa geçmesi yeni sağ ve muhafazakâr tezlerin gelişimiyle söz konusu olacaktır. Eşitsizlik üzerinden temellenen bu tarihsel momentin bilincine varmak Dworkin'in niçin tüm değerlerin başına eşitliği geçirdiğini anlamayı kolaylaştırır.

1.1.3.4. Refah Devletinin Düşüşü ve Yeni Sağın Ortaya Çıkışı

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından küresel çapta kurumsallaşan refah rejimleri 1970'li yıllarda krize girer. Bu dönemde refah politikalarının ekonomi üzerinde aşırı ve dengesiz bir yük getirdiği ifade edilirken enflasyonun aşırı yükselmesi ve istikrarsızlık sarmalına girilmesi neticesinde Keynesyen refah devleti programından saparak farklı ekonomi-politik rotalar aranmaya başlanır. Bu dönemde Yeni Sağ iktidarlar verimlilik ve kârlılık temelli politikalara yöneleceklerdir.³⁰²

1980 sonrası ekonomi politikalarının hakim izleği özelleştirmelere, deregülasyonlar faaliyetlerine başvurmak ve yasal-idari dolayimleri minimize ederek rekabet ortamını güçlendirmek şeklindedir. Bu sosyal-ekonomik programa göre hukuki, bürokratik engellerin ortadan kalkması ve girişimci bireylerin vergi yüklerinin azaltılması sayesinde piyasa toplumunda genel refah artırılabilir. Genel refahın piyasa kuralları çerçevesinde artırıldığı bu yeni düzende her birey kişisel kararlarının sonuçlarına katlanmalıdır. Bu doğrultuda eğitim, sağlık gibi sosyal haklar devletin pozitif yükümlülükleri arasından çıkartılarak piyasa ilişkileri içerisinde tanzim edilir.³⁰³

İngiltere'de Margaret Thatcher, ABD'de Ronald Reagan'ın yönetime gelmesiyle yeni bir hegemonik düzenin tesisi amacına dönük adımlar atılır.³⁰⁴ Refah (*welfare*) devletin krizinin ardından zorunlu çalışma rejimi veya zorunlu istihdam devleti olarak adlandırılan *workfare* rejimine geçiş yapılması gerektiği hususu

³⁰¹ Joseph R. Fishkin/William E. Forbath, "The Anti-Oligarchy Constitution", **Boston University Law Review**, Vol. 94, No. 671, 2014, ss. 689-692.

³⁰² Oktar Türel, **Küresel Tarihçe: 1945-1979**, İstanbul: Yordam Kitap, 2017, ss. 281-292.

³⁰³ Özenç, **a.g.e.**, s. 283.

³⁰⁴ Chantal Mouffe, **Sol Popülizm**, Çev. Aybars Yanık, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, s. 41.

muhafazakâr, liberal ve yeni sol akımları bir araya getirmiştir. Yeni paradigmaya göre evrensel, hak temelli bir yeniden dağıtım programı isabetsizdir. Bunun yerine sosyal yardımlar çalışanlara dolaylı olarak verilmelidir. Kurulan bu dolaylılık bağlantısı sayesinde toplumsal yaşam karşılıklılık ilkesi temelinde işler ve bireylerin yardımları hak ettikleri yönündeki inançları haklılaştırılabilir. Yeni sol akımlara göre dolaylı yardım, bireylerin iş sahibi olmasını hedeflediği için eşitsizliğin kökenindeki işsizlik olgusunu işaret etmek bakımından önemli bir adımdır. Muhafazakârlar için ise işsizliği önlemeyi hedefleyen ve bir aileye, hayırsever kuruma, küçük topluluklara bağlılığı güvence altına alan politikalar ahlaki yozlaşmanın önünü alacaktır.³⁰⁵ Dubiel, yeni muhafazakarlığın mevcut siyasi sorunları yarattığı iddia edilen sosyal liberalizme ve burjuva toplumunun değer sisteminde otoritenin çözülmesine tepki olarak ortaya çıktığını belirtir. Bir paradigma olarak yeni muhafazakarlık (veya yeni sağ) neo-liberal ekonomi politikası, elitist demokrasi tezlerini ve kültür eleştirisini kullanarak siyaseti, toplumu yeniden düzenlemeyi hedeflemektedir.³⁰⁶

Dworkin, yeni sağın liberalizmin her iki boyutuna karşı savaş açtığını kaydeder. Liberalizmin birinci boyutu, devletin kişisel ahlaki meselelerde tarafsız olması gerektiğini ve zarar ilkesi uyarınca etik iyi varsayımlarının ceza hukukunun konusu olmaktan çıkarılması gerektiğini savunur. Buna karşılık yeni sağ ahlaki çoğunlukçuluğu ve kültürel homojenliği desteklemektedir. Örneğin kamusal eğitimde dini materyallere başvurulmasını olumlamakta, dini argümanlara dayanarak kürtaj hakkının yasaklanmasını talep edebilmektedir. Liberalizmin ikinci boyutu uyarınca, devletin ekonomik eşitsizliği azaltma ödevi bulunmaktadır. Yeni sağ ise devletin dağıtıcı adalet görevini yadsıyarak refah devleti programlarını kaldırmaktadır.³⁰⁷ Hatta yeni sağ için ekonomik eşitsizlik toplumsal yaşamın yalnızca kaçınılmaz değil aynı zamanda istenilen sonucudur, toplumlar eşitlik haline yaklaştıkça yoksullaşmakta, eşitsizlik arttıkça ekonomik büyüme ve zenginlik katlanmaktadır.³⁰⁸

³⁰⁵ Alev Özkazanç, “Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 64, Sayı 1, 2009, ss. 267-268.

³⁰⁶ Helmut Dubiel, **Yeni Muhafazakarlık Nedir?**, Çev. Erol Özbek, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, ss. 12-13.

³⁰⁷ Ronald Dworkin, “What Liberalism Isn’t”, **The New York Review of Books**, 20.01.1983, <https://www.nybooks.com/articles/1983/01/20/what-liberalism-isnt/> Erişilme Tarihi: 26.01.2022.

³⁰⁸ Bu tezlerin eleştirel okuması için bkz. Zygmunt Bauman, **Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına Mıdır?**, Çev. Hakan Keser, 3. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.

Dworkin, 20. yüzyılın sonlarına gelinirken sosyal adaletin krize girdiği bu momentte İngiltere ve Amerika’da yaşanan devrim niteliğindeki gelişmeleri yakından takip eder. Thatcher iktidarının sonlarına doğru yazdığı bir yazısında İngiltere’de savaş sonrası dönemde başlayan eşitlikçi, sosyalist çağın kapandığı savının üzerinde durur. Buna göre Thatcher devrimi üç boyutta değerlendirilebilir. Ekonomik boyutunda rekabetçi toplum restore edilmeye çalışılmış, girişimciliği teşvik edebilmek için kamusal yarar gerekçesine başvurularak vergilendirme azaltılmıştır. Anayasal boyutta da siyasetin ve iktidarın yapısını değiştirecek radikal hamleler yapılır. Thatcher anayasacılığı örgütlü emeğin gücünü kırar ve sosyal demokrasilerde yasal zemine taşınan sendikaların politik meşriyetini kaldırmayı amaçlar. Devlet kurumlarının total bir şekilde merkezileştirildiği bu dönemde yerel hükümetlerin yetkileri daraltılır, üniversiteler gibi özerkliği haiz kamusal kurumlar merkezi idareye bağlanılır. Bu ikisiyle bağlantılı olan üçüncü boyut ise ahlakidir. Eşitlikçi kamusal felsefe yerinden edilerek eşitlik değeri küçümsenir, topluluğu ve ötekini önemsemeye ilişkin erdemler geri plana itilirken kendine güvenme ve bağımlılığı hor görme erdemleri yüceltilir. Yine bu ahlaki boyutta, sadece bireycilik yükseltmekle kalmaz aynı zamanda konvansiyonel ahlaki düsturlar yasalaştırılarak toplumsal yapıya gelenekçi, ahlakçı bir renk verilmeye çalışılır. Liberal devlet “dadı devleti”ne (*nanny state*) dönüştürülür. Bu kavram, bireyin kişisel alanında nasıl yaşaması gerektiği konusunda devletin müdahil olarak yasa ve politikalar hazırlaması anlamında kullanılmaktadır.³⁰⁹

Dworkin’in neo-muhafazakârlık kavramsallaştırmasına başvurarak eleştirdiği bu yeni politikalar ABD’de de 1981 yılında Ronald Reagan’ın başkan seçilmesinin ardından yaygınlık kazanacaktır. Reagan, refah politikalarını rafa kaldırarak piyasa sistemini ihya eder ve federal hükümet karşısında eyaletleri güçlendirmeyi (*neo-federalizm*) hedefler. Bunun yanı sıra 1960’lı yılların özgürlükçü, savaş karşıtı ve sivil toplumcu demokratik havasını dağıtarak iç güvenlik, ulusal savunma politikalarına ağırlık verir.³¹⁰

³⁰⁹ Ronald Dworkin, “The New England”, **The New York Review of Books**, 27.10.1988, <https://www.nybooks.com/articles/1988/10/27/the-new-england/> Erişilme Tarihi: 26.01.2022.

³¹⁰ Sallan Gül, **a.g.e.**, ss. 244-245.

Dworkin'in dikkat kesildiği en çarpıcı husus, neo-muhafazakârların, eski tip muhafazakarlığa göre daha farklı bir çerçeveden hareket ettikleridir. Buna göre yeniden dağıtım veya sosyal sigortacılık sistemlerinin doğal özgürlükleri, hiyerarşik ayrıcalıkları veya zümresel üstünlükleri ihlal ettikleri için ortadan kaldırılması artık haklı bir gerekçe sunamaz. Bunun yerine neo-muhafazakâr görüş, demokratik paradigmadan hareket ederek refah devletinin az sayıda kişinin faydası uğruna toplumun büyük bir bölümü için olumsuz sonuçlar ürettiğini ve ulusal ekonomiler üzerinde yıkıcı bir etkiye yol açtığını ileri sürmüştür. Keza vergilendirmeyi hırsızlık, yeteneğin sonuçlarını hak edilmiş kazanç olarak görmeyi salık veren liberteryen tezin meşrulaştırılamayacağını bilincinde olan bu eşitlikçilik karşıtı yeni paradigma uyarınca eşitsizlik topluma olumlu sonuçlar getireceği için desteklenmelidir. Örneğin, kamusal teşvikler ve vergi indirimleri zenginlerin daha fazla yatırım yapmasını sağlayacaktır, böylece orta sınıf ve işçi sınıfının daha fazla lehine sonuçlar üretilecektir.³¹¹

Dworkin bu yeni muhafazakâr-liberal anlayışın yaslandığı demokrasi yorumuna karşı temkinlilik uyarısı yapar. Yeni muhafazakarlara göre adalet veya hakkaniyet talepleri çoğunluğun fedakarlıkta bulunmasını gerektirdiği için meşru değildir. Burada vurgulanmak istenen demokrasi anlayışı çoğunluğun tercih ettiği, sonuçlarını kendileri için yararlı buldukları ekonomik veya ahlaki çevreyi inşa edebilme yetkisini haiz olduğudur.³¹² Dolayısıyla demokrasinin illiberalize edilen yeni bir yorumu söz konusudur. Özellikle bu, kültür ve eğitim konularında gündeme getirilir. Eğitim politikaları, kadın ve ailenin statüsü, cinsellik, dini politikalar gibi konularda aydınlanmış elitler ve idarenin tepeden inme bir modernlik anlayışı dayattığı öne sürülür. Bu tepeden inmeciliği eleştiren muhafazakârlar, demokratik bir nosyondan hareket ettiklerini öne sürmekte ve modernliği anti-demokratik olmakla itham etmektedirler.³¹³

Bu durumda Dworkin için ilgilenilmesi gereken iki önemli husus bulunmaktadır. Birincisi, adalet ile iyi/iyi yaşam arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı irdelenmelidir. Diğer bir anlatımla politik ahlak ile bireysel ahlak ve de etiğin birbirinden tamamen bağımsız olup olmadığı, adaletin bireylerin kişisel çıkarlarından

³¹¹ Ronald Dworkin, **Justice and the Good Life**, Kansas: University of Kansas, 1991, ss. 3-4.

³¹² Ronald Dworkin, **Justice and the Good Life**, Kansas: University of Kansas, 1991, s. 4.

³¹³ Dubiel, **a.g.e.**, s. 15.

fedakarlıkta bulunmalarını gerektirip gerektirmediği netleştirilmelidir.³¹⁴ İkincisi, demokrasinin çoğunlukçu ve sonuçsalıcı yorumu kritik edilmelidir. Dworkin için her iki tartışma bakımından eleştirel mesafe korunarak teorisine başvurulacak çağdaş düşünür John Rawls'tur. Bir sonraki bölümde Rawls'un adalet ve siyasal liberalizm teorisi açıklanacak, Dworkin'in Rawls'a yaptığı katkı ve yönelttiği eleştiriler izah edilecektir.

1.2. Düşünsel Koşullar

1.2.1. John Rawls'un Adalet Teorisi ve Dworkin'in Rawls Yorumu

Ronald Dworkin'in hukuk, siyaset ve ahlak felsefesi, 20. yüzyılın bir diğer önde gelen Amerikalı düşünürü John Rawls'un (1921-2002) teorisinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Rawls'un, 1970'li yılların tarihsel koşulları içerisinde, liberal siyasi ve ekonomik düzenin meşruiyetini adalet kavramı ışığında gerekçelendirme çabası Dworkin'in çalışmaları için önemli bir referans teşkil edecektir.³¹⁵ Dworkin, düşünceleri üzerinde Rawls'un etkisini kabul ederek, "onun felsefi düşüncede kısa sürede ikon haline gelmiş çalışmalarını yorumlamak suretiyle temellük ettiğini itiraf etmektedir".³¹⁶

Çağdaş liberal düşünceden bahsedildiğinde çoğu zaman Rawls ve Dworkin'in isimlerinin birlikte anıldığı görülmektedir. Charles Taylor'a göre iki düşünür 1945 sonrası Anglo-Amerikan dünyada hakim konuma gelen temel hak ve özgürlüklerin öncelikliliği, devletin tarafsızlığı ilkesi ve anayasal denetim konuları bakımından en ikna edici açıklamaları sunmaktadırlar.³¹⁷ Her iki düşünürün çalışmalarındaki temel amaç, birbiriyle bağdaşmaz gözükken eşitlik-özgürlük idealleri arasındaki gerilimi çözüme kavuşturmak olmuştur.³¹⁸ Rawls ve Dworkin bu iki politik ve insani değer arasından birini tercih etmenin gerekli olmadığına ısrar edeceklerdir, dolayısıyla

³¹⁴ Arthur Ripstein, "Introduction: Anti-Archimedeanism", **Ronald Dworkin**, Ed. Arthur Ripstein, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 5.

³¹⁵ Dragica Vujadinovic, "Ronald Dworkin – Theory of Justice", **European Scientific Journal**, Vol. 8, No.2, 2012, s. 1.

³¹⁶ Ronald Dworkin, **Justice in Robes**, London: Harvard University Press, 2006, s. 261.

³¹⁷ Charles Taylor, **Çokkültürcülük. Tanınma Politikası**, Ed. Amy Gutmann, Çev. Yurdanur Salman, 5. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018, ss. 75-76.

³¹⁸ Will Kymlicka, **Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş**, Çev. Ebru Kılıç, 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, ss. 125-126.

eşitlik-özgürlük arasında ilk bakışta gözlemlenen antagonizmayı aşmayı hedeflerler.³¹⁹

1971 yılında Rawls'un *A Theory of Justice* (Bir Adalet Teorisi)³²⁰ eserinin yayınlanmasıyla birlikte normatif siyaset felsefesinin yeniden doğduğu belirtilmektedir.³²¹ Dünya çapında büyük ilgi uyandıran bu klasikleşmiş çalışma, farklı iyi yaşam değerlerini benimsemiş bireylerden müteşekkil demokratik toplumda adaletin en uygun ahlaki kavranışının ne olabileceği sorusunu yanıtlama iddiası taşır.³²² Savaş sonrası liberalizme rengini veren Rawlsçu düşüncenin izleği, totaliteryanizm karşıtlığı, ahlakı devlet ya da aşkın bir iyiye başvurmaksızın insanlar arası ilişkiler bağlamında konumlandırma ve demokrasiyi evrenselleştirilebilir bir prosedürel muhakeme yürütme ilkesi ile temellendirerek konsensüse ulaşma şeklindedir.³²³

Rawls'un hakkaniyet olarak adalet adını verdiği düşüncesi, çağdaş anayasal demokrasiler için felsefi bir kavrayış sağlama amacına yönelmektedir. Düşünür, Anglo-Sakson politik düşünce geleneğinde uzun zamandır revaçta olan faydacı teoriye alternatif getirir. Faydacılık, Dworkin'in de katıldığı üzere, anayasal demokrasinin kurumsal temelleri için oldukça zayıf kalmaktadır.³²⁴ Rawls'a göre faydacı ahlak, eşit ve özgür kişilerin temel hak ve özgürlüklerini yeterince güvence altına alabilecek teorik açıklığa sahip değildir. Teleolojik bir etik teori olan faydacılık, bireysel hak ve özgürlükleri araçsal bir yaklaşımla, mutluluğun maksimizasyonu ile bağlantılı olarak kavrar. Halbuki hakların sonuçlarından bağımsız, özgür ve eşit kişiler arasında karşılıklı ilişkisine dayanan formülasyonunun ortaya konulması şarttır. Bu nedenle Rawls, ahlaki güdülenmenin ancak sosyal sözleşme temelinde kurgulanırsa sağlam bir temele oturtulacağını düşünür.³²⁵

³¹⁹ Arthur Ripstein, "Liberty and Equality", **Ronald Dworkin**, Ed. Arthur Ripstein, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 82.

³²⁰ John Rawls, **A Theory of Justice**, Revised Edition, Massachusetts: Harvard University Press, 1999.

³²¹ Kymlicka, **Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş**, s. 13.

³²² Samuel Freeman, "Introduction: John Rawls – An Overview", **The Cambridge Companion to Rawls**, Ed. Samuel Freeman, New York, Cambridge University Press, 2003, s. 1; Harry Brighouse, **Adalet Teorileri: Çağdaş Bir Tartışma**, Çev. İsmail Yılmaz, Ankara: Fol Kitap, 2022, s. 48.

³²³ Forrester, **Adaletin Gölgesinde**, ss. 6-9.

³²⁴ Rawls, **A Theory of Justice**, ss. xi- xii.

³²⁵ Thomas Nagel, "Rawls and Liberalism", **The Cambridge Companion to Rawls**, Ed. Samuel Freeman, New York: Cambridge University Press, 2003, ss. 65-66; Rawls, **A Theory of Justice**, ss.

17 ve 18. yüzyıllarda hakim konumda bulunan sosyal sözleşme tasarımı Rawls ile birlikte rönesans yaşamıştır.³²⁶ Rawls'un, Locke ve Rousseau'da en gelişmiş haliyle ifadesini bulan geleneksel sosyal sözleşme teorilerini Kantçı deontolojik etik doğrultusunda geliştiren "hakkaniyet olarak adalet" anlayışının iki amacı vardır: 1. Temel hak ve özgürlüklere (ve bunların önceliğine) ilişkin ikna edici bir açıklama sunmak, 2. Fırsat eşitliğine ve fark ilkesine kaynaklık eden demokratik eşitlik anlayışını geliştirmek.³²⁷

1.2.1.1. Hakkaniyet-Adalet Bağıntısı ve Toplumun Temel Yapısının Anti-Pozitivist Yorumu

Hakkaniyet olarak adalet, sosyal sözleşme teorisini genelleştirmek ve daha yüksek bir soyutlama düzeyine taşımak iddiasındadır.³²⁸ Belirtmek gerekir ki, Dworkin'in bütünlük ideali de adalet ve hakkaniyet kavramlarına dayanmakla birlikte o, Rawls'un düşüncesini fazla katı ve uç bulacaktır. Rawls'un teorisinde hakkaniyet ile adalet iç içe geçirilir, bu iki kavram birbirlerinden bağımsız tanımlanamazlar. Bunun tam karşı kutbunda, hakkaniyeti politik çıktılarla tanımlayan faydacı ve çoğunlukçu yaklaşım bulunur. Dworkin, sonuçsalcı adalet-hakkaniyet ilişkisini reddettiği gibi Rawls'un aşırı idealize edilmiş hakkaniyet olarak adalet teorisine de uzak kalır. Dworkin için bağımsız bir pratik politik erdem olarak bütünlük ideali, adalet ile hakkaniyet ilkeleri arasında tutarlı ilkeler dizisi yaratmaya yönelmelidir.³²⁹ Adalet politik sistemin sonucunun doğru olması ile ilgili iken hakkaniyet politik sistemin yapısının doğru olmasıyla ilgilidir.³³⁰ Bu bağlamda onun teorisini hakkaniyet ile adalet ilişkisini bütünlük ilkesi çerçevesinde yeniden kurarken, Rawls'un sözleşmeciliği adaleti hakkaniyet olarak tanımlamayı ve toplumun temel yapısını hakkaniyete uygun şekilde inşa etmeyi amaçlamaktadır.

21-22; Mehmet Kocaoğlu, **John Rawls: Adalet Teorisi ve Temel Kavramları**, 2. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi, 2015, s. 31.

³²⁶ David Boucher, Paul Kelly, "The Social Contract and Its Critics: An Overview", **The Social Contract from Hobbes to Rawls**, Ed. David Boucher, Paul Kelly, London: Routledge, 1994, s. 1.

³²⁷ Rawls, **A Theory of Justice**, ss. xviii-xii.

³²⁸ Rawls, **A Theory of Justice**, s. 3.

³²⁹ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, ss. 224-226; T. R. S. Allan, "Justice and Fairness in Law's Empire", **Cambridge Law Journal**, Vol. 52, No. 1, 1993, s. 65.

³³⁰ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, ss. 502-503.

Mills'in dikkat çektiği üzere Rawls'un sözleşmeciliği sosyo-ekonomik yapıları ve siyaset kurumlarını gerekçelendirmeyi hedefler. Rawlsçu sözleşmecilik normatif bir araç olarak adalete ilişkin sezgileri açığa çıkarmaya yönelmektedir.³³¹ Hakkaniyet olarak adalet düşüncesi, çoğulculuğun ve temel hakların korunmasını, öte yandan da sosyo-ekonomik eşitliğin geliştirilmesini hedefler. Dworkin'in teorisinin de ana temasını oluşturan bu anlayışa göre toplumun temel yapısında eşitlik idealinden sapıldıkça adaletsizlik gün yüzüne çıkmaktadır, üyelerinin her birine eşit muamele etmeyen toplumda adaletin ilkelerinin yerine getirmesinde başarısız olunduğu, politik meşruluğun zedelendiği söylenmelidir.³³²

Adaleti toplumsal kurumların birinci erdemi³³³ olarak belirleyen Rawls için, çalışmasında ortaya koyduğu adalet anlayışının konusu bireysel veya özel ilişkiler değil, toplumun temel yapısıdır. Rawls'un hakkaniyet olarak adalet teorisi, diğer toplumlardan kendisini izole etmiş kapalı bir sistem içerisinde, toplumun temel yapısı bakımından adaletin makul (*reasonable*) bir kavranışını formüle etmekle sınırlıdır.³³⁴ Rawls'un kapalı sistem olarak toplum kurgusuna Dworkin de kaynak eşitliği deneyini temellendirirken başvuracak, ıssız bir adada adalete uygun dağıtımın nasıl olması gerektiğini soruşturarak teorisine başlayacaktır.

Rawls için toplumun temel yapısı, birbirine bağlı çeşitli kurallar, kurumlar ve uygulamalar sistemidir.³³⁵ Sosyal ve ekonomik yapının adaletin ilkeleri gereğince düzenlenmesi fikri liberal gelenekte önemli bir evrimi göstermektedir. Klasik liberalizmde yalnızca hukuk ve siyaset kurumlarının meşrulaştırılması amaçlanırken Rawls ve Dworkin'in dahil olduğu çağdaş liberal gelenek bununla sınırlı kalmayıp adalet kavramının sosyal ve ekonomik kurumlar ile de yakından ilişkili olduğunu öne sürmüştür.³³⁶

³³¹ Charles W. Mills, *İrksal Sözleşme*, Çev. Özgün Aksakal, İstanbul: Patika Kitap, 2020, ss. 27-28.

³³² Nagel, *a.g.m.*, ss. 63-65.

³³³ Rawls, toplumsal işbirliği bakımından adaletin rolünü açıkladığı birinci bölüme şu ifadeyle başlar: “*Hakikatin (truth), düşünce sistemlerinin ilk erdemi olması gibi, adalet, toplumsal kurumların ilk erdemi.*” (Rawls, *A Theory of Justice*, s. 3.)

³³⁴ Rawls, *A Theory of Justice*, s. 7; Solmaz Zelyut Hünler, *Rawls ve MacIntyre: İki Adalet Arasında. Liberal ve Komunitaryan Düşüncelerin Çatışma Alanı*, Ankara: Vadi Yayınları, 1997, s. 27-28.

³³⁵ Freeman, *a.g.m.*, s. 3.

³³⁶ Nagel, *a.g.m.*, s. 63.

Adaletin konusunun toplumsal kurumlar olduğunu düşünen Rawls, bu bağlamda Hegel'in ahlak felsefesini takip ettiğini ifade eder.³³⁷ Hegel'e göre özgürlük, politik ve sosyal kurumlar aracılığıyla belirli bir tarihsel anda gerçekleşir. Kant'ın transandantal/aşkın özgürlük anlayışını eleştiren Hegel için insanın özgürlüğünü her bireyin iyi istemesiyle (*guter Wille, good will*) açıklamak yetersizdir, özgürlük sosyal çevreden, kurumlardan bağımsız şekilde düşünülemez.³³⁸ Hegel'in *Sittlichkeit* (etik yaşam) kavramıyla ortaya koyduğu etik düşüncenin konusu, özgürlüğün gerçekleştiği aile, sivil toplum, devlet gibi politik ve sosyal kurumlar sistemidir, yani içerisinde insanların yaşadığı yaşam formlarıdır.³³⁹

Fakat Rawls, Hegel'in etikte her zaman için iki bakış açısıyla sınırlı bulunduğu düşüncesine katılmamaktadır. Hegel, etığın ya kendi teorisinde olduğu gibi tözsellikten ya da Hobbes'ta olduğu gibi atomist, bireyci bir temelden yola çıkılması gerektiğini düşünür. Hobbes ortak amaç, toplumsal işbirliği fikrini reddederek Leviathan'ı özel alan toplumu olarak kurgulamıştır; Hegel'in bakış açısı ise etik yaşamı nihai olarak tinsel bir varlık olarak devlette somutlaştırmakta, yani devleti ahlaki bir konuma çekmektedir. Rawls için başvurulacak üçüncü yol Rousseau ve Kant'ın teorisindedir. Kant, Hobbes'ta olduğu gibi öznel ve dar kişisel çıkarları öne çıkarmaz, aksine aklın kamusal kullanımı yoluyla sosyal sözleşmenin ortak amaca yönelen ve adalet idesini gerçekleştiren bir politik birliği kurmayı hedeflediğini kabul eder.³⁴⁰ Rawls'un Hegel ve Hobbes arasından açtığı Kantçı hattı Dworkin de ahlak teorisini oluştururken takip edecek, hatta Rawls'un Kant'tan ayrıldığı yerde Kantçı kapsamlı liberalizm anlayışını savunmayı sürdürerek Rawls'u eleştirecektir.³⁴¹

Rawls için toplumun temel yapısı içerisinde hukuki ve politik kurumların özel bir önemi bulunmaktadır. Buna göre toplumsal yapının tasarlanması ve buna ilişkin ilkelerin belirlenmesi, ayrıca toplumsal kurumlarla ilgili kararlar alınması hukuki ve

³³⁷ John Rawls, *Ahlak Felsefesi Üzerine Dersler*, Çev. Gökçe Metin, İstanbul: Nora Kitap, 2021, s. 526.

³³⁸ Rawls, *Ahlak Felsefesi Üzerine Dersler*, ss. 475-479, 504.

³³⁹ Rawls, *Ahlak Felsefesi Üzerine Dersler*, ss. 478, 504.

³⁴⁰ Rawls, *Ahlak Felsefesi Üzerine Dersler*, ss. 520-525.

³⁴¹ Bu tartışmaya Rawls'un kamusal akıl kavramına Dworkin'in yönelttiği eleştiriler incelenirken dönülecektir.

politik yapı sayesinde gerçekleşecektir.³⁴² O, hakkaniyet olarak adalet anlayışını demokratik hukuk sisteminin temeline yerleştirir. Bu doğrultuda dört kademeli bir süreç öngörür. İlk olarak, taraflar adaletin ilkelerini belirleyeceklerdir. İlkelerin belirlenmesinin ardından bu ilkelerde öngörülen sınırlar ışığında anayasal ilke ve esaslar tayin edilecektir. Anayasal tasarım, adalet ilkelerinin çizdiği çerçevede kalınmak suretiyle çeşitli politik kültürlerde farklı normlar biçiminde somutlaşabilir. Üçüncü aşamada, yasa koyucu, adaletin ilkeleri ve anayasal esaslara riayet ederek kanunlar vazedecektir. Nihai aşamada, yargı görevini ifa eden yargıçlardan anayasa ve yasaları yorumlayarak kararlar vermeleri beklenmektedir, ayrıca yurttaşların tüm bu süreçte çıkarılan yasaları, kuralları denetlemesi elzemdir.³⁴³

Dworkin, Rawls'un yasama organını sınırlandıran ve yasaya öncel adalet, hakkaniyet ilkeleri öngören, yine tüm bu süreç içerisinde adaletin ilkelerinin ve anayasal prensiplerin yargıçlar tarafından yorumlanarak yapılandırılmasına dikkat çeken yaklaşımının anti-pozitivist, yorumsal bir hukuk felsefesini imlediğini belirtir. Keza bu yorumsallık hukuki pratiğe katılan tüm katılımcıların kendi bakış açılarını dahil edecekleri eşitlikçi bir topluluk anlayışını gerektirmektedir. Buna göre politik topluluğun üyesi konumundaki her bir yurttaşın basit bir şekilde hukuka riayet etmesi gerektiğini söylemeyiz; Dworkin'in ilke topluluğunda bunun ötesine geçerek hukukun herkesin iyi niyetli bir şekilde ona uymasının beklendiği, insan onurunu gözetken bir içerik taşıması gerekecektir. Dworkin'e göre bu hukuk ve topluluk anlayışı ancak herkesin eşit ilgi ve saygıyı haiz olduğunu kabul eden ortaklık demokrasisiyle somutlaştırılabilir.³⁴⁴

1.2.1.2. Orijinal Pozisyon ve Kurucu Değer Olarak Eşitlik

Hakkaniyet olarak adalet anlayışı doğrultusunda inşa edilmiş bir toplum Rawls'un tabiri ile "iyi düzenlenmiş toplum"dur (*well-ordered society*).³⁴⁵ İyi düzenlenmiş toplumda yurttaşlar adalet duygusuyla donatılmış özgür ve eşit kişiler

³⁴² David. A. Reidy, "Basic Structure of Society", **The Cambridge Rawls Lexicon**, Ed. Jon Mandle, David A. Reidy, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, s. 57.

³⁴³ Rawls, **A Theory of Justice**, ss. 171-176; Rawls, "Reply to Habermas", **Political Liberalism**, Expanded Edition, New York: Cloumbia University Press, 2005, ss. 397-398; Levent Gönenç, "Siyaset Bilimi ve Anayasalar", **AÜSBF Dergisi**, Cilt 54, Sayı 3, 1999, ss. 108-110.

³⁴⁴ Ronald Dworkin, "Keynote Address: Rawls and The Law", **Fordham Law Review**, Vol. 72, No. 5, 2004, s. 1394.

³⁴⁵ John Rawls, **Justice as Fairness**, Massachusetts: Harvard University Press, 2001, ss. 8-9.

olarak karşılıklılık temelinde ortak bir mutabakata varırlar. Adalet duygusu, şeylerin adil veya gayri adil oldukları hususunda muhakeme geliştirerek yargıda bulunmamızı, başkalarının meşru çıkarlarını gözeterek davranışlarımızı kontrol edebilmemizi ifade eden bir yetidir.³⁴⁶ Sözleşmenin taraflarının adalet duygusuna ve rasyonaliteye sahip olması kendi öz çıkarlarını değerlendirebilecek yeterlilikte oldukları anlamını taşır.³⁴⁷ Dworkin, Rawls'un adalet duygusu ile kişisel çıkarın birbiriyle uyumlu olduğunu iddia etmesinin önemine dikkat çeker. Bu uyum sayesinde bireyler adalet normlarını seçerken kendi yaşamlarından fedakârlık etmemiş olurlar ve adalet ile demokratik teori arasında kurgulanan hatalı çatışma aşılır.³⁴⁸

İyi düzenlenmiş bir toplumda adaletin ilkeleri “orijinal pozisyon”dan belirlenecektir. Orijinal pozisyon kavramıyla Rawls, adaletin ilkelerinin belirleneceği prosedürü adil kılma iddiası taşır.³⁴⁹ Orijinal pozisyonda adaletin ilkeleri, bilmezlik perdesinin (*veil of ignorance*) ardından seçilir. Dworkin’e göre Rawls’un orijinal pozisyon kurgusu, klasik sosyal sözleşme teorilerinin hayali kongrelerine benzese de bilmezlik perdesi sayesinde Rawls sözleşmeciliğe yeni bir boyut eklemiştir. Orijinal pozisyonun katılımcısı toplumdaki yerini, sınıfsal konumunu, sosyal statüsünü, sahip olduğu doğal avantajlarını, şanslarını, iyi anlayışlarını, psikolojik eğilimlerini hiçbir şekilde bilemeyecektir. Sıradan zevkleri, yetenekleri, hırsları ve bağlılıkları olan erkek ve kadınlar³⁵⁰, kendi kişiliklerini meydana getiren bu özellikleri hakkında geçici bir süreliğine bilgisiz kılınmışlardır ve öz farkındalıklarını geri kazanmadan önce bir sözleşme üzerinde mutabık kalmaları gerekmektedir.³⁵¹ Bilmezlik perdesi,

³⁴⁶ Brighouse, **a.g.e.**, ss. 52-53; Rawls, **A Theory of Justice**, s. 41.

³⁴⁷ Rabia Sağlam, **Liberalizm, Adalet ve Ütopya**, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2008, s. 30.

³⁴⁸ Dworkin, **Justice and The Good Life**, s. 7.

³⁴⁹ Yasemin Işıktaç, “Dikkat Cehalet Peçesinde Yırtık Var”, **HFSA 24**, 2012, s. 34; H. L. A. Hart, “Rawls on Liberty and Its Priority”, **The University of Chicago Law Review**, Vol. 40, No. 3, 1973, s. 535.

³⁵⁰ Belirtmek gerekir ki Rawls, *A Theory of Justice* eserinde bilmezlik perdesinin gerisinde duran bireylerin neleri bilemediklerini tek tek saymasına rağmen cinsiyet ve toplumsal cinsiyetten bahsetmemiştir. Hatta Rawls orijinal pozisyonundaki kişileri “aile reisleri” (*heads of families*) olarak düşünmektedir. Yine metin dilsel göndermeler açısından da sorunludur. Metinde *mankind*, *man*, *he* gibi eril terimler kullanılmıştır. Rawls’un teorisi feminist teorisyenler tarafından ciddi şekilde tartışılmış, birçok açıdan eleştiriler yöneltilmiştir. Rawls bu eleştirilerin bir kısmına cevap vermiş, ayrıca *Justice as Fairness* kitabında orijinal pozisyonun taraflarının cinsiyetlerini (*sex*) de bilemediklerini söylemiştir. (İrem Çağlar Gürgey, “Rawls’un Aile Yaklaşımının Eleştirisi”, **HFSA 27**, 2016, ss. 11-14; Rawls, **A Theory of Justice**, s. 111; Rawls, **Justice as Fairness**, s. 15.)

³⁵¹ Ronald Dworkin, “The Original Position”, **The University of Chicago Law Review**, Vol. 40, No. 500, 1973, s. 500; Alan Ryan, “John Rawls”, **Çağdaş Temel Kuramlar**, Der. Quentin Skinner, Çev. Ahmet Demirhan, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, s. 139.

kişinin kendi çıkarları ile arasına mesafe koyduğunda önyargıdan uzak, tarafsız bir ahlaki muhakeme geliştirebileceğini varsayar.³⁵²

Katılımcıların karşılıklı ve eşitlikçi bir şekilde konumlandırılması Dworkin'in teorisi için oldukça önemlidir. Rawls bireyi tüm kişisel özelliklerinden yalıtarak geriye sadece temel bir eşitlik halini bırakmaktadır.³⁵³ Dworkin'e göre orijinal pozisyonun mantığı eşitliğin adaletin ilkelerinden de önce gelen kurucu bir ideal olduğunu gösterir. Buna göre eşit saygı hakkı, sözleşmenin ürünü/çıktısı değil, bizzat sözleşmenin gerek koşuludur. Orijinal pozisyona dahil olmanın koşulu eşit saygı hakkında yatmaktadır. Dworkin için Rawls'un araç olarak gördüğü orijinal pozisyon aslında tüm hakların temelinde bulunan en temel hakkı önvarsaymaktadır.³⁵⁴

Her ne kadar Dworkin orijinal pozisyonu yorumlama biçimlerinin farklı olmadığını düşünse de Rawls, Dworkin'in eşitlik argümanına katılmamıştır. Rawls'a göre Dworkin eşit ilgi ve saygı hakkını doğal hak olarak konumlandırmaktadır. Orijinal pozisyonun hak temeline indirgenmesinin onun sunduğu geniş imkanları daraltmak olduğunu düşünen Rawls, kavramın temsil aygıtı ve düşünce deneyi olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder.³⁵⁵ Dworkin ise geç dönem yazısında Rawls'un bu yorumu reddettiğini ancak kendisinin orijinal pozisyonun eşitlikçi mantığında ısrarcı olduğunu dile getirir: İlkeler tüm katılımcılara eşit şekilde uygulanacağına göre eşit yurttaşlık hakkı orijinal pozisyonun mantıki uzantısıdır. Eşitlik yorumu, orijinal pozisyonun temsili bir aygıt olarak düşünülmesiyle çelişmemekte, aksine onun en iyi modellemesini ve uygulamasını sunmaktadır.³⁵⁶

1.2.1.3. Düşünümsel Denge ve Kurucu Yorumun Temelleri

Rawls'un orijinal pozisyonun mahiyetini açıklarken ortaya attığı bir diğer önemli kavramı “düşünümsel denge”dir (*reflective equilibrium*). Düşünümsel denge,

³⁵² Brian Barry, **The Liberal Theory of Justice: A Critical Examination of the Principal Doctrines in A Theory of Justice by John Rawls**, London: Oxford University Press, 1975, s. 12; Işıқтаç, **Dikkat Cehalet Peçesinde Yırtık Var**, s. 30.

³⁵³ Gerald F. Gaus, **Siyaset Kavramları ve Siyaset Kuramları**, Çev. Nihal Akdere, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2016, s. 360.

³⁵⁴ Agnol, **a.g.m.**, s. 3; Dworkin, **The Original Position**, s. 532.

³⁵⁵ John Rawls, “Justice as Fairness: Political not Metaphysical”, **Philosophy and Public Affairs**, Vol. 14, No. 3, 1985, s. 236.

³⁵⁶ Ronald Dworkin, “Keynote Address: Rawls and The Law”, **Fordham Law Review**, Vol. 72, No. 5, 2004, s. 1396.

adalet ilkelerinin ahlaki gerekçelendirilmesi iddiasında merkezi rol oynamaktadır. Dworkin'in vurguladığı üzere, adalet kavramına (*concept*) başvurmak hususunda mutabakat bulunsa da, Rawls kurumları neyin adil veya gayri adil yapacağı sorusuna gelindiğinde ortak bir anlayış (*conception*) geliştirilemediğinin bilincindedir. Bu nedenle, adalet anlayışını yorumsal bir süreç olan düşünümsel denge yöntemini kullanarak geliştirip açıklığa kavuşturacaktır.³⁵⁷

Scanlon, Rawls'un düşünümsel denge yönteminin üç aşamalı bir süreci öngördüğünü belirtir. Birinci aşama adalet hakkında bir dizi düşünülmüş yargıları (*considered judgments*) tanımlamakla başlar. Bunlar, elverişli koşullar altında, amaca uygun türden yargılarda bulunurken bize açıkça doğru görünen, dolaysız sezgi ve kanaatlerle kabul edebileceğimiz yargılardır. Elverişli koşullardan anlamamız gereken, kişinin sorun hakkında tam bir bilgi sahibi olduğu, dikkatlice düşündüğü ve menfaat çatışmaları veya herhangi bir faktör nedeniyle yargısının saptırılmadığı, bozulmadığı koşullardır. İkinci aşamada, niçin bu yargıları doğru kabul ettiğimize ilişkin izahlar sunmamız, genel ilkeler formüle etmemiz beklenir. Üçüncü aşamada, formüle edilen ilkeler ile düşünülmüş yargılar arasındaki ayrışmalar incelenir. Bu aşamada, benimsediğimiz ilkeler doğrultusunda izah etmekte güçlük çektiğimiz yargılarımızdan vazgeçmemiz veya düşünülmüş yargılarımızla örtüşmeyen ilkeleri gözden geçirerek yeniden değerlendirmeler yapmamız gerekecektir. Bu süreç, ilkeler ile yargıların birbiriyle tam bir uyum gösterdiği denge anına dek sürecektir. Rawls düşünümsel dengeyi içinde bulunduğumuz veya kolaylıkla elde edebileceğimiz bir süreç olarak düşünmez. Düşünümsel denge, “sonsuz dek sürecektir” ve ulaşmak için mücadele edilmesi gereken ideal aşamadır.³⁵⁸

Rawls düşünümsel denge kavramını şu şekilde somutlaştırır. Toplumun temel yapısını düzenlerken sezgisel biçimde ve büyük bir güven duygusuyla kabul ettiğimiz kimi yargılar vardır. Örneğin dini hoşgörüsüzlük veya kölelik toplumun geneli itibarıyla haksız bulunan davranışlardır. Bu konulardaki yargılarımızın kendi çıkarlarımızdan kaynaklanmadığından ve meselelere tarafsız şekilde bakarak ulaştığımız doğru bir yargı olduğundan eminizdir. Bu şekilde elde ettiğimiz yargıları herhangi bir adalet anlayışının uyması gereken “geçici sabit noktalar” (*provisional*

³⁵⁷ Dworkin, **Rawls and The Law**, s. 1391.

³⁵⁸ T. M. Scanlon, “Rawls on Justification”, **The Cambridge Companion to Rawls**, New York, Cambridge University Press, 2003, ss. 139-141.

fixed points) olarak belirleyebiliriz. Fakat zenginliğin veya otoritenin nasıl dağıtılması gerektiği gibi meselelere geldiğimizde düşünülmüş yargılarımız çok daha düşük bir seviyede uzlaşa barındırır. Bu nedenle geçici sabit noktalardaki yargılarımızı genel ilkelere dönüştürmeli ve başka yargılar için genişleterek yargılarımız ile ilkelerimizin hiçbir şekilde çelişmediği aşamaya gelmeye çalışmalıyız.³⁵⁹ Düşünümsel denge, somut gözlem ve uygulamalar aracılığıyla oluşturduğumuz yargılarımız ile genel ahlaki ilkeleri bağdaştırmanın hedeflendiği bir süreçtir. Bu süreçte Hegel'in diyalektiğine benzer şekilde çatışmalar, çelişkiler ortaya çıkar fakat bu çatışmaların üstesinden gelinerek yeni bir farkındalık düzeyine ulaşılabacaktır.³⁶⁰

Dworkin, ahlaki gerekçelendirmenin doğasına ilişkin bir yöntem ortaya koyan düşünümsel denge kavramının Rawls'un önerdiğinden çok daha genel bir yorum anlayışına kapı araladığını düşünür.³⁶¹ Dworkin adalet hakkındaki tartışmalarda düşünümsel denge tekniğine başvurduğumuzu gösterir. Bir tartışmada, adil davranışın ne olduğunu belirlemeye çalışırken sezgilerimizi veya kanaatlerimizi çeşitli adalet teorileri bağlamında sınamadan geçiririz. Sezgilerimiz ile savunduğumuz adalet teorisinin "tutarlı" olması beklenir. Dolayısıyla denge tekniği ahlaki tutarlılığı varsayar.³⁶²

Dworkin açısından tutarlılık iki model tarafından desteklenebilir: Doğal modele göre adalet teorisi objektif ahlaki gerçekliği tanımlamaktadır. Ahlak yasaları tıpkı fizik yasaları gibi keşfedilirler. Bu modelde bir ahlaki yargının doğru olduğuna dair sezgimiz, dışsal ahlak yasasından edindiğimiz ipuçlarından ibarettir. Ahlak felsefecisinin ödevi doğa tarihçisinin durumuna benzer. Doğa tarihçisi nasıl ki bulduğu kemik parçalarından bir hayvanın dış görünüşünü yeniden oluşturuyorsa ahlaki akıl yürütme sürecinde filozof, sezgilerinden açığa çıkan somut yargıları bir araya getirerek temel ahlak ilkelerini yeniden kurmaktadır.³⁶³

³⁵⁹ Rawls, *A Theory of Justice*, ss. 17-18.

³⁶⁰ Sibyl A. Schwarzenbach, "Rawls, Hegel, and Communitarianism", *Political Theory*, Vol. 19, No. 4, 1991, s. 546.

³⁶¹ Ripstein, *Anti-Archimedianism*, s. 8.

³⁶² Dworkin, *The Original Position*, ss. 509-510.

³⁶³ Dworkin, *The Original Position*, s. 510.

Kurucu/inşai (*constructive*) model ise, ahlaki sezgileri objektif ahlakiliğin ipuçları olarak görmez. Bunun yerine yargılarımızı tutarlı bir eylem planının içine dahil etme sorumluluğumuzdan bahsedilir. Kemik metaforunu kullanmayı sürdüren düşünür, ahlak felsefecisini heykeltraşa benzetecektir. Heykeltraş, elinin altında bulunan kemiklere en iyi uyacak olan bir hayvanı oymaktadır. Burada doğal modelde olduğu gibi dışsal bir ahlaki objektiflik kriteri varsayılmaz. Dworkin yargıç örneğine başvurarak ahlaki akıl yürütme ile hukuki akıl yürütme arasında analogi kurar. Buna göre, mahkemenin önündeki somut olaylardaki çeşitli emsal kararlar “ahlaki sezgilere” karşılık gelir. Yargıçtan emsal kararlar ile bu kararları haklılaştırabilecek ve aynı zamanda bu kararların ötesine geçecek ilkeleri uzlaştırması beklenmektedir.³⁶⁴ Dworkin’in benimsediği düşünümsel denge yöntemi inşai modeldir ve felsefesinin en önemli sacayağı olan yorum anlayışını da Rawls’un bu kavramından yola çıkarak temellendirecektir.

1.2.1.4. Adalet İlkeleri ve Dworkin’in Bu İlkelere Dair Eleştirileri

Rawls’un hakkaniyet olarak adalet teorisi uyarınca orijinal pozisyondaki katılımcılar iki adalet ilkesi formüle ederler. Birinci ilkeye göre, “her bir kişi, herkes için eşit özgürlük sistemiyle uyumlu olan eşit temel özgürlüklerin en geniş bütüncül sistemine ilişkin eşit hakka sahiptir.”³⁶⁵ Bu ilke, eşit özgürlük ilkesi veya “en büyük eşit özgürlük ilkesi” olarak adlandırılmaktadır.³⁶⁶ Rawls, temel özgürlüklerden bahsederken genel olarak hukukun üstünlüğü kavramıyla belirtilen medeni ve politik özgürlüklere işaret eder.³⁶⁷ Hart, Rawls’un özgürlük ilkesiyle hedefinin “genel olarak özgürlükler” değil fakat “yasal olarak tanınan ve müdahale edilmemesi için koruma altına alınan temel özgürlükler” olduğunu belirtir.³⁶⁸ Rawls, Hart’ın eleştirisini haklı bularak adaletin birinci ilkesinde değişikliğe gider. “En geniş özgürlükler sistemi” ifadesinin yerini “tamamıyla yeterli bir özgürlükler şeması” almıştır.³⁶⁹ Temel özgürlükler kavramı ile tarihsel bir yöntem kullanarak modern demokratik geleneği izlemektedir. Haklar bildirgeleri, insan hakları beyannamelerinde kazanılan klasik liberal özgürlükler ve anayasal güvenceler ile sınırlı bir özgürlükler şemasını dikkate

³⁶⁴ Dworkin, *The Original Position*, ss. 510-511.

³⁶⁵ Rawls, *A Theory of Justice*, s. 53.

³⁶⁶ Hart, *a.g.e.*, s. 535.

³⁶⁷ Rawls, *A Theory of Justice*, s. 53.

³⁶⁸ Hart, *a.g.m.*, s. 538.

³⁶⁹ Zelyut Hünler, *a.g.e.*, s. 255-257.

alır.³⁷⁰ Dworkin Hart-Rawls diyalogunda belirginleşen özgürlük probleminden kaçınabilmek adına teorisinde genel bir özgürlük hakkına yer vermez ve somut özgürlükleri eşitlik ilkesinden çıkarırsar. Yine de Rawls'un tarihsel açıklamasının Dworkin için de geçerli olduğu söylenebilir. Buna göre ilkeler, belirli bir politik toplulukta tarihsel-kuramsal pratiğin gelişmesiyle ortaya çıkmaktadır.³⁷¹

Rawls, özgürlükleri sistemsal bir bütün olarak değerlendirmektedir. Somut hukuki meselelerde birbiriyle yarışan özgürlüklerle ya da Dworkinci bir ifadeyle ilkelerle karşılaşılabılır. Rawls için eğer özgürlükler tutarlı bir sistematik şema içerisinde kurumsallaşırsa bunlar kendi arasında sınırlandırılıp dengelenebilir.³⁷² Dworkin de ilkeler karşısında “ya hep ya hiç” şeklinde bir tutum geliştirilemeyeceğini, ilkelerin ağırlık merkezinin bulunduğunu ve hangi ilkenin mevcut hukuki olayda ne derece önem veya ağırlık taşıdığını soruşturmak gerektiğini belirtir.³⁷³ Bir hukukçu olarak Dworkin, Rawls'tan farklı olarak, bu sorunu tüm teorisinin en değerli sorunsallarından biri olarak kavramakta ve hukuki/anayasal davalarda yargıçların nasıl karar vermesi gerektiğini daha detaylı ve somut olarak tartışmaktadır.

Rawls, temel özgürlüklerin eşit ve vazgeçilmez oluşunu güvence altına aldıktan sonra dağıtıma ilişkin bir ilke belirleme arayışına yönelir.³⁷⁴ Her ne kadar bir toplumda özgürlüklerin tanınması önemli olsa da özgürlüğe ulaşmak için elverişli araçlara da sahip olunmalıdır. Bireylerin özgürlüğün değerine ulaşılabilceği koşullarla donatılması adaletin gereğidir.³⁷⁵ Adaletin ikinci ilkesi fırsat eşitliği ve fark ilkesinden oluşmaktadır. Adil fırsat eşitliği, kamu görevlerinin ve toplumsal pozisyonların biçimsel anlamda herkese açık olmasını ifade ettiği gibi aynı zamanda bu konumlara ulaşabilmek için herkesin eşit koşullara sahip olması anlamını taşımaktadır. Benzer düzeyde yetenek ve beceriyle donatılmış kimseler, eğer benzer isteklilik ile bunları kullanıyorsa, sosyal sınıflarının ne olduğu hiç

³⁷⁰ John Rawls, “The Basic Liberties and Their Priority”, **Political Liberalism**, Expanded Edition, New York: Cloumbia University Press, 2005 ss. 291-292. 1982 tarihli bu makalenin genişletilmiş hali daha sonra 1993 tarihli *Political Liberalism* eserinde tekrar yayınlanmıştır. Bu çalışmada *Political Liberalism* kitabındaki versiyonu takip edilmiştir.

³⁷¹ Türkbağ, **a.g.e.**, s. 77.

³⁷² Zelyut Hünler, **a.g.e.**, s. 51.

³⁷³ Türkbağ, **a.g.e.**, s. 73.

³⁷⁴ Rawls, **Justice as Fairness**, s. 43.

³⁷⁵ Aysel Demir, **John B. Rawls: Eleştirel Bir Yaklaşım**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018, ss. 93-94.

önemsensemeksizin, benzer başarı beklentisi taşınmalıdır.³⁷⁶ Fark ilkesine göre ise, sosyal-ekonomik eşitsizliklerin, en dezavantajlı konumdaki kişilerin en fazla yararına olacak şekilde düzenlenmesi gerekir.³⁷⁷ Toplumda bazı eşitsizlikler meşru kabul edilebilir fakat bu durumun önkoşulu bu eşitsizliklerin en az avantajlılara en çok yarar sağlamasıdır.³⁷⁸ Aksi halde, tüm temel toplumsal iyiler herkese eşit bir şekilde dağıtılmalıdır.³⁷⁹

Ekonomik eşitsizlikleri en aza indirmeyi ve böylece liberal yurttaşlık nosyonuyla ekonomik refahı bir arada düşünmeyi olanaklı kılan fark ilkesi, faydacı rasyonalizmi kişisel özgürlüklerle uyumlu hale getirmektedir.³⁸⁰ Tam da bu bağlamda Dworkin fark ilkesini yetersiz bulur. Fark ilkesinin barındırdığı faydacı/sonuçsalıcı sezgi, adalet-eşitlik ilişkisinde bireylerin özgürlüklerinden fedakarlıkta bulunmaları gerektirdiği yaklaşımını bir başka formda yeniden üretmekten kurtulamaz. Rawls, toplumun en dezavantajlı kesiminin lehine bir durum yaratabilmek için toplumun çoğunun çıkarlarını maksimize etmesinden vazgeçmesini öngördüğü için yeni-muhafazakarların adaleti demokratik teoriyle çatışan bir kavram olarak yorumlayan tezlerine karşı savunmasız kalmaktadır.³⁸¹ Rawls'un refah eşitliğini temel alan fark ilkesi yerine Dworkin'in kaynak eşitliği tezi eşit muamele ve eşitler olarak muamele kavramları arasında ayrım yapar. Bu doğrultuda, eşitlik tüm toplumsal iyilerin herkese aynı şekilde dağıtımını gerektirmemektedir. Eşit olarak muamele ilkesi doğrultusunda daha incelikli bir değerlendirme yapılarak toplumsal eşitlik geliştirilebilecektir.

Dworkin, Rawls'un hiçbir bireyin temel özgürlükler uğruna sosyal-ekonomik eşitliği seçmeyeceğini iddia eden tezini de eleştirir. Rawls için bireyler eşit dağıtılsa da özgürlüklerinin risk altında olmasını istemezler. Bu nedenle adaletin ilkeleri arasında hiyerarşik bir ilişki öngörür. Eşit özgürlükler fırsat eşitliğine, fırsat

³⁷⁶ Rawls, **Justice as Fairness**, ss. 43-44.

³⁷⁷ Bryan S. Turner, **Equality**, London: Tavistock Publications, 1986, s. 44.

³⁷⁸ Ülker Yükselbaba, "Çağdaş Dağıtıcı Adalet Kuramları: Rawls'a ve Dworkin'e Göre Dağıtıcı Adalet", **Kamu Hukukçuları Platformu**, 2018, s. 9, (Çevrimiçi) http://www.kamuhukukculari.org/upload/dosyalar/UOlker_YuOkselbaba.pdf Son Erişim Tarihi: 11.03.2021.

³⁷⁹ Turner, **a.g.e.**, s. 44.

³⁸⁰ **A.e.**, ss. 43-44.

³⁸¹ Dworkin, **Justice and the Good Life**, s. 4.

eşitliği de fark ilkesine önceldir.³⁸² Halbuki Dworkin'e göre bu hiyerarşik ilişkiyi haklılaştıracak rasyonel bir gerekçe sunulamaz. Yaşam koşulları bakımından yeterli maddi güvenceler sağlanmaksızın özgürlüklerin genişletilmesinin anlamı yoktur.³⁸³ Maddi kaynakların eşitliğini hukuki-politik özgürlükler karşısında ikincil kılmak Dworkin'in eşitlikçi idealiyle bağdaşmaz.³⁸⁴ Nitekim Dworkin kaynakların eşit dağıtılmasını politik meşruiyetin koşulu sayacaktır.

Son olarak Rawls'un fark ilkesini tartışırken doğal özgürlük, liberal eşitlik ve demokratik eşitlik sistemleri arasında ayrım yaptığı ayrım, Dworkin'in kaynak eşitliği teorisinde başvurduğu bir referans olacaktır. Doğal özgürlük sistemi, verimlilik temelli işleyen rekabetçi piyasa düzenine dayanır. Bu sistemde toplumsal iyilerin paylaştırılmasında doğuştan gelen eşitsizlikler göz ardı edildiği için dağıtım keyfidir ve hakkaniyetsiz sonuçlar üretir. Liberal eşitlik sistemi, toplumsal şartlardan kaynaklanan tesadüfi etkenlerin ve doğal talihlerin dağıtım üzerindeki etkisini azaltmayı amaçlar. Kişilerin toplumsal pozisyonlarının yetenekleri ölçüsünde belirlenmesinin yanında, her bir bireyin yeteneklerini açığa çıkarabilecek olanaklara sahip olması da savunulur. Fakat liberal sistem mükemmelen işlese dahi çerçevesi sınırlıdır. Çünkü kişilerin doğal piyangoları neyi gösteriyorsa, sosyal statüleri ve ekonomik koşulları hususundaki dağılım o şekilde belirlenecektir.³⁸⁵

Buna karşılık demokratik eşitlik sistemi, fırsat eşitliği ile fark ilkesini birleştiren bir yorum sunar.³⁸⁶ Kimsenin ne doğal yeteneklerini ne de talihleri sayesinde şekillenen başlangıç noktalarını hak ettiğinin bilincinde olan Rawls, fark ilkesi sayesinde sosyal ve doğal eşitsizliklerden kaynaklanan koşulların, daha az şansa sahip olan kimselerin lehine düzenlenmesini öngörür.³⁸⁷ Dworkin de Rawls'un yeteneklere duyarsız (*endowment-insensitivity*), ama hırslara duyarlı (*ambition-sensitivity*) yaklaşımını sahiplenecek ama bunu daha öteye taşıyacaktır. Rawls'a kıyasla Dworkin yeteneklere daha duyarsız, tercihlere ise daha duyarlıdır. Yeteneklere daha duyarsızdır çünkü bireylerin hak etmedikleri şans etkenleri nedeniyle eşitsiz bir konuma düşmesini, katlanılabilir olup olmadığıyla

³⁸² Raymond Wacks, **Hukuk Felsefesine Kısa Bir Giriş**, Çev. Engin Arkan, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2013, s. 72.

³⁸³ Agnol, **a.g.m.**, s. 3.

³⁸⁴ Dworkin, **The Original Position**, s. 530

³⁸⁵ Rawls, **A Theory of Justice**, ss. 57-64.

³⁸⁶ Rawls, **A Theory of Justice**, s. 65.

³⁸⁷ Kocaoglu, **a.g.e.**, ss. 81-83.

ilgilenmeksizin, yanlış bulur ve kaynak dağıtımında bu kişileri koruyacak tedbirler (sigorta sistemi) geliştirir. Tercihlere daha duyarlıdır çünkü refah yerine kaynakları dağıtır, dolayısıyla kişilerin gönüllü tercihleriyle olgunlaşan nimet ve külfetlerle bağlı olmaları gerektiğini, diğer deyişle bireysel sorumluluğu, savunur.

1.2.1.5. Politik Liberalizmin Esasları

1.2.1.5.1. Adalet Teorisi'nden Politik Liberalizm'e

Rawls, *A Theory of Justice* eserinden yaklaşık yirmi yıl sonra bir diğer büyük çalışması *Political Liberalism*'i (Siyasal Liberalizm) yayınlar.³⁸⁸ 1993 yılında yayınlanan ikinci büyük çalışmasında Rawls, *TJ*'de ifade ettiği kimi düşüncelerini gözden geçirmektedir. Kant ve Dworkin'in kapsamlı liberalizm teorilerinin aksine, herhangi bir kapsamlı doktrinle özdeşleşmeden içinde bulunduğu politik kültürü esas alan bir liberal teori geliştirir.³⁸⁹ Rawls'a göre seküler bir ahlak doktrini sunan kapsamlı liberalizm, çoğulcu toplumlarda sosyal işbirliğini gerçekleştirebilmek için dar bir konsensüs öngörmektedir.³⁹⁰

Rawls *TJ*'de sosyal adalet sorununun demokrasiler için en yakıcı problem olduğunu düşünerek teorisini inşa ederken 1990'lı yıllara gelindiğinde artık kültürel çeşitliliklerin demokratik toplumlarda hangi düzlemde yer alabileceği, farklı dinsel ve seküler ahlak doktrinlerine bağlı bireylerden müteşekkil liberal demokrasilerde otoritenin nasıl gerekçelendirilebileceği, liberal rejimlerde meşruluğun ilkelerinin ne olması gerektiği gibi sorunlara yönelmiştir.³⁹¹ Politik liberalizm, eşitlik ve özgürlük ideallerine bağlı olan demokratik bir toplumda, tüm yurttaşların, toplumsal yapı içerisinde hakkaniyetli bir şekilde nasıl bir arada yaşayabilecekleri sorusunu yanıtlamaya girişmektedir.³⁹² Politik adalet anlayışı kapsamlı bir doktrine

³⁸⁸ İzleyen sayfalarda, bu iki eser arasında sıkça karşılaştırma yapmak gerekeceği için eserlerin tüm dünyada yerleşik olan kısaltmaları kullanılacaktır: *A Theory of Justice* için *TJ*, *Political Liberalism* için *PL* kısaltmasına yer verilecektir.

³⁸⁹ Chandran Kukathas/Philip Pettit, *A Theory of Justice and Its Critics*, California: Stanford University Press, 1990, ss. 120-135.

³⁹⁰ Todd Hedrick, "Liberalism as Comprehensive Doctrine", *The Cambridge Rawls Lexicon*, Ed. Jon Mandle, Cambridge: Cambridge University Press. 2014, s. 446.

³⁹¹ Enzo Rossi, "The Twilight of the Liberal Social Contract: On the Reception of Rawlsian Political Liberalism", *The Cambridge History of 20th Century Philosophy*, Ed. Kelly Becker, D. Thomson, London: Cambridge University Press, 2019, s. 298.

³⁹² Freeman, *a.g.e.*, s. 2; Erin Kelly, "Editor's Foreword", içinde *Justice as Fairness*, John Rawls, Massachusetts: Harvard University Press, 2001, s. xi; Bhikhu Parekh, *Çokkültürlülüğü Yeniden*

dayanmamasına rağmen kendi başına ahlaki bir anlayıştır. Toplumsal kurumların politik temelleri üzerinde asgari/çekirdek bir ahlakilik düzeyiyle sınırlı uzlaş sağlanmaktadır.³⁹³ Rawls, liberal ilkeleri politik bir ahlak anlayışıyla birlikte tanımlamaya çalışarak farklı iyi anlayışları arasında girişilecek bir değer çatışmasıyla uğraşmaktan kaçınır.³⁹⁴

1.2.1.5.2. Kamusal Kişi-Ahlaki Fail Ayrımı ve Kopukluk Stratejisi

Rawls, politik liberalizmini ahlaki ve politik kişi arasında ayırım yaparak oluşturur. Ahlaki faillik, adaletin politik kavranışı bakımından kayda değer nitelik taşımaz. Bu doğrultuda, ahlaki failliğe nazaran sınırları daha dar olan “demokratik yurttaşlık” düşüncesiyle ilgilenir. Kişi kamusal/politik olmayan rollerinde dilediği şekilde davranabilir. Rawls kişiyi normatif ve politik bir kavram olarak ele alır.³⁹⁵

Rawls’a göre yurttaşlar, kendilerinin ve diğer tüm yurttaşların herhangi bir iyi anlayışını onaylayabilecekleri hususunda yeterli ahlaki güce sahip olduklarını kabul ettiklerinden ötürü özgürdürler. Özgür kimseler olarak yurttaşlar; bir iyi anlayışı oluşturma, bu anlayışın gereklerini izleme veya bu anlayışı gözden geçirme hakkına sahiptirler. Kişinin, kamusal ve hukuksal kimliği ise, yaşamındaki iyi anlayışlarının geçirdiği değişimlerden etkilenmeyecektir. Yurttaşlar, hangi kapsamlı öğreti veya iyi hayat anlayışını kabul ederlerse etsinler, demokratik toplumun eşit üyesi olarak temel haklara sahibi olma iddialarını sürdürürler.³⁹⁶

Dworkin, Rawls’un *TJ*’den *PL*’ye geçişinde en önemli değişiklik olan kamusal kişilik-ahlaki faillik ayırımına karşı çıkar. O, bu ayrımı kopukluk stratejisi olarak tanımlar ve bunun karşısında süreklilik/devamlılık stratejisini savunur. Kişisel etik değerlerle siyasal-toplumsal kurumların inşası sürecinde bireylerin ahlaki yargılarını

Düşünmek: Kültürel Çeşlilik ve Siyasi Teori, Çev. Bilge Tanrıseven, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2002, ss. 106-107.

³⁹³ Chantal Mouffe, “The Limits of John Rawls’ Pluralism”, **Theoria: A Journal of Social and Political Theory**, Vol. 56, No. 118, 2009, ss. 2-3.

³⁹⁴ John Gray, **Liberalizmin İki Yüzü**, Çev. Koray Değirmenci, Ankara: Dost Kitapevi, 2003, s. 72.

³⁹⁵ Rawls, **Justice as Fairness**, s. 19.

³⁹⁶ Rawls, **Political Liberalism**, s. 30.

birbirinden bağımsızlaştırmak ahlaken şizofrenik bireyler üretecektir.³⁹⁷ Nitekim bireylerin iyi anlayışıyla kamusal iyi arasında çatışma bulunduğu kabul edildiği takdirde adalet anlayışının halk tarafından kabul edilebileceğini düşünmek ikna edici değildir. Bu nedenle Dworkin için liberal kişi sadece politik değil aynı zamanda felsefi bir perspektifi haizdir.³⁹⁸ Benzer eleştiriyi komüniteryan düşünürlerden ve önde gelen Rawls eleştirmenlerinden Sandel da yöneltir: Kişisel yaşamımız için onaylamış olduğumuz dini, ahlaki, felsefi yargılarımızın kamusal kimliğimiz açısından bağlantısızlığını düşünmemiz için geçerli bir argüman bulunamaz.³⁹⁹

1.2.1.5.3. Kamusal Akıl ve Kapsamlı Ahlaki Doktrin Tartışması

Politik liberalizmin amacı, temel politik meseleler hakkında, makul çoğulculuğu dikkate alarak, kamusal gerekçelendirme ilkesinin olanaklı olduğu koşulları ortaya çıkarmaktır.⁴⁰⁰ Makul çoğulculuk, anayasal demokratik toplumlarda birbiriyle bağdaşmayan pek çok kapsamlı doktrin bulunduğunu varsayarak çatışan dünya görüşleri karşısında tarafsız kalır.⁴⁰¹ Makul bir kişi kendisinden farklı ahlaki, felsefi, dini doktrinleri benimsemiş eşit ve özgür kimselerle karşılıklılık temelinde toplumsal işbirliği kurabilmelidir.⁴⁰² *TJ*'de ahlaki gerekçelendirme sorunu ile uğraşırken düşünümsel denge kavramını türeten Rawls, *PL*'de kamusal gerekçelendirmeye ilişkin düşüncelerini oluştururken örtüşen konsensüs (*overlapping consensus*) ve kamusal akıl (*public reason*) kavramlarını geliştirmiştir.

Örtüşen konsensüs kavramı doğrultusunda Rawls, iyi-düzenlenmiş bir toplumda makul yurttaşların, kendi kapsamlı doktrinlerine özgü nedenlere dayanarak, bu görüşlerin tümünden bağımsız/müstakil bir konumda bulunan politik adalet anlayışını onaylayabileceklerini varsaymaktadır. Politik adalet anlayışı, hiçbir kapsamlı doktrinle özdeşleşmeden bu doktrinleri içerebilmelidir. Bu argümanı

³⁹⁷ Ferdan Ergut, “Adil Düzen, Eşitlikçi Liberaller ve Cemaatçiler”, **Birikim**, Sayı 101, Eylül 1997, <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-101-eylul-1997/2297/adil-duzen-esitlikci-liberaller-ve-cemaatciler/4676> Son Erişim Tarihi: 28.12.2021.

³⁹⁸ Dragica Vujadinović, “Ethics and Morality in Dworkin’s Political Philosophy”, **25th IVR World Congress: Law Science and Technology**, No. 98, 2012, s. 4.

³⁹⁹ Sandel, **Liberalizm ve Adaletin Sınırları**, s. 227.

⁴⁰⁰ Rawls, **Political Liberalism**, s. xix.

⁴⁰¹ Jürgen Habermas, “Reconciliation Through the Public Use of Reason: Remarks on John Rawls's Political Liberalism”, **The Journal of Philosophy**, Vol. 92, No. 3, 1995, s. 110.

⁴⁰² Freeman, **a.g.m.**, s. 32; Mouffe, **The Limits of John Rawls’ Pluralism**, s. 3.

tersinden ifade etmek gerekirse, yurttaşların kapsamlı doktrinlerinin içerdği temel varsayımlardan hareket ederek ortak bir politik adalet anlayışında mutabakata varmaları beklenmektedir. Rawls iki aşamalı bir gerekçelendirme dizgesi öngörür. İlk olarak, makul yurttaşların kamusal akıl ve demokratik politik kültür açısından gerekçelendirme hususunu anlayıp kabul edebilecek yeterlilikte oldukları varsayılır. İkincisi ve en önemlisi, yurttaşların politik adalet anlayışını, kendi kapsamlı makul görüşlerinin perspektifinden, yani kamusal olmayan nedenlerle, kabul etmesi gerekmektedir. Bu iki şartın gerçekleşmesi halinde örtüşen konsensüse varılacaktır.⁴⁰³

Kamusal akıl, kamusal gerekçelendirmenin sağlanması amacıyla demokratik müzakerelere ilişkin ilke ve standartlar gerektirir.⁴⁰⁴ Kamusal akıl, iyi-düzenlenmiş bir anayasal rejimde anayasal esasların ve adalete ilişkin temel meselelerin yalnızca politik değerlere başvurularak gerekçelendirilmesi gerektiğini ifade eder.⁴⁰⁵ Politik liberalizm iki tür değere dayanır. Birincisi, toplumun temel yapısına ilişkin maddi adalet ilkeleridir. Kamusal akıl değerleri ise makuliyet ve medeniyet gibi yurttaşlık erdemleri gereğince yürütülmesi gereken kamusal tartışmaları esas alır. Politik liberalizm, bir yandan politik adalet değerlerinin temel yapıyı belirlemesi diğer yandan kamusal sorgulama esaslarının siyasi gücü özgür ve eşit yurttaşların gücü kılması sayesinde meşruluk sağlamaktadır.⁴⁰⁶

Dworkin, Rawls'un kamusal akıl doktrininin iki hususu şart koştuğunu ifade eder. Birincisi, karşılıklılık ilkesidir. Demokratik toplumun tüm makul üyeleri, toplumun diğer üyelerinin makul bir şekilde kabul edebilecekleri gerekçeler ortaya koyabilmek hususunda izinli ve yetkili kılınırlar. İkincisi, kamu görevlileri eylemlerine, kararlarına ilişkin bir gerekçe ortaya koyacakları durumda, kendi iyi anlayışları doğrultusunda kabul ettikleri kapsamlı doktrinlere değil, toplumun üzerine inşa edildiği politik değerlere referans vermelidirler.⁴⁰⁷

Dworkin, kamusal akıl doktrininin politik değerler ile kapsamlı ahlak teorileri arasında yaptığı keskin ayrımı eleştirmektedir. Buna göre, Rawls'un hakkaniyet

⁴⁰³ Freeman, **a.g.m.**, ss. 36-37; Rawls, **Justice as Fairness**, s. 33.

⁴⁰⁴ Kocaoğlu, **a.g.e.**, s. 114.

⁴⁰⁵ Rawls, **Political Liberalism**, ss. 136-138; Scanlon, **a.g.m.**, s. 161.

⁴⁰⁶ Rawls, **Political Liberalism**, s. 224.

⁴⁰⁷ Dworkin, **Justice in Robes**, s. 252.

olarak adalet teorisinin kendisi de bizzat tartışmalı ahlaki iddialar, varsayımlar önerir. Bu halde kamu görevlilerinin ahlaki yargılarda bulunarak hukuki yorumlar geliştirmeleri kaçınılmazdır. Çoğulcu liberal toplum yapısıyla bağdaşmayan kapsamlı doktrinlerin kamusal alanda dayanak yapılmasını reddetmemiz gerekir ancak ahlaki doktrinleri bu çerçeveye dahil etmemiz için gerekli bir sebep bulunmamaktadır. Dworkin, anayasal yorum anlayışını oluştururken Rawls'un örtüşen konsensüs ve kamusal akıl doktrinini eleştirir, politik ahlakiliğin ahlak teorileri üzerinden tartışma başlatarak kurulması gerektiğini savunur.⁴⁰⁸

Dworkin için kapsamlı bir ahlak teorisi inşa etmek ve bu teoriden hareketle politik meşruluğu gerekçelendirmek zaruridir. Tüm doktrinler karşısında tarafsız kalmak ahlaki şüpheciliğe yol açmaktadır, oysa yargıçlar hüküm kurarken mutlaka belirli bir ahlak şemasına başvurmalarıdır. Bu nedenle temel mesele referans verilen ahlak anlayışının çoğulcu, eşitlik idealini gerçekleştirmeye dönük, hoşgörü değerini gözetken bir içeriğe sahip olup olmamasında düğümlenmelidir.⁴⁰⁹

Richard Warner, hukuki muhakemede yargıçların ahlaki ilkelere meşru bir şekilde başvurmaları bakımından Rawls ile Dworkin'in iki farklı teori geliştirdiklerini belirtir. Dworkin için yargı kararlarının meşruiyetinin temeli otorite sahibi hukuki materyaller ile topluluğun ahlaki ilkelerine dair belirli bir kümenin yan yana getirilerek en iyi şekilde gerekçelendirilmesinde yatmaktadır. Rawls ise ahlaki ilkelere başvurulması konusunda hem fikir olmakla birlikte bu ilkelerin emsalsiz bir biçimde tayin edilebileceği konusunda şüphecidir. Buna göre özgür demokratik toplumlarda evrensel saygı ilkesi gibi temel hakikatler dışarıda bırakılırsa, ahlaki meseleler hakkında rasyonel olarak çözüme kavuşturulamayacak ihtilafların var olduğu kabul edilmelidir.⁴¹⁰

1.2.1.5.4. Anayasal Demokrasi Çerçevesindeki Tartışmalar

Amy Gutmann'ın vurguladığı üzere Rawls'un çalışmalarında demokrasi, hakkaniyetli bir toplumsal işbirliği sisteminde, özgür ve eşit yurttaşlar olarak yer

⁴⁰⁸ Dworkin, **Rawls and The Law**, ss. 1398-1399.

⁴⁰⁹ Dworkin, **Rawls and The Law**, s. 1399.

⁴¹⁰ Richard Warner, "Yargılama ve Hukuki Akıl Yürütme", **Hukuk Felsefesi ve Hukuk Teorisi Rehberi**, Çev. Ertuğrul Uzun, Ed. Martin P. Golding/William A. Edmundson, Türkçe Ed. Ertuğrul Uzun, İzmir: Isık Yayınları, 2021, ss. 463-473.

alma idealine karşılık gelir.⁴¹¹ Rawls, demokrasinin basit bir prosedüre indirgenmesini ve hukuk kurallarının salt usuli gerekçelerle meşrulaştırılmasını eksik bulur. Bu bağlamda üç prosedürel adalet yaklaşımı arasında yaptığı ayırmadan hareket edecektir. Mükemmel/tam prosedürel adalette, varılmak istenen sonuç ve bu sonucu gerçekleştirecek usul kesin olarak bilinmekte, birbirleriyle tam olarak örtüşürülebilmektedir. Kusurlu/eksik prosedürel adalette, varılmak istenen sonuç açık seçiktir fakat bu sonucu sağlayabilecek prosedür, metot bakımından herhangi bir netlik, uzlaşa bulunmamaktadır. Saf prosedürel adalette ise, sonucun ne olması gerektiğine dair bir kriter bulunmamakla birlikte sonucu gerçekleştirmesi muhtemel görülen hakkaniyetli bir usul bulunmaktadır. Bu halde, mantıklı olan argüman, doğru kabul edilen usulü izlemek ve çıkacak sonucun meşruluğunu da bu usule dayandırmaktır.⁴¹² Rawls adaletin ilkelerinin belirlenmesi aşamasında saf prosedürel adaletin uygulanması gerektiğini düşünür ancak bu ilkelerin anayasada belirlenmesi aşamasında, ayrıca ilkelerin ve anayasal esasların yasama, yargı organlarında somutlaştırılması sürecinde artık eksik prosedürel adaletle dayanılmasının şart olduğunu öne sürer.⁴¹³ Eksik prosedürel adalette, süreçlerin değersiz olduğu söylenmez ancak tek başına sürecin adil olmasının sonucu adil kılmadığı da kabul edilir.⁴¹⁴ Rawls, eksik prosedürel adaletin işler olduğu yasama ve yargı süreçlerinde çoğunluk kuralına maddi sınır getirilebileceğini öngörür ve bu sınırı da adaletin ilkelerine, anayasal esaslara dayandırır.⁴¹⁵

Rawls, Amerikan anayasacılığında kökleştiği üzere Yüksek Mahkeme'yi anayasal demokrasinin koruyucusu addeder. Anayasal demokrasi düalist karakterlidir. Böylece kurucu anayasal irade ile olağan yasama organının iradesi arasına set çekilir. O, parlamentoların en yüksek otorite olduğu düşüncesini reddederek kamusal aklın timsali olarak gördüğü anayasa mahkemesinin anayasanın korunmasını sağlayacak kurumsal araçlara sahip olduğunu ileri sürer.⁴¹⁶ Yasama etkinliğini yürüterek olağan siyasal gücü kullanan parlamento, kurucu gücün inşa ettiği anayasal esasları yorumlayan anayasa mahkemesine tâbi olacaktır.⁴¹⁷

⁴¹¹ Amy Gutmann, "Rawls on the Relationship between Liberalism and Democracy", **The Cambridge Companion to Rawls**, Ed. Samuel Freeman, New York, Cambridge University Press, 2003, s. 170.

⁴¹² Zelyut Hünler, **a.g.e.**, s. 49-51; Demir, **a.g.e.**, ss. 32-38.

⁴¹³ Zelyut Hünler, **a.g.e.**, s. 57-58.

⁴¹⁴ Rawls, **A Theory of Justice**, ss. 173-174.

⁴¹⁵ Gutmann, **Rawls on the Relationship**, ss. 187-189; Rawls, **A Theory of Justice**, s. 313.

⁴¹⁶ Rawls, **Political Liberalism**, ss. 231-233.

⁴¹⁷ Rawls, **Reply to Habermas**, s. 434.

Düşünürün politik liberalizm anlayışında istikrar, toplumsal birlik gibi korumacı değerler ile müzakere, oydaşma gibi kamusal akla ilişkin tartışmacı değerlerin bağdaştırılmaya çalışılmasını “korumacı demokrasi” (*guardian democracy*) olarak tanımlayan Sheldon Wolin, Rawls’un anayasal yapıyı demokratik politikanın üzerine koyduğunu ve bunun sonucunda da ister istemez liberallerin anayasa mahkemesini yücelten savlarını yinelediğini iddia eder.⁴¹⁸ Habermas’a göre de Rawls’un teorisi liberal özgürlükleri demokratik süreçlerin önüne yerleştirmektedir. Orijinal pozisyonda bilmezlik perdesinin gerisinde duran yurttaşlar için henüz demokratik müzakere süreçleri başlamadan evvel birtakım adalet ilkeleri ortaya konulmaktadır. Bu yüzden de perde kalktıktan sonra demokratik sürecin işleyebileceği geriye kalan tek husus, bu ilkeleri kurumsallaştırarak toplumsal yapının somutlaştırılması olmaktadır. Rawls, adaletin ilkelerini ve anayasal esasları, hayali kişilerin üzerinde mutabakata vardığı farazi bir sözleşmeyle belirleyerek, kamusal akıl çerçevesinde yürütülen müzakerelere oldukça dar bir alan bırakır. Bu nedenle, anayasaların siyasal istikrarı sağlama işlevini demokratik müzakere sürecinin önüne geçirmektedir.⁴¹⁹

Fakat bu eleştirilere karşılık Dworkin, Rawls’un müzakereci demokrasi anlayışında anayasacılık fikrinin demokratik süreçleri sekteye uğratmadığı kanısındadır. Dworkin’e göre Rawls’un adalet teorisinde politik özgürlükleri birinci adalet ilkesinin içerisinde tutması anayasal denetimi engelleyici bir husus teşkil etmez. Politik özgürlüklerin değerini öne çıkarmak, çoğunlukçu demokrasi taraftarlarının anayasal denetim ile demokratik meşruiyetin birbiriyle çeliştiği savıyla aynı paydada buluşmak demek değildir. Dworkin, Rawls’un hakkaniyet olarak adalet teorisinde tüm temel özgürlüklerin eksik prosedürel adalet kavramı çerçevesinde açıklandığı üzere yarı-araçsal (*quasi-instrumental*) niteliği haiz olduğunu belirtir. Buna göre temel özgürlükler, iki önemli ahlaki gücün (adalet duygusu ile iyi yaşam anlayışı oluşturma ve bu doğrultuda hareket etme gücü) gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi için önem taşımaktadır. Demokratik prosedürlere katılmak konusundaki temel haklar, bireyin ahlaki gücünü geliştirmesi için açık ve kaçınılmaz

⁴¹⁸ Sheldon S. Wolin, “The Liberal/Democratic Divide: On Rawls’s Political Liberalism”, **Fugitive Democracy and Other Essays**, Ed.: Nicholas Xenos, New Jersey, Princeton University Press, 2017, ss. 261-263.

⁴¹⁹ Habermas, **Reconciliation Through the Public Use of Reason: On John Rawls’s Political Liberalism**, ss. 127-129.

bir zarurettir. Fakat demokratik prosedürlere katılma hakkı (veya politik özgürlükler) herhangi bir demokrasi biçimini şart koşmadığı gibi demokratik kurumların ne şekilde tasarlanabileceğine dair bir hak talebini de içermez. Bu bağlamda esas mesele, parlamentonun ve yargı kurumlarının yapıları ne şekilde düzenlendiği takdirde hakkaniyet olarak adalet anlayışı bakımından istenilen sonuçlara ulaşılabilirliği. Dworkin'e göre de Amerikan anayasacılığı tarihsel olarak yargı denetiminin insanların ahlaki gücünü olumlu etkilediği örnekler sunmuştur. Yüksek Mahkeme'nin ilkeler forumu olarak hareket etmesi temel ahlaki meselelerde kamusal politik tartışmaları yaygınlaştırıp teşvik etmektedir. Bu nedenle politik katılım ile anayasal denetim birbiriyle çelişmediği gibi yargısal faaliyet esnasında yurttaşların siyasal eylemlilikleri veya kamuoyu oluşturma çabaları hakların korunup geliştirilmesine, dolayısıyla demokratik işleyişe, katkı yapmaktadır.⁴²⁰ Sonuç itibarıyla, Dworkin'in anayasal demokrasi teorisi, Rawls'la ortaklaşarak liberal hak ve özgürlüklerin üstünlüğünü merkezine koymaktadır.

1.2.2. Liberalizm-Komüniteryanizm Tartışması

1.2.2.1. Tartışmanın Tarihsel Bağlamı ve Genel Çerçevesi

Çağdaş siyaset ve ahlak felsefesinde komüniteryanizmin bir düşünce akımı olarak ortaya çıkışı 1980'li yıllara rastlar. Bu dönemde bir yandan Sovyetler Birliği'ne ve reel sosyalizm deneyimlerine duyulan güven iyiden iyiye azalmaktadır⁴²¹; diğer yandan Vietnam Savaşı ile birlikte ABD yönetiminin yayılmacı politikalarına ve Amerikan liberalizminin bireyci, rekabetçi, tüketim toplumuna karşı büyük bir tepki yükselmektedir.⁴²² Keza komüniteryanlar, refah devletinin girdiği kriz karşısında politik liberalizmin sunduğu çözüm önerilerinin yetersiz kaldığını ileri sürerler.⁴²³ Bu tarihsel koşullar altında gelişen komüniteryan eleştiri, liberal tarihsel ilerleme tezinin yanılsama olduğunu ve topluluk duygusunun

⁴²⁰ Dworkin, **Justice in Robes**, ss. 254-257.

⁴²¹ Sururi Aktaş, "Komüniteryan Etik", **AÜEHFD**, C. 6, S. 1-4, 2002, s. 3.

⁴²² Samuel Moyn, **Son Ütopya: Tarihte İnsan Hakları**, Çev. Firdevs Ev, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017, ss. 8-9.

⁴²³ Seyla Benhabib, **Modernizm, Evrensellik ve Birey**, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999, s. 47.

yitirilerek ortak ahlaki duyarlılıkların yok edilmesinin tersine döndürülemeyecek bir bozulma niteliği taşıdığını dile getirmektedir.⁴²⁴

Amerika’da 1970’li yıllarda üç siyaset teorisyeninin çalışmalarının yayınlanmasıyla birlikte liberalizm tartışmaları ivmelenmiştir. Bu çalışmalarda dönemin hâkim paradigmaları sorgulanırken güncel toplumsal ve politik sorunlara çare üretebilecek nitelikte bir liberal hak teorisi geliştirmek hedeflenmiştir. Rawls’un *Bir Adalet Teorisi* (1971), Nozick’in *Anarşi, Devlet ve Ütopya* (1974), Dworkin’in *Hakları Ciddiye Almak* (1977) eserleri birbirinden önemli farklılıklar içerse de liberal adalet kavramının içeriğinin belirlenmesi, bireysel hakların öncelikli konumunun gerekçelendirilmesi ve liberal devletin meşruiyetinin sağlanması ortak amacını gütmektedirler.⁴²⁵ Rawls ve Dworkin, daha çok Kantçı liberalizm perspektifinden hareket ederken; Nozick ise Lockeçu özerk birey tasavvurunu güncellemiştir.⁴²⁶ Bu doğrultuda komüniteryanizmin iki geçerli ve güncel liberal siyaset teorisinin eleştirisini gündeme getirdiği söylenebilir: Rawls ve Dworkin’in sosyal veya eşitlikçi olarak adlandırılan liberalizm anlayışı ile Nozick’in canlandırdığı özgürlükçü, minimal devleti savunan, neo-liberal, piyasa liberalizmi.⁴²⁷

Komüniteryanizm liberalizme bağımlı bir teoridir. Diğer deyişle, komüniteryan tezlerin esaslı unsuru liberallerle kurulan eleştirel ilişkiden beslenir. Nitekim, bu düşünürleri aynı küme içerisinde tasnif etmenin temelinde de liberalizme yönelttiklerin eleştiri başlıklarında ortaklaşmaları yatmaktadır.⁴²⁸ Bu ortaklaşmanın

⁴²⁴ Liberalizmin komüniteryan eleştirisi ile Marksizme karşı geliştirilen postmodern eleştiri birbirleriyle hemen hemen eş zamanlı olarak tartışılmaya başlanmıştır. İki ana akım düşünceye yönelik dile getirilen eleştirinin ortak noktası, modernitenin büyüünün bozulduğu ve temel varsayımlarını Aydınlanma projesinde bulan bu rakip teorilerin iyimserliğinin, “araçsal akıl” vizyonunun yerinden edilmesi gerektiği şeklindedir. Dolayısıyla liberallerin ilerleme tezi, Marksistlerin ise tinin/proleteryanın özgürleşmesi tezi yoğun bir biçimde sorgulanmıştır. (Benhabib, **Modernizm, Evrensellik ve Birey**, ss. 99-100.)

⁴²⁵ Bryan Magee, “Felsefe ve Siyaset: Ronald Dworkin ile Söyleşi”, **Yeni Düşün Adamları**, Türkçe Haz. Mete Tunçay, Çev. Ümit Hassan, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1985, s. 306.

⁴²⁶ Üskül, **a.g.e.**, s. 187. Michael Sandel, Nozick’in hak anlayışında Kant etkisinin de göz ardı edilemeyeceğini belirtir. Nozick, insanın amaç olması gerektiğini (araçsallaştırma yasağı) düşünerek bireysel hakların gerekçelendirilmesinde Kantçı insan onuru kavramına da başvurmuştur. (Michael Sandel, **Liberalizm ve Adaletin Sınırları**, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitabevi, 2014, s. 91.)

⁴²⁷ Gerard Delanty, **Bir Kavramın Anatomisi: Topluluk**, Çev. F. Bilge Atay, İstanbul: Everest Yayınları, 2015, ss. 82.

⁴²⁸ Zelyüt Hünler, **a.g.e.**, s. 355. Hatta “komüniteryan” nitelemesi bu yazarlar tarafından içtenlikle sahiplenilmez, bu adlandırmaya şerh düşerek kendi konumlarını açıklığa kavuşturma ihtiyacı taşırlar. Komüniteryanizm, liberal düşünürler tarafından liberal teoriye getirilen eleştirilerin kolaylıkla anlaşılabilmesi için aynı başlık içinde toplanmıştır. Dolayısıyla, komüniteryanların, bir okul veya çevre oluşturdıklarını söylemek mümkün değildir. (**A.e.**, ss. 353, 356-357.)

dışında komüniteryan düşünürler çeşitli siyasal-toplumsal görüşlere yakınlaştıkları için esasında “esnek bir politika öğretisi kümesi” oluşturmaktadırlar. Gaus’un dikkat çektiği üzere, komüniteryanizmin bir hattı sosyalizme, diğer hattı muhafazakârlığa yakınsar.⁴²⁹

Komüniteryan eleştirinin düşünsel kaynakları arasında Aristoteles, Alman romantikleri (özellikle Herder), Rousseau, Hegel, Marx’ın erken dönem çalışmaları geniş yer tutmaktadır.⁴³⁰ Esasında liberaller-komüniteryanlar tartışmasının felsefe tarihinde bir ilk olmadığı ve farklı bağlamlarda tekrarlanageldiği belirtilmelidir. Keza bu tartışmayı 18. yüzyıldaki Aydınlanma felsefesi ile Alman romantizmini karşı karşıya getiren çekişmenin yeniden canlandırılması şeklinde değerlendiren yazarlar bulunmaktadır.⁴³¹ Buna paralel bir başka görüşe göre komüniteryan eleştiri “Kantçı formalizme yönelik Hegelci tözsel itirazın güncellenmiş bir versiyonu” veya “Kantçı evrensel ahlakiliğin (*Moralität*) karşısında Hegelci *Sittlichkeit* (etik yaşam) idealinin sahiplenilmesi” olarak takdim edilebilir.⁴³² Bu bağlamda Walzer, liberalizmin kendi kendini yıkan bir ideoloji olduğu için düzenli aralıklarla komüniteryan düzeltmeye ihtiyaç duyduğunu ileri sürmüştür.⁴³³ Benzer şekilde MacIntyre da komüniteryanizmi liberalizmin reddi şeklinde değil fakat onun zayıf yanlarını sağlamlaştırmak olarak anlamanın daha doğru olacağını söylemektedir.⁴³⁴

Komüniteryanların liberalizm eleştirisinde öne çıkardıkları konu başlıkları ise şu şekildedir: Liberal birey tasarımının eleştirisi (bireyin ve benliğin ontolojik konumu), birey-topluluk ilişkisinin mahiyeti veya topluluğun değeri, hak/adil (*right*) ile iyi (*good*) arasındaki öncelik-sonralık bağıntısı, devletin tarafsızlığı sorunu, evrensel ve soyut adalet idesinin yerine bağlamsal adalet düşüncesi, liberal

⁴²⁹ Gaus, **a.g.e.** ss. 136-137.

⁴³⁰ Kymlicka, komüniteryanlar üzerindeki Marx etkisinin abartılmaması gerektiğini vurgular. Marx için topluluk ekonomik altyapı tarafından oluşturulduğu için kapitalist sistemin sömürü ve yabancılaşmasından bağımsız pozitif bir değeri yoktur. Dolayısıyla topluluk, inşa edilmesi hedeflenen bir kurumdur. Komüniteryanlar ise bunun aksine geleneksel topluluğun sahip olduğu cevherin korunması gerektiğini düşünürler. Bu nedenle, komüniteryanların esas esin kaynağı olarak Marx değil Hegel sayılmalıdır. (Kymlicka, **Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş**, s. 292.)

⁴³¹ Milena Doytcheva, **Çokkültürlülük**, Çev. Tuba Akıncılar Onmuş, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s. 44.

⁴³² Andre Berten/Pablo da Silveira/Herve Pourtois, “Genel Giriş”, **Liberaller ve Cemaatçiler**, Çev. Eylem Özkaya, Ankara: Dost Kitabevi, 2006, 11.

⁴³³ Michael Walzer, “The Communitarian Critique of Liberalism”, **Political Theory**, Vol. 18, No. 1, 1990, s. 15.

⁴³⁴ Sercan Gürler, “Alasdair MacIntyre’in Adalet Teorisinin Analiz ve Eleştirisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2004, s. 226.

demokrasinin biçimselliğinin karşısında cumhuriyetçi demokrasi anlayışının ortak iyilik ve yurttaşlık kültürünün diriltilmesi.⁴³⁵

Dworkin, komüniteryan eleştirinin liberal hoşgörü düşüncesine karşı savlarını incelediği “*Liberal Community*” makalesinde farklı topluluk anlayışlarının dört argüman etrafında gerekçelendirilmeye çalışıldığını saptamaktadır. İlki, topluluk ile çoğunluğun etik değerleri arasında bağıntı kurarak demokratik teoriyi gündeme getirmekte ve çoğunluğun toplumun ahlaki karar ve tercihleri üzerindeki hakimiyetini olağan karşılamaktadır. İkincisi, topluluk ile birey arasında hiyerarşik bir ilişki kurarak bireyin iyi bir hayat sürdürebilmesi amacıyla topluluğun kimi yasaları dayatması gerektiğini kabul eden paternalist argümandır. Üçüncüsü, bireyin maddi, entelektüel ve etik gelişimi için topluluğa muhtaç olduğunu savunan ve atomist bireyciliği reddeden tezdır. Nihayet, bireyin yaşamı ile topluluğun yaşamı arasında kaçınılmaz bir rabita kurulu olduğunu savunan bütünleşmeci (*integration*) tez ifade edilmektedir. Dworkin’in liberal topluluk anlayışı, bütünleşmeci tezin eleştirilerek liberalizmle bağdaştırılacak şekilde yeniden yorumlanmasını önerir. Düşünöre göre topluluğun şahsi varlık olarak alınılanarak bireyin önüne konulması ve hatta onunla özdeş kılınması hatalıdır, bununla beraber bireyin kişisel çıkarları ile politik topluluğun çıkarları arasında bağ kurulması şeklindeki etik paradigma doğru ve değerli sayılmalıdır. Bu etik paradigmayı gerçekleştirebilecek yegane formül ise Dworkin için kamusal-özel alan, formel politik süreçler-bireysel etik kararlar arasında yalnızca ince bir bağ kuran liberal topluluk anlayışı olacaktır.⁴³⁶

1.2.2.2. Liberal Birey Tasarımının Eleştirisi ve Topluluğun Değeri

Komüniteryan düşünürlere göre liberaller bireyin ontolojik değerini hatalı konumlandırmaktadırlar. Liberalizm bireyi aidiyet ve köklerinden bağımsızlaştırıp sosyallik öncesi bir varlık olarak tanımladığı için antropolojik bir yanıla düşmüştür. Bu antropolojik yanılğı, günümüzün bireysel-toplumsal ilişkileri üzerinde güçlü bir hegemonya kurmuştur. Dolayısıyla liberal bireycilik anlayışı geleneksel topluluk değerlerini baltalamakta, toplumu ötekilerden yalıtılmış, kendi kendine yeten, egoist bir bireyler toplamına dönüştürmektedir. Bu toplumsal boyut ahlaki açıdan meşrulaştırılmaya çalışıldığı için bireyin kendi sınırlı eylemliliği dışında olup

⁴³⁵ Delanty, **a.g.e.**, ss. 79-81.

⁴³⁶ Dworkin, **Sovereign Virtue**, ss. 211-212.

bitenlerden sorumluluk duymasının da önüne geçilmektedir. Liberal ahlak psikolojisi bireyin toplumsal failliğini göz ardı etmekte, kolektif eylemin yerini bireysel eylemler, kolektif sorumluluğun yerini bireysel sorumluluklar almaktadır.

Michael Walzer için liberal teorisyenlerin kabul ettiği birey anlayışı mitostan ibarettir, gerçeklikle örtüşmemektedir. Bireyin bağlı olduğu toplumsal, kültürel yapı ve aidiyetler görmezden gelinemeyecek kadar önemli ve değerlidir. Sosyal sözleşmeciler liberaller “doğa durumu” veya “başlangıç durumu” gibi tanımlamalara başvurarak *ex nihilo* (yoktan varolan) bir yaratılış hikayesi anlatmaktadırlar. Bu hikayede tüm sosyal ve ahlaki düzenin temel yapı taşı sayılan birey, mutlak özgürlüğü deneyimlemekte, yükümlülüklerden bağımsız şekilde yaşamaktadır. Gerçeklikle bağdaşmayan bu anlatıda toplumsal yaşam kurucu nitelikte değildir, bireysel iradelerin bir akdi onaylaması neticesinde türetilmiştir.⁴³⁷

Michael Sandel, liberal adalet kavrayışında topluluğa bağlılık ve kimliksel aidiyetlerden kaynaklı amaç ve hedeflerin dışarıda bırakıldığını tespit eder. O, bu bağlamda sorunun kaynağında liberalizmin benlik (*self*) anlayışının bulunduğunu düşünmektedir. Liberaller bireyin hangi *telos*, amaç veya hedeflere bağlanması gerektiği veya bağlanmış olduğuyla ilgilenmeksizin, yalnızca bu amaç ve hedefleri seçerken benliğin içinde bulunduğu koşulları, bireyin ahlaki yargıda bulunma kapasitesini soruştururlar. Buna göre, liberal benliğin özerk ve rasyonel hareket etme kapasitesini haiz olduğu varsayılır. Bu sayede bireyler, toplumsal yaşamı ilgilendiren ahlak yasalarını özgürce tayin etmektedirler. Halbuki bireyi belirleyen kimlik, aidiyet, topluluk içindeki roller gibi kurucu amaçlar (*constitutive ends*) bulunmaktadır ve yükümlülüğü olmayan (*unencumbered*) bir benlik tasavvuru bu amaçları görmezden gelerek hataya düşer.⁴³⁸

Öte yandan, Sandel için özerkliği sorumluluğun koşulu kılmanın kaçınılmaz sonucu ahlaki bireyciliktir. Örneğin, adalet meselesini tikel kimliklerden bağımsız şekilde düşündüğümüz takdirde günümüzde yaşamını idame ettiren Amerikalıların geçmişte gerçekleştirilen köleleştirme, ırksal eşitsizliğin yasalaştırılması gibi ulusal

⁴³⁷ Michael Walzer, “The Communitarian Critique of Liberalism”, **Political Theory**, Vol. 18, No. 1, 1990, ss. 7, 9-10.

⁴³⁸ Çağrı Taşgetiren, **Kadim Tartışma: Birey mi Toplum mu? Michael Sandel ve Liberalizm Eleştirisi**, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2020, ss. 76-84. Michael J. Sandel, “The Procedural Republic and the Unencumbered Self”, **Political Theory**, Vol. 12, No. 1, 1984, ss. 82, 86-87.

politikalarından kendisini sorumlu hissetmesi için geçerli bir sebep bulunamaz. Bu halde, adaletin ilkelerini belirlerken tarihsel haksızlıkları ve dışlama pratiklerini göz ardı edip soyut birtakım ilkeler belirlemek zorunda kalırız. Bu soyut ilkeler sistematik eşitsizlikleri giderecek formülleri içermeyecektir.⁴³⁹

Aristotelesçi erdem etiğinin çağdaş dönemdeki en güçlü temsilcilerinden Alesdair MacIntyre da benliğin kuruluşundan yola çıkarak liberalizmin bireyciliğini eleştirir. MacIntyre’a göre, insan öykü anlatan bir varlıktır ve birey için temel soru kendisini hangi öykü veya öykülerin parçası olarak gördüğüne ilişkindir. Dolayısıyla birey, kendisine atfedilen veya farklı nedenlerle içine sürüklendiği rollerle toplumsal ilişkilere dahil olur. Öyküsel benlik, karşılıklı ilişkiyi gerektirir, topluluk içindeki bireyler başkalarının öyküsünün bir parçasını oluşturur ve tüm yaşam öyküleri iç içe geçer. Birey toplumsal kimliğinin parçası olan sosyal ortamlardan borç, miras, beklenti ve yükümlülükler devralır. Kişinin yaşam öyküsü, kimliğini teşkil eden toplulukların hikayesinden bağımsız değildir. Bir geçmişin ve topluluk ağının içinde öyküsünü geliştiren birey için “iyi”, taşıdığı kimlikler veya oynadığı roller için de “iyi” olmak mecburiyetindedir. MacIntyre için bireyin ahlaki edimlerinin ve failliğinin başlangıcı bir orijin noktası değildir. Düşünür, bireyin özerk şekilde eylemde bulunmak suretiyle kendi kendini gerçekleştirme veya ahlaken yalnızca kendi davranışlarından sorumluluk duyması şeklindeki liberal düşünceleri hatalı bulur. Bu bakımdan, liberal sözleşmeciliğin aksine topluluk üyelerinin rızasını gerektirmeyen ve yalnızca tikel bağılıklardan kaynaklanan dayanışma ödevleri bulunmaktadır.⁴⁴⁰

Yine bir diğer komüniteryan düşünür Charles Taylor, liberal bireyciliğin, Aristoteles’in insanı toplumsal/politik bir varlık olarak tanımlayan yaklaşımının tam zıddında yer aldığını ileri sürer. Bireyciliğin insan doğasını ele alışı bakımından insan kendi kendine yeten bir varlıkken Aristotelesçi insan doğası anlayışına göre insan topluluktan bağımsız düşünülemez ve onun yetkinleşmesi, iyiliği ancak iyi bir toplulukta/*polis*’te yaşamasına bağlıdır.⁴⁴¹ Kanadalı düşünür, liberal bireyin özgürlük anlayışına yönelttiği eleştirilerinde Hegel’in etik anlayışına başvurur. Kimliğin

⁴³⁹ Sandel, **Adalet**, ss. 293-296.

⁴⁴⁰ Alesdair MacIntyre, **Erdem Peşinde: Bir Ahlak Teorisi Çalışması**, Çev. Muttalip Özcan, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019, ss. 439-449; Sandel, **Adalet**, ss. 303-308.

⁴⁴¹ Charles Taylor, “Atomism”, **Philosophy and the Human Sciences: Philosophical Papers**, Vol. 2, 1985, s. 189.

oluşumu diyalojik bir süreçtir. Kişinin kim olduğunu, nereden geldiğini ifade eden kimlik, kişiliğin kurucu ögesidir ve bireyin ötekiyle diyalogları, çatışmaları sayesinde oluşturulur. Dolayısıyla kimlik, bireyin kendi kendine keşfettiği, toplumsal ilişkilerden kendisini yalıtarak geliştirdiği bir şey değildir; kimlik ile bireyin toplumsallaşma süreci arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.⁴⁴²

1.2.2.3. Hakkın İyiye Önceliği ve Devletin Tarafsızlığı Tartışması

Komüniteryanların hak-iyi tartışmasında savundukları muhtelif konumlar bulunur. Kimi düşünürler hakların varlığını tamamen redderek toplumun ortak iyi etrafında düzenlenmesini yeterli bulmuşlardır. Bir başka argümana bakıldığında, komüniteryanizm temel insan haklarını kabul eder fakat bu haklar dışında toplulukta kabul gören herhangi bir iyi yaşam anlayışının kamusal politika haline getirilmesini de destekler. Bir diğer tez uyarınca evrensel hak düşüncesi yanıltıcıdır, bunun yerine toplulukların tarihsel, bağlamsal hak iddialarının bulunduğu söylenmelidir. Son olarak, komüniteryanların bireysel hakların tanınmasına karşı olmadıkları fakat liberallerin hakları herhangi bir iyi yaşam anlayışından bağımsız şekilde gerekçelendirmeye çalışmalarının yetersiz bulunduğu iddia edilmiştir.

Liberalizm-komüniteryanizm tartışmasındaki esas ayırt edici hususun hak/doğru/adil (*right*) ile iyi (*good*) arasındaki öncelik sonralık ilişkisi olduğunu öne süren Sandel'a göre komüniteryanların amacı hakların varlığını reddetmek veya haklara saygı göstermemek değildir. Friedman, liberallerin eşit bireysel özgürlükleri evrensel ilkelere dayandırarak gerekçelendirdiklerini, komüniteryanların ise bu hakları eşitlikçi toplulukların tikel değerlerinden türetmeye çalıştıklarını ileri sürer.⁴⁴³ Sandel, adalet hakkındaki felsefi yargılarımızın iyi yaşamın mahiyeti ve insani amaçların ne olduğu sorularından bağımsız şekilde düşünülemediğini kabul etmektedir.⁴⁴⁴ Hakların meşrulaştırılmasında bir hakkın hangi amaca yöneldiğinin araştırılması gerekir. Taşıdığı amacın ahlaki açıdan önemli olup olmadığının üzerinde durulmaksızın soyut bir hak çizelgesi sunulamaz.⁴⁴⁵

⁴⁴² Taylor, **Tanınma Politikası**, ss. 46-55; Charles Taylor, **Modernliğin Sıkıntıları**, Çev. Uğur Canbilen, 3. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017, ss. 36-39.

⁴⁴³ Jeffrey Friedman, "The Politics of Communitarianism", **Critical Review**, Vol. 8, No. 2, 1994, s. 298.

⁴⁴⁴ Sandel, **Liberalizm ve Adaletin Sınırları**, s. 220.

⁴⁴⁵ Sandel, **Liberalizm ve Adaletin Sınırları**, ss. 8-10.

Sandel, bireylerin üzerinde ve hatta ötesinde yer tutan toplumsallık fikrini inkar eden liberallerin hak temelinde bir etik düşünce önerdiklerini belirterek toplumsal amaçlarla çatışması durumunda bile bireyin hak taleplerinin yeğlenmesini eleştirmektedir.⁴⁴⁶ Sandel liberallerin bireysel hakları temel almasını eleştirdiği makalesinde “hakların koz olması” ifadesini kullanarak Dworkin’i hatırlatır ve özerk bireylerin yalnızca kişisel haklarıyla ilgilenip kendi davranışlarından dolayı sorumluluk duygusu hissetmesinin “prosedürel bir cumhuriyete” denk düştüğünü ileri sürer. Buna göre bireyler, haklardan önce var olan toplumsal yükümlülüklerle ve uzlaşım sal yasalarla kendilerini bağılı hissetmeyeceklerdir. Halbuki liberal hegemonyanın geçerli olduğu günümüzün toplumsal yaşamı dahi bu tür ödev ve yasalarla çepeçevre kuşatılmış, bireylerin kamusal amaç etrafında örgütlenme imkanları ellerinden alınmıştır.⁴⁴⁷ Bu bağlamda komüniteryan düşünce hak temelli etiğin yerine ödev ve kamusal amaçları önceleyen sonuçsalci etiği koymaktadır.

Walzer ise adaletin felsefi bir tartışma olmadığını, kültürel bir yorumlama meselesi olduğunu iddia eder. Adaleti bir dağıtım sorunu olarak kavrayan düşünür, her topluluğun kamusal iyilerin dağıtımının nasıl gerçekleştirilirse eşitliğe uygun olacağını belirleyecek kurum ve pratiklere sahip olduğunu iddia eder.⁴⁴⁸ Adalet teorisini Dworkin ve Rawls’un tam zıddında konumlandıran Walzer refah, iktidar, saygı, dostluk gibi pek çok toplumsal değerin farklı adalet alanlarında (örneğin sağlık, hizmetleri, kültürel faaliyetler, siyasi iktidar vs.) farklı usul ve esaslar doğrultusunda dağıtılacaklarını belirtir. Bu bakımdan evrensel bir adalet olamayacağı gibi genel geçer, soyut bir hak tanımı da verilemez. Farklı tikelci kültürel çevrede yaşayan insanların hangi kurallar üzerinde mutabakata vardıklarıyla ilgilenilmelidir.⁴⁴⁹ Dworkin, Walzer’in adalet anlayışını özellikle iki açıdan eleştirir: Birincisi, adaleti kültürel çerçeveye ilişkilendirmek göreceliliği ve şüphecililiği onaylamaya yol açacak, toplumlardaki adaletsiz pratiklerin sorgulanmasının önünü kesecektir. İkincisi, farklı adalet alanlarının karmaşık bir eşitlik anlayışıyla düzenlenmesi bunlar arasındaki etkileşimi yadsımak anlamına gelecektir, halbuki toplumsal yaşamda birbirine değmeyen alanlar söz konusu değildir, örneğin

⁴⁴⁶ Sandel, **Liberalizm ve Adaletin Sınırları**, ss. 91, 168.

⁴⁴⁷ Sandel, **The Procedural Republic and the Unencumbered Self**, ss. 95-96.

⁴⁴⁸ Kymlicka, **Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş**, ss. 295-296.

⁴⁴⁹ Çağlar, **Farklılıklar ve Tanınma Talepleri Karşısında Liberal Kavram ve İlkelerin Değerlendirilmesi**, ss. 86-88.

ekonomik gücün dağıtımı ile siyasi rekabetin gerçekleştiği koşullar arasında doğrudan ilişki kuruludur.⁴⁵⁰

Haklara karşı en sert eleştirisi MacIntyre'dan gelmiştir. MacIntyre Aydınlanma felsefesinden miras kalan ve haklar bildirgelerinde yansımaları bulunan doğal hak anlayışını kabul etmenin cadılara veya tek boynuzlu atlara inanmaktan hiçbir farkı olmadığını ifade eder. Doğal hakları kendi kendini ispat eden apaçık hakikatler olarak görmenin felsefi bir gerekçelendirme mahiyeti taşımadığını düşünen yazar için “ortak iyi” dışında başvurulacak hiçbir argümanın toplumsal yaşamı inşa etmesi mümkün değildir. Birey ancak ortak iyiyi hedefleyen bir toplumsallıkta en üstün iyiye ulaşabilir.⁴⁵¹ MacIntyre için topluluk, paylaşılan ortak bir ideal temelinde müşterek bir ahlaki yaşamı sürdürmeyi arzulayan insanların oluşturduğu birliktir. Oysa bu birliğin karşısında liberal çoğulculuk, farklı iyi yaşam anlayışları karşısında tarafsızlığını ilan eder; bu nedenle liberal adalet kavramsallaştırmaları kaçınılmaz surette boşluğa düşerek nihilizme varacaktır. MacIntyre açısından Nietzscheci güç istenci ile Aristotelesçi erdem etiği arasında üçüncü bir yol yoktur, toplumun ortak iyiden vazgeçerek soyut, tarafsız adalet idesini benimsemesi politikanın güç mücadelesine dönüşmesini beraberinde getirmektedir.⁴⁵²

MacIntyre, Dworkin'in anayasayı ahlaksal bir okuma ile sunma çabasının da anlamsız olduğunu ileri sürer. Düşünüre göre modern toplumlar siyaset tutarlı ve gerçek bir ahlaki konsensüsü hedeflemez. Bunun yerine devlet aygıtı bürokratik araçlar kullanarak çeşitli kurumsal düzenlemeleri hayata geçirir. Dolayısıyla ortak iyiden vazgeçmiş bir toplumda temel yapı, toplumsal çatışmaları bastırmak ve tarafları uzlaştırmak gibi minimalist bir amacın dışına çıkamayacaktır.⁴⁵³ Dworkin'in hukuku devletin cebir gücünü gerekçelendirmeye yönelik normatif iddia üzerinden değerlendirmesi MacIntyre için olumsuzlanması gereken bir idealdir ve başarısızlığa uğraması kaçınılmazdır.

Charles Taylor'ın tanınma politikası ise devletin tarafsızlığı tezinin eleştirisinde önemli başvuru kaynaklarından biri olarak görülmektedir. En genel

⁴⁵⁰ Ronald Dworkin, “To Each His Own”, *The New York Review of Books*, 14.04.1983, <https://www.nybooks.com/articles/1983/04/14/to-each-his-own/> Erişim Tarihi: 05.03.2022.

⁴⁵¹ MacIntyre, *Erdem Peşinde*, ss. 157-161, 19.

⁴⁵² Gaus, *Siyaset Kavramları ve Siyaset Kuramları*, ss. 393-398.

⁴⁵³ MacIntyre, *Erdem Peşinde*, ss. 512-514.

anlamıyla devletin tarafsızlığı ilkesi, kamu görevlilerinin hukuki dökümanları ve kamusal politikaları gerekçelendirirlerken herhangi bir tikelci iyi yaşam anlayışına başvurmaması anlamını taşımaktadır. Devlet, bireylerin kendi iyi yaşam anlayışlarını geliştirebilme kapasitelerini güvence altına almalı, bu iyi yaşam anlayışlarının takip edilebilmesi için haklara ve kaynaklara adil şekilde erişilebilmesini sağlamalıdır. Tarafsızlık tezinin karşısındaki mükemmeliyetçi tez ise hak, kaynak ve erdemlerin dağıtılmasında en tatmin edici amaca yönelmiş iyi yaşam anlayışının kriter alınması gerektiğini kabul etmektedir.⁴⁵⁴

Taylor'ın düşüncesi uyarınca, Dworkin'in de aralarında bulunduğu liberaller bireylerin yaşamdaki amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için toplumsal ilişkilerin adalet, karşılıklılık ve eşitlikçilik ilkeleri temelinde kurulması gerektiğini ileri sürerler. Bu bakımdan, liberal toplumda bireysel yaşamların yöneldiği amaçlar hususunda hiçbir maddi görüşün benimsememesi gerekmektedir. Halbuki bir toplumun herhangi bir iyi yaşam tanımını kamusal politika haline getirmesi ve bu çerçevede örgütlenip işbirliği geliştirmesi devletin yurttaşlarına eşit muamelede bulunma yükümlülüğünü ihlal etmeyebilir. Taylor'a göre Kantçı liberalizmin biçimsel/soyut eşitlik anlayışı kültürel, tikelci toplulukların kimliklerini dışavurmalarının önünde engel teşkil eder ve farklılıkları dışlar. Kimliklerin tanınması ve varlığını sürdürmesi için devletlere pozitif yükümlülükler getirilmesi gerektiğini ifade eden Taylor, Dworkin gibi evrenselci-prosedürel hak liberallerinin bireysel özerkliği en yüksek iyi haline getirirlerken topluluk değerlerinin ve politik katılımın kendi başına bir amaç olduğunu ıskaladıklarını belirtir.⁴⁵⁵

1.2.2.4. Yurttaş Cumhuriyetçiliği

Komüniteryanizmin demokratik teorideki yansıması yurttaş cumhuriyetçiliği (*civic republicanism*) olmuştur. Yurttaş cumhuriyetçileri, Rousseau ve Tocquevilleci demokratik teoriyi günümüzün modern sonrası/geç kapitalist toplumları için güncellemişlerdir.⁴⁵⁶ Kamusal yaşama aktif katılım, topluluk değerleri ve sosyal

⁴⁵⁴ Will Kymlicka, "Liberal Egalitarianism and Civic Republicanism: Friends or Enemies?", **Debating Democracy's Discontent: Essays on American Politics, Law, and Public Philosophy**, Ed. Anita L. Allen/Milton C. Regan, Oxford: Oxford University Press, 1998, ss. 133-136.

⁴⁵⁵ Taylor, **Tanınma Politikası**, ss. 46-93; Ruth Abbey/Charles Taylor, "Communitarianism, Taylor-Made: An Interview with Charles Taylor", **The Australian Quarterly**, Vol. 68, No. 1, 1996, ss. 3-4.

⁴⁵⁶ Delanty, **a.g.e.**, s. 88.

ilişkiler sayesinde edinilen kimlik ile dil yurttaş cumhuriyetçiliği için vazgeçilemez önemdedir. Cumhuriyetçi komüniteryan teze göre demokratik topluluk; bireylerin aile, dini örgütlenmeler, yerel kuruluşlar, dernekler, sivil toplum gibi birimlerde bir araya gelerek bütünleşmesi ve kamusal özerkliğin geliştirilmesiyle ilgilidir. Berlin'in pozitif özgürlük kavramsallaştırmasını öne çıkaran cumhuriyetçiler, topluluğun kendi kendini yöneten bağımsız politik birim olmasını hedeflerler. Halbuki refah rejimlerinde bürokratikleşme ve merkezileşme aşırı boyutlara yükselmiş, yerel topluluklar zayıflarken bireyler de demokratik süreçlere yabancılaşmışlardır.⁴⁵⁷

Barber'ın güçlü demokrasisinde başlangıç noktasını bireysel çıkarların sabit/verili değil refleksif şekilde kurulduğu varsayımı yer alır. Politik katılım, iletişim içerisindeki toplulukta yurttaşların birbirlerini etkileyerek dönüştürmesini amaçlamaktadır.⁴⁵⁸ Demokrasiyi “yaşam biçimi” olarak yorumlayan yazar, kavramın siyasi liderler arasındaki rekabet şeklinde tanımlanmasını eleştirerek demokrasilerin aktif yurttaşlara ve yurttaşlık erdemlerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyduğunu ifade eder.⁴⁵⁹

Sandel için de cumhuriyetçi demokrasi, öz-yönetim idealinin yitirilmesi ve topluluğun yozlaşması meselelerini sorunsallaştırmaktadır. Cumhuriyetçi teorinin değerler ve amaçlar karşısında tarafsız kalamayacağını belirten düşünür, topluluğun ahlaki bağla birbirine bağlanması ve ortak iyinin yurttaşlar arasında müzakere edilmesi gerekliliğini savunur.⁴⁶⁰ Yurttaşlık erdemlerinin paha biçilmez değerde olduğunu vurgularken bunun için özellikle kamusal alan kavramını öne çıkarır. Kamusal alanda yurttaşlar müşterek bir dil ve ahlakilik içerisinde topluluk duygusunu deneyimlemelidirler.⁴⁶¹ “Hafıza toplulukları” kavramını ortaya atan Robert Bellah da ancak müşterek bir dile ve etnokültürel kimliğe sahip bireylerin dayanışma değerini ileri götürebileceklerini iddia eder. Birbirlerini hiç tanımasalar dahi ortak hafızaya dahil olan kimseler geçmiş deneyimlerde yerleşikleşmiş ideal ve

⁴⁵⁷ Daniel Bell, “Communitarianism”, **The Stanford Encyclopedia of Philosophy**, Ed. Edward N. Zalta, 2020, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/communitarianism/> Erişim Tarihi: 30.12.2021.

⁴⁵⁸ Phillips, **a.g.e.**, ss. 159-160, 171.

⁴⁵⁹ Benjamin Barber, **Güçlü Demokrasi: Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995

⁴⁶⁰ Sandel, **America's Discontent**, ss. 3-6.

⁴⁶¹ Taşgetiren, **a.g.e.**, ss. 196-197.

özlemleri geleceğe taşımak bakımından sorumluluk duygusu taşırlar.⁴⁶² Yurttaşların politik sorumluluğu Dworkin'in demokratik teorisinde de yankısını bulurken onun "ilke topluluğunda" ortak dil anayasa ve haklar düzeyinde kurulur. Böyle bir politik toplulukta ise etnokültürel kimlik veya geçmişe vurgu yapılması gerekmez.⁴⁶³

Özgürlük ve eşitliğin değerinin korunmasında biçimsel hakların varlığını yetersiz gören bu yaklaşım uyarınca devletin yetkileri ile bireysel özgürlükler arasında gerilim bulunduğunu düşünmek hatalıdır. Klasik cumhuriyetçiliğin çağdaş temsilcilerinden İngiliz tarihçi Skinner'a göre, Dworkin'in hakları koz gören liberal teorisinde bireysel haklar ile toplumsal ödevler arasında öncelik-sonralık ilişkisi kurularak bir karşıtlık oluşturulmaktadır. Halbuki toplumsal ödevlerin yerine getirilmediği bir toplumsallıkta bireysel hak ve özgürlüklerin garanti altına alınması mümkün değildir. Özgürlüklerin genişletilmesi, kamu yararı idealini her şeyden üstün ilke kabul etmeye bağlıdır.⁴⁶⁴

Yurttaş cumhuriyetçiliği ahlaki çoğunlukçuluğa karşı güvence oluşturabilecek hak ve adalet kavramlarından vazgeçerek yerlerine bütünleşmeci hayırseverlik, kardeşlik değerlerini koyduğu ölçüde çoğulcu demokratik toplumlar açısından muhafazakâr tona bürünür. Bu durumda hoşgörüsüzlük ve baskıcılık sorunuyla yüzleşilmelidir.⁴⁶⁵ Politik topluluğu komüniteryanlara kıyasla daha inceltilmiş bir kardeşlik kavramı üzerinden düşünmeyi sürdürecektir olan Dworkin için liberal teori bu gerilime düşmekten kaçınmalıdır.⁴⁶⁶

1.2.2.5. Ortak Noktalar, Yakınlaşmalar ve Dworkin'in Komüniteryanlarla Etkileşimi

1980 ve 1990'lı yıllara damgasını vuran liberalizm-komüniteryanizm tartışması her iki tarafın da düşüncelerini olgunlaştırıp birbirlerini dönüştürmeleri açısından

⁴⁶² Bell, a.e.

⁴⁶³ Dworkin, *Hukukun Hükümranlığı*, ss. 253-254.

⁴⁶⁴ Quentin Skinner, "Adalet, Kamu Yararı ve Özgürlüğün Önceliği Üzerine", *Liberaller ve Cemaatçiler*, Ed. Andre Berten/Pablo da Silveira/Herve Pourtois, Ankara: Dost Kitabevi, 2006, ss. 177-185.

⁴⁶⁵ Amy Gutmann, "Communitarian Critics of Liberalism", *Debates in Contemporary Political Philosophy: An Anthology*, Ed. Derek Matravers/Jon Pike, New York: Routledge, 2003, s. 189; Chantal Mouffe, "Democratic Citizenship and the Political Community", *Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community*, Ed. Chantal Mouffe, London: Verso, 1992, ss. 227-228.

⁴⁶⁶ Dworkin, *Hukukun Hükümranlığı*, s. 259.

müthiş bir katkı sağlamıştır. Eşitlikçi liberaller neo-muhafazakarlardan ve sağ-liberallerden gittikçe uzaklaşırken sosyal adalet sorununa daha fazla eğilmiş, ayrıca kamusal iyi, topluluğun önemi gibi konularda komüniteryanlarla daha yoğun diyalog geliştirmişlerdir. Kimi komüniteryan teorisyenler de topluluk karşısında bireysel hak ve özgürlüklerin öneminin yadsınmamasını daha sarıh bir şekilde kabul etmişlerdir.⁴⁶⁷

Komüniteryan eleştirinin üç boyutu olduğuna dikkat çeken Caney, ilk iki başlıkta taraflar arasında hakiki bir çatışma olmadığını iddia etmektedir.⁴⁶⁸ Komüniteryanizmin betimleyici boyutu, insanın toplumsal bir varlık olduğu ve kimliğinin topluluk tarafından belirlendiği şeklindedir. Bunun karşısında liberaller özerkliği vurgulasalar da bireyin toplumsal ilişkilerden tamamen bağımsız olduğunu ileri sürmezler. Rawls'un orijinal pozisyon düşüncesi bireylerin tarih dışı, köksüz bir benlik taşıdıklarını göstermez, fakat benliğin ve duygulanımların hakları etkilememesini amaçlar. Yine Dworkin de dünyanın birbirine karşılıklı olarak bağlı (*interdependent*) bireylerden oluştuğunu düşünmektedir. Liberal özerklik değeri Caney'in gösterdiği üzere komüniteryanların iddia ettiği gibi kültürü tamamen dışarıda bırakmaz. Dworkin, bireyin yaşamını nasıl idame ettireceği hususunda yargıda bulunurken yeterli koşullara erişebilmesinin ve seçimde bulunmasının anlamlı hale gelebilmesi için gelişmiş bir kültürel yapının önemli olduğunu söyleyecektir.⁴⁶⁹

Komüniteryan eleştirinin bir diğer boyutu normatif iddia içermektedir. Normatif boyuta göre liberaller bireyci idealleri desteklemekte ve topluluk değerlerini, yurttaşlık kültürünü ihmal etmektedirler. Caney bu önermenin de abartılı olduğunu düşünmektedir. Liberaller, toplulukçu ideallerin ahlaki homojenliği, çeşitlilik karşıtı ulusal politikaları, farklılıkları marjinalize edici muhafazakâr tutumları meşrulaştırdıkları ölçüde karşısında yer alırlar. Fakat bireysel ahlak ile politik ahlakı birbirinden tamamen ayırmayan ve iyi yaşama ilişkin yanıtlar verme amacı taşıyan kapsamlı liberal teorilerde (Dworkin, erken Rawls) topluluğa değer verildiği ve bireylerin toplumsal ödevlerle yükümlü oldukları söylenmektedir. Keza yurttaşlık kültürü bakımından da liberaller cumhuriyetçi özgürlüğün ve politik

⁴⁶⁷ Delanty, **a.g.e.**, s. 82.

⁴⁶⁸ Simon Caney, "Liberalism and Communitarianism: A Misconceived Debate", **Political Studies**, Vol. XL, 1992, s. 273.

⁴⁶⁹ Caney, **a.g.m.**, ss. 274-282.

yaşama katılımının liberal toplumda sağlanabileceğini, müzakereci demokrasinin liberalizmin temelleriyle bağdaşır olduğunu iddia etmişlerdir.⁴⁷⁰ Yurttaşlık erdemleri ve tikelci kimlikler, bireylerin ahlaki failliğini koruyarak adalete dair yükümlülüklerini yerine getirmelerini teşvik ederse liberal eşitlikçilik ile cumhuriyetçi komüniteryanizm arasında çatışma yaşanmayacaktır.⁴⁷¹

Caney, komüniteryanizmin yalnızca meta-etik boyutunun liberalizmle uyuşmamakta olduğunu kaydetmektedir. Buna göre Walzer gibi komüniteryanlar, ahlaki ilkeleri topluluğun paylaştığı anlayışla (*sharing understanding*) açıklamaktadırlar. Ahlaki yargıların tarihsel, uzlaşımsal, geçici bir doğruluk iddiası barındırdığını varsayan bu yaklaşım tarih, zaman ve mekan üstü ahlaki önermelerin geçersiz olduğunu dile getirmektedir. Kültürel göreceliği onaylayan bu tez, Dworkin'e göre adaletin ne olduğuna ilişkin endişelenme duygumuzu elimizden almaktadır. Adaletin ne olduğuyla ilgilenmek Dworkin için sahip olduğumuz en önemli toplumsal pratiktir ve liberallerin komüniteryan eleştirinin bu boyutunu benimsemeleri mümkün gözükmemektedir.⁴⁷² Dworkin, toplulukların uzlaşımsal etik ve ahlaki pratiklerin doğruluk veya yanlışlığının test edilebilmesinde üstün bir otorite olarak yine geleneğin gücüne başvurulmasını temelsiz bir nesnellik arayışı olarak görür. Birey, kültür ya da topluluk tarafından yaratılmış ve onun çizdiği sınırlar dahilinde düşünmeye mahkum edilmiş bir varlık değildir. Bunun yerine birey, bu kültürel ve geleneksel normları eleştirel bir sorgulamaya tâbi tutan, onlar hakkında yargıda bulunarak nesnellikleri konusunda sonuca varan bir fail olarak değerlendirilmelidir.⁴⁷³

Liberal teorisyen Gutmann'a göre ise komüniteryan eleştiri liberalizm için yapıcı potansiyel taşıdığı ölçüde dikkate değerdir. Buna göre liberaller, bireysel hakları ihlal etmemek koşuluyla yerel toplulukların değerini koruyabilirler. Demokratik prosedürlere uyularak alınması halinde toplulukların ahlaki, kültürel taleplerinin karşılanabileceğini düşünen yazar bu taleplerin bireysel özerklikle çelişmeden farklı bağlamlara uyarlanabileceğini belirtir.⁴⁷⁴ Dworkin için komüniteryanizmin hukuku bireysel haklardan arındırarak açıklayan ve en iyi

⁴⁷⁰ Caney, **a.g.m.**, ss. 282-285.

⁴⁷¹ Kymlicka, **Liberal Egalitarianism and Civic Republicanism: Friends or Enemies?**, s. 138.

⁴⁷² Caney, **a.g.m.**, ss. 285-288.

⁴⁷³ Dworkin, **Sovereign Virtue**, ss. 221-222.

⁴⁷⁴ Gutmann, **Communitarian Critics of Liberalism**, ss. 190-191.

yaşamın yalnızca müşterek standartlar altında yaşanan bir yaşam olduğunu iddia eden formları kabul edilemez niteliktedir.⁴⁷⁵

Kymlicka, liberal ve komüniteryan teorisyenler arasındaki uzlaşma girişiminde Rawls'un komüniteryan eleştiriye yanıt olarak revize ettiği politik liberalizm anlayışının dikkat çekici olduğunu belirtir. Bireylerin kamusal olmayan kimliklerinde farklı topluluk değerlerini benimseyebileceklerini, ancak yurttaş olarak kamusal kimlik taşıırken politik ahlaklığı hedefleyen liberal ilkelerin desteklenmesi gerektiğini söyleyen Rawls, komüniteryan eleştiriye bu sayede bertaraf etmeyi hedefler.⁴⁷⁶ Rawls başlığında tartışıldığı üzere Dworkin için bu ayrım kabul edilemez bir taviz sayılmalıdır. Dworkin ise komüniteryan eleştiriye kişisel ahlak ile politik ahlak arasında bağlantısallık bulunduğunu ve politik topluluğun bireyin gelişimi bakımından değerli olduğunu kabul ederek aşmaya çalışır.

James Fleming ve Linda McClain, Dworkin'in liberal adalet anlayışına dayalı kapsamlı ahlak teorisinin dört açıdan Michael Sandel'in yurttaş cumhuriyetçiliğiyle benzerlik gösterdiğini tespit ederler.⁴⁷⁷ Birincisi, Dworkin liberal devletin kurucu ilkesi olarak tarafsızlığı reddetmekte ve Rawls'un iyi yaşam ile adalet soruları arasında kurduğu kopukluk tezini eleştirmektedir. İkinci olarak, Dworkin topluluk teorisini oluştururken iyi yaşam ile iyi yönetim soruları arasındaki ilişkiyi holistik bir yaklaşımla kavramaktadır. Üçüncüsü, Dworkin'in benimsediği Aristotelesçi mücadele etiği anlayışı kronolojik değil ama öyküsel bir benlik içermektedir. Son olarak Dworkin, "hakları ciddiye almak" kadar "sorumlulukları da ciddiye almak" gerektiğini ifade eder ve bireylerin haklarını sorumlu bir şekilde kullanmasında devletin aktif rol oynayabileceğini düşünür.⁴⁷⁸ İkinci bölümde Dworkin'in liberalizm teorisi incelenirken bu benzerliklere değinilecek ve düşünürün topluluk anlayışının komüniteryanlarla kurduğu ilişkinin boyutları soruşturulacaktır.

⁴⁷⁵ Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, s. 507.

⁴⁷⁶ Kymlicka, **Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş**, s. 333.

⁴⁷⁷ James E. Fleming/Linda C. McClain, "Dworkin's Perfectionism", **Boston University School of Law Public Law & Legal Theory Working Paper**, No. 15-45, 2015, ss. 4-6.

⁴⁷⁸ Ronald Dworkin, **Life's Dominion: An Argument about Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom**, New York: Borzoi Books, 1993, s. 150.

2. RONALD DWORKİN'İN TEORİSİ VE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

2.1. Dworkin'in Felsefesinin Temel Sütunları

2.1.1. Değerlerin Bütünlüğü

Isaiah Berlin, Antik Yunan şairlerinden Archiloschus'un "*Tilki pek çok şey bilir, ancak kirpi büyük, tek bir şey bilir*" mısrasını yorumlayarak entelektüel kirpiler ile tilkiler arasında ayrım yapar. Tilkinin birbiriyle ilgisiz, yer yer çelişkili, tekil bir vizyona sığmayan, geniş bir deneyimler ve nesneler çeşitliliğine yayılan bakış açısı karşısında kirpi her şeyi tek bir kuşatıcı sistem ışığında değerlendirerek meselelere bütüncül bir yaklaşım sunar ve incelediği konularda birleştirici ilkelerin peşine düşer.⁴⁷⁹ Dworkin kendisini yaşadığı çağda modasının geçmiş olduğundan dem vurmakla birlikte entelektüel kirpi olarak görmektedir.⁴⁸⁰

Dworkin hukuk, siyaset ve ahlak konularını birbirinden bağımsız norm sistemleri veya farklı disiplinlerin uğraşı haline gelmiş teorik çalışma alanları olarak incelemeye tâbi tutmaz. Kavramları yorumlayarak bütünlük içerisinde değerlendiren ve birbiriyle bağlantılar kuran düşünür, etik, ahlak, politika ve hukuku "bir büyük fikir" etrafında inşa etmektedir. Dworkin'in demokratik devlet ve topluluk anlayışında "kirpice" olan büyük fikri eşitlik ilkesidir, daha spesifik olarak belirtmek gerekir ise eşit ilgi ve saygı hakkıdır. Dworkin, değerlerin göreceliliği ve çoğulculuğunu reddederek tüm değer anlayışlarının bütüncül bir şema halinde resmedilebilmesi gerektiğini savunur.⁴⁸¹

2.1.1.1. Genel Hukuk Teorisinde Kural-İlke Birlikteliği

Erken dönem eseri Hakları Ciddiye Almak'ta (*Taking Rights Seriously-TRS*) genel bir hukuk teorisi geliştirmeyi amaçladığını ifade eden Dworkin, böyle bir teorinin hem kavramsal (*conceptual*) hem normatif boyutlara sahip olması

⁴⁷⁹ Berlin, Kirpi ile Tilki, ss. 201-202; Isaiah Berlin/Ramin Jahanbegloo, **Isaiah Berlin'le Konuşmalar**, 2. Baskı, Çev. Zeynel Abidin Kılınç, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 183-185.

⁴⁸⁰ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, ss. 1-2.

⁴⁸¹ Dragica Vujadinović, "Ethics and Morality in Dworkin's Political Philosophy", **25th IVR World Congress: Law Science and Technology**, No. 98, 2012, ss. 2-3.

gerektiğini ifade eder.⁴⁸² Buna göre bir hukuk teorisi, hukuk pratiğine dahil olan katılımcıların (yasa koyucu, yargıç ve yurttaşın) bakış açısından olması gerekene ilişkin vizyon sunabilmeli, devletin zor gücünü haklılaştırabilmelidir.⁴⁸³ Hukuk disiplini yalnızca kavramların mantıksal analiziyle ilgilenmekle kalmaz. İktidar ve onun zorlayıcı gücünü haklılaştırma iddiası taşıyan normatif hukuk teorisi, politika ve ahlak felsefesiyle bütünleşik şekilde kurulmalıdır. Böyle bir teoride insan doğası veya ahlaki nesnellik hakkında felsefi gerekçelendirmelere başvurmak kaçınılmaz olacaktır.⁴⁸⁴

Shapiro'nun da belirttiği üzere, Dworkin'in hukuk teorisinde yasallık yalnızca sosyal olgular ve konvansiyonlarla açıklanamaz, aynı zamanda hukukun içeriğinin kaçınılmaz şekilde ahlaki ilkeleri de kapsadığı düşünülür.⁴⁸⁵ Dolayısıyla hukuki meseleler aynı zamanda ahlaki problemlere dönüştürülür. Dworkin için hukuk düzeni sınırlı sayıdaki kurallardan öte normatif ölçüt ve unsurlar içermektedir, yargıçlar hüküm verirken ahlaki ilkelere dayanmaktadırlar.⁴⁸⁶ Buna göre yargıçlar bir toplumsal yapı olarak hukukun ne olduğunu betimlemekle yetinmeyeceklerdir, aynı zamanda hukuku ahlaki bir bağlama oturtturarak onu anlamaya, kapsamlı ilke ve amaçlarla ilişkili hale getirmeye çalışacaklardır.⁴⁸⁷ Gelişmiş hukuk sistemlerinde, kuralların yanı sıra adalet ve hakkaniyet değerlerini gerçekleştirmek amacına dönük kimi ilkeler kurumsallaşır, bu ilkeler sayesinde hukuk ile ahlak arasında zorunlu bir içsel bağ kurulur.⁴⁸⁸

Dworkin'in hukuki kurallar ve hukuk sistemine içkin ilkeler bütünlüğünde gelişen erken dönem hukukbilim düşüncesi, çağdaş analitik hukuki pozitivizmin en önemli temsilcilerinden H. L. A. Hart'ın eleştirisine dayanmaktadır.⁴⁸⁹ Hart, hukuki

⁴⁸² Dworkin, **Taking Rights Seriously**, ss. xii-xiii.

⁴⁸³ Nye, **a.g.m.**, s. 253.

⁴⁸⁴ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, ss. vii-ix.

⁴⁸⁵ Shapiro, **a.g.m.**, s. 23.

⁴⁸⁶ Bernd Rüthers/Christian Fischer/Axel Birk, **Hukuk Teorisi**, Çev. İlyas Doğan/Rukiye Aldudak/Huri Eyman Aydın, Ankara: Astana Yayınları, 2020, s. 290.

⁴⁸⁷ Fernanda Pirie, **Hukuk Antropolojisi: Kabile, Kadı, Yargıç**, Çev. Sedat Erçin, İstanbul: Fol Kitap, 2022, s. 33.

⁴⁸⁸ Üskül, **a.g.e.**, ss. 156-157.

⁴⁸⁹ Burada çağdaş hukuk felsefesine damgasını vurmuş Hart-Dworkin tartışmasının ayrıntılarına girilmeyecek, yalnızca Dworkin'in hukuk ve ahlak normlarını tek bir sistem olarak görme yaklaşımının, kariyerinin başlarında hukuki pozitivizme yönelttiği eleştirilerinden başlayan bir düşünsel tutarlılığın sonucu olduğu gösterilecektir. Dworkin'in Hart'a yönelttiği eleştirilere karşılık Hart'ın savunması ve teorisini gözden geçirerek hukuk sistemlerinin ahlakiliği sınırlı da olsa içerebileceğini kabul etmesi bakımından bkz. H. L. A. Hart, "Postscript", **The Concept of Law**, Second Edition, New York: Oxford University Press, 1994, ss. 238-276. Dworkin'in eleştirilerinin

dilin açık dokuluğu (*open texture*) gereğince her koşulda hukuki olay vuku bulmadan evvel bu olayın çözümüne dair bir kural bulunamayabileceğini, kimi durumlarda da kuralların vakalarla ne derece eşleşip eşleşmediğine ilişkin yarı gölge (*penumbra*) alanlar mevcut olduğunu belirtmektedir. Hart'a göre kuralların yetmediği veya uymadığı bu hallerde yargıçların takdir yetkisi kullanarak karar vermeleri gerekecektir.⁴⁹⁰ Oysa takdir yetkisi söz konusu olduğunda ortaya iki önemli sorun çıkar. Birincisi, yargıçlar seçimle işbaşı yapan yasa koyucular olmadıklarına göre hukuk yaratmaları anti-demokratiktir ve yasama görevini üstlenmeleri kuvvetler ayrılığını ihlal eder. Bunun yanı sıra, yargıçlar yarattıkları kuralı geçmişe etkili olarak uygulamaktadırlar. Bu halde bireyler eylemde bulundukları sırada kendilerini sınırlamayan kurallarla mahkeme karşısında muhatap bırakılmaktadırlar. Dworkin bu durumda yargıçlara geniş takdir yetkisi tanınmasının öngörülemez hukuki yükümlülükler dayattığını ve hukukun açık dokusu argümanının yargılama faaliyetinin keyfiliğe yol açtığını düşünür.⁴⁹¹

Hart'ın hukuku kurallarla eşleştiren ve kuralların bulunmadığı alanda yargıçların geniş takdir yetksine izin veren pozitivist yaklaşımına karşılık Dworkin, bir davada uygulanacak hukuki kural bulunamadığında veya varolan kurallardan açıkça birisi seçilip olaya uygulanmadığı durumlarda yargıçların doğru hükmü elde edebilmek için hukuk sistemi içerisinde gömülü halde bulunan ilkelere başvurmaları gerektiğini iddia eder. Dworkin'e göre hukuk, boşluksuz bir ağ gibidir. Buna göre yargıçlar, hukuki meselelerde toplumun hukuki yapısının kurumsal tarihi ışığında adaletin gerektirdiği ilkeleri bulmalı ve bu ilkelerin olaydaki ağırlıklarını göz önüne alarak kararlarını meşrulaştırmalıdır.⁴⁹² Dworkin için hukuki ilkelerin varlığı tanıma kuralında yer almalarına bağlı değildir, ilkeler hukuk sistemi içerisinde ve politik topluluğun kültüründe yavaş yavaş gelişerek hukuk sisteminde dikkate alınacak bir ağırlığa ulaşırlar.

ardından hukuki pozitivistler sert/dışlayıcı ve yumuşak/kapsayıcı pozitivism olmak üzere iki cepheye bölünmüşlerdir. Hart'ın da dahil olduğu yumuşak pozitivism, eğer bir hukuk sistemindeki üstün veya meşruiyeti tayin eden normlarda açıkça ahlaki kriterlere atıf yapılıyorsa, hukuk normlarının varlığı veya içeriklerinin tayininde ahlakın etkisini kabul etmektedir. Sert pozitivistler ise hukuki kuralların varlığı veya içeriğinin belirlenmesinde ahlaki standartların hiçbir şekilde rol oynayamayacağını ileri sürerler. (Yahya Berkol Gülgeç, "Akıl Temelli Normativite Teorileri ile Hukuki Pozitivizmin Bağdaştırılması", (Doktora Tezi), **Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Bursa, 2020, ss. 17-18.)

⁴⁹⁰ Arıkan, **a.g.e.**, ss. 13-14; Türkbağ, **Kanıtlanamayanı Kanıtlamak**, s. 77.

⁴⁹¹ Arıkan, **a.g.e.**, s. 25.

⁴⁹² George C. Christie, "Dworkin's "Empire"", **Duke Law Journal**, Vol. 1987, No. 1, 1987, ss. 158-159.

İlkeler, birbirleriyle karşılaştırılıp dengelenebilecek veya birbirine tercih edilebilecek ağırlıklara ya da niteliklere sahiptirler. Yargıçların hukuk sisteminin bir parçası olan ilkeleri ortaya çıkarması mekanik bir faaliyet olarak irade meselesi değil, edimselliğe ilişkindir. Yargıç, içinde bulunduğu zaman içerisinde toplumu, en iyi açıklayacak hukuk, siyaset ve adalet teorisinin ne olduğunu inşa edecektir.⁴⁹³ İlkelerin geçerliliği için sosyal olguların sınanması yeterli addedilemez, yürürlükteki yasalarla ve geçmişteki kararlarla bağdaşan bir siyasal ahlakın da teşhis edilmesi ve bunun en iyi yorumunun gerekçelendirilmesi önem arz etmektedir.⁴⁹⁴ İlkeleri hukuk sisteminin içinde kabul eden ve bunları kurucu bir yorumla yapılandırılması gereken değerler olarak gören Dworkin’in hukuk teorisi hukuku yorumsal bir anlayışla ele alacaktır.

2.1.1.2. Değer Bütünlüğü Bakımından Hukuki Yorum ve Gerekçelendirme

Dworkin, olgunluk dönemi eseri Hukukun Hükümlerliği’nde (*Law’s Empire, LE*) hukuk sistemindeki ilkeleri öne çıkaran yaklaşımını derinleştirerek “bütünlük olarak hukuk” tezini ortaya atmıştır. Esasında Dworkin’in kural-ilke bütünlüğündeki erken dönem eleştirisi hukuki pozitivizmi yıkacak bir nitelikten uzaktır ve pozitivizme karşı yapıcı bir eleştiri olarak yorumlanır. Fakat bütünlük olarak hukuk yaklaşımı ve “teorik ihtilaflar” argümanı ile birlikte artık onun eleştirisi pozitivizme yardımcı olabilecek, içkin bir eleştiri olmaktan çıkar ve tümüyle anti-pozitivist bir temele oturur.⁴⁹⁵

Dworkin, hukuka dair teorik anlaşmazlıklarla karşılaşıldığında ahlaki argümanlara başvurmak gerekeceğini belirtir. Hukuk metinlerinin içeriğinin ne anlama geldiği ve hukuki iddiaların temellerinin ne olduğuna dair sorular teorik anlaşmazlıklardır, bu sorularla karşı karşıya kalındığında yorum meselesi gündeme gelmelidir. Diğer bir anlatımla, yargıçlar önlerine gelen davalarda basit bir şekilde metnin anlamı veya geçerliliği konusunda olgusal tespitte bulunmazlar; uygulanacak hukukun ne olması gerektiği hususunda teorik bir tartışma yürütürler. Dworkin,

⁴⁹³ Yasemin Işıktaç, **Hukuk Felsefesi**, 7. Bası, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2021, ss. 340-343.

⁴⁹⁴ Arıkan, **a.g.e.**, s. 26.

⁴⁹⁵ Dennis Patterson, “Theoretical Disagreement, Legal Positivism, and Interpretation”, **Ratio Juris**, Vol. 31, No. 3, 2018, ss. 263-264.

kendi ifadesiyle, erken dönem eseri *TRS*'de “hüküm vermenin fenomenolojisini” vurgularken *LE*'de bir adım daha ileri atarak hukuku “yorumsal bir süreç” olarak resmetmiştir. Hukuki yorum faaliyeti ise yargıçların metni ve kurumsal tarihi en iyi şekilde gerekçelendirebilecek argümanları bulmasını gerektirmektedir.⁴⁹⁶

Hunt'ın da dikkat çektiği üzere, Dworkin'in yargılama teorisi olarak inşa ettiği hukukbilim anlayışının doğrulanabilmesi ve sağlam gerekçeler ortaya koyabilmesi ancak bir politika felsefesine dayanmasıyla mümkündür. Onun hukuk teorisinin en önemli erdemlerinden birisi politik ahlaka karşı duyarlı olmasıdır. Dworkin, hukuk pratiği ile siyasal haklılaştırma arasında bağlantı kurarak genel bir liberal topluluk teorisi geliştirmeyi hedeflemektedir.⁴⁹⁷ Buna göre hukuk teorisi, devletin zor kullanma gücünü gerekçelendirebilmelidir, bunun için de ahlaki alana ilişkin normatif temellendirmeler sunulmalıdır. Hukuki ve ahlaki meselelere ilişkin tartışma, ancak iktidarın cebir ve meşruiyete dair pratiklerini anlamamızı sağlayacak bir politika teorisinin içerisinden bakmayı gerektirir.⁴⁹⁸ Bu bağlamda, hukuki argümanların politik ahlaka ilişkin değerlendirici argümanlar olduğunu ileri sürecektir.⁴⁹⁹

Dworkin'in hukuk felsefesi doğal hukuk ile hukuki pozitivizm ikiliğini aşarak hukukbilime üçüncü bir yol önermektedir. Bir yandan hukuku kurallar bütününe indirgeyen ve ahlak ile bağıını kopartarak hukukun sosyal bir olgu olarak ne olduğunu betimlemekle yetinen pozitivist tezi, diğer yandan da hukuki normların geçerliliğini aşkın ve dışsal bir otoriteye dayandırarak açıklayan doğal hukuk öğretisini yetersiz ve hatalı bulmaktadır. Dworkin doğal hukukçularla ortaklaşacak şekilde hukuki ilkelerin varlığını öne sürer, bu ilkeleri içkinci bir yaklaşımla toplumun veya topluluğun temel yapısından çıkarsayarak pozitivizmin hukuku toplumsallıkta arama yaklaşımını sürdürmektedir.⁵⁰⁰ Dworkin'e göre hukuk ilkeleri verili bir hukuk sistemi ve siyasal kültürün içinde daima yerleşiktir. Böylece

⁴⁹⁶ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, ss. 12-13; Solum, **The Unity of Interpretation**, ss. 554-557; Türkbağ, **Kanıtlanamayanı Kanıtlamak**, ss. 121-125; Arıkan, **a.g.e.**, s. 37.

⁴⁹⁷ Alan Hunt, “Law’s Empire or Legal Imperialism?”, **Reading Dworkin Critically**, Ed. Alan Hunt, New York: Berg Publishers, 1992, s. 15.

⁴⁹⁸ Hillary Nye, “The One System View and Dworkin’s Anti-Archimedean Eliminativism”, **Law and Philosophy**, Vol. 40, No. 3, 2021, s. 253.

⁴⁹⁹ Stephen Guest, “Dworkin’s ‘One-Right-Answer’ Thesis”, **Problema: Anuario de Filosofía y Teoría del Derecho**, No. 10, 2016, s. 5.

⁵⁰⁰ Hart'ın takipçilerinden Leslie Green'e göre Dworkin, hukuku sosyal bir olgu olarak açıklamamaktadır. Green'e göre, Dworkin yalnızca ahlaki ilkelerin sosyal olarak inşa edildiğini söylememekte, normların gerekçelendirilmesiyle de ilgilenmektedir. Gerekçelendirme ise bir olay veya olgu değil, argüman mahiyetindedir. Krş. Leslie Green, “Introduction”, **The Concept of Law**, H. L. A. Hart, Third Edition, Oxford: Oxford University Press, 2012, s. xiii.

biçimselci ve hukuki geçerliliği kendinden menkul sayan düşüncenin karşısında konumlandığı gibi hukuki geçerliliği dışsal bir meşruiyet anlayışıyla ifade etmekten de kaçınmaktadır.⁵⁰¹

2.1.1.3. Tek Sistem Modeli

Dworkin, *Justice in Robes (JR)* eserinde, açıkça ilk kez, hukuk felsefesindeki geleneksel düşünceyi yetersiz bulduğunu, bunun yerine yeni bir teorik yaklaşım geliştirmeyi amaçladığını söyler. Dworkinci anti-ortodoks yaklaşıma göre hukuk ve siyaset, ahlakın şubeleridir, hukuk biliminin veya felsefesinin ilgilendiği sorular aynı zamanda insanların yaşamlarına dair nihai sözü söyleyen ahlaki sorulardır. Buna göre hukukun ne olduğunun belirlenmesinde adalet kavramı şüphesiz bir rol oynamaktadır.⁵⁰²

Esasında tüm kariyerine damgasını vuran bu yaklaşımını geç dönem çalışması olan *Justice for Hedgehogs*'ta daha bütüncül ve sistematik şekilde açıklamaya girişir.⁵⁰³ Nitekim Dworkin için bu eserin özellikle hukuk-siyaset-ahlak bütünlüğündeki felsefe okuması *LE* ile *JR*'nin mütemmim cüzüdür ve böylece felsefesini tamamlamaktadır. Burada Dworkin kişisel yaşamdan (etik) kişiler arası ilişkilere (kişisel ahlak), ardından da toplumsal-politik yapılarıdaki ahlakilik bağına (politik ahlak) geçiş yapıp teorisini bütünleştirerek nihayete erdirmiştir.

Etik teorisi, bireylerin kendi yaşamlarını değerli kılmaya ilişkin ödevleri olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Ahlak teorisi, bu ödevi yerine getirmeye çabalarken ötekinin de yaşamının eşit değerde olduğunu kabul ederek birbirimize nasıl davranmamız gerektiği sorusunu araştırmaya yönelmektedir. Politika teorisi, devletin bireylere adalet ve insan onuru ilkelerine riayet ederek muamelede

⁵⁰¹ Hunt, *Law's Empire or Legal Imperialism?*, s. 17; Ahmet Ulvi Türkbağ, "Hart-Dworkin Tartışmasının Ana Hatları", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı 28, 2011, s. 74.

⁵⁰² Dworkin, *Justice in Robes*, ss. 34-35. Dworkin *JR*'ye bir anekdot anlatarak başlar. Hocası ve Amerikan hukuk tarihinin önemli simalarından yargıç Learned Hand gençlik yıllarında, dönemin meşhur Yüksek Mahkeme üyelerinden ve hukuki realizmin kurucularından Oliver Wendell Holmes'u bir araçta görür ve arkasından "Adaleti uygulayın, yargıç (*Do justice, Justice!*)" diye seslenir. Holmes aracını durdurur, Hand'in olduğu yere yönelir ve kendisine "Bu benim işim değil!" diye yanıt verir. Dworkin, bu anekdot üzerinden yargıçların ahlaki inançlarının hukukun mahiyeti konusundaki yargıları üzerinde etki uyandırdığını iddia eden ve bunu tek-değer sistemi olarak sunan yaklaşımını açıklamaya koyulur. (Dworkin, *Justice in Robes*, s. 1.)

⁵⁰³ Imer B. Flores, "Ronald Dworkin's Justice for Hedgehogs and Partnership Conception of Democracy (With a Comment to Jeremy Waldron's 'A Majority in the Lifeboat')", *Georgetown Public Law and Legal Theory Research Paper No. 12-163*, 2010, ss. 67-68.

bulunmasını sağlayacak yöntem ve araçlar önermektedir. Hukuk teorisi ise, devletin yurttaşlarına karşı zor kullanma gücünü gerekçelendirebilecek ahlaki yorumu sunmayı hedeflemektedir. Hukuk teorisinin siyasi iktidarla kurduğu ilişki meşruiyet kavramı temelinde işlemektedir. Kantçı bir düşünür olarak Dworkin için hukuk siyasetin, siyaset de ahlak teorisinin kümesine dahildir.⁵⁰⁴

Dworkin'e göre hukuk, politik ahlakın alt dalıdır. Düşünür, hukuk ile ahlaki “tek sistem” olarak konumlandırarak radikal bir değişiklik önerir. Nitekim onun hukuk-politika-ahlak arasındaki ilişkiyi bütüncül tek bir şema içerisinde açıklama çabası kökleri Jeremy Bentham'ın analitik pozitivizmine uzanan çağdaş hukuk felsefesindeki ahlak-hukuk ayırımına karşı çıkış mahiyetindedir. Hukuk, ahlak ve siyaset felsefesinin bütünlüğünü yeniden kurma çabasıyla o, pre-modern doğal hukuk geleneğini hatırlatmaktadır.⁵⁰⁵ Ancak onun bütünlük arayışı, modernite öncesine geriye dönüş fikrini imlemez, bunun aksine Dworkin moderniteye bağlı kalarak sosyo-teorik ve tarihsel gelişim sayesinde hukuk-ahlak bütünlüğünün kurulduğunu iddia etmektedir. Bu bağlamda düşünür, kurumsallaşma olgusunun üzerinde durur. Politik ahlak, siyasal kurumların ortaya çıkmasıyla birlikte gelişir, hukuk da kurumsal pratikler karmaşılaştıkça politik ahlakın içerisinden ortaya çıkacaktır. Böylece o, kurumsallığın gelişmesiyle birlikte siyasal kurumlardaki ahlaki değer ve ilkelerin hukuk kurallarına dönüştüğünü ya da hukuksallaştığını düşünmekte, özellikle bu kuralların üretildiği hukuki kurumların gerisinde ahlak normlarının mevcut olduğunu iddia etmektedir.⁵⁰⁶

Dworkin'in yaklaşımının Habermas'la kıyaslanması onun bütüncül sistem tezini anlamayı kolaylaştırabilir. Habermas da Dworkin gibi sosyolojik-tarihsel dinamikler içerisinde hukukun ahlaktan kaynaklandığını düşünmektedir.⁵⁰⁷ Brian Baxter'ın belirttiği gibi, her iki düşünür hukuk kurallarının ortaya çıkışını kurumsallaşma ile birlikte okumakta, hukuki kurumlarda yasal prosedürler yoluyla hukuk normlarının türetilmesinin ahlakilikten soyutlanamayacağını belirtmektedirler.

⁵⁰⁴ Stephen Guest, **Ronald Dworkin**, Third Edition, California: Stanford University Press, 2012, ss. 11-12.

⁵⁰⁵ Charles Covell, “Ronald Dworkin: Legal Philosophy and the Liberal Theory of Justice”, **The Defence of Natural Law**, Ed. Charles Covell, London: Palgrave Macmillan, 1992, s. 146.

⁵⁰⁶ Hugh Baxter, “Dworkin's 'One-System' Conception of Law and Morality”, **Boston University Law Review**, Vol. 90, 2010, ss. 859-861.

⁵⁰⁷ Habermas'ın hukuk-ahlak ilişkisi konusundaki kapsamlı çalışması için bkz. Jürgen Habermas, “Law and Morality”, **The Tanner Lectures on Human Values Volume 8**, Çev. Kenneth Baynes, Salt Lake City: University of Utah Press, 1986, ss. 219-279.

Çünkü Habermas'ın Dworkin'e referansla vurguladığı üzere, yasal ve anayasal ilkeler hem yasal hem ahlaki haklardır. Doğal hukukun ahlaki ilkeleri modern anayasal devletlerde pozitif hukuk haline gelmiştir.⁵⁰⁸

Fakat Habermas, Dworkin'den farklı olarak, hukuk kurallarının pozitifleştirilmesi sürecinin ardından hukuk ile ahlak normlarının birbirlerinden bağımsızlaşmaya başladıklarını, böylece birbiriyle ortaklaşan ancak tam anlamıyla da örtüşmeyen iki ayrı norm kümesine dönüştüklerini kabul etmektedir.⁵⁰⁹ Dworkin ise özellikle bağlı olduğu *common-law* hukuk sisteminde ahlaki ilkelerin hukuksallaşması aşamasında hukukun ahlakın alt dalı haline dönüştüğünü savunmaktadır.⁵¹⁰ Habermas'ın normatif felsefesinde hukuk ile ahlak arasında içsel bir bağ kurulması, yani norm sistemleri arasında “birleştirme” işlemi yapılması gerekmektedir, Dworkin'in felsefesi için söz konusu olan “bütünleşme” süreciyle hukuka dair teorik uyumsuzlukların çözümünde ahlaki gerekçelendirmeye başvurma zaruri hale gelmesidir. Bu doğrultuda, değer kümeleri bütüncül bir şemada iç içe geçirilerek birbirine gömülü şekilde konumlandırılmış olur.⁵¹¹

Dworkin'in tek sistem modeli, hukukbilimin klasik kavrayışını ve problemini aşmayı denemektedir. Ortodoks veya klasik model, hukuk ile ahlakın her ikisinin de birbirinden farklı sistemlere ait normlar bütünü olduğu kabul eder ve bu sistemlerin içeriğinin bir diğerini ne şekilde etkilediğini araştırır. Doğal hukukçuların ahlaki yargıları öne çıkaran yaklaşımlarına bakıldığında, hukuk normlarına uymak bakımından ahlaki yükümlülüğün ölçütleri araştırılır veya hangi üstün ahlak yasaları ihlal edildiği takdirde hukuk normlarının geçersiz kılınacağı tartışma konusu yapılır. Hukuki pozitivistler açısından ise, en genel hatlarıyla, hukuk normları ile ahlak normları arasında zorunluluk ilişkisi bulunmadığı, hukuki önermelerin doğruluğunun ahlaki önermelerin doğruluğuna koşut olmadığı savunulmaktadır. Bu klasik ikili sistemde ya hukuk ile ahlak birbirinden tamamen bağımsız kılınmaktadır ya da

⁵⁰⁸ Habermas, **Law and Morality**, s. 230.

⁵⁰⁹ Habermas, hukuk-ahlak gerilimini Max Weber'in kurumsal rasyonalite kavramsallaştırması üzerinden düşünmektedir. Weber'e göre modern burjuva toplumlarının hukuk sistemlerinde meşruiyetin temeli yasalıktır. Weberyan biçimselcilik ahlaken nötr bir rasyonellik anlayışına dayanmakta, hukukun biçimsel yapısı ile normatif ve ahlaki içeriği arasındaki bağıntıyı birbirinden tamamen koparmaktadır. (Ertuğ Tombuş, “Demokratik Meşruiyet İlkesi Olarak Hukuk Devleti”, **Doğu Batı**, Sayı 21, 2002-03, ss. 75-76.)

⁵¹⁰ Hugh Baxter, “Dworkin's 'One-System' Conception of Law and Morality”, **Boston University Law Review**, Vol. 90, 2010, ss. 861-862.

⁵¹¹ Baxter, **Dworkin's 'One-System' Conception of Law and Morality**, s. 862.

hukuk kurallarının üzerinde konumlandırılmış ahlaki doğruların veto hakkı söz konusu edilmektedir.⁵¹²

Dworkin, öngördüğü sistemi dallanıp budaklanmış bir ağaç yapısına benzetir. Kişisel ahlak, etikten kaynaklanır, politik ahlak kişisel ahlaktan çıkarsanır ve son olarak hukuk da politik ahlakilikten neşet eder.⁵¹³ Politik ahlak, soyut ve zaman, mekan üstü metafizik bir kavram değildir; bunun aksine anayasal ve siyasal kültüre içkindir, bu kültürün inşai bir metodla yorumlanmasıyla açığa çıkartılır.⁵¹⁴ Örneğin ABD’de anayasal hükümlerden biri olan eşit koruma ilkesinin pozitif ayrımcılığı desteklediği mi yoksa yasakladığı mı sorusu hukukçular ve yurttaşlar arasındaki kamusal tartışmalarda netameli bir meseledir. Burada anayasal ve tarihsel bir kavramsallaştırma olan eşit koruma ilkesinin yorumlanması şarttır. Eşit koruma kavramı incelenirken ise eşitlik değeri tartışılacaktır. Eşitlik idealinin neyi gerektirdiği ahlaki bir sorudur. Bir yasal terim olarak eşit korumadan eşitliğin ahlaken neyi gerektirdiği sorusuna yapılan geçiş hukuki muhakeme faaliyetinde ahlakiliğin dışarıda bırakılamayacağını göstermektedir.⁵¹⁵

Dworkin’in tek sistem modelinde değerlerin birliği tezi, ahlaki faillik ve yorumsallık üzerinden gerekçelendirilir. Tek sistem modelinde yorum, bilim dışındaki tüm insan faaliyetlerinin söz konusu olduğu değerler alanında geçerli olan normatif bir standarttır.⁵¹⁶ Ahlaki failler, bireysel ve toplumsal yaşamlarındaki çeşitli pratikleri anlayarak ahlaki taahhütler oluşturdukları takdirde bireysel sorumluluklarını yerine getirmiş olurlar. Dolayısıyla failler, toplumsal pratikleri yorumlarken içsel bir amaç olarak gerçek ahlaki iddiaları ve inançları ararlar. Ahlaki değerleri oluştururken hayata geçirilen yorumlama faaliyeti bütünlük ve tutarlılık yaratmayı hedefler. Failler, farklı değerleri en iyi şekilde bir araya getirmeye, karşılıklı olarak birbirini destekleyen ve sağlamlaştıran bir yapı inşa etmeye çalışırlar. Bu nedenle Dworkin için değerlerin birliği anlayışı, bireylerin ahlaki inançlar oluşturma kapasitesi ve bu kapasiteyi yorumsal bir temelde kullanarak ahlaki pratikler inşa etmeleriyle ilişkilidir.⁵¹⁷

⁵¹² Baxter, **Dworkin's 'One-System' Conception of Law and Morality**, ss. 857-858.

⁵¹³ Ronald Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, Cambridge: Harvard University Press, 2011, s. 405.

⁵¹⁴ Hunt, **Law's Empire or Legal Imperialism?**, ss. 19-20.

⁵¹⁵ Guest, **a.g.e.**, s. 154.

⁵¹⁶ Solum, **The Unity of Interpretation**, s. 558.

⁵¹⁷ Gerald Doppelt, “Review: Justice for Hedgehogs”, **Notre Dame Philosophical Reviews**, 08.04.2011, <https://ndpr.nd.edu/reviews/justice-for-hedgehogs/> Erişim Tarihi: 18.04.2022.

2.1.1.4. Değer Çatışmalarına Karşı Değerlerin Birliği

Dworkin'in değerleri bütüncül şemada değerlendirmesi değer çoğulculuğunu reddettiği anlamına gelmektedir. Değer çoğulculuğu, değerlere ilişkin herhangi bir meselede insanların birbiriyle bağdaşmayacak çeşitli yanıtlar verebileceklerini kabul ederek bu durumun toplumsal yaşamda yol açabileceği yıkıcı sonuçların önüne geçilmesi için, gönülsüzce de olsa, asgari bir hoşgörü temelinde uzlaşılmasını ifade etmektedir.⁵¹⁸ Buna göre, birbirinden farklı değerler tek bir şemada ortak bir ölçüt marifetiyle sıralanamazlar ve bireyler değerler arasından birini geri plana itirken diğerini seçmek durumundadırlar.⁵¹⁹

Değer çoğulcuları temel iyilerin ve değerlerin heterojen, kıyası kabil olmayan, çatışmalı kavramlar olduğunda ısrarcıdırlar. Dworkin ise değere ilişkin kavramlar arasındaki çatışmaları çözmeyi, temel politik ilkeleri uyumlu bir bütünün içinde birleştirmeyi vaat eder.⁵²⁰ 2001 yılında yayımlanan “*Do Values Conflict?*” (Değerler Çatışır Mı?) başlıklı makalesinde eşitlik-özgürlük, demokrasi-bireysel özgürlük, özgürlük-sorumluluk, kişisel ahlak-topluluk ruhu gibi farklı politik ve ahlaki erdemler arasında var olduğu iddia edilen çatışmaların tamamının geçersiz ve yanlış yorumlamalardan kaynaklandığını vurgulayacaktır.⁵²¹ Dworkin için burada temel sorun, farklı politika teorilerinin farklı kavramlara verdiği anlam üzerinden bir kavrama diğerini rakip koşarak itiraz etmektir. Örneğin, sosyalizmin eşitlik tanımından yola çıkıp daha sonra Mill ve Berlin'in özgürlük tanımlarıyla karşılaşan kişi eşitlik ile özgürlükten birinin diğeri uğruna korunabileceği sanısına kapılır. Halbuki, özgürlük ile eşitlik içsel tutarlılığı olan bir politika teorisinde çatışmaksızın var olabilecektir.⁵²²

Dworkin, değer çatışmalarını çözme ve bütünlüklü bir değer sistemi yaratma çabasının Yunan mitolojisindeki kahramanlardan Procrustes'e benzetilebileceğini

⁵¹⁸ Berlin/Jahanbegloo, **a.g.e.**, s. 58.

⁵¹⁹ William A. Galston, **Liberal Çoğulculuk: Değer Çoğulculuğunun Siyaset Teorisine ve Uygulamasına Yönelik Sonuçları**, Çev. Zeynel Abidin Kılınç, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2012, s. 16.

⁵²⁰ William A. Galston, “The Obligations of Equality”, **The Review of Politics**, Vol. 63, No. 3, 2001, s. 607.

⁵²¹ Ronald Dworkin, “Do Values Conflict: A Hedgehog's Approach”, **Arizona Law Review**, Vol. 43, No. 2, 2001, ss. 251-252. -260

⁵²² Dworkin, **Do Values Conflict**, s. 253.

söyler. Procrustes, evine gelen konukları kalacakları odalardaki yatakların boylarına uydurabilmek için kol ve bacaklarından çekiştirerek uzatır ya da uzuvlarını kıırarak kısaltır. Dworkin kendisinin de değerlerin bağdaştırılması konusunda benzer bir işe soyunup soyunmadığı sorusuna yanıt hazırlar. Düşünür, politik erdemler veya değerler hakkında konuşulmaya başlandığında bunların kavramsal düzeyde açık ve net bir tanımının verilemeyeceğinin tespitiyle başlamaktadır. Kavramsal düzeyde somut bir anlaşma bulunmuyorsa o halde bu kavramlar bakımından paylaşılan husus, kavramların şekillendirdiği pratikler ve deneyimlerdir. Dworkin, sosyal ve insani pratikler hakkında yürütülecek anlaşmazlıkların onları en iyi hale getirmeyi sağlayacak farklı teorik açıklamalar olduğunu iddia eder. Dolayısıyla ahlaki ve politik yaşamda paylaşılan ortak deneyim ve uygulamaların yorumlanması bütünlüklü bir değer sisteminin inşasını mümkün kılmaktadır.⁵²³

Dworkin, çağdaş siyaset teorilerinde ve modern demokrasi pratiklerinde birbirinden kopuk ve gerilim halinde resmedilen eşitlik, özgürlük ve topluluk kavramlarının bütüncül ve tek bir değer silsilesi içerisinde değerlendirilmesi iddiasındadır.⁵²⁴ Üç siyasi idealin birbirinden bağımsız şekilde anlaşılmasının mümkün olamayacağını savunan düşünür, yalnızca birbirleriyle bağlantı kurulabildiği takdirde bu değerlerin güvence altına alınabileceğini ifade eder.⁵²⁵ Bu doğrultuda farklı anlamlara sahip politik ve ahlaki değerler arasında bağlantılar kurulmalı ve birbirini destekleyen, gerçekleştiren idealler olarak kapsamlı bir politik ahlak sistemi inşa edilmelidir.

Dworkin için egemen politik erdem eşitliktir. Eşitlik ilkesinin yorumlanması, anlaşılması ve güvence altına alınması sayesinde özgürlük kavramının içeriği belirginleşebilecektir. Özgürlüklerin değeri, bireylerin eşitler olarak bir arada yaşarken kendi iyi yaşam anlayışlarını oluşturma ve gözden geçirmelerini sağlamakla anlam kazanır. Eşitliği ortadan kaldıracak veya eşitliğe rağmen var olacak genel bir özgürlük hakkından söz edilemez. Keza politik topluluğun değeri, bireysel özgürlüğü ve sorumluluğu baltalamaz, bunun aksine topluluk özgürlüklerin korunup geliştirildiği ve sorumlulukların en uygun şekilde dağıtıldığı eşitlikçi bir yapıdır.⁵²⁶

⁵²³ Ronald Dworkin, "Keynote Address: Justice for Hedgehogs", **Boston University Law Review**, Vol. 90, No. 2, 2010, s. 474.

⁵²⁴ Dworkin, **Sovereign Virtue**, s. 237.

⁵²⁵ Vujadinović, **Ethics and Morality in Dworkin's Political Philosophy**, s. 7.

⁵²⁶ Dworkin, **Do Values Conflict?**, ss. 252-253.

Dworkin için bir diğer politik ahlaki değer demokrasidir. Demokrasi kavramı da ilk bakışta, iktidardan özgürleşmek ve eşit kaynaklara sahip olmak anlamındaki negatif özgürlük ile iktidara topluluğun eşit pay sahibi üyesi olarak katılma hakkı anlamındaki pozitif özgürlük arasında çatışma olduğu şeklinde düşünülebilir. Dworkin'in yanıtı yine bütünlük tezinde saklıdır. Gerçek bir demokratik toplulukta eşit partnerler olmak, bireysel hakların korunmasını ve her bir ortağın ilgi ve çıkarlarının eşit değerde olduğunu kabul etmeyi gerektirir.⁵²⁷ Bu yorumla birlikte özgürlükler uğruna demokrasiden fedakarlıkta bulunulduğu anlamı ortaya çıkmaz, aksine demokratik meşruiyetin standardı yükseltilir.⁵²⁸ Sonuç olarak, Dworkin'e göre çatışan, ortaklaştırılamayan veya birbirine değmeyen farklı değerler dizgeleri veya kümeleri mevcut değildir. Politik ahlaka dayanan demokratik bir topluluk Dworkin için değerlerin bütünlüğü göz önünde tutularak inşa edilebilecektir. Değerlerin bütüncül inşasına girişen düşünür, öncelikle çağdaş felsefede oldukça popüler olan değer şüpheciliği tezini çürütmekle uğraşır.

2.1.2. Anti-Arşimetçilik ve Değerlerin Bağımsızlığı

2.1.2.1. Anti-Arşimetçilik ve Değer Şüpheciliğinin Eleştirisi

Dworkin'in ahlak ve siyaset felsefesi çalışmalarında anti-arşimetçilik kavramı en önemli ve merkezi temalardan birini oluşturmaktadır. Hillary Nye, anti-arşimetçiliğin Dworkin'in anti-metafizik felsefi bakış açısının ayrılmaz bir parçası olduğuna dikkat çeker.⁵²⁹ Anti-arşimetçilik düşünürün hukuk felsefesi çalışmalarına başlarken ortaya attığı “zor davalarda tek bir doğru cevabın bulunduğu” tezinin daha genelleştirilmiş ve soyut bir düzleme taşınmış versiyonudur. Dworkin, Anglo-Amerikan geleneğinde hem genel felsefe çalışmalarında hem de hukuk öğretisinde şüpheci teorilerin etkisini artırdığı bir dönemde çalışmalarını kaleme almış ve değer şüpheciliğinin kendi kendini yıkan bir düşünce olduğunu savunmuştur.⁵³⁰

Dworkin, 1996 yılında yayınlanan “*Objectivity and Truth*” makalesinde felsefesinin “anti-arşimetçi” bir değer anlayışı önerdiğini ileri sürerek değer

⁵²⁷ Dworkin, *Justice for Hedgehogs*, ss. 2-5.

⁵²⁸ Dworkin, *Sovereign Virtue*, ss. 185-190.

⁵²⁹ Nye, *a.g.m.*, s. 260.

⁵³⁰ Dworkin, *A Matter of Principle*, ss. 3-4, 171-177.

şüpheciliğini kapsamlı bir şekilde eleştirir.⁵³¹ James Allan, Dworkin'in ilk ve orta dönem çalışmalarında ahlaki şüphecilik ile ahlaki nesnelciliğin rekabet eden iddiaları arasında bir tür agnostisizmi desteklediğini, ancak artık bu makalesiyle birlikte ahlaki şüpheciliğin tüm boyutlarına karşı bir saldırı başlattığını söyleyecektir.⁵³²

Değer şüpheciliğini eleştirirken Dworkin'in başvurduğu metafor olan Arşimet, dışarıdan sabit bir nokta belirleyerek bir kaldıraç vasıtasıyla dünyayı yerinden oynatabileceğini iddia eden bir Antik dönem fizikçisidir. Bir metafor olarak arşimetçilik, ahlakiliğin üzerinde duran ve ahlaki yargıda bulunmanın dışında kalan bir felsefecinin bulunduğu yerden bakarak ahlaki değerler ve bu değerlerin doğası hakkında tarihsel, psikolojik, coğrafi yargılarda bulunmasını anlatmaktadır.⁵³³ Dworkin'in ifadesiyle arşimetçi şüpheciler, tartışmalı ahlaki sorulara tek bir doğru yanıtın verilemeyeceğini iddia etmektedirler.⁵³⁴

Dworkin, *Justice for Hedgehogs*'ta anti-arşimetçilik kavramını daha soyut, derin ve geniş bir felsefi bağlama oturtturarak tartışmış, bu kavramı adeta tüm siyaset ve ahlak teorisini üzerine inşa ettiği bir başlangıç noktası haline getirmiştir. Dworkin'e göre değerlerin doğru olup olmadığı hakkında yorumlarda bulunabilmek olanaklıdır. Değerlerin çoğulculuğunu reddederek bütüncüllüğünü savunan yazar, değerler hakkında şüphecilik kalmayı salık veren yaygın felsefi yaklaşımı da eleştirerek ahlaki yargıların doğruluğuna ilişkin cevaplardan kaçınılamayacağını ifade eder. Buna göre, bir adalet teorisini savunmak aynı zamanda ahlaki nesnelliği savunan bir teoriye yaslanmayı da gerektirecektir.⁵³⁵ Çünkü Dworkin, siyaset ve ahlak konularında doğru yargılar dile getirmenin zorunlu olduğunu öne sürer. İktidar zor gücünü kullanırken ya da çeşitli hak, fırsat veya kaynakları dağıtırken belirlediği ilke standartlarının doğru olup olmadığı hususunda sorumluluk taşımaktadır. Bu halde, ahlaki sorumluluğun gereği olarak politik ahlaka ilişkin tutarlı, bütüncül, gerekçelendirilebilir yargılar ortaya koymaktan vazgeçilemez.⁵³⁶

⁵³¹ Ronald Dworkin, "Objectivity and Truth: You'd Better Believe It", **Philosophy and Public Affairs**, Vol. 25, No. 2, 1996, ss. 87-139.

⁵³² James Allan, "Truth's Empire A Reply to Ronald Dworkin's 'Objectivity and Truth: You'd Better Believe It'", **Australian Journal of Legal Philosophy**, Vol. 26, 2001, s. 61.

⁵³³ Ripstein, **Introduction**, ss. 5-6; Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, s. 31.

⁵³⁴ Ronald Dworkin, "Constitutionalism and Democracy", **European Journal of Philosophy**, Vol. 3, No. 1, 1995, s. 6.

⁵³⁵ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, ss. 7-8.

⁵³⁶ Ronald Dworkin, **Keynote Address: Justice for Hedgehogs**, s. 475.

Dworkin, ahlaki şüpheciliği içsel/dahili ve dışsal/harici olmak üzere ikiye ayırır. İçsel veya sıradan/olağan şüpheciler, bir yargının doğruluğu veya yanlışlığına eleştirel yaklaşırken ahlaki bir çerçevenin “içinde” kalmayı sürdürürler ve kendi genel, soyut ahlaki inançları doğrultusunda somut yargıya ilişkin kuşku ve itirazlarını gerekçelendirirler. Bir diğer anlatımla, içsel şüpheciler için maddi ahlaki iddialara ilişkin birincil dereceden bir tartışma süregelmektedir. Somut veya uygulanmakta olan ahlaki yargılar, daha soyut ve temel ahlaki iddialara başvurularda reddedilir. İçsel şüpheli kimi ahlaki önermelerin doğruluğunu reddedebilir veya ahlakın dayandığı temel zemine ilişkin anlaşmazlık içerisinde olabilir, ancak tüm ahlaki iddiaların belirsiz veya yanlış kılınması bu grubun bakış açısıyla çelişecektir. Örneğin, et yemenin ahlaki olup olmadığı konusunda veya yaşamın yardımlı intihar yöntemiyle sonlandırılmasına izin verilip verilmemesi bakımından bir felsefeci şüphe içerisinde kalabilir. Ancak bu, ahlakın bir sistem olarak müphemlik içerdiği düşüncesiyle değil, yine soyut, pozitif ve argümantatif bir ahlaki sav öne sürerek gerçekleşecektir.⁵³⁷

İçsel şüpheciliğin Dworkin’e göre iki temel özelliği bulunmaktadır. İlk olarak, içsel şüpheciler şüpheyle yaklaştıkları ahlaki inancın karşısında daha genel, teorik ya da karşı-olgusal pozitif bir ahlaki yargıya sahiptirler. İkincisi, içsel şüpheli eğer maddi ahlak kurallarının tanımlanmasında şüphe içerisindeyse, toplumsal yaşamda bireylerin bu ahlaki davranışları yerine getirmesini dayatamayacak veya yasaklayamayacaktır. O halde içsel şüpheciliğin eylem bakımından doğrudan etkisi söz konusudur.⁵³⁸ Bununla birlikte Matthew Kramer, eğer içsel şüpheciler bir eylemin ahlaki olarak doğru veya yanlışlığı konusunda ihtilafa düşüp eylemin gerçekleştirilmesine ruhsat veriyorlarsa bunların tam manasıyla şüpheli olmadıklarının da söylenebileceğini belirtir.⁵³⁹

Dworkin, içsel şüpheciliği kararsızlık (*uncertainty*) ile belirsizlik (*indeterminacy*) arasında ayırım yapmaması açısından eleştirir. Bireyler zor ve tartışmalı konularla karşı karşıya kaldıklarında doğal olarak kararsız kalırlar, ardından farklı argümanları inceledikten sonra dahi bir kanaate varamayabilirler ve

⁵³⁷ Michael Smith, “Dworkin on External Skepticism”, **Boston University Law Review**, Vol. 90, No. 2, 2010, s. 510.

⁵³⁸ Dworkin, **Objectivity and Truth: You'd Better Believe It**, ss. 90-92.

⁵³⁹ Matthew H. Kramer, “Working on the Inside: Ronald Dworkin’s Moral Philosophy”, **University of Cambridge Faculty of Law Research Paper**, No. 9, 2012, ss. 2-3.

kararsızlıklarını sürdürebilirler. Belirsizlik ise bundan farklıdır ve ahlaki bir soruya verilecek yanıtın ne doğru ne de yanlış olabileceğini belirterek kararsızlığın aksine tartışmada taraf alır. Kürtajın ahlaken doğru mu yanlış mı olduğunu tartışan iki kişi düşündüğümüzde, kararsız olan kişi bu ikisinden birinin argümanına katılabilir. Kürtajın ahlaken doğru veya yanlış olamayacağını, buna dair hiçbir doğru cevabın belirlenemeyeceğini savunan kişi ise artık tartışmada iki kişinin de karşısında üçüncü bir taraf haline gelmiştir. Belirsizliği savunan kişi diğer iki argümana karşı maddi ahlaki gerekçeler ortaya koyacaktır. Dolayısıyla kararsız olmak ile ahlaki iddiaların belirsiz olduğunu düşünmek arasında esaslı bir fark vardır ve ikincisi kendi başına ahlaki bir argümandır.⁵⁴⁰

Dworkin, içsel şüpheciliği pozitif ve maddi ahlaki yargılarla uğraşmaya devam ettiğinden ötürü tamamen karşısına almaz. Ancak içsel şüpheciliğin genişleyerek global bir biçim kazanması son derece tehlikelidir ve kişisel, politik ahlak iddialarıyla bağdaşmaz. İçsel şüpheciliğin globalleşmesiyle Dworkin'in anlatmak istediği tek tek tikel ahlaki yargılardan şüphe eden ve bunu karşı-olgusal iddialara (örneğin kültürel emperyalizm) dayandıran ahlaki failin zamanla tüm ahlaki kavramların şüpheli olduğunu, tutarlı bir ahlak yorumu geliştirmenin imkansızlaştığını ileri sürmesidir.⁵⁴¹

Dışsal veya arşimetçi şüpheciler ise her türlü ahlaki inanç çerçevesinin dışından bakarak ahlaki önermeleri eleştirmektedirler. İçsel şüphecilerden farklı olarak arşimetçi şüpheciler, ahlaki önermelerin içeriğine değil varlığına veya statüsüne dair bir tartışmayı gündeme getirirler.⁵⁴² Dworkin'in ifadesiyle içsel şüpheciler, ahlaka dayanarak ahlaki kötülemektedirken; dışsal şüpheciler, ahlaki doğruları herhangi bir ahlaki kural veya önermeye yaslanma gereği duymaksızın kötüleyecektir.⁵⁴³ Dışsal şüpheciler, ahlaki açıdan ikinci düzey (*second-order*) sorular yöneltmektedirler. Meta-etik sorular olarak da adlandırılacak bu bakış açısına göre felsefe, ahlaki yargılarda bulunmak yerine ahlaki yargılar hakkında yargıda bulunmaktır.⁵⁴⁴ Diğer deyişle, ahlaki yargıların bir keşif veya karar

⁵⁴⁰ Mateus Matos Tormin, "A Reply to Ronald Dworkin's Critique of Moral Skepticism", **Ethics, Politics&Society**, Vol. 4, No. 1, 2021, ss. 26-27.

⁵⁴¹ Dworkin, **Objectivity and Truth**, s. 91.

⁵⁴² Dworkin, **Constitutionalism and Democracy**, s. 7.

⁵⁴³ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, ss. 31-32.

⁵⁴⁴ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, s. 67.

sonucunda mı belirlendiği, ahlaki meselelerin nasıl düşünüldüğü ve muhakeme edildiği, etik terimlerin ne anlama geldiği soruları ikinci düzeyde etik ifadelerdir.⁵⁴⁵

Dworkin, dışsal şüpheciliği de hata ve statü şüpheciliği olarak ikiye ayırmaktadır. Hata şüphecileri, ahlaki yargıların objektif doğruluğunu sağlayacak herhangi bir ahlaki varlık (moronlar) mevcut olsa idi ancak ahlaki yargıların doğruluğunun öne sürülebileceğini belirtirler. John Mackie'nin "queer (tuhaflik) argümanına" göre nesnel değerler, evrendeki herhangi bir şeyden tamamen farklı ve tuhaf varlık, nitelik veya ilişkileri gerektirir, bu varlıkları diğer bilgilerimizden farklı olarak özel bir ahlaki algı ya da sezgi tarafından bilmeliyizdir. Buna göre özel bir algı veya sezginin dayattığı nesnel bir iyi bulunuyorsa, bir eylemde bulunurken onun doğru olduğuna ilişkin zorlayıcı motivasyon hissetmemiz gerekir.⁵⁴⁶ Ahlaki nesnelliği garanti altına alacak özel bir tür olarak moronlar ispatlanmadıkça herhangi bir ahlak önermesinin doğruluğu da ispatlanamaz. Dolayısıyla ahlaki yargılar karşı-olgusal ahlaki iddialar ile değil ancak metafizik bir argümanla yanlıştır.

Dworkin, ahlaki iddiaların ahlaki olmayan metafizik bir temelde doğrulanabileceği ya da reddedilebileceği savını reddeder. Ahlaki eylemler esnasında doğruyu içimize zerk edecek tuhaf moronların bulunmaması ahlaki yargılarımızdan şüphe duymamızı gerektirmez. Keza eylemlerimiz sırasında bizi yönlendirerek pozitif ahlaki yargılarda bulunmamızı sağlayacak bir ahlak-motivasyon bağıntısı da ahlaki doğruluk için önemli değildir. Ahlaki değerler kişiyi manevi olarak kısıtlayan ve bir gerçeğe doğru çeken inançlar değildir. Mackie, eylem ile dürtü arasında kavramsal bir bağ kurmaktadır; oysa Dworkin'e göre ahlaki ödev ile ahlaki eylem arasındaki tutarlılık ilişkisinin kendisi bizatihi etik yargı meselesidir.⁵⁴⁷

Hata şüphecilerinin bir diğer popüler argümanı ahlaki çeşitliliktir. Buna göre farklı mekan, zaman veya kültürden gelen benzer entelektüel kapasiteye ve duyarlılığa sahip insanlar bile temel ahlaki değerler konusunda anlaşmazlığa düşmektedirler. Bu halde, hiçbir pozitif ahlaki iddianın doğru olmadığını kabul etmek gerekir. Dworkin, ahlaki değerler alanında sosyolojik ve kültürel farklılıkların abartıldığını düşünmekle beraber pozitif ayrımcılık, sosyal adalet, kürtaj gibi etik

⁵⁴⁵ John L. Mackie, **Ethics: Inventing Right and Wrong**, New York: Penguin Books, 1990, s. 9.

⁵⁴⁶ Mackie, **a.g.e.**, ss. 38-41.

⁵⁴⁷ Dworkin, **Objectivity and Truth**, s. 115.

tartışmalarda gerçekten de tarafların anlaşmazlığının ciddiye alınması gerektiğini belirtir. Fakat ahlaki değer tartışmalarında anlaşmazlığın varlığı ve tarafların görüşlerini tekrar tekrar gözden geçirmesi ahlaki şüpheciliği desteklemez. Eğer ahlaki alandaki tartışmalar bilimsel alandaki gibi ispatlanabilir olgulara dayalı olsaydı taraflar arasındaki anlaşmazlıklardan şüpheli bir sonuca varılabilirdi. Fakat çeşitlilik, ahlaki değerlerin yorumlanması ve gerekçelendirilmesinin önünde engel teşkil etmeyecektir. Bireyler kişisel, toplumsal veya türsel tarihleri nedeniyle bağlı oldukları ahlaki inançlarını tekrar tekrar tashih ederler. Bu bakımdan, neyin ahlaken doğru olduğuna dair kararlarını gerekçelendirme sorumluluğu altındadırlar.⁵⁴⁸

Statü şüpheçileri ise ahlaki yargıların şeylerin gerçekteki halinin ne olduğunu tanımlamayan önermeler sunduklarını ileri sürerler. Bu doğrultuda bireylerin ne doğru ne de yanlış olduğu söylenebilecek ahlaki iddialarının neyin ifadesi olduğunu soruştururlar. Örneğin, ahlaki yargıların duyguları dışı vurma araçlarından herhangi bir farkı bulunmamaktadır. Bu bağlamda, ahlaki iddiaların kişisel duyguları ifade etmek gibi bir işlevi olduğunun kabul edilebileceğini, ancak bu iddiaların doğru ya da yanlış olduğunu söylemenin olanaksız olduğunu savunurlar.⁵⁴⁹

Dworkin için ahlaki iddiaların doğruluğu hakkında yargıda bulunmayan ve tüm eylemleri ahlaken izin verilebilir kılan dışsal şüphecilik kendi kendini yıkan (*self-defeating*) bir argümandır. Kürtaj örneği üzerinden düşünmeyi sürdüren Dworkin, kürtaj kategorik olarak yasaklanmalıdır argümanı ile kürtajın ahlaken yanlış olduğu doğrudur ya da kürtaj dışsal bir gerçektir demenin anlam bakımından pek bir farkı bulunmadığını ve hepsinin ahlaki iddialar olduğunu belirtir.⁵⁵⁰

Dworkin'in ahlak teorisinin felsefi olmaktan çok "teoloji" mahiyeti taşıdığını iddia eden Alexandre Araújo Costa'ya göre ahlaki sorumluluk erdemine başvurarak bireyin yaşamını tutarlı ve sahici/otantik hale getirmeye çalışmak eleştirel olmayan, dogmatik bir çabadır. Buna göre Dworkin, örneğin şüpheçiler bilişsel açıdan konumlarını gerekçelendirirler bile sorumluluğu dikkate almadıkları için ahlaki

⁵⁴⁸ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, ss. 47-48, 119; Dworkin, **Objectivity and Truth**, ss. 113-114.

⁵⁴⁹ Smith, **a.g.m.**, s. 510

⁵⁵⁰ Guest, **The Unity and Objectivity of Value**, ss. 3-4; Ronald Dworkin, "Skepticism", **Carnegie Council for Ethics in International Affairs**, 06.01.2012. <https://www.youtube.com/watch?v=cGvB6KIuyE0&t=15s> Erişim Tarihi: 23.07.2022.

açıdan kınanabileceklerini öne sürmektedir. Yazara göre o, şüpheyi felsefî bir erdem olarak gören geleneği reddederek bireyin içsel değerlerini doğallaştırmaktadır.⁵⁵¹

Buna karşılık Dan Priel, Dworkin'in felsefesinin teolojik değil politik mahiyetini gözler önüne serer. Politik ahlaka dair sorulara nesnel olarak doğru yanıt vermek, ilke tartışmasında en iyi gerekçeyi sunmak demektir. Dworkin, doğru cevabın dışarıda bir yerde olduğunu reddederek metafiziğe kapısını kapatır ve yorumsal topluluğun değerlere ilişkin demokratik tartışma yürüteceğini varsayar. Değerlere ilişkin tartışmada her katılımcı en iyi cevabı bulma ve bunu gerekçelendirme sorumluluğu taşır. Bu sorumluluk sayesinde tartışmanın kazananı her zaman için geçici bir kazanandır ve başka bir yorumcunun meydan okumasına açıktır.⁵⁵²

Dworkin'in her yorumcuyu objektif değere kendi sübjektifliği içerisinde taşıması, nihilist bir perspektiften çözümsüz bir totoloji olarak yorumlanabilecektir.⁵⁵³ Türkbağ da onun bu nedenle hem modern hem de post-modern düşünce geleneğinin içerisinde konumlandırılabilirliğini iddia eder.⁵⁵⁴ Ancak Dworkin'in teorisinde esas baskın olan tutumun post-pozitivizm olduğu söylenmelidir.⁵⁵⁵ Onun post-pozitivizmi Hume'un olgu-değer ayrımını merkeze koymaktadır.

2.1.2.2. Değerlerin Bağımsızlığı

Dworkin, olgu ve değerlerin birbirinden ayrı alanlar olduğunu ve birinin diğeriyle temellendirilemeyeceğini ileri sürer. O, olgu-değer ayrımını yaparken David Hume'u takip etmektedir. Hume, olandan (*to be*) olması gerekenin (*to ought*) türetilmeyeceğini savunmuştur.⁵⁵⁶ Hume'un bu argümanı ahlak alanında hiçbir olgusal gerçekliğin olamayacağı çünkü ampirik gözlem yoluyla normatif ahlaki bilginin edinilemeyeceği şeklinde yorumlanır. Dworkin'in yorumu ise bundan

⁵⁵¹ Alexandre Araújo Costa, "Moral Theology for Hedgehogs", **Direito.UnB. Revista de Direito Da Universidade de Brasília**, Vol. 1, No. 1, 2014, ss. 195-200.

⁵⁵² Priel, **Is There One Right Answer to the Nature of Law?**, s. 333.

⁵⁵³ Priel, **Is There One Right Answer to the Nature of Law?**, s. 334.

⁵⁵⁴ Türkbağ, **Kanıtlanamayanı Kanıtlamak**, s.168.

⁵⁵⁵ Doppelt, **a.g.y.**

⁵⁵⁶ David Hume, **Ahlak İlkeleri Üzerine Bir Soruşturma**, Çev. Nil Demir, İstanbul: Fol Kitap, 2019, ss. 16-19.

tamamen farklıdır. Hume'un olgu-değer ayrımı ahlaki şüpheciliği değil, doğru yorumlanırsa "değerlerin bağımsızlığını" açığa çıkarır.⁵⁵⁷ Eğer Hume'un belirttiği gibi öznel yargı içermeyen değerlendirici ifadeler ahlaki iddiaları haklı çıkaramıyorlarsa, bu ifadeler aynı zamanda herhangi bir ahlaki iddianın da altını oyamazlar. Bu nedenle tüm dışsal şüphecilik biçimleri hatalıdır.⁵⁵⁸

Dworkin, bağlı olduğu felsefi hermeneutik geleneği doğrultusunda değer anlaşmazlıklarının olgularla alakalı gerçek çatışmalar olmadığını, değerlere yüklediğimiz anlamlarla ilgili yorum bilgisini ilgilendiren problemler olduğunu düşünmektedir.⁵⁵⁹ Ahlakın olgulardan bağımsızlığı, argümantatif bir alan olarak ahlaki konularda sorgulama ve gerekçelendirme standartlarının farklı olduğuna işaret etmektedir.⁵⁶⁰

Dworkin burada hayali bir senaryo üzerinden savını gerekçelendirmeyi dener. Bir bölgede yaşayan herkesin ahlaki inançlarının kısa bir an içerisinde değiştiğini varsayalım. Bunun üzerine, kürtajın ahlaken meşru olmadığını savunan bir politik topluluğun üyeleri düşüncelerini tersine çevirerek kürtajın hak olarak tanınmasını talep etmeye başlamışlardır. Bilim insanları yaptıkları araştırmalar neticesinde bu ani inanç değişikliğinin bölgenin güçlü bir manyetik alanın etkisine girmesiyle açıklayabilir, bilimsel verilerle hipotezlerinin olgusal geçerliliğini ispatlayabilirler. Fakat kürtaj tartışmasında "Kürtaj ahlaken doğru çünkü manyetik alan bunu gerektiriyor" gibi bir argümanın hiçbir geçerliliği yoktur. Bunun yerine kürtajın ahlaken doğru olduğunu ahlaki bir gerekçe sunarak ispat etmemiz beklenir. Dolayısıyla ahlaki değerlere ilişkin bir tartışma olgulardan bağımsız bir zeminde yürütülecektir.⁵⁶¹

⁵⁵⁷ McLeod, **a.g.e.**, s. 133.

⁵⁵⁸ Russ Shafer-Landau, "The Possibility of Metaethics", **Boston University Law Review**, Vol. 90, No. 2, 2010, s. 484.) Dworkin'in eğer olgusal iddialardan ahlaki değerler ispat edilemiyorsa, o halde ahlaki değerlerin varlığının da olgusal değerlerle zayıflatılamayacağı şeklindeki Hume'cu okuması eleştiriye açıktır. Shafer-Landau, banka soygunu örneğiyle bu okumayı çürütmeyi dener. Diyelim ki bir banka soyuldu ve olay sırasında bankada olduğu tespit edilen bir kişi suç şüphelisi olarak yakalandı. Bu kişinin yalnızca suç saatinde olay yerinde olması suçluluğunu ispat etmez. Fakat bu kişinin suçun işlendiği sırada bankada değil başka bir yerde olduğunun ispat edilmesi suç iddiasını zayıflatır. O halde, olgusal betimlemeler ahlaki önermelerin doğruluğunu haklı çıkarmada yeterli olmayabilir ancak önermenin doğruluğunu baltalamak hususunda yeterli sayılabilir. (Shafer-Landau, **a.g.m.**, s. 486.)

⁵⁵⁹ Costa, **Moral Theology for Hedgehogs**, s. 198.

⁵⁶⁰ Hillary Nye, "The One System View and Dworkin's Anti-Archimedean Eliminativism", **Law and Philosophy**, Vol. 40, No. 3, 2021, ss. 248-250.

⁵⁶¹ Guest, **a.g.e.**, s. 160.

Dworkin'in felsefesinde ahlaki önermelerin doğruluğuna ilişkin normlar, olgusal alandan ayrıştırılır. Bilimsel bilginin değerler alanını kolonileştirmesinin önü alınmalıdır.⁵⁶² Eşit ilgi, özgürlük, demokrasi gibi kavramlar üzerine ortaya konulan farklı görüşleri tartabileceğimiz bilimsel (fiziksel, biyolojik vs.) veya metafizik bir zemin bulunmamaktadır. Bu kavramların en iyi veya doğru açıklamasını sunabilmek için tarafsız ve dışarıda duran bir nokta belirleyemeyiz, elimizde yalnızca yorum becerimiz vardır. Olgusal tartışmalarda ispat, bilimsel ve nesnel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilir; değerlere ilişkin tartışmalar ise yorumlayıcı yöntemle yürütülmelidir. Ahlaki kavramlar, yorumsal bir zaviyeden değerlendirilecektir.⁵⁶³

Nye'in da dikkat çektiği üzere, Dworkin'in olgu-değer ayrımı onun değerlerin bütünlüğü tezinde üzerinde durulan "ahlak olarak hukuk" (*law as morality*) yaklaşımıyla bağlantılıdır. Hukukun ve ahlakın normatif olarak kurulmasının önemini savunan düşünür, bunların betimsel veya olgusal olamayacağını da kabul etmiş olur. Dolayısıyla, eğer hukuk ve ahlak değerler alanındaysa ve değerler üzerinde çalışan bir araştırmacı, yorumsal faaliyette bulunarak bunların anlamlarını inşa ediyorsa, bu kavramların bilimsel ölçütlere dayanan nesnel anlamlarının keşfedilmesi söz konusu değildir.⁵⁶⁴ Dworkin değer şüpheciliğinden çıkışın anahtarını, değerlerin bağımsızlığında bulur. Değerlerin bağımsızlığı ise etik ve ahlaki gerçeklere dair post-kolonyal bir anlayış gerektirmektedir. Post-kolonyal gerçeklik anlayışı, kavramların yorumlanması bakımından bireylerin ahlaki sorumluluğu haiz olduğunu kabul eder.⁵⁶⁵ Buradan onun değerlerin yorumlanmasından ne anladığı ve nasıl bir yorum teorisi inşa ettiği meselesine geçiş yapılabilir.

2.1.3. Değerlerin Yorumsallığı

Dworkin'in felsefesi çağdaş hermeneutik geleneğin içerisinde konumlandırılmaktadır. Çağdaş hermeneutik'in kurucusu Alman filozof Hans-Georg Gadamer'in takipçisi olarak görülen Dworkin'in "yorumcu evrenselciliği", anlama

⁵⁶² Stephen Guest, "The Unity and Objectivity of Value", *Ethics&International Affairs*, Vol. 25, No. 4, 2011, s. 2.

⁵⁶³ Nye, *a.g.m.*, ss. 251-252.

⁵⁶⁴ Nye, *a.g.m.*, s. 248.

⁵⁶⁵ Dworkin, *Justice for Hedgehogs*, ss. 417-418.

edimini bir yorum sorunu olarak değerlendirir.⁵⁶⁶ Dworkin sosyal, edebi, tarihi, ahlaki, hukuki ve insani pratikleri anlayabilmek için bu pratiklerin yorumlanması gerektiğini düşünmektedir. Bir başka ifadeyle belirtmek gerekirse o, yorum sürecini anlam arama süreci olarak kavrayacaktır.⁵⁶⁷ Bu başlıkta öncelikle Dworkin'in etkileşim halinde olduğu Dilthey-Gadamer-Habermas geleneğini ne şekilde devraldığının üzerinde durulacak, ardından da amaçsalılığı temel alan, yaratıcı ve inşai yorum anlayışının aşamaları incelenecektir.

2.1.3.1. Hermeneutik Bilinç ve Kurucu Yorum

Dworkin'in yorum anlayışını oluştururken felefesine başvurduğu Gadamer, doğa bilimleri ile tin bilimlerinin (*Geisteswissenschaft*) araştırma nesnelere yaklaşma biçimlerinin birbirinden farklı olduğunu düşünür. Gadamer'e göre tin bilimleri sosyal gerçekliği anlamaya yönelik bir ilgi taşımaktadır.⁵⁶⁸ Doğa bilimlerinde pozitivist bir yöntem kullanılırken tin bilimlerinde yorumsal bir disiplinden hareket edilmektedir. Gadamer, yorumu bilgilimsel değil varlıkbilimsel bir disiplin olarak düşünmekte, yorumun anlama sürecinde kurucu bir işlev taşıdığını ifade etmektedir.⁵⁶⁹

Sevtaç Metin'in vurguladığı üzere geç modern toplumlarda sosyal bilimlerin betimleyici fonksiyonu gerileyip yorumlayıcılığı ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda bir toplumun dilsel, kültürel, tarihsel geleneğinden bakılarak anlam arayışına girilmesi gerektiği düşünülür. Gadamer'e göre bir metni veya pratiği anlamak, yorum nesnesi olan konunun daha iyi şekilde anlaşılmasını sağlamalıdır.⁵⁷⁰

Tarihselci/historisist okulun temsilcilerinden Wilhelm Dilthey'in aksine Gadamer, geleneğin nesnel olarak betimlenebileceğini, yani tarih araştırmalarından hareketle sosyal pratiklerin objektif kriterlerinin ortaya konulabileceğini düşünmez.

⁵⁶⁶ Kasım Akbaş, "Ronald Dworkin: Pozitivizmin ve Doğal Hukukun Eleştirisinden Bir Yargılama Kuramına", *Çağdaş Hukuk Düşüncesine Giriş*, Ed. Ertuğrul Uzun, İstanbul: İthaki Yayıncılık, 2015, ss. 195-196.

⁵⁶⁷ Dworkin, *Justice for Hedgehogs*, s. 102.

⁵⁶⁸ Arslan Topakkaya, "Dilthey-Gadamer İlişkisini Hermeneutik Üzerinden Okumak", *Cogito: Hermeneutik*, Sayı 89, 2017, s. 146.

⁵⁶⁹ Melike Belkıs Aydın, "Gadamer'in Felsefi Hermeneutik Disiplininin İmkanları Olarak Yasa Yorumunun Kurucu İşlevleri", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, 2020, s. 543.

⁵⁷⁰ Sevtaç Metin, "Ronald Dworkin'in Hukuk Teorisinde Yorum Yaklaşımı", *İÜHFİM*, Cilt LXI, Sayı 1-2, 2003, ss. 37-40.

Bunu açıklamak için tarihsel bilinç ile hermeneutik bilinci birbirinden ayırır. Tarihsel bilinç, geleneğin eleştiriye ve tecrübeye açık şekilde değerlendirilmesine imkan sağlamamaktadır. Buna karşılık hermeneutik bilinç gelenek ile yorumcu arasında özgür diyalog diyalektiğinin sağlanması gerektiğini belirtmektedir.⁵⁷¹ Gadamer yorumcunun kendi özel anlam çerçevesi içerisindeki ön anlamalardan etkilenmeksizin, bunlardan bağımsız şekilde yorumda bulunamayacağını kabul eder.⁵⁷²

Gadamer, bir metni okumanın yaratıcı bir iş olduğunu ileri sürmektedir, yorumlayıcı kendi gördüğü dünya ile metinde sunulan ve aşına olmadığı başka bir dünyayı kaynaştırır. Metnin anlamı yaratıcı bir yeniden yorumlamayla zenginleşir. Zamanla yeni yorumcuları yönlendiren ve onlara sınırlar çizen otoriter bir yorumlama geleneği oluşur. Gelenek ile yorumcu arasında etkileşimsel bir ilişki bulunur. Yorumcu geleneğin kendi bağlamı içerisinde gelişen yönlerini törpülemeye ve düzenlemeye çalışır, gelenek de yorumcunun kendi kişisel kanaatlerinin metni tahrif etmesinin önüne set çeker.⁵⁷³

Dworkin, Gadamer'e katılarak, kurucu yorum anlayışını savunur. Gadamer ve Dworkin'in kurucu yorum teorileri, geçmiş ile şimdi arasında köprü kurmak gerektiği argümanında ortaklaşmaktadır. Her ikisi de yorumcunun metne sadık kalması gerektiğini kabul ederler, fakat metnin donuklaşmış bir geçmişten yola çıkılarak değil bugüne ait, dinamik bir bağlamın içerisinde bakılarak yorumlanacağını düşünürler.⁵⁷⁴

Ancak Dworkin Gadamer'in yorum teorisinin pasif ve sadık bir izleyicisi olmaktan kaçınmıştır. Çağdaş sosyal teorisyenlerden Jürgen Habermas'ın Gadamer eleştirilerini tartışan Dworkin, onun oldukça önemli bir noktaya temas ettiğini fark eder. Öncelikle Habermas, Gadamer'de yazar ile yorumcu arasında iç içe geçen ufuklar bulunduğunu belirtir. Yorumcu metne dahil olduktan itibaren kendi ufku genişletir, yazar da kendi çağının ufkundan kopar ve yorumcuyla arasındaki

⁵⁷¹ Topakkaya, **Dilthey-Gadamer İlişkisini Hermeneutik Üzerinden Okumak**, s. 148.

⁵⁷² Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, s. 518.

⁵⁷³ Ingram, **a.g.e.**, ss. 70-72.

⁵⁷⁴ David Couzens Hoy, "Dworkin's Constructive Optimism v. Deconstructive Legal Nihilism", **Law and Philosophy**, Vol. 6, No. 3, 1987, s. 327.

zamansal uzaklığı aşmaya çalışır.⁵⁷⁵ Bununla birlikte Gadamer'in teorisinde yorumlama faaliyeti aşırı edilgen kalmaktadır. Geleneğin yorumlanması sürecinde aklın eleştirel yetisine gereken önemin verilmemesi hatalıdır, geleneğin otoriterleşmemesi ve dogmalaşmaması için bilincin kendisini her türlü dış belirlenimlerden ve yabancılaşmadan kurtarması gerekmektedir.⁵⁷⁶

Habermas, yorumcunun metnin otoritesine sıkı sıkıya bağlı kalmasını ve anlama ediminin tek yönlü bir faaliyete dönüştürülmesini hatalı bulur. Gadamer için yorumcu metinden öğrenecektir fakat metnin yazarının yorumcudan bir şeyler öğrenmesi dışarıda bırakılır. Halbuki metnin yazarı ile yorumcusu sanal bir konuşmanın taraflarıdır. Metnin yorumlanması aşamasında yazar da yorumcudan öğrenebilecektir. Dworkin'in de katılacağı üzere Habermas, Gadamer'in anlamak ile onaylamayı özdeşleştirerek muhafazakâr bir yorum teorisi oluşturduğunu ileri sürer.⁵⁷⁷ Bu yorum tartışmalarından hareketle teorisini inşa edecek olan Dworkin, Gadamer'e kıyasla daha dinamik ve pragmatik bir yorum süreci öngörmektedir.

2.1.3.2. Kurucu Yorumun Aşamaları ve Amaçsallık

Dworkin'in yorum teorisi, Rawls'un düşünümsel denge yöntemine benzer şekilde üç aşamadan oluşmaktadır. Yorum-öncesi (*pre-interpretive*) aşamada pratiğin içeriğinin sağlanması için geçici kural ve standartlar tanımlanmaktadır. Bu aşamada, söz konusu pratik tanımlanır ve ayırt edilir. Yorum (*interpretive*) aşamasında pratiğin ana unsurları için genel gerekçelere başvurulması beklenir. Buna göre, pratiğin hangi değerleri gerçekleştirdiği ve bunu hangi şekillerde sağladığı belirlenecektir. Bu aşamada pratiğin içerdiği değerler türetilir ve teorinin pratiğe uygun, onu haklılaştıran bir şema sunması amaçlanır. Yorum-sonrası (*post-interpretive*) aşamada, tanımladığımız değere daha iyi hizmet edebilmesi için pratiğin gerçekten neyi gerektirdiğine dair bir anlayış geliştirilir ve pratik buna göre ayarlanır. Bu aşama, pratiği yeniden biçimlendiren bir aşama özelliğini haizdir.⁵⁷⁸ Dworkin, yorumun öncesindeki açıklama ile pratiği yorumlarken bulunulacak gerekçe arasında

⁵⁷⁵ Jürgen Habermas, **İletişimsel Eylem Kuramı**, Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001, s. 160.

⁵⁷⁶ Arslan Topakkaya, "Hermeneutik ve İdeoloji Kritiği Bağlamında Gadamer-Habermas Tartışması", **FLSF Dergisi**, Sayı 3, 2007, ss. 98-101.

⁵⁷⁷ Habermas, **İletişimsel Eylem Kuramı**, ss. 161-162; Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, s. 518, dn. 2.

⁵⁷⁸ Latham, a.g.m., s. 160; Türkbağ, **Kanıtlanamayanı Kanıtlamak**, ss. 136-137.

bir “denge” kurmayı amaçlamaktadır. Rawls, adaletle ilişkin sezgilerle kurumsallaşmış yargılar arasında bir denge halinden bahsederken; Dworkin, sosyal pratiğin gerekçesi ile bu pratiğin gerektirdikleri arasında bir denge kurmayı amaçlamaktadır.⁵⁷⁹

Kurucu yorum, sosyal pratiklere ve kurumlara, türünün veya biçiminin en iyi kavrayışını dile getirmek için bir amaç ya da değer yüklemeyi esas almaktadır.⁵⁸⁰ Fransız filozof Paul Ricoeur’e başvurarak, yazar veya sanatçının ortaya çıkan ürünün yalnızca ilk yorumcusu olduğunu belirten Dworkin, yorumun normatif bir nitelik arz ettiğini ileri sürer. Yorum teorisinin normatifliği iki boyuttan oluşur. İlk boyutta, bir pratiğin anlam veya amacının doğru anlayışı hedeflenmelidir. İkinci olarak, bu doğru anlayışın yorumun amacını en iyi yerine getirecek şekilde yapılandırılması gerekmektedir. Dolayısıyla metnin veya eserin sahibi ile yorumcu arasında kolektif, müşterek bir hareket bulunmaktadır.⁵⁸¹ Dworkin, iki normatif boyutuyla yorum ile pratik arasındaki etkileşimsel bir ilişki kurar. Pratiğin katılımcıları uygulamanın amacını ayırt etmeye ve bu amaca en uygun formu vermeye çalışırlar. Bu sayede yorum, biçimini değiştirerek pratiğe geri dönmektedir.⁵⁸²

Düşünür, nezaket sosyal pratiğini örnek vererek yorum anlayışını somutlaştırmaktadır. Diyelim ki bir topluluğun üyeleri karşılıklı ilişkilerini sürdürürken nezaket kuralları denilen bir dizi normu takip etmekte olsunlar. Bu kurallar zamanla durağanlaşacak ve tabu halini alacaktır. Tabulaşan kuralların eleştirilmeleri ve değişikliğe tâbi tutulmaları ilk başta olanaksızdır. Fakat zamanla bu tabuların parçalanacağı görülecektir. Dolayısıyla nezaket kurallarına karşı toplumda iki boyutlu bir yorum tutumu oluşmaya başlamaktadır. İlk olarak, nezaket pratiğinin öylesine varlık kazanmadığı, toplumsal ilişkilerin yürütülmesinde bir değeri ve gayesi olduğu düşünülür. İkinci olarak, toplumda nezakete atıfla talepte bulunulan davranışların veya kimi eylemler hakkında yargıda bulunma biçimimizin bir zorunluluk veya alışkanlıktan kaynaklanmaması gerektiğinin ayırdına varırız. Bu doğrultuda nezakete dair katılmış, bize kadar tevarüs etmiş kuralların hangi değer

⁵⁷⁹ Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, s. 522.

⁵⁸⁰ Rabia Sağlam, “Derrida ve Dworkin Arasındaki İlişki: Yapıbozum ve Yargıç Herkül”, **AÜHFD**, Vol. 61, No. 1, 2012, s. 284.

⁵⁸¹ Ronald Dworkin, “Şüphe Ölümcül Olursa”, **HFSA-18**, Çev. Altan Heper, Haz. Hayrettin Ökçesiz/Gülriiz Uygur, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2008, ss. 244-246.

⁵⁸² Ken Kress, “The Interpretive Turn”, **Ethics**, Vol. 97, No. 4, 1987, s. 839.

veya amaç çerçevesinde anlaşılması gerektiğini düşünürüz. Böylece toplum içerisinde yaşamaktan ötürü dışsal olarak edindiğimiz kuralları nezaket pratiğinin yönelmesi gereken amaç doğrultusunda yapılandırır, sınırlandırır veya değişikliğe tâbi tutarız. Dolayısıyla nezaket kurumu sabit ya da mekanik olmaktan kurtulacak ve sorgulanmamış, kerameti kendinden menkul bir düzen olarak itibar görmeyecektir.⁵⁸³ Dworkin için sosyal kurum ve pratikler devingen bir görünüm arz etmektedir. Yorum sayesinde pratikler biçim değiştirir, yeni şekil alan bu pratikler için yeni yorumlara her zaman açık kapı bırakılır. Böylece pratikler yorumlarla birlikte açılarak genişler, bir önceki yorumdan çıkartılan pratiğin yeni hali güncel yapılan bir yorumla tekrar gelişir ve ilerletilir.⁵⁸⁴

Dworkin'in yaratıcı yorum teorisi nedenselliği değil amaçsallığı hedeflemektedir. Bu doğrultuda düşünür, bilimsel yorum ile sanatsal yorum karşıtlığı kurarak sosyal pratiklerin yorumunun edebi metinleri yorumlamakla benzeştiğini iddia eder. Bilimsel yorum metodunda araştırmacı önce verileri toplamaktadır, daha sonra bu verileri neden-sonuç bağıntısı kurmak suretiyle yorumlamaktadır. Sanatsal yorumda ise eleştirmen önüne gelen eserleri bunların anlamını, temasını veya anlamına ilişkin bir görüşünü savunmak için yorumlamaktadır. Sosyal pratiklerin yorumu Dworkin'e göre sanat eserlerinin yorumlanmasına benzemektedir. Sanat eserinde olduğu gibi toplumsal bir pratikte de yorumcu, bir insan veya insanlar topluluğu tarafından yaratılan fakat yaratıcısından bağımsızlaşmış bir varlığı yorumlamaktadır.⁵⁸⁵ Bu bağlamda Dworkin yaratıcı yorum metodunu ahlaki inşacılık ile ilişki kurarak açıklamaktadır. İnşacılık, metnin veya pratiğin nedenini araştırmayı değil, ona amaç yüklemeyi hedeflemektedir. Yaratıcı yorumda amaç ve yorumlanan nesne arasında etkileşim bulunur ve yorum inşa edilir.⁵⁸⁶ Yarışan yorumlar arasında hangi yorumcunun pratiğin veya metnin değerini en iyi hale getirdiği araştırılarak bir yargıya varılacaktır.

Joseph Raz, Dworkin'in kurucu yorum düşüncesinin güçlü bir monist tutarlılık içerdiğini belirtir. Yorumcu, nesnenin veya pratiğin tüm parçalarını toparlayıp ona egemen olan tek bir amaç bulma ve bunu dayatma kararlılığındadır. Raz'a göre metnin tek bir sesle yorumcuya konuştuğu argümanı Dworkin'in kurucu yorumda

⁵⁸³ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, ss. 74-75.

⁵⁸⁴ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, s. 76.

⁵⁸⁵ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, ss. 77-79.

⁵⁸⁶ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, s. 80.

tutarlılığı değerlerin bütüncüllüğü ve anti-şüpheciliğiyle iç içe geçirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda monist tutarlılık olarak yorum pratiği, metnin veya pratiğin anlamının birey ve gruplar arasındaki uzlaşımlarla belirlenmediğini ifade etmektedir.⁵⁸⁷

Dworkin'in pratiğe ve failliğe vurgu yapan kurucu yorum teorisi Anthony Giddens'in yapı-fail gerilimini uzlaştırmaya çalışan yapılaşma teorisiyle kıyaslanarak daha iyi anlaşılabilir.⁵⁸⁸ Dworkin, yorum nesnesinin pratiğe dayalı şekilde yorumlanmasını önermektedir. Pratiğe-bağımlı teori, pratiklerin anlamının nesnel olarak belirlenebileceğini ve gerekçelendirilebileceğini savunmaktadır. Buna karşılık, pratikten-bağımsız teori sosyal pratiklere amaç yüklememekte, pratiklerin belirli tarihsel-toplumsal koşullar altında refleksif olarak kurumsallaştığını öne sürmektedir.⁵⁸⁹

Giddens'a göre yorumcu sosyolojilerin zaafı eylem-yapı geriliminde yapıyı oldukça zayıf bir şekilde kavramalarından kaynaklanmaktadır. Bireylerin kendilerinin bilincinde olan ve eylemleri hakkında belirli gerekçelere sahip amaçlı aktörler olarak anlaşılması eylem-yapı dengesindeki ağırlığı eylemden tarafa doğru bozmaktadır. Giddens bunun karşısında yapıyı çok güçlü bir şekilde kavrayan ancak eylemin imkanlarını ortadan kaldıran ya da daraltan işlevselci ve yapısalcı yaklaşımların bulunduğunu belirtir ve "çifte-hermeneutik" adını verdiği yaklaşımıyla bu ikisinin aşırılığını gidermeyi amaçlar.⁵⁹⁰ Giddens, eylem ile yapı arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi bulunduğunu ifade eder.

Dworkin'in kurucu yorum teorisinin üçüncü aşamasında, yorum aşamasında sınırları tayin edilen bir parametrenin içinde kalarak ve eleştirel bir perspektiften bakarak, sosyal pratiğin oynaması gereken rolle koşullandırılmış bir anlayış inşa edilmektedir. Gledhill, bu nedenle kurucu yorumun düalist bir yapı öngördüğünü belirtir. Betimleyici fonksiyon ifa eden yorum öncesi ve yorum aşamalarında pratiğin

⁵⁸⁷ Joseph Raz, "Speaking with One Voice: On Dworkinian Integrity and Coherence", **Dworkin and His Critics: With Replies by Dworkin**, Ed. Justine Burley, Oxford: Blackwell Publishing, 2004, 285-290

⁵⁸⁸ James Gledhill, "Constructivism and Reflexive Constitution-Making Practices", **Das Raisons Politiques**, Vol. 3, No. 51, 2013, s. 63.

⁵⁸⁹ Gledhill, **a.g.m.**, ss. 68-70.

⁵⁹⁰ Anthony Giddens, **Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları: Yorumcu Sosyolojinin Pozitif Bir Eleştirisi**, Çev. Ümit Tatlıcan/Bekir Balkız, 4. Baskı, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2019, ss. 12-15.

yorumsal bir topluluktaki anlamı ve değeri tanımlanıp gerekçelendirilmektedir.⁵⁹¹ Bunun ardından gelen bir pratiği mümkün olan en iyi haline dönüştürme amacı taşıyan post-yorumsal aşama ise betimlemeden öteye geçerek, bir reçete işlevini yerine getirmektedir.⁵⁹² Sonuç olarak, çifte-hermeneutik nesnenin dönüşümünü karşılıklı bağımlılık içerisinde yorumlarken, kurucu yorum nesneye amaç yükleyerek anlamı inşa etmeyi seçmektedir.

2.2. Dworkin'in Liberalizm Teorisi

Dworkin, ilk büyük çalışması *Taking Rights Seriously*'de liberal bir hukuk teorisi inşa etmeyi amaçladığını belirterek felsefesinin ana hatlarını oluşturmaya başlar. 1978 yılında yayınlanan ve çağdaş liberalizmin temel metinlerinden biri olarak kabul edilen “*Liberalism*” makalesinde liberalizmin kurucu politik ahlak değerinin eşitlik olduğunu ileri sürecektir. Düşününürün daha sonraki çalışmaları da bu çizgide gelişmiş, özellikle 1980’li yıllarda yayınlanan makale ve kitaplarında liberal eşitlik ilkesinin nasıl yorumlanması gerektiği üzerine çalışarak eşitlikçi politik topluluk anlayışını somutlaştırmaya girişmiştir. 1990 yılında “*Foundations of Liberal Equality*” başlıklı kapsamlı makalesinde teorisinin en gelişmiş açıklamalarından birini sunarak artık çağdaş liberalizm tartışmalarında referans vermeden geçilemeyecek hatırı sayılır bir yer edinir.

Bu başlıkta öncelikle Dworkin’in hak temelli liberalizm anlayışının temelini meydana getiren eşitlik ilkesinin esasları açıklanacaktır. Düşününürün politika felsefesine eşitlik kavramının en doğru ve uygun şekilde yorumlanması arayışı damgasını vurmuştur. Bunun ardından Dworkin’in eşitlikçi liberalizminde birey-topluluk geriliminin nasıl çözüldüğü ortaya konulacaktır. Bu gerilim bir yandan Amerikan siyasal kültürüne rengini vermiş, diğer yandan da liberalizm-

⁵⁹¹ Charles Barzun, Dworkin’in holist bir değer şeması inşa etmesine karşın, yorum teorisinin sosyal pratiklerin tarihini dikkate alma iddiasıyla birlikte çelişkiye düştüğünü savunur. Buna göre, sosyal pratiklerin tarihi açıklayıcı bir yorum yöntemini gerektirir, Dworkin bilimsel araştırmaların da açıklayıcı metodun bir türü olduğunu düşünmektedir. O halde, değerlerin yorumu ile bilimsel yorum arasındaki ayrım boşluktur. (Charles L. Barzun, “Justice Souter’s Common Law”, **Virginia Law Review**, Vol. 104, No. 4, 2018, s. 714, dn. 251.) Ancak burada Dworkin’in üç aşamalı kurucu yorum teorisini açıklarken “yorumlanacak nesnenin belirlenmesi” olarak tarif ettiği yorum-öncesi aşamada dahi pratikleri anlamak için yorum yapmak gerektiğini belirtmesi hatırlatılmalıdır: “Toplumsal kurallar, kendilerini tanıtan etiketleri üzerlerinde taşımazlar.” Dolayısıyla sosyal ve tarihi pratiklerin açıklayıcı niteliği dahi Dworkin için bilimsel açıklamalardan farklıdır. (Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, ss. 95-96.)

⁵⁹² Gledhill, **a.g.m.**, ss. 65-69.

komüniteryanizm tartışmasının ana meselelerinden olmuştur. Dworkin'in kardeşlik ve bütünlük temelindeki liberal topluluk anlayışı onun müşterek kolektif eylemle anlam kazanan ortaklık demokrasisinin vazgeçilmez boyutudur. Üçüncü alt başlıkta, Dworkin'in özgürlük-demokrasi birlikteliği için hayati önem taşıyan yorumsal ahlak teorisi incelenecektir. Son başlıkta, liberal devletin eşitlik kurucu değeri temelinde düzenlenmesinin üzerinde durularak Dworkin'in teorisinin devletin tarafsızlığı argümanından ve mükemmeliyetçi liberal yaklaşımdan farkı ortaya konacaktır.

2.2.1. Eşitlik İlkesinin Temelleri ve Liberal Eşitlikçiliğin Yorumu

Dworkin'in liberalizm teorisinde kilit kavram eşitliktir. Eşitlik, devlet ile yurttaşlar arasındaki ilişkinin adil ve meşru şekilde kurulmasını güvence altına alan temel ve egemen politik değerdir.⁵⁹³ Dworkin, politik ahlakın kurucu değeri olarak kavramsallaştırdığı eşit ilgi ve saygı hakkının yaşadığı topluluğa içkin kaynaklarını, Amerikan siyasal ve anayasal kültüründe bulmaktadır. Buna göre, 14. Değişiklik ile anayasal demokrasinin yapılandırılması amacıyla kabul edilen ve birçok tartışmalı anayasal meselede başvurulmuş eşit koruma ilkesinin en iyi yorumunun eşit ilgi ve saygı hakkı olduğunu ileri sürer. Eşit koruma ilkesi kişilerin insan onuruna saygı gösterilmesine ilişkin ahlaki bir değer içermektedir ve bu değer bilginin herkesin çıkarlarının eşit ölçüde ciddiye alınmasını gerektirmektedir.⁵⁹⁴

Eşit ilgi ve saygı hakkının hukuk ve siyaset kültüründeki bu karşılığı felsefi bir açıklamayla desteklenmektedir.⁵⁹⁵ Eşit ilgi ve saygı, ahlaki bir kişiden türetilmektedir.⁵⁹⁶ Dworkin'in tasarladığı birey bir yandan incinebilen, kendi dışındaki dış dünyada olup bitenlerden etkilenen, duyguları olan varlıktır, diğer yandan rasyonel, özerk hareket ederek kendi kararları üzerinde egemenlik kurma çabası güden bir varlıktır. Bu iki özellik ilgi ve saygının temellerini oluşturacaktır.⁵⁹⁷

Dworkin'e göre yönetimler, hakimiyetleri altındaki yurttaşlarına muamelede bulunurlarken onların acı çekebiyen ve hayal kırıklığına uğrayabilen varlıklar

⁵⁹³ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, s. 272.

⁵⁹⁴ Ingram, **a.g.e.**, ss. 67-68.

⁵⁹⁵ Dworkin, Rawls'un adalet teorisindeki orijinal pozisyon kavramının temelinde eşit ilgi ve saygı hakkının bulunması gerektiğini iddia eder. Bkz. Yukarıda **1.2.1.2** başlığı.

⁵⁹⁶ Gülriz Özkök, "Ronald Dworkin'de Adalet ve Haklar", **HFSA-5**, 2002, s. 101.

⁵⁹⁷ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, ss. 272-273

oldukları bilgisinden hareketle onlara “ilgi” göstermelidirler. Aynı zamanda insanların kendi yaşamlarını şekillendirebilen, gözden geçirebilen akıl sahibi özgür varlıklar olduklarını kabul ederek onlara “saygı” duymalıdır. İlgi, bireylerin devletin şiddet gücü karşısında haksızlığa maruz kalmamalarını; saygı ise bireylerin özerk varlıklar olarak davranışlarını, kanaatlerini kendi iradeleri doğrultusunda belirleyebilmelerini şart koşmaktadır. İlgi ve saygının anlam kazanması ise bu ilgi ve saygının herkese “eşitçe” uygulanması sayesinde mümkün olabilecektir. Dworkin için eşit olarak hayata geçirilmeyen hiçbir şey değerli değildir, ilgi ve saygının imtiyazlı kimselere farklı ölçülerde dağıtılması halinde bu iki değer de gözden düşecektir.⁵⁹⁸ Bazı yurttaşların daha fazla ilgiye layık olduklarından hareketle mal ve fırsatların eşitsiz dağıtılması veya yurttaşların bir bölümünün iyi yaşam anlayışının diğerinden daha saygı değer veya üstün olduğu gerekçesiyle diğerlerinin özgürlüklerinin kısıtlanması eşit ilgi ve saygı hakkının ihlali anlamına gelir.⁵⁹⁹

Dworkin açısından ilgi ve saygı, birbiriyle çatışacak ve biri diğerine tercih edilecek değerler değildir, aralarında öncelik-sonralık ilişkisi de bulunmamaktadır. İlgi ve saygıyı bir bütünün eşit ağırlıktaki parçaları olarak konumlandıran düşünür, bu soyut hakkı, birbirine değmeyen iki bağımsız değer olarak ifade etmemektedir. İlgi ve saygı, devletin yurttaşlarına nasıl muamele edeceğine ilişkin soyut eşitlikçi bir haktır. Devletin yurttaşlarına yönelik muameleleri her zaman onların yaşamlarına ilgi ve önem gösterilmesi, yaşamlarındaki etkinliklerin yönetilmesi hususunda ise onlara sorumluluk verilmesi arasındaki dengeyi sağlamayı gerektirmektedir.⁶⁰⁰

Dworkin açısından soyut eşitlikçilik, topluluktaki tüm üyelerin çıkarlarının eşit derecede önemli olması demektir.⁶⁰¹ Bireylerin çıkarlarını önemli sayması onun faydacı bir perspektiften hareket ettiği anlamına gelmez. Faydacılığın çekiciliği, toplumun her bir üyesinin istek ve mutluluğunun diğerleriyle eşit derecede sayılmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre herhangi bir yaşam biçimi diğerinden daha değerli olduğu için ahlaken doğru kabul edilmemektedir. Faydacı ahlakın mantığı da eşit ilgi ve saygı hakkını, devletin tarafsızlığı ilkesini

⁵⁹⁸ Türkbağ, **Kanıtlanamayanı Kanıtlamak**, s. 102.

⁵⁹⁹ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, s. 273.

⁶⁰⁰ Brown, **a.g.e.**, s. 85.

⁶⁰¹ Ronald Dworkin, “Comment on Narveson: In Defense of Equality”, **Social Philosophy & Policy**, Vol. 1, 1983, s. 24.

somutlaştırmaktadır.⁶⁰² Fakat faydacı teori tek tek bireylerin çıkarlarından ziyade ortak faydayı paylaşan en fazla sayıdaki insan lehine bir ağırlık hesabı yapmaktadır. Dworkin'in eşitlikçi liberalizmine göre ise haklar her bireyin bireysel çıkarları dolayısıyla ağırlık taşımaktadır ve haklardan faydalanacak kişileri saymaya dönük aritmetik bir hesaplama yola çıkmayı reddetmektedir.⁶⁰³

Eşit ilgi ve saygı hakkının somutlaştırılması aşamasında iki farklı eşitlik anlayışı gündeme gelecektir: eşit muamele hakkı (*equal treatment*) ve eşit olarak muamele görme hakkı (*treatment as an equal*). Eşit muamele hakkı, kaynak ve fırsatların eşit bir şekilde dağıtılmasını gerektirmektedir Buna örnek olarak “bir kişi bir oy ilkesi” gösterilebilir. Eşit olarak muamele görme hakkı ise, devletin yurttaşlarına eşit ilgi ve saygı hakkını haiz kimseler olarak davranmasını ifade etmektedir.⁶⁰⁴ Eşit muamele, ilk bakışta eşit olarak muameleden daha radikal ve mutlak görülebilir. Fakat Dworkin eşit olarak muamele görme hakkının bağlamsal olduğunu ve bu sayede daha adil sonuçlar üretebileceğini düşünmektedir. Eşit muamele, farklılıkların göz ardı edilmesine yol açabilir; farklı koşullarda bulunan ve bu koşulların gereği olarak özel bir ilgiyle yaklaşılması gereken kişilere gerekli özen ve ihtimamı göstermemek esasında ahlaki bir ideal olarak eşitliğin reddedildiği anlamına gelmektedir.⁶⁰⁵

Eşit olarak muamele görme hakkı, hükümetin bireylere yönelik işlemlerinde veya mahkemelerin verdikleri hukuki kararlarda eşit ilgi ve saygı hakkının nasıl yorumlanacağına ilişkin değerlendirme yapmalarını şart koşar. Örneğin ülkenin bir bölgesinde acil bir durumla karşılaşıldığında devlet kaynaklarını dağıtırken en çok zarar görenden en az zarar görene doğru bir sıralama yapmalı, en çok zarara uğrayanlara en çok yardım ulaştırılmalıdır. Böyle bir olayda eşit ilgi ve saygı hakkı mutlak bir eşit dağılımı gerektirmez, hatta hizmetin eşit şekilde paylaşılması devletin yurttaşlarına eşit ilgi göstermediği anlamını taşır. Dolayısıyla eşit ilgi ve saygı hakkı, eşit olarak muamele görme hakkıyla somutlaşır. Eşit olarak muamele görme hakkı doğrultusunda her bir maddi olayda veya hak talebinde eşit ilgi ve

⁶⁰² Guest, **a.g.e.**, ss. 148-149.

⁶⁰³ Ronald Dworkin, “Rights and Interests”, **The New York Review of Books**, 11.03.1971, <https://www.nybooks.com/articles/1971/03/11/rights-and-interests/> Erişim Tarihi: 07.03.2022.

⁶⁰⁴ Çağlar, **a.g.e.**, ss. 189-190; Türkbağ, **Kanıtlanamayanı Kanıtlamak**, s. 104.

⁶⁰⁵ Guest, **a.g.e.**, s. 147.

saygının neyi icap ettirdiği incelenmelidir.⁶⁰⁶ Eşit muamele ise eşit olarak muamele görme hakkına nispetle türev niteliktedir, kimi olay ve koşullarda eşit olarak muamele görmek eşit muameleyi gerektirebilir.

Eşit muamele ilkesi demokrasi ve hukuk devleti ilkeleri ile de yakından ilişkilidir. Demokratik hukuk devletinde topluluk üyeleri, ifade özgürlüğü veya örgütlenme özgürlüğü gibi politik haklarını kullanırlarken, topluluğun eşit üyeleri olarak eşit muamele ile karşılaşmalıdırlar. Eşit muamele yükümlülüğü, bireylerin ahlaki topluluğun eşit üyesi olma statüsünü güvence altına almakta, böylece bireyin hukuki kişiliğinin yanı sıra politik failliğini de geliştirmektedir. Politik haklarını kullanan kimselerin diğer yurttaşlardan ayrıştırılıp dışlanarak ahlaki açıdan kınanmaları yurttaşların hukuka bağlılığının artık gerekçelendirilememesi sonucunu doğurabilecektir.⁶⁰⁷ Eşitlik ilkesi bireyin politik toplulukta etkin bir katılımcı olmasının önünü açtığı gibi ahlaki ve yasal haklara da zemin hazırlamaktadır.

Dworkin, temel hak ve özgürlüklerin eşit ilgi ve saygı hakkından türetileceğini iddia etmektedir.⁶⁰⁸ Düşünür, eşitlikten kaynaklanmayan veya eşitliğe rağmen var olan genel bir özgürlük hakkı kavramsallaştırmasını kabul etmediği için ekonomik muhafazakarların sosyal liberallere yönelttiği tutarsızlık eleştirisinden teorisini kurtarır. Muhafazakârlara göre kişisel özgürlükleri kabul edip ekonomik özgürlükleri reddetmek çelişkiye düşmek anlamını taşır, Dworkin için ise zaten ortada özgürlüklere dair kategorik ayrımlar yapmayı gerektiren bir husus bulunmamaktadır. Devlete yalnızca negatif hakları koruma görevi veren muhafazakarların aksine eşitlikçi liberal için sözleşme özgürlüğünün kısıtlanması savunulabilir veya ayrımcılıkla mücadele için devlete aktif rol biçilebilir.⁶⁰⁹ Örneğin, geçmişten bugüne süren sistematik ırkçılığa karşı bireylerin farklılıklara duyarlılıklarını sağlamak, ırksal eşitsizliğin sonuçlarını telafi etmek için eğitim kurumlarında ırksal azınlıklara pozitif ayrımcılık tanımak eşit ilgi ve saygı hakkının meşru bir yorumudur.⁶¹⁰ Dworkin için farklı doğal ve toplumsal koşullar içerisinde bulunan bireylere aynı

⁶⁰⁶ Dworkin, **Liberalism**, ss. 125-126.

⁶⁰⁷ Ronald Dworkin, "What is the Rule of Law?", **The Antioch Review**, Vol. 30, No. 2, 1970, ss.153-154.

⁶⁰⁸ Ronald Dworkin, "Foreword, **Extreme Speech and Democracy**, Ed. Ivan Hare, James Weinstein, Oxford: Oxford University Press, 2009, s. vii.

⁶⁰⁹ H. L. A. Hart, "Between Utility and Rights", **Columbia Law Review**, Vol. 79, No. 5, 1979, s. 837.

⁶¹⁰ Ezgi Duman, "LGBTİ+'lar Öğretmen Olabilir Mi? Dworkin'in Herkül Yargıcı Versus Anayasa Mahkemesi Yargıçları", **Toplum ve Bilim**, Sayı 154, 2020, ss. 127-128.

şekilde muamele etmek, dezavantajlı kimselere saygı göstermediğimiz ve onların ahlaki statüsünü toplumun diğer üyeleriyle eşit görmediğimiz anlamına gelir.⁶¹¹

Sonuç olarak, Dworkin'in liberalizm teorisinin kurucu değeri olan eşitlik ilkesi, eşit ilgi ve saygı hakkı olarak görünüm kazanmaktadır. Belli ölçüde soyut olan bu hak, bireylerin kamusal kural, ilke ve politikaların belirlenmesinde eşit ilgiye layık varlıklar olarak dikkate alınmalarını gerektirir. Keza eşitlik ideali uyarınca bireylerin kararlarına ve tercihlerine saygı duyulmalıdır. Dworkin, eşitlik kavramını hakları ve sorumlulukları ciddiye alacak şekilde iki yönlü yapılandırır. Ayrıca Dworkin, eşit ilgi ve saygı hakkını eşit olarak muamele görme yükümlülüğü olarak yorumlayarak biçimsel eşitliğin ve homojen topluluk yapısının kısıtlarından kurtulmayı hedefler. Böylece o, farklılıkları tanıyan ve sosyal-ekonomik eşitliği adaletin konusu haline getiren bir yaklaşımı savunmaktadır. Eşit ilgi ve saygı hakkının birey-devlet ilişkilerindeki farklı boyutları açıkladıktan sonra, eşitlik temelinde bütüncül bir topluluğun nasıl mümkün olacağı sorusu tartışmaya açılmalıdır. Nitekim Dworkin ilke temelindeki topluluk anlayışıyla birey-topluluk gerilimini çözmeye çalışacaktır.

2.2.2. Topluluk Anlayışı

Ronald Dworkin, 1986 yılında yayınlanan *Law's Empire* (Hukukun Hükümlerliği) eserinde liberal adalet anlayışına dayalı topluluk teorisini kapsamlı bir şekilde ortaya koymuştur. Onun topluluk anlayışı, liberalizmin komüniteryan eleştirisinden beslenmekle birlikte komüniteryanizmin anti-liberal ve anti-modern tezleri karşısında liberal topluluk anlayışının savunulabilir bir açıklamasını sunmayı hedefler. Düşünür, daha sonra 1980'li yıllardan itibaren yazdığı makalelerin bir araya getirilmesinden oluşan *Sovereign Virtue* (Egemen Erdem) başlıklı çalışmasında bu yaklaşımını derinleştirmektedir.

Dworkin'in topluluk kavramına özel önem atfetmesinin düşünsel ve tarihsel-toplumsal olmak üzere iki nedeninden bahsedilebilir. Bu dönemde liberaller, neo-muhafazakarlığın ABD'deki temsilcisi konumundaki Reagan'ın sosyal adalet uygulamalarına savaş açan atomize bireyciliğine alternatif üretme arayışındadırlar.

⁶¹¹ Ingram, a.g.e., ss. 68-69.

Reaganizm soyut, egoist bireyi siyasal teorinin merkezine koymuş, toplumsallığın tedavülden kaldırılması gerektiğini ilan etmiştir. Böylece yeni toplumsal hareketlerin geçmişten devredilen ırksal, etnik, cinsel, dini eşitsizlikleri sorgulamasının önü alınmış, farklı toplumsal öznelerin eşitlikçi bir kolektivite inşası arayışına ket vurulmuştur.⁶¹² Reaganizmin muhafazakâr bireyin geleneksel etik anlayışını kamusal politika haline getirme iddiasına karşı Dworkin'e göre liberaller, bireyin bir gruba veya topluluğa eşit saygıya layık bir üye olarak dahil olmasının, aktif yurttaşlık hak ve yükümlülüklerinin değerini öne çıkarmalıdır.⁶¹³

Dworkin, Rawls'un politik liberalizmde örtüşen konsensüs kavramı üzerinden topluluk kavramıyla ilgilenmekten vazgeçerek anayasal demokrasilerin konusunun salt demokratik toplumsal yapıdan ibaret olduğu şeklindeki savını reddeder. Vujadinovic'in dikkat çektiği üzere, Rawls bireyleri birbirlerinden ayıran çatışmalara odaklanarak toplumsal konsensüsün nasıl sağlanabileceğini soruşturur, buna karşılık Dworkin'in stratejisi tüm çatışma ve farklılıklara rağmen bireyleri bir araya getiren genelleştirilebilir etik değerleri anlamaya çalışmak yönündedir. Dolayısıyla Dworkin için amaç, tarafların bir arada yaşamaya rıza göstermeleri ve uzlaşmaları değil bir arada yaşamaktan kaynaklı ortaklık kurmalarıdır.⁶¹⁴ Dworkin için esas mesele temel kurumları adaletin ilkelerini cisimleştirecek bir toplumun felsefi inşası değil; verili, somut bir toplumsal düzenin içsel tutarlılığının gözetilerek meşrulaştırılacağı ilke ve politikaların keşfedilmesidir.⁶¹⁵ Topluluğu bu şekilde tanımlayarak o, demokratik vizyonunu insan onuruna ve kolektif müştereklere dayandırabilme imkanına ulaşır.

Topluluğun eşitlik ve özgürlük idealleriyle çatıştığını öne süren teorileri hatalı bulan Dworkin, bu üç değer bir politik teorinin birbirini tamamlayan parçaları olduğunu düşünür. Dworkin'in tespiti göre, Aydınlanma çağından itibaren Marksist, romantik ve muhafazakâr düşünürler liberalizmin temel savlarına önemli itirazlarda bulunmuşlardır. Bu eleştirilere göre liberaller haklara ve adalet ilkelerine

⁶¹² Wendy Brown, *Neoliberalizmin Harabelerinde: Batı'da Antidemokratik Siyasetin Yükselişi*, Çev. Bülent Doğan, İstanbul: Metis Yayınları, 2021, ss. 40-57.

⁶¹³ Ronald Dworkin, "Equality First", *The New York Review of Books*, 12.05.1983, <https://www.nybooks.com/articles/1983/05/12/equality-first/> Erişim Tarihi: 26.01.2022.

⁶¹⁴ Vujadinovic, *Ethics and Morality in Dworkin's Political Philosophy*, ss. 3-4.

⁶¹⁵ John P. McCormick, *Weber, Habermas ve Avrupa Devletinin Dönüşümü*, Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 149.

fazlasıyla anlam yüklerlerken topluluk erdemlerini, iyi ve değerli yaşamın ne olduğuna dair meseleleri göz ardı etmektedirler.⁶¹⁶

Dworkin için liberalizme yönelik modern dönemde yükselen üç eleştiri şöyle özetlenebilir: Nietzsche ve Alman romantikleri için liberal eşitlik sıradan insanların kabul edebileceği, bireyleri aynılaştıran ve farklılıklara, üstün yeteneklere kör bir anlayıştır. Marksizm'e göre liberal kapitalist demokrasiler toplumsal yaşamı zayıflatmakta, bireyler içinde bulundukları dünyaya ve kendi emek ürünlerine karşı yabancılaşmaktadır. Muhafazakârlar ise geleneksel norm ve değerlerden uzaklaşarak bireyciliğe yönelmenin toplumsal yaşamı erozyona uğrattığını ileri sürerek topluluğun uzlaşım ahlak temelinde inşa edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁶¹⁷ Dworkin kendi liberalizm anlayışını bu eleştirilere meydan okuyabilecek bir formda geliştirdiğini savunur ve liberallerin topluluğun değerini en doğru şekilde ortaya koyabileceklerini iddia eder.

Dworkin, topluluk anlayışının temeline bütünlük ve kardeşlik değerlerini yerleştirmektedir. Liberal topluluğun bütünlüklü açıklaması, topluluğun kişiselleştirilerek ahlaki fail kılınmasını beraberinde getirecektir. Ahlaki faillik, politik topluluğun müşterek yaşamı haiz olduğunu, topluluğun başarı veya başarısızlığının üyesi konumundaki bireylerin hayatlarına doğrudan etki ettiğini anlatmaktadır.⁶¹⁸ Topluluğun bağımsız ve kolektif varlık arz ettiği iddiası, onun teorisinin yurttaş cumhuriyetçiliğiyle diyalog halinde olduğunu göstermektedir.

Ayrıca Dworkin, 18. yüzyıl demokratik devrimlerinin kurucu ideallerinden biri olan kardeşlik kavramını hatırlatarak liberal topluluğun politik örgütlenme biçimini gerekçelendirmektedir. Topluluk bireyden önce gelen, doğal, metafizik bir kurum olmadığı gibi basitçe tarafların gönüllü olarak dahil olduğu sözleşmesel bir ilişkiyle de oluşmaz. Kardeşlik değeriyle bağlanmış ilke topluluğu, üyeleri arasında haklılaştırılan karşılıklı ve soyut kimi yükümlülükler bağlamında anlaşılmalıdır.

⁶¹⁶ Dworkin, **Sovereign Virtue**, ss. 237-238.

⁶¹⁷ Dworkin, **Sovereign Virtue**, s. 238.

⁶¹⁸ Dworkin, **Sovereign Virtue**, s. 223.

2.2.2.1. Topluluğun İlke Modeli

Dworkin'in topluluk anlayışı toplumsal yükümlülükleri açıklayıp gerekçelendirmeyi amaçlamaktadır. Cotterell, onun topluluk kavramına saf felsefi bir bakış açısıyla yaklaştığını ve topluluğu insani etkileşimin gerçekleştiği ahlaki-politik yapı olarak kavradığını belirtir. Bu yapı içerisinde kurulan ortaklıkta adalet, hakkaniyet, bütünlük değerleri hayata geçirilmeye çalışılmaktadır.⁶¹⁹

Dworkin, topluluğun siyasi pratiklerinde ve yurttaşların birbirleriyle ilişkilerinde üç genel politik örgütlenme modeli formüle eder. İlk modelde, topluluğun oluşması *de facto* tesadüfi bir vakıa olarak kavranmaktadır, topluluk üyeleri birbirlerine karşı kayıtsızdırlar. De facto birlik olarak böyle bir toplulukta geçici iş bölümü anlaşmaları yapılabilir fakat hakiki bir ortaklık geliştirilemez.⁶²⁰

İkinci model Dworkin'in "kural kitabı" olarak adlandırdığı uzlaşım topluluk anlayışıdır. Burada politik topluluğun üyeleri, belirli bir usule uygun şekilde koyulmuş kurallara itaat etmek bakımından genel bir vaatte bulunurlar. Bireylerin yürürlükteki kurallara yükümlülükten başka herhangi bir sorumlulukları bulunmamaktadır. Kurallardan daha soyut bir düzlemde yer tutarak bireye yükümlülükler vazeden ilkelere uyulması gerektiği düşünülmemektedir. Bu durumda topluluk üyelerinin müzakere ettiği hükümler, tarafların mümkün olduğunca kendileri için en fazla yarar getireni almaya çalıştıkları bir oyuna dönüşür.⁶²¹ Dworkin'e göre kural kitabı modelinde siyaset müştereklere dayanmaktan çıkarak antagonistik bir güç savaşına dönüşmektedir.⁶²² Uzlaşma ile belirlenmiş kurallara başka bir uzlaşma ile değiştirilinceye dek riayet edilmesi ödevi bulunmaktadır.⁶²³

İlke modeli, salt uzlaşımlarla vuku bulmuş kuralların aksine topluluğun bütünlüğünü savunur. Bütünlük olarak topluluk, yasama kararları veya emsal kararlarla alenileşmiş, resmi olarak ilan edilmiş kuralların dışında topluluğun ortak ilkelerle yönetildiğini varsayar.⁶²⁴ Dworkin'in bütünlük standardı, hukuki sistem

⁶¹⁹ Cotterrell, **a.g.e.**, s. 265.

⁶²⁰ Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, s. 262.

⁶²¹ Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, s. 262.

⁶²² Covell, **a.g.e.**, s. 166.

⁶²³ Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, ss. 263-264.

⁶²⁴ Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, ss. 264-271.

içerisinde birbirlerini özgür ve eşit yurttaşlar olarak tanıyan topluluğun siyasi idealini belirtmektedir. O, ilke topluluğunu yurttaşların bir sistem olarak hangi ilkeleri kabul edeceklerine dair bir tartışma tiyatrosu olarak görür. Bir ideal olarak ilke topluluğu tek başına bir toplumu adil kılmaz, ancak adalet, hakkaniyet ölçütlerine ilişkin anlaşmazlığa düşenlerin tartışabileceği bir platform yaratmaktadır.⁶²⁵

Dworkin'in ilke topluluğu bir açıdan içtihadî kural ve kararların egemen olduğu *common law* sistemine dayanmaktadır, öte yandan o bu sistemi politik ahlak çerçevesine oturtarak demokratikleştirmiştir. Bütünlük değerini benimsemiş politik toplulukta bireylerin hukuka bağlılığının ve devletin ahlaki meşruluğunun gerekçelendirilmesi mümkün olacağı gibi yurttaşların karşılıklı ve müşterek yükümlülüklerini de haklılaştıracaktır.⁶²⁶ Dworkin için yurttaşlar arasındaki ortaklığı kuran politik ideal kardeşlik kavramında düğümlenmektedir.

2.2.2.2. Topluluğun Politik Erdemi Olarak Kardeşlik

Dworkin'e göre toplumsal yaşam ve yurttaşlığa dair yükümlülükler klasik liberallerin iddia ettiği gibi gönüllülük, rıza ya da sözleşmesel bir ilişkiden kaynaklanmamaktadır. O, bunun yerine toplumun "kardeşlik yükümlülükleriyle" bir araya geldiğini iddia etmektedir. Kardeşlik ilişkisi, topluluk üyeleri arasında dostluk veya ahabplık benzeri duygusal bir rabıta kurulu olmasına da bağlı değildir.⁶²⁷ Kardeşliğe dayalı toplum anlayışı bireylerin toplumsal pratiklere müştereken katılımını esas almaktadır. Dolayısıyla toplumsal yapı soyut karşılıklılık ilişkileri temelinde anlaşılmaktadır.⁶²⁸

Kardeşliğe dayalı hakiki bir topluluğun dört unsuru bulunur. İlk olarak topluluğun üyeleri, bu üyelikten kaynaklı özel yükümlülükleri bulunduğunun bilincinde olmalıdırlar. Özel yükümlülük, grubun içerisindekiyle dışındakileri arasındaki farkı tanımlar. İkincisi, topluluk üyelerinin sorumlulukları kişisel mahiyettedir. Topluluk içerisindeki yükümlülükler grubun eşit bir üyesi ile diğer

⁶²⁵ Jürgen Habermas, **Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy**, Second Printing, Çev. William Rehg, Massachusetts: The MIT Press, 1996, s. 215.

⁶²⁵ Dworkin, **A Matter of Principle**, ss. 146-148.

⁶²⁶ Wacks, **a.g.e.**, ss. 50-51.

⁶²⁷ Brown, **a.g.e.**, ss. 112-113.

⁶²⁸ Covell, **a.g.e.**, ss. 163-165.

üyeleri arasında kuruludur. Gruba karşı yöneltilmiş kolektif sorumluluklardan farklı olarak grup üyelerine karşı bireysel sorumluluklar gündeme getirilir.⁶²⁹

Üçüncü olarak, topluluk üyelerinin diğer her bir üye için ilgi duymalarını gerektiren genel bir sorumlulukları haizdir. Dworkin'e göre kardeşliğe dayalı ortaklığı sözleşmesel birlikten ayıran en önemli husus budur. Elbette bireyin, “biyolojik kardeşine” ve “dostluk ilişkisi kurduğu kardeşine” gösterdiği ilgiyi aynı düzeyde “topluluktaki herhangi bir kardeşine” göstermesi beklenemez. Bununla birlikte kardeşliğe dayalı ortaklıkta, topluluk pratikleri dolayısıyla kurulan yaşam biçiminde genel bir ilgi mevcut olmalıdır ve bireylerin diğerlerine dönük belirli koşullar altında somutlaştırılabilir yükümlülüklerinden bahsedilebilmelidir. Kişinin, yaşamı tehlikeye düşmüş veya bir saldırıyla karşı karşıya kalmış birine elinden geldiğince yardım ederek onu kurtarmaya çalışması böyle bir somut sorumluluğa örnek gösterilebilir.⁶³⁰

Nihayet, kardeşlik temelindeki bir toplulukta üyelerin yalnızca genel bir ilgi yükümlülüğü bulunmamaktadır, aynı zamanda bütün üyelere “eşit ilgi” gösterilmesi gerekmektedir. Eşit ilgi, kardeşlik birliğinin eşitlikçi olmasını sağlar. Dworkin eşitlikçiliğin kategorik olarak hiyerarşik yapıları reddettiğini düşünmemektedir. Aile gibi doğası gereği yukarıdan aşağıya hizalanmaya müsait gruplarda bile rol ve kural dağılımı herkesin çıkarına olacak şekilde eşit dağıtılabılır ve grubun hiçbir üyesinin yaşamının diğerinden daha önemli olmadığı bir birliktelik tasarlanabilir. Ama grup üyelerinin çıkarlarının diğerlerinininkine nazaran öncelikli kılındığı, kimi bireylerin yaşamlarının kendiliğinden daha değerli sayıldığı hiçbir toplumsal örgütlenme biçimi kardeşliğe dayalı değildir ve bu toplumda müşterek sorumluluklar gerekçelendirilemez.⁶³¹

Dworkin, yalın/asgari topluluk ile hakiki/tam topluluk arasında ayrım yapar. Buna göre asgari toplulukta sosyal pratiklerin kardeşlik temelinde inşa edilmesine elverişli kalıtsal, coğrafi, tarihsel koşullar verili haldedir. Hakiki topluluk, grup içerisindeki sorumlulukların dört unsura riayet edilerek düzenlenmesi halinde ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, üyelerin özel ve kişiselleştirilmiş yükümlülüklerinin

⁶²⁹ Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, ss. 250-251.

⁶³⁰ Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, s. 252.

⁶³¹ Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, ss. 252-253.

gruptaki herkes için genelleştirilen eşit ilgiye uygun şekilde düzenlenmesi halinde hakiki bir topluluğun varlığından söz edilecektir. Asgari topluluktaki verili koşullar bireylerin bir arada yaşaması için uygun potansiyeli tanımlamaktadır. Hakiki topluluğa geçiş, bu potansiyelin işlenerek müşterek yükümlülüklerin haklılaştırılabilmesiyle mümkün olur. Lipkin, bu nedenle hakiki topluluğun insan eylemleri, kararları ve müzakerenin sonucunda oluştuğunu belirtir.⁶³² Kardeşliğe dayalı eşitlikçi bir toplum, salt gelenek veya ortak duygudaşlıkla meydana gelmez ya da bu nitelikleri dolayısıyla sonraki kuşaklara devredilmez. Hakiki bir topluluğa rengini veren husus, sosyal pratiklerin soyut ve karşılıklı yükümlülükler çerçevesinde düzenlenmiş olması ve bunların tartışmacı bir hukuki-politik yapı sayesinde dinamikleştirilmesidir.

Lagerspetz, seçim ve gönüllülük kavramları ışığında açıklanmayan ve karşılıklı yükümlülüklerle gerekçelendirilen Dworkin topluluk anlayışının komüniteryan bir teori olduğunu ileri sürer.⁶³³ Covell, Dworkin'in kardeşlik yükümlülüklerine dayalı ilke topluluğunun modern liberalizmin kaynaklarından beslenmediğini, bunun yerine cumhuriyetçi (Aritoteles, Rousseau, Hegel) ve muhafazakâr (Burke) gelenekten ilham aldığını iddia eder. Dworkin için topluluğu var eden ve değerli kılan husus, üyelerinin yükümlülüklerinin karşılıklı, adalete uygun, eşitlikçi bir şekilde belirlenip belirlenmediğinde düğümlenmektedir.⁶³⁴ Tüm bu etkiye rağmen o, komüniteryanların aksine muayyen bir etik yaşamı, kamusal iyiyi veya *telos*'u ortak yaşamın bağlılık nesnesi haline getirmemektedir. Dworkin, politik topluluk teorisinin Rawls'un hakkaniyet olarak adalet anlayışını geliştirirken belirttiği liberalizmin ahlaki temellerini kurmak projesiyle uyum içerisinde olduğunu düşünmektedir.⁶³⁵ Ancak yine de Dworkin'in komüniteryanizm tartışmasından etkilendiği ve topluluk düşüncesini oluştururken liberalizmden sapma olarak görülebilecek "ahlaki faillik" yaklaşımını geliştirdiği ifade edilmelidir.

⁶³² Robert Justin Lipkin, "Liberalism and the Possibility of Multicultural Constitutionalism: The Distinction Between Deliberative and Dedicated Cultures", **University of Richmond Law Review**, Vol 29, No. 5, 1995, s. 1279.

⁶³³ Eerik Lagerspetz, "Ronald Dworkin on Communities and Obligations: A Critical Comment", **Ratio Juris**, Vol. 12, No. 1, 1999, s. 108.

⁶³⁴ Covell, **a.g.e.**, s. 165.

⁶³⁵ Covell, **a.g.e.**, s. 166. Rawls'un toplumsal yapı kavramının büyük ölçüde Hegel'den etkilendiğine yukarıda değinilmişti. Bu bağlamda Rawls ve Dworkin gibi çağdaş liberallerin adaletin, politikanın konusunu genişletme arayışı içinde oldukları söylenebilir. Yine yukarıda bunun refah devleti deneyimiyle bağlantısı kurulmuştur. Bkz. Rawls'un Hegel okuması için **1.2.1.1.**, New Deal Liberalizminin ortaya çıkışı için **1.1.3.2.** numaralı başlıklar. Ayrıca Dworkin'in topluluk ve demokrasi anlayışı üzerindeki Rousseau etkisi "Dworkin'in Anayasal Demokrasi Teorisi" (**2.3.**) başlığında tartışılacaktır.

2.2.2.3. Ahlaki Fail Olarak Topluluk

Dworkin, “ahlaki fail olarak topluluk” düşüncesini liberal devlette uzlaşım sal etik değerlerin ceza hukukunun konusu haline getirilip getirilemeyeceğini tartışırken geliştirmektedir. Dworkin’e göre hoşgörü karşıtı komüniteryan tezlerden “bütünlük” argümanının üzerine ciddiyetle gidilmelidir.⁶³⁶ Bütünlük, bireyin esenliğini etkileyen kimi eylemlerde gerçekte bireyin değil topluluğun fail olarak görülebileceğini ifade etmektedir. Bir grup veya topluluğun, bir eylemi meydana getirmesi ve bu eylemin başarı ya da başarısızlığından ötürü sorumlu tutulması halinde o topluluk veya grubun failliğinden bahsetmek gerekecektir.⁶³⁷

Dworkin politik toplulukta müşterek bir yaşamın paylaşıldığını kabul eder. Buna göre toplulukta kolektif yaşamı ilgilendiren siyasi kararlar, topluluğun ahlaki ve politik failliğini gündeme getirecektir. Demokratik topluluğun özünde bu faillik fikrinin yattığını düşünen Dworkin, müşterek yaşamın dışında kalan ve bireysel etik inançları ilgilendiren konularda sorumluluğun topluluktan bireye devredilmesi gerektiğini düşünür. Böylece bütünlük olarak topluluk liberal teorideki kamusal-özel alan arasındaki ayrımı yineler. Kamusal alanda topluluğun failliği ve sorumluluğu, bireylerin ise hakları vardır; özel alanda ise bireysel sorumlulukların hakimiyeti bulunur.⁶³⁸

Dworkin’in hakiki bir ortaklık olarak tarif ettiği topluluk anlayışında, hukuk ve siyasal sistem içerisinde kökleşmiş üç politik ilke olan adalet, hakkaniyet ve prosedürel hukuk devletin (usule uygunluk) pratikte birbirine tutarlılıkla bağlanması ve devletin bu ilkeleri dengeli bir şekilde yürütmesi beklenmektedir. Dworkin adaleti özgürlük, fırsat ve kaynakların en uygun şekilde dağıtılması; hakkaniyeti politik gücün doğru şekilde dağıtılması; prosedürel hukuk devletini de kural ve düzenlemelerin eşit şekilde uygulanması olarak tanımlar.⁶³⁹ Ancak yurttaşlar arasında politik değerlerin yorumlanmasında anlayış farklılıklarının gündeme gelmesi kaçınılmazdır.

⁶³⁶ Dworkin, *Sovereign Virtue*, s. 212.

⁶³⁷ Dworkin, *Sovereign Virtue*, s. 224.

⁶³⁸ Dworkin, *Sovereign Virtue*, s. 230-236.

⁶³⁹ Dworkin, *Hukukun Hükümranlığı*, s. 215.

Roger Cotterrell bütünlük-meşruiyet ilişkisinin beraberinde getireceği tehlikelere dikkat çeker. Bireylerin siyasi ve ahlaki konularda anlaşmazlığa düşmesi halinde şahsileştirilmiş bir topluluk anlayışında politik sistemin aktörlerinin kendilerine meşruiyet üretmeleri kolaylaşacaktır.⁶⁴⁰ Alan Hunt da topluluğun şahsileştirilmiş, ahlaki bir fail olarak tanımlanmasıyla, bu ahlaki failliğe başvurarak yurttaşların yasalara uyması hususunda ahlaki yükümlülükler yaratılabildiğini, normatif standartlar belirlenebildiğini ifade eder. Buna göre topluluk şahsileştirildiği andan itibaren bütüncül, tek bir anlam ihtiva eden özne olarak kavranmaktadır.⁶⁴¹

Dworkin'in şahsileştirilmiş topluluk anlayışı kamu görevlilerinin ve yurttaşların sorumlulukları bakımından iki aşamalı bir muhakeme biçimi önermektedir. Örneğin bir şirkette üretilen ürünün hatalı imal edilmesi halinde şirket yetkilileri ilk başta kurumsal sorumluluklarını kabul ederek zararı tazmin edeceklerdir, ancak daha sonra bu hatada çalışanlarından herhangi birinin özel olarak kusurunun mevzu bahis olup olmadığını araştırmaya geçebilirler. Dolayısıyla şahsileştirme grubun kolektif sorumluluğunu ve bireyin özel kusuruna dayalı kişisel sorumluluğunu aynı anda görmeyi amaç edinir. Dworkin politik topluluklarda buna örnek olarak Nazi Almanyası yıkıldıktan sonra başlayan kolektif suçluluk tartışmalarını ve ABD'de yerli halkın köleleştirmesinden duyulan sorumluluğu gösterir.⁶⁴²

Dworkin grup sorumluluğunu ontolojik veya metafizik temelde değerlendirerek topluluğu bireyin önüne veya üstüne yerleştirmez. Bunun yerine, topluluğun failliğini sosyal pratiklerle açıklar. Topluluğun üyelerinin ortak amaca yönelik bilinçli olarak gerçekleştirdikleri eylemler ahlaki failliğin konusunu oluşturacaktır.⁶⁴³ Orkestra örneğini veren düşünür, aynı eseri farklı enstrümanlarla çalan müzisyenlerin pratik ve tutumlarının ortak yaşama açıldığını belirtir, böylece topluluğun failliğini insan etkinliklerinden temellendirir.⁶⁴⁴

⁶⁴⁰ Roger Cotterrell, "Liberalism's Empire: Reflections on Ronald Dworkin's Legal Philosophy", **American Bar Foundation Research Journal**, Vol. 12, No. 2/3, 1987, s. 518.

⁶⁴¹ Hunt, **a.g.m.**, ss. 18-19.

⁶⁴² Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, ss. 216-223.

⁶⁴³ Guest, **a.g.e.**, s. 113.

⁶⁴⁴ Dworkin, **Sovereign Virtue**, s. 226

Dworkin'in bütünlük tezinde politik topluluğun her bir üyesi birbirine karşı sorumludur, ancak kolektif bir varlık olan topluluğa karşı sorumluluk duyulması beklenmez. Böylece bireyi kapsayarak sınırlandıran aşkın bir topluluk anlayışı öngörmekten kaçınmıştır. Bireylerin kendisiyle eşit değere sahip varlıklar olan insanlara yönelik sorumluluk duygusu geliştirmeleri beklenmektedir. Dworkin yine komüniteryanlardan farklı olarak kolektif haklara yer vermez ve bir liberal olarak bireysel haklar üzerinden hareket etmeyi sürdürür.⁶⁴⁵ Düşünür, topluluğa ahlaki faillik atfederken önemsedığı politik değer olan bütünlük kavrayışını, ahlak teorisinde de sürdürecektir ve etik ile ahlakı bağdaştırmaya çalışacaktır. Birey ve topluluğun bütünlüklü analizi, bireyin topluluktan ne ölçüde bağımsız bir varlık olduğunu ve bireyin topluluğa, topluluğun da bireylere neyi borçlu olduğunu açıklamayı gerektirir.

2.2.3. Etik, Bireysel Ahlak ve Politik Ahlak

2.2.3.1. Yorumsal Ahlak Teorisinin Temelleri

Ronald Dworkin, erken dönem eserlerinde liberalizmi genel olarak eşitlik ilkesine, özel olarak da eşit ilgi ve saygı hakkına dayandırdıktan sonra 1980'li yıllardan itibaren liberal eşitliğin somut örneklerini sunmaya başlar. Bu dönemde Dworkin, liberalizmi sadece politik bir bağlılık meselesi olarak görmediğini belirterek etik bağlılıklara ve varsayımlara dayanan radikal bir liberal teori geliştirmeye çalışır.⁶⁴⁶ Aydınlanma dönemi düşünürlerinden David Hume ve Immanuel Kant'ın izinden giden Dworkin, bireysel yaşamdan toplumsal yaşama dek uzanan kapsamlı bir liberal teori ortaya koyacaktır. Bu iki etik teorisyenin özelliği, insana dışsal olan tanrısal bir bilgidен yola çıkarak ahlakı temellendirmek yerine insanın doğası, koşulları veya akıllı gibi hümanist kaynaklardan hareket edip bilinçli her insanın elde edebileceği seküler bir normatif ahlak teorisi geliştirmeleridir.⁶⁴⁷

⁶⁴⁵ Brown, **a.g.e.**, s. 7.

⁶⁴⁶ Emily Sherwin, How Liberal is Liberal Equality?, **Legal Theory**, Vol. 1, No. 2, 1995, s. 227; Matthew Clayton/Zofia Stemplowska, "Dignified Morality", **Jurisprudence**, Vol. 6, No. 2, 2015, s. 309.

⁶⁴⁷ Kapsamlı ve politik liberalizm anlayışları arasındaki tartışma John Rawls'un *TJ*'den *PL*'ye geçişi sırasında ortaya koymuş olduğu formülasyon çerçevesinde **1.2.1.5.1.** numaralı başlıkta tartışılmıştır. Bu ayrım Rawls bölümünde açıklanmıştır. Ayrıca detaylı olarak bkz. Charles Jones, "Global Liberalism: Political or Comprehensive?", **University of Toronto Law Journal**, Vol. 54, No. 2, 2004, ss. 227-231.

Dworkin'in yorumsal ahlak anlayışı da liberalizmin politik olduğu kadar etik değerlere ilişkin felsefi bir perspektifinin bulunması gerektiğini öne sürer.

Dworkin için ahlakın yorumsal teorisi, iyi yaşamın ne olduğuna dair etik standartlar üzerinde çalışarak ahlak kavramlarını en iyi şekilde yorumlamalıdır. Ancak bu kurucu yorumun doğasından kaynaklanan holistik nitelikteki yorumlayıcı projenin, ahlaki sorumlulukların bizim için en iyi nasıl anlaşılması gerektiğini merkezine aldığı için ilk bakışta ahlak kavramına içkin olan genelleştirilebilir normlar üretme yaklaşımıyla bağdaşmayacağı iddia edilebilir. Bu doğrultuda ahlak teorisi üzerine düşünmeye başlarken hemen bir ayrımla karşılaşırız: Ahlaki ilkelerin içeriği kategorik olmalıdır. İlkelerin gerekçelendirilmesi ise, ilkelere riayet eden faillerin amaç, tutku veya çıkarlarına tutarlı bir şekilde hitap edebilmelidir. Makul bir ahlak teorisinin içerik ve haklılaştırmaya ilişkin bu iki testi de geçmesi beklenir.⁶⁴⁸

Dworkin bu doğrultuda ahlakın yorumsallığının dayattığı iki sorulu testi faydacılık ve erdem etiğine uygular. Faydacılık ahlaki ilkelerin gerekçelendirmesi başlığında tatmin edici bir açıklama sunabilmektedir fakat içeriğe gelindiğinde koşullu, tutkulara bağımlı bir etik standart öngördüğü için başarısızlığa mahkumdur. Platon ve Aristotelesçi erdem etiği ise içerik testini geçmekle birlikte bu defa da gerekçelendirme aşamasında yetersiz kalmaktadır. Edem teorisyenleri kategorik ahlaki ilke ve idealler önerse de bireylerin farklı iyi yaşam anlayışlarının, kişisel hırs ve amaçlarının mevzu bahis olduğu modern çoğulcu toplumlarda haklılaştıramayacaklardır. Bu halde Dworkin'in inşai yoruma dayalı ahlak teorisinin bütünlük ve özgünlükten (*authenticity*) müteşekkil iki önemli boyutu bulunmaktadır.⁶⁴⁹

Dworkin, deontolojik etik varsayımlara bağlı liberal ahlak teorilerini tartışırken de politik liberalizm ve kapsamlı liberalizm ayırımından hareket eder. Kapsamlı olmayan politik liberalizmde kurulan kişisel inançlar-politik/kamusal akıl ayırımını “kopukluk stratejisi” olarak adlandırır ve bunun karşısında “süreklilik/devamlılık stratejisi”ni savunur. Buna göre bireysel ahlak ile toplumsal ahlak arasında bütüncül bir ilişki bulunmaktadır. Adaletin toplumsal inşası bireylerin kişisel etik değerleriyle

⁶⁴⁸ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, ss. 191-192.

⁶⁴⁹ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, s. 192.

tutarlı olmalıdır.⁶⁵⁰ Bireyin kişisel yaşamındaki davranışlarını bir kenara bırakıp kamusal yaşama katılırken farklı davranış setleriyle hareket etmesi Dworkin için ne gerçekçi ne de makul bir argümandır. Bu nedenle, bireylerin yaşamlarında neyin iyi ve adil olduğunu sorgularken kullandıkları “akıl” ile politik ve toplumsal yapıyı adalet ve hakkaniyet ilkeleri etrafında düzenlerken başvurulan “kamusal akıl” arasında kopukluk değil süreklilik bulunmaktadır.⁶⁵¹

Değerler ile olguları birbirinden bağımsızlaştırırken Hume’un teorisine başvuran Dworkin, ahlakın doğasını açıklarken ve ahlaki yargıları gerekçelendirirken bu defa Kant’ı takip etmektedir. Kişinin kısa veya uzun erimli arzularının artırılmasını etigün temel ilkesi haline getiren Humecu faydacılık, kişisel çıkarlardan öteye geçerek ahlaki ödevleri gerekçelendirememektedir. Dworkin için eğer olgular ile değerleri birbirinden ayırıyorsak, arzularımıza dair olguların evrensel geçerliliği kanıtlansa dahi herhangi bir ahlaki değer doğruluğunu haklı çıkaramayacağını kabul etmemiz gerekir. Düşünre göre bir ahlak teorisinin kişinin ötekine karşı yükümlülüklerinin, ödevlerinin, sorumluluklarının ne olması gerektiğine dair uygun ve haklılaştırılabilir açıklamalar sunması gerekmektedir. Bu doğrultuda o, Kant’ın ahlak felsefesine başvurur.⁶⁵²

Paul Cliteur ve Afshin Ellian’ın dikkat çektikleri üzere Dworkin, ahlak ya da ahlaki inançlardan bahsederken kültürel belirlenmişlikten, duyguların rasyonelleştirilmesinden ya da belirli bir insan topluluğunun davranışlarının antropolojik açıdan gözlenmesinden değil eleştirel bir ahlakilik pozisyonundan hareket eder. Eleştirel ahlak, bir ahlaki konum için gerekçeler sunulması ve bu ahlaki duruşun tutarlılık göstermesini gerektirir.⁶⁵³ Dworkin’in eleştirel ahlak düşüncesi uyarınca iyi yaşam anlayışı eleştirel çıkarları dikkate alarak mücadeleci etik çerçevesinde kurgulanacaktır.

⁶⁵⁰ Gerard C. Kelly, **Ronald Dworkin’s Liberalism and Its Relationship to His Jurisprudence**, <http://www.gerardkelly.com.au/dworkindissertation.html> Erişim Tarihi: 19.12.2020.

⁶⁵¹ Ripstein, **a.g.e.**, s. 8.

⁶⁵² Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, ss. 193-194; Ronald Dworkin, “What is a Good Life?”, **The New York Review of Books**, 10.02.2011, <https://www.nybooks.com/articles/2011/02/10/what-good-life/>, Erişim Tarihi: 09.07.2022.

⁶⁵³ Paul Cliteur/Afshin Ellian, **A New Introduction to Jurisprudence: Legality, Legitimacy, and the Foundations of the Law**, New York: Routledge, 2019, ss. 151-152.

2.2.3.2. Aristotelesçi Mücadele Etiği

Dworkin, etik teorisini geliştirirken iyi yaşamın metrikleri nelerdir sorusuna yanıt vermeyi amaçlar. Bir yaşamı iyi ve başarılı kılan nedir sorusu ona göre etiğin temel çalışma konularındandır. Liberal etikçinin iyi yaşam meselelerine verdiği yanıt soyut olmalı ve bireylerin farklı etik inançlara bağlılığını soğurmamalıdır.⁶⁵⁴

Dworkin etik teorisini inşa ederken karşısında yine faydacılığı konumlandıracaktır. Faydacı etikçi için temel etik değer ölçülebilen bir duygu deneyimi olan hazdır ve insan arzularını tatmin etmeye yönelmiş bir varlıktır. Dworkin, iradi (*volitional*) ve eleştirel (*critical*) çıkarlar arasında ayrım yaparak bunun indirgemeci bir yaklaşım olduğunu gösterir. İradi ve eleştirel çıkarlar arasındaki ayrım, neyin iyi yaşam olarak kabul edilmesi gerektiği sorusuna yanıt arar. İradi iyi yaşam, bireyin isteklerini elde etmesiyle yaşamının gelişmesi arasında doğru orantı kurmaktadır. Buna göre iyi yaşam, arzu edilen nesnelerin ele geçirilmesiyle ilgilidir. Ancak eleştirel iyi yaşam, bir şeye sahip olmanın veya onu elde etmenin değerinin daha iyi bir yaşamı sağlamasıyla alakalı olduğunu iddia eder.⁶⁵⁵

Dworkin, iki etik teori arasında ayrım yaparak iradi ve eleştirel çıkarların neye tekabül ettiğini somutlaştırır. Etki (*impact*) modeline göre, bireysel başarı kişinin eylemlerinin dünya üzerinde ne etki bıraktığı sorusu cevaplanarak anlaşılabilir. Dworkin'in benimsediği mücadeleci (*challenge*) etik modele göre ise kişinin yaşamı boyunca karşılaştığı zorluklar karşısında ne tür yanıtlar geliştirdiği, nasıl bir performans ortaya koyduğu önem taşımaktadır. Bu model etik bireyciliği öngörür. Her bir kişi, karşı karşıya olduğu zorlukları eleştirel çıkarlarına göre şekillendirecektir. Eleştirel çıkarlar, bireyin kendi yaşamı için neyin değerli ve iyi sayılması gerektiğine ilişkin inançlarıdır.⁶⁵⁶

Eleştirel çıkarlar basit bir şekilde bireysel iyileri öznel meseleler haline getirmez. Mücadeleci model, bireyin çıkarlarını takip edebilmesi için kategorik talepler yaratabilmesini mümkün kılmaktadır. Bireyin etik mücadelesi belirli

⁶⁵⁴ Vujadinovic, **Ethics and Morality in Dworkin's Political Philosophy**, ss. 10-11.

⁶⁵⁵ Dworkin, **Sovereign Virtue**, ss. 242-243.

⁶⁵⁶ Sherwin, **a.g.e.**, ss. 228-230.

koşulların, sınırlanmışlıkların içinde sürer. Ancak burada bireyin yeri tamamen pasif bir nesne konumundan ibaret değildir.⁶⁵⁷ Dworkin için iyi yaşam, karşılaştıkları zorlukların başarılı bir şekilde üstesinden gelmek için bireylerin ellerinden gelen en iyi performansı sergilemeleridir. İyi bir yaşam sürmek, kişinin durumuna en uygun cevabı vermesi anlamına gelir.⁶⁵⁸

Dworkin'in etik teorisi Aristotelesçi bir antropolojiye dayanır. Onun insan imajı, yaşamlarında bir şeyler üretme yükümlülüğü hisseden, yaratıcı bir varlık olan insanın estetik ve dışavurumcu özelliklerinden hareket eder. Buna göre bireyler hayatlarını şekillendirmekten ötürü sorumluluk duygusu taşırlar.⁶⁵⁹ Dworkin'in Aristotelesçi sorumluluk yaklaşımına göre iyi bir yaşam sürmek, tüm insanların arzu ettiği, başlı başına iyi olan aksiyomatik bir değerdir.⁶⁶⁰

İyi yaşam, yalnızca zevk ve hazlarla dolu bir ahlaki varoluş değil, aynı zamanda onurlu bir yaşamdır. Onurlu bir yaşam, bir yandan, hayatın değerinin ve anlamının ne olduğuna dair etik meselelerde insanların kendi özgün varoluşlarını belirlemelerini gerektirir. Diğer yandan, yaşama içkin özgün değerlerin pratiğe dökülmesi için bireylerin öz saygılarını muhafaza etmeleri şarttır.⁶⁶¹ Dworkin, mücadeleci etik anlayışından hareketle etik bireyciliğin ve kişisel ahlakın iki ilkesini formüle edecektir. Buna göre kişinin iyi bir yaşamın ne olduğu ve başkalarına nasıl davranması gerektiği sorularının yanıtı insan onuru kavramına çıkmaktadır.

2.2.3.3. İnsan Onuru İlkeleri

Dworkin iyi yaşama ilişkin geliştirdiği mücadeleci etik modelini açıkladıktan sonra iki etik ilke formüle etmektedir. Bu iki ilke onun yorumsal teorisinin etik ile ahlak arasında bütüncül bir ağ örmesini sağlayacaktır. Buna göre etik sorumluluk ahlaki sorumluluğa bağlıdır. Bir diğer deyişle, iyi bir yaşam ahlaki ödevlere saygı duymayı gerektirmektedir.⁶⁶² Dworkin bireyin kendi yaşamı için duyduğu

⁶⁵⁷ Sherwin, **a.g.m.**, ss. 230-231.

⁶⁵⁸ Vujadinovic, **Ethics and Morality in Dworkin's Political Philosophy**, ss. 11-12.

⁶⁵⁹ Jürgen Habermas, **Europe: The Faltering Project**, Çev. Ciaran Cronin, Cambridge: Polity Press, 2009, s. 42.

⁶⁶⁰ Dworkin, **Is Democracy Possible Here?**, s. 15.

⁶⁶¹ Alexandre Araújo Costa, "Moral Theology for Hedgehogs", **Direito UnB**, Vol. 1, No. 1, 2014, s. 195.

⁶⁶² Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, s. 202.

sorumluluğun başkalarına karşı sorumluluk duymasına temel hazırladığını ileri sürer.⁶⁶³

İnsan onurunun ilk ilkesi öz saygıdır. Öz saygı ilkesine göre her kişi kendi yaşamını ciddiye almalı, yaşamının objektif önemi haiz olduğunun bilincinde olarak davranmalıdır. Her birey yaşamının harcanmış bir fırsat olmasındansa başarılı bir performans haline gelebilmesi için çaba sarf eder. Öz saygı ilkesinin diğer yüzü otantikliktir. İkinci ilke olan özgünlük ilkesi uyarınca, her insan nasıl bir yaşam sürdürmenin kendisi için başarılı sayılacağı hususunda kişisel ve özel sorumluluğa sahiptir. Birey, benimsediği ve peşinden gittiği etik değerler aracılığıyla yaşamını tutarlı bir anlatıya dönüştürmek bakımından devredilemez bir sorumluluk taşımaktadır. Bu iki ilke arasında bütünlük ilişkisi söz konusudur. Bireyin yaşamından sorumluluk duyması yaşamının değerinin önemli olduğunu kavramasından bağımsız düşünülemez. Ya da yaşamının objektif açıdan bir değer içerdiğini düşünen kişi, yaşamını başarılı hale getirecek bir öykü yazma bakımından sorumlu olduğunu düşünecektir.⁶⁶⁴

Etik ile ahlak arasında bütüncül bir ilişki kurmayı amaçlayan Dworkin Kantçı ahlak anlayışından hareket etmektedir. Kantçı kategorik emperatif ahlak anlayışı uyarınca her insan, özgür ve rasyonel hareket edebilen ahlaki bir varlık olarak, kendi başına bir amaçtır. Kendi başına bir amaç olarak var olan insan başkasına karşı eylemlerinde de karşısındakini hep amaç olarak görmelidir. Kant kendi kişiliğinin amaç olarak farkında olan insanın ötekilere muamelede bulunurken onların da kendisiyle eşit değerde olduğunu düşünmelerini ister. Böylece etik ile kişisel ahlak arasında koparılamayacak, güçlü bir rabıta kurulur.⁶⁶⁵

Kant'ı takip eden Dworkin, etik ile kişisel ahlak arasındaki ilişkiyi kişinin kendi insanlığına saygı duymasının başkalarının insanlığına saygı duymayı şart koştuğunu belirterek örmektedir. Buna göre, hiç kimse kendi onuruna saldırmaksızın başkalarının yaşamının eşit içkin değerini inkar edemez. Öz saygı ilkesi başkalarının

⁶⁶³ Vujadinovic, *Ethics and Morality in Dworkin's Political Philosophy*, s. 13.

⁶⁶⁴ Dworkin, *Justice for Hedgehogs*, ss. 203-204; Dworkin, *Is Democracy Possible Here?*, s. 16.

⁶⁶⁵ Immanuel Kant, *Ahlak Metafizikinin Temellendirilmesi*, 6. Baskı, Çev. İoanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2015, ss. 45-46. Ayrıca Kant'ın ahlak felsefesini modern bilim devriminin epistemolojisinden yola çıkarak yasa koyucu akıl ve otonomi temelinde açıklaması için bkz. Ahmet Ulvi Türkbağ, "Immanuel Kant'ta Özgürlük, Ahlak, Hukuk ve Devlet", *HFSA-2*, 1995, ss. 71-80.

yaşamlarının da en az kendisi kadar objektif önemi haiz olduğunu kabul etmeyi gerektirir. Böylece etik ilke olan öz saygı, kişisel ahlak ilkesi olan eşit içkin değerle aynı madolyonun iki yüzü halini alır.⁶⁶⁶ Her insanın kendisiyle eşit içkin değere ve objektif öneme sahip olduğunu düşünen bir kişi, eylemleriyle diğer insanların onurunu aşağılayacak şekilde davranmama sorumluluğu altına girmiş olur.⁶⁶⁷

İnsan onurunun ikinci ilkesi olan otantiklik, kişinin kendi kararları ve eylemleri üzerinde egemenliğinin bulunmasını ve kimsenin iradesine tâbi olmaması anlamına gelir. Kişinin kendi iyi yaşam anlayışını oluştururken ve yaşamını neyin başarılı hale getireceğini belirlerken etik bağımsızlığının güvence altına alınması gerekmektedir. Dworkin bireyi atomize bir varlık olarak kavramaz, insanların yaşamının şekillenmesinde çevresindeki pek çok kişinin veya şeylerin etkisi bulunmaktadır. Otantiklik ideali için esas kıstas tahakküm karşıtlığıdır. Tahakküm karşıtlığı Dworkin’e göre, bireyin iyi yaşamın nasıl bir şey olduğuna özgürce karar verebilecek rasyonel kapasiteyi haiz olduğunu kabul etmeyi gerektirir.⁶⁶⁸ Dworkin, iyi ve başarılı bir yaşamın ne olduğu hususunda bireyin seçimlerine ve iradesine güvenmek gerektiğini kabul eder.⁶⁶⁹ O bireyin tutumlarının, inançlarının nedensel öncülleriyle ilgilenmez. Bu halde kişisel sorumluluk iki tür kapasiteyi gerektirir. Birincisi, bireyin eylemlerinin olası sonuçları ve diğer insanların zihinsel durumları hakkında doğru inançlar oluşturabilecek asgari bir yeteneğe sahip olması beklenir. İkincisi, ahlaki failin eylemlerini normatif kişiliğini oluşturan etmenler doğrultusunda belirleyebilmesi gerekir. Diğer deyişle, arzularını, inançlarını, tercihlerini gerçekleştirme amacına yönelik davranabilme yeterliliği taşınmalıdır.⁶⁷⁰

Dworkin’in otantiklik idealine göre her insan için kendi yaşamı en değerli, biricik varlığıdır. Burada o, insan onuru ilkelerinden etik sorumluluk ile başkalarının onuruna saldırmama ilkesiyle formüle edilen kişisel sorumluluk arasında çizgi çekecektir. Dworkin, bireyin kişisel yaşamında nasıl davranıyorsa başkalarına da her zaman aynı şekilde muamele etmesi gerektiğini buyuran katı Kantçı ahlak ilkesini

⁶⁶⁶ Dworkin, *Is Democracy Possible Here?*, s. 16; Matthew Clayton, “Liberal Equality: Political not Erinaceous”, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, Vol. 19, No. 4, 2016, ss. 4-5.

⁶⁶⁷ Dworkin, *Is Democracy Possible Here?*, s. 17.

⁶⁶⁸ Dworkin, *Is Democracy Possible Here?*, ss. 19-20; Dworkin, *Justice for Hedgehogs*, ss. 211-212.

⁶⁶⁹ Brown, *a.g.e.*, s. 99.

⁶⁷⁰ T. M. Scanlon, “Varieties of Responsibility”, *Boston University Law Review*, Vol. 90, No. 2, 2010, ss. 608-610.

eleştirir. Kişinin kendi yaşamına gösterdiği özen ve ihtimamın aynısını bir başkasının yaşamına göstermesi için sorumluluğu olduğu iddia edilemez. Ancak kişinin tamamen bencil bir şekilde hareket ederek diğer tüm insanları görmezden gelmesi de meşru sayılamaz. Bu sorunu çözmek için Dworkin “çıplak rekabet zararı” ve “kasıtlı zarar” arasında ayırım yaparak kişisel ahlaki sorumluluğun ölçütlerini ortaya koyar.⁶⁷¹

Düşünür, örnek bir olay üzerinden sorumluluk bahsini tartışır. Arizona Çölü’nde yürüyüşe çıkan iki yabancı, zehirli yılanlar tarafından ısırılırlar. Bu sırada ileride duran bir şişe panzehri fark ederler ve bu şişeyi ele geçirmek için yarışa başlarlar. İçlerinden birisi şişeye daha yakındır ve diğerinin yalvarmalarına rağmen panzehri içer. İkinci durumda, yine bir kişi panzehre daha yakındır, tam içmek üzereyken diğeri silahına davranarak karşısındakini öldürür ve panzehri kendisi içip kurtulur. Birinci durumda kişinin kendisini koruması için meşru bir eylemde bulunduğunu söyleyebilirken ikinci tip bir davranıştan rahatsız oluruz. Rekabetin sonucunda ortaya çıkan ve istemediğimiz, kaçınılmaz bir zararla kasıtlı eylemimiz sonucunda doğan zarar birbirinden farklı değerlendirilmeye muhtaçtır.⁶⁷²

Dworkin bireylerin yaşamlarını birbirinden farklı kulvarda yüzen yüzücülere benzetir. Herkes kendi kulvarında kalarak yaşamını en iyi şekilde sürdürmeyi planlar. Fakat elbette bir yüzücü boğulma tehlikesiyle karşılaştığında diğerlerinin kendi kulvarından kayarak bu kişiye yardım etme ödevi bulunmaktadır. Ancak yine de yarış içerisinde bulunmanın kaçınılmaz sonucu bir başkasını geçerek onun aleyhine bir sonuç yaratmaktır. Rekabet zararında kişi başkası kaybetsin diye değil kendi kazansın diye hareket eder ve burada doğan zarar dolaylıdır. Kasıtlı zarara gelindiğinde ise kişi kendi kulvarından çıkıp başkasının kulvarını ihlal ederken yardım etmek değil zarar vermek saikiyle hareket etmektedir. Kişinin yaşamını düzenlerken başkalarından yönelebilecek kasti zararlardan endişe etmemesi hususunda meşru bir çıkarı ve beklentisi mevcuttur.⁶⁷³

Dworkin’in kişisel ahlak alanında tartıştığı sorumluluk bahsi politik ahlaka geçerken, topluluğun değerini hatırlamak onun demokrasi idealini kavramak bakımından oldukça kritiktir. Dworkin için topluluk yaşamındaki kişisel sorumluluk

⁶⁷¹ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, s. 287.

⁶⁷² Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, ss. 285-286.

⁶⁷³ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, ss. 288-289.

ideali bireyin öncelikli konumunu tahtından indirmez, bireyin yaşamındaki yakın bağlılıklarına gösterdiği ilginin derecesi ile diğerlerine gösterdiği arasında esaslı bir fark bulunması olağandır. Ancak bir eylemin failinin topluluk olmasıyla birlikte sorumluluk yön değiştirir ve bireyler topluluktan ya da devletten kendilerine eşit ilgi hakkını gözeterek davranmasını talep ederler. Demokratik politik toplulukta ise bu sorumluluğun karşısında imtiyaz tanınan herhangi bir “kişi” bulunamaz, dolayısıyla devlet her yurttaşına eşit olarak muamele gösterme yükümlülüğü altına girer.⁶⁷⁴ Topluluğun şahsileştirilmesiyle birlikte politik ahlakın ilişki düzeyi etik veya kişisel ahlaktan çarpıcı bir şekilde farklılaşır.

2.2.3.4. Politik Ahlak

Etik ve kişisel ahlak alanındayken sorumluluk kavramını öne çıkartan Dworkin, politik ahlak ve politik meşruluğa gelindiğinde düşüncelerini hak temelinde ifade etmektedir. Etik, bireylerin iyi yaşam konusunda kendi kendilerini sorumlu hissetmelerini gerektirir. Keza kişisel ahlak alanında da her bireyin başkalarının yaşamları bakımından birbirlerine neyi borçlu oldukları tartışılır. Politik ahlak ise bunların aksine, bireylerin haklarının ne olduğuyla ilgilidir. Burada da politik topluluğun üyeleri kolektivitenin parçası olarak hep birlikte başkalarına, yani kendilerinin de dahil olduğu yurttaşlar kümesine karşı ne borçlu olduklarını soruşturacaklardır.⁶⁷⁵

Dworkin’in politik ahlak anlayışı eşit ilgi ve saygı hakkına dayanır.⁶⁷⁶ İnsan onuru ilkelerinin dilini daha soyut bir düzleme taşıyarak ve sorumluluk yerine hak temelinde ifade ederek söylemek gerekirse, devlet yurttaşlarının yaşamlarının eşit önemde olduğunu kabul etmeli ve yaşamlarına ilişkin kişisel sorumluluklarını tanımalıdır. Dworkin’in etik liberalizmden başlayarak arada boşluk bırakmaksızın ve

⁶⁷⁴ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, s. 370; Dworkin, **Is Democracy Possible Here?**, ss. 94-95.

⁶⁷⁵ Vujadinovic, **Ethics and Morality in Dworkin’s Political Philosophy**, s. 15.

⁶⁷⁶ Eşit ilgi ve saygı hakkı Dworkin’in liberalizm teorisini incelemeye başlarken eşitlik erdeminden ne anladığının ve teorisinin eşitlik ilkesi üzerinden nasıl yükseldiğinin gösterilmesi amacıyla 2.2.1. numaralı başlık altında tartışılmıştır. Burada Dworkin’in etikten başlayan yorumsal ahlak felsefesinin politik ahlaka uzandığı gösterilecek, ayrıca ilk bölümde tartışılmayan ancak Dworkin’de tüm eşitlik ve sorumluluk tartışmalarının düğümlendiği ve politik ahlakın kalbi sayılabilecek kaynak eşitliği teorisine yer verilecektir.

gerektirilmemiş politik değer bulunmaksızın liberal devletin yükümlülüklerine uzanmaktadır.⁶⁷⁷

H. L. A. Hart, Dworkin'in erken dönem eseri *Hakları Ciddiye Almak*'ın liberal adalet perspektifini tartıştığı makalesinde onun hak temelli siyaset felsefesini dayandığı eşit ilgi ve saygı ilkesinin müphem olduğunu iddia eder. Birden fazla anlama gelebilecek bu kurucu değerden yola çıkarak politik ahlaka ilişkin spesifik bir teori inşa edilemez.⁶⁷⁸ Buna göre örneğin Aristotelesçi erdem etiğinin içerisinde çalışan bir felsefeci için devletin en yüksek iyiye ulaşmakta yurttaşlarının yaşamını etik yaşam ilkeleriyle çerçevelemesi eşit ilgi ve saygının gereğidir. Ya da mükemmeliyetçi bir liberal teorisyen için devletin kimi değerli yaşam planları belirleyip bunları teşvik etmesi eşit ilgi ve saygı hakkının bir uygulamasıdır.⁶⁷⁹ Dworkin, zaman içerisinde liberal etik teorisini inşa ederek ve insan onuru kavramsallaştırmasına başvurup hak ve sorumlulukları bütüncül bir şemaya oturarak Hart'ın bu eleştirisinin üstesinden gelir.⁶⁸⁰ Bu bağlamda Dworkin'in eşitlikçiliğinin tarafsızlık ve mükemmeliyetçilik tezlerini savunan liberal devlet teorilerinden farkı değerlendirilmelidir.

2.2.3.4.1. Tarafsızlık ve Mükemmeliyetçilik Arasında Eşitlikçilik

Dworkin açısından liberalizmin kurucu değeri tarafsızlık değil eşitlik olmalıdır. Tarafsız devlet, büyük ölçüde ahlaki şüpheciliğe karşılık gelmektedir. Dolayısıyla tarafsızlığı temeline koyan liberal düşünce devlet ile yurttaşlar arasında pozitif bir bağlılık kuramamaktadır.⁶⁸¹ Devlet tarafsızlığını savunan en etkili liberal düşünürlerden Bruce Ackerman'a göre liberalizmin temel problemi politik meşruiyettir. Liberal meşruiyet, herhangi bir iktidar yapısının kendisini imtiyazlı bir ahlaki otorite olarak sunmasıyla bağdaşmaz. Liberalizm kamusal diyalogu hedeflemektedir ve böyle bir diyalogun sürdürülmesi için usuli kısıtlanımlar söz

⁶⁷⁷ Sherwin, **a.g.m.**, s. 228.

⁶⁷⁸ Hart, **Between Utility and Rights**, s. 844, dn. 42.

⁶⁷⁹ Bradley W. Miller, "Dworkin's Shadow: Equality Rights and The Supreme Court of Canada's Loss of Dignity", **Problema: Anuario de Filosofía y Teoría del Derecho**, No. 7, 2013, s. 161.

⁶⁸⁰ Miller, **a.g.m.**, s. 162.

⁶⁸¹ Dworkin, **What Liberalism Isn't**.

konusu olmalıdır. Liberal meşruiyetle bağdaşabilecek kısıtlanım tarafsızlık ilkesidir.⁶⁸²

Ackerman, tarafsız diyalogu öne çıkararak eşitliğin meşru yorumlarının tarafsız diyalogun dayattığı koşullardan çıkarsanabileceğini savunur.⁶⁸³ Tarafsızlık, iktidarı elinde tutan kimsenin iki iddiayı dile getirmesi halinde iyi bir gerekçe ortaya koyamayacağını kurallastırır: a.) kendi iyi anlayışının öteki yurttaşların önerdiğinden daha iyi olduğunu iddia etmesi, b.) iyi anlayışı ne olursa olsun, yurttaşların bir veya daha fazlasından içsel olarak daha üstün olduğunu iddia etmesi.⁶⁸⁴ Dworkin, Ackerman'ın tarafsız diyalog teziyle iyi yaşama ilişkin her türlü soruyu felsefi soruşturmanın dışına ittiğini düşünür ve liberalizmi ahlaki şüphecilik suçlamasına karşı savunmasız bıraktığını iddia eder.⁶⁸⁵

Dworkin, liberal tarafsızlığın iyi yaşam anlayışları ile adalet teorileri arasında yanlış bir kıyas yaptığını ileri sürer. Liberalizmin kendi başına bir adalet teorisi olduğunu kabul eden düşünür için adaletle ilişkin meselelerde tarafsızlık söz konusu olamaz. Ackerman, tartışmalı bir adalet teorisine referans verildiğinde tarafsızlık zedeleneyeceği için bunun meşru olamayacağını düşünmektedir. Ancak Dworkin adaletin kavramsal düzeyde kabul edilse de teorileştirilmeye kalkıldığında her zaman için belli düzeyde bir anlaşmazlığı beraberinde getireceğini söyleyerek bu tezin geçerli olamayacağını gösterir. Dolayısıyla liberal eşitlikçilik için temel mesele adalet teorilerinin içeriğine dair haklılaştırma sorunudur.⁶⁸⁶

Devletin tarafsızlığı tezinin karşısında konumlandırılan devlet teorisi mükemmeliyetçiliktir. Liberal mükemmeliyetçi tezin önde gelen temsilcilerinden Joseph Raz'a göre, devlet yurttaşların ahlaki karakteriyle ilgilenmeyi meşru bir amaç olarak kabul etmektedir. Raz, devletin politik ahlak ilkesi olarak yurttaşlarını iyi bir

⁶⁸² Benhabib, **Modernizm, Evrensellik ve Birey**, ss. 133-134.

⁶⁸³ Patrick Neal, "Liberalism&Neutrality", **Polity**, Vol. 17, No. 4, 1985, s. 666.

⁶⁸⁴ Bruce Ackerman, **Social Justice in The Liberal State**, New Haven: Yale University Press, 1980, s. 10-11.

⁶⁸⁵ Neal, **a.g.m.**, s. 667.

⁶⁸⁶ Dworkin, **What Liberalism Isn't**; Ronald Dworkin, "Why Liberals Should Believe in Equality", **The New York Review of Books**, 03.02.1983, <https://www.nybooks.com/articles/1983/02/03/why-liberals-should-believe-in-equality/> Erişim Tarihi: 26.01.2022.

yaşam sürdürmeye teşvik edebilmesini olanak dahilinde görecektir.⁶⁸⁷ Buna göre, devlet kimi uygulamaları ve etik inançları destekleyebilir, değersiz olduğunu düşündüklerini de engelleyebilir.⁶⁸⁸

Amaç temelinde hareket eden ve belirli bir iyi yaşam anlayışını geliştirmeyi hedefleyen mükemmeliyetçiliğin aksine Dworkin hak temelinde bir politika teorisini benimser.⁶⁸⁹ Dworkin için liberal mükemmeliyetçilik insan onurunun ikinci ilkesi olarak formüle edilen otantiklik ilkesini ihlal etmek anlamını taşır. Dolayısıyla Dworkin iyi yaşam ile adalet sorularını birbirinden bağımsızlaştırdığı için değil ama liberal etiği kişilerin yaşamları üzerindeki özel sorumluluklarından hareketle açıkladığı için devletin mükemmeliyetçiliğini onaylamaz.

Dworkin eşitlikçiliğin temelde iki ilkesi bulunduğunu belirtir. Yurttaşların ahlaki gücünü artırmak ve toplum üyeleri arasındaki ekonomik eşitsizliği minimuma indirmek.⁶⁹⁰ Bu bakımdan o, devletin tarafsızlığını reddetmektedir. Dworkin, devletin ahlaki konularda bireylerin sorumlu davranmasını teşvik edebileceğini ancak çoğunluğun belirlediği sorumlu karar anlayışına uydurmak için kimseyi zorlayamayacağını belirtir. Devletin yurttaşlarına sorumluluğu teşvik etmesi, onların kişisel karar alma hakkına saygı göstermesini gerektirir. Fleming, Dworkin'in kapsamlı liberalizminin kilit temasının sorumluluk ile zorlama arasında yaptığı ayrım olduğunu öne sürer. Buna göre kişiler etik bağımsızlıkları gereği kendi kararlarını bu kararlardan sorumluluk duyarak alma haklarına sahiptirler. Sorumluluk, etik ve kişisel ahlak alanında bireylerin kendi kararlarını alma ve değerlerini takip etme bağımsızlığına sahip olmalarıyla anlam kazanır.⁶⁹¹

Dworkin'in politik ahlak teorisi devletin kurucu değerinin tarafsızlık veya özerklik yerine eşitlik olduğunu, eşitliğe dayalı bir siyaset teorisinin de deontolojik açıklamalar sunması gerektiğini kabul eder. Buna göre kolektif kararlar almanın izin verilebilir sınırları belirlenmelidir. Dworkin'in temel kaygısı, bireylerin nasıl yaşayacağı ve hangi yaşamın daha değerli ya da saygı duyulur olduğuna ilişkin

⁶⁸⁷ Denise Meyerson, "Three Versions of Liberal Tolerance: Dworkin, Rawls, Raz", **Jurisprudence**, Vol. 3, No. 1, 2012, s. 38; Joseph Raz, **Özgürlük Ahlakı**, Çev. Gürkan Özturan, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016, ss. 107-113.

⁶⁸⁸ Çağlar, **a.g.e.**, ss. 204.

⁶⁸⁹ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, ss. 169-172.

⁶⁹⁰ Dworkin, **A Matter of Principle**, s. 4.

⁶⁹¹ Fleming, **Taking Responsibilities As Well As Rights Seriously**, s. 845-846.

sorulara verilebilecek yanıtların siyasi çoğunluklar tarafından herkese dayatılmasının önüne geçmektir.⁶⁹² Dolayısıyla onun liberalizm teorisinin temel ilgi alanlarından biri demokrasinin politik ahlak temelinde doğru yorumlanması olacaktır.

Dworkin'in liberal devlet teorisinin somutlaştırılmasında radikal feminist teorisyenlerden Catharine MacKinnon ile pornografinin yasaklanmasının meşru sayılıp sayılamayacağı konusunda girdiği polemik çarpıcı bir örnektir.⁶⁹³ Dworkin, bireylerin etik bağımsızlığına ve ahlaki sorumluluğuna dayanan liberal bir rejimde hiçbir sansür uygulamasının kabul edilemeyeceğini savunmaktadır. Buna göre, pornografinin bir ifade olarak değer taşımadığı genel kanaat görse dahi kimsenin ahlaki çevrenin oluşturulmasına katkıda bulunma hakkı elinden alınamaz. Eşitlikçi bir toplumda etik tercihlerde bulunan bireylerin ahlaki güçlerine güven duyulur ve ahleken tiksindirici olduğu düşünülen eylemler ceza hukuku vasıtasıyla değil bireylerin ve toplumun tepkileriyle savuşturulur.⁶⁹⁴

MacKinnon, Dworkin'in liberal eşitlikçilik anlayışının naif ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine kör bir tutum takındığını öne sürer. Toplumsal yaşamdaki eşitsiz ilişki yapılarına odaklanmaksızın hukuksal eşitliği varsaymanın hatalı olacağını vurgulayan düşünür, Dworkin'in eşit içkin değer ve etik bağımsızlık olarak ifade ettiği ilkelerinin içsel bir gerilim taşıdığını iddia eder. Dworkin'e göre bireyler kendilerini topluluğun eşit içkin değere sahip üyeleri olarak görmekten feragat edemezler. Oysa eşitsiz bir toplulukta erkekler kendilerini ancak kadınların hor görülüp aşağılanması sayesinde değerli addedebilmekte, ifade özgürlüğünden yararlanarak kadınları sessizleştirmekte ve böylece cinsiyetler arasındaki eşitsiz durumu güçlendirmektedirler.⁶⁹⁵

⁶⁹² Fleming/McClain, **a.g.m.**, s. 8.

⁶⁹³ Bu tartışmanın kökeni 1984 tarihinde Indianapolis kentinde pornografiyi yasaklayan bir yönetmeliğin yürürlüğe girmesine uzanmaktadır. Yönetmelik Catherine MacKinnon ve bir diğer feminist teorisyen Andrea Dworkin'in 1983 yılında hazırlamış oldukları taslaktan hareketle hazırlanmıştır ve radikal feministlerle ahlakçı muhafazakârlar arasında kurulan ittifak büyük bir ilgi yaratmıştır. Bir yıl sonra temyiz mahkemesinin de benzer gerekçelere başvurarak iptal edeceği bu yönetmelik, Ronald Dworkin'e göre sınırları oldukça geniş ve muğlak çizilmiştir ve sansür niteliği taşımaktadır. "Seks Savaşları" diye adlandırılan bu döneme dair tartışmalar için bkz. Jonnie Bray Fox, "Awkward Alliances and the Indianapolis Anti-Pornography Ordinance of 1984", (Master's Thesis), Indianapolis, **Indiana University Department of History**, 2021.

⁶⁹⁴ Ronald Dworkin, "Women and Pornography", **The New York Review of Books**, 21.10.1993, <https://www.nybooks.com/articles/1993/10/21/women-and-pornography/> Erişim Tarihi: 02.08.2022.

⁶⁹⁵ Catherine A. MacKinnon, **Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru**, Çev. Türkân Yöney/Sabir Yücesoy, 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2015, s. 265; Catherine A. MacKinnon "Pornography: An Exchange", **The New York Review of Books**, 03.03.1994, <https://www.nybooks.com/articles/1994/03/03/pornography-an-exchange/> Erişim Tarihi: 17.08.2022.

Dworkin, demokratik devletlerde yurttaşlara eşit olarak muamelede bulunulması ilkesinin devlete aktif ahlaki roller yükleyeceğini inkar etmez. Ancak bu roller, bireyin kendi yaşamını daha iyi ve başarılı hale getirmesi için eşit hak ve kaynaklara ulaşmasını sağlamakla sınırlandırır. Hak, yetki ve kaynakları eşit dağıtamayan bir devlette bireylerin sorumlu davranmasını mümkün kılacak koşullar yerine getirilmemiş olur. Dolayısıyla devletin aktif ahlaki ödevlere sahip olması, bireyi zorlamaya değil sorumluluklarını geliştirmeye yönelmektedir.

2.2.3.4.2. Kaynak Eşitliği

Dworkin'in politik ahlak anlayışını çarpıcı kılan ve liberalizm teorisinin diğer kolonlarını sağlamlaştıran temel kavram kaynak eşitliğidir. Çünkü hak ve sorumluluklarla bezenmiş yorumsal ahlak teorisinde, bireylerin öz saygılarını muhafaza ederek kendi yaşamlarından sorumlu olmalarını sağlayabilmek, maddi kaynakların eşitliğe uygun düzenlenmesinden geçmektedir. Bireylerin yasa ve piyasa koşulları karşısında eşitliğini sağlamadan özgürlüğü artırmak hedefiyle birey-piyasa ilişkilerini düzenlemek doğru değildir. Fırsatların ve mülkiyetin dağılımını sorunsallaştırmadan özgürlüğün neyi gerektirdiği anlaşılamaz. Bölüşüm ise ancak her yurttaşla eşit ilgi gösterilmesi sayesinde adil hale getirilebilir.⁶⁹⁶ Politik ahlaka riayet etmeyi hedeflemeyen bir rejimin meşruiyetini yitireceğini düşünen Dworkin için kendisini ekonomik eşitsizlik sorununu gidermekle yükümlü saymayan bir devlet tiranlıktır.⁶⁹⁷

Dworkin, liberal bir siyaset felsefecisi olarak çağdaşları gibi adaleti dağıtıcı paradigmanın içerisinden sorunsallaştırmaktadır. Kaynakların ve fırsatların politik açıdan nötr bir bölüşümünün mümkün olmadığını belirten düşünür, dağıtımı liberal topluluğa uygun ve haklılaştırılabilir bir siyaset teorisine dayandırır.⁶⁹⁸ Iris Marion Young'ın kavramsallaştırdığı üzere, dağıtıcı paradigmaya göre sosyal adalet, sosyal faydaların ve külfetlerin toplumun üyeleri arasında ahlaken en uygun şekilde dağıtılmasını ifade etmektedir. Ahlaki açıdan doğru dağıtılması gereken şeyler, refah,

⁶⁹⁶ Guest, **a.g.e.**, s. 159.

⁶⁹⁷ Dworkin, **Sovereign Virtue**, s. 1.

⁶⁹⁸ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, s. 2.

gelir gibi materyal mallar olabileceği gibi hak, fırsat, güç ve öz saygı gibi sosyal iyiler de olabilecektir.⁶⁹⁹

Axel Honneth da dağıtım paradigmasının önerdiği sosyal adalet anlayışını, bireyin başkasına bağlı olmaktan kurtularak kendi yaşam planlarını oluşturup takip edebilmek için gerekli ve yeterli araçların kullanımına sahip olması şeklinde tanımlamaktadır. Buna göre liberal dağıtıcı adaletin maddi unsuru, metaların tüm toplum üyelerinin eşit derecede kendi tercihlerinin peşinden gidebilmesini güvence alacak şekilde paylaşılmasıdır.⁷⁰⁰

Dworkin, en uç ekonomi-politik model olarak *laissez-faire* kapitalizminin topluluğun her bir üyesine eşit ilgi göstermemekle malul olduğunu ifade ederek teorisine başlar. Buna göre bireylerin hayatlarının, koşullarının kontrol edilmesi veya düzeltilmesi mümkün olmayan, seçimde bulunma kapasitesinin son derece sınırlı olduğu piyasa mekanizmalarıyla belirlenmesi adalete uygun değildir.⁷⁰¹ Serbest piyasa kapitalizminin tam zıddında yer alan diğer bir aşırı görüş de Dworkin için sonuç eşitliğidir. Sonuç eşitliği tezi ise, bireylerin tercihlerine duyarsız kalmakta ve her koşul altında genel refahın tüm üyelere eşit dağılımını savunmaktadır. Dworkin'e göre insanlar, yaşamları boyunca özgürce almış oldukları kararlarından ötürü sorumlu tutulmalıdırlar.⁷⁰² Eşit ilgi ve kişisel sorumluluk, Dworkin için bir dağıtıcı adalet anlayışının riayet etmesi gereken kılavuzlarıdır.⁷⁰³

Dworkin, kaynak eşitliği teorisine düşünsel bir deney ile başlar. Batan bir gemiden kurtulan kazazedeler kendilerini verimli kaynaklara sahip ıssız bir adada bulurlar ve buradaki tüm kaynakları kendi aralarında bölüşmeyi kararlaştırırlar. Bunun üzerine herkesin katıldığı bir açık artırma düzenlenir, katılımcılara eşit sayıda istiridye kabuğu verilerek onlardan açık artırmada dilediklerini almaları istenir. Açık artırma, herkesin elindeki tercihlerinden tamamen memnun olup başkasının sahip olduklarında gözünün kalmadığı aşamaya dek tekrarlanır. Sonunda bu

⁶⁹⁹ Iris Marion Young, **Justice and the Politics of Difference**, New Jersey: Princeton University Press, 1990, s. 16.

⁷⁰⁰ Axel Honneth, **Bizdeki Ben: Tanınma Teorisi Üzerine İncelemeler**, Çev. Özgür Aktok, İstanbul: İthaki Yayınları, 2018, ss. 60-62.

⁷⁰¹ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, ss. 2-3.

⁷⁰² Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, s. 3.

⁷⁰³ Dworkin'in Rawls'un dağıtıcı adalet anlayışına ve özellikle de fark ilkesine yönelttiği eleştiriler 1.2.1.4 başlığında tartışıldığı için burada ayrıca değinilmeyecektir.

kıskançlık/haset testi başarıyla tamamlanır ve bireyler elde ettikleri kaynaklarıyla gündelik yaşamlarına dönerler. Gündelik yaşamda ortaya çıkacak eşitsizliklerden kimi seçime dayalı olarak vuku bulmaktadır, bireyler bunlardan ötürü sorumluluk duymalıdır. Ancak kimi eşitsizlikler ise bireye sorumluluk atfedilemediği için haklılaştırılmaz. Bu durumda varsayımsal bir sigorta mekanizmasına başvurarak kötü talihlerinden ötürü hak etmedikleri bir durumla karşılaşan kişilere sigorta primi dağıtılacaktır.⁷⁰⁴

Eşitlikçi bir toplumda bireyler, genetik yapılarından veya doğuştan gelen yeteneklerinden ötürü sorumlu tutulamazlar, keza yaşamları boyunca maruz kalacakları talih veya talihsizlikler de semeresini ya da ceremesini görenler bakımından haklılaştırılabilir hak edişlere örnek gösterilemez.⁷⁰⁵ Duncan Ivison'ın vurguladığı üzere, Rawls ve Dworkin'in dağıtıcı adalet düşüncesine getirdikleri en önemli tema, bireylerin başlangıçta sahip oldukları gelir ve refah kadar yetenek ve kapasitelerinin de ahlaken keyfi olduğudur. Buna göre doğal olarak aktarılan ya da toplumsallaşma süreçlerine göre şekillenmiş yetiler adalet anlayışıyla meşrulaştırılamayacaktır.⁷⁰⁶

Habermas, Rawls ile Dworkin arasındaki temel farklılığın dağıtıcı adalet meselesine ilişkin olduğunu belirtir. Buna göre Rawls sosyal demokrat, Dworkin sosyal-liberaldir. Dworkin bireylerin etik bağımsızlığına öncelik tanıyan bir dağıtım mekanizması öngörmektedir, bireylerin seçtikleri yaşam standartları doğrultusunda karşı karşıya kalacakları risklere katlanmaları gerekecektir.⁷⁰⁷ Dworkin, Rawls'un adalet teorisinden ilham almakla birlikte refah kapitalizmine bağlı eşitlikçi liberalizm anlayışına sadık kalır. Bu anlayış merkezine yurttaşların ekonomik tercihlerinden ötürü sorumlu tutulmalarını koymaktadır.⁷⁰⁸ Nitekim Dworkin'in soyut ve düşünsel deneyi, kapitalizmin piyasa kurumlarını önvarsaymakta ve sosyal sigorta, sosyal

⁷⁰⁴ Yükselbaba, **a.g.m.**, ss. 15-20; Sağlam, **a.g.e.**, ss. 53-58; Türkbağ, **Haklar, Hakkaniyet, Bütünlük ve Adalet**, ss. 93-94.

⁷⁰⁵ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, s. 3.

⁷⁰⁶ Duncan Ivison, **Postcolonial Liberalism**, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, s. 120.

⁷⁰⁷ Habermas, **Europe: The Faltering Project**, s. 43.

⁷⁰⁸ Samuel Freeman, "A New Theory of Justice", **The New York Review of Books**, 14.10.2010, <https://www.nybooks.com/articles/2010/10/14/new-theory-justice/> Erişim Tarihi: 19.06.2022.

güvenlik, artan oranlı gelir vergisi gibi refah devleti mekanizmalarıyla ekonomik eşitsizliği minimize etmeyi amaçlamaktadır.⁷⁰⁹

Liberal eşitlikçi teorileri Marksist sosyal teoriye başvurarak incelediği çalışmasında Tony Smith, eşit özgürlükler ve adil fırsat eşitliği ilkeleri bağlamında Rawls ve Dworkin gibi eşitlik-özgürlük ideallerini bağdaştırmaya çalışan çağdaş liberaller arasında anlaşmazlık bulunmadığını belirtir ve burada temel gerilimin fark ilkesindeki eşitlikçi mantığın meşru görülüp görülemeyeceğinde ortaya çıktığını vurgular. Dworkin, Rawls'un muhafazakâr-liberal eleştirmenlerinin argümanlarını bir açıdan haklı bulmaktadır. Buna göre, bir mal veya hizmetin üretilmesinde katkı sunmamış bir kişinin, bu üretimin sonuçlarından yararlanması nasıl meşrulaştırılabilecektir? Dworkin, bireysel hak ve çıkarların ihlali uğruna toplumsal refahın eşit biçimde dağıtılmasının liberal devlet açısından gerekçelendirilemeyeceğini kabul eder.⁷¹⁰

Muhafazakâr felsefi geleneğin temsilcilerinden Roger Scruton, Dworkin'in eşitlikçiliğinin sosyal düzenin tüm kurum ve kurallarını alaşağı etme potansiyeli taşıdığını ileri sürer. Scruton'a göre eşitlikçilik ve sosyal adalet savunusu, toplumda uzlaşım olarak yer edinmiş gelenekleri, teamülleri, hiyerarşi veya statüleri adaletsizlikle suçlamakta, bunun yerine kapsamlı bir yeniden düzenleme veya dağıtımı desteklemektedir.⁷¹¹ Bu muhafazakâr eleştiri, Dworkin'in eşitlikçiliğinin sosyal ve insani pratikleri “doğallaştırmadığını”, paylaşılan ortak değerlerin amacını kavrayarak geleceğe taşımayı hedeflediğini göstermesi bakımından kritiktir. Dworkin kurum ve kavramların geçmişten tevarüs edilerek tabulaştırılmalarını hatalı

⁷⁰⁹ Dworkin, *Is Democracy Possible Here?*, ss. 114-118. Dworkin'in sosyal-liberalizmi ABD'deki New Deal uygulamalarına sıkı sıkıya bağlıdır. Dworkin'in 2011 yılında yayımlanan “*FDR [Franklin Roosevelt] Nasıl yaptı?*” başlıklı kısa yazısı bu bağlamda dikkat çekicidir. Güncel siyasete etki etmeyi hedefleyen bu yazısında Dworkin, 2008 Ekonomik Krizi sonrası ortaya çıkan moment 1929 Büyük Buhranı sonrasında Roosevelt'in seçilmesi sürecine benzetir ve dönemin başkanı Barack Obama'ya tavsiyelerde bulunur. Dworkin'e göre, Obama'nın politik hasımlarına taviz verip konsensüse ulaşmayı hedeflemesi yanlıştır. Ekonomik felaketle karşı karşıya olunan böyle bir dönemde Dworkin için politik meşruluk ekonomik eşitlikten soyutlanamaz. Bu dönemde Dworkin, sağlık hizmetlerinde kamunun denetimini artırarak neo-liberal özelleştirme politikalarının sebep olduğu eşitsizlik ve yoksullukla, sınırlı da olsa, mücadele etmeyi amaçlayan sağlık reformu *Obamacare*'i savunmuştur. Dolayısıyla konsensüs değil yüzleşme (*confrontation*) çağrısında bulunur. (Ronald Dworkin, “How FDR Did It?”, *The New York Review of Books*, 07.07.2011, <https://www.nybooks.com/daily/2011/07/07/how-fdr-did-it/> Erişim Tarihi: 21.01.2022.)

⁷¹⁰ Tony Smith, *Beyond Liberal Egalitarianism: Marx and Normative Social Theory in the Twenty-First Century*, Leiden: Brill, 2017, s. 13.

⁷¹¹ Scruton, *a.g.e.*, s. 22.

bulur ve somutlaşarak dondurulmuş kavramları soyut bir düzlemde yeniden inşa eder.⁷¹²

Bir başka muhafazakâr yazar, Amerika’da eşitlikçi liberalizmin şiddetli eleştirmenlerinden John Kekes de Dworkin’i “Marksist olmayan bir sosyalist” ilan eder ve onun ekonomik eşitsizliği liberal adaletin konusu içerisine dahil etmesini kınayarak “çoğunluk hılasına az sayıdaki yoksulun tatmin edilmesinin” makul bir açıklaması olamayacağı şeklindeki tanıdık itirazı dile getirir.⁷¹³ Dworkin’in ıssız ada deneyini ilkel komünizmin bir türü sayan Kekes, kaynak eşitliğinin bireysel sorumluluğun altına dinamit koyduğunu öne sürer. Eğer kaynaklar eşitçe dağıtıldıktan sonra eşitsizlikler ortaya çıkmaya başladığında tekrar tekrar ıssız adaya dönüp müzayedeye en baştan başlanmıyorsa ilk baştaki eşitsizlik için de endişelenmeye gerek yoktur.⁷¹⁴ Halbuki Dworkin’in müzayedenin sürekliliğinden, yani sonuç eşitliğinden, kaçınan ve fakat ilk halde eşit kaynak dağılımını hedefleyen düşünsel deneyi tam olarak sorumluluk değeri üzerinden yükselir.

Dworkin’in kaynak eşitliğini siyasal meşruiyetin koşulu sayan yaklaşımı muhafazakâr/yeni sağ liberallerden büyük ölçüde ayrılmaktadır. Covell’in dikkat çektiği üzere Hayekçi liberalizm politik ahlakın temellerini sözleşme özgürlüğü ve kişisel mülkiyet hakkında görürken Dworkin için liberal geleneğin en iyi yorumu eşit ilgi ve saygı değerlerini merkezine alır. Liberalizm ile kapitalizmin gelişimi arasındaki tarihsel bağlantının varlığı bu ikisinin zorunlu olarak birbirini gerektirdiği anlamına gelmemektedir. Liberalizmin temel kurucu ahlakı olarak eşitliği benimseyen Dworkin, serbest piyasa kapitalizminin bunun için yalnızca bir strateji mahiyeti taşıdığını belirtmektedir. Buna göre eşitlikçi toplumda adaletin ilkelerini hayata geçirebilmek için ekonomik ve toplumsal düzen içerisinde daha iyi sonuçlar üretebilecek çeşitli stratejilere başvurulabilir veya işlevini yitirmiş stratejik araçlar yerini yenilerine bırakabilir. Nitekim New Deal reformları Dworkin için bunun en iyi örneğidir. Devletin ekonomik ve toplumsal eşitliği sağlamak için kamusal

⁷¹² Bkz. Yukarıda kurucu yorumun amaçsallığı başlığı altında (2.1.3.2) tartışılmıştır.

⁷¹³ John Kekes, “Dangerous Egalitarian Dreams”, **City Journal**, 2001, <https://www.city-journal.org/html/dangerous-egalitarian-dreams-12202.html> Erişim Tarihi: 13.04.2021. Refah devletinin gözden düşmesiyle birlikte yükselişe geçen yeni-sağ, demokratik çoğunluk kuralına başvurarak eşitsizlikleri meşrulaştırmaya çalışır. Oysa Dworkin için yalnızca tüm üyelerine eşit ilgi ve saygı gösteren bir rejim demokratik olabilir. Dworkin’in yeni-sağın bu argümanlarına yönelttiği eleştiriler yukarıda 1.1.3.4. numaralı başlıkta açıklanmıştır.

⁷¹⁴ Kekes, a.g.y.

harcamalara başvurması, özel sözleşmelere sınırlar getirmesi, sermaye üzerindeki denetimini sıklaştırarak vergi düzenlemelerine gitmesi liberal politik ahlak için doğru bir strateji teşkil etmiştir.⁷¹⁵

Dworkin, mülkiyet haklarını ve ekonomik seçim özgürlüğünü tahrip ettiği gerekçesiyle devletin eşitliği amaçlayan müdahalelerini totalitarizm olarak gören Hayekçi liberallerin savlarına katılmaz. Aksine bireysel hakların tanınmasını yeterli bulmayarak bu hakların geliştirilmesi ve somut yaşama aktarılabilmesi için dağıtıcı adalet meselesinin yaşamsal bir önemi haiz olduğunu düşünür.⁷¹⁶ Dworkin için bireysel hakları gözeten ve kaynakları eşit dağıtarak bireylerin insan onuruna saygı duyan bir yönetim anayasal demokrasiye dayanmalıdır.

2.3. Anayasal Demokrasi Teorisi

Dworkin, hukuk ve siyaset teorisini oluşturmaya başladığı ilk yıllardan itibaren hukuku kural ile ilkelerin bütünü olarak açıklamıştır. Hukukun bu şekilde tanımlanmasının doğal sonucu yargıçların özellikle anayasal davalarda siyasi kararlar almakla yüzleşmeleri gerektiğidir. Bu halde Dworkin için bir siyaset teorisini takip ederek somut ve tutarlı ilkesel kararlar alan yargıçların demokratik yönetimler ile uzlaştırılması merkezi problemlerden biri olmuştur. 1981 yılında “*The Forum of Principle*” makalesiyle yasama-yargı, anayasa koyucu-yargı gerilimlerini ele alan düşünür demokratik yargı denetiminin sınırlarını belirlemeye gayret eder.⁷¹⁷ 1985’te çıkan *A Matter of Principle* eserinde benzer soruların üzerine giden düşünür, ilke-politika (*policy*) ayrımı temelindeki yargı denetimi perspektifini genişletirken çoğunlukçu yasama kurumlarına karşı ilke kurumu olarak mahkemeleri savunmayı sürdürmüştür.

Dworkin, 1980’li yılların sonunda artık yargılama teorisiyle sınırlı kalmayan bir demokrasi teorisi geliştirmeye başlayacaktır. Topluluğun ahlaki sorumluluğunu demokrasi teorisi bağlamında incelediği ve eşitlik anlayışını politik, toplumsal, ekonomik yaşam içerisinde somutlaştırdığı kapsamlı çalışması 1989 yılında

⁷¹⁵ Covell, **a.g.e.**, s. 172; Dworkin, **Liberalism**, ss. 116-119; Dworkin, **Why Liberals Should Believe in Equality**.

⁷¹⁶ Covell, **a.g.e.**, s. 172.

⁷¹⁷ Ronald Dworkin, “The Forum of Principle”, **New York University Law Review**, Vol. 56, No. 2-3, 1981, ss. 469-471.

yayınlanır. “*What is Equality?*” serisi kapsamındaki dördüncü makalesi olan “*Political Equality*”de,⁷¹⁸ “*Eşitlikçi bir toplum için en uygun demokrasi biçimi hangisidir?*” sorusuna yanıt aramaya çalışacaktır. Burada demokrasiyi politik eşitlik bağlamında inceleyen Dworkin, bağımlı (maddi) ve müstakil (prosedürel) demokrasi anlayışları arasında ayırım yaparak demokratik meşruiyetin maddi temelleri olduğunu ileri sürer.⁷¹⁹

Ardından 1990’da yayınlanan “*Equality, Democracy and Constitution: We The People in Court*” makalesinde teorisini zenginleştirmeyi sürdürür. Dworkin demokrasi ile kolektif eylem arasında ilişki kurarak istatistiksel eylemin karşısında müşterek eylemi öne çıkarır ve anayasal bir demokratik topluluğun kolektif sorumluluk-bireysel yargı ikiliği temelinde işlemesi gerektiğini ileri sürer. Böylece liberalizm ile cumhuriyetçiliği uzlaştırmayı deneyecektir. 1996 tarihli *Freedom’s Law: The Moral Reading of the American Constitution* başlıklı hacimli kitabında Amerikan anayasa hukukunun güncel tartışmalarına oldukça ayrıntılı bir şekilde dahil olmuş ve “anayasanın ahlaki okuması” adını verdiği büyük yankı uyandıran yaklaşımıyla liberal anayasacılığın klasik metinlerinden birini ortaya koymuştur. Burada Dworkin, anayasal bütünlüğe uygun ve politik ahlaka başvurularak gerekçelendirilebilecek kurucu anayasal yorum teorisinin demokratik meşruiyeti zayıflatmadığını aksine geliştirdiğini iddia eder.

Amerikan kamusal felsefesinin meselelerine hasrettiği 2006 yılında yayınlanan kitabı *Is Democracy Possible Here?*’da düşünür, demokratik rejimlerin ve demokratik tartışma kültürünün krize girdiği, farklı grup ve topluluklar arasında polarizasyonun arttığı 21. yüzyıl toplumlarında insan onuru ilkelerine dayanan ve bu ilkelerin güvence altına alınıp geliştirilebileceği bir demokrasi düşüncesini savunacaktır. Son büyük çalışması *Justice for Hedgehogs*’un siyaset felsefesine ayırdığı bölümünde demokrasi teorisini tekrar gözden geçirecek, eşitlik-özgürlük-topluluk değerlerinin bütüncüllüğünü gerçekleştiren, hakkaniyet ve politik eşitlik

⁷¹⁸ Dworkin’in eşitlik teorisini geliştirdiği dört diziden oluşan bu seri daha sonra *Sovereign Virtue: Theory and Practice of Equality* başlıklı kitabının da temel izleğini oluşturmuştur. Bu çalışmada politik eşitlik makalesinin kitapta yer alan son versiyonuna referans verilecektir.

⁷¹⁹ Dworkin, *Sovereign Virtue*, s. 185.

kavramlarının en iyi şekilde gerekçelendirilebileceği bir ortaklık demokrasisi modelini formüle edecektir.⁷²⁰

2.3.1. Demokratik Girdi ve Çıktı Testi

Dworkin, eşitlikçi toplumlarda politik sistemin meşruiyetinin değerlendirilmesi bakımından bağımlı (*dependent*) ve müstakil (*detached*) olmak üzere iki farklı demokrasi anlayışı formüle etmektedir. Müstakil demokraside, demokratik meşruiyetin standartları girdi testi üzerinden tartışılır, bağımlı demokrasi anlayışında ise politik kararların değerlendirilmesinde çıktı testi gündeme getirilir. Girdi testinde salt prosedürlerin eşit dağıtılması meşruiyet için yeterli görülürken çıktı testinde demokratik yönetimin ürettiği maddi sonuçlara da bakılarak rejimin karakteri belirlenmektedir. Dworkin, eşitlikçi bir toplumda demokrasi kavramının en iyi şekilde anlaşılmasının demokratik çıktı testine başvurulmasıyla mümkün olacağını iddia eder.⁷²¹

Demokratik girdi testi, siyasal gücün hakkaniyete uygun bir prosedür yoluyla eşit dağıtılmasını esas almaktadır. Buna karşılık çıktı temelli bir demokratik teori, demokrasinin doğru türden sonuçlar üretebilmek için kullanılan bir aygıt olduğunu kabul eder.⁷²² Müstakil demokrasi araçsal olmayan bir yaklaşımı savunurken, çıktı testinin demokrasiyi araçsal bir argümanla gerekçelendirdiği belirtilebilecektir.⁷²³

Dworkin'e göre bir yasanın veya politik kararın demokratik olma sıfatını hak etmesi için bu demokratik çıktının gerisinde duran prosedürün hakkaniyete uygun olup olmamasına bakılması yeterli değildir. Ancak Dworkin prosedürleri tamamen ilgi alanının dışına itmez. Demokratik prosedürler yurttaşlara eşit derecede ilgi ve saygı gösterecek şekilde ayarlanmalıdır. Buna göre maddi eşitliğin elde edilmesi uğruna prosedürel eşitlik tamamen bir kenara atılmamaktadır. Maddi eşitliği hayata

⁷²⁰ Bu bağlamda Ronald Dworkin'in 2011 yılında Türkiye Anayasa Mahkemesi'nin 49. kuruluş yıl dönümü vesilesiyle düzenlenen toplantıya katılarak yaptığı konuşma da hatırlatılmalıdır. Dworkin, ülkede yeni anayasa tartışmalarının hararetle sürdürüldüğü bu dönemde siyasal anayasanın ahlaki temelleri üzerinde durmuş ve sözlerini “*Binlerce mil yol kat ederek geldim. Bu kadar yolu sizlere ‘haydi, bir ortaklık demokrasisi inşa edin’ demek için geldim. Haydi, yukarıda saydığım şartları yerine getiren bir Anayasa yapın. Bunu başarabilerseniz, bütün dünyanın kıskanacağı bir Anayasa yapmış olacaksınız.*” diyerek tamamlamıştır. (Dworkin, **Siyasal Anayasanın Ahlaki Temelleri**, ss. 27-39.)

⁷²¹ Dworkin, **Sovereign Virtue**, ss. 185-186.

⁷²² Flores, **Partnership Conception of Democracy**, s. 72.

⁷²³ Latham, a.g.m., s. 162.

geçirecek kural veya politikalar, genellikle doğru ve sağlam inşa edilmiş usullerle elde edilebilir. Örneğin Dworkin eşit ilgi hakkının korunması için bireysel hakların parlamentoya kıyasla daha çok anayasa yargısında tartışılmasını, anayasa mahkemesi yargıçlarına görev süresi sınırı getirilmesi veya anayasaların ancak süper çoğunluklar marifetiyle değiştirilebilmesini anayasal demokrasiler için iyi sonuçlar üretebilecek prosedürler olarak düşünerek desteklemektedir.⁷²⁴

Dworkin'e göre demokrasi, topluluğun tüm üyelerine eşit ilgiyle muamele eden yönetimdir.⁷²⁵ Maddi ahlaktan temellerini alan böyle bir demokrasi teorisinde politik sistemde üretilen sonuçlar bir yandan eşit ilgi hakkının gerektirdiği dağıtım meselelerine ilişkindir. Buna göre kaynakların paylaşılması, gelirin vergilendirilmesi, mülk edinmenin şartlarının tayin edilmesi gibi hususlarda eşit muamele ilkesinin en iyi şekilde yorumlanması demokratik meşruiyet bakımından önemli bir husus teşkil etmektedir.⁷²⁶ Dworkin için toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin katlanarak arttığı bir rejim, her ne kadar eşit oy ilkesini ve seçimsel meşruiyeti tanısa da demokratik olma vasfını haiz değildir. Nitekim ona göre demokrasinin baş düşmanları para ve cehalettir. Bu ikisi yalnızca demokratik çıktılara ilişkin maddi eşitsizlikleri yansıtmamakta, aynı zamanda politik karar alma süreçlerinde argümanların kalitesinin zayıflamasına da yol açmaktadır.⁷²⁷

Dağıtıma ilişkin değerlerin yanı sıra, Dworkin'in bağımlı demokrasisi politik süreçler için katılımcı sonuçlar da dikte etmektedir. Katılımcı ilkelere yer vermesi sayesinde düşünür, demokrasinin değerini araçsallıktan öteye taşımaktadır.⁷²⁸ Dworkin'in demokrasinin çıktılarıyla ilgilenme yaklaşımı, bireysel hakları korumakla ilgili olduğu kadar tartışmacı, katılımcı bir sürecin kalitesini artırmak ve bireyin ahlaki yargıda bulunma yetisini geliştirmekle de ilgilidir.

Dworkin katılıma ilişkin üç tip değer belirler. Sembolik değerler, eşit ve özgür yurttaşlığın beyanı anlamına gelen eşit oy hakkı gibi kolektif kararlarda rol oynamayı sağlayan değerlerdir. Bu değerler, demokratik sonuçlara yapılan politik etkiyi

⁷²⁴ Joel I. Colón-Rios, "The Second Dimension of Democracy: The People and Their Constitution", *Baltic Journal of Law & Politics*, Vol. 2, No. 2, 2009, ss. 7-8.

⁷²⁵ Dworkin *Sovereign Virtue*, s. 186.

⁷²⁶ Dworkin, *Sovereign Virtue*, s. 187.

⁷²⁷ Dworkin, *Is Democracy Possible Here?*, s. 128-129.

⁷²⁸ Latham, *a.g.m.*, s. 162.

(*impact*) ifade eder. Buna göre “bir kişi bir oy” ilkesi, tarihsel süreçte eşit yurttaşlığı sembolize etmektedir ve bu nedenle de toplulukta yaşayan kimi kişilerin oy kullanmaktan mahrum bırakılması onların onurlarına yapılmış saldırı olarak algılanır. Oysa yaşa bağlı olarak oy hakkının elde edilmesi veya eğitim düzeyinin şart koşulması gibi sınırlamalar kurumsallaşmış olsaydı bunu garipsemeyeceğimizi öne sürer. Nitekim ABD’de siyasi seçim bölgelerinin uzun süre eski nüfuslarına göre belirlenmesi nedeniyle kimi eyaletler meclislerde hak ettiklerinden az veya çok temsil edilmişlerdir. Bu hakkaniyetsiz temsil ve politik sürece etki etmedeki eşitsizlik, tek başına Amerika’nın demokratik topluluk karakterini bozuntuya uğratmamıştır. Dworkin’in politik etkiyi gerçek bir eşitlik ilkesi olarak görmemesi bakımından bir diğer üzerinde durduğu husus, kalabalık modern toplumlarda bir oyun tek başına taşıdığı önemin hemen hemen sıfıra yakın olmasıdır. Dolayısıyla Dworkin için eşit oy hakkı ya da genel olarak oy hakkı demokratik yönetimlerde politikaya katılım için hakiki bir etkinlik değildir.⁷²⁹ Onun politik etki ve demokratik yönetim ilişkisine bakışında elitist teorilerin savlarının izi belirgindir.

İkinci olarak Dworkin faillik değerlerinin üzerinde durmaktadır. Faillik değerleri bireyin ahlaki deneyimiyle ilgilidir. Bu değerler sayesinde oy kullanma hakkına sahip olmayı ifade eden seçmen statüsünün ilerisine geçilmektedir. İfade özgürlüğü ve diğer politik özgürlüklerle yakından ilintili olan bu değerler demokrasiyle çok daha sıkı bir birlikteliği yansıtmaktadır. Dworkin’e göre ifade özgürlüğü demokrasinin olmazsa olmazı, kurucu değeridir. Faillik değerleri bakımından siyasal nüfuz (*influence*) kavramının üzerinde duran Dworkin, bu kavramı başka insanların politik düşüncelerini, kararlarını etkileme gücü olarak tanımlar. Nüfuzun eşitliğinde ise en büyük engel ekonomik eşitsizliktir. Seçim sürecinde büyük şirketlerden maddi destek alınarak yürütülen kampanyalar veya medyanın gücü düşünüldüğünde nüfuz bakımından yansıyan oransız etkinin olumsuz sonuçları ağırdır. Siyasal nüfuzun eşitsiz dağılımından ötürü demokratik süreçlerin manipüle edilmesi kolaylaşmaktadır. Esasında manipülatif reklam ve haberciliğin önüne geçilmesi, kamusal tartışmanın daha doğru ve aydınlatılmış bilgiyle yürütülmesini sağlayacağı için ifade özgürlüğünü ihlal etmez, hatta bu özgürlüğün gereğidir.⁷³⁰

⁷²⁹ Dworkin, **Sovereign Virtue**, ss. 200-201.

⁷³⁰ Dworkin, **Sovereign Virtue**, s. 187; Dworkin, **Siyasal Anayasanın Ahlaki Temelleri**, s. 37.

Dworkin ifade özgürlüğünü aksi istikamette yorumlayan Yüksek Mahkeme pratiğinin yaygın olduğunu kabul eder. Buna göre ulusal ve uluslararası şirketlerin sınırsız bütçeyle adayların seçim kampanyalarına destek vermeleri ifade özgürlüğü gereğince korunmaktadır. Halbuki kamuoyu yaratılabilmesi ve bilinçli bir karar alma sürecinin yönetilebilmesi için yurttaşlara en iyi koşulların yaratılması gereklidir. Dworkin, siyasette paranın etkisinin azaltılmasını, seçim kampanyalarında bağış yapılmasına sınırlama getirilmesini eşit nüfuz ilkesi için değerli bulmaktadır.⁷³¹

Fakat Dworkin eşit nüfuz ilkesinin mutlak olmadığını da ileri sürecektir. Nüfuzun eşitsizliği kaynak eşitsizliğiyle alakalı ise devlete aktif müdahale ödevi biçilebilir. Ancak Dworkin'in dağıtım adaleti sonuç eşitliğine dayanmadığına göre tüm nüfuz eşitsizliklerinin önüne geçmek mümkün olmayacaktır. Keza düşünür, siyasetle ilgisi ve bu alana dair donanımı yetersiz olan halkın iyi performans sergileyen politikacıları izlemelerinin tamamen olumsuz, gem vurulması gereken bir durum olamayacağını savunur. Nitekim bu tür politik kişilerin ortaya çıkıp kitleleri peşinden sürüklemesi ifade özgürlüğünün meşru bir sonucu olduğu için bu durumun engellenemeyeceğini belirtir.⁷³²

Dworkin'in siyasal nüfuzu ele alırken kullandığı dil, Pareto ve Mosca'nın siyasal elit okumasını hatırlatır.⁷³³ Bunun bir göstergesi de Dworkin'in etki ve nüfuzu politik eşitlik bağlamında tartışırken ortaya attığı eşitliğin dikey ve yatay boyutları kavramlarıdır. İktidarın yatay eşitliği, yönetilenlerin tamamının eşitliğini; dikey eşitliği ise yönetilenlerin resmi görevlilere eşitliğini ifade eder. Yatay eşitlik, demokratik olmayan bir tiranlık iken, dikey eşitlik ise tamamen gerçektir.⁷³⁴

Dworkin'in tartıştığı üçüncü katılımcı değer, kardeşliğe dayalı politik topluluğun müşterek eylemde bulunma gücüdür. Dworkin için demokrasinin tartışmacı, etkileşimsel, çıplak güç ilişkileri yerine ilkelere dayanan tarafı burada yatar.⁷³⁵ Müşterek kolektif eylem kavramını yorumlarken düşünür, istatistiksel eylemle arasında ayırım yapacak ve liberal-cumhuriyetçi demokrasi teorilerini bağdaştırmayı deneyecektir.

⁷³¹ Dworkin, **The Decision That Threatens Democracy**.

⁷³² Dworkin, **Sovereign Virtue**, ss. 197-198; Dworkin, **Siyasal Anayasanın Ahlaki Temelleri**, s. 38.

⁷³³ Bkz. **1.1.1.5.1.** numaralı başlıkta incelenmiştir.

⁷³⁴ Dworkin, **We The People in Court**, s. 332.

⁷³⁵ Latham, **a.g.e.**, s. 162.

2.3.2. İstatiksel ve Müşterek Kolektif Eylem

Dworkin'e göre yönetim biçimi olarak demokrasi kolektif eylem iktiva etmektedir. Buna göre "halkın yönetimi", halkın kolektif olarak yönetmesi şeklinde yorumlanmaya başlanmalıdır.⁷³⁶ Kolektif eylem, bir eylem biriminde aktörün tek kişiden değil fakat bir gruptan müteşekkil olması anlamına gelir. Dworkin, demokrasi kavramını yorumsal bir temelde kurarken liberal topluluk anlayışından yola çıkmaktadır. Topluluğu şahsileştirip ona ahlaki faillik atfeden düşünür, egemenliğin tesis edildiği bir politik örgütlenme biriminde, eylemin ve sonuçlarının tek tek kişilere indirgenemeyeceğini öne sürer. Grubun kolektif eylemi, yorumlanan sosyal pratiğin amacına içkindir. Demokratik topluluğun yönetimi tüm üyelerinin dahil olduğu bir sosyal pratiktir.⁷³⁷

Demokrasi teorisini oluştururken kolektif eylemi ikiye ayıran düşünür, istatistiksel ve komünal kolektif eylem türlerinden söz eder. İstatiksel eylem, bireysel eylemlerin toplamını tek bir sepete doldurmak şeklinde ifade edilebilir. Yurttaşların bireysel olarak verdikleri oy veya kararlar istatistiksel veriye dönüştürülerek hesaplanır ve çoğunlukta olan tercihlerin demokratik çıktılar oldukları kabul edilir.⁷³⁸ Dworkin'e göre istatistiksel eylemde toplum birbirinden kopuk, birlikte eylemde bulunuyormuş duygusu olmaksızın davranan bireylerden oluşur. Bu eylem yapısı Hobbes'un Leviathan'ındaki özel alan toplumunu ve Bentham'ın toplumu bir kurgu olarak gören etik varsayımlarını yansıtır. Dworkin toplumsallığın bireysel iradelerin toplamına, demokratik meşruiyetin ise en fazla sayıda insanın mutluluğuna dönüştürülmesini reddetmektedir. Dworkin için siyaseti ve demokrasiyi anketçiliğe ya da hizipçiliğe dönüştüren bu yorumlamada çekici gelebilecek derinlikte bir kavrayış bulunmamaktadır.⁷³⁹ Dolayısıyla istatistiksel eyleme dayanan bir demokrasi biçiminde halkın bütününün yönetimi söz konusu değildir. En çok oya sahip olan parti, hizip veya grup, yasa yapma ve uygulama edimini halkın yönetimi ile kavramsallaştırdığında, çoğunluğun dışındakiler halk soyutlamasının dışında

⁷³⁶ Dworkin, **Constitutionalism and Democracy**, s. 3.

⁷³⁷ Yukarıda Dworkin'in topluluk teorisi bahsinde (2.2.2.) açıklanmıştır.

⁷³⁸ Latham, **Dworkin's Incomplete Interpretation of Democracy**, s. 157.

⁷³⁹ Dworkin, **We The People in Court**, ss. 329-330.

bırakılmaktadır. İstatiksel eylem kaçınılmaz olarak antagonizmalar üretir ve devletin cebir gücünün azınlıktakiler üzerinde ahlaken meşrulaştırılması güçleşir.⁷⁴⁰

Dworkin'in tanımladığı ikinci eylem türü olan müşterek kolektif eylem modellemesi ise demokrasinin yorumlanmasında çok daha geniş ve derinlikli bir perspektif sunmaktadır. Müşterek eylem, bireyler arasında paylaşılan belirli ortak tutuma bağlıdır. Dworkin eylemin birliğini kolektif sorumluluk ve bireysel yargı arasında kurduğu rabita çerçevesinde değerlendirmektedir. Sorumluluk kavramı eylemin iyi veya kötü tüm sonuçlarından kim veya kimlerin mesuliyet duyması gerektiğini açıklar. Yargıda bulunmak bakımından da neyin doğru veya yanlış olduğuna ilişkin değerlendirme yaparken kişi veya grubun kanaatlerinin ortaya konulması gerekmektedir.⁷⁴¹

İstatistiksel eylemde hem sorumluluk hem yargı yalnızca bireyseldir. Bireyler sadece kendi eylemlerinden ötürü sorumluluk hissederler, toplumsal olay veya olgulara karşı yükümlülük duymazlar. Dworkin burada Alman halkının Nazi döneminde işlenen insanlık suçlarından ötürü taşıdığı kolektif suçluluk duygusunu örnek gösterir ve o dönemde henüz doğmamış kişilerin yaşananlardan ötürü kolektif sorumluluk duygusu hissetmelerini demokrasi açısından olumlu bulur. Burada bireyler tarafından yaratılan grup sorumluluğu kategorisi bulunmaktadır. Grup sorumluluğu, gruba üye olmaktan kaynaklanan türev sorumluluktur.⁷⁴²

Yargıda bulunmak açısından ise bütüncül bir demokratik teori kolektif eylemi değil bireyselliği gerektirmektedir. Dworkin yargıların kültürel yapıdan tamamen bağımsızlaşabileceğini varsaymaz. Kültürel yapı, bireysel yargının zeminini oluşturur. Toplumsal ve kültürel yapıdan etkilenerek, kısmen onlar tarafından şekillendirilerek bireysel kanaatlerimizi oluştururuz. Fakat o, adaletin ve etiğin tamamen kültür tarafından belirli bir bağlam içinde yaratıldığını kabul eden komüniter bir demokrasiyi onaylamamaktadır.⁷⁴³

Müşterek eyleme dayanan bütüncül demokratik yönetimlerde politik kararlar tek tek bireylerin iradelerine indirgenmeksizin ayrı bir grup olarak inşa edilmiş

⁷⁴⁰ Dworkin, **Constitutional Democracy**, s. 4.

⁷⁴¹ Dworkin, **We The People in Court**, s. 335.

⁷⁴² Dworkin, **We The People in Court**, ss. 335-336.

⁷⁴³ Dworkin, **We The People in Court**, s. 337.

“halk” birimi tarafından alınır. Dworkin müşterek kolektif eylemi orkestra örneği üzerinden tekrar düşünür. Orkestrada müzisyenlerin kendi başlarına uygun notada çalıp çalmadıklarıyla ilgilenilmez. Esas önemli olan bir araya gelen müzisyenlerin senfoni oluşturması, dolayısıyla grubun ortak performansına katkıda bulunulmasıdır. Dworkin, kolektif eylemi Rousseau’nun genel iradesine benzer şekilde tanımladığını kabul etmektedir.⁷⁴⁴ Böylece cumhuriyetçi demokrasi teorilerine yakınlaşmaktadır.

Fakat Dworkin, Rousseaucu demokratik teorinin müşterek eylem düşüncesini eksik bulmaktadır. Bir liberal olarak Dworkin, müşterek eylem kavramını türetirken bu kavramın totalitarizm ve devletçiliği onaylamayacağını üzerinde durur. Müşterek eylemi de tekçi (*monolithic*) ve bütüncül (*integrated*) kavramlarıyla tasnif ederek açıklığa kavuşturan Dworkin’e göre, metafizik ve mistifiye unsurlar barındıran genel iradeci teoriler sorumluluk ile yargı kavramları arasındaki ayrımı ihmal etmişlerdir. Bu nedenle bireyin toplum ve devletle özdeş kılınmadan özgürlüğünü genişletebilecek formülleri içerebilmektedirler. Dworkin burada liberalizm ile totalitarizm kavramlarını birbirinin karşısı şeklinde kullanmaktadır: “...müşterek eylem olarak tasarlanan demokrasinin totaliter değil ama liberal olup olamayacağını ve bunun nasıl olabileceğini görmeliyiz.”⁷⁴⁵

Bu açıdan, Soğuk Savaş dönemi liberalizminin (özellikle Hayek ve Popper) terminolojisini sürdürür gözükmektedir. Moyn’a göre bu dönemde Rousseau’nun egemenlik anlayışı liberal kanonun içinden çıkartılır ve toplumsal özgürleşme teorisi totaliterliğin kaynağı sayılarak kınanır.⁷⁴⁶ Modern bir siyasal rejim olarak totalitarizm demokratik zihniyetin bozulmasıyla anlaşılabilir. Buna göre toplum nasıl ki pre-modern topluluklarda tanrısal egemenliğin uygulanacağı nesne ise, totaliter rejimlerde de toplumsal olanın doğası hakkında bilgiyi haiz olduğunu iddia eden ve kendini toplum ile özdeş kılan bir lider veya parti bulunmaktadır.⁷⁴⁷

Rousseaucu demokrasi yurttaşlık erdemlerine sıkı sıkıya bağlıdır ve bu erdemlerin etik-yaşam değerleri olarak bireysel, toplumsal yaşamı düzenlemesi son

⁷⁴⁴ Dworkin, **We The People in Court**, s. 330.

⁷⁴⁵ Dworkin, **We The People in Court**, s. 335.

⁷⁴⁶ Samuel Moyn, “Interview”, **The Oxonian Review**, 02.02.2022, <https://oxonianreview.com/articles/an-interview-with-samuel-moyn>, Erişim Tarihi: 03.02.2022.

⁷⁴⁷ Ertuğ Tomuş, “Halk ve Halkın Cisimleşmesi: Türkiye’de Anayasaların Otoriter Temelleri”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 159, 2022, s. 52.

derece kapalı, bütünleşik bir rejime yol açabilmektedir.⁷⁴⁸ Bu doğrultuda Dworkin, kişisel sorumluluktan kaynaklı çoğulcu iyi yaşam anlayışının olanaklarını kapatan ve tözsel etik değerleri ceza normu olarak dayatarak bireylerin insan onuruna ket vuran tekçi müşterek eylem anlayışını reddetmektedir.⁷⁴⁹

Dworkin'in demokrasi kavramını komünal kolektif eylem olarak yorumlaması bu paradigmayı aşmaya çalıştığını ancak tekçilik-çoğulculuk geriliminde Rousseaucu özgürlük tanımından uzaklaştığını göstermektedir. Dworkin'in "Rousseau'yla birlikte Rousseau'ya karşı" kolektif eylemin çoğulcu modeli üzerine düşündüğü söylenebilir. Yine onun çoğulcu bir kolektif eylem öngörmesi Madisoncu demokrasi anlayışını anımsatır.

Dworkin'in demokrasi anlayışında halk kavramının iki geçerli ve meşru yorumuna birden başvurulduğu görülmektedir. Halktan anlaşılması gereken, hiçbir dışlama pratiğine izin verilmeksizin bütün yurttaşlardır. Demokratik yönetimde tüm yurttaşların toplumun eşit üyesi olarak kabul edilmesi beklenmelidir. Bu yorum, Dworkin'in liberalizm teorisindeki devletin bireylere eşitler olarak muamele etmeyi taahhüt etmesinin uzantısıdır. Diğer yandan Dworkin, yurttaş cumhuriyetçilerinin önerdiği gibi halkı müşterek bir bütün olarak kavramaktadır. Böylece topluluğun ahlaki failliğinden hareketle kolektif sorumluluğu öne çıkararak bireysel menfaat temelli klasik liberal demokrasi teorisyenlerinden uzaklaşır.⁷⁵⁰ Dworkin, bütünlük olarak topluluk ve ahlaki fail olarak topluluk tezlerini demokrasi teorisinin kalbine yerleştirmektedir. Eylem, sorumluluk ve yargıda bulunma kavramlarıyla geliştirdiği bu demokratik teoride son basamağı "ortaklık demokrasisi" anlayışı oluşturacaktır.

2.3.3. Ortaklık Demokrasisi

Dworkin'in istatiksel ve müşterek kolektif eylem kavramları üzerinden oluşturduğu demokrasi düşüncesi, çoğunlukçu ve ortaklık demokrasisi ayrımıyla en gelişmiş versiyonuna ulaşır. Düşünür ortaklık demokrasisini, politik topluluğun üyesi

⁷⁴⁸ Özgür Emrah Gürel, Platon'un Siyaset Felsefesinde Sokratik Etiğin Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir İnceleme", İzmir, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir, 2020, s. 230.

⁷⁴⁹ Yukarıda bkz. "İnsan onuru İlkeleri" başlığı 2.2.3.3.

⁷⁵⁰ Bkz. 1.1.1.4.'de "Kolektif Eylem ve Cumhuriyetçilik" başlığı.

olan tüm yurttaşların kendilerini kolektif bir siyasal bütünün eşit ortakları olarak görmesi olarak tanımlamaktadır.⁷⁵¹

Çoğunlukçu demokrasi, halk topluluğunda en çok sayıda kimsenin yönetimi anlamına gelir. Çoğunlukçu demokrasinin kendi içinde popülist ve sofistike versiyonları bulunabilir. Popülist çoğunlukçuluk, bir hükümetin herhangi bir süreçsel koşulla bağlanmaksızın, en çok sayıdaki yurttaşın kabul ettiği ilke ve politikaları hayata geçirmesidir. Sofistike versiyona göre çoğunluk kuralı ancak yurttaşların tam olarak aydınlatıldığı ve toplumsal-politik sorunlar hakkında kamusal müzakereler yürütüldüğü zaman geçerlilik kazanacaktır.⁷⁵²

Dworkin'e göre ortaklık demokrasinin üç ilkesi bulunmaktadır: katılım, pay ve bağımsızlık ilkeleri. Katılım ilkesine göre birbiriyle eşit olan yurttaşların yönetimi olarak demokrasilerde herkesin siyasal kararların belirlenmesinde rol oynama şansı olmalıdır. Politik katılım hakkı yurttaşların değerleri, yetenekleri, kanaatleri veya zevklerinden bağımsız olarak belirlenecektir. Katılım ilkesi eşit oy kadar ve hatta bundan daha da önemlisi eşit sese sahip olma hakkını içerir. Buna göre politik eşitlik, demokratik topluluğun eşit ortakları olarak yurttaşların eşit sese sahip olmasını şart koşmaktadır. Dolayısıyla ifade özgürlüğü demokrasi pratiğinin kurucu unsurudur.⁷⁵³

Dworkin, ortaklık demokrasisini yorumlarken politik meşruiyetin temeline yerleştirdiği insan onuru ilkeleriyle doğrudan bağlantı kurmaktadır. Amerikalı düşünür, demokratik rejimlerde kişinin kendi yaşamına dair öz-bilincinden ve sorumluluğundan kaynaklanan etik değerlerinin kamusal politika konusu haline getirilemeyeceğini belirtir. Buna göre ortaklık demokrasisinde bireylerin etik ve kişisel ahlak alanlarında kendi tercihlerini oluşturması gerekmektedir. Bu da kişinin başkalarından ve devlet kurumlarından özerkleşmesi için anayasal haklara sahip olmasını gerektirir. Böylece ortaklık demokrasisi ile bireysel hak ve özgürlükler arasındaki ilişki araçsal değil amaçsal bir düzlemde kurulur.⁷⁵⁴

Dworkin insan onurunun negatif özgürlük boyutuyla anayasacılığı ve liberal özgürlükleri gerekçelendirirken, pozitif özgürlük boyutuyla demokrasiyi ve kolektif

⁷⁵¹ Dworkin, **Sovereign Virtue**, s. 358.

⁷⁵² Dworkin, **Freedom's Law**, ss. 15-16; Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, ss. 383-384.

⁷⁵³ Dworkin, **Foreword**, s. v.

⁷⁵⁴ Gürbüz Ersoy, **a.g.e.**, ss. 162.

yönetim ilkesini ortaya koyar.⁷⁵⁵ Her insanın eşit önemi haiz bulunduğunu kabul ederek karşılıklı saygıya dayalı bir ortaklık kurmak, kişilerin kendi üzerlerindeki cebir gücünün sınırlarını belirleyecekleri kolektif karar alma süreçlerine katılmalarını gerektirir. Bu anlamda demokrasi yasa koyucu bir akla ihtiyaç duyar. Yine her insanın etik bağımsızlığı gereğince kendi yaşamı üzerinde tek başına sorumluluk sahibi olduğunu ifade etmek, devletin zor gücünün müdahil olamayacağı bir çerçeveyi ortaya koyar. Bu halde bireylerin kolektif yönetim aygıtından özgürleşmesi liberal devletin meşruiyetinin olmazsa olmazı sayılır.⁷⁵⁶ Hükümet, politik topluluktaki herhangi bir etik değerın üstünlüğü veya popürlüğünü gerekçe göstererek özgürlükleri kısıtlayamaz.

Eşit pay ilkesine göre, kolektif kararlar topluluğun tüm üyelerinin çıkarlarına eşit şekilde ilgi göstermelidir.⁷⁵⁷ Dworkin, Amerikan demokrasisinin taşıdığı ahlaki değeri, eşit ilgi ve saygı hakkında bulmaktadır. Buna göre anayasal bir demokrasi öngören Amerikan anayasasının temelleri, bireysel hakların güvence altına alınmasına ve bu hakları korumak için iktidarların sınırlandırılmasına dayanır.⁷⁵⁸ Eşit katılım ilkesi ile demokratik girdi süreçleriyle bağlantılı politik hakları sağlamlaştıran Dworkin, eşit pay ilkesiyle de demokratik çıktıları kontrol etmektedir. Böylece ortaklık demokrasisi, demokratik teorideki prosedürel adalet ile maddi adaletin çatıştığı şeklindeki eleştirilerden kurtulabilecektir.⁷⁵⁹

Dworkin'e göre olgun demokrasilerde yurttaşların yargıç ve katılımcı olmak üzere iki ana rolleri bulunmaktadır. Yurttaşlar siyasi rekabetin tüm formları bakımından karar verici konumundaki yargıçlardır. Karar verici oldukları bu rekabetlerin aynı zamanda katılımcısıdır. Dworkin, Schumpeterci minimalist teoriye karşılık gelen çoğunlukçu demokrasinin yargıç ve katılımcı rollerinden ilkinde ehemmiyet verirken diğerini göz ardı ettiğini iddia eder. Ortaklık demokrasisi her iki rolü birlikte tanır ve yurttaşların eşit partnerler olarak yalnızca kamu oyunu şekillendirmediklerini, aynı zamanda onu inşa ettiklerini belirtir.⁷⁶⁰ Buna göre

⁷⁵⁵ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, s. 379.

⁷⁵⁶ Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, ss. 365-368.

⁷⁵⁷ Dworkin, **We The People in Court**, s. 339.

⁷⁵⁸ Edward J. McCaffery, "Review Essay: Ronald Dworkin, Inside-Out", **California Law Review**, Vol. 85, No. 4, 1997, s. 1048.

⁷⁵⁹ Dworkin, **We The People in Court**, s. 339.

⁷⁶⁰ Flores, **Ronald Dworkin's Justice for Hedgehogs**, s. 74.

ortaklık demokrasisi yurttaşlar açısından politik sistemin meşruiyetini haklılaştırırken aynı zamanda onları yetkilendirmektedir.

Ortaklık demokrasisinin üçüncü ilkesi bağımsızlıktır. Üyelerine eşit ilgiyle muamele eden demokratik toplulukta, bireyler müşterek yaşama ilişkin kararlarda kolektif sorumluluk taşıdıkları gibi kendi etik ve ahlaki yargıları bakımından da kişisel sorumluluk taşımaktadırlar. Bağımsızlık ilkesi ortaklık demokrasisinin tekçi değil bütüncül olduğunu gösterir. Buna göre bireylerin tamamen kolektif topluluğa gömülü olmasından kaçınılır ve ahlaki failer olarak kendi yaşamlarından sorumlu olmalarının önü açılır.⁷⁶¹ Müşterek demokrasiye bağımsızlık ilkesi insan onuru ilkelerinin mantıki uzantısıdır. Ortaklık demokrasisinin ilkelerinden hareketle Dworkin, anayasacılık anlayışının demokrasiyle çelişmediğini, aksine anayasal denetim fikrine yer vermeyen teorilerin anti-demokratik olduğunu iddia edecektir.

2.3.4. Ortaklık Demokrasisinde Anayasal Denetim

2.3.4.1. Yargısal Denetimin Meşruiyeti ve Sınırları

Dworkin'in belirttiği üzere siyaset felsefesinin temel konularından birisi meşruiyet problemidir. Demokratik rejimlerde devletin hangi kurum ve erklerinin neleri yapmaya yetkili ve izinli oldukları, bu yetkinin kapsamı ve sınırlarının nerede başlayıp bittiği haklılaştırılmaya muhtaçtır. Bu haklılaştırma sarmalında demokratik yasa yapım süreçlerinin anayasa yargısıyla bağdaştırılması meselesi çağdaş anayasa hukukunun önemli tartışma alanlarından biridir. Dworkin'e göre demokrasi ile anayasacılık arasında mevcut olduğu iddia edilen çekişme bir illüzyondan ibarettir ve demokrasisinin yanlış yorumlanmasına dayanmaktadır.⁷⁶²

Amerikalı hukukçu Alexander Bickel tarafından formüle edilen “çoğunluk karşıtlığı sorunu” (*counter-majoritarian difficulty*) kavramsallaştırmasına göre, seçimle göreve gelmeyen ve siyasi sorumluluk taşımayan yargıçların (“azınlığın”), seçimle iş başı yapan yasa koyucuların “çoğunluk kuralına” riayet ederek kararlaştırdıkları kural, ilke ve politikaları geçersiz kılması demokratik meşruiyeti

⁷⁶¹ Dworkin, **Constitutionalism and Democracy**, ss. 9-10.

⁷⁶² Dworkin, **Constitutionalism and Democracy**, s. 2.

zedeler.⁷⁶³ Politikaya eşit katılım hakkı gösterilmesi sonucunda elde edilen demokratik çıktıların yargı kurumları tarafından geri alınması ve yargının yasa koyuculuk rolü üstlenmesi demokratik politika teorisi açısından nasıl mümkün olabilir? Amerikan liberalizminin önde gelen tarihsel figürlerinden Thomas Jefferson'a göre yargısal mekanizmaların egemenliğini öngören anayasacılık teorileri oligarşik despotizme kapı aralayabilme tehlikesi barındırmaktadır.⁷⁶⁴ Fakat Madison ve Hamilton gibi Federalistlerin çoğunlukçuluk karşıtlığından etkilendiği kabul edilebilecek Dworkin'e göre, Amerikan anayasal metinleri tasarlanırken bireylerin haklarının çoğunluğa ve çoğunlukçu politikalara karşı korunması hedeflenmiştir. Çoğunluk ortak iyi/fayda doğrultusunda hareket ediyor olsa dahi bireysel hakların ihlal edilmesinin önüne geçilmelidir, demokratik yönetimin amacı bireyin haklarını tanıyıp güvence altına almaktadır.⁷⁶⁵ Dworkin'in bu düşüncesi hakları koz olarak (*rights as trumps*) görme, yani ilkeleri politikaların (*policy*) önüne geçirme yaklaşımının tutarlı bir sonucudur.

Hakları koz olarak görmek, kamusal politikalar ile yargı sürecinde tartışılacak ilkeler arasında titizlikle ayırım yapmayı gerektirir. Dworkin'e göre haklar ilkeler ile eş anlamlıdır. İlkeler, adalet veya hakkaniyet gibi ahlaki gerekçelerle kabul edilen normatif standarttır. Politika ise kolektif amaç veya hedefleri (toplumsal, siyasal, ekonomik, sosyal vs.) tanımlamaktadır. Mahkemelerin anayasal denetimi kural ve ilke argümanları boyutunda gerçekleşmelidir.⁷⁶⁶ Hukuki ilkeler öncelikle bireysel haklarla bağlantılıdır ve yargısal yorum bu alanda kurulur. Kolektif amaçlara ilişkin olan ve bu nedenle de genel refah standardının hakimiyeti altındaki politikalar ise yasama faaliyetiyle ilişkilidir. Dworkin, ilke alanının dışında kalan ya da ilke argümanının çizdiği sınırların dışına taşmayan kamusal politika meselelerinde yasama organının sınırsız bir gücü ve yetkisi bulunduğunu kabul etmektedir.⁷⁶⁷

Dworkin, amaç-temelli argümanlar ile hak-temelli argümanların politik kararların gerekçelendirilmesinde farklı türden yaklaşımlar sunduğunu belirtir.

⁷⁶³ Alexander M. Bickel, **The Least Dangerous Branch: The Supreme Court at the Bar of Politics**, Second Edition, New Haven: Yale University Press, 1986, s. 16.

⁷⁶⁴ Samuel Freeman, "Constitutional Democracy and the Legitimacy of Judicial Review", **Law and Philosophy**, Vol. 9, No. 4, 1990-1991, ss. 327-328.

⁷⁶⁵ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, s. 133.

⁷⁶⁶ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, ss. 84-86.

⁷⁶⁷ Norman Barry, "Dworkin's Unbounded Legalism", **FEE**, 01.11.2002, <https://fee.org/articles/dworkins-unbounded-legalism/> Erişim Tarihi: 14.07.2022.

Amaç-temelli argümanlar, bir topluluğu daha iyi ve müreffeh kılmak için öne sürülürlerken; hak-temelli argümanlar, bir topluluğun sonuç olarak daha iyi bir duruma geleceği düşünülse dahi bir eylemin veya kararın kimi insanlar üzerindeki etkisini dikkate alarak adalete ve hakkaniyete göre davranılmasını dayatmaktadır. Yargıçlar hukuki sisteme içkin olan ilkeleri yorumlayacaklardır fakat politikalar hakkında amaçsal değerlendirmeler öne sürmeyeceklerdir.⁷⁶⁸

Dworkin, yargıçlara anayasanın nihai ahlaki yorumunu yapma yetkisi tanınmasını elitist ve anti-demokratik kabul eden düşünceleri reddeder, ona göre bu tez demokrasinin ve topluluğun hatalı yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Topluluğun kural kitabı modeline dayanan savlar yargıçların seçilmiş siyasetçiler tarafından tayin edilen hukuk kurallarını takip etmeleri, bunları değiştirmemeleri veya genişletmemeleri gerektiğini savunur.⁷⁶⁹ Bunun yerine Dworkin'in başvurduğu "ilke modeli" veya "hukuk devletine hak temelli yaklaşım", kişisel ahlak ve politik ahlak çerçevesinde çok daha geniş bir anayasal demokrasi anlayışı getirir. Kişisel ahlak yurttaşların birbirlerine eşit içkin değer taşıyan varlıklar olmalarından kaynaklı ahlaki ödevleri olduğunu, politik ahlak ise topluluk üyelerinin devlete karşı öne sürecekleri politik hakları olduğunu ifade etmektedir.⁷⁷⁰ Dworkin, topluluk üyelerine nasıl davranılması gerektiği ve devletin yurttaşlarına nasıl davranması gerektiği sorularından yola çıkan ahlaki kavramları, anayasal davaların temeline yerleştirir.

Dworkin'in arka plan (*background*) hakları olarak tanımladığı haklar, mevcut hukuk düzeninde yasal çerçeveye kavuşturulmamış fakat toplum nezdinde soyut bir meşruluk atfedilmiş politik kararlara karşılık gelmektedir. Örneğin, baskıya karşı direnme veya sivil itaatsizlik toplumsal meşruiyeti bulunduğu için arka plan hakkıdır. İkinci olarak yasal veya kurumsal haklar, politik ve anayasal kurumlar vasıtasıyla tanınıp güvence altına alınmış haklardır.⁷⁷¹ Yasal hakların olaya açık seçik uygulanamadığı soyut ve karmaşık anayasal meselelerde Dworkin, arka plan haklarına başvurularak çözüm sunulabileceğini düşünür. Bu durumlarda hukuki pozitivizmin kural kitabı modeli, yargısal takdire başvurarak "yasa koyucu bu konuyu düzenleseydi nasıl bir kural getirirdi" şeklinde spekülatif bir akıl yürütmeye

⁷⁶⁸ Dworkin, **A Matter of Principle**, ss. 2-3.

⁷⁶⁹ Dworkin, **A Matter of Principle**, s. 11.

⁷⁷⁰ Dworkin, **A Matter of Principle**, ss. 11-12.

⁷⁷¹ Ahmet Ulvi Türkbağ, "Haklar, Hakkaniyet, Bütünlük ve Adalet: Dworkin'in Adalet Perspektifi", **HFSA-9**, 2003, s. 91; Türkbağ, **Kanıtlanamayanı Kanıtlamak**, ss. 90-100.

başvurmak zorunda kalır. Halbuki spekülâtif bir akıl yürütmenin demokratik meşruiyetle bağdaşamayacağı aşîkardır. Bunun yerine yargıç, yasal hakların gerisinde hukuk sistemine içkin ahlaki arka plan haklarını ciddiye alacaktır.⁷⁷² Dworkin'e göre metafizik temellere dayanmayan ama inşai anlamda doğal hak temelli politika teorisinde, ahlaki haklar herhangi bir yasama sürecinin ve toplumsal geleneğin ürünü değildir, bunun aksine bu haklar yasama faaliyetlerini veya gelenekleri yargılayabileceğimiz bağımsız bir zemin sağlamaktadır.⁷⁷³

Dworkin'in liberal demokrasi anlayışı Friedrich Hayek'in anayasal meşruiyet anlayışına göz kırpmaktadır. Ana akım hukuki pozitivistlerin yaygın siyasi düzenleme biçimi olarak parlamenter menşeli yasal düzenlemeleri demokratik hukuk devletin temeline yerleştirmelerine karşılık Dworkin ve Hayek, yargıçların ilkeli bir tutumla yaklaşarak hukuki hakları inşa etmelerinin adalete daha iyi hizmet edeceğini öne sürerler. Bu nedenle Dworkin'in demokrasi teorisi, *common law* geleneğinde yargılama pratiklerinin şekillendirmesiyle bireysel/sivil hakların elde edilmesini hatırlatarak bu mirası sahiplenmektedir.⁷⁷⁴ Ancak Dworkin'in doğal hak kavrayışı topluluğun içkin değerlerinden yola çıkan inşai bir modeldir, buna karşılık Hayek hakların kendiliğinden oluşan bir düzende keşfedildiğini düşünerek doğalcı modeli benimser.⁷⁷⁵

Dworkin klasik elitizmin, özellikle de Mosca'nın, demokratik yönetim idealine dair eleştirisine katılarak çoğunluk tarafından seçilmiş ve tekrar seçilme hedefi bulunan parlamenterlerin azınlıkta kalanların haklarına gerekli özeni göstermeyeceklerini ve kendilerini çoğunluğun tarafında konumlandıracaklarını düşünür. Yasama organının tutarlı ve kapsamlı bir hak teorisi geliştirmesi ihtimali mahkemelere nispetle çok daha güçtür.⁷⁷⁶ Yasama meclislerindeki gündelik siyasete, siyasi hizipler veya baskı grupları arasındaki pazarlıklar, tavizler damga vurur. Siyasi ittifaklar arasında ahlaki ilke tartışması ise nadiren görülür. Örneğin politik olarak

⁷⁷² Dworkin, **A Matter of Principle**, ss. 16-17.

⁷⁷³ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, s. 177.

⁷⁷⁴ Covell, **a.g.e.**, ss. 171-172. Bireysel/sivil hakların mahkemede elde edilmesi yönündeki sosyolojik, tarihsel/geleneksel argüman, tezin ilk bölümünde T. H. Marshall'ın hak temelli yurttaşlığı ekseninde açıklanmıştır. (Bkz. Yukarıda **1.1.1.3** başlığı.)

⁷⁷⁵ Hayek'in hukuk teorisini tarihsel bir plan izleyerek ortaya koyduğu eseri için bkz. Friedrich von Hayek, **Özgürlüğün Anayasası**, Çev. Yusuf Ziya Çelikkaya, Ankara: BigBang Yayınları, 2013, ss. 351-371.

⁷⁷⁶ Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, ss. 467-468.

güçsüz azınlığın veya halkın çıkarlarıyla temel hakları çatışan bireylerin yasama stratejisiyle hak talep etmesi güçleşir.⁷⁷⁷

Politik ahlaka dayanan ilke tartışmasında müzakere kavramı, katılımcıların birbirlerine ödünler vermesi ve böylece taraflar arasında orta noktanın bulunması değil, tek doğru cevabın ne olduğuna dair karşılıklı gerekçeler sunulması anlamında kullanılır.⁷⁷⁸ Düşünürre göre mahkemeler, güç savaşına dönen yasama organlarındansa kimi konuları “ilke forumuna” dönüştürmeye kabildirler. Birey ve toplum arasında ciddi ve derin ayrılıklara yol açan problemler, adalet meselesi haline getirilebilirse demokratik rejimler daha istikrarlı ve hakkaniyetli bir yönetime kavuşabilirler.⁷⁷⁹ Dolayısıyla demokratik topluluklarda ilke problemlerinin haklara dair tutarlı bir teori takip edilebileceği için yargıçlarca daha doğru sonuca bağlanabilmesinin kurumsal nedenleri olduğunu ileri sürer.⁷⁸⁰

Yargısal denetime karşı öne sürülen bir diğer argüman hakkaniyettir. Dworkin, çoğunluk kuralının en hakkaniyetli karar alma prosedürü olduğu şeklindeki prosedürel demokrasi tezine temkinli yaklaşır. Prosedüralist tezin savunucularına göre, demokrasilerde yarışan menfaat ve çıktıların hangisi doğrultusunda karar verileceğinin belirlenmesinde çoğunluk kuralı nötr bir araçtır ve yurttaşlara eşit muamelenin gereği olarak çoğunluktağilerin iradesine üstünlük tanınmalıdır.⁷⁸¹ Dworkin’e göre çoğunluk kararı tek başına her zaman için ahlaken doğru değildir. Oylama yapılabilmesi için öncelikle topluluğun eşit ilgi ve saygı hakkı temelinde karşılıklı hak ve yükümlölöklere dayanan ahlaki bir topluluk olması şarttır. Ancak bu da tek başına yeterli olamayabilecektir.⁷⁸²

Dworkin hakkaniyetli prosedür argümanına karşılık can kurtaran sandalı örneğine başvurarak çoğunlukçu demokrasinin yargı denetimini anti-demokratik ilan eden yaklaşımını çürötmeye çalışır. Denizin ortasında bir sandalda mahsur kalan yolcular, sandalın fazla ağır gelmesi nedeniyle bir kişiyi feda etmek zorundadırlar.

⁷⁷⁷ Dworkin, **A Matter of Principle**, s. 24.

⁷⁷⁸ Dworkin, **Mr. Liberty**.

⁷⁷⁹ Cass Sunstein, “Dobbs and the Travails of Due Process Traditionalism”, **SSRN**, 24.06.2022, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4145922, s. 9, Erişim Tarihi: 25.06.2022.

⁷⁸⁰ Dworkin, **A Matter of Principle**, s. 24.

⁷⁸¹ Bu tezin en harareti savunucusu, önemli Dworkin eleştirmenlerinden Jeremy Waldron’in yargısal denetim karşıtı argümanlarına aşağıda 2.3.3.5. başlığında yer verilecektir.

⁷⁸² Dworkin, **Justice for Hedgehogs**, s. 386.

Bu durumda en hakkaniyetli yöntem kura çekilmesi olabilecektir. Yolcuların atılacak kişiyi oy kullanmak suretiyle belirlemeleri hakkaniyetli olamaz, çünkü bu durum aralarında en az popüler olanın elenmesiyle sonuçlanacaktır. Dworkin'in bu örnekten hareketle çoğunluğun hiçbir politik kararı almaya yetkili olmadığını veya kişilerin kaderleri hakkında adil olanı belirleyecek bir yargı eliti yaratma hevesi taşımadığını belirtmek gerekir. Keza şans veya talihin de politik argümanlar arasında yeri yoktur. Düşünür bu örneğin sadece çoğunluğun önyargılarının geçerli olduğu ve azınlıkta kalanların eşit ilgiden mahrum bırakılabileceği durumlar için ortaya atmaktadır. Dolayısıyla Dworkin için azınlıktansa çoğunluğun kararının muteber görülmesi mantıklıdır fakat çoğunluğun bizzat çoğunluk olmasından mütevellit kararını doğru veya hakkaniyetli kılacak genel bir argüman olarak tanınıp yüceltilmesi söz konusu değildir.⁷⁸³

2.3.4.2. Yargısal Denetimin Tartışmacı Boyutu

Dworkin'e göre ilke forumu olarak işleyen anayasa mahkemeleri, yurttaşların ahlaki sorumluluğunu geliştirecek, topluluk üyeleri arasındaki ortaklığı derinleştirecektir. Anayasal değerlere ilişkin meseleler ile gündelik siyasete dair konular birbirinden ayrı tutulduğunda ilke tartışması zenginleşir. Çünkü bu takdirde ilkesel kararlar, oy sayılarına göre ya da siyasi nüfuzlar arasındaki dengesizliğe göre belirlenmeyecektir. Mahkemelerde ilkelerin argümantatif şekilde yorumlanması söz konusudur. İlkelere dayalı tartışmaya yurttaşların ifade özgürlüklerini kullanarak müdahil olmaları her zaman mümkündür. Ancak yasama süreçlerindeki aksine, ilke meselelerinde anayasal haklar belirlenirken çoğunluğun bu ilkeden ne anladığı soruşturulmaz. Çoğunluğun ilkeleri doğru yorumlaması elbette istenilen bir durumdur, ama eğer çoğunluktakiler azınlığın toplum içerisindeki eşit ahlaki statüsünü elinden almaya çalışıyorsa mahkemenin böyle bir yasayı iptal etmesi ortaklık demokrasisinin doğal sonucu olacaktır.⁷⁸⁴

Dworkin'in ortaklık demokrasisinde pozitif özgürlük, yurttaşların kolektif kararlar üzerindeki gücüyle değil ahlaki rolüyle ilgili bir probleme dönüştürülür. Yurttaşlar, oy kullanmakla sınırlı sayısal varlıklarının ötesine geçerek ahlaki müzakereciler ve avukatlar haline gelirler. Buna göre, geniş ve büyük toplumlarda

⁷⁸³ Dworkin, *Justice for Hedgehogs*, s. 387.

⁷⁸⁴ Dworkin, *Mr. Liberty*.

tek bir yurttaşın oy veya sözünün tesiri sınırlıdır. Fakat demokratik kararların müşterek eyleme dayandığı, topluluk üyelerinin kararlardan sorumlu olduğu düşünüldüğü takdirde yurttaşların ahlaki failliği katlanır. Çoğunlukçu bir demokraside karara katılmayan kimseler ahlaki fail sayılmayacağı gibi karara katılanlar da eylemlerinin toplumun tamamının hak ve özgürlüklerine dair bir söz söylediği iddiası taşımazlar.⁷⁸⁵

Çoğunlukçu demokraside yasa koyucu argümanının popülaritesine güvenirken; ortaklık demokrasisinde kamu görevlileri, ister seçimle gelsinler isterse de atamayla iş başı yapmış olsunlar, anayasal konular politik ahlak meselesine dönüştüğü için popülarite dışında argümanların kalitesi ve anayasaya uygunluğu da tartışılmaya başlar. Politika oyununda kazanıp kaybedenin yurttaşların sayısal varlıklarına indirgenmesi diğerlerinin kaybeden olarak kodlanmasına yol açacakken, yargıdaki ilke münazarasında kaybedenin dahi siyasi ahlakın yorumlanmasına etki edebilme gücü olacak, karar kaybedenler için bile meşrulaştırılabilecektir.⁷⁸⁶

Anayasal konular ilke meselesi haline getirildiğinde Yüksek Mahkeme etrafında ülke çapında bir tartışma başlamış olur. Dworkin kürtaj meselesini örnek göstererek ABD’de bu konunun etik ve ahlaki bir sorun hale getirilmesiyle politik topluluktaki herkesin bir forum alanının katılımcısına dönüştüklerini iddia eder. Halbuki eğer bu konu parlamentoda çeşitli ideolojik gruplar arasındaki bir taviz meselesi olarak görülseydi ya da çoğunluk partisinin tartışmayı boğarak kendi iradesini dayattığı bir probleme dönüşseydi daha doğru ve kaliteli bir tartışma yürütülmüş olmayacaktı.⁷⁸⁷

Dworkin, her yargı kararında doğru cevabın hedeflenmesinin hiçbir yargı kararını zorunlu olarak haklı kılmayacağını belirtir. Yargı kararlarındaki gerekçelerde birbirinden farklı ve tartışmalı hukuki, ahlaki iddialar dile getirilmektedir.⁷⁸⁸ Eğer bir kişi yasaların veya yargı kararlarının haklarına haksız şekilde müdahale ettiğine inanıyorsa bu yasa veya karara itaat etmeme hakkına sahiptir. Dworkin, hukukun yorumlanmasını tüm topluluk üyelerinin katıldığı bir ilke

⁷⁸⁵ Dworkin, **Mr. Liberty**.

⁷⁸⁶ Dworkin, **Mr. Liberty**.

⁷⁸⁷ Dworkin, **Mr. Liberty**. Bu tartışmada Dworkin’in mahkeme temelli ilke yaklaşımını eleştiren Şeyla Benhabib ve Samuel Moyn’un argümanları için bkz. **1.1.2.5. Başlığı**.

⁷⁸⁸ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, s. 185, Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, s. 513.

forumu olarak tayin ettikten ve anayasal davalarda ahlaki hak iddialarının mahkeme önünde ileri sürülebileceğini belirledikten sonra her koşulda yasaya uyulması gerektiği gibi genel bir ödevin kabul edilemeyeceğini düşünür.⁷⁸⁹ Böylece Yüksek Mahkeme'nin argümanının yurttaşların demokratik topluluğa duyacağı ahlaki bağlılığı haklılaştırabileceğini düşündüğü gibi aynı zamanda “verilen kötü ve partizanca kararlara” karşı ifade özgürlüğü gibi çeşitli politik hakların devreye sokulabileceğini ve hatta yasaya itaatsizlik ya da sivil itaatsizlik gibi eylemlere de demokratik hukuk devletinde olanak tanınması gerektiğini belirtmektedir.⁷⁹⁰

2.3.4.3. İlke Forumu Yargısal Pasifist veya Aktivist Midir?

Anayasal denetim tartışmalarında yargısal pasifizm ve yargısal aktivizm kampaşması sıkça gündeme getirilmektedir. Dworkin açısından her iki yaklaşım da hatalı ve geçersizdir. İlke forumu olarak işleyen ve anayasayı yorumlayarak eşit yurttaşlığı güvence altına alan bir kurum olarak mahkemeler, ne yargısal pasifist ne de aktivisttirler.⁷⁹¹ Düşünür, anayasal demokrasiyi yasama-yargı gerilimine sıkıştırarak yargının yasamayla uyumluluğunu veya yasamaya karşı reaktif tutum takınmasını tek başına inceleme konusu yapmanın daraltılmış bir vizyon sunduğunu ileri sürer.⁷⁹²

Yargısal pasifistlere göre, anayasal metinler oldukça genel ve soyut bir dille kaleme alınmıştır. Bu nedenle metinlerin yorumlanması birbirinden büyük ölçüde farklı ve çelişkili düzenlemelerin meşrulaştırılmasına neden olabilir. Herhangi bir yoruma açık olan metinlerin en demokratik şekilde anlaşıldığı erk, halk temsilcilerinin bulunduğu yasama meclisleridir. Yargıçların anayasayı yorumlama yetkisini kendi uhdelere almaları ise keyfiliği beraberinde getirecektir ve yasa yapım süreçlerine anti-demokratik müdahale niteliği teşkil edecektir. Pasifist teze göre anayasal açıdan tartışmalı, açık bir doğru cevabın bulunmadığı konularda Yüksek Mahkeme gibi yapısı oldukça katı ve durağan bir kurum yerine basit çoğunluk kuralı gereğince oluşturulan daha dinamik bir kurumun nihai söz sahibi

⁷⁸⁹ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, s. 185.

⁷⁹⁰ Dworkin, **A Special Supplement: Taking Rights Seriously**.

⁷⁹¹ Dworkin her ne kadar bu sıfatı reddetse de onu yargısal aktivist olarak değerlendiren yazarlar bulunmaktadır. Bkz. Hunter, **a.g.m.**, s. 82.

⁷⁹² Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, ss. 460-461.

olması gerekmektedir.⁷⁹³ Bu bağlamda pasifist argümanların demokrasi ve şüphecilik kavramları etrafında yoğunlaştığı görülmektedir.

Dworkin, yargısal pasifistlerin vazetmeye, yargı yetkisine ve hukuki yorum sorusuna dair üç farklı soruyu karıştırdıklarını iddia eder. Anayasayı kimin yaptığı, anayasanın siyasi sistemdeki hangi kurum tarafından yorumlanacağı, anayasanın mahkemelerde ne şekilde yorumlanacağı birbirinden farklı düzeyde sorulardır.⁷⁹⁴ Yargısal pasifistler ile pasifist olmayanlar arasındaki tartışma ikinci ve üçüncü düzeyde yürütülmektedir. Pasifistlere göre anayasayı yorumlayarak haklara ilişkin karar verecek olan siyasi kurum yasama organlarıdır. Ancak Dworkin'e göre ikinci ve üçüncü düzeydeki sorular arasında ayrım yapılamayacak denli güçlü bir bağ bulunmaktadır. Mahkemeler anayasanın soyut hükümlerini yorumlarken hukuka dair teorik sorulardan kaçınamazlar. Bu nedenle yargının haklara ilişkin açıklamalar sunarken yetki gaspı yaptığına dair argümanlar hukuk pratiği açısından anlamsızlaşır.⁷⁹⁵

Yargısal pasifizmi savunanların bir diğer gözde argümanı yargı tarafsızlığıdır. Dworkin, yargı tarafsızlığı ilkesinin bir mite dönüştürüldüğünü ve bu doğrultuda yargıcın benimsediği anayasa öğretisini kararlarına yansıtmaması gerektiği şeklinde anlaşıldığını belirterek bu argümanı eleştirir. Tarafsızlık ilkesini pasifizmi meşrulaştırmak için öne süren tezler göre, bir anayasal dava ile karşılaştığında yargıç adalet, hakkaniyet gibi sübjektif kavramlardan kendisini izole edebilmeli ve salt metni yorumlamalıdır. Dworkin'e göre yargıcın kişisel inançlarından, siyasi ideolojisinden etkilenmeden karar vermesiyle anayasal felsefesini oluştururken soyut kavramları nasıl bir teorik anlayışla değerlendireceği meselesi birbirinden farklıdır. Düşünür kişisel ve ideolojik tarafsızlığı kabul eder fakat ahlaki, felsefi açıdan yargıcın taraf tutmama gibi bir şansı olamayacağını belirtir.⁷⁹⁶ Diğer bir anlatımla yargıç politik ahlakın genel bir teorisini inşa ederek hukuki ilkeleri gerekçelendirmelidir, ancak partizan tercih ve sadakatlerden uzak durmalıdır.⁷⁹⁷

⁷⁹³ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, s. 461.

⁷⁹⁴ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, s. 461.

⁷⁹⁵ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, s. 462.

⁷⁹⁶ Ronald Dworkin, "Justice for Clarence Thomas", **The New York Review of Books**, 07.02.1991, <https://www.nybooks.com/articles/1991/11/07/justice-for-clarence-thomas/> Erişim Tarihi: 10.02.2022.

⁷⁹⁷ Dworkin, partizan sadakatın en belirgin ve simgesel örneği olarak *Bush v. Gore* kararını gösterir. 2000 yılında başkanlık seçimlerinin sonucunu tayin eden bu kararı Dworkin, mahkeme tarihinin utanç verici kararları arasında saymaktadır. Dava, Bush ve Gore arasında geçen başkanlık yarışında seçim

Devletin tarafsızlığını kurucu değer olarak belirleyen liberallerin ahlaki şüphecilğe kayacaklarını düşünmesiyle tutarlı olarak politik ahlaka dayanmayan tarafsız bir anayasal yorumun aynı sorunla debelenmek zorunda kalacağını öngörür. Dworkin için felsefi açıdan tarafsız, ahlaki bakımdan gerekçelendirilememiş bir anayasal hüküm düşünülemez.⁷⁹⁸

Dworkin, yargısal pasifizmi eleştirmekle birlikte yargısal aktivizmi de onaylanmamaktadır. Onun tanımına göre yargısal aktivizm, yargıcın anayasa metnini, anayasal tarihi, emsal kararları, siyasal kültürü görmezden gelerek kendi inandığı bir adalet anlayışını takip etmesi demektir. Düşünre göre burada yargıca biçilen rol anayasal pratiği yorumlamak değildir, bunu aşan şekilde doğru olduğuna inanılan bir adalet duygusunu veya sosyal ihtiyacı takip etmektedir. Bunun karşısında anayasal bütünlüğü savunan Dworkin, anayasayı yorumlayarak inşa edilmiş bir kararda anayasal tarihin kayda değer bir rolü bulunduğunu ifade eder. Dworkin için anayasal demokrasilerde yargısal denetimin sınırı hakkaniyet kavramıyla çizilmektedir. Burada hakkaniyet kavramından anlaşılması gereken, ulusun siyasal gelenekleri ve kültürüyle uyumlu olmak şeklindedir.⁷⁹⁹

sonucu tayin edecek kritik eyalet olan Florida’da oyların yeniden sayılması sırasında yaşanan krize dayanmaktadır. Florida Yüksek Mahkemesi Demokratların oyların yeniden sayılması talebini kabul etmiş, bunun üzerine Cumhuriyetçiler Federal Mahkeme’ye başvurmuşlardır. Federal Yüksek Mahkeme eşit koruma ilkesini dayanak göstererek manuel biçimde yapılacak bir yeniden sayımın farklı usul ve standartlar benimsenen seçim bölgelerinde adil olmayan sonuçlara yol açabileceğini ileri sürmüş, sayımı durdurmuştur. Karara muhalif kalan yargıçlar, eşit koruma ilkesinin amacına uygun bir şekilde yorumlanmadığını belirterek Mahkeme’nin siyasî davalarda dezavantajlı grupların politik eşitliğini güvence altına almakla yetinmesi ve siyasî çalığa girmemesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Ayrıca Mahkeme’nin önde gelen muhafazakâr yargıçlarından Scalia, önce yeniden sayım yapılсын daha sonra oyların geçerliliği incelensin argümanının demokratik meşruiyete/seçimlerin güvenilirliğine gölge düşüreceğini ve telafisi imkansız zararlar doğuracağını iddia etmiştir. Dworkin’e göre Mahkeme’nin muhafazakâr üyeleri eyalet mahkemelerinin yargı yetkisini kabul etme yönündeki tutarlı yorumlarından bu defa niçin caydıklarını açıklayamamışlardır. Scalia’nın yorumunu da reddeden Dworkin, yeniden sayımı bu haliyle yarım bırakıp seçim pusulalarının akıbetini soruşturmadan bir adayın başkan ilan edilmesinin zaten halkın seçimlere duyduğu güvensizliği daha da zayıflatmak anlamına geleceğini düşünür. (Ronald Dworkin, A Badly Flawed Election”, **The New York Review of Books**, 11.01.2001, <https://www.nybooks.com/articles/2001/01/11/a-badly-flawed-election/> Erişim Tarihi: 14.02.2022.)

⁷⁹⁸ Bu bağlamda kullandığı bir örnek dikkat çekicidir. Özellikle Amerikalı liberallerin ve progresiflerin Yüksek Mahkeme’ye beyaz-erkek olmayan yargıçlar atanması için çalışmaları mahkeme kararlarının ahlakilikten koparılamayacağına işaret etmektedir. Eğer bir yargıcın ödevi yasanın nesnel anlamını pratiğe dökmekten ibaretse ve kişisel deneyimleri, inançları bu pratik bakımından ilgisiz bir konuysa, yargıcın kadın veya erkek, toplumdaki hâkim ırksal-etnik gruptan veya azınlıktakinden olmasının hiçbir önemi yoktur. Demek ki burada güdülen amaç ırksal eşitsizliği bir adalet meselesi olarak kavrayacak felsefi doktrini benimsemiş yargıçların kararlarda etkin olmasını sağlamaktır. O halde yargıçların adalet anlayışları politik ahlakın yorumlanması bakımından önem taşır. (Ronald Dworkin, “Justice Sotomayor: The Unjust Hearings”, **The New York Review of Books**, 24.09.2009, <https://www.nybooks.com/articles/2009/09/24/justice-sotomayor-the-unjust-hearings/> Erişim Tarihi: 14.02.2022.)

⁷⁹⁹ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, s. 471.

Sonuç itibariyle Dworkin'e göre yargıç, kendisini politika ve ahlaka dair teorik sorulara doğru cevap vermekten sorumlu tuttuğu ölçüde pasifizmden uzaklaşmaktadır, bunun yanı sıra anayasal tarihi ciddiye alıp geçmişle tutarlı bir hukuk pratiği ortaya koymaya çalışarak aktivizmin sınırsız ve yıkıcı fırtınalarına karşı set çekmektedir. Diğer bir ifadeyle yargıç, ne tarihi ve yasa koyucu egemeni tiranlaştırır ne de kendisini tarihten büsbütün azade kılarak tiranlaşmaya çalışır.

Muhafazakâr düşünür Roger Scruton, Dworkin'in politik ahlaka dayanan anayasal yorum anlayışının gizli bir liberal yargısal aktivizm ideali içerdiğini öne sürmektedir. Buna göre Dworkin, anayasal metinden çıkarsadığını iddia ettiği politik ahlaki kişisel liberal düşünce ve pozisyonunu meşrulaştırmak için kullanmakta, anayasanın ve teamüllerin muhafazakâr yorumunu sunan herkesin yanlış veya geçersiz bir hukuki argüman sunduklarını ifade etmektedir.⁸⁰⁰ Ancak Scruton, Dworkin'in tek doğru cevap tezinin özünü kavrayamamış gibi durmaktadır. Dworkin'e göre anayasal bütünlüğün kendi bakış açısından doğru ışıklarla aydınlatılmadığını düşünen bir yorumcu, mahkemenin ortaya attığı ilkesel, ahlaki okumayı eleştirebilecektir. Doğru cevap tezi, mahkemelerin vermiş olduğu tüm karar ve emsallerin onaylanması gereken mutlak doğrular olduğu anlamına gelmemektedir. Yargıçların hukuka ve ahlaka dair tartışmalı meselelerde anlaşmazlığa düşmeleri ve bu nedenle farklı pozisyonları haklılaştıracak argümanlar sunmaları onların aktivist bir pratik sergilediklerini iddia etmeye yetmez.⁸⁰¹

2.3.4.4. John Hart Ely'nin Pozitif Anayasacılığı

John Hart Ely, Amerikan anayasa hukukunda yargısal denetim üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınan en etkili figürlerin başında gelmektedir. Ely'e göre yargı denetimi, demokratik topluluktaki normların içeriğini değil ama demokratik süreçleri mükemmelleştirme amacına yönelmelidir. Ely için anayasa yargısı ve anayasal yorum bakımından temel sorun, yargıçların yargı kararlarına kişisel değerlerini dahil etmeleridir. Bu bağlamda, yargıçların hukuku en iyi şekilde yorumlamak için metnin

⁸⁰⁰ Roger Scruton, **Soytarılar, Dolandırıcılar, Yayıgaracılar: Yeni Sol Düşünürleri**, Çev. Barış Timur/Kemal Tokgöz/Enes Gider/Ömer Alkan, İstanbul: Fihrist Kitap, 2022, ss. 77-78.

⁸⁰¹ Ronald Dworkin, "A Special Supplement: Taking Rights Seriously", **The New York Review of Books**, 17.12.1970, <https://www.nybooks.com/articles/1970/12/17/a-special-supplement-taking-rights-seriously/> Erişim Tarihi: 07.03.2022.

ötesine geçmesini salık veren yorumsal olmayan anayasa yargısı pratiğine kapsamlı eleştiriler yöneltir.⁸⁰²

Ely, anayasal pratikteki yorumsal olmayan tezleri eleştirmekle birlikte yargıçların yasaların anayasallığını denetlerken kaçınılmaz olarak ihtilaflı sosyal, siyasal, ahlaki anlayışlarla uğraşmak zorunda kalacaklarını da öngörmektedir. Ancak Ely, yargıçların anayasayı doğal hukuk, gelenek gibi ahlaki hak ve değerler çerçevesinde yorumlamalarının anti-demokratik olduğunu belirtir ve anayasal demokrasilerde yargısal denetim bakımından sınırını siyasi süreçlerde eşit temsil ve halk egemenliğini güçlendirmekten çizer.⁸⁰³

Anayasa yargısında haklara ya da adalete ilişkin maddi tartışmalar yürütülmemelidir. Yargısal denetim, politik karar alma süreçlerinde hakkaniyetli bir temsilin sağlanması ve seçim aracılığıyla hesap verilebilirliğin güvence altına alınmasıyla sınırlı olarak anayasal demokrasilerde meşruluk kazanabilirler.⁸⁰⁴ Ely, politik sistemde geliştirilmesi beklenen amaç ve ideallerin demokratik süreçlerle kararlaştırılması gerektiğini belirtir. Anayasa mahkemelerine düşen rol ise politik sürecin tüm bakış açılarına eşit şekilde açık olmasını sağlamaktır.⁸⁰⁵

Ely'nin anayasacılık stratejisi “süreç konuları” ile “maddi konular” arasındaki keskin bir ayrıma dayanır. Buna göre yargıçlar alınan kararları hakkaniyet veya adalete uygunluğu açısından değil, süreçlerin hakkaniyetli olup olmadığı açısından inceleyeceklerdir. Mahkeme yasama kararlarını hükümsüz kılmak için maddi kriterler belirlediği takdirde politik taraflar arasındaki değer çatışmalarına antagonistik şekilde müdahil olacak ve demokrasiyi ihlal edecektir.⁸⁰⁶ Nitekim Ely, kürtaşı anayasal hak haline getiren *Roe* kararını bunun bir örneğı olarak görecektir ve davanın hatalı çözümlendiğini öne sürecektir.

Ely, eşit koruma ilkesinin mahremiyet hakkını içerdiğini belirleyen *Roe* kararı için, “*Eğer yasa koyucu olsaydım, Mahkeme'nin kararına benzer bir kanun için oy*

⁸⁰² Tina Hunter, “Interpretive Theories: Dworkin, Sunstein, and Ely”, **The Bond Law Review**, Vol. 17, 2005, ss. 92-93.

⁸⁰³ Hunter, Interpretive Theories: Dworkin, Sunstein, and Ely, ss. 93-95.

⁸⁰⁴ Samuel Freeman, “Constitutional Democracy and the Legitimacy of Judicial Review”, **Law and Philosophy**, Vol. 9, No. 4, 1990-1991, ss. 368-369.

⁸⁰⁵ Bellamy, **Constitutional Democracy**, s. 9.

⁸⁰⁶ Dworkin, **The Forum of Principle**, ss. 500-501.

kullanırdım ama yine de bu çözümden memnun değilim.” der ve anayasada özel olarak düzenlenmedikçe maddi bir ilkenin anayasal ilke vasfını haiz olamayacağını belirterek mahkemelerin bu geniş yorumu dayatamayacağını savunur.⁸⁰⁷ Roe kararını bir ilke uygulaması olarak değerlendiren Dworkin’e göre yargı denetiminde bireylerin hangi haklara sahip olduğuna dair politik sorudan kaçınılamaz. Anayasa yargısının kendisi demokratik süreç haline getirildiğinde haklara verilen doğru yanıtlar süreç ile maddi konuların iç içe geçmesini sağlayacaktır.⁸⁰⁸

Dworkin, demokrasiyi süreç temelli değil sonuç temelli yorumlamak suretiyle yargı denetiminin vizyonunu genişlettiğini ileri sürer. Düşünür, demokrasinin üzerinde mutabakata varılan kesin bir tanımı olmadığından hareketle, eğer demokrasiden anlaşılan şey onun içerdiği politik ahlak değerleriyse, Ely’nin süreçleri geliştirmekle yükümlü kıldığı yargıcı ister istemez politik ahlakı ve buna dair kavramları dikkate alarak maddi adalet sorunlarıyla yüzleşecektir. Ely, maddi ahlakın ve politik hakların üzerinde herhangi bir konsensüs bulunmadığı için mahkemelerin bunlara dayanmaması gerektiğini ifade eder ancak demokrasinin gerçekten ne olduğuna dair de bir mutabakatın var olmadığı düşünüldüğünde demokratik süreçleri geliştirmekten anlaşılan da oldukça tartışmalı hale gelir.⁸⁰⁹

Dworkin, “*The Forum of Principle*” makalesinin yayınlanmasından yaklaşık dokuz yıl sonra “*Equality, Democracy and Constitution*” başlıklı çalışmasında Ely’nin tezlerini yeniden ziyaret eder. Dworkin bu defa çağdaş anayasaların genellikle yapısal ve engelleyici olmak üzere iki tür hüküm barındırdığını belirterek başlar. Yapısal hükümler, devlet kurumlarını, kurumlar arasındaki güç dengelerini düzenlerken; engelleyici hükümler iktidarın sınırlarını ve yurttaşların devlet karşısındaki haklarını içerir.⁸¹⁰

Ely’e göre çoğunluğun iktidarını sınırlandırmak maksadıyla kabul edilen kimi anayasal hükümler işlevleri itibariyle aynı zamanda yapısal nitelik taşımaktadırlar. Örneğin parlamentolarda okulların ırksal ayrımcılık temelinde ayrılmasını meşru

⁸⁰⁷ John Hart Ely, “The Wages of Crying Wolf: A Comment on Roe v. Wade”, **The Yale Law Journal**, Vol. 82, No. 5, 1973, ss. 925-929; Jack M. Balkin, “Abortion and Original Meaning”, **Constitutional Commentary**, Vol. 24, No. 101, 2007, s. 291.

⁸⁰⁸ Dworkin, **The Forum of Principle**, s. 501.

⁸⁰⁹ Dworkin, **The Forum of Principle**, s. 502.

⁸¹⁰ Dworkin, **We The People in Court**, s. 326.

sayan bir kanun yapıldığını düşünelim. Bu yasayla bir grup sistematik olarak ayrımcılığa uğramakta ve eğitim seviyesi düşük tutulmaktadır; dolayısıyla bu grupların politika üzerindeki etkisi ve öz-farkındalığı bilinçli bir şekilde zedelendiği için demokrasiyle çelişmektedir. Politik gücün eşitsiz dağılımı yurttaşların bir kısmının diğeri üzerine tahakküm kurmasına yol açacaktır ve bunun önüne geçmek demokrasiyi güçlendirme iddiası taşır.⁸¹¹

Dworkin için Ely'nin anayasal demokrasi yorumu anayasal denetimi daraltmakta, yalnızca demokratik usuli süreçlerle bağlantısı kurulabilen yasal düzenlemelerle ilgilenebilmektedir.⁸¹² Bir diğeri deyişle, Ely demokratik süreçlerin geliştirilmesiyle ilgilenirken maddi hakların ilerletilmesini ıskalamaktadır. Ancak ortaklık demokrasisinde engelleyici hükümler ile yapısal hükümler arasında çok daha güçlü ve yoğun bir rabıta kuruludur. Buna göre demokrasinin üç unsuru olan katılım, paydaşlık ve bağımsızlık hem yapısal hem de engelleyici niteliktedirler ve yurttaşların hak talepleri bu üç boyuttan birine dahil edilebiliyorsa anayasal demokrasinin konusu haline gelir.⁸¹³

Örneğin Ely, kürtaj hakkının anayasa yargısı çerçevesinde çözüme kavuşturulamayacağını düşünürken; Dworkin için kürtaj karşıtı yasalar paydaşlık ve bağımsızlık açısından anayasal denetimi hak etmektedir. Bu yasalar kimi yurttaşlara ölçsüz yük getireceği için demokratik topluluktan eşit pay alma hakları ihlal edilmektedir. Bağımsızlık açısından yaklaşıldığında da demokratik yönetimler bireyleri kendi etik ve ahlaki gelişiminden sorumlu tutan rejimlerdir ve yurttaşlara ait etik bir kararın kolektif gruba devredilmesi kabul edilemez niteliktedir. Böylece Dworkin ilkelere dayanan ve ortaklık temelinde kurulan bir anayasal demokraside anayasal hakların etkin şekilde korunmasının önünü açmaktadır.⁸¹⁴

Freeman'ın vurguladığı üzere, Dworkin demokratik süreci geliştirme temelli anayasacılığa karşı çıkarak, demokratik yönetimlerde politik süreçlerin sağlıklı şekilde işleyebilmesi için temel bir hak ve adalet nosyonu bulunması gerektiğini göstermeye çalışır. Dworkin'e göre demokratik prosedürlerin hayata geçirilmesinin gerisinde yatan kimi değerler bulunmaktadır ve demokratik çıktı meşruiyetini

⁸¹¹ Dworkin, **We The People in Court**, s. 328.

⁸¹² Dworkin, **We The People in Court**, s. 328.

⁸¹³ Dworkin, **We The People in Court**, s. 343.

⁸¹⁴ Dworkin, **We The People in Court**, ss. 344-346.

savunan düşünür için bu değer veya ideallerin altını oyan bir rejimin çoğunluk iradesini arkasına alması onun meşru olduğunu göstermemektedir.⁸¹⁵

2.3.4.5. Jeremy Waldron'ın Çoğunluk Kararı Tezi

Jeremy Waldron, Dworkin'in liberal anayasacılık teorisine muhalefet ederek çoğunlukçu demokrasi anlayışını savunmaktadır.⁸¹⁶ Waldron, Dworkin'in anayasacılığının en uzun soluklu eleştirmenlerindendir. Düşünür, 1990'lı yıllarda başlayan tenkitlerini halâ sürdürmekte, Dworkin'in güçlü yargı denetimini onaylayan tezlerini anti-demokratik ve yurttaşları yetkilendirmekten uzak bulmaktadır.⁸¹⁷ Waldron'ın pozisyonu, anayasa yargısının demokratik karar alma süreçleriyle bağdaşmadığı ve bireysel hakların korunması bakımından da doğru bir hak stratejisi olmadığı şeklinde özetlenebilecek radikal bir pozisyonudur.

Waldron, Dworkin'in yargı denetimini hakiki bir demokrasinin olmazsa olmaz koşulu saymasını hatalı bulur. Waldron'e göre Dworkin, çoğunlukçu kurumlar olan meclislere haklar konusunda son sözü söyleme yetkisi tanınmasını anti-demokratik addetmektedir. Mahkemelerin anayasal ilke meselelerini ele almasını ise elitist bulmayarak yurttaşların argümanlarıyla dahil olduğu kamusal bir tartışmayı başlatmasını anayasal demokrasinin gelişmişliğine örnek göstermektedir. Buna karşılık Waldron, Dworkin'in hakların parlamentolarda tartışılmasının bu açıdan nasıl bir eksiklik getirdiğini açıklayamadığını ve yargısal tartışmaların argümanların kalitesini artırdığını iddia etmenin yersiz bir kuruntu olduğunu ileri sürer. Güncel toplumsal problemleri anayasallık başlığının altında tartışmak kaçınılmaz olarak öne sürülen ilkeleri ve argümanları yoksullaştırmakta, bireyler ihtiyaçlarını, isteklerini, hedeflerini gündeme getirmek yerine taleplerini kutsal bir metinmişçesine anayasaya, emsal kararlara dayandırarak gerekçelendirmek zorunda kalmaktadırlar. Waldron bu

⁸¹⁵ Freeman, *Constitutional Democracy and the Legitimacy of Judicial Review*, ss. 368-369.

⁸¹⁶ Alexander, *a.g.m.*, s. 451.

⁸¹⁷ Waldron'ın Dworkin külliyyatında klasik haline gelen eleştirilerinin son bir örneği, Yüksek Mahkeme'nin *Dobbs* kararının ardından yazdığı makalesidir. Waldron burada Dworkin'in argümanlarını mahkeme kararlarını hatalı bulan ve haklarının ihlal edildiğini düşünen yurttaşlar neler yapabilir sorusu üzerinden tartışmaktadır. Dworkin, yurttaşların kendi yargılarına güvenmeleri gerektiğini belirterek yasaya itaatin her koşulda geçerli olmadığını iddia eder. Ancak bu argümanın Waldron'e göre pratik siyasette yeri yoktur. Güçlü yargı denetiminden medet ummak yerine bireylerin kendilerinin de dahil olduğu meclisleri harekete geçirmeleri beklenmelidir. (Jeremy Waldron, "Denouncing Dobbs and Opposing Judicial Review", *SSRN*, 10.06.2022, <https://ssrn.com/abstract=4144889> Erişim Tarihi: 05.07.2022.)

nedenle anayasa yargısının demokratik sistem üzerinde tahakküm kurmasının özgürleştirici olamayacağını iddia edecektir.⁸¹⁸

Waldron, bireysel hakların korunması için anayasa mahkemelerinin yargı denetimini savunan tezine karşı çıkarak pratikte bunun hak stratejileri bakımından kayda değer bir ilerleme getirmediğini, aksine güçlü yargı denetiminin haklar üzerinde tehdit oluşturduğunu öne sürmektedir. Waldron'e göre ABD anayasacılığında geçerli olan ve Dworkin'in liberal hak temelli anayasa yargısı düşüncesinde de somutlaşan güçlü yargı denetimi eğilimi, hakların korunması için ikna edici bir argüman sunmamaktadır. Waldron, dört varsayımın geçerli olduğu bir toplum düşünmemizi ister: a) genel oy hakkının ve temsili parlamentonun bulunduğu iyi işleyen demokratik kurumlar, b) temsil mekanizmasının öngörülmediği ama hukuk devleti ilkesine riayet eden, iyi işleyen yargı kurumları, c) üyelerinin ve kamu görevlilerinin pek çoğunun bireysel ve azınlık hakları fikrine bağlılık duyduğu bir toplum, d) haklar idealine bağlı olan toplumda haklara dair iyi niyetli bir şekilde süregiden anlaşmazlıklar. Böyle bir toplumda haklar bakımından yürütülen tartışmaları sonuca bağlamak için yasama organının kullanılmasının çok daha makul ve sağlıklı olacağı kaçınılmazdır. Parlamentolarda kararlaştırılan hakların mahkemeler tarafından ikinci defa açığa çıkartılması manasızdır. Mahkemelerin yasama organının kararlarını geçersiz kılması ise politik meşruiyet kriterleri açısından son derece sorunludur.⁸¹⁹

Waldron, anayasa yargısının tüm esprisinin bireysel hakların korunup hükümetlerin sınırlandırılmasında en iyi kurumun yasama mı mahkemeler mi olduğu sorusuna dayandığını ifade eder. Her iki kurum çoğunlukçuluk bakımından ise farklılık arz etmemektedir. Mahkemeler de tıpkı yasama organları gibi çoğunlukçu kurumlardır. Yüksek Mahkeme yargıçları ekseriyetle oy çokluğu kuralıyla davaları hükme bağlamaktadırlar. Dolayısıyla iki organ arasındaki tek temel farklılık yurttaşlarla ilişkilene biçimleri açısındanadır. Yasama organındaki çoğunluk grup meşruiyetini halkın kendisini seçmesine dayandırır ve böylece halka karşı ahlaki sorumluluk duyar. Yargıdaki çok daha küçük sayıdaki çoğunlukçu yapının ise halka

⁸¹⁸ Jeremy Waldron, "Judicial Review and The Conditions of Democracy", **The Journal of Political Philosophy**, Vol. 6, No. 4, 1998, ss. 337-340.

⁸¹⁹ Jeremy Waldron, "The Core of the Case Against Judicial Review", **The Yale Law Journal**, Vol. 115, No. 6, 2006, ss. 1353-1360.

hesap vermesi söz konusu değildir, yurttaşlarla aralarında karşılıklı etkileşim kurulmadığı için anti-demokratik bir çoğunlukçu süreç ihtiva etmektedir.⁸²⁰

Waldron, Dworkin'in can kurtaran sandalı örneğinin politikada çoğunlukçu karar alma prosedürüne dair hiçbir şey anlatmadığını öne sürer. Çoğunluk kararını demokrasinin özü sayan yaklaşımların amacı, halkın önemli politika ve ilke kararlarını kendilerinin almasını sağlamaktır. Halbuki Dworkin bireysel davalar bakımından karar verilirken çoğunluk kararını gündeme getirmektedir.⁸²¹ Yine de Waldron bu örnekten hareketle çoğunluk kararını savunacaktır. Buna göre kura veya oylama tercihleri arasında kalan yolcuların öncelikle hangi prosedürü uygulayacaklarına karar vermeleri gerekmektedir. Waldron için bu noktada prosedürün belirlenmesine dair yapılacak bir oylama kaçınılmaz olmaktadır.⁸²²

Waldron'e göre Dworkin'in bu olay bazında kura yönteminin en hakkaniyetli yöntem olacağını iddia etmesi onun "nötrlük argümanını" desteklediğini göstermektedir. Politik kararlarda nötrlük ise yalnızca herkesin eşit oy hakkına sahip olduğu eşit ve yansız politik süreçlerle sağlanabilecektir. Keza Waldron, Dworkin'in politik eşitliği küçümsediğini ve kavrama eşit ilgi hakkı olarak adlandırdığı maddi bir boyut eklemeye çalıştığını söyleyerek onun demokratik kararların özünü ıskaladığını iddia edecektir. Bu bağlamda, demokrasilerde tek tek kişilerin oyunun politik kararlara etkisinin neredeyse sıfıra yakın olduğunu iddia eden yaklaşım demokratik kitle hareketlerini ve politikaya katılımın dönüştürücü gücünü hafife almaktadır.⁸²³

Dworkin, Waldron'e verdiği yanıtta, yargısal denetimde de tıpkı yasama gibi çoğunlukçu karar alma sürecinin işletildiği savını yetersiz bulduğunu ifade eder. Buna göre mahkemelerde temsili kurumlardakine benzer bir çoğunlukçu mantık işletilmemektedir. Örneğin alt mahkemenin oy birliğiyle aldığı karar temyiz mahkemelerinde oy çokluğuyla bozulabilmektedir. Yüksek Mahkeme'nin sadece kendi içinde geçerli olan bir çoğunlukçu karar alma prosedüründen bahsedilebilir.

⁸²⁰ Jeremy Waldron, "Yasama", **Hukuk Felsefesi ve Hukuk Teorisi Rehberi**, Çev. O. Vahdet İşsevenler, Ed. Martin P. Golding/William A. Edmundson, Türkçe Ed. Ertuğrul Uzun, İzmir: Işık Yayınları, 2021, ss. 435-436.

⁸²¹ Jeremy Waldron, "A Majority in the Lifeboat", **Boston University Law Review**, Vol. 90, No. 2, 2010, ss. 1050-1052.

⁸²² Waldron, **A Majority in the Lifeboat**, ss. 1051-1052.

⁸²³ Waldron, **A Majority in the Lifeboat**, ss. 1056-1057; Barım, **a.g.e.**, ss. 201-202.

Ancak yine de mahkemenin işleyişi bazı yargıçlara anayasa hukukunu şekillendirmekte daha fazla güç vermektedir. Örneğin baş yargıç çoğunluk tarafındaysa çoğunluk görüşünü kimin yazacağı gibi oldukça önemli bir soruya o karar verecektir, eğer baş yargıç azınlıktaysa bu takdirde de kendisinden sonra gelen en kıdemli yargıç kararı kimin yazacağını belirler. Anayasal bütünlük üzerinde oldukça büyük etki uyandıran bu karar yazımlarına oylama prosedürü eşlik etmemektedir. Dworkin, Yüksek Mahkeme kararlarında belli ölçüde çoğunlukçu karar alma prosedürüne üstünlük tanındığını kabul eder ancak bunun dışında daha iyi ve mantıklı bir seçenek olmadığı gibi mahkeme sürecinin tamamen çoğunlukçu bir aşama olmadığını ve argümantatif olduğunu da kaydeder.⁸²⁴

2.3.4.6. Cass Sunstein'in Minimalist Anayasal Denetim Düşüncesi

Cass Sunstein'in yargısal minimalizm doktrini Dworkin'in güçlü anayasal denetimi onaylayan savlarına alternatif getirme iddiası taşımaktadır. Sunstein, anayasal demokrasilerde mahkemelerin demokratik meşruiyetini gerekçelendirebilmek için yargısal denetimin sınırlandırılması gerektiğini düşünmektedir. Sunstein'e göre minimalizm, temel anayasal meselelerde hesap verebilir politik aktörler tarafından yürütülen demokratik müzakere süreçlerine alan açmayı hedeflemektedir. Buna göre anayasa mahkemeleri, topluluk üyelerinin derinden bağlı oldukları ve üzerinde ihtilaf bulunan ahlaki taahhütler söz konusu olduğunda tartışmayı nihayete erdirecek, doğru ahlaki eylemin ne olduğunu belirleyecek bir karar vermekten imtina etmelidir.⁸²⁵

Dworkin'in anayasanın anlamı konusunda yorum yapan yargıçları yasama ve yürütme erklerinden bağımsızlaştırmaya çalışan teorisini mükemmeliyetçi bulan⁸²⁶ Sunstein, anayasa yargısının geniş kurallara ve soyut teorilere dair derinlikli bir okuma sunmaması gerektiğini düşünür. Buna göre minimalistler, yalnızca önlerine gelen tikel olayla sınırlı olarak hukuki akıl yürütme ortaya koymaktadırlar. Minimalizm, yargıda bulunan konuların daraltılmasını gerektirdiği gibi ilke açısından da sığ bir açıklama sunar. Soyut ilkelerin tamamlanmış bir teorik

⁸²⁴ Dworkin, *Justice for Hedgehogs*, ss. 483-485, dn. 9.

⁸²⁵ Cass R. Sunstein, "The Supreme Court 1995 Term Foreword: Leaving Things Undecided", *Harvard Law Review*, Vol. 110, No. 4, 1996, ss. 6-8.

⁸²⁶ Cass R. Sunstein, *A Constitution of Many Minds*, New Jersey: Princeton University Press, 2009, s. 25.

açıklamasını oluşturmakla ilgilenmez, bunun aksine ilkelere dair meselelerin ucunu açık bırakarak uygulanacak kuralın somut olaya makul bir çözüm üretmesine ihtiyaç duyar.⁸²⁷

Sunstein'in yargıcı anti-teorik, pragmatik, sağduyuludur. Kamusal tartışmalarda müzakerenin hukuk kurumları yerine politika kurumları üzerinden yürütülmesini destekler. Yargıçlar, karmaşık ve çatışmalı ahlaki problemleri nihayete erdirerek sosyal bir değişikliği yürütebilmesi için gerekli enstrümanlara sahip değildirler. Yargıçların ahlaki hak talepleri konusunda aktivist davranmaları, toplumda az sayıdaki hukuk elitlerinin haksız bir şekilde ahlaki çoğunluk yarattıkları intibasını güçlendirebilir. Bunun yerine mahkemeler hak konusunda şüpheci kalmak pahasına demokratik süreçlerin işletilmesini teşvik etmelidir. Bu sayede haklara karşı reaksiyoner tepkilerin güçlenmesinin önü kesilebilir ve demokratik müzakere kanalları tarafların birbiriyle etkileşime daha açık olduğu, işlevsel bir görünüme kavuşabilir.⁸²⁸

Dworkin, Amerikan siyasi sistemi içerisinde Yüksek Mahkeme'nin iki farklı rolü olduğunu belirtir. Bir açıdan, bireylerin anayasal haklarını koruyup garanti altına alan hukuk mahkemesidir. Diğer açıdan ise mahkemenin ülkenin tarihini değiştiren, toplumsal yaşamın koşullarını etkileyen anayasal mimarlık fonksiyonu bulunmaktadır. Zaman zaman bu roller çatışabilmektedir. Yargıçlar kimi köklü yasaların, hükümet uygulamalarının veya toplumsal yaşamın kılcallarına dek sızmış pratiklerin anayasaya aykırı olduğuna, bireylerin anayasal haklarının ihlal edildiğine karar verebilir. Bu durumda haklar ile anayasal düzen arasındaki gerilimin arttığı düşünülecektir. Dworkin'e göre Sunstein, yargıçların anayasal mimarlık görevlerini öne koymaktadır, dolayısıyla minimalist stratejinin ihtiyatlılık refleksi bireysel hakların ihlalinden kaynaklı doğabilecek zararlara da gözünü yummaktadır.⁸²⁹

Dworkin'in anayasal demokrasi düşüncesi Sunstein'den farklı olarak sığ değil derin, dar değil geniş bir yargısal denetim öngörmektedir. Yargıçlar anayasal davalarda karar verirken tikel maddi olayı hükme bağlamakla kalmayıp dayandıkları ilkelerle tüm anayasa doktrini üzerinde etki uyuracak çapta geniş bir alana temas

⁸²⁷ Sunstein, **The Supreme Court 1995 Term Foreword: Leaving Things Undecided**, ss. 12-21.

⁸²⁸ Hunter, **a.g.m.**, ss. 89-91.

⁸²⁹ Ronald Dworkin, "Looking for Cass Sunstein", **The New York Review of Books**, 30.04.2009, <https://www.nybooks.com/articles/2009/04/30/looking-for-cass-sunstein/> Erişim Tarihi: 01.07.2022.

etmektedirler. Bunun dışında, tamamlanmamış, ucu açık bırakılmış, felsefi açıklamalar getirmekten imtina edilmiş bir anayasal yorum da Dworkin'e uzaktır. O, anayasanın anlamı konusunda mahkemelerin yasama ve yürütme erklerinden bağımsız bir şekilde yorumda bulunacaklarını kabul eder ve yargıçların kendi politika felsefeleri aracılığıyla anayasal ilkeleri değerlendirebileceklerini ileri sürer. Bu nedenle Dworkin, anayasal denetimin hak taleplerine karşılık verebilmesi için kapsamlı bir politika felsefesine başvurarak anayasal metnin ve tarihin yorumlanması, en uygun politik ahlak ilkelerine başvurularak hukukun ilerletilmesi, gerektiğini düşünür. Bu, onun "bütünlük olarak hukuk" yaklaşımını ifade etmektedir. Düşünüğe göre anayasal demokrasilerde yargı faaliyetinin minimize edilmesine değil fakat liberal bir ilke rönesansına ihtiyaç duyulmaktadır.⁸³⁰ Bu doğrultuda Dworkin'in anayasal yorum anlayışını detaylı bir şekilde incelemek gerekmektedir.

2.4. Anayasal Yorum Teorisi

Dworkin'in felsefesindeki en kritik ve özgün hususlardan birisi yorum teorisidir. İlk büyük çalışması *Taking Rights Seriously*'de hukuk bilim öğretisini oluştururken anayasal davaları da incelemiş ve zor davalarda yargıçların tek doğru cevabı bulmak için ilkelere başvurmaları gerektiği şeklindeki yargılama teorisini anayasal davalara da uygulamıştır.⁸³¹ 1981 yılında anayasanın yorumlanmasında popülerleşmeye başlayan metinselci ve orijinalist tezleri eleştirerek anayasaya sadakatin ilkesel açıklamasını sunmuştur.⁸³² Dworkin hukuki yorum metodunu ise kapsamlı olarak ilk kez 1982 tarihli *Law as Interpretation* makalesinde ortaya atar, bu makalenin de içinde yayınlandığı *A Matter of Principle* (1985) başlıklı eserinde anayasal yorum anlayışını daha ayrıntılı sunmaya çalışır.⁸³³

Olgunluk dönemi hukuk felsefesi çalışması olarak kabul gören monografisi *Law's Empire* (1986)'da hukuku yorumsal bir faaliyet olarak açıklama çabasını detaylandırırken anayasanın liberal bir topluluğa içkin değerlerini soruşturmuştur. 1996'da yayınladığı *Freedom's Law: The Moral Reading of the American*

⁸³⁰ Dworkin, **Looking for Cass Sunstein**.

⁸³¹ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, s. 132.

⁸³² DWowkin, **The Forum of Principle**, ss. 469-470.

⁸³³ *Law as Interpretation* makalesinin bu kitapta yayınlanan daha kapsamlı versiyonuna atıf yapılacaktır. (Ronald Dworkin, **A Matter of Principle**, Massachusetts: Harvard University Press, 1985.)

Constitution kitabını tamamen ABD'deki güncel anayasal meselelere hasrederken “anayasanın ahlaki okuması” adını koyduğu teziyle anayasacılık ve demokrasi çalışmalarına taze bir soluk getirir. 2006 tarihli *Justice in Robes* eseriyle ise hukuk bilim yaklaşımına ve anayasal yorum düşüncesine yöneltilen eleştirilere dönerek tezlerini derinleştirecek ve önemli çağdaş anayasa hukukçularıyla polemige girmekten kaçınmayarak artık hukuk teorisinin en saf ve olgun halini ortaya koyacak, böylece anayasal yoruma dair özgün bakış açısıyla Amerikan demokrasisi ve anayasa yargısı etrafında dönen tartışmalara damgasını vuracaktır. Bu başlık altında ilk olarak çağdaş Amerikan anayasacılığında farklı yorum anlayışlarının üzerinde durularak bunların Dworkin'in teorisinin karşısındaki savları ortaya konulacak, ardından Dworkin'in anayasal yorum düşüncesi ve diğer hukukçulara yönelttiği eleştirilere yer verilecektir.

2.4.1. Çağdaş Amerikan Anayasacılığında Yorum Anlayışları

1970'li yıllarda Amerikan anayasacılık teorileri yorumsal (*interpretive*) ve yorumsal olmayan (*non-interpretive*) teoriler şeklinde ikiye ayrılmıştır. Yorumsal olmayan veya doğal hukukçu olarak da adlandırılan tezler, yargıcın normatif açıdan en olumlu, arzu edilir sonucu elde edebilmek için anayasa metninin ötesine geçebileceğini savunur. Ancak yorumsal olmayan tezler 1980'li yıllardan itibaren gözden düşmüştür.⁸³⁴ Hukukun yorum faaliyeti olarak anlaşılması gerektiğini savunan Dworkin'in de 1981 yılındaki bir makalesinde belirttiği üzere, bu ayrım yetersizdir. Çünkü anayasanın yorumlanması, yorumun nesnesi olan metni tamamen yadsıyarak, beyaz bir sayfayı dolduruyorumuşçasına yapılamaz. Her teorisinin anayasal tarihe ışık tutma, hükmünü anayasal metne ve geleneğe referansla gerekçelendirilebilme zorunluluğu bulunmaktadır.⁸³⁵ Bu düşüncenin Amerikan hukuk bilminde etkisini artırmasıyla birlikte temel tartışma anayasal metinlerin nasıl yorumlanması gerektiği konusuna doğru yönelmiş, yorum meselesine hasredilen çalışmalar yaygınlaşmıştır.⁸³⁶

Yorumsal düşüncenin genel kabul görmesiyle birlikte bu çerçeveye içerisinde kamplaşmalar yaşanır. Anayasal yorum konusundaki kamplaşmanın en kuvvetli

⁸³⁴ Keith E. Whittington, “Dworkin’s Originalism: The Role of Intentions in Constitutional Interpretation”, *The Review of Politics*, Vol. 62 No. 2, 2000, ss. 197-198.

⁸³⁵ Dworkin, *The Forum of Principle*, s. 472.

⁸³⁶ Whittington, *Dworkin’s Originalism*, s. 198.

taraflarından biri orijinalizmdir. Fakat orijinalizm de kendi içinde kırılmalar yaşayan oldukça canlı bir yorum teorisi olarak karşımıza çıkar. Orijinalizmin karşısında ise farklı stratejiler dile getirilecektir. Bunlar arasında “yaşayan anayasacılık” kavramı öne çıkmaktadır. Aileen Kavanagh yaşayan anayasa kavramını, anayasa mahkemelerinin anayasayı yorumlamak suretiyle anayasa hukukunda ve daha özelde anayasa metnin içeriğinin somutlaştırılmasında yarattığı değişim ve/veya gelişim olarak tanımlar.⁸³⁷ Ancak genelde yaşayan anayasacılık orijinalistler tarafından karşıt fikirleri değersizleştirmek için kullanılmaktadır ve orijinalist olmayan yazarlar tarafından da bu sıfat reddedilmektedir.⁸³⁸ Orijinalist olmayan tezler arasında en ciddi ve yaygın teoriler, anayasanın pragmatist yorumu ve Dworkin’in benimsediği anayasanın ahlaki okuması şeklindedir. Bu başlıkta sırasıyla pragmatizm, metinselcilik, orijinalizm, yaşayan orijinalizm ve anayasal momentlere dayalı tarihsel yorumların üzerinde durulacaktır.

2.4.1.1. Pragmatizm

Hukuka pragmatist yaklaşımın kökleri Amerikalı hukukçular Oliver Wendell Holmes ve Benjamin N. Cardozo’ye dek uzanmaktadır. Hukuki pragmatistlere göre, yargıçlar hukuki olaylarda çözüme varırken sonuç odaklı olmalı, toplumsal dinamizme uygun biçimde hukukun güncelliğini korumalıdır. Cardozo, hukukun doğasının yargıcın muayyen ve durağan nitelik taşıyan yasaların keşfedilmesiyle ilgili olmadığını, bunun yerine aktif bir analist konumundaki yargıcın yasaları sürekli yeniden yaratarak oluşturması gerektiğini ifade etmiştir.⁸³⁹

Dworkin’in en sert eleştirmenlerinden ve çağdaş hukuki pragmatizmin önde gelen temsilcilerinden Richard Posner, hukuki pragmatizmin üç temel ögesi olduğunu belirtir. Yargı kararlarında metafizik kavramlara başvurulmamalıdır. Kararın doğruluğu ortaya çıkaracağı sonuçlardan bağımsız şekilde, herhangi bir soyut ilke veya değere dayanılarak değerlendirilmemelidir. Karar toplumsal ve

⁸³⁷ Aileen Kavanagh, “The Idea of a Living Constitution”, **Canadian Journal of Law and Jurisprudence**, Vol. 16, No. 1, 2003, s. 56.

⁸³⁸ David A. Strauss, “Book Review: Jack Balkin, Living Originalism”, **Law and Philosophy**, Vol. 32, 2013, s. 370.

⁸³⁹ Muzaffer Dülger, “Önsöz: Cardozo ve Eseri Üzerine”, **Yargı Sürecinin Doğası**, Benjamin N. Cardozo, 2. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2020, ss. xv-xvi.

bireysel ihtiyaçlara çözüm üretebilecek etkililikte olmalı, yargıç bağlam ve koşulları yok sayarak objektif, gayri şahsi kriterlere başvurmamalıdır.⁸⁴⁰

Posner, Dworkin'in anayasal tarihle tutarlılık tezini hedefine koyar. Buna göre yargıçların köhnemiş anayasal metinler ve emsal kararlar üzerine kafa yorup bugünün meselelerine dair analogiler kurmaya çalışmaları verimsizdir. Posner bunun yerine yargıçların toplumsal ihtiyaçlara ilişkin değer yargılarına başvurmak suretiyle kamu yararını yasama organından daha iyi yerine getirebileceklerini düşünür. Yargıçların önüne gelen davaları eşsiz bir bağlamın içinde karara bağladıklarını varsayarak neyin toplum için en iyi olduğu sorusuna göre hukuki argüman geliştirilmesini önerir.⁸⁴¹ Bu bakımdan anayasayı yaşayan bir belge olarak değişik koşullara uyarlamayı önemseyen pragmatistler için anayasanın anlamının “sabitlenmesi” (*fixation*) mümkün değildir.⁸⁴²

Pragmatist hukuki muhakeme doğası gereği anti-formalisttir. Posner'a göre anti-formalizm, rasyonalist mantık kuralları yerine deneyimlere odaklanmayı gerektirir.⁸⁴³ Pragmatistler için hukuki yorum biricik vakaları ve güncel siyasaları ciddiye alır. Bu nedenle pragmatizm anti-formalist olduğu gibi anti-temelselci ve anti-metafizikçidir. Temellendirme faaliyeti ahlaki değerler arasında çatışma çıkmasına yol açacak ve hukukun nesnelliğini zayıflatacaktır. Pragmatistler yargı faaliyetinin nesnelliğini sağduyu/ortak duyuya başvurarak gidermeyi denerler. Yargıcı keyfilikten alıkoyan husus, geçmişte farklı toplumsal gereklilikleri gidermek için alınan ve farklı bağlamlara ait kararlar değil, bugünün toplumsal problemlerine makul bir standart getirme gerekliliğidir.⁸⁴⁴

Bu doğrultuda Posner yargıcın politik davranması gerektiğini düşünür. Politik yargıç partizanca karar vermez fakat gündelik yaşamdaki hukuki meselelere bir politikacı gibi yaklaşır. Yargıç, önüne gelen anayasal olayda ahlak ve politika teorilerinin tümünden uzaklaşarak mevcut koşulları saf teknik araştırmayla, pratik

⁸⁴⁰ Yüksel Metin, *Anayasanın Yorumlanması*, Ankara: Asil Yayın, 2008, s. 168.

⁸⁴¹ Jeremy Waldron, “How Judges Should Judge”, *The New York Review of Books*, 10.08.2006, <https://www.nybooks.com/articles/2006/08/10/how-judges-should-judge/> Erişim Tarihi: 10.01.2022.

⁸⁴² Lawrence B. Solum, “Originalism Versus Living Constitutionalism: The Conceptual Structure of the Great Debate”, *Northwestern University Law Review*, Vol. 113, No. 6, 2019, ss. 1274-1276.

⁸⁴³ Richard A. Posner, “Legal Pragmatism Defended”, *University of Chicago Law Review*, Vol. 71, 2004, s. 684.

⁸⁴⁴ Muzaffer Dülger, “Hukuki Pragmatizm: Pragmatik Hukuki Muhakeme Felsefesi ve Richard Posner”, *HfSA-28*, 2019, ss. 172-180.

akıl yürümeyle ve empirik gözlemle sonuca bağlamaya çalışacaktır. Posner’a göre, Dworkin’in ideal Herkül yargıcından farklı olarak pragmatist yargıç ilkelere referans vermek yerine siyaset üretmeyi hedefleyecektir.⁸⁴⁵ Dworkin’in anti-teorik olmakla itham ettiği⁸⁴⁶ Posner, pragmatist yargıcın ilkelerin fetişleştirilmesine ve retorik kullanımına karşı çıktığını belirtir. Buna göre pragmatist yargıç, pratik sosyal gereksinimler ile hukukun üstünlüğüne ilişkin genel ilkeleri bağdaştırabilir, yeter ki ilkeler toplumsal ihtiyaçları baltalamasın.⁸⁴⁷

Hukuka ekonomik bir analizle yaklaşan Posner’in sonuçsalcı teorisine göre, yargı kararlarına maliyet-fayda hesabı rehberlik eder. Böylece hukuk, piyasa mantığının geçerli olduğu ekonomik sistem tarafından kolonize edilir.⁸⁴⁸ Posner’in teorisinin sınındığı somut ve çarpıcı örnek *Bush v. Gore* davası olmuştur. Posner, hukuken doğru dahi olsa oyların yeniden sayılması yönünde verilecek bir karar ülke kurumlarında telafisi güç zararlar yaratabileceği için Yüksek Mahkeme’nin kararını haklı bulur. Dolayısıyla hukuki veya hukuka aykırı şeklindeki hukuki dil, kar-zarara dayalı bir muhakemeye dönüştürülür.⁸⁴⁹

Hukuki pragmatistler yargıçlara birincil rol atfetmek bakımından Dworkin’le uzlaşmaktadırlar.⁸⁵⁰ Posner’a göre anayasa hukuku yapısı gereği Yüksek Mahkeme yargıçlarına yasa yapma yetkisi vermekte ve yasama organlarının münhasıran kural tayin etmesinin önüne geçmektedir. Anayasal davalarda karara varırken geniş ve esnek bir marjda yürütülen yorum faaliyeti çoğu zaman yasa koymak anlamına gelmektedir.⁸⁵¹ Fakat Dworkin, Posner’in “sağduyulu ideolojik yargıcının” aksine yargıçları yarı-yasama yetkisiyle donatmaz. Bunun yerine, yargıçlar politik ahlaka ilişkin geniş bir ilkeler ağını hayata geçirmelidirler. Yargısal muhakemede pratik

⁸⁴⁵ Sezal Çınar Özkan, “Pragmatizm Hukuka Ne Önerbilir?”, **Hacettepe HFD**, Cilt 7, Sayı 1, 2017, ss. 315-316.

⁸⁴⁶ Dworkin, **Justice in Robes**, ss. 57-58.

⁸⁴⁷ Richard A. Posner, **Law, Pragmatism, and Democracy**, Cambridge: Harvard University Press, 2005, s. 12.

⁸⁴⁸ Posner, ekonomi bilimindeki teorileri ve yöntemleri hukuk kurumlarına uygular. Posner’in hukukun ekonomik analizine dair Chicago Okulu’ndan esinlenen tezleri için bkz. Ahmet Ulvi Türkbağ, “Hukuk ve Ekonomi Anlayışı ya da Hukukun Ekonomik Analizi”, **HFSA-8**, 2003, ss. 58-68.

⁸⁴⁹ Bernardo Gonçalves Fernandes, “Legal Argumentation and Theories of Adjudication in the U.S. Legal Tradition: A Critical View of Cass Sunstein’s Minimalism, Richard Posner’s Pragmatism and Ronald Dworkin’s Advocacy of Integrity”, **Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation**, Ed. Thomas Bustamante/Christian Dahlman, New York: Springer, 2015, ss. 209-210. *Bush v. Gore* kararı Dworkin için partizanca kararın tipik bir örneğidir. Bkz. **Dipnot 797**.

⁸⁵⁰ Waldron, **How Judges Should Judge**.

⁸⁵¹ Richard A. Posner, **Law, Pragmatism, and Democracy**, Cambridge: Harvard University Press, 2005, ss. 61-62.

sonuçlar elde etmek için karmaşık ilkelerden müteşekkil geniş ve kapsamlı bir teorik sistemden yola çıkılır. Dworkin yargıcın zaten hukukun bütününde yerleşik olan ilkeleri yorumladıklarını iddia eder.⁸⁵²

Bunun yanı sıra, Dworkin'in anayasal yorum teorisi pragmatizmi tamamen dışarıda bırakmaz.⁸⁵³ Hatta bir edebi sanatçı olarak yargıcın kendisine teslim edilen malzemeyi ileriye taşımak görevi olduğunu belirterek geniş anlamda pragmatik teorinin içinde kalır. Fakat Posner gibi pragmatistler için yargıç geçmiş anayasal davalarda verilen kararları yalnızca bilgi kaynakları olarak değerlendirir, bunun ötesinde anayasal tarihe sadakat etik görevlerinden bahsedilemez. Bu açıdan Dworkin, dar anlamda pragmatizmin karşısındadır. Bütünlük olarak hukuk ideali, yargıcın elindeki anayasal metin ve emsalleri makul biçimde değerlendirmesini şart koşar ve geçmişle daha sıkı bir ilişki kurulması gerektiğini savunur.⁸⁵⁴

2.4.1.2. Metinselcilik

Yorumsal tezler temelde metinselcilik (*textualist*) ve orijinalist tezler şeklinde iki başlıkta toplanmaktadır. Metinselcilik, anayasal dokümanlara sıkı sıkıya bağlı kalmak gerektiğini savunarak yargıçların görevinin, basitçe mütercimliğe indirgenemese de, yasanın yalın anlamının açıklanması olduğunu belirtirler.⁸⁵⁵ Buna göre, hukuki yorum yasama organının büyük ölçüde muğlak ve çelişkilerle dolu öznel niyetini açığa çıkarmaya yönelmediği gibi yasanın sağlamayı hedeflediği geniş sosyal amacın ne olabileceğini soruşturma problemi karşısında da ilgisiz kalmalıdır. Metinselcilere göre, yargıçlar anayasal terimlerin yalın ve popüler anlamlarını araştırmalıdır.⁸⁵⁶

⁸⁵² Kermit Roosevelt III, "Judge Not", **Democracy: A Journal of Ideas**, No. 9, 2008, <https://democracyjournal.org/magazine/9/judge-not/> Erişim Tarihi: 10.08.2022.

⁸⁵³ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, s. 195.

⁸⁵⁴ Dülger, **Hukuki Pragmatizm: Pragmatik Hukuki Muhakeme Felsefesi ve Richard Posner**, ss. 188-189.

⁸⁵⁵ Lawrence B. Solum, "Legal Theory Lexicon: Textualism", **Legal Theory Blog**, 21.01.2018, <https://lsolum.typepad.com/legaltheory/2018/01/legal-theory-lexicon-textualism.html>, Erişim Tarihi: 10.08.2022.

⁸⁵⁶ Brandon J. Murrill, "Modes of Constitutional Interpretation", **Congressional Research Service**, 15.03.2018, <https://sgp.fas.org/crs/misc/R45129.pdf>, Erişim Tarihi: 20.01.2022, s. 5.

Metinselciler, konuşmacının kastettiği veya iletmek istediği mesajın makul bir dinleyici tarafından anlaşılan şey olduğunu kabul ederler.⁸⁵⁷ Metnin nesnel veya nesnelleştirilmiş bir anlam ihtiva ettiğini varsayan bu görüş, metinden yola çıkılarak varılan kararların pratikte yaratacağı sonuçları hesaplamanın yargıçların görevi olmadığını kabul eder. Metni ideoloji ve politikadan bağımsızlaştırıp dilin nesnel olarak anlaşılan anlamını bulmanın demokratik bir hukuk öğretisi için kaçınılmaz olduğunu iddia eden metinselciler, bu sayede yurttaşların daha öngörülebilir, şeffaf bir kurallar bütünüyle karşı karşıya kalacağını düşünmektedirler.⁸⁵⁸

Metinselciliğin önde gelen temsilcilerinden Frank Easterbrook, yargıçların yasanın yapısına bakarak kelimeleri yetenekli, makul ve objektif bir alıcının zihninde algılandığı gibi yorumlamaları gerektiğini belirtir.⁸⁵⁹ Easterbrook metinselciliğin sekiz önermesi bulunduğunu iddia eder.⁸⁶⁰ 1. Niyet içi boş bir kategoridir. Yasa koyucunun niyeti karmaşık olduğu kadar aynı zamanda yasa koyucu diye bahsedilen kolektif bütün kurgudan ibarettir. 2. Zor davalarda doğru cevaplar yoktur. Hukukta boşluk bulunması kaçınılmazdır ve bu durumlarda yargıç ahlak felsefesine veya ekonomi bilimine başvurmamalıdır. 3. Yasanın ruhu yoktur. Yasama süreci ilkelere değil, karşılıklı tavizlere dayanır. 4. Kurallar standartlardan farklıdır. Yargıçlar yasama organının hedeflediği amaçlar uğruna yasayı uygulamaktan imtina edemezler. 5. Anayasa neyin hukuk sayılacağına sınır getirir. 6. Yasama organı belirli bir süre için yetkilendirilmektedir. Bu süre sona erdikten sonra yargıçların yasama organının iradesini ve niyetini takip etmeleri anayasaya aykırı sayılmalıdır. 7. Kelimeler anlamlarını yorumsal topluluklardan alırlar. Yasama organı mevzuata yeni yasalar dahil etmediyse yasaların anlamı değişmez. Keza politik kültür değiştikçe de yasanın anlamı değişmez. 8. Yorumcular normal insanlardır. Bunun ötesinde filozof veya sosyal bilimci değillerdir.

⁸⁵⁷ Mark Greenberg, "Legal Interpretation", **The Stanford Encyclopedia of Philosophy**, Ed. Edward N. Zalta, 07.07.2021, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/legal-interpretation/> Erişim Tarihi: 10.08.2022.

⁸⁵⁸ Murrill, **a.g.m.**, s. 6.

⁸⁵⁹ Sururi Aktaş, "Hukukta Yorum Çabaları", **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 3-4, 2011, ss. 10-11.

⁸⁶⁰ Frank H. Easterbrook, "Text, History, and Structure in Statutory Interpretation", **Harvard Journal of Law and Public Policy**, Vol. 17, 1994, ss. 68-69.

Easterbrook'un bu önermeleri, büyük ölçüde Dworkin'in anayasanın ahlaki okuması adını verdiği yaklaşımının karşısında yer alır. Dworkin anayasanın yorumuna metinden başlanması gerektiği ve anayasa koyucunun beklentilerinin, kastettiklerinin yorumun konusunu oluşturamayacağı hususunda metinselcilerle hem fikirdir.⁸⁶¹ Ancak o, yurttaşların anayasaya sadakatlerinin sıkı sıkıya metindeki kelimelere bağlılıkla mümkün olamayacağını düşünür. Yurttaşların devletle kurdukları ilişki politik ahlak dolayımıyla gerçekleşir ve bu nedenle de metnin gerisinde duran ilkelerin açığa çıkartılması ve tartışılması meşruiyetin olmazsa olmaz şartıdır.⁸⁶² Ayrıca Dworkin anayasadaki hükümlerin oldukça soyut ve sade yazılmış olması karşısında yargıçların tamamen metne odaklanarak çıkarımda bulunamayacaklarını ifade eder. İfade özgürlüğü veya eşit koruma gibi soyut anayasal ilkeler, ancak yargıçların siyasal kültürden koparılması mümkün olmayan anayasal tarihi ve bütünlüğü dikkate alarak inşa edecekleri tutarlı bir politika felsefesiyle yorumlanabilir.⁸⁶³ Nihayet Dworkin açısından metinselcilerin boşluk iddiasının aksine hukuk dikişsiz bir ağ gibidir, zor davalar da dahil olmak üzere tüm hukuki meselelerde yargıçlar doğru yanıt bulmak yükümlülüğü altındadırlar ve bunu yaparken ilkelere, ahlaki standartlara başvurmadan kaçınamazlar.⁸⁶⁴

2.4.1.3. Orijinalizm

Güncel Amerikan anayasacılığına ilişkin yorum tartışmalarında orijinalizm tezi geniş yer kaplamaktadır. Hatta Yüksek Mahkeme yargıçlarından Elena Kagan'ın 2010 yılında mahkemeye adaylığı sürecinde söylediği ve oldukça tartışma yaratan ifadesine göre anayasanın yorumlanması bakımından artık "herkes orijinalisttir".⁸⁶⁵ Orijinalizm, genel olarak, anayasanın yorumlanmasında, anayasa koyucunun veya kurucuların/kurucu babaların yürürlüğe koydukları sırada anayasal metinlere yükledikleri anlamın araştırılmasını amaçlayan bir yorum teorisidir. Lawrence B. Solum, orijinalistler arasında çeşitli ihtilaflar bulunsada iki temel önermenin genel kabul gördüğünü belirtir: Bir anayasal düzenlemenin dil bilimsel anlamı yürürlüğe

⁸⁶¹ Dworkin, **The Forum of Principle**, ss. 473.

⁸⁶² Dworkin, **The Forum of Principle**, s. 474.

⁸⁶³ Edward B. Foley, "Review Essay: Interpretation and Philosophy: Dworkin's Constitution", **Constitutional Commentary**, Vol. 14, 1997, s. 153.

⁸⁶⁴ Işıktaç, **a.g.e.**, ss. 340-342.

⁸⁶⁵ "Kagan Confirmation Hearing Day-2 Part-1", **C-SPAN**, 29.06.2010, <https://www.c-span.org/video/?c4910015/user-clip-originalists> Erişim Tarihi: 07.08.2022.

girdiği zamana sabitlenir. İkinci olarak, düzenlemenin orijinal anlamı, bu anlam kusurlu dahi gözüktürse, yargı denetiminin sınırlarını oluşturur ve oluşturmalıdır.⁸⁶⁶

Sunstein, orijinalizmin iki farklı zeminde savunulduğuna dikkat çeker. Birincisi, orijinalist yorum bir zorunluluktur. Bu zorunluluk üstün bir norm olarak yazılı anayasaya sahip olmaktan kaynaklandığı gibi yargı denetiminin tek meşru gerekçesi de orijinal anlamın araştırılması olabilecektir. İkincisi, orijinalist yorum anayasanın yorumlanmasında en iyi sonuçları üretecektir. Ahlaki şüpheli bir yanı olan bu teze göre, iradesi ve değerlerine başvurulabilecek en doğru ve sağlam kaynak anayasa koyucunun kendisi olmaktadır.⁸⁶⁷

1970 ve 1980’li yıllarda ilk orijinalist tezler, Warren ve Burger mahkemelerinin liberal anayasacılığı ilerletmesine karşı tepkisel ve eleştirel bir tavır olarak ortaya çıkmıştır. Bu tepki, yargısal faaliyeti sınırlandırmayı ve hukuki çıktılarını kontrol edilmesini hedeflemektedir. Karşı-anayasacılık hareketi olarak şekillenen erken dönem orijinalizmine göre, yargıçlar ancak anayasa koyucunun/metnin yazarının öznel niyetlerini takip etmek suretiyle metni doğru anlayabilirler.⁸⁶⁸ Robert Bork’un başını çektiği ilk dönem tezlerinde orijinalizm niyet temelli bir yorum teorisi olarak konumlanmıştır. Buna göre yargıçlar, metnin yazarlarının tarihsel olarak neyi kastetmek istediklerini anlamalıdır.⁸⁶⁹ Dworkin, erken dönem eseri *Hakları Ciddiye Almak*’ta anayasal davalar bakımından yargılama teorisini tartıştığı bölümde, yorumun metnin yazarının öznel niyetine dayanamayacağını izah etmiş ve yükselmekte olan revizyonist hukuk öğretisinin zayıf yanlarını göstermiştir.⁸⁷⁰

Dworkin’in anayasal yorum düşüncesinin tam karşısında konumlandırılan muhafazakâr hukukçu Bork, orijinalizm dışındaki tüm anayasal yorum teorilerinin demokratik meşruluğu ihlal ettiğini ileri sürer. Ahlaki şüpheliği savunan Bork,

⁸⁶⁶ Lawrence B. Solum, “What is Originalism? The Evolution of Contemporary Originalist Theory”, **Georgetown Law Faculty Publications and Other Works**, No. 1353, 2011, <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/1353>, Erişim Tarihi: 20.01.2022, ss. 1-2.

⁸⁶⁷ Cass R. Sunstein, “Originalism”, **Notre Dame Law Review**, Vol. 93, No. 4, 2018, s. 1671.

⁸⁶⁸ Stephen M. Griffin, “Rebooting Originalism”, **Tulane Public Law Research Paper**, No. 07-05, 2007, s. 4, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1009393 Erişim Tarihi: 28.06.2022.

⁸⁶⁹ Mitchell N. Berman, “Originalism is Bunk”, **Faculty Scholarship at Penn Law**, Vol. 84, No. 1, 2009, s. 9.

⁸⁷⁰ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, ss. 131-149. Ayrıca daha ayrıntılı olarak Bork’un tezlerini incelediği bir makalesi için bkz. Ronald Dworkin, “Bork’s Jurisprudence”, **The University of Chicago Law Review**, Vol. 57, No. 2, 1990, ss. 657-677.)

yargıçların siyasi ahlaka dayalı kararlar vermesinin haklılaştırılabileceği nesnel açıdan doğru ya da içsel geçerlilik taşıyan bir kriter bulunmadığını belirtir. Bu halde ahlaki kararlar verirken yargıçlar kendi öznel değer sistemine başvurmaktadırlar. Ancak yargıçların kişisel sosyal ve politik görüşlerini mahkeme kararlarına yansıtmaları demokrasiyle çelişir. Dolayısıyla demokratik bir anayasacılık, anayasa koyucunun niyetiyle uyumlu olmayı gerektirir. Bork’a göre yargıçlar anayasal metne, tarihe ve bu ikisinin adil sonuçlarına göre karar vermelidir.⁸⁷¹ Bork, anayasanın eşitlikçi bir toplum tasarımı amaçladığını iddia ederek kendi siyaset teorilerine uygun “yeni bir anayasa icat eden” Dworkin gibi hukukçuları demokrasi düşmanı olmakla suçlayacaktır.⁸⁷²

Bork, orijinalizmi ilk kez anayasadan nasıl hak türetilebileceğini sorgularken ele almıştır. Bork’e göre bunun için iki uygun yöntem vardır. Kurucuların üzerinde uzlaştığı metne veya tarihe bakarak hangi spesifik değerlerin gerçekleştirilmesini amaçladıkları araştırılmalıdır. Ya da anayasada kabul edilen demokratik yasama süreçleriyle yeni hak kategorisi oluşturulmalıdır. Yüksek Mahkeme’nin orijinal metin veya ulusal tarihte yer etmeyen konularda müdahil olarak anayasal hakları genişletmesi Bork için yasama yetkisinin gaspıdır.⁸⁷³ Bu nedenle Bork’un orijinalizminde yargıçlar yasama çoğunluğuna saygı duymak zorundadırlar.⁸⁷⁴ Yargıçların yasa koyucu gibi hareket etmesinin engellenmek istenmesi, kurucuların çoğunlukçu bir demokrasi biçimini onayladıklarını iddia etmeye yol açar. Böylece Dworkin’in Amerikan anayasal ve siyasal kültürüne içkin değerlerle açıkladığı

⁸⁷¹ Whittington, *The New Originalism*, s. 600.

⁸⁷² Dworkin, *Bork’s Jurisprudence*, s. 658. Bork’un ABD’li liberal hukukçulara yönelttiği bu suçlamalar, 1987 yılında Başkan Reagan’ın kendisini Yüksek Mahkeme yargıçlığına aday göstermesiyle birlikte başlayan tartışmalara dayanmaktadır. Bork’un adaylığının açıklanması üzerine içlerinde Ronald Dworkin’in de bulunduğu pek çok liberal ve ilerici hukukçu, makaleler kaleme alarak bu adaylığı eleştirmişlerdir. Reagan’ın başkanlığı süresinde mahkemeye atayacağı üçüncü aday olmaya hazırlanan Bork’un bir diğer önemi, mahkemenin uzun zamandır liberal ve merkezde bulunan çoğunluğunun artık tamamen sağa kayacak olmasıdır. Dworkin, Bork’u “*liberal-muhafazakâr kamplaşmasıyla izah edilemeyecek derecede hukukun üstünlüğünü reddeden radikal bir anayasacı*” olarak resmetmiş ve anayasal geleneğin bütünüyle karşısında olan bu yargıcın Senato tarafından reddedilmesi gerektiğini söylemiştir. Nitekim Bork’un adaylığı ülke çapında özellikle kadın ve siyah hareketinin desteklediği ciddi protestolara sebebiyet vermiş ve Demokratların kontrolünde olan Senato, adaylık sürecinin sonunda veto kararı vermiştir. Bork, bu başarısız adaylık serüveninin ardından kendisini demokrasi şehidi ilan edecek ve liberal hukukçuların mahkemeye yönelik “doğru politik sonucu” tek ölçü sayan aktivist tutumlarını eleştirecektir. Dworkin’in Bork’un adaylığına karşı yazdığı makalesi için bkz. Ronald Dworkin, “The Bork Nomination”, *The New York Review of Books*, 13.08.1987, <https://www.nybooks.com/articles/1987/08/13/the-bork-nomination/> Erişim Tarihi: 07.08.2022. Bork’un liberal hukukçulara karşı başlattığı entelektüel karşı saldırı için bkz. Robert H. Bork, *The Tempting of America: The Political Seduction of The Law*, New York: Simon&Schuster, 1997.

⁸⁷³ Solum, *What is Originalism*, s. 7.

⁸⁷⁴ Whittington, *The New Originalism*, s. 602.

çoğunlukçu yasama faaliyetlerine karşı topluluk üyelerinin bireysel haklarını korumakla yükümlü sayan anayasa yargısı anlayışı Bork'te tersine çevrilir.

1980'li yılların ortasından itibaren orijinalist teori, anayasanın yorumlanmasında kurucular yerine tarihsel süreçte anayasada değişiklikler yapan anayasa koyucu iktidarların metni nasıl anladıklarının anlaşılmasına doğru kaymıştır. Özellikle “eşit ama ayrı” içtihadını hükümsüz kılan *Brown* kararının orijinalist hukuk öğretisiyle nasıl meşrulaştırılabileceği sorusu teorinin değişimine zemin hazırlamıştır. Dworkin bu sorudan hareketle orijinal niyet savının ahlaken iflas ettiğini ileri sürer. Bork, kurucuların anayasada genel ve soyut bir eşitlik ilkesini kararlaştırdıklarını, mahkemelerde ırksal ayrımcılığın yeniden üretilmesinin yargıçların yansızlık ilkesini ihlal edip öznel yorum yapmalarından kaynaklandığını öne sürerek orijinalizmin *Brown* ile çelişmediğini savunur.⁸⁷⁵ Michael McConnell ise buna karşılık, kurucuların yanı sıra anayasa değişiklikleriyle metne eklenen yeni maddelerde yazarların vermek istedikleri anlamın üzerinde durarak “eşit koruma ilkesini” anayasallaştıran kongrenin niyetini irdeler.⁸⁷⁶ Örneğin anayasada açıkça yer verilmeyen bir konuda genel ilkeye atıf yapılarak hak türetilme imkanı araştırılırken dayanılan anayasal ilkenin yürürlüğe girdiği dönemde bu eylemin ülke çapında veya eyaletler düzeyinde yasaklanıp yasaklanmadığı araştırılacaktır.⁸⁷⁷ McConnell'ın orijinalizmi, Bork'un teorik ve genellemeci yaklaşımına nazaran anayasal tarihin daha detaylı ve spesifik bir açıklamasına dayanır.⁸⁷⁸ Nitekim McConnell'a göre anayasal denetimde “uyum” her şeydir. Yine Bork'un aksine yargıçların çoğunlukçu

⁸⁷⁵ Robert H. Bork, “Neutral Principles and Some First Amendment Problems”, **Indiana Law Journal**, Vol. 47 No. 1, 1971, ss. 14-15.

⁸⁷⁶ Michael McConnell, “The Originalist Case for *Brown v. Board of Education*”, **Harvard Journal of Law and Public Policy**, Vol. 19, 1995, ss. 457-464. Thomas Colby, orijinalistlerin eşit koruma ilkesi (14. Değişiklik) bağlamında yüzleşmek zorunda oldukları bir problemten bahseder. 14. Değişiklik, İç Savaş sonrası Yeniden Yapılandırma Dönemi'nde hazırlanmıştır. Bu döneme bakıldığında güney eyaletlerinin temsili büyük ölçüde ihmal edilmiş, bu eyaletler askeri yönetim altındayken değişikliği kabul etmişlerdir. Bu nedenle orijinalistlerin halk egemenliği ve nötrlük savlarının aksine 14. Değişiklik, partizan bir momentte ve politik dışlamaların sürdüğü bir demokratik süreçte yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla orijinalistler için eşit koruma ilkesinin meşruluk testinden geçmesi güçleşir. (Thomas B. Colby, “Originalism and the Ratification of the Fourteenth Amendment”, **Northwestern University Law Review**, Vol. 107, No. 4, 2013, ss. 1627-1631.

⁸⁷⁷ Yüksek Mahkeme'nin yakın zamanda verdiği *Dobbs* kararında orijinalizmin bu tezine başvurulduğu söylenmelidir. Bu argümana göre kürtajın anayasal bir hak olarak tanınması, 14. Değişikliğin yürürlüğe girdiği tarihlerde kürtajın eyaletlerde yasak olup olmadığı, yasa koyucuların ve halkın zihninde eşit koruma ilkesiyle kürtaj hakkı arasında bir bağıntı kurulup kurulmadığı yorumlanarak belirlenmelidir. (David Cole, “Egregiously Wrong: The Supreme Court's Unprecedented Turn”, **The New York Review of Books**, 18.08.2022, <https://www.nybooks.com/articles/2022/08/18/egregiously-wrong-the-supreme-courts-unprecedented-turn-david-cole/> Erişim Tarihi: 18.08.2022.)

⁸⁷⁸ Keith E. Whittington, “The New Originalism”, **Georgetown Journal of Law and Public Policy**, Vol. 22, 2004, s. 608.

demokratik kurumlar karşısında pasifist kalmaları gerektiğini de kabul etmeyen McConnell, yargının görevinin hem yasama hem yargı kurumlarında tarihsel uyumu sağlamak olduğunu iddia eder.⁸⁷⁹

Bu bağlamda Dworkin'in anayasal yorum anlayışını incelediği metninde McConnell, Dworkin'in "bütünlük olarak hukuk" düşüncesinde uyuma yaptığı vurguyu önemser. Ancak McConnell'a göre "metni, tarihi, geleneği ve emsalleri" dikkate alan "Uyum Dworkin'i" ile bunları kötü ve yetersiz bularak "ilkeler ışığında anayasayı en iyi hale getirmeye" çalışan "Doğru Cevaplar Dworkin'i olmak üzere iki Dworkin'den bahsedilmelidir ve bunların birbiriyle uzlaştırılması mümkün değildir.⁸⁸⁰

Orijinalist teorinin en güçlü ve etkili savunucusu ise uzun süre Yüksek Mahkeme'de yargıçlık görevi de ifa eden Antonin Scalia'dır. Scalia ile birlikte orijinalist teori, orijinal niyetin araştırılmasından orijinal kamusal anlamın ortaya çıkarılmasına doğru yol kateder.⁸⁸¹ Nitekim Scalia'nın benimsediği hukuk öğretisinin mevcut mahkeme kompozisyonunda baskın konuma geldiği de belirtilmektedir.⁸⁸² Bork döneminde liberal anayasacılığın eleştirisi olarak muhalif pozisyonda duran orijinalizm, artık yargısal çoğunluğu elde ederek ulusal anayasa öğretisinin içini doldurmaya başlayacaktır.⁸⁸³ Dworkin de bu etki ve önemin bilincinde olarak Scalia'nın anayasal yorum anlayışı ile özellikle geç dönem hukuk bilim eserlerinde hesaplaşmıştır.⁸⁸⁴ Ancak belirtmek gerekir ki, orijinalizmin genişleyen anlamı ışığında Dworkin'in anayasal yorum anlayışının da bir tür orijinalizm olarak okunabileceği öne sürülmektedir.⁸⁸⁵

⁸⁷⁹ Whittington, **The New Originalism**, s. 609.

⁸⁸⁰ Michael W. McConnell, "The Importance of Humility in Judicial Review: A Comment on Ronald Dworkin's Moral Reading of the Constitution", **Fordham Law Review**, Vol. 65, No. 4, 1997, ss. 1269-1270.

⁸⁸¹ Solum, **What is Originalism**, s. 15.

⁸⁸² Noah Feldman, "The Battle Over Scalia's Legacy", **The New York Review of Books**, 17.12.2020, <https://www.nybooks.com/articles/2020/12/17/the-battle-over-scalias-legacy/>, Erişim Tarihi: 19.01.2022.

⁸⁸³ Whittington, **The New Originalism**, s. 604.

⁸⁸⁴ Bu bağlamda Dworkin'in özellikle bir makalesi çarpıcıdır. Antonin Scalia'nın yorum teorisini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyduğu çalışmasına farklı yazarlar eleştirilerini sunarak katkıda bulunmuşlardır. Bu kolektif çalışmada Dworkin'in de Scalia'nın yorum anlayışına dair yaptığı yorumlara yer verilmiştir. (Ronald Dworkin, "Comment", **A Matter of Interpretation**, Ed. Amy Gutmann, New Jersey: Princeton University Press, 1997, ss. 115-127.)

⁸⁸⁵ Keith Whittington, muhafazakâr hukukçuların katı ve somut tarihsel analizlerine karşı Dworkin'in semantik, soyut bir orijinalist yorumu savunduğunu iddia eder. (Whittington, **Dworkin's Originalism**, ss. 197-229.) James Fleming, Dworkin'in anayasanın ahlaki okuması adını verdiği

Scalia, ilk dönem orijinalistlerin öne sürdüğü “orijinal niyet” tezini eleştirir. Buna göre orijinal niyet anayasanın anlaşılmasında otoriter bir talimat sayılamaz, yazarın öznel niyeti yalnızca metnin geçerlilik kazandığı dönemde kullanılan dilin genel anlayışını anlamak bakımından önem arz edebilecektir. Anayasadaki ifadelerin mümkün olan en doğru anlamının belirlenmesi tüm kamu hukukuyla bağdaştırılarak şekilde yorumlanmasını gerektirir.⁸⁸⁶ Scalia’nın orijinalist yöntemi uyarınca yargıç, yorum faaliyetine metinden başlamalı ve metne bu metnin kabul edildiği dönemde halkın anladığı anlamı vermelidir.⁸⁸⁷ Böylece o, metinselcilik ile orijinalizmi kaynaştırır. Yorumcu, metnin kabul edildiğindeki orijinal kamusal anlamının bu dönemde yaşayan makul bir gözlemciye nasıl gözüktüğünü soruşturmalıdır. Yargıcın araştırma nesnesini yine kurucu dönemin tarihsel dokümanları oluşturacaktır, ancak yargıç anayasa koyucunun niyetini anlamak yerine bu dönemde yaşayan insanların metni nasıl anlayıp yaşamlarına tatbik ettiklerini önemseyecektir.⁸⁸⁸ Dworkin, Scalia’nın orijinalizminde her ne kadar o aksini iddia etse de metnin semantik anlamının değil, yazarın beklenti ve varsayımlarının belirleyici konumda bulunduğunu ifade eder, anayasal tarihle bu tür bir ilişki kurmak dönemin politik atmosferini değişmez, tekil bir bağlama oturarak yüceltmek anlamına gelir.⁸⁸⁹

Scalia’nın hukuk öğretisi uyarınca yargıçların anayasaya başvurarak yeni haklar yaratması ve buna dayanarak hükümetlerin yasa ve politika alanlarını daraltan yasaklar getirmesi idarenin veya yasamanın kararlarındaki esnekliğin kaybına yol açacak, bu bağlamda toplumsal değişime ket vurulacaktır.⁸⁹⁰ Muhafazakâr hukukçu Scalia, Dworkin’in tam karşısında, yargıcın ahlaki akıl yürütmede bulunmasının

teorisinin Bork ve Scalia’nın dar orijinalizmine benzemediği gibi bu teoriyi daha liberal bir zemine yerleştirmeye çalışan yeni orijinalistlerle de aynı kefiye konulamayacağını belirtir. (James Fleming, Are “We All Originalists Now? I Hope Not!”, **Texas Law Review**, Vol. 91, 2013, s. 1794.) Bu tartışmaya ileride “Bir Orijinalist Olarak Dworkin (?)” (2.4.2.4) başlığında dönülecektir.

⁸⁸⁶ Ryan Fortson, “Was Justice Antonin Scalia Hercules? A Re-Examination of Ronald Dworkin's Relationship to Originalism”, **Washington University Jurisprudence Review**, Vol. 13, No. 2, 2021, s. 288.

⁸⁸⁷ Antonin Scalia, “Constitutional Interpretation”, **C-SPAN**, 14.03.2005, <https://www.c-span.org/video/?185883-1/constitutional-interpretation> Erişim Tarihi: 08.08.2022.

⁸⁸⁸ Feldman, **a.e.**; Murrill, **a.g.m.**, s. 8.

⁸⁸⁹ Mehmet Turhan, “Anayasanın Yorumlanmasında Felsefi Yaklaşım: Ronald Dworkin’e Göre Anayasanın Ahlaksal Okunuşu”, **Çankaya University Journal of Law**, Vol. 9, No. 1, 2012, s. 21-22.

⁸⁹⁰ Antonin Scalia, “Common-Law Courts in a Civil-Law System: The Role of United States Federal Courts in Interpreting the Constitution and Laws”, **A Matter of Interpretation**, Ed. Amy Gutmann, New Jersey: Princeton University Press, 1997, ss. 41-42.

hatalı olduğunu ve kural temelli bir hukuki argümantasyon geliştirilmesi gerektiğini ileri sürer.⁸⁹¹

2.4.1.4. Yaşayan Orijinalizm

Önde gelen anayasa hukukçularından Jack Balkin'in 2011 yılında *Living Originalism* (Yaşayan Orijinalizm) başlıklı kitabının yayınlanmasıyla birlikte akademik düzeyde yürütülen anayasal yorum tartışmaları başka bir boyuta taşınmıştır. Dworkin ile birlikte orijinalizmin en sert eleştirmenlerinden biri olan Balkin'in orijinalizmi benimsemesi Amerikan anayasacılığında büyük ses getirir. Nitekim, Balkin'in isminden hareketle orijinalizmin “balkinizasyonu veya balkanizasyonu”ndan söz edilmeye başlanacaktır. Yeni orijinalizm birbirinden tamamen farklı düşüncelere ve hukuk bilim anlayışına sahip yazarları bir araya getirmekte, artık orijinalist düşünce birbiriyle savaşan farklı kamplara bölünmektedir.⁸⁹²

Balkin, anayasanın yaşayan bir belge olarak zamanın koşullarına uyarlanarak veya orijinal anlama başvurularak yorumlanması gerektiği şeklindeki iki karşıt düşünceyi bağdaştırmaya çalışır. Balkin'in “metin ve ilke yöntemi”, anayasa metnindeki kural, ilke ve standartların orijinal anlamına sadakat gösterir. Bununla birlikte, metnin altında yatan ilkeleri tespit edilerek bu ilkelere de sadakat gösterilmesini ve verili koşullar altında bunları en iyi şekilde uygulamaya geçirecek anayasal yapıların inşa edilmesini savunur.⁸⁹³ Sadakat, anayasal yorum pratiğine dahil olmanın önkoşuludur. Solum, Balkin'in anayasal sadakatle bir yandan orijinal anlama sadakati ama diğer yandan da anayasal kefarete güveni ifade ettiğini belirtir. Buna göre anayasaya sadık olmak, onu doğru doğasına yakınlıştırmayı ve geçmişteki değersiz ahlaki uzlaşmaları ıskartaya çıkarmayı vaat eder.⁸⁹⁴

Fleming'in vurguladığı üzere Balkin, Dworkin'e benzer şekilde “anayasanın ahlaki okumasını” önermektedir. Bu ahlaki okumaya göre anayasa kurallardan ibaret

⁸⁹¹ Feldman, a.e.

⁸⁹² James E. Fleming, “Living Originalism and Living Constitutionalism as Moral Readings of the American Constitution”, **Boston University Law Review**, Vol. 92, No. 4, 2012, s. 1171-1173.

⁸⁹³ Jack M. Balkin, **Living Originalism**, Cambridge: Harvard University Press, 2011, s. 3

⁸⁹⁴ Lawrence B. Solum, “Faith and Fidelity: Originalism and the Possibility of Constitutional Redemption”, **Texas Law Review**, Vol. 91, No. 147, 2012, s. 159.

görülmez ve soyut ilkeler ile genel standartlar da metne dahil edilir. Yine Dworkin’le ortaklaşacak şekilde Balkin anayasayı yalnızca geçmişten devralınıp korunması gereken emanet değil aynı zamanda gerçekleştirilmesi beklenen soyut ahlaki taahhütler olarak kavramaktadır. Balkin bu ahlaki taahhütlere anayasayı “en iyi hale getirme” amacı yükleyerek Dworkin’in kurucu yorum düşüncesine yakınlaşır.⁸⁹⁵

Ancak Balkin, Dworkin’in anayasal tarihi ve emsalleri en iyi şekilde gerekçelendirecek politik ahlak teorisi ortaya koyma çabasıdayken yaşayan orijinalizm düşüncesinin bundan kaçındığını belirtir. Balkin’e göre yargıçlar geçmiş ilkeleri ve emsalleri yeniden tanımlayarak anayasal kültürün ve devlet inşasının ihtiyaç duyduğu güncel yenilikleri anlamlandıracaklardır. Balkin, Dworkin’in kendisini New Deal anayasacılığına bağlamasına karşın, esasında bu dönemde geçerli olan yorum anlayışının yaşayan orijinalizme daha iyi uyduğunu öne sürer. Warren Mahkemesi Amerikan federalizminin ve hukuk devleti doktrininin tarihini kavrayıp buna uygun bir ahlak anlayışı oluşturmamıştır, aksine devletin yeni ekonomik, politik, toplumsal yapılanmasına uyacak şekilde doktrinlerini biçimlendirmeye çalışmışlardır.⁸⁹⁶ Bu bağlamda Balkin’in yaşayan orijinalizminin Dworkin’in “bütünlük olarak hukuk” düşüncesindeki gibi geçmiş ile geleceği bir arada kavrayarak değerlendirdiği, ancak daha pragmatik ve ileriye dönük olduğu ifade edilebilir.

2.4.1.5. Anayasal Momentlere Dayalı Tarihsel Yorum

ABD’de siyasi yelpazenin solunda yer alan bir diğer anayasa hukukçusu ve siyaset felsefecisi Bruce Ackerman, orijinalistlerin “Sivil Haklar Devrimi’ne karşı yargısal ihanet”⁸⁹⁷ anlamına gelen muhafazakâr, genellemeci ve teorik zenginlikten uzak tarihsel açıklamalarına karşı anayasal tarihi yeniden okumayı öneren özgün bir yaklaşım geliştirir. Anayasal denetim ve demokrasi kavramlarını bağdaştırmaya çalışan Ackerman’a göre yargıçlar içinde bulundukları, geçerli anayasal momentle bağdaşır kararlar almalıdırlar. Mahkemenin rolü demokratik süreçlere uygun şekilde gerçekleştirilmiş siyasal devrimleri onaylamaktır. Ackerman, anayasal anlamı kurucu

⁸⁹⁵ Fleming, *Living Originalism and Living Constitutionalism as Moral Readings of the American Constitution*, s. 1176.

⁸⁹⁶ Balkin, *a.g.e.*, ss. 308-309.

⁸⁹⁷ James E. Fleming, “Fidelity to Our Living Constitution”, *Tulsa Law Review*, Vol. 50, 2014, ss. 101-102.

anayasada sabitleyen orijinalist tezleri reddetmekte ve anayasal-siyasal tarihi yorumsal bir metota başvurarak kuşaklararası bir sentezi mümkün kılacak şekilde değerlendirmektedir. Yine metinselcilerden farklı olarak siyasal-kurumsal yapıyı metnin yalın anlamının önüne geçirmektedir.⁸⁹⁸

Ackerman'a göre anayasacılık düalizmi gerektirmektedir. Anayasal rejim ile olağan siyasal rejimleri birbirinden ayıran yazar, böylece Dworkin'den daha farklı bir yöntemle cumhuriyetçilik ile liberalizm arasında köprü kurmayı dener.⁸⁹⁹ Anayasal demokrasi anlayışı bakımından iki gelenek de hataya düşmektedir. Buna göre anayasanın üstünlüğü ve anayasa yargısını öne çıkaran Dworkin gibi hak temalciler demokrasinin önüne maddi ahlak ilkelerini geçirerek halk egemenliğine rağmen yargının müdahalesini öncelerler. Anayasacılığı demokrasiden verilen taviz olarak yorumlayan monist demokratlar da "halkın iradesi" ile "politikacıların iradesi" arasında ayrım yapmadan olağan seçimle gelen iktidarların anayasanın içini boşaltmasına göz yummaktadır.⁹⁰⁰ Ackerman'ın düalizmi, hakların koz olarak görülüp yargı önünde dile getirilmesi için önce hakların anayasa yapım süreçlerinde demokratik olarak müzakere edilip tanınmasını şart koşar. Bu nedenle de önce demokratiktir, sonra hakların korunmasıyla ilgilenir.⁹⁰¹

Ackerman, liberal ve progresiflerin dayandığı anayasacılık anlayışının yargıçların anti-demokratik aktivizminin eseri olmadığını kanıtlamaya çalışır. Amerikalı anayasa hukukçusu, ABD'nin siyasi tarihini erken, orta ve modern cumhuriyet olarak tasnif eder. Ackerman'a göre her bir cumhuriyet dönemi farklı eşitlik statülerinin anayasallaştırılmasını sağlamıştır. Erken cumhuriyette eyaletler arası eşitlik ilkesi geçerlidir ve egemen devlet konumundaki eyaletlerin gücü politik sistemin merkezinde bulunmaktadır. İç Savaş sonrası orta cumhuriyet dönemine geçildiğinde kölelik kurumu kaldırılarak bireylerin hukuki kişiliği kabul edilmiş ve politik sistem yasal eşitlik ilkesi etrafında düzenlenmiştir. Ackerman'ın modern cumhuriyet döneminin başlangıcı olarak gördüğü New Deal anayasacılığı ise yurttaşların politik eşitliğini esas alır. Bu dönemde azınlık haklarının güvence altına

⁸⁹⁸ Michael W. McConnell, "The Forgotten Constitutional Moment", **Constitutional Commentary**, Vol. 11, 1994, s. 117; Fleming, **Fidelity to Our Living Constitution**, ss. 104-105.

⁸⁹⁹ Ackerman, **Foundations**, ss. 24-33.

⁹⁰⁰ Ackerman, **Foundations**, ss. 6-12.

⁹⁰¹ Ackerman, **Foundations**, s. 13.

alındığı çoğulcu demokrasi anlayışı ve politik eşitlik anayasanın temel ilkesi haline getirilir.⁹⁰²

Ackerman'a göre anayasal momentler, biçimsel açıdan anayasa değişikliği gerçekleşsin veya gerçekleşmesin, halkın politikaya yoğun katılım gösterdiği, kurucu anayasal ilke ve esasların tartışılarak kurumsallaştırıldığı dönemlerdir. Nitekim modern cumhuriyet olarak adlandırdığı New Deal sonrası dönemde anayasa değişikliği yoluna başvurmaksızın kritik dönüşümler içeren yasalar ve mahkemenin kararlaştırdığı süper emsallerle anayasal moment inşa edilmiştir. Olağan siyaset dönemine gelindiğinde ise çoğunlukçu demokrasi mekanizmalarının anayasal rejimi değişikliğe uğratmamaları için anayasa mahkemesinin hakları koruma görevi bulunmaktadır.⁹⁰³

Düşünüre göre üç ilerlemeci anayasal momentte de demokratik meşruiyet sağlanabilmiştir. Ancak Ackerman'ın okuması, Balkin'in de vurgulayacağı üzere, demokratik süreçleri hak-temelciliğin önüne koyarken New Deal ve Sivil Haklar Devrimi'nde anayasal momentin mahkemelerden ivmelendiğini ve yine mahkemenin kompozisyonunun değişmesiyle de sönümlendiğini es geçmektedir.⁹⁰⁴ Bu halde Dworkin'in mahkemeleri ilke forumu olarak gören yaklaşımının Ackerman'da tamamen reddedilemediği söylenebilecektir.

Ackerman, Bork'un sorunsallaştırdığı üzere, anayasa mahkemesinin ne zaman hak türetmeye izinli ve yetkili olduğu sorusunu tartışır. Buna göre, mahkeme güncel rejimin dayandığı paradigmayı ve inşa edildiği ilkeleri gözetmelidir. Orijinalistlerin iddia ettiği üzere geride bırakılmış bir orijinal anayasanın referans alınmasını hatalı bulmaktadır. Ackerman'ın anayasal yorum anlayışı tarihselci bir karakter taşır. Yorumun amacı halkın anayasal anlardaki tarihsel bağlılıklarını anlamaktır. Dworkin'in aksine ve orijinalistlere yaklaşır şekilde, bir filozof-yargıcın anayasal bağlılıkları daha iyiye ve ileriye götürmesi gerektiği düşüncesini reddeder.⁹⁰⁵

⁹⁰² David Bruce Ingram, **Hukuk Felsefesi**, Çev. Ezgi Su Dağabak, Ankara: Fol Kitap, 2019, ss. 134-138.

⁹⁰³ Fleming, **Fidelity to Our Living Constitution**, s. 102.

⁹⁰⁴ Jack M. Balkin, "Bruce 3.0", 01.05.2014, **Balkinization**, <https://balkin.blogspot.com/2014/05/bruce-30.html> Erişim Tarihi: 09.08.2022.

⁹⁰⁵ Bruce Ackerman, **We The People Vol. 3: The Civil Rights Revolution**, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2014, ss. 34-35.

James Fleming, muhafazakâr orijinalist tezlerde ifade edilen “anayasaya sadakat” argümanlarına karşı Dworkin ve Ackerman’ın birbirinden farklı iki liberal strateji önerdiklerine dikkat çeker. Dworkin, anayasanın soyut hükümlerine sadakat göstermenin anayasal tarihi bütünlük içerisinde değerlendirerek ahlaki okumasını sunmak olduğunu düşünür ve metne sadakat üzerinde kendi tekellerini kurmak isteyen orijinalistlerin esasında anayasacılığı revizyonizme uğrattıklarını iddia eder. Ackerman’ın stratejisi ise “orijinalistleri kendi sahasında mağlup etmek” şeklindedir. Ackerman, Dworkin’in uyum ve gerekçelendirme ayrımından hareketle anayasa yorumun salt uyum meselesi olduğunu belirtir. Fakat uyulması gereken anayasal gelenek, orijinalistlerin iddia ettiğinin aksine liberal hak felsefesini onaylar mahiyettedir.⁹⁰⁶

Ackerman Dworkin’den farklı olarak anayasal tarihi bir yargı kararları bütünü olarak yorumlamaz, bunun yerine kararların meşruiyetini dayandığı demokratik anayasacılık süreçlerini yorumlar. Lipkin, Ackerman’ın anayasal momentlerle ilgilenirken hukuki muhakemeyi arka plana ittiğini ileri sürer.⁹⁰⁷ Ackerman anayasal tarihinin mahkeme merkezli ve siyasal rejim merkezli olmak üzere iki farklı şekilde incelendiği tespitini yapmaktadır. Mahkeme merkezli inceleme, mahkemelerin belirli tarihlerde verdikleri emsal kararlar ışığında anayasal gelişim ve değişimi anlamayı hedeflemektedir. Ackerman’ın sürdürdüğü rejim merkezli proje ise mahkeme kararlarını anayasacılığın merkezinden çıkartarak daha geniş bir çerçevenin içerisine yerleştirmekte, tüm anayasal sistem içerisinde kabul gören kurumsal ilişkilere ve kamusal değerlere odaklanmaktadır. Ackerman’a göre mahkemenin kararlarının siyasal rejim değişikliklerinden bağımsız, kendinden menkul bir anlamı bulunmamaktadır. Dworkin’in mahkeme merkezli anayasal tarih okumasının “hakları ciddiye almayı”, Ackerman’ın rejim merkezli okumasının ise “halk egemenliğini ciddiye almayı” önerdiği söylenebilir.⁹⁰⁸

Joel Colón-Rios, Dworkin’in anayasal demokrasisinde, anayasal momentlerin tartışmaya açılmadığına, halkın siyasete etkin katılımı yoluyla anayasanın

⁹⁰⁶ Fleming, *The Place of History and Philosophy in the Moral Reading of the American Constitution*, ss. 23-25, 36.

⁹⁰⁷ Robert Justin Lipkin, *Constitutional Revolutions: Pragmatism and the Role of Judicial Review in American Constitutionalism*, Durham: Duke University Press, 2000, s. 77.

⁹⁰⁸ Bruce Ackerman, *The Civil Rights Revolution*, ss. 2-3.

değiştirilmesi meselesinin hiç gündeme getirilmediğine dikkat çeker.⁹⁰⁹ Diğer bir anlatımla Dworkin, kurucu iktidar problemiyle uğraşmamıştır. Verili anayasa içerisinde kalıp onu topluluğun ilke modeli uyarınca yorumlayarak mükemmelleştirmeyi tercih etmiştir. Buradan onun anayasal yorum anlayışının incelenmesine geçilebilir.

2.4.2. Dworkin'in Anayasal Yorum Teorisi

2.4.2.1. Anayasal Bütünlük Arayışı

Dworkin'in anayasal yorum teorisi açıklayıcı/betimleyici ve değerlendirci/normatif boyutları bir araya getirerek anayasal demokrasinin bütünlüğü dikkate alması gerektiğini savunmaktadır. Anayasal bütünlük, geçmişten devralınan anayasal dokümanları anayasayı en iyi hale getirebilecek uygun bir politik ahlak ışığında gerekçelendirilmesini ve ileriye taşınmasını ifade etmektedir. Dworkin anayasanın ahlaki okuması adını verdiği yorum teorisinde yargıçların anayasal tarih ve anayasal bütünlükle sınırlandıklarını belirtir.⁹¹⁰

2.4.2.1.1. Bütünlük Olarak Hukuk

Dworkin'e göre hukukun zorlayıcı gücünün gerekçelendirilmesi gerekmektedir. Bu gerekçelendirme ihtiyacı bakımından geçmişteki kararlardan kaynaklanan hak ve yükümlülüklerin nasıl bir rol oynayacağı ve geçmişle tutarlı olmanın nasıl bir okuma biçimiyle desteklenmesi gerektiği araştırılmalıdır.⁹¹¹ Geçmişle tutarlılık, yargıçların yurttaşlara eşit muamelede bulunma yükümlülüğünün önemli bir parçasını oluşturur. Ancak eşit muamelenin tamamlayıcı parçası, kararların gerekçelendirilmesi yoluyla kişisel ve politik ahlak ilkelerinin hayata geçirilmesidir.⁹¹²

Dworkin, bu sorulara yanıt ararken anayasa ve hukuk felsefesindeki popüler akımları tartışmaya davet eder. Lipkin, Dworkin'in bütünlük arayışında Amerikan anayasacılığında egemen konumdaki iki teorinin eleştirisinin yankılarına dikkat

⁹⁰⁹ Colón-Rios, **a.g.m.**, ss. 15-16.

⁹¹⁰ Dworkin, **The Moral Reading of The Constitution**.

⁹¹¹ Türkbağ, **Kanıtlanamayanı Kanıtlamak**, ss. 129-130.

⁹¹² Barzun, **a.g.m.**, ss. 669-670.

çekmiştir. Bu teorilerden ilki olan pozitivizme/konvansiyonalizme göre hukuk ve adalet arasında ayırım yapılmalıdır, anayasal kurallar gayri ahlaki bir bakış açısıyla, kural ya da emsaller temelinde incelenmelidir. Pragmatizm ve doğal hukuk ekollerini buluşturan bir diğer teoriye göre, yargıçlar hukuku adalet anlayışına ya da toplumsal faydaya hizmet edecek tarzda yorumlamalıdır, politik topluluğu daha iyiye götürme hedefiyle yola çıkmalıdırlar. Dworkin her iki teoriye de katılmamaktadır. Pragmatizm yasal haklardan ziyade ahlaken ya da siyaseten doğru bir cevabı aradığı için, pozitivizm ise hakların doğru anlaşılmasıyla ilgilenmeyip yasal haklarla yetindiği için yetersiz kalmaktadır. Hukuku bütüncül bir tarzda kavrayan düşünür için üçüncü bir teori pozitivizm ile pragmatizmi bağdaştırabilmelidir. Üçüncü bir teori, yasal hakları ciddiye aldığı kadar hakların doğru bir ışık altında yorumlanışını sunmaya da yönelecektir.⁹¹³

Dworkin için ahlaki ilkelerin hukuki olmasını sağlayan şey, hakkaniyet veya adaletin gereklerine uygun olmalarıdır.⁹¹⁴ Dworkin, hiçbir zaman kendisini doğal hukukçu olarak tanımlamamıştır, yalnızca “*Natural” Law Revisited* (Doğal Hukukun Yeniden Ziyaret Edilmesi) başlıklı makalesinde kendisine yapılandırılan doğal hukukçu etiketine karşılık, eğer doğal hukuk teorisinden anlaşılan, hukukun içeriğinin belirlenebilmesi için ahlaki sorulara doğru cevap verilmesi gerektiğiye, “*bir doğal hukuk suçlusu*” olarak görülebileceğini istihza ile söylemektedir.⁹¹⁵

Dworkin’in anayasal bütünlük tezi, anayasal yorumu hem geçmişe hem geleceğe dönük bir bakış açısıyla kavramaktadır. Konvansiyonalist bakış açısı, anayasayı salt anayasa koyucunun ortaya koyduğu normlar ve mahkemelerin verdiği emsal kararlar çerçevesinde, yani geriye bakarak yorumlamak gerektiğini savunur. Pragmatistler ise yargı kararlarına eski hukuki dokümanların etkisini reddederler ve meşruluğu çağdaş değerlere uygunlukla ve toplumsal pratikleri ileriye taşımakla formüle ederler.⁹¹⁶ Oysaki erken dönem çalışmalarından itibaren Dworkin, tarihsellik ile adalete uygunluk arasında keskin bir tercih yapılamayacağını savunur. Yasal metinler ve emsal kararlara sıkı sıkıya bağlanmak ile yeni adil yasalar yaratmak fikri

⁹¹³ Lipkin, *Constitutional Revolutions*, ss. 77-78.

⁹¹⁴ Gülriz Uygur, “Hukuki Pozitivizmin Değişen Yüzü Mü?”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 52, Sayı 3, 2003, s. 158.

⁹¹⁵ Ronald Dworkin, ““Natural” Law Revisited”, *University of Florida Law Review*, Vol. 34, No. 2, 1982, s. 165.

⁹¹⁶ Yüksel Metin, *Anayasanın Yorumlanması*, Ankara: Asil Yayın, 2008, s. 165.

arasında savrulmak anlamsızdır. Dworkin için anayasal tarih ile adaletle ilişkin argümanlar arasında köprü kurmak her zaman mümkündür. Yargıçlar için mühim olan husus, anayasal tarihi yorumlarken tutarlı bir ilkeler bütününe takip etmek bakımından duyulacak sorumluluktur.⁹¹⁷

Dworkin, konvansiyonalist ve pragmatist yaklaşımları eleştirdiği gibi bu akımların beslendiği hukuki akıl yürütme yöntemleri olan hukuki formalizm ve hukuki realizmin de eksiklerini gösterir. Yasanın anlamının açıkça verili olduğu ve yargıcın bu yalın anlamı mekanik bir şekilde olaya uyduracağı yaklaşımını kabul etmediği gibi yargıcın nesnellikten uzak ve kişisel tercihlerine göre karar verdiği savını da reddeder. Onun yorum anlayışı, hukuki formalizmin metnin sözel anlamıyla ilgilenen ve bu metnin arka planında duran değerleri ve standartları dışarıda bırakan bakış açısını hatalı bulmaktadır.⁹¹⁸ Hukuki formalizmin karşısında konumlandırılmış hukuki realizm, yargıçların hukuk metinlerini okumasının politik ve kişisel arzularından, önyargılarından kaynaklandığını ve bir hükme vardıktan sonra bunu rasyonalize etmeye çalıştıklarını savunur.⁹¹⁹ Dworkin için her iki ekol de hukuki muhakeme sürecinin yetersiz bir kavrayışını sunmaktadır.

Dworkin, hukuki realistlerin hukukun içeriğinin belirlenmesinde politikaya yaptıkları vurguyla hem fikirdir. O, realistlerin hukuku yasa veya teamüller dışındaki materyallere başvurarak açıklamalarını önemli bulur.⁹²⁰ Ancak realistler eğer hukuku, hukuk kurumlarının sistemini politika ve ideoloji belirliyorsa yargıcın nesnel bir muhakeme yürütemeyeceğini ifade ederler.⁹²¹ Buna göre, yargıçlar istedikleri politik sonuca varabilmek için yasal materyalleri çarpıtıp manipüle etmektedirler. Hukuk doğası gereği belirsizdir ve “doğru cevaplar”dan bahsetmek

⁹¹⁷ Dworkin, **Taking Rights Seriously**, ss. 87-88.

⁹¹⁸ Brian Leiter, Dworkin’in hukuki akıl yürütmeyi mekanik bir süreç olarak tanımlamamakla birlikte farklı türden bir formalizmi onayladığını iddia eder. Leiter’ın “sofistike formalizm” olarak adlandırdığı bu yaklaşıma göre, hukuki materyallerin doğru bir şekilde yorumlanması mantıki olarak tek bir doğru cevabın varlığını gerektirmektedir. (Brian Leiter, “Legal Formalism and Legal Realism: What is The Issue?”, **Legal Theory**, Vol. 16, No. 2, 2010, ss. 111-112.)

⁹¹⁹ Stanley Fish, “Working on the Chain Gang: Interpretation in the Law and in Literary Criticism”, **Critical Inquiry**, Vol. 9, No. 1, 1982, s. 201.

⁹²⁰ Amerikan hukuki realizmi hakkında ayrıntılı olarak bkz. Ahmet Ulvi Türkbağ, “Amerikan Hukuki Realizm Akımı”, **İÜHFİM**, Cilt LVII, Sayı 1-2, 2000, ss. 79-95.

⁹²¹ Dan Priel, Amerikan hukuki realistlerini geleneksel ve bilimsel olmak üzere iki kategoriye ayırır. Karl Llewellyn ve Benjamin Cardozo gibi geleneksel realistlerin hukukun gerçekliğini ve zorlayıcı gücünü kabul ettiklerini, temelde hukuki formalistlerin sabit ve yerleşik bir hukuk kuralının olaya dedüktif bir yöntemle uygulanabileceği savını reddettiklerini belirtir. Priel’e göre Dworkin, realist geleneğin içerisinde konumlandırılmalıdır. (Priel, **Making Sense of Nonsense Jurisprudence**, ss. 57-63.)

olanaksızdır. Dworkin, her ne kadar hukuk ile politik ahlak arasındaki bağlantıyı kursalar da ahlaki şüpheli oldukları için realistlerin bütünlük açıklamasından imtina ettiklerini düşünür.⁹²² Buna göre, yargıçlar bir yorum topluluğunda muhakemede bulunurlarken tüm hukuki dokümanları politika felsefesiyle bütünleştirerek tartışacak ve anti-arşimetçi felsefenin gösterdiği üzere doğru cevabın varlığı konusunda sorumluluk taşıyacaklardır.⁹²³ Dworkin'in çabası, edimsel bir girişim olarak yorum söz konusu olduğunda doğru cevabın bulunduğu ve bunun hemen yanında da kabul edilemez aşırı yorumların da olduğunu göstermek yönündedir. O, hangi yorumun en iyi, hangisinin kötü olduğunu belirleyecek ölçüt ve kıstaslar arayışındadır.⁹²⁴

2.4.2.1.2. Kurucu Yorum

Dworkin bütünlük olarak hukuk düşüncesini kurucu yorum anlayışıyla açıklamaktadır. Kurucu yorumu ise “hukuka dair teorik ihtilaflar”dan yola çıkarak tartışmaya başlar. Shapiro'nun dikkat çektiği üzere, Dworkin, hukuki pozitivistizmin hukuk pratiğinin katılımcılarının sık sık yaşadığı belirli türden ihtilafları açıklayamadığını göstermektedir. Buna göre diğer sosyal pratiklerden argümantatif olmasıyla farklılaşan hukuk pratiğinde katılımcılar yasanın talep ettiği hususlar bakımından çeşitli iddialar öne sürerler ve bu iddialarını gerekçeler sunarak savunurlar. Hukuk pratiğinin katılımcıları muhakeme sürecinde hukuk önermeleri ve hukukun dayanakları arasında ayırım yaparak argümanını geliştirir.⁹²⁵

Hukuk önermeleri belirli bir hukuk sisteminde hukukun içeriği hakkındaki ifadelerdir. Önermeler, hukuki dayanakları sayesinde doğrulanabilirler. Hukuki dayanaklar, önermeleri geçerliliğini ve doğruluğunu sağlayan ölçütlerdir. Hukukçular, hukukun dayanakları hakkında anlaşılabilir bir olayda bu dayanakların karşılanıp karşılanmadığı hususunda ihtilafa düşmüşlerse söz konusu olan ampirik bir ihtilafıdır. Fakat bundan daha ötede, hukukçular hukukun dayanakları bakımından ihtilafa kapılabilirler. Burada söz konusu olan teorik ihtilaf, hukukun gerçekte ne olduğuna dair esaslı bir anlam sorununa işaret eder. Dworkin teorik ihtilafın yasanın yorumlanmasında taraflar arasında ahlaki anlaşmazlıklar olduğunu öne sürer.

⁹²² Dworkin, **The Moral Reading of The Constitution**.

⁹²³ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, ss. 61-62.

⁹²⁴ O. Vahdet İşsevenler, “Yazarın Haklarından Metnin Haklarına: Yapıt Olarak Hukuk ve Yorumu”, **AÜHFD**, Cilt 72, Sayı 2, 2023, ss. 550-552.

⁹²⁵ Shapiro, **a.g.m.**, ss. 35-36.

Hukukun dayanaklarına dair teorik tartışmalar hukukun ahlaki değeri ve/veya hukukun uygulamayla olan ilişkisi hakkındaki ihtilaflardır. Dworkin buradan hareketle teorik ihtilafların çözümüne kurucu yorumun çözüm sunabileceğini iddia eder.⁹²⁶

Kurucu yorum, yoruma konu teşkil eden nesneye veya faaliyete, içerisinde bulunduğu biçimin veya türün en iyi örneğini sunacak şekilde bir amaç yüklemektir. Yüklenecek amaç nesneye en iyi şekilde uyacak ve onu gerekçelendirecek bir amaç olmalıdır.⁹²⁷ Dworkin'in yargıç Herkül'ü, Habermas'ın belirttiği gibi, iki ideal bileşeni bir araya getirmelidir. Hukuki gerekçelendirme için zaruri nitelikteki tüm geçerli ilke ve politikaları bilmelidir. İkincisi, mevcut hukukun dağınık halde bulunan parçalarını birbirine bağlayan argümanlar ağına eksiksiz bir genel bakış sunabilmelidir.⁹²⁸

Dworkin, yaratıcı yorum metodunda edebiyat analojisine başvurur. Analitik hukuk bilimin merkezi problemi hukuki önermelere ne anlam atfedilmesi gerektiğidir. Hukuk pratiğinin işleyişinde pozitivistlerin iddia ettiği gibi olgusal tarihsel deneyimi ortaya koymaya dönük bir araştırma yürütülmez, bunun yerine hukuk metninin anlamını ve tarihsel bağlamını inşa etmek adına yaratıcı bir performansa girilir. Bu halde yargıç, yasanın ahlaki amacı ve sosyal işlevine ilişkin bütünlüklü bir yorum faaliyetiyle uğraşmaktadır.⁹²⁹ Bu doğrultuda sorulması gereken soru hukuki yorumun diğer bilgi yöntemlerinden nasıl bir farkı bulunmaktadır ve hukukçu yorum faaliyetinde bulunurken hangi bilgi alanındaki uzmana benzemektedir.⁹³⁰ Dworkin'e göre hukuki yorum sanat yapıtlarının yorumlanmasıyla aynı türden bir faaliyettir.

2.4.2.1.3. Zincirleme Roman: Uyum ve Gerekçelendirme

Dworkin yorumcuyla zincirleme roman yazarına benzetir. Topluluğu bütüncül, bölünmez bir özne olarak kavrayan Dworkin için hukuki yorumun da birbirinden

⁹²⁶ Shapiro, **a.g.m.**, ss. 37-40; Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, ss. 23-24.

⁹²⁷ Arıkan, **a.g.e.**, s. 38.

⁹²⁸ Habermas, **Between Facts and Norms**, s. 212.

⁹²⁹ Jens Zimmermann, **Hermeneutik: Kısa Bir Giriş**, Çev. Mehmet Çetin, İstanbul: Say Yayınları, 2020, ss. 129, 138-139.

⁹³⁰ Dworkin, **A Matter of Principle**, ss. 146-148.

kopartılması mümkün olmayan yazarlar ortaklığına dönüştürülmesi tutarlıdır.⁹³¹ Zincirleme roman yazarı, kendisinden önce çeşitli yazarlar tarafından kaleme alınmaya başlanmış ve kendisine ulaşmış bir metni olabilecek en iyi şekle sokarak ileriye taşımak sorumluluğu altındadır. Uyum ilkesi gereğince, metin önceki yazarların anlattıklarıyla tutarlı olmalıdır. Yazar, kendisine aktarılmış malzemeyi makul ve ilgi çekici biçimde yorumlamalıdır. Yorum, metinden ve tarihsellikten bağımsız değildir.⁹³²

Dworkin, yorumu salt bir objektivizm veya sübjektivizm tercihine indirgemez. Yorum, bir yanıyla metin ve olay üzerine son sözü söylemeyip yargıçlar arasında anlaşmazlığın, dolayısıyla tartışmanın sürdürülmesini olumlu bulduğu için saf bir objektivizmi reddeder. Öte yandan, yargıcın hukuki kural ve kurumsallığı dikkate alarak önceden verilen kararları taramış olmasını şart koştuğu için sübjektivizmin belirsizliğinden ve sınırsızlığından kaçınır.⁹³³

Oder, Dworkin'in yaratıcı yorum anlayışının dinamik yorumun gelişmiş bir örneğini sunduğunu ifade eder. Her bir bölümün farklı yazarlar tarafından kaleme alındığı zincirleme roman metodunda anayasa veya yasa koyucu hukukun sadece ilk safhasını oluşturmaktadır. Hukuku uygulayan yargıçlar her defasında kuralı ve kendisinden evvel verilen kararları ele alıp somutlaştıracak, kural ve kararlar yorumlandıkça yeniden anlam kazacaktır. Dolayısıyla hukuki yorum devingen, gerçekçi ve değişimci bir hukuk anlayışıyla ilgilidir. Yargıç sadece hukuku uygulayan değil onu geliştiren kişi olmaktan sorumlu tutulmaktadır.⁹³⁴

Yargıç, emsalleri ve hukuk sisteminin tarihini tutarlı bir öyküye dönüştürecek ve bu öyküde temsil olunan hakları da gerekçelendirecek şekilde en iyi ışık altında onları aydınlatacaktır.⁹³⁵ Diğer bir ifadeyle, ülkenin hukuk tarihindeki en iyi yorumu mümkün olan en doğru ahlaki ilkeler ışığında açığa çıkarmalıdır. Yargıcın ödevi, daha iyi bir tarih anlatısı icat etmek değil, tarihin en iyi şekilde yorumlanmasını sağlamaktır. Yargıç, tarihten aktarılan bazı hukuki materyalleri göz ardı edebilir,

⁹³¹ Hunt, *Law's Empire or Legal Imperialism?*, s. 19.

⁹³² Roger Cotterrell, *Hukukbilimin Politikası: Hukuk Felsefesine Eleştirel Bir Giriş*, Çev. Saim Üye, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018, s. 261.

⁹³³ Fish, *a.g.m.*, s. 202.

⁹³⁴ Bertil Emrah Oder, *Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri: Hukuksal Yöntembilime Dayalı Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2010, s.225.

⁹³⁵ Arıkan, *a.g.e.*, s. 39.

ancak kullandığı materyallerin mantıklı ve tutarlı bir açıklamasını sunmalıdır. Raz, Dworkin'in yorum anlayışını ideal hukuk ile olan hukuk arasındaki boşluğu kapatacak kadar geniş bulur. Eğer anayasayı ahlaki ilkeler ışığında yorumlayacaksak izin verilebilir yorumların sonu gelmeyecektir.⁹³⁶

Raz'ın bu iddiasına karşılık Dworkin, ahlaki ilke temelli yorumun sonsuz bir açıklık sunmadığını iddia eder. Nitekim Stanley Fish ile olan tartışmasında bu iddiasını ispat edecektir. Dworkin'in hukuki yorumu edebi metinlerin yorumlanmasına benzetmesi edebiyat teorisyeni Fish'in ilgisini çeker. Fish de hukukun yorumsal faaliyet olarak anlaşılması fikrine katılır ve edebiyat analojisinin oldukça isabetli bir perspektif sunduğunu düşünür.⁹³⁷ Ancak Fish'in postmodern, yapıbozumsal yorum anlayışı Dworkin'in felsefi hermeneutik'ine nazaran yorumcunun sınırları konusunda daha ucu açık ve bu nedenle de keyfidir denilebilir.⁹³⁸ Fish'le girdiği tartışmada Dworkin, yorum teorisinin “uyum” unsurunun bir boş gösteren olmadığını ve yorumcuyu sınırladığını gösterme imkanı bulmuştur. Rosenfeld'in de belirttiği üzere, Dworkin'in yorum anlayışı özneler arası doğrulamaya ve onaya bağlı olan hermeneutik bir yaklaşımdır. Bu hermeneutik yaklaşım hukuk sisteminin holist ve tutarlı bir yapı olduğunu varsayarak yargıcı doğru çözüme götürmektedir. Fish'in postmodern yaklaşımında ise hukuk tamamen retoriğe indirgenmektedir. Buna göre yargıçlar için anayasal geçmişle ve emsal kararlarla tutarlı olmak tamamen retoriğin ikna edici kurulup kurulmamasıyla alakalıdır. Bu nedenle yargıçların önlerinde hukukun bütünlüğüne uygun tek doğru cevap değil, retorik becerilerine bağlı olarak genişleyen çok sayıda doğru cevap bulunmaktadır.⁹³⁹

Dworkin'in ahlaki okuma yaklaşımı, anayasanın yapısal tasarımını ve geçmişteki anayasal yorum anlayışındaki baskın geleneği bütüncül bir şekilde değerlendirmeyi şart koşmaktadır. Böylece tutarlı bir anayasal ahlak anlayışı geliştirmek isteyen yorumcular, kendilerini geçmişteki ve gelecekteki yetkililerle

⁹³⁶ Joseph Raz, Dworkin: “A New Link in the Chain: A Matter of Principle by Ronald Dworkin”, **California Law Review**, Vol. 74, No. 3, 1986, ss. 1118-1119.

⁹³⁷ Cotterrell, **a.g.e.**, s. 269.

⁹³⁸ Sağlam, **a.g.m.**, s. 279.

⁹³⁹ Michel Rosenfeld, “Dworkin and the One Law Principle: A Pluralist Critique”, **Revue Internationale de Philosophie**, Vol. 3, No. 233, 2005, ss. 368-370.

aynı öykünün anlamlı bir parçasını kaleme alan ortak yazarlar olarak görecektir.⁹⁴⁰

2.4.2.2. Anayasanın Ahlaki Okuması

Dworkin'in yorum anlayışı anayasanın ahlaki bir okumasını savunur. Ahlaki okuma, yargıçların, hukukçuların, yurttaşların soyut anayasal hükümleri yorumlamaya ve uygulamaya çalışırken siyasi dürüstlük ve adalete ilişkin ahlaki ilkelerden yola çıkmalarını önerir.⁹⁴¹ Yargıcın ahlaki ilkeleri bir kenara bırakarak tarafsız bir hukuk öğretisiyle anayasayı yorumlamasını öneren katı inşacılık safsatadan ibarettir.⁹⁴²

Ahlaki okuma, anayasaya sadakatin soyut, ilkesel ve anti-dogmatik bir versiyonunu sunma iddiası taşır. Dworkin, nasıl ki toplumsal işbirliği ve yükümlülüklerin bir kural kitabı modellemesiyle açıklanamayacağını, bunun yerine ilkelere dayalı hakiki bir topluluğun inşa edilmesi gerektiğini düşünmekteyse anayasanın da okuruna neyin yasaklı veya izinli olduğunu bildiren bir kural kitabından ibaret görülemeyeceğini ifade eder.⁹⁴³ Demokratik bir cumhuriyette yurttaşların sahip olması gereken anayasal haklara dair yürütülecek geniş bir kamusal tartışma için anayasanın politik ahlak çerçevesinde yorumlanması şarttır.⁹⁴⁴

Agnes Heller ve Ference Feher, Dworkin'in anayasacılığında Hegelci bir nosyon bulunduğunu belirtirler. Yazarlara göre, Hegel'in tikellerden tümele vardığı ve en yüksek tümel olan devletin ahlakiliği belirlediği şeklindeki düşüncesinin yansımalarını Dworkin'de görmek mümkündür. Dworkin de devleti anayasayla eş değer kılarken yurttaşların toplumsal birlik içerisinde ve sosyal işbirliğine dayanan müşterek bir yaşamı gerçekleştirebilmelerinin koşulunu doğru ve adil bir anayasada aramaktadır.⁹⁴⁵ Dworkin, hukuk kurallarını ve sistemin meşruluğunu ahlaki

⁹⁴⁰ Dworkin, **Freedom's Law**, s. 10.

⁹⁴¹ Dworkin, **The Moral Reading of The Constitution**.

⁹⁴² Tom Lininger, "On Dworkin and Borkin", **Michigan Law Review**, Vol. 105, No. 6, 2007, s. 1317.

⁹⁴³ Richard H. Fallon, **Implementing the Constitution**, Cambridge: Harvard University Press, 2001, s. 26.

⁹⁴⁴ Dworkin, **Freedom's Law**, s. 2; Foley, **a.g.m.**, s. 152.

⁹⁴⁵ Yazarlar bu eğilimi sadece Dworkin'e atfetmezler; buna göre Rawls, Ackerman gibi Amerikan anayasacılığın etkilenmiş sosyal liberaller bu grupta sayılmalıdırlar. Agnes Heller/Ference Feher, **Postmodern Politik Durum**, Çev. Şükrü Argın/Osman Akınhay, Ankara: Öteki Yayınevi, 1993, s. 84.

ilkelerden hareketle açıkladığı için idealist bir felsefe inşa etmektedir.⁹⁴⁶ Anayasayı politik ahlakilik temelinde okumanın Hegel'deki devlet anlayışından farkı ise Dworkin'in anayasal devleti mistifiye etmemesinden kaynaklanmaktadır.⁹⁴⁷

Anayasanın ahlaki okuması, anayasayı somut tarihsel kural ve pratikler üzerinden değil soyut ahlaki ve politik ilkeler doğrultusunda incelemeyi önerir.⁹⁴⁸ Dworkin, anayasanın politik ahlaka göre yorumlanmasını ABD anayasasının doğası gereği kaçınılmaz bulmaktadır. Düşünür bu iddiasını anayasal tartışmalara ilişkin yazılarında her defasında tekrarlayacaktır. Buna göre hükümetlerin gücünü sınırlayan ve bireylerin, azınlıkta kilerin haklarını güvence altına alan ifade özgürlüğü (1. Değişiklik), eşit koruma hakkı (14. Değişiklik), hukuka uygunluk (*due process*-5. Değişiklik) gibi bireysel hak niteliğindeki önemli anayasal düzenlemeler oldukça soyut ve ahlaki bir dille kaleme alınmıştır. Yargıçların salt metindeki kelimelerden somut anayasal meseleleri çözüme kavuşturması mümkün değildir. Bu soyut maddelerin mutlaka anayasal ve siyasal geleneğin içine dahil olarak ikna edici ve tutarlı gerekçelerle yorumlanması gerekir.⁹⁴⁹ Dworkin anayasada yer alan tüm hükümlerin ahlaki okumaya elverişli olmayabileceğini kabul eder. Yeterince somutlaştırılmış veya ahlaki ilke diliyle yazılmamış maddelerin (örneğin ABD başkanının seçilme yaşı) böyle bir yorum anlayışıyla değerlendirilmesine gerek yoktur. Ancak bunlar sınırlı sayıda düzenlemelerden ibarettir.⁹⁵⁰

Ahlaki okumaya, metnin yazarlarının ne söylemeyi amaçladıkları anlamaya çalışarak başlanılır.⁹⁵¹ Yargıç, yasama tarihçesini dikkate alacaktır, ancak bu beyanları yasanın uyması ve gerekçelendirmesi gereken politik eylemler olarak kavrar. Buna göre yargıcın sorumluluğu, topluluğun tarihinden bir anı simgeleyen ve belli bir metni anayasallaştıran meclisin hikayesini bütünlüklü bir şekilde kavrayıp en iyi ışık altında aydınlatmaya çalışmaktır. Yargıcın hikayenin başını, sonunu ya da

⁹⁴⁶ Ingram, **a.g.e.**, s. 65.

⁹⁴⁷ Niyazi Öktem, "Ronald Dworkin ve Hukuk Felsefesi", **Anayasa Yargısı**, Sayı 28, 2011, s. 92.

⁹⁴⁸ Fleming, **Living Originalism and Living Constitutionalism as Moral Readings of the American Constitution**, s. 1173.

⁹⁴⁹ Ronald Dworkin, "The Court's Embarrassingly Bad Decisions", **The New York Review of Books**, 26.05.2011, <https://www.nybooks.com/articles/2011/05/26/courts-embarrassingly-bad-decisions/> Erişim Tarihi: 09.01.2022.

⁹⁵⁰ Dworkin, **The Moral Reading of the Constitution**.

⁹⁵¹ Turhan, **Anayasanın Yorumlanmasında Felsefi Yaklaşım: Ronald Dworkin'e Göre Anayasanın Ahlaksal Okunuşu**, s.18.

herhangi bir kısmını değil tümünü haklı çıkarması gerekecektir.⁹⁵² Dolayısıyla ahlaki okumanın iki kritik sınırı bulunmaktadır. İlk olarak anayasal tarih yargıcı sınırlar. Yargıç kurucuların, anayasa koyucunun iradesi hilafına davranmaz. İkincisi, yargıç anayasal bütünlüğe riayet etmek zorundadır. Anayasal bütünlük, yargıcın kendisini geçmişteki ve gelecekteki anayasa yorumcularıyla bir partner olarak görmesini ve kendi yazdığı bölümü diğer yorumcularla uyumlu olacak şekilde tamamlamasını ifade etmektedir.⁹⁵³

Dworkin, ahlaki okumayı somutlaştırırken özgürlük kavramını örnek verir. Buna göre Amerikan anayasacılığında kabul edilen merkezi ilkelerden birisi özgürlüktür. Özgürlük, acil sosyal politikaların gerektirdikleri dışında bireyin kendi yaşamını ilgilendiren kişisel meselelerde karar alırken devletin baskısı altında bulunmamasını gerektirir. Anayasal davalarda bireysel özgürlükler ile acil toplumsal ihtiyaçlar arasında denge noktası tayin etmek birçok ihtilafı beraberinde getirebilir ancak yine de herkesin üzerinde mutabık kalacağı husus özgürlük ilkesinden yola çıkarak bireyin özel alanını ilgilendiren birçok hakkın türetilebileceği olacaktır.⁹⁵⁴ Burada anayasanın ahlaki okuması sadece yazılı haklarla kendisini sınırlandırmayı reddetmekte, ilkeler üzerine düşünerek topluluğun anayasal ve politik kültürüyle tutarlı bir hak şeması yaratabilmeyi hedeflemektedir.⁹⁵⁵ Ancak Marksist bir yargıç, özgürlük ilkesini yorumlarken bireysel mülkiyeti tamamen reddedecek ve ülke kaynaklarının kolektif mülkiyete göre düzenlenmesine karar verecek olursa, onun bu yorumunun anayasal tarih ve bütünlükle izah edilemeyeceğini düşünür.⁹⁵⁶ Dworkin, anayasayı yorumlamak için başvuru politik ahlakın hukuk sistemine gömülü halde bulunduğunu ifade eder. Hukuki materyallerin yorumları sistemdeki derin ahlaki ilkelerle uyum arz edecek ve bu ahlaki ilkeler hukukun gerekçelendirilmesine olanak tanıyacaktır.⁹⁵⁷

⁹⁵² Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, ss. 394-422.

⁹⁵³ Dworkin, **The Moral Reading of the Constitution**.

⁹⁵⁴ Ronald Dworkin, “‘The Bork Nomination’: An Exchange”, **The New York Review of Books**, 08.10.1987, <https://www.nybooks.com/articles/1987/10/08/the-bork-nomination-an-exchange/> Erişim Tarihi: 10.02.2022.

⁹⁵⁵ Dworkin, **A Matter of Principle**, s. 2.

⁹⁵⁶ Dworkin, **The Moral Reading of The Constitution**.

⁹⁵⁷ Sanford Levinson, “Hercules, Abraham Lincoln, The United States Constitution, and The Problem of Slavery”, **Ronald Dworkin**, Ed. Arthur Ripstein, New York: Cambridge University Press, 2007, s. 139.

Fleming, anayasanın ahlaki okumasının üç açıdan geniş bir perspektif sunduğunu ileri sürer. Birincisi, ahlaki okuma yargıçları, siyasetçileri, yurttaşları politik topluluğun en derin ilkeleri ve yüksek özlemleri üzerine düşünmeye davet etmekte, geçmişin otoritelerinin sorgulanmaksızın takipçisi olunmasını reddetmektedir. Anayasaya sadakat ilkesel ve soyut bir düzlemde anlaşılmaktadır. İkincisi, ahlaki okuma eleştireldir. Buna göre tarihin ve geçmişteki pratiklerin kutsallaştırılması yerine refleksif, eleştirel bir tutumla değerlendirilmesini önermektedir. Son olarak ahlaki okuma anayasanın en iyi ışık altında okunmasını salık verdiği için anayasaya sadakati haklılaştırabilmekte, böylece anayasal çerçevede eşit yurttaşlığa zemin hazırlamaktadır.⁹⁵⁸

2.4.2.3. Ahlaki Okuma Doğası Gereği Liberal Midir?

Dworkin, anayasa yargısı pratiğinde ahlaki okumanın hiç de devrim niteliğinde bir yenilik getirmediğini iddia eder. Yargıçlar veya avukatların zaten halihazırda bu stratejiyi benimsediklerini öne süren düşünür, teorisinin esasında var olanın adının konulması ve sistematik bir şekilde açıklanarak normatif düzleme taşınması amacı taşıdığını belirtir.⁹⁵⁹

Dworkin, anayasal kararlar değerlendirilirken sıkça yapılan liberaller-muhafazakârlar tasnifinin üzerinde durur. Her iki gruptaki yargıçlar da yorum-öncesi aşamada anayasal metnin ne olduğu hususunda mutabıktırlar. Yorum-sonrası aşamaya gelindiğinde ise anayasanın ne olduğu, hangi ilke ve standartlara başvurarak hukuki dokümanların geçerliliği veya geçersizliğine karar verileceği konusunda farklı yanıtlar getirirler. Bu halde iki grup da anayasayı kullanarak anayasanın ne anlam ihtiva ettiğini yorumlama çabasında ortaklaşırlar.⁹⁶⁰

Dworkin, ahlaki okumaya başvuran iki yorumcudan birinin metinden maksimalist diğerrinin minimalist bir çıkarımda bulunmasını mümkün bulur. Bu durumda her iki yorumcu da metnin en iyi yorumunu kendisinin yaptığına ilişkin bir tartışma sürecine dahil olacaktır.⁹⁶¹ Dworkin, anayasanın ahlaki okumasının doğası gereği liberal veya muhafazakâr olmadığını belirtir. Politik ahlakın bir ölçüde soyut,

⁹⁵⁸ Fleming, **History and Philosophy in Moral Reading of the Constitution**, s. 38-39

⁹⁵⁹ Dworkin, **Freedom's Law**, s. 2.

⁹⁶⁰ Dworkin, **Hukukun Hükümranlığı**, ss. 446-447.

⁹⁶¹ Sunstein, **Originalism**, s. 1689.

belirsiz ve tartışmaya açık olması kaçınılmazdır. Bu nedenle metnin ahlaki yorumu farklı gerekçelere müsaittir. Muhafazakâr politika felsefesine bağlı olan ve anayasal tarihi bu çerçeveden bakarak bütüncül bir şekilde inşa eden yargıçların anayasal hakların muhafazakâr bir yorumunu savunmaları mümkündür. Nitekim 19. yüzyıl sonlarında anayasanın en üstün ilkelerinin sözleşme özgürlüğü ve mülkiyet hakkı olduğunu öne süren Yüksek Mahkeme kararlarında bu yorumu görmek mümkündür. Keza Warren Mahkemesi'nin eşitlikçi toplum yapısını güçlendirmeye dönük anayasacılık anlayışında da liberal yorum somutlaşmıştır. Dolayısıyla Dworkin için ahlaki okuma doğası gereği ne liberal ne de muhafazakâr bir anayasacılığı dayatır.⁹⁶²

Dworkin, Yüksek Mahkeme'nin en büyük anayasal kararlarının “tümüne” ve aynı zamanda “en kötülerinden bazılarına” ahlaki okumanın ilham verdiğini ifade eder. Ahlaki okumayı aşırı bir düşünce olarak görmekten vazgeçerek yargıçların siyasi ahlak hakkındaki görüşlerinin anayasal kararlarını etkilediklerinin kabul edilmesi gerekmektedir. Bu etkiyi reddedip kararları başka nedenlerle açıklamak anlamsız bir çabadır. Örnek olarak muhafazakâr orijinalistlerin kurucuların niyetlerine göre yorum yaptıklarını iddia etmelerini veren Dworkin, böylece esasında ahlaki okumanın kendiliğinden iyi sonuçlar üretmeyeceğini kabul etmiş olur.⁹⁶³

Stanford Levinson, ahlaki okumayı kölelik problemi üzerinden tartışarak Dworkin'in ilkeler üzerine yapılacak tartışmanın muhakkak “mutlu son” getireceğine dair iyimserliğini eleştirir. Buna göre Amerikan siyasal kültüründe tek bir gelenek yoktur ve birbiriyle çatışan gelenekler mevcuttur. Örneğin köleliğin siyasal kültüre yoğun bir etkisinin bulunduğu bir toplulukta yaşayan kişileri düşündüğümüzde bir köle sahibinin tıpkı diğer mülk sahipleri gibi eşit ilgi ve saygıya layık olduğunu iddia edebiliriz. Ya da Amerikan anayasasının ve pek çok anayasal değişikliğin kabul edildiği tarihlerde kadınların politik yaşama katılma hakları bulunmamaktaydı ve anayasal metinlerde şahıs zamiri olarak erkekten bahsedilmektedir. O halde metnin dil bilimsel anlamını tarihsel gelenekten de hareket ederek yorumlayan bir yargıç kadınların siyasetten dışlanmasını bir ilke iddiası olarak öne sürebilecektir. Bu halde, Levinson'a göre, eğer Dworkin adil olmayan bir ilkenin hakiki bir ilke olamayacağını söylüyorsa doğal hukuk geleneğine dahil olmak zorundadır.⁹⁶⁴

⁹⁶² Dworkin, **Freedom's Law**, ss. 2-3.

⁹⁶³ Dworkin, **The Moral Reading of The Constitution**.

⁹⁶⁴ Levinson, **a.g.m.**, ss. 155-159.

Sunstein'e göre Yüksek Mahkeme'nin kürtaşı ulusal geleneklere referans vererek anayasal bir hak olmaktan çıkaran yeni tarihli *Dobbs* kararında muhafazakâr ahlak teorisine dayanan Dworkinciliğin yankılarını bulmak mümkündür. Buna göre hakimler mevcut hukuki materyallerin sınırları içerisinde kalıp gerekçesini bu ilkelere uydurarak kararlarını en iyi şekilde yapılandırmaya çalışmışlardır. Bu da Dworkin'in mahkemeleri "ilke forumu" olarak gören yaklaşımına yakınlık arz etmektedir.⁹⁶⁵

Dworkin'in bu eleştiriye yanıtını eski tarihli bir makalesinde arayabiliriz. Çünkü *Dobbs* kararında başvuru olan *Glucksberg* testinin ilk ortaya atıldığı emsal kararın ardından Dworkin bir yazı kaleme alarak bu testin tarihsel karakterini eleştirir.⁹⁶⁶ 1997 tarihli *Washington v. Glucksberg* kararında Mahkeme, yardımcı intiharın anayasal hak statüsünde koruma görüp göremeyeceğini tartışırken anayasal yoruma dair temel bir meseleyi gündemine alır.⁹⁶⁷ Buna göre, 14. Değişiklikte yer alan eşit koruma maddesinde geçen "hukuka uygun bir süreç olmaksızın kimsenin yaşam, özgürlük veya mülkiyetten yoksun bırakılamayacağı" hükmü nasıl anlaşılmalıdır?

Hukuka uygun süreç (*due process of law*) ifadesinin siyasal ahlakla bağımlı kopartarak saf usuli bir perspektiften anlaşılmasını öneren tez, kanun koyucunun demokratik yasama süreçlerine riayet etmesinin eşit koruma ilkesindeki hukukilik standardı için yeterli bir geçerlilik koşulu saymaktadır. Buna karşılık Dworkin gibi hukukçular bu soyut dille kaleme alınmış ilkenin maddi temellerinin araştırılması gerektiğini ileri sürerler. Dworkin anayasayı yorumlarken yargıçların yasama organının yerini alarak herhangi bir hak yaratmaması gerektiğini düşünen hukukçuların "arşimetçi şüpheçiler" olduğunu belirtir.⁹⁶⁸ Yüksek Mahkeme bu davada ilkeyi maddi açıdan incelemeyi seçmiş ve anayasada açıkça yer almayan konularda eşit koruma ilkesi uyarınca hak türetilirken *Glucksberg* testinin

⁹⁶⁵ Sunstein, *Dobbs and the Travails of Due Process Traditionalism*, s. 7.

⁹⁶⁶ Ronald Dworkin, "Assisted Suicide: What the Court Really Said", *The New York Review of Books*, 25.09.1997, <https://www.nybooks.com/articles/1997/09/25/assisted-suicide-what-the-court-really-said/> Erişim Tarihi: 28.06.2022.

⁹⁶⁷ *Washington v. Glucksberg*, 521 U.S. 702, 770, 26.06.1997.

⁹⁶⁸ Dworkin, *Costitutionalism and Democracy*, s. 6.

uygulanması gerektiğini kararlaştırmıştır.⁹⁶⁹ Gerçekten de bu nedenle Mahkeme'nin Dworkin'in önerdiği gibi ilke tartışmasını gündemine aldığı öne sürülebilir.

Muhafazakâr yargıç William Rehnquist'in yazdığı çoğunluk görüşünde anayasal hak çıkarımları için iki sınır belirlenir: i.) talep edilen hak, objektif bir şekilde ulusal tarih ve gelenekte kökleşmiş olmalıdır, ii.) düzenlenmiş özgürlük (*ordered liberty*) kavramında örtük olarak mevcut bulunmalıdır.⁹⁷⁰ Rehnquist, eyaletlerin kanun yoluyla özgürlükleri kısıtlamasının anayasaya aykırı olduğunu iddia edebilmek için bahsedilen özgürlük talebinin tarihsel olarak saygı gören, politik topluluk içerisinde korunan bir hak olması gerektiğini ileri sürer. Bu doğrultuda mahkeme, tarihsel yoruma başvurarak eyaletlerin yasal tarihçesini incelemektedir. Buralarda anayasallık öncesi İngiliz *common law* prensiplerine kadar uzanan uzun bir hukuk tarihine bakılarak geleneksel olarak yasaklı halde bulunan, anayasal korumaya erişememiş ve bu yönde güçlü bir talep konusu oluşturamamış özgürlüklerin eşit koruma ilkesinden yararlanamayacağını tespit etmektedir.⁹⁷¹

Dworkin, ahlaki okumanın muhafazakâr bir yargıç tarafından da anayasal bütünlüğün dikkate alınmasıyla gerekçelendirilebileceğini belirtse de onun kurucu yorum anlayışında ilkelerin tamamen tarihsel ve somutlaşmış şekilde değerlendirilmesi savunulamaz. Yorumsal bakış açısına sahip olan yargıç, soyut ilkelerin geçmişte hangi somut haklara tekabül ettiğini incelemeyiz, bunun yerine soyut ilkeleri tutarlı bir siyasal ahlak ışığında yapılandırır.⁹⁷² Buna karşılık tarihselcilik yargıçların hakların yaratılmış olduğu tarihteki kamu görevlilerinin keşfedebildikleri somut görüşlerle kendini sınırlandırır. Halbuki yasa koyucular farklı dönemlerde adaletin neyi gerektirdiği sorusuna farklı cevaplar getirebilmişlerdir, keza hukuk

⁹⁶⁹ Ronald Dworkin, "Assisted Suicide: What the Court Really Said", **The New York Review of Books**, 25.09.1997, <https://www.nybooks.com/articles/1997/09/25/assisted-suicide-what-the-court-really-said/> Erişim Tarihi: 28.06.2022.

⁹⁷⁰ Sunstein, **Dobbs and the Travails of Due Process Traditionalism**, s. 2. Düzenlenmiş özgürlük, hukuka uygun süreç kavramının maddi sınırlarını tayin etmek bakımından önem taşımaktadır. Buna göre, hukuka uygun süreç sadece usuli değildir ve Amerikan Anayasasında ilk 8 değişikliği içeren Bill of Rights hükümlerindeki özgürlükler için de koruma sağlar. Bir diğer yoruma göre ise Bill of Rights'ın dışındaki temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren diğer anayasa değişiklikleri için de bu kavram değerlendirilmelidir. Yüksek Mahkeme'nin farklı tarihlerde oluşturduğu bu konudaki emsaller için ayrıntılı olarak bkz. Kerem Altıparmak, "Due Process of Law" Kavramının Amerikan Hukukundaki Yeri Üzerine Bir İnceleme", **AÜHFD**, Cilt 45, Sayı 1, 1996, ss. 219-250. Ayrıca bkz. Berke Özenç, "Yüksek Mahkeme'nin Eşcinsel Evlilik Kararı Işığında Eşitlik, Demokrasi ve Yargısal Denetim", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 73, No. 2, 2018, s. 547.

⁹⁷¹ Yüksek Mahkeme'nin yeni tarihli kürtaç kararı için bkz. *Dobbs v. Jackson Women's Health Organisation*, No. 19-1392, Karar Tarihi: 24 Haziran 2022.

⁹⁷² Ronald Dworkin, **Assisted Suicide: What the Court Really Said**.

tarihi içerisinde köklü bir yer tutmuş emsal kararlarda da adalete ilişkin farklı anlayışlar dile getirilebilmiştir. O halde tarihselcilik kaçınılmaz bir şekilde bütünlüğü ve tutarlılığı tahrip edecektir. Dworkin için ilke tartışması haklar sisteminin tutarlı bir adalet anlayışına dayanılarak yorumlanmasını şart koşar.⁹⁷³

Sonuç olarak Dworkin'in anayasal yorum anlayışının kaçınılmaz şekilde liberal yorumu gerektirmediğini ve muhafazakâr yargıçların da anayasal tarihle uyumlu bir siyaset teorisini kararına yansıtabileceği belirtilse de onun ahlak okumasının tarihselciliği reddettiği söylenmelidir. Tarihselcilik Dworkin için yüzünü yalnızca geçmişe dönmekle ve anayasal bütünlüğü göz ardı etmekle maluldür. Tarihselciliğin katı okumasını ise anayasa koyucunun somut niyetini takip etmeyi öneren orijinalistler geliştirmişlerdir. Ancak orijinalizmin anayasa öğretisinde yaygınlaşp hakimiyetini ilan edecek güce varmasıyla birlikte liberal ve ilerici hukukçular orijinalizmin yeni versiyonlarını gündeme getirmeye başlamışlardır. Öyle ki, Dworkin'in de orijinalizm okumasının zamanla değiştiği, onun da artık geniş anlamda orijinalist olarak adlandırılabilceği iddia edilmeye başlanmıştır.

2.4.2.4. Bir Orijinalist Olarak Dworkin (?)

ABD'li anayasa hukukçuları arasında Dworkin'in anayasa yorumunu orijinalist olarak nitelendiren kimi okumalar bulunmaktadır.⁹⁷⁴ Belirtmek gerekir ki Dworkin ahlaki okumanın orijinalizme karşı alternatif bir strateji sunduğunu açıkça ifade etmekte ve orijinalist yaklaşımın hatalarını ortaya koymaktadır. Fakat Dworkin'in orijinalizm karşıtlığında dikkat edilmesi gereken bir nüans bulunmaktadır. Dworkin, orijinalist olmayan tezlerin aksine orijinal anlamın yorum faaliyeti için değerli bir kaynak olduğunu savunur.⁹⁷⁵ Bunun dışında, özellikle son dönem eserlerinde o, beklentisel orijinalizm ile semantik orijinalizm arasında ayrım yapar ve orijinalizmi eleştirirken çoğu zaman “orijinal niyet veya beklentilere dayalı yorumu” mahkum ettiğini belirtir.⁹⁷⁶ Bu bağlamda Dworkin'i orijinalizm kategorisinde konumlandıran yazarların haklı olup olmadığını incelemek gerekmektedir.

⁹⁷³ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, ss. 459-460.

⁹⁷⁴ Jeffrey Goldsworthy, “Dworkin as an Originalist”, **Constitutional Commentary**, Vol. 17, No. 475, 2000, ss. 49-78; Whittington, Dworkin's Originalism, s. 200.

⁹⁷⁵ Dworkin, **The Forum of Principle**, s. 472.

⁹⁷⁶ Ronald Dworkin, “The Arduous Virtue of Fidelity: Originalism, Scalia, Tribe and Nerve”, **Fordham Law Review**, Vol. 65, No. 4, 1997, s. 1256; Dworkin, **Freedom's Law**, s. 13.

Dworkin, orijinalizmin erken dönem tezlerini eleştirirken kavram (*concept*) ve anlayış (*conception*) arasında ayırım yapmıştır. Kavram soyut ilkeler, anlayış ise somut davranış kurallarıdır.⁹⁷⁷ Dworkin ebeveyn-çocuk ilişkisi örneğiyle kavram ile anlayış arasındaki farkı açıklar. Ebeveynin çocuklarına kimseye adaletsiz davranışta bulunmamaları gerektiğini söylediğini düşünelim. Çocuklarının davranışlarını sınırlandırmak isteyen ebeveyn, elbette bu yasayı koyarken zihninden kimi örnekler geçirir. Ancak iki nedenden dolayı ebeveyn sadece bu örneklerin adaletsizlik anlamı taşımadığının bilincindedir. İlk olarak, bu davranış talimatını çocuğa aktardığında ebeveynin aklına gelmeyen birçok farklı durum olduğu açıktır ve çocuğun bu durumlarda da adalete uygun davranması istendiği için çocuktan yorum yapması beklenir. İkincisi, genel bir davranış yükümlülüğü belirlenirken belirli bir davranış setini önerdiğini düşünen ebeveyn, yine de çocuğu tarafından sunulan gerekçeler doğrultusunda kafasındaki spesifik davranışın adil veya gayri adil olduğuna dair görüşünü değiştirmeye hazır olmalıdır. Böyle bir değişiklik, ebeveynin çocuğuna verdiği genel talimatı değiştirdiği anlamına gelmez, yalnızca talimatının somutlaştırılmasında değişiklik yaşandığı söylenebilir. Kural koyucunun belirlediği ilke ve standartlar, spesifik bir adalet anlayışını değil genel bir adalet kavramını doğrulamalıdır.⁹⁷⁸ Dworkin anayasadaki orijinal niyeti ifade eden kavramların farklı anlayışlarla yorumlanabileceğini düşünürken bunların tarihsel, psikolojik, kavramsal analizini yapmaz, bunun yerine kavramların yorumlanabileceği farklı anlayışların politik ahlaka ilişkin değerlendirmeyi gerektirdiğini savunur.⁹⁷⁹

Hukuki yorum teorisini geliştirirken bu defa Dworkin, “konuşmacının kastettiği anlam teorisi” ile “kurucu yorum teorisini” birbirinden ayıracaktır. Konuşmacının kastettiği anlam teorisi, gündelik yaşamdaki karşılıklı iletişimi temel alır. Kişi, karşısındaki ona bir şey söylediğinde ne demek istediğini düşünürken onun zihin durumunu göz önüne alıp iletmek istediği mesajı kavramaya çalışır. Ancak böyle bir yorum Dworkin’e göre hukuki metinlere uyarlanamaz. Yasanın niyetinden bahseden bir yargıç, bu niyeti teorik bir düzlemde inşa etmektedir. Dolayısıyla hukuki yorum kaçınılmaz olarak kurucu mahiyettedir. Yorumun kurucu modeli,

⁹⁷⁷ Whittington, *Dworkin’s Originalism*, s. 202.

⁹⁷⁸ Dworkin, *Taking Rights Seriously*, s. 134.

⁹⁷⁹ Goldsworthy, *a.g.m.*, s. 55.

yazarın değil yorumcunun amacı doğrultusunda gelişir.⁹⁸⁰ Dworkin için kurucu yorum şahsileştirilmiş bir ilke topluluğunda uygulanmaktadır ve topluluğun dışında tek tek gerçek kişilerin niyetleri dikkate alınmamaktadır. Ayrıca o, orijinalizmin aksine hukuk metinlerinin anlamını doğdukları bir ana sabitlememekte, bütünlük olarak hukuk anlayışı doğrultusunda yargıçlar tüm hukuk tarihindeki emsal kararları içerisine alan tutarlı bir öykünün yazarı konumuna gelmektedirler.⁹⁸¹

Dworkin, metnin yazarlarının ne söylemeyi amaçladığına bakmanın yorum teorisinin başlangıcını oluşturduğunu kabul eder. Ancak bunun yüzyıllar önce ölmüş insanların kafataslarına bakmak demek olmadığı konusunda uyarıda bulunur. Ahlaki okuma, bir tarihsel olayın en iyi şekilde anlamlandırılmasını ifade eder. Yorumcular anayasa maddelerinin ne anlama geldiğini araştırırken yazarların “semantik” niyetlerine bakmalıdırlar, ancak bu onların “politik” niyetlerine, yazdıkları maddelerin nasıl uygulanacağına ilişkin varsayımlarına ve beklentilerine bağlı kalınmayı gerektirmez.⁹⁸² Dworkin böylece semantik ve beklentisel orijinalizm ayrımına varır. Semantik orijinalizm anayasa koyucunun neyi söylemeyi amaçladığını dikkate alırken, beklentisel orijinalizm anayasa koyucunun metinde söyledikleriyle ne tür beklenti ve varsayımlar içerisinde olduğunu dikkate alır.⁹⁸³

Dworkin anayasadan bir örnekle ahlaki okumanın somut, tarihselci bir okumadan farkını açıklar. Buna göre, Anayasa’nın 8. Değişiklik maddesinde “zalimane” cezalar yasaklanmıştır. Onun ahlaki okumasına göre, anayasa koyucunun niyeti her türlü acımasız cezanın yasaklanması şeklinde soyut bir ilke ortaya koymaktır. Buna karşılık somut ve tarihsel bir okumayı savunan orijinalistler için anayasa koyucunun bu metni kabul ettiği sırada yaygın olarak zalimane bulduğu cezaların veya uygulamaların yasaklandığı düşünülmelidir.⁹⁸⁴ Örneğin Antonin Scalia’ya göre ölüm cezası zalimane ceza olarak değerlendirilmemelidir, çünkü eğer anayasa koyucu ölüm cezasının bu kapsamda görülmesi gerektiğini düşünseydi zaten açıkça bunu ifade eder ve yasal düzenlemeleri buna göre oluştururdu. Fakat bu dönemde ağır suçlar bakımından ölüm cezası uygulanmaya devam ediyordu, demek ki zalimane ceza yasağının kabul edildiği dönemde metnin kamusal anlamından

⁹⁸⁰ Dworkin, **Hukukun Hükümleri**, ss. 393-394.

⁹⁸¹ Goldsworthy, **a.g.m.**, ss. 59-60.

⁹⁸² Dworkin, **The Arduous Virtue of Fidelity**, s. 1253-1255.

⁹⁸³ Dworkin, **Comment on Scalia**, s. 119.

⁹⁸⁴ Dworkin, **The Arduous Virtue of Fidelity**, s. 1253.

ölüm cezası anlaşılmamaktaydı.⁹⁸⁵ Dworkin, bu örneğin Scalia'nın tutarsızlığını ve çelişkisini ispat ettiğini düşünür, ona göre Scalia her ne kadar kendisini semantik orijinalist olarak tanımlasa da beklentisel orijinalizm anlayışını sürdürmektedir.⁹⁸⁶

Keith Whittington, Dworkin'in yorumsal olmayan tezleri reddederek anayasanın yorumlanmasında metnin ve orijinal anlamın göz ardı edilemeyeceğini belirtmesiyle “geniş anlamda orijinalist” olarak adlandırılabilirliğini savunur. Buna göre Dworkin kavram ve anlayış arasında yaptığı ayrımla anayasa koyucunun soyut, teorik tanımlamalarını normatif taahhütler olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, tek doğru orijinalizm yaklaşımı olarak soyut ilke orijinalizmine referans vermesi nedeniyle onun esas karşı çıktığı ve muhafazakâr bulduğu teorik savın politik, beklentisel orijinalizm olduğu anlaşılmaktadır. Dworkin, tarihi sorulara odaklanmak yerine politik ahlaki merkeze koymanın anayasa koyucuya ve metne sadakatin en iyi yolu olduğunu öne sürer. Bu nedenle onun ahlaki okuması orijinalizme dışarıdan değil içeriden yapılan bir saldırı olarak anlaşılmalıdır.⁹⁸⁷

Jeffrey Goldsworthy, Dworkin'in geç dönem eserlerinde anayasanın semantik anlamına yaptığı vurgunun üzerinde durarak onun *Hukukun Hükümranlığı* eserindeki kurucu yorum teorisinden büyük ölçüde uzaklaştığını iddia eder.⁹⁸⁸ Yazara göre Dworkin, konuşmacının kastettiği anlamı dışlayan bir yorum teorisinden metnin anlamının açıklığa kavuşturulması için anayasal tarihin önemli bir kaynak olduğu düşüncesine kaymıştır. Goldsworthy, kurucu yorumun pragmatik ve geleceğe dönük vizyonun anayasanın ahlaki okumasıyla törpülendiğini, artık geçmişe dönük orijinal niyetlerin de ciddiye alınmaya başlandığını öne sürmektedir.⁹⁸⁹

Dworkin'i orijinalist olarak yorumlayan anayasal tezlere en ciddi itiraz James Fleming'ten gelmiştir. Fleming, metni anlayabilmek için tarihe dönüp bakmanın mutlaka orijinalizme dönüş olmadığını ifade eder. Anayasal tarihe ve yapıya başvurmak, topluluğa içkin bir politika teorisini gerekçelendirebilmek için elzemdir. Dworkin için tarihin rolü ikincildir ve bir eşik vazifesi görür. Buradan tarih içerisinde

⁹⁸⁵ Dworkin, **Comment on Scalia**, ss. 120-121; “U.S. Supreme Court Justices Antonin Scalia & Stephen Breyer Conversation on the Constitution”, 24.01.2009, <https://www.youtube.com/watch?v=jmv5Tz7w5pk&t=1704s> 4.48-6.30, Erişim Tarihi: 21.08.2022.

⁹⁸⁶ Dworkin, **The Arduous Virtue of Fidelity**, s. 1257; Krş. Scalia,

⁹⁸⁷ Whittington, **Dworkin's Originalism**, ss. 202-207.

⁹⁸⁸ Goldsworthy, **a.g.m.**, ss. 64-65.

⁹⁸⁹ Goldsworthy, **a.g.m.**, ss. 66-67.

belli bir eşiği aşp anayasal kültürde yer edememiş politika teorilerinin anayasal davalarda meşrulaştırma için kullanamayacakları anlaşılmalıdır. Anayasal tarih içerisinde yer tutan çeşitli yarışan yorum veya teoriler bulunmaktadır. Hangi teorinin metni en iyi şekilde aydınlatabileceği sorusu Dworkin için tarihsel bir mesele değildir. Artık burada bu anayasal tarihle uyumlu yorumlardan hangisinin çok daha iyi bir gerekçe sunduğu önem taşımaktadır ve bu sorununu cevabı politik, ahlaki meseleleri anlayış biçimimiz ile ilgili olacaktır.⁹⁹⁰ Dolayısıyla Fleming'in belirttiği üzere, Dworkin'in ahlaki okuma anlayışı anayasal yorum meselesini geçmişin niyet ve çıkarımlarının anlaşılmasından çıkartarak müzakereci bir demokrasiye doğru yöneltmektedir. Dworkin'in müzakereci yurttaşlığı ilke topluluğunda yurttaşların geçerli ahlaki ve politik iddialar öne sürerek tartışmalarını garanti altına almaktadır.⁹⁹¹

Dworkin'in metafizik olmayan, topluluğun içkin değerlerine bağlı ahlaki okuması yorumun anayasal tarih ve kültürden yola çıkması gerektiğini düşünür. Ancak bu geçmişe bağlılık onun ileriye dönük okumalar yapmak suretiyle anayasayı dinamik bir metin olarak görmesine engel teşkil etmemektedir. Kurucu yorum, metnin anlamını tarihsel bir ana veya topluluğun uzlaşımlarına sabitlemez. Bundan farklı olarak, demokratik hukuk devletlerinde meşruiyetin bütünlük kavramından geçtiğini savunur. Bütünlük yaklaşımı, anayasa koyucunun meşru ve üstün irade olarak varlığını tanır, bunun yanı sıra anayasal demokrasinin geçmişten bugüne uzanan tüm yorumcuların birlikte yürüttüğü bir proje olarak ortaklığına dayanması gerektiğini savunur. Dworkin'in ahlaki okuması anayasal demokrasilerde müzakere ve tartışma süreçlerine hakim olan politik dili, ilkesel ve teorik bir gerekçelendirme meselesine dönüştürmektedir.

2.4.2.5. Ahlaki Okuma Elitist Midir?

Dworkin her ne kadar pratikte yaygın da olsa entelektüel düzeyde ve ana akım anayasa hukuku teorisinde ahlaki okumanın pek de itibar görmediğini kabul etmektedir. Anti-ahlaki okuma savını dile getirenlerin en dikkat çekici savı, ahlaki okumanın demokratik olmadığı yönündedir. Buna göre, ahlaki konularda karar

⁹⁹⁰ Fleming, *History and Philosophy in Moral Reading of the Constitution*, ss. 32-37.

⁹⁹¹ Fleming, *History and Philosophy in Moral Reading of the Constitution*, s. 39.

verme yetkisini yargı profesyonellerine havale etmek halk egemenliğini sekteye uğratacaktır.⁹⁹²

Bir adım geriye giderek inceleyecek olursak, Dworkin'in yorum metodolojisinin başlangıç noktası içsel bakış açısına dayanmaktadır. İçsel bakış açısı katılımcının bakış açısıdır. Hukukun yorumlanmasının koşulunu ve konusunu hukuk metninin içinde üretildiği toplum oluşturur. Bu doğrultuda, toplumdaki yorum deneyimine dahil olan katılımcıların bakış açısı dikkate alınmaksızın yorum yapılması mümkün değildir. Dworkin için katılımcılar en temelde hukuk uzmanlarıdır ve spesifik olarak da yargıçlardır. Yurttaşların yasanın anlamı ve yorumu hakkında hukukçularla yarışabilmesi güç olduğuna göre Dworkin'in hukuk imparatorluğunda hukukçular ve diğerleri ayrımı yapıldığı söylenebilecektir.⁹⁹³

Dworkin'in anayasal demokrasisi klasik elitist teorilerden etkilenmiştir. Klasik elitist teorilerin siyaseti ve siyasi elitleri koyduğu konuma Dworkin hukuku ve hukuk elitlerini geçirmektedir. Toplumsal dönüşümlerin temelinde yönetici sınıf olan siyasetçileri gören Pareto ve Mosca gibi elitistlere benzer şekilde Dworkin, politik ahlakı yorumlayarak toplumsal yaşamı ve devlet-yurttaş ilişkisini ilkesel bir temelde kuran aktörler olarak yargıçlara başat rol biçmektedir.

Dworkin'in anayasal yorum teorisinden oldukça etkilenecek hukuk öğretisini oluşturmaya başlayan Habermas, onun yorum teorisine bu noktada itiraz eder. Dworkin'in yargıcı aşırı idealize edilmiş, insanüstü entelektüel gücü ve sabrı haiz olduğu kabul edilen kurgusal bir karakterdir.⁹⁹⁴ Halbuki, yargıçlar “açık bir anayasa yorumcuları” toplumuna kıyasla demokrasi için daha zayıf bir güvence teşkil etmektedirler.⁹⁹⁵ Habermas'a göre Dworkin, anayasal yorum için ahlak felsefesine başvurmayı gerekli bulmakta haklıdır ancak onun yorumlama eylemi yargıcın kendi kişisel iç gözlemiyle tutarlı olmayı şart koştuğu için monolojik bir girişimdir. Rasyonel diyalogun eleştirel ve düzeltici niteliğine yer vermeyen Dworkin, bireylerin

⁹⁹² Dworkin, **Freedom's Law**, s. 4.

⁹⁹³ Metin, **Ronald Dworkin'in Hukuk Teorisinde Yorum Yaklaşımı**, ss. 38-39.

⁹⁹⁴ Hugh Baxter, “Ronald Dworkin (1931–2013)”, **The Cambridge Habermas Lexicon**, Ed. Amy Allen/Eduardo Mendieta, Cambridge: Cambridge University Press, 2019, ss. 524-526.

⁹⁹⁵ Matthew G. Specter, **Habermas: Entelektüel Bir Biyografi**, Çev. İsmail Ilgar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, ss. 253-254.

kendi sınırlanmışlıklarını iletişimle aşarak demokratik diyaloglar başlatmalarını içermemektedir.⁹⁹⁶

Bir başka Alman hukukçu Bernhard Schlink de Dworkin'in demokrasilerde yargıçlara biçtiği rolü eleştirir. Dworkin'in anayasal demokrasisi topluluğun müşterek bir girişimidir ve topluluk üyelerinin eşit yurttaşlık haklarının anayasal teminat altına alınması gerektiğini kabul eder. Tüm bu anayasal garantileri ise yargıçlar hayata geçirecektir. Yargıçların üzerine yüklenen hukuku yorumlamak, ahlaki ilkeleri dikkate almak ve kararların politik çıktılarını gözden geçirmek gibi ağır yükler politik gücün kurumsal etkileşimiyle dağıtılmaya çalışılır. Buna göre yasama organı da yargıçlardan öğrenen bir pozisyonudadır ve mahkemelerin yasama üzerinde zorlayıcı bir etkisi bulunur.⁹⁹⁷

Schlink burada iki problem tespit eder. Birincisi, bu kadar görkemli şekilde inşa edilmiş hukuki yorumun pratikteki gücü oldukça kısıtlıdır. Mahkemeler yalnızca önlere getirilmesi halinde bireysel davalara bakabilmektedir. İkinci olarak, Herkül yargıcın politik ve ahlaki kanaatlerinin neden yasama meclisine kıyasla üstün tutulması gerektiği açık değildir. Oysa yargıçların ahlaki veya politik açıdan tartışmalı konularda daha mütevazı ve dar bir muhakeme yürüterek karar vermeleri sosyal, politik tartışmaların olgunlaşmasına zemin hazırlayacaktır. Herkül yargıç, meslektaşları arasında farklı fikirlere sahip diğer Herküllerle karşılaştığında bu onu rahatsız edebilir ve Herküller arası çatışma toplumsal-siyasal müzakereyi soğurarak hukuki teknik dillerin hakimiyetine yol açabilir.⁹⁹⁸

Habermas'ın takipçilerinden ve müzakereci demokrasiyi anayasa mahkemeleri bakımından tartışarak yargısal denetimin politikleştirilmesini öneren yazarlardan Cristina Lafont, Dworkin'in yargısal denetim düşüncesinin anayasal soruları politik tartışmalardan soyutlayarak yurttaşların anayasal denetim sürecine dahil olma ve bu süreci şekillendirme konusunda eşit siyasi haklarını tehlikeye attığını iddia eder. Buna göre gündelik politik konular ile politik ahlaka ilişkin ilke konularını birbirinden ayırmak anayasal denetimi apolitik bir araca dönüştürmektedir. Buna göre anayasal, hukuki tartışmalar ilke meselesi haline getirilerek anlaşılacak, politik

⁹⁹⁶ Ingram, **a.g.e.**, ss. 112-113.

⁹⁹⁷ Bernhard Schlink, "Hercules in Germany", **International Journal of Constitutional Law**, Çev. Belinda Cooper, Vol. 1, No. 4, 2003, ss. 617-618.

⁹⁹⁸ Schlink, **a.g.m.**, ss. 618-619.

tartışmalar ise çoğunlukçu demokratik kurumlarda ilkelerin hükümlerliği altında müzakereye açılacaktır. Bu nedenlerle Lafont’a göre, Dworkin’in anayasacılık anlayışı anti-demokratiklik suçlamalarına karşı savunmasıdır.⁹⁹⁹

Lafont’un yönelttiği hukuku siyasetin üzerine yerleştirme eleştirisini eleştirel hukuk teorisyenlerinden Alan Hunt, Dworkin’in teorisini modern liberal hukuk ideolojisinin tipik örneği olarak değerlendirerek daha geniş bir çerçeveye oturtacaktır.¹⁰⁰⁰ Foucault’nun hukuk, monarşi ve egemenlik arasında bağlantı kuran okumasına referans veren yazar, liberal kavramlardan hukukun üstünlüğünün monarşik mutlakiyetin olumsuzlanması (*negation*) anlamını taşıdığını belirtir. İktidarı hak ve şiddet, yasa ve yasa dışılık, devlet ve egemenlik problemleri temelinde tasarlamak modern toplumun yargısal monarşi (*juridical monarchy*) düzleminde düşünülmesini gerektirir. Dworkin’in “hukuk imparatorluğunda”, liberal demokratik toplumların yapılandırılması ve kurumsallaştırılması bakımından hukuka kurucu bir misyon atfedilmektedir.¹⁰⁰¹

Dworkin’in hukuki yorumu amaçsal bir faaliyet olarak görmesi ile hukukun kurucu rolünü bir arada düşünen Hunt, böylece hukukun konuşlandığı çalışma alanlarında onun meseleleri yasal yönetime uygun hale getirdiğini belirtir. Buna göre toplumsal ilişkiler, yasal olarak inşa edilirler ve bu yasal çerçeveye riayet edilmediğinde hukukun müdahalesi gerçekleşir. Böylece Dworkin gibi liberaller için anayasa hukukunun birincil konusu, yasama yetkisinin sınırları ve yargı denetiminin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği şeklinde tayin edilmektedir. Bu sayede hukuk, gelenek gibi toplumsal kontrol mekanizmalarından ve siyasal yönetim biçimlerinden bağımsızlaşarak egemenliğini ilan etmektedir. Toplumsal-politik süreçlerin hukukun kapasitesi ve etkinliğini belirleyerek sınırladığını ihmal etmektedir. Ahlaki bir değer taşıdığı kabul edilen hukuk, anayasal politikanın kurallarını yürüten tarafsız bir hakem ilan edilir. Politik ahlakı yorumlayan ve anayasal ilkeler çerçevesinde karara varması beklenen Yüksek Mahkeme, siyasi aktörleri ve devleti sınırlandıran politik bir mekanizma niteliğindedir. Hunt, Dworkin’in liberal topluluğunda hukukun etik-politik hedefleri gerçekleştirme,

⁹⁹⁹ Cristina Lafont, **Democracy without Shortcuts: A Participatory Conception of Deliberative Democracy**, Oxford: Oxford University Press, 2020, ss. 228-236.

¹⁰⁰⁰ Hunt, **Law’s Empire or Legal Imperialism?**, s. 9.

¹⁰⁰¹ Hunt, **Law’s Empire or Legal Imperialism?**, ss. 9-11.

politik ve ekonomik güç merkezlerini kontrol altına alma kapasitesine karşı naif bir güven içinde olduğunu ileri sürer.¹⁰⁰²

Dworkin'in felsefesi Lafont ve Hunt'ın eleştirilerine meydan okuyabilir. Dworkin'in anayasacılık teorisi iyi yaşam sorularından başlayarak devletin zor gücünün gerekçelendirilmesine kadar olan etik, ahlak, politika gibi oldukça geniş bir alanda mahkemelerin ilkelere dayalı, teorik bir karar vermesi gerektiğini ifade eder. Esasında bu Dworkin için mahkemelerin kaçınamayacakları bir sorumluluktur. Dolayısıyla onun kapsamlı bir liberal teori geliştirerek tüm problemleri hukuki sorun haline getirmesine şaşılmalıdır. Dworkin için hukuki yorum pratiği doğası gereği zor sorulara yanıt vermeyi gerektirir. Amerikalı düşünür, toplumsal, ekonomik, politik ilişkilerin hukuk yoluyla dönüştürebileceğini iddia ederken hukuku politikadan bağımsızlaştırmaz, aksine hukuku tam olarak politik bir alana dönüştürür. Dworkin, toplumsal mücadeleleri küçümsemez, toplumsal mücadelelerin mahkemelerdeki argümantatif karar alma süreçleriyle daha iyi gerçekleştirilebileceğini ileri sürer. Yine o, mahkemeyi tarafsız konuma itmez. Aksine mahkemenin bir politika teorisi benimsemek anlamında taraf tuttuğunu iddia eder. Dworkin için yargı kararlarının kendinden menkul bir değeri yoktur, yargı kararları doğru cevaba varma potansiyeli taşır, ancak bu her yargı kararının doğru olduğu anlamına gelmez.

¹⁰⁰² Hunt, *Law's Empire or Legal Imperialism?*, ss. 11-13.

SONUÇ

Güncel hukuk felsefecileri arasındaki önemli simalardan Brian Leiter, polemik dolu bir makalesinde 21. yüzyılda “Dworkin’in hükümrانlığının” miadının dolduğunu ve hukuk felsefesinde yeni bir patika açmış olsa da felsefi açıdan pek de hünerli olmayan bu düşünürün gerisinde çalışılmaya ve dikkate alınmaya değer güçlü bir miras bırakmadığını ileri sürer.¹⁰⁰³ Dworkin’in Hukukun Hükümrانlığı çalışmasının bir yerinde sorduğu “*Anayasa hukuku tümüyle bir hata üzerine mi bina edildi?*”¹⁰⁰⁴ sorusunu biraz değiştirerek ifade edecek olursak, bu tez tümüyle bir hata üzerine bina edilmiş olabilir mi, diye sorgulanabilir.

Leiter’in bu çıkışı Dworkin’in değer şüpheciliğini eleştirirken sıkça kullandığı bir ifadeyle, “kendi kendini yıkan” bir iddiadır. Halâ Dworkin’i ciddiye alarak onun hakkında yazmayı sürdürüp onun önemsenmeye layık olmadığını iddia etmek kendi kendini mağlup etmek şeklinde yorumlanabilir. Dworkin konuşulmaya, alıntılanmaya, eleştirilmeye ve tezleri üzerinde çalışılarak daha ileriye taşınmaya çalışılan bir filozoftur. Scanlon onun için ABD’nin en önde gelen kamusal filozofu ifadesini kullanır.¹⁰⁰⁵ Dworkin’in çalışmaları her ne kadar Anglo-Amerikan hukuk ve politika kültürü çerçevesinde gelişmiş olsa da onun etkisi ülkesinin sınırlarını da aşar ve küresel çapta son yüzyılın en ilgi çeken hukuk ve siyaset felsefecilerinden biri olarak ünlenir.

Dworkin, düşüncelerini önemli filozof ve teorisyenlerle diyaloga girerek, yer yer onları kıyasıya eleştirerek inşa etmiştir. O, bu anlamda farklı düşünsel uğraklardan geçmekten, değişik yaklaşımlardan etkilenmekten ve bunları sorgulamaktan, yeni yorumlar sunarak teorik tartışmaların sınırlarını genişletmekten, yerleşik kalıpları yıkmaktan vazgeçmeyen zihni son derece berrak bir filozoftur. Nitekim bu tezin sınırları içerisinde Rawls, Hart, Habermas, Ackerman, Raz, Sandel, Scanlon, MacKinnon, Mackie, Ely, Waldron, Hand, Moyn, Hunt, Sunstein, Posner,

¹⁰⁰³ Brian Leiter, “The End of Empire: Dworkin and Jurisprudence in the 21st Century”, **The University of Texas School of Law Public Law & Legal Theory Working Paper**, No. 70, 2004, ss. 1-3.

¹⁰⁰⁴ Dworkin, **Hukukun Hükümrانlığı**, s. 443.

¹⁰⁰⁵ Scanlon, **Partisan for Life**.

Fish, Scalia, Bork, Schlink, Lafont gibi çağdaş hukuk, ahlak ve politika felsefesinin en çok tanınan ve tezleri ilgi toplayan isimlerinin Dworkin ile karşılıklı olarak yürüttükleri tartışmalara yer verilmiştir. Ayrıca klasik felsefenin kanonikleşmiş büyükleri Platon, Aristoteles, Hume, Bentham, Kant, Rousseau, Mill, Berlin, Gadamer de Dworkin'in argümanlarını oluştururken tekrar tekrar ziyaret ettiği isimler olmuştur. Hinterlandı oldukça geniş olan düşünür, bu felsefi etkileşim dairesi içerisinde teorisini yaratıcı yorumla inşa eder. Dworkin kavramların yorumsallığını açıkladığı bir yerde, bir boks karşılaşmasında kimin, hangi kriterlere göre raundu kazandığı konusunda anlaşmazlık bulunsada bir raundu kazanma kavramı hususunda herkesin ortaklaştığını ifade eder.¹⁰⁰⁶ Bu analogiden yola çıkan Dan Priel, onun akademik ve entelektüel pek çok kavgaya tutuştuğunu, bunların birçoğunu kazanırken asla nakavt olmadığını iddia eder. Dworkin'in her zaman için muarızlarına karşı vereceği bir yanıtı olmuştur.¹⁰⁰⁷

Bir yazarın da belirttiği üzere, Dworkin bir hukuk imparatorluğunun mimarıdır.¹⁰⁰⁸ Onun inşa ettiği kente dahil olduğumuzda pratiklerimizi yorumlama, gerekçelendirme ihtiyacı duyarız. Ancak en önemlisi de o, kentin sakinlerini yapıp ettiklerinden, yani ahlaki failliklerinden ötürü sorumluluk duymaya davet eder. Onun mimarı olduğu kent, bir *Truman Show* değildir. Kente yukarıdan ve dışarıdan hakim konuma yerleştirdiği kamerayla bakan bir mimar-yönetmen, içerdeki kişinin davranışlarını, duygularını kontrol edip öngörmemektedir. Yurttaşlar bir arada yaşamaktan ötürü karşılıklı, özelleştirilmiş, bireysel yükümlülüklerin altına girerler ve birbirlerine karşı eşit ilgi temelinde davranacaklarına dair kardeşlik taahhüdünde bulunurlar. Böyle bir toplulukta, bireysel ve toplumsal ahlaki ödevler haklılaştırılabilecek, kentin sakinleri yönetici gücün kararlarını kendi iradelerinin eseri olarak görerek meşrulaştırabileceklerdir. Dworkin'in kenti meşruluk krizini bütünlük olarak topluluk anlayışıyla çözüme kavuşturur. Ancak o, devlet-yurttaş ilişkilerini salt meşrulaştırma ve istikrar problemine indirgemez. Bunun ötesinde yurttaşların yetkilendirilmesine ve politik katılımına dair sahici bir vizyon getirme iddiası taşımaktadır.

¹⁰⁰⁶ Dworkin, **Justice in Robes**, s. 10.

¹⁰⁰⁷ Dan Priel, "Forty Years On", **SSRN**, 11.02.2008, <https://ssrn.com/abstract=977847>, Erişim Tarihi: 24.07.2022.

¹⁰⁰⁸ McCaffery, **a.g.m.**, s. 1086.

Dworkin, kentin tüm üyelerinin bir ilke forumuna dahil olmasını talep eder. Bu forumda yurttaşlar haklara dair bir tartışma başlatacaklardır. Forumun yürütücüsü konumundaki ve nihai kararları vermeye yetkili olan yorum uzmanları kurayla belirlenmezler, aksine bunlar Olimpos'ta yaşayan tanrılar gibi insan üstü vasıf ve meziyetlere sahip özel kişilerdir. Herkül yargıç, kentin anayasal tarihini, tüm yasal düzenlemelerini, geçmişte düzenlenmiş tüm forumların sonuçlarını bilmelidir. Filozof-yargıç tek başına ilkeleri tartışamaz, foruma davetli tüm insanlar etik ve ahlaki inançlarını rasyonel argümanlar haline dönüştürerek forum alanına taşıyabileceklerdir. Yargıç önüne getirilen malzemeyi kavrayıp politik ahlakı en iyi şekilde yapılandırırken keza hükmünü olabildiğince sadeleştirir ve yorum pratiğinin katılımcısı olan herkesin anlamasına sunar. Böylece forum müzakerecileri, ilkenin yorumlanan anlamını müşterek kararları olarak benimserler. Bu müşterek karar verildiği anda tek doğru cevaptır ancak hiçbir zaman için tartışmayı bitirecek, kestirip atacak nihai cevap değildir.

Dworkin'in anayasacılık anlayışı eşit yurttaşlık idealine bağlı ahlaki bir toplulukta demokratik cumhuriyeti gerçekleştirebilecek bir proje sunma iddiasındadır. Rebecca Brown, Dworkin'in anayasacılık tartışmalarına damga vuran çalışmalarının bu alanı girdiği pasifizm-aktivizm, muhafazakâr-liberal, yasama-yargı ikilikleri gibi adeta varoluşsal mahiyetteki bir krizden kurtarıp ona ruhunu verdiğini ifade eder.¹⁰⁰⁹ Gerçekten de Dworkin'in 1970'li yıllardan itibaren ortaya attığı ve büyük ilgi uyandıran düşünceleri, anayasa ve hukuk öğretisinde yoksullaşan, tekdüzeleşen tartışmalara derinlik ve zenginlik katmıştır. Dworkin çağımızda neredeyse imkansız olarak görülen ve unutulmuş bir projeyle karşımıza çıkmaktadır. O, hukuk bilim anlayışını siyaset teorisiyle, bunu da ahlak felsefesiyle bütünlük içerisinde inşa ederek eşitlik, özgürlük, topluluk değerlerini bağdaştıran kapsamlı bir sistem ortaya koymuştur. Dworkin anayasal demokrasinin felsefi temellerini kuran bir hukukçudur.

Dworkin'in liberalizmi New Deal ve refah devleti rejimlerinin bireycilik ile eşitlikçiliği uyumlu hale getirmeye çalışan pratik siyaset uygulamalarından etkilenmiştir. O, bireysel hakların güvence altına alınmasını, ekonomik eşitsizliğin

¹⁰⁰⁹ Rebecca L. Brown, "How Constitutional Theory Found its Soul: The Contributions of Ronald Dworkin" *Exploring Law's Empire*, Ed. Scott Hershovitz, Oxford: Oxford University Press, 2006, ss. 41-42.

minimalize edilmesini, dezavantajlı gruplara pozitif ayrımcılık uygulanabilmesini, bireylerin topluluğun uzlaşım sal, ahlakçı dayatmalarına karşı etik bağımsızlığının korunmasını tutarlı bir politik teoriyi takip ederek savunmaktadır. Düşünüre göre devlet bireyin eşit kaynak, hak ve fırsatlara sahip olup olmadığıyla ilgilenmeli, birey de etik ve ahlaki kararlarının sonuçlarından ötürü sorumluluk duymalıdır. Dworkin'in eşitlikçiliği bireysel tercihlere duyarsız kalarak sonuçların eşitlenmesine karşı olduğu gibi ekonomik, toplumsal meseleleri dışarıda bırakarak adalet sorunlarını salt biçimsel yasa önünde eşitliğe ve usuli politik eşitliğe indirgeyen tezleri de eksik bulmaktadır.

Dworkin'e göre politik meşruiyetin temelinde insan onuru ilkeleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda her insanın eşit içkin değeri haiz olduğu ve otantik bir yaşam sürdürdüğü kabul edilmelidir. O, bu anlamda Kant'ı takip eder. İyi yaşamın ne olduğu sorusuna gelindiğinde ise yanıtı Aristoteles'in etiğinden çıkaracaktır. Buna göre iyi yaşam, kişinin hayatında maruz kaldığı zorluklar karşısında ortaya koyduğu performansla alakalıdır. Yaşamı değerli ve başarılı kılan, dünya üzerinde yaratılan etkiyle değil, dünyada yüzleşilen sorunlara karşı verilen mücadeleyle ölçülür. Bu bağlamda o, atomize değil anlatsal bir benliği desteklemektedir. Kantçı ahlak ilkesi ile Aristotelesçi etiği bağdaştıran Dworkin'in yorumsal ahlak teorisi, liberalizm-komüniteryanizm tartışmasındaki önemli ortaklaşmalardan birisine örnek teşkil etmiştir.

Dworkin'in liberal eşitlikçiliği eşitliği evrensel, genelleştirilebilir, eşit onur temelinde yorumlarken bağlamsallığı, tikelciliği, farklılıkları dışlamaz ya da bunlar üzerinde hegemonya kurmaz. Dworkin'e göre eşitliğin eşit muamelede bulunma ve eşit olarak muamele görme şeklinde iki temel yorumu vardır. Eşit muamele bulunma herkesin tek bir hizaya sokulmasını gerektirir, yurttaşların ne tür çeşitlilikler ve ayrımlar içerdikleriyle ilgilenilmez. Buna karşılık Dworkin'in benimsediği eşit olarak muamele görme hakkı, bireylerin farklılıklarını dikkate almayı, ayrımcılıkların önüne geçmeyi, devlete aktif ödevler tanıyarak eşitsiz koşulları gidermeyi gerektirmektedir. Bu sayede o, liberal topluluğu bütünlüğe ve kardeşliğe dayalı bir ortaklık olarak ifade etmekle teorisinin baskıcı, tek tipleştirici, çoğulluk karşısı olmasından kaçınır.

Dworkin'in Amerikan siyasal kültüründe yer edinmiş Lockeçu bireycilik ile Tocquevilleci politik katılım geleneklerini bağdaştırmayı dener. Düşünüre göre bireyin sahip olduğu hakları sayesinde siyasal iktidardan bağımsızlaşması özgürlüğün temel gereklerindendir. O, bu açıdan bireyin dış belirlenimlerden kurtulması anlamındaki negatif özgürlük idealini önemsemektedir. Ancak bireyin bağımsızlaştığı ve haklarını ona karşı kullandığı devlet ne salt kamusal görevlilerin/yöneticilerin failliğiyle açıklanabilir ne de ontolojik ve metafizik bir temellendirmeye bireyden önce ve üstün konumdaki üstün varlık olarak ifade edilebilir. Demokratik yönetimlerde iktidar, kolektif bir topluluk olarak halka aittir. Halkın iktidarı, ahlaki failliğin topluluğa geçmesi anlamını taşır. Ahlaki fail olarak topluluk, müşterek kararları tüm üyelerinin etkin ve sorumlu katılımı ile alacaktır. Bireylerin haklarını kullandığı kolektif varlık olan topluluk böylece bireylerden müteşekkil bir yapı olarak karşımıza çıkar. Topluluğun üyeleri kamusal müzakerelerin eşit katılımcısıdır ve karşılıklı olarak yürütülen ahlaki diyaloglarda geliştirecekleri argümanlardan ötürü sorumluluk duymaları beklenmektedir. Dworkin'in demokrasisi negatif ve pozitif özgürlüğün bütünlüklü bir yapı arz ettiği, demokratik tartışma süreçlerinin kanalları daima açık tutan bir anlayış getirmektedir.

Dworkin'in ortaklık demokrasisi politik süreçlerin yalnızca girdi meşruiyetiyle yetinilmemesi gerektiğini, politik çıktılardan tamamen bağımsız bir prosedürelliğin savunulamaz olduğunu kabul eder. Dworkin'e göre maddi eşitliklerin geliştirilemediği bir yapıda istikrar veya hakkaniyet argümanlarıyla çoğunluk kuralının desteklenmesi hatalıdır. Buna göre eşit oy hakkı ya da eşit nüfuz hakkı politik eşitliğin doğru yorumunu sunmaz. Dworkin, çağdaş parlamenter demokrasilerde ekonomik eşitsizliğin ve bilgi kanalları üzerindeki tahakkümün siyasete nüfuz etmede belirleyici rolünün farkındadır. Bu eşitsizliklerin ilke meselesi olarak kavranarak önüne geçilebileceğini düşünür. Fakat yine Dworkin, halkın kanaatlerini takip edeceği politik ya da politika dışı elitlerin tamamen ortadan kaybolamayacağını söyleyerek siyasi nüfuzun tamamen eşitlenemeyeceğini belirtir. Bu ona göre istenilecek bir ideal de değildir, kitleler bilgi ve yetkinliğine güvendikleri kimselerin siyasi düşüncelerini ciddiye alırlar. Dworkin, politik eşitliği eşit ilgi hakkında bulur. Her yurttaşın yönetime eşit olarak katılması ve yönetimden eşit pay alması politik eşitliğin özünü oluşturur. Eşit pay, demokrasilerde herkesin eşit ortaklar olarak alınan kararlarda haklarının gözetilmesini, kimsenin zarara

uğratılmamasını ifade eder. Buna göre Dworkin yalnızca çoğunluğun çıkarını gerçekleştiren yönetimleri anti-demokratik bulur ve her bir ortağın eşit ahlaki statüsünün tanınmasıyla demokratik idealin gerçekleşebileceğini öne sürer. Böylece o, anayasacılığın demokrasiyle bağdaşıp bağdaşmayacağı tartışmalarına radikal bir çıkış getirir, anayasal olmayan bir rejim demokratik değildir ve anayasa yargısıyla hakların korunmadığı demokrasi eksik bir demokrasidir.

Dworkin anayasal demokrasilerde yargı denetiminin ilkelere ve politik ahlaka dayanılarak gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünür. Anayasa yargısı genel refahı artırmak gibi amaçsal bir politik teoriyi izlemez, bunun yerine bireylerin haklarını tanıyıp iktidarı sınırlandırarak eşitliğin en iyi yorumunu gerçekleştirecek deontolojik bir politik teoriyi takip eder. Dworkin'e göre parlamentoların güç savaşına dönen ve bireysel çıkarlarla veya hizipleşmelerle malul yapısı ancak ilkesel, argümantatif, müzakereci bir politik ahlak tartışmasını mümkün kılan mahkemelerle aşılabılır. Dworkin'in mahkemelere duyduğu güven, akademik kariyerine başladığı dönemde ABD'de yaşanan Warren Mahkemesi deneyimine dayanmaktadır. Dworkin, soyut anayasal hükümleri tutarlı ve uygun bir politika teorisi takip ederek yorumlayan Mahkeme'nin aktivist olduğu eleştirilerine karşı çıkacak, bu anayasacılık pratiğinin anayasanın özünü en iyi şekilde kavradığını iddia edecektir. Dworkin için anayasal tarihten edinilen içkin bir politik ve anayasal kültürün siyasal ahlakın en iyi ışığı altında yapılandırılması anayasanın ahlaki okumasını sunmaktadır. Anayasanın ahlaki okumasının yüzü hem geçmişe hem geleceğe dönüktür. Anayasal tarihin yorum faaliyetini sınırlandıracağını, aksi halde keyfiliğin ve kişisel değerlerin tiranlığının ortaya çıkacağını belirtir. Fakat ahlaki okumanın tarihselci, kurucuların niyetlerini takip eden, ilkelerin kabul edildiği andaki kamusal anlamı kutsayan bir tarafı da yoktur. Anayasa metni ve anayasal tarihe uygunluk politik ahlaka başvuran bir gerekçelendirme işlemi ile desteklenmelidir. Gerekçelendirme, metne bir amaç empoze etmeyi, bu amaç doğrultusunda metni en iyi ışık altında okuması gerektirir.

Dworkin, ne geçmişin emsal kararlarını ve anayasa koyucunun niyetlerini kazımaya çalışan konvansiyonalist, muhafazakâr bir anayasacılığa kendisini hapseder ne de anayasal geleneği köhnemiş bir tarihi eser sayıp kenara atarak yepyeni bir yazıt dikmeye çalışan pragmatist anayasacılığa göz kırpar. Onun

anayasacılığı geçmişin verilerini işleyip bugünün koşullarında yeniden inşa eden ahlaki bir okumayı önermektedir.¹⁰¹⁰

Dworkin'in anayasanın ahlaki okuması teorisinin saygın takipçilerinden James Fleming, “*Sadakatakimizi hak etmeyen kusurlu bir anayasayı kutsamak ne kadar doğru?*” sorusunu yönelterek muhafazakâr hukuk öğretisinde yaygın olan orijinalizm tezine karşılık Dworkin'in anayasayı mükemmelleştirmeye dönük dinamik bir vizyon sunan felsefi yorum düşüncesinin oldukça değerli olduğunu savunur. Ahlaki okuma, tarihsel kurallara ve uygulamalara sıkı sıkıya bağlı kalarak anayasayı statikleştirmez, bunun aksine anayasanın soyut ahlaki ve politik ilkelerinin en iyi anlayışla somutlaştırılmasını önerir. Bu nedenle anayasaya bağlılık, uzun zaman önce aramızdan ayrılmış ve çağımızın meselelerinden habersiz kimselerin bizim için belirlemiş oldukları somut, tarihsel kural ve kararlara sorgulamaksızın itaat etmemiz değildir. Sadakat, anayasayı amaç ve arzularımızı daha iyi gerçekleştirecek şekilde geliştirmeye yönelik bir bağlılık beyanıdır.¹⁰¹¹

Dworkin'in anayasal demokrasi teorisinde üzerinde durulması gereken en tartışmalı yan, hakların korunması bakımından yasama kurumlarına duyduğu güvensizliktir. Dworkin neden parlamentoları siyasal ahlakın en iyi ışıkları altında yorumlamayı tercih etmemiştir? Buna ilişkin farklı yanıtlar verilebilir. Dworkin mahkemelerin çok kötü kararlar verebileceklerini elbette kabul eder ve anayasal tarihin içerisinde oldukça kötü şöhrete sahip kararların bulunduğunu da reddetmez. Ancak buna rağmen mahkemenin iyi örnekler sunduğunu ve ilke forumu olarak işleyebileceğini gösteren pozitif bir tarihten söz edilebileceğini belirtmektedir. O halde sosyal kurum olarak yasama organlarının hiçbir iyi örnek sunamadığını söylememiz gerekir. Oysa bu argüman pek ikna edici gözükmez. İki açıdan bu argümanın hatalı olduğu gösterilebilir. Birincisi, Tocqueville'in gösterdiği üzere Amerikan cumhuriyetçiliği siyasete yerelden katılım ve politik özgürlükler bakımından uzun, verimli bir geleneğe sahiptir. İkincisi, Dworkin'in mahkemenin olumsuz örnekleri olarak sunduğu ve yasaların iptal edildiği kimi kararları arkasında parlamento iradesi olan düzenlemelerdir. Bu halde parlamentoların olumlu bir hak mücadelesi işlevi taşıma potansiyeli tamamen dışarıda bırakılamaz. Eğer Dworkin'in

¹⁰¹⁰ Klaus Günther, “Legal Adjudication and Democracy: Some Remarks on Dworkin and Habermas”, **European Journal of Philosophy**, Vol. 3, No. 1, 1995, ss. 44-45.

¹⁰¹¹ James E. Fleming, **Fidelity to Our Imperfect Constitution: For Moral Readings and Against Originalisms**, New York, Oxford University Press, 2015, s. 165.

yasama organına dair yorumu sosyal pratiğin tarihinden kaynaklanmıyorsa başka bir cevap aramamız gerekir.

İkinci bir yanıt, Dworkin'in paranın ve medyanın gücünden duyduğu kaygılarla demokratik süreci parlamentolardan mahkemelere kaydırmak istediği şeklinde olabilir. Ancak bu yanıt da yine iki açıdan sorunludur. Çünkü Dworkin'in felsefesinin yapı taşlarından olan değerlerin bağımsızlığı ilkesini hatırlarsak, değerlere ilişkin argümanlarımızı olgulardan bağımsızlaştırmamız ve değerler alanında kalarak ahlaki çıkarımlar sunmamız gerekecektir. Nasıl ki mahkemelerin kötü kararlar vermesi bundan sonra da kötü kararlar vereceği anlamına gelmiyorsa, parlamentoların da bu açıdan hak ve ilke temelinde işletilmemesi bundan sonra da işletilemeyeceği şeklinde değerlendirilemez.

Bu argümanı sorunlu kılan bir diğer husus çok daha hayattır. Eğer Dworkin dağıtıcı adalet mekanizmalarının ve siyasi nüfuz üzerindeki ekonomik tahakkümün tamamen giderilemeyeceğinden hareket ederek parlamentolardan kuşku duyuyorsa, adalete ilişkin çok daha kritik bir açmazla karşı karşıya kalırız. Bu da onun adalet teorisinin demokratik süreçleri garanti edemeyeceği ve hakların korunması için az sayıdaki yargıcın ilkesel yorum gücüne gereksinim duymamız gerektiğidir. Dworkin'in teorisinde adalet ile demokrasi arasındaki gerilimin çözülebilmesi için ekonomik eşitsizliğin çok daha radikal şekilde ciddiye alınması elzemdir. Dworkin dağıtıcı adalette sınırı kişisel sorumluluktan çekmektedir. Fakat eğer maddi kaynaklardaki eşitsizlikler kişilerin sorumluluklarının ellerinden alınacağı, buna karşılık siyasi ve ekonomik elitlerin tahakküm kuracakları mekanizmalara yol açabiliyorsa ne yapılması gerekir? Dworkin'in politika teorisi tıpkı ekonomik eşitsizliklerin tazmini için önerdiğine benzer bir sigorta modeli içermelidir.

Öyleyse, parlamentolar ile mahkemeler haklara ilişkin ilkesel kararlar alabilecek iki politik ve hukuki kurum olarak yeniden tasarlandıklarında, hangisinin kararı üstün sayılacaktır? Bu durumda demokratik pratiğin düalist bir foruma dönüşmesi gerektiğini söylüyorsak bütünlüğün tekrar nasıl kurulacağı sorusu karşımıza çıkar. Bu soruna kestirme yanıt vermek güçtür. Mahkemenin kararını yanlış bir ahlaki yorum olarak kınayan parlamento yasal düzenleme yaparak mahkemenin yorumunu geçersiz kılabilir. Bunun üzerine mahkeme de

parlamentonun yorumunu yanlışlayarak kendi cevabının doğruluğunda ısrar edebilir. Mahkemenin yorum yetkisinden bunalan yasa veya anayasa koyucu, mahkemenin yorum yetkisine veya yorumun içeriğine sınırlar getirebilir. Parlamentonun ahlaki yorumu kendi uhdesine alması pasifist, uyumlu, ilkelere dair söz söylemekten imtina eden bir anayasa yargısı yaratacağı gibi anayasal yorumu kısıtlamak için değişmez, katı kurallar öngören bir anayasa koyucu anayasacılığın dinamizmini ve esnekliğini bozacaktır. Bu durumda forum düalizmi meşruiyet krizine girebilecektir. Eğer yasama ve yargı organları arasından birinin yoruma üstünlük tanınırsa Dworkin'in tezini yeniden üretmiş oluruz. O halde forum düalizmini nasıl bir yorumsal döngü içerisinde kurarsak politik istikrarı, hakkaniyeti, adaleti, anayasal gelişimi bütünlük içerisinde uygulamaya koyabiliriz sorusu Dworkin ile birlikte ama Dworkin'in ötesine geçerek düşünmeyi gerektirmektedir.

Son olarak Dworkin'in anayasacılık teorisinin zaman içerisinde yeni eklemeler yapılsa da epey uzun süre yürürlükte kalmış tek bir anayasanın bulunduğu ve kurumsal kararların fazlasıyla geliştiği ABD'ni politik-anayasal yapısını merkezine aldığı gözden kaçırılmamalıdır. Kapsamlı anayasa değişiklikleriyle ve hatta tamamen baştan yazılmış anayasalarıyla geçmişe tepkisini ya da geçmişten kopuşunu ilan eden bir ülkede Dworkin'in bütünlük argümanı nasıl kurulabilecektir? Keza kurucu anayasal momentlerin geçmişle kurduğu ortaklık, bir gelişimi ve tutarlılığı değil de zikzaklı, gelgitli bir ilişkiyi ifade ediyorsa anayasal yorumun kerteriz alacağı tarih nasıl bir tarih olmalıdır? Bu sorular da Dworkin'in ahlaki okumasını Türkiye özelinde düşünmeye başlayan bir yorumcunun ciddiyetle tartışması gereken öncelikli meseleler olarak gözükmektedir.

KAYNAKÇA

Ronald Dworkin'in Eserleri:

Taking Rights Seriously, Cambridge: Harvard University Press, 1978.

A Matter of Principle, Massachusetts: Harvard University Press, 1985.

Hukukun Hükümranlığı, Çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul: Nora Kitap, 2018. [1986]

Life's Dominion: An Argument about Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom, New York: Borzoi Books, 1993.

Freedom's Law: The Moral Reading of the American Constitution, New York: Oxford University Press, 1996.

Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality, Cambridge: Harvard University Press, 2002.

Justice in Robes, London: Harvard University Press, 2006.

Is Democracy Possible Here? Principles for a New Political Debate, New Jersey: Princeton University Press, 2008.

Justice for Hedgehogs, Cambridge: Harvard University Press, 2011.

Tanrısız, Din, Çev. İsmet Birkan, İstanbul: Olvido Kitap, 2018.

Justice and the Good Life, Kansas: University of Kansas, 1991.

““Natural” Law Revisited”, **University of Florida Law Review**, Vol. 34, No. 2, 1982, s. 165.

“A Badly Flawed Election”, **The New York Review of Books**. 11.01.2001.
<https://www.nybooks.com/articles/2001/01/11/a-badly-flawed-election/>,
Erişim Tarihi: 14.02.2022.

“Justice for Clarence Thomas”, **The New York Review of Books**. 07.11.1991.
<https://www.nybooks.com/articles/1991/11/07/justice-for-clarence-thomas/>,
Erişim Tarihi: 10.02.2022).

“A Special Supplement: Taking Rights Seriously”, **The New York Review of Books**, 17.12.1970, <https://www.nybooks.com/articles/1970/12/17/a-special-supplement-taking-rights-seriously/>, Erişim Tarihi: 07.03.2022.

“Assisted Suicide: What the Court Really Said”, **The New York Review of Books**, 25.09.1997, <https://www.nybooks.com/articles/1997/09/25/assisted-suicide-what-the-court-really-said/>, Erişim Tarihi: 28.06.2022.

- “Bork’s Jurisprudence”, **The University of Chicago Law Review**, Vol. 57, No. 2, 1990, ss. 657-677.
- “Comment”, **A Matter of Interpretation**, Ed. Amy Gutmann, New Jersey: Princeton University Press, 1997, ss. 115-127.
- “Comment on Narveson: In Defense of Equality”, **Social Philosophy & Policy** Vol. 1, 1983, ss. 24-40.
- “Constitutionalism and Democracy”, **European Journal of Philosophy**, Vol. 3, No. 1, 1995, ss. 2-11.
- “Did Mill Go Too Far?”, **The New York Review of Books**, 31.10.1974.
<https://www.nybooks.com/articles/1974/10/31/did-mill-go-too-far/>, Erişim Tarihi: 31.07.2022.
- “On Not Prosecuting Civil Disobedience”, **The New York Review of Books**, 06.06.1968,
<https://www.nybooks.com/articles/1968/06/06/on-not-prosecuting-civil-disobedience/>, Erişim Tarihi: 05.12.2022.
- “Do Values Conflict: A Hedgehog’s Approach”, **Arizona Law Review**, Vol. 43, No. 2, 2001, ss. 251-260.
- “Does Britain Need a Bill of Rights?”, **Freedom’s Law: The Moral Reading of the American Constitution**, New York: Oxford University Press, 1996, ss. 352-372.
- “Equality First”, **The New York Review of Books**, 12.05.1983,
<https://www.nybooks.com/articles/1983/05/12/equality-first/>, Erişim Tarihi: 26.01.2022.
- “Equality, Democracy, And Constitution: We The People in Court”, **Alberta Law Review**, Vol. XXVIII, No. 2, 1990, ss. 324-346.
- “Foreword”, **Extreme Speech and Democracy**, Ed. Ivan Hare/James Weinstein, Oxford: Oxford University Press, 2009, ss. v-ix.
- “How FDR Did It?”, **The New York Review of Books**. 07.07.2011,
<https://www.nybooks.com/daily/2011/07/07/how-fdr-did-it/>, Erişim Tarihi: 21.01.2022.
- “Justice Sotomayor: The Unjust Hearings”, **The New York Review of Books**, 24.09.2009,
<https://www.nybooks.com/articles/2009/09/24/justice-sotomayor-the-unjust-hearings/>, Erişim Tarihi: 14.02.2022.
- “Keynote Address: Justice for Hedgehogs”, **Boston University Law Review**, Vol. 90, No. 2, 2010, ss. 469-479.

- “Keynote Address: Rawls and The Law”, **Fordham Law Review**, Vol. 72, No. 5, 2004, ss. 1387-1405.
- “Law from the Inside Out”, **The New York Review of Books**, 07.11.2013. <https://www.nybooks.com/articles/2013/11/07/law-inside-out/>, Erişim Tarihi: 30.07.2022.
- “Liberalism”, **Public and Private Morality**, Ed. Stuart Hampshire, Cambridge: Cambridge University Press, 1978, ss. 113-143.
- “Liberty and Pornography”, **The New York Review of Books**, 15.08.1991. <https://www.nybooks.com/articles/1991/08/15/liberty-and-pornography/>, Erişim Tarihi: 26.07.2022.
- “Looking for Cass Sunstein”, **The New York Review of Books**, 30.04.2009, <https://www.nybooks.com/articles/2009/04/30/looking-for-cass-sunstein/>, Erişim Tarihi: 01.07.2022.
- “Mr. Liberty”, **The New York Review of Books**, 11.08.1994, https://www.nybooks.com/articles/1994/08/11/mr-liberty/?lp_txn_id=1369217, Erişim Tarihi: 30.07.2022.
- “Objectivity and Truth: You'd Better Believe It”, **Philosophy and Public Affairs**, Vol. 25, No. 2, 1996, ss. 87-139.
- “Rights and Interests”, **The New York Review of Books**, 11.03.1971. <https://www.nybooks.com/articles/1971/03/11/rights-and-interests/>, Erişim Tarihi: 07.03.2022.
- “Sivil İtaatsizliğin Etiği ve Pragmatikliği”, **Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik**, Ed. Yakup Coşar, 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013, ss. 144-164.
- “Siyasal Anayasanın Ahlaki Temelleri”, **Anayasa Yargısı**, Cilt 27, Sayı 1, 2011, ss. 27-39.
- “Skepticism”, **Carnegie Council for Ethics in International Affairs**. 06.01.2012, <https://www.youtube.com/watch?v=cGvB6KIuyE0&t=15s>, Erişim Tarihi: 23.07.2022.
- “Şüpheli Ölüm Olursa,” **HFSA-18**, Ed. Hayrettin/Uygur, Gülriz Ökçesiz, Çev. Altan Heper, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2008, ss. 242-246.
- “Terror & the Attack on Civil Liberties”, **The New York Review of Books**, 06.12.2003, <https://www.nybooks.com/articles/2003/11/06/terror-the-attack-on-civil-liberties/> Erişim Tarihi: 10.12.2022.

- “The Arduous Virtue of Fidelity: Originalism, Scalia, Tribe and Nerve.” **Fordham Law Review** 65, no. 4 (1997): 1249-1268.
- “The Bork Nomination”, **The New York Review of Books**, 08.08.1987, <https://www.nybooks.com/articles/1987/08/13/the-bork-nomination/>, Erişim Tarihi: 07.08.2022.
- “The Bork Nomination’: An Exchange”, **The New York Review of Books**, 08.10.1987, <https://www.nybooks.com/articles/1987/10/08/the-bork-nomination-an-exchange/>, Erişim Tarihi: 10.02.2022.
- “The Coming Battles over Free Speech”, **The New York Review of Books**, 11.06.1992, https://www.nybooks.com/articles/1992/06/11/the-coming-battles-over-free-speech/?lp_txn_id=1369395, Erişim Tarihi: 01.08.2022.
- “The Decision That Threatens Democracy”, **The New York Review of Books**, 13.05.2010, <https://www.nybooks.com/articles/2010/05/13/decision-threatens-democracy/>, Erişim Tarihi: 01.08.2022.
- “The Forum of Principle”, **New York University Law Review**, Vol. 56, No. 2-3, 1981, ss. 469-518.
- “The Moral Reading of the Constitution”, **The New York Review of Books**, 21.03.1996, <https://www.nybooks.com/articles/1996/03/21/the-moral-reading-of-the-constitution/>, Erişim Tarihi: 09.01.2021.
- “The New England”, **The New York Review of Books**, 27.10.1988, <https://www.nybooks.com/articles/1988/10/27/the-new-england/>, Erişim Tarihi: 26.01.2022.
- “The Original Position”, **The University of Chicago Law Review**, Vol. 40, No. 3, 1973, ss. 500-533.
- “The Supreme Court Phalanx”, **The New York Review of Books**, 27.09.2007, <https://www.nybooks.com/articles/2007/09/27/the-supreme-court-phalanx/>, Erişim Tarihi: 15.02.2022.
- “There Oughta Be a Law”, **The New York Review of Books**, 14.03.1968, <https://www.nybooks.com/articles/1968/03/14/there-oughta-be-a-law/>, Erişim Tarihi: 27.01.2022.
- “To Each His Own”, **The New York Review of Books**, 14.04.1983, <https://www.nybooks.com/articles/1983/04/14/to-each-his-own/>, Erişim Tarihi: 05.03.2022.

“What is a Good Life?”, **The New York Review of Books**, 10.02.2011, <https://www.nybooks.com/articles/2011/02/10/what-good-life/>, Erişim Tarihi: 09.07.2022.

“What Is Equality? Part 4: Political Equality”, **Philosophy and Democracy: An Anthology**, Ed. Thomas Christiano, New York: Oxford University Press, 2003, ss. 116-137.

“What is the Rule of Law”, **The Antioch Review**, Vol. 30, No. 2, 1970, ss. 151-155.

“What Liberalism Isn’t”, **The New York Review of Books**, 20.01.1983, <https://www.nybooks.com/articles/1983/01/20/what-liberalism-isnt/>, Erişim Tarihi: 26.01.2022.

“Why Liberals Should Believe in Equality”, **The New York Review of Books**, 23.02.1983, <https://www.nybooks.com/articles/1983/02/03/why-liberals-should-believe-in-equality/>, Erişim Tarihi: 26.01.2022.

“Women and Pornography”, **The New York Review of Books**, 21.10.1993, <https://www.nybooks.com/articles/1993/10/21/women-and-pornography/>, Erişim Tarihi: 02.08.2022.

Diğer Eserler:

Abbey, Ruth/Taylor, Charles, “Communitarianism, Taylor-Made: An Interview with Charles Taylor”, **The Australian Quarterly**, Vol. 68, No. 1, 1996, ss. 1-10.

Abbott, Philip, “Still Louis Hartz after All These Years: A Defense of the Liberal Society Thesis”, **Perspectives on Politics**, Vol. 3, No. 1, 2005, ss. 93-109.

Ackerman, Bruce, **Social Justice in The Liberal State**, New Haven: Yale University Press, 1980.

Ackerman, Bruce, **We The People Vol. 1: Foundations**, Cambridge: Harvard University Press, 1991.

Ackerman, Bruce, **We The People Vol. 3: The Civil Rights Revolution**, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2014.

Agnol, Darlei Dall, “Dworkin’s Liberal Egalitarianism”, **Kriterion: Journal of Philosophy Vol. 2**, Pampulha: Belo Horizonte, 2006, ss. 1-13.

Akbaş, Kasım, “Ronald Dworkin: Pozitivizmin ve Doğal Hukukun Eleştirisinden Bir Yargılama Kuramına”, **Çağdaş Hukuk Düşüncesine Giriş**, Ed. Ertuğrul Uzun, İstanbul: İthaki Yayıncılık, 2015, ss. 195-212.

- Aktaş, Sururi, “Hukukta Yorum Çabaları”, **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı. 3-4, 2011, ss. 1-33.
- Aktaş, Sururi, “Komüniteryan Etik” **AÜEHFD**, Cilt 6, Sayı 1-4, 2002, ss. 3-16.
- Alexander, Larry A., “Anayasacılık”, **Hukuk Felsefesi ve Hukuk Teorisi Rehberi**, Ed. William A. Edmundson Martin P. Golding, Türkçe Ed. Ertuğrul Uzun, Çev. Barkın Asal, İzmir: Isık Yayınları, 2021, ss. 439-456.
- Alicea, J. Joel, “An Originalist Victory”, **City Journal**, 24.06.2022, <https://www.city-journal.org/dobbs-abortion-ruling-is-a-triumph-for-originalists>, Erişim Tarihi: 26.06.2022.
- Aliefendioğlu, Yılmaz, **Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi**, Ankara: Yetkin Yayınları, 1996.
- Allan, James, “Truth’s Empire A Reply to Ronald Dworkin’s “Objectivity and Truth: You’d Better Believe It””, **Australian Journal of Legal Philosophy**, No. 26, 2001, ss. 61-91.
- Allan, T. R. S., “Justice and Fairness in Law’s Empire”, **Cambridge Law Journal**, Vol. 52, No. 1, 1993, ss. 64-88.
- Allan, T. R. S., “Justice, Integrity, and the Common Law”, **University of Cambridge Faculty of Law Legal Studies Research Paper Series**, Paper No. 44/2014, ss. 1-19.
- Allard, Julie, “Ronald Dworkin: Law as Novel Writing”, Çev. John Zvesper, 05.02.2015, <https://booksandideas.net/Ronald-Dworkin-Law-as-Novel-Writing.html>, Erişim Tarihi: 24.07.2022.
- Altıparmak, Kerem, ““Due Process of Law” Kavramının Amerikan Hukukundaki Yeri Üzerine Bir İnceleme”, **AÜEHFD**, Cilt 45, Sayı 1, 1996, ss. 219-250.
- Arendt, Hannah, **Devrim Üzerine**, Çev. Onur Eylül Kara, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Arıkan, Engin, **Sert Pozitivizm**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- Aydın, Melike Belkıs, “Gadamer’in Felsefi Hermeneutik Disiplininin İmkanları Olarak Yasa Yorumunun Kurucu İşlevleri”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 11, Sayı 2, 2020, ss. 542-549.
- Bali, Rıfat N, **Tarz-ı Hayattan Life Style’a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar**, 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Balkin, Jack M., “Abortion and Original Meaning”, **Constitutional Commentary**, Vol. 24, No. 101, 2007, ss. 291-357.

- Balkin, Jack M., “Bruce 3.0”, **Balkinization**, 01.05.2014, <https://balkin.blogspot.com/2014/05/bruce-30.html>, Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2022.
- Balkin, Jack M., “Framework Originalism and the Living Constitution”, **Northwestern University Law Review**, Vol. 103, No. 2, 2009, ss. 549-614.
- Balkin, Jack M., **Living Originalism**, Cambridge: Harvard University Press, 2011.
- Barber, Benjamin R., **Güçlü Demokrasi: Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset**, Çev. Mehmet Beşikçi, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.
- Barım, Taylan, **Anayasa Yargısının Demokratik Meşruiyeti**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016.
- Barry, Brian, **The Liberal Theory of Justice: A Critical Examination of the Principal Doctrines in A Theory of Justice by John Rawls**, London: Oxford University Press, 1975.
- Barry, Norman, “Dworkin's Unbounded Legalism”, **FEE**, 01.11.2002, <https://fee.org/articles/dworkins-unbounded-legalism/>, Erişim Tarihi: 14.07.2022.
- Barry, Norman P., **Yeni Sağ**, Çev. Cevdet Aykan, Ankara: Tisamat, 1989.
- Barzun, Charles L., “Justice Souter’s Common Law”, **Virginia Law Review**, Vol. 104, No. 4, 2018, ss. 655-726.
- Batum, Süheyl/Yılmaz, Didem/Köybaşı, Serkan, **Anayasa Hukuku: Temel Kavramlar ve Genel Esaslar**, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2021.
- Bauman, Zygmunt, **Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına Mıdır?**, 3. Baskı, Çev. Hakan Keser, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- Baxter, Hugh, “Dworkin's 'One-System' Conception of Law and Morality”, **Boston University Law Review**, Vol. 90, 2010, ss. 857-862.
- Baxter, Hugh, “Ronald Dworkin (1931–2013)”, **The Cambridge Habermas Lexicon**, Ed. Amy Allen, Eduardo Mendieta, Cambridge: Cambridge University Press, 2019, ss. 524-526.
- Beetham, David, **Democracy: A Beginner’s Guide**, Oxford: Oneworld Publications, 2005.
- Bell, Daniel, “Communitarianism”, **The Stanford Encyclopedia of Philosophy**, Ed. Edward N. Zalta, 2020, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/communitarianism/>, Erişim Tarihi: 31.12.2021.

- Bellamy, Richard, **Citizenship: A Very Short Introduction**, New York: Oxford University Press, 2008.
- Bellamy, Richard, "Constitutional Democracy", **The Encyclopedia of Political Thought**, Ed. Michael T. Gibbons, Blackwell, 2014, ss. 1-15, Erişim Tarihi: 01.07.2021.
- Bellamy, Richard, "Schumpeter and the Transformation of Capitalism, Liberalism and Democracy", **Government and Opposition**, Vol. 26, No. 4, 1991, ss. 500-519.
- Benhabib, Seyla, "A Militant Defence of Democracy in Hard Times", **Philosophy & Social Criticism**, Vol. 47, No. 1, 2021, ss. 7-12.
- Benhabib, Seyla, **Modernizm, Evrensellik ve Birey**, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Benhabib, Seyla, "Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy", **Democracy and Difference. Contesting The Boundaries of The Political**, Ed. Seyla Benhabib, New Jersey: Princeton University Press, 1996, ss. 67-94.
- Bentham, Jeremy, **An Introduction to the Principles of Morals and Legislation**, Kitchener: Batoche Books, 2000.
- Berger, Raoul, "Ronald Dworkin's The Moral Reading of the Constitution: A Critique", **Indiana Law Journal**, Vol. 72, No. 4, 1997, ss. 1099-1114.
- Berlin, Isaiah, **Kirpi ile Tilki: Seçme Makaleler**, Ed. Murat Borovalı. Çev. Mete Tunçay, Zeynep Mertoğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Berlin, Isaiah/Jahanbegloo, Ramin, **Isaiah Berlin'le Konuşmalar**, Çev. Zeynel Abidin Kılınç, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Berman, Mitchell N., "Originalism is Bunk", **Faculty Scholarship at Penn Law**, Vol. 84, No. 1, 2009, ss. 1-96.
- Berten, Andre/Da Silveira, Pablo/Pourtois, Herve, "Genel Giriş", **Liberaller ve Cemaatçiler**, Çev. Eylem Özkaya, Ankara: Dost Kitabevi, 2006, ss. 9-23.
- Bickel, Alexander M., **The Least Dangerous Branch: The Supreme Court at the Bar of Politics**, Second Edition, New Haven: Yale University Press, 1986.
- Bix, Biran H., "Hukuki Pozitivizm", **Hukuk Felsefesi ve Hukuk Teorisi Rehberi**, Ed. Martin P. Golding, William A. Edmundson, Türkçe Ed. Ertuğrul Uzun, Çev. Yusuf Umur Çil, İzmir: Isık Yayınları, 2021, ss. 67-101.

- Boix, Carles/Posner, Daniel N., “Making Social Capital Work: A Review of Robert Putnam's Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy”, **The Weatherhead Center for International Affairs**, Harvard University, Paper No. 96-4, 1996, ss. 1-22.
- Bork, Robert H., “Neutral Principles and Some First Amendment Problems”, **Indiana Law Journal**, Vol. 47, No. 1, 1971, ss. 1-35.
- Bork, Robert H., **The Tempting of America: The Political Seduction of The Law**, New York: Simon&Schuster, 1997.
- Boucher, David/Kelly, Paul, “The Social Contract and Its Critics: An Overview”, **The Social Contract from Hobbes to Rawls**, Ed. Paul Kelly, David Boucher, London: Routledge, 1994, ss. 1-34.
- Bowie, Norman E., “Book Review: Taking Rights Seriously by Ronald Dworkin.”, **Catholic University Law Review**, Vol. 26 , No. 4, 1977, ss. 908-923.
- Boyar, Oya, “Anayasal Uyuşmazlıklarda Yorum”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2008.
- Breyer, Stephen, “Introduction: The “International” Constitutional Judge”, **Exploring Law’s Empire: The Jurisprudence of Ronald Dworkin**, Ed. Scott Hershovitz, Oxford: Oxford University Press, 2012, ss. 1-4.
- Brighouse, Harry, **Adalet Teorileri: Çağdaş Bir Tartışma**. Çev. İsmail Yılmaz, Ankara: Fol Kitap, 2022.
- Britannica, The Editors of Encyclopaedia, “Baker v. Carr”, **Encyclopedia Britannica** 09.05.2017, <https://www.britannica.com/event/Baker-v-Carr>, Erişim Tarihi: 27.10.2021.
- Brown v. Board of Education of Topeka**, 347 U.S. 483 (SCOTUS, 17.05.1954).
- Brown, Alexander, **Ronald Dworkin’s Theory of Equality: Domestic and Global Perspectives**, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2009.
- Brown, Rebecca L., “How Constitutional Theory Found its Soul: The Contributions of Ronald Dworkin”, **Exploring Law’s Empire**, Ed. Scott Hershovitz, Oxford: Oxford University Press, 2006, ss. 41-67.
- Brown, Wendy, **Neoliberalizmin Harabelerinde: Batı’da Antidemokratik Siyasetin Yükselişi**, Çev. Bülent Doğan, İstanbul: Metis Yayınları, 2021.
- Burgis, Ben, “The Supreme Court Is an Antidemocratic Monstrosity. We Should Break Its Power”, **Jacobin**, 01.02.2022,

<https://jacobinmag.com/2022/02/judicial-review-democracy-liberals-minorities-breyer-warren-biden> Erişim Tarihi: 01.02.2022.

Callinicos, Alex, **Toplum Kuramı: Tarihsel Bir Bakış**, Çev. Yasemin Tezgiden, 9. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2022.

Caney, Simon, "Liberalism and Communitarianism: A Misconceived Debate", **Political Studies** No. XL, 1992, ss. 273-289.

Carson v. Makin, 20-1088, Supreme Court of the United States, 21.06.2022.

Chilton, Stephen, "Defining Political Culture", **Western Political Quarterly**, Vol. 41, No. 3, 1988, ss. 419-445.

Christie, George C., "Dworkin's 'Empire'", **Duke Law Journal**, No. 1, 1987, ss. 157-189.

Clayton, Matthew, "Liberal Equality: Political not Erinaceous", **Critical Review of International Social and Political Philosophy**, Vol. 19, No. 4, 2016, ss. 1-18.

Clayton, Matthew/Stemplowska, Zofia, "Dignified Morality", **Jurisprudence**, Vol. 6, No. 2, 2015, ss. 309-326.

Cliteur, Paul/Ellian, Afshin, **A New Introduction to Jurisprudence: Legality, Legitimacy, and the Foundations of the Law**, New York: Routledge, 2019.

Colby, Thomas B., "Originalism and the Ratification of the Fourteenth Amendment", **Northwestern University Law Review**, Vol. 107, No. 4, 2013, ss. 1627-1688.

Cole, David, "Egregiously Wrong: The Supreme Court's Unprecedented Turn", **The New York Review of Books**, 18.08.2022, <https://www.nybooks.com/articles/2022/08/18/egregiously-wrong-the-supreme-courts-unprecedented-turn-david-cole/>, Erişim Tarihi: 18.08.2022.

Colón-Rios, Joel I., "The Second Dimension of Democracy: The People and Their Constitution", **Baltic Journal of Law & Politics**, Vol. 2, No. 2, 2009, ss. 1-30.

Conover, Pamela Johnston/Searing, Donald D./Crewe, Ivor, "The Elusive Ideal of Equal Citizenship: Political Theory and Political Psychology in the United States and Great Britain", **The Journal of Politics**, Vol. 66, No. 4, 2004, ss. 1-46.

Constant, Benjamin, "The Liberty of the Ancients Compared with that of the Moderns", **Some Texts from Early Modern Philosophy**.

<https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/constant1819.pdf>, Erişim Tarihi: 18.08.2021.

Cooray, Anton, “Entering the Political Thicket: The Role of the Judiciary as an Arbiter in Relation to Making and Implementation of Public Policy”, **The Culture of Judicial Independence**, Ed. Shimon Shetreet, Boston: Brill Nijhoff, 2014, ss. 200-216.

Cornell, Drucilla/Friedman, Nick **The Mandate of Dignity: Ronald Dworkin, Revolutionary Constitutionalism, and the Claims of Justice**, New York: Fordham University Press, 2016.

Costa, Alexandre Araújo, “Moral Theology for Hedgehogs.” **Direito UnB**, Vol. 1, No. 1, 2014, ss. 190-209.

Cotterrell, Roger, **Hukukbilimin Politikası: Hukuk Felsefesine Eleştirel Bir Giriş**, Çev. Saim Üye, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018.

Cotterrell, Roger, “Liberalism’s Empire: Reflections on Ronald Dworkin’s Legal Philosophy”, **American Bar Foundation Research Journal**, Vol. 12, No. 2/3, 1987, ss. 509-524.

Covell, Charles, “Ronald Dworkin: Legal Philosophy and the Liberal Theory of Justice”, **The Defence of Natural Law**, Ed. Charles Covell, London: Palgrave Macmillan, 1992, ss. 145-195.

Crouch, Colin, **Post-Demokrasi**, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitabevi, 2016.

Çağlar Gürgey, İrem, “Rawls’un Aile Yaklaşımının Eleştirisi”, **HFSA 27**, 2016, ss. 11-27.

Çağlar, F. İrem, “Farklılıklar ve Tanınma Talepleri Karşısında Liberal Kavram ve İlkelerin Değerlendirilmesi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 2009.

Çebi, Sezgin Seymen, “Anayasacılık ve Demokrasi.” **Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 8, 2016, ss. 131-156.

Çulha Zabcı, Filiz, “John Locke: Liberalizmin Düşüncedeki Öncüsü.” **Kral Devletten Ulus Devlete**, Mehmet Ali Ağaoğulları, Filiz Çulha Zabcı, Reyda Ergün, Ankara: İmge Kitabevi, 2009 ss. 101-232.

Dahl, Robert, **A Preface to Democratic Theory**, Expanded Edition, London: The University of Chicago Press, 2006.

- Dahl, Robert A., **Amerikan Anayasası Ne Kadar Demokratik? Etik, Siyaset ve Ekonomi Üzerine Dersler**. Çev. Cenap Çakmak, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2015.
- Dahl, Robert A., “Decision-Making in a Democracy: The Supreme Court as a National Policy-Maker”, **Journal of Public Law**, No. 6, 1957, ss. 279-295.
- Dahl, Robert, **Demokrasi Üzerine**, Çev. Betül Kadioğlu, 6. Baskı, Ankara: Phoenix Yayınları, 2021.
- Dahl, Robert, **Demokrasi ve Eleştirileri**, Çev. Levent Köker, Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği-Türk Demokrasi Vakfı, 1993.
- Dahl, Robert, **Siyasi Eşitlik Üzerine**, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitabevi, 2018.
- Deflem, Mathieu, **Sociology of Law**, New York: Cambridge University Press, 2008.
- Delanty, Gerard, **Bir Kavramın Anatomisi: Topluluk**, Çev. F. Bilge Atay, İstanbul: Everest Yayınları, 2015.
- Delfaud, Pierre, **Keynes ve Keynesçilik**, Çev. İsmail Yerguz, Ankara: Dost Kitabevi, 2010.
- Delican, Mustafa, “Elite Theories of Pareto, Mosca and Michels”, **Journal of Social Policy Conferences**, No. 43-44, 2012, ss. 323-335.
- Demir, Aysel, **John B. Rawls: Eleştirel Bir Yaklaşım**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.
- Dobbs v. Jackson Women's Health Organisation**. 19-1392, Supreme Court of the United States, 24.06.2022.
- Doppelt, Gerald, “Review: Justice for Hedgehogs”, **Notre Dame Philosophical Reviews**, 08.04.2011, <https://ndpr.nd.edu/reviews/justice-for-hedgehogs/> Erişim Tarihi: 18.04.2022.
- Douglas, Lynden Margaret, **Value and Truth In the Legal Theory of Ronald Dworkin**, Brisbane: The University of Queen, 2014.
- Doytcheva, Milena, **Çokkültürlülük**, Çev. Tuba Akıncılar Onmuş. 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Dubiel, Helmut, **Yeni Muhafazakarlık Nedir?**, Çev. Erol Özbek, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Duman, Ezgi, “LGBTİ+’lar Öğretmen Olabilir Mi? Dworkin’in Herkül Yargıcı Versus Anayasa Mahkemesi Yargıçları”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 154, 2020, ss. 108-130.

- Dunn, John, **Halkın Özgürlüğü: Demokrasinin Hikayesi**, Çev. Akın Emre Pilgir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- Durkheim, Emile, **Rousseau ve Toplum Sözleşmesi**, Çev. Özge Bilge Kara, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Duverger, Maurice, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev. Şirin Tekeli. İstanbul: Varlık Yayınları, 2011.
- Dülger, Muzaffer, “Hukuki Pragmatizm: Pragmatik Hukuki Muhakeme Felsefesi ve Richard Posner”, **HFSA-28**, 2019, ss. 168-192.
- Dülger, Muzaffer, “Önsöz: Cardozo ve Eseri Üzerine”, **Yargı Sürecinin Doğası**, Benjamin N. Cardozo, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2020, ss. ix-xviii.
- Eagan, Jennifer L., “Deliberative Democracy”, **Encyclopedia Britannica**, 2016, <https://www.britannica.com/topic/deliberative-democracy> Erişim Tarihi: 29.06.2021.
- Easterbrook, Frank H., “Text, History, and Structure in Statutory Interpretation”, **Harvard Journal of Law and Public Policy**, No. 17, 1994, ss. 61-70.
- Elazar, Daniel J., “Political Culture on the Plains”, **Western Historical Quarterly**, Vol. 11, No. 3, 1980, ss. 261-283.
- Elliott, John E., “Joseph A. Schumpeter and The Theory of Democracy”, **Review of Social Economy**, Vol. 52, No. 4, 1994, ss. 280-300.
- Ellis, Richard J., **American Political Cultures**, New York: Oxford University Press, 1996.
- Ellis, Richard J., “Radical Lockeanism in American Political Culture”, **The Western Political Quarterly**, Vol. 45, No. 4, 1992, ss. 825-849.
- Ely, John Hart., “The Wages of Crying Wolf: A Comment on Roe v. Wade”, **The Yale Law Journal**, Vol. 82, No. 5, 1973, ss. 920-949.
- Erdoğan, Mustafa, “İyi Toplum: Hayek ve Rawls”, **Sosyal Bilimler**, 24.09.2020, <https://www.sosyalbilimler.org/iyi-toplum-hayek-rawls/>, Erişim Tarihi: 08.05.2021.
- Ergut, Ferdan, “Adil Düzen, Eşitlikçi Liberaller ve Cemaatçiler.” **Birikim**, Sayı 101 Eylül 1997.
- Eroğul, Cem, **Anatüzeeye Giriş**, 6. Bası, Ankara: İmaj Yayınevi, 2000.
- Esping-Andersen, Gosta, “The Three Political Economies of the Welfare State”, **Canadian Review of Sociology**, Vol. 26, No. 1, 1989, ss. 10-36.

- Fallon, Richard H., **Implementing the Constitution**, Cambridge: Harvard University Press, 2001.
- Feldman, Noah, "The Battle Over Scalia's Legacy", **The New York Review of Books**, 17.12.2020. <https://www.nybooks.com/articles/2020/12/17/the-battle-over-scalias-legacy/>, Erişim Tarihi: 19.01.2022.
- Fernandes, Bernardo Gonçalves, "Legal Argumentation and Theories of Adjudication in the U.S. Legal Tradition: A Critical View of Cass Sunstein's Minimalism, Richard Posner's Pragmatism and Ronald Dworkin's Advocacy of Integrity", **Argument Types and Fallacies in Legal Argumentation**, Ed. Thomas Bustamante, Christian Dahlman, New York: Springer, 2015, ss. 203-218.
- Finley, Moses I., **Antik ve Modern Demokrasi**, Çev. Deniz Türker, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2003.
- Fish, Stanley, "Working on the Chain Gang: Interpretation in the Law and in Literary Criticism", **Critical Inquiry**, Vo. 9, No. 1, 1982, ss. 201-216.
- Fishkin, Joseph R./Forbath, William E., "The Anti-Oligarchy Constitution", **Boston University Law Review**, Vol. 94, No. 671, 2014, ss. 671-698.
- Fitzpatrick, Jody L./Hero, Rodney E., "Political Culture and Political Characteristics of the American States: A Consideration of Some Old and New Questions", **The Western Political Quarterly**, Vol. 41, No. 1, 1988, ss. 145-153.
- Fleming, James, "Are 'We All Originalists Now? I Hope Not!'", **Texas Law Review**, No. 91, 2013, ss. 1785-1812.
- Fleming, James E., **Fidelity to Our Imperfect Constitution: For Moral Readings and Against Originalisms**, New York: Oxford University Press, 2015.
- Fleming, James E., "Fidelity to Our Living Constitution", **Tulsa Law Review**, Vol. 50, 2014, ss. 101-120.
- Fleming, James E., "Living Originalism and Living Constitutionalism as Moral Readings of the American Constitution", **Boston University Law Review**, Vol. 92, No. 4, 2012, ss. 1171-1185.
- Fleming, James E., "Taking Responsibilities As Well As Rights Seriously", **Boston University Law Review**, No. 90, 2010, ss. 839-855.
- Fleming, James E., "The Place of History and Philosophy in the Moral Reading of the American Constitution", **Exploring Law's Empire: The Jurisprudence**

- of Ronald Dworkin**, Ed. Scott Hershovitz, Oxford: Oxford University Press, 2012, ss. 23-39.
- Fleming, James E./McClain, Linda C., “Dworkin’s Perfectionism”, **Boston University School of Law Public Law & Legal Theory Working Paper**, No. 15-45, 2015, ss. 1-20.
- Fleming, Jim, “Ronald Dworkin: A Eulogy”, **Balkinization**, 17.02.2013, <https://balkin.blogspot.com/2013/02/ronald-dworkin-eulogy.html> Erişim Tarihi: 22.08.2022.
- Flores, Imer B., “Ronald Dworkin’s Justice for Hedgehogs and Partnership Conception of Democracy (With a Comment to Jeremy Waldron’s ‘A Majority in the Lifeboat’)”, **Georgetown Public Law and Legal Theory Research Paper**, No. 12-163, 2010, ss. 65-103.
- Flores, Imer B., “The Legacy of Ronald Dworkin (1931-2013): A Legal Theory and Methodology for Hedgehogs, Hercules, and One Right Answers”, **SSRN**, 14.12.2014. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2538310 Erişim Tarihi: 25.12.2022.
- Flores, Imer B., “The Problem of Democracy in Contexts of Polarization”, **Georgetown Public Law Research Paper**, No. 13-017, 2013, ss. 1-26.
- Foley, Edward B., “Review Essay: Interpretation and Philosophy: Dworkin’s Constitution”, **Constitutional Commentary**, No. 14, 1997, ss. 151-174.
- Forrester, Katrina, **In the Shadow of Justice: Postwar Liberalism and the Remaking of Political Philosophy**, New Jersey: Princeton University Press, 2019.
- Forrester, Katrina, **Adaletin Gölgesinde: Savaş Sonrası Liberalizm ve Siyasal Felsefeyi Yeniden Şekillendirmek**, Çev. Onur Aslan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023.
- Fortson, Ryan, “Was Justice Antonin Scalia Hercules? A Re-Examination of Ronald Dworkin's Relationship to Originalism”, **Washington University Jurisprudence Review**, Vol. 13, No. 2, 2021, ss. 253-316.
- Fox, Jonnie Bray, **Awkward Alliances and the Indianapolis Anti-Pornography Ordinance of 1984**, Indianapolis: Indiana University Department of History, 2021.
- Freeman, Jo, “The Political Culture of the Democratic and Republican Parties”, **Political Science Quarterly**, Vol. 101, No. 3, 1986, ss. 327-356.

- Freeman, Samuel, "A New Theory of Justice", **The New York Review of Books**, 14.10.2010. <https://www.nybooks.com/articles/2010/10/14/new-theory-justice/>, (Erişim Tarihi: 19.06.2022).
- Freeman, Samuel, "Constitutional Democracy and the Legitimacy of Judicial Review", **Law and Philosophy**, Vol. 9, No. 4, 1990-1991, ss. 327-370.
- Freeman, Samuel, "Introduction John Rawls-An Overview", **The Cambridge Companion to Rawls**, Ed. Samuel Freeman, New York: Cambridge University Press, 2003, ss. 1-61.
- Friedman, Jeffrey, "The Politics of Communitarianism", **Critical Review**, Vol. 8, No. 2, 1994, ss. 297-340.
- Galston, William A., **Liberal oğulculuk: Değ er oğulculuğ unun Siyaset Teorisine ve Uygulamasına Yönelik Sonuçları**, Çev. Zeynel Abidin Kılınç, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2012.
- Galston, William A., "The Obligations of Equality", **The Review of Politics**, Vol. 63, No. 3, 2001, ss. 607-611.
- Garry, Patrick M., "Judicial Review and The Hard Look Doctrine", **Nevada Law Journal**, Vol. 7, No. 151, 2006, 151-170.
- Gaus, Gerald F., **Siyaset Kavramları ve Siyaset Kuramları**, Çev. Nihal Akdere, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2016.
- Gaus, Gerald/Courtland, Shane D./Schmidtz, David, "Liberalism." **The Stanford Encyclopedia of Philosophy**, Ed. Edward N. Zalta, 2020, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/liberalism/>, Erişim Tarihi: 14.10.2021.
- Gaus, Gerald F., "On Justifying The Moral Rights of The Moderns: A Case of Old Wine in New Bottles", **Social Philosophy and Policy**, Vol. 24, No. 1, 2007, ss. 84-119.
- Genieys, William, "C. Wright Mills, The Power Elite", **The Oxford Handbook of Classics in Public Policy and Administration**, Ed. Edward C. Page, Steven J. Balla, Martin Lodge, 2015, ss. 1-15.
- Giddens, Anthony, **Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları: Yorumcu Sosyolojinin Pozitif Bir Eleştirisi**, Çev. Ümit Tatlıcan, Bekir Balkız, 4. Baskı, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2019.
- Gledhill, James, "Constructivism and Reflexive Constitution-Making Practices", **Das Raisons Politiques**, Vol. 3, No. 51, 2013, ss. 63-80.

- Goldsworthy, Jeffrey, "Dworkin as an Originalist", **Constitutional Commentary**, Vol. 17, No. 475, 2000, ss. 49-78.
- Gönenç, Levent, "Siyaset Bilimi ve Anayasalar", **AÜSBF Dergisi**, Cilt 54, Sayı 3, 1999, ss. 95-131.
- Göze, Ayferi, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Tıpkı 18. Bası, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2020.
- Göztepe, Ece, "Anayasa Yargısının Meşruluğu", **Demokratik Anayasa**, Haz. Ece Göztepe/Aykut Çelebi, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, ss. 387-417.
- Graeber, David, **Demokrasi Projesi**, Çev. Burak Esen, İstanbul: Everest Yayınları, 2018.
- Graetz, Michael J./Greenhouse, Linda, **The Burger Court and the Rise of the Judicial Right**, New York: Simon & Schuster, 2017.
- Gray, John, **Liberalizmin İki Yüzü**, Çev. Koray Değirmenci, Ankara: Dost Kitabevi, 2003.
- Green, Jeffrey Edward, "Democratic Elitism", **The Encyclopedia of Political Thought**, Ed. Michael T. Gibbons, Blackwell, 2014.
- Green, Leslie, "Introduction", **The Concept of Law**, H. L. A. Hart, Oxford: Oxford University Press, 2012, ss. xv-lv.
- Greenberg, Mark, "Legal Interpretation", **The Stanford Encyclopedia of Philosophy**, Ed. Edward N. Zalta, 07.07.2021. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/legal-interpretation/>, Erişim Tarihi: 10.08.2022.
- Griffin, Stephen M., "Rebooting Originalism", **Tulane Public Law Research Paper**, No. 07-05, 2007, ss. 1-47.
- Guest, Stephen, "Dworkin's 'One-Right-Answer' Thesis", **Problema: Anuario de Filosofía y Teoría del Derecho**, No. 10, 2016, ss. 3-21.
- Guest, Stephen, **Ronald Dworkin**, Third Edition, California: Stanford University Press, 2012.
- Guest, Stephen, "The Unity and Objectivity of Value", **Ethics&International Affairs**, Vol. 25, No. 4, 2011, ss. 1-8.
- Gutmann, Amy, "Communitarian Critics of Liberalism." **Debates in Contemporary Political Philosophy: An Anthology**, Ed. Derek Matravers, Jon Pike, New York: Routledge, 2003, ss. 182-194.

- Gutmann, Amy, "Rawls on the Relationship between Liberalism and Democracy", **The Cambridge Companion to Rawls**, Ed. Samuel Freeman, New York: Cambridge University Press, 2003, ss. 168-199.
- Gülgeç, Yahya Berkol, "Akıl Temelli Normativite Teorileri ile Hukuki Pozitivizmin Bağdaştırılması", (Doktora Tezi), **Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Bursa, 2020.
- Güngören Bulgan, Birden, "Faydacı ve Tarihçi Hukuk Okulunun İnsan Hakları Eleştirisi", **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2014/1, ss. 261-301.
- Günther, Gerald, **Learned Hand: The Man and The Judge**, Second Edition, New York: Oxford University Press, 2011.
- Günther, Klaus, "Legal Adjudication and Democracy: Some Remarks on Dworkin and Habermas", **European Journal of Philosophy**, Vol. 3, No. 1, 1995, ss. 36-54.
- Gürbüz Ersoy, Nagehan, "Çoğunluğun Tiranlığı", (Doktora Tezi), **Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2018.
- Gürel, Özgür Emrah, "Platon'un Siyaset Felsefesinde Sokratik Etiğin Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir İnceleme" (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir, 2020.
- Gürler, Sercan, "Alasdair Macintyre'nin Adalet Teorisinin Analiz ve Eleştirisi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2004.
- Habermas, Jürgen, **Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy**, Second Printing, Çev. William Rehg, Massachusetts: The MIT Press, 1996.
- Habermas, Jürgen, **Europe: The Faltering Project**, Çev. Ciaran Cronin, Cambridge: Polity Press, 2009.
- Habermas, Jürgen, **İletişimsel Eylem Kuramı**, Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001.
- Habermas, Jürgen, **Kamusalın Yapısal Dönüşümü**, Çev. Mithat Sancar, Tanıl Bora, 14. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Habermas, Jürgen, "Law and Morality", **The Tanner Lectures on Human Values Volume 8**, Çev. Kenneth Baynes, Salt Lake City: University of Utah Press, 1986, ss. 219-279.

- Habermas, Jürgen, “Reconciliation Through the Public Use of Reason: Remarks on John Rawls's Political Liberalism”, **The Journal of Philosophy**, Vol. 92, No. 3, 1995, ss. 109-131.
- Habermas, Jürgen, “Three Normative Models of Democracy”, **Democracy and Difference. Contesting The Boundaries of The Political**, Ed. Seyla Benhabib, New Jersey: Princeton University Press, 1996, ss. 21-30.
- Habermas, Jürgen, **Kamusalığın Yeni Bir Yapısal Dönüşümü ve Müzakereci Demokrasi**, Çev. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2023.
- Halpern, Sue, “How Republicans Became Anti-Choice”, **The New York Review of Books**. 08.10.2018, <https://www.nybooks.com/articles/2018/11/08/how-republicans-became-anti-choice/>, Erişim Tarihi: 29.06.2022.
- Hamilton, Alexander, “Federalist 78”, **Federalist Yazılar**, James Madison, Alexander Hamilton and John Jay, Çev. Tolga Şirin, Necdet Umut Orcan, İstanbul: Runik Kitap, 2021, ss. 521-528.
- Hand, Learned, “The “Spirit of Liberty” Speech”, 1944, https://www.tboces.org/Downloads/1_The%20Spirit%20of%20Liberty%20by%20Learned%20Hand.pdf (Erişim Tarihi: 31.07.2022).
- Hardt, Michael/Negri, Antonio, **Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, Çev. Barış Yıldırım, 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- Hart, H. L. A., “Between Utility and Rights”, **Columbia Law Review**, Vol. 79, No. 5 1979, ss. 828-846.
- Hart, H. L. A., “Postscript”, **The Concept of Law**, H. L. A. Hart, New York: Oxford University Press, 1994, ss. 238-276.
- Hart, H. L. A., “Rawls on Liberty and Its Priority”, **The University of Chicago Law Review**, Vol. 40, No. 3, 1973, ss. 534-555.
- Hartz, Louis, “American Political Thought and The American Revolution”, **The American Political Science Review**, Vol. XLVI, No. 2, 1952, ss. 337-338.
- Hartz, Louis, **The Liberal Tradition in America**, New York: Harcourt, Brace&Company, 1955.
- Hayek, Friedrich, **Özgürlüğün Anayasası**, Çev. Yusuf Ziya Çelikkaya, Ankara: BigBang Yayınları, 2013.
- Hedrick, Todd, “Liberalism as Comprehensive Doctrine”, **The Cambridge Rawls Lexicon**, Ed. Jon Mandle, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, ss. 445-446.

- Held, David, **Models of Democracy**, Third Edition. Cambridge: Polity, 2008.
- Heller, Agnes/Feher, Ference, **Postmodern Politik Durum**, Çev. Şükrü Argın, Osman Akinhay, Ankara: Öteki Yayınevi, 1993.
- Hicks, Alexander/Esping-Andersen, Gosta, “Refah Devleti ve Kamu Politikası Üzerine Karşılaştırmalı ve Tarihsel Çalışmalar”, **Siyaset Sosyolojisi**, Ed. Robert Alford, Alexander Hicks, Mildred A. Schwartz, Thomas Janoski, Çev. Ceren Kuşcuoğlu, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013, ss. 659-680.
- Hobbes, Thomas, **De Cive: Yurttaşlığın Felsefi Temelleri**, Çev. Cihan Deniz Zarakolu, 3. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları, 2018.
- Hobsbawm, Eric, **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991: Aşırılıklar Çağı**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1996.
- Hodgson, Godfrey, “Ronald Dworkin Obituary”, 14.02.2013. <https://www.theguardian.com/law/2013/feb/14/ronald-dworkin>, Erişim Tarihi: 25.12.2021.
- Honneth, Axel, **Bizdeki Ben: Tanınma Teorisi Üzerine İncelemeler**, Çev. Özgür Aktok, İstanbul: İthaki Yayınları, 2018.
- Hoy, David Couzens, “Dworkin's Constructive Optimism v. Deconstructive Legal Nihilism”, **Law and Philosophy**, Vol. 6, No. 3, 1987, ss. 321-356.
- Hume, David, **Ahlak İlkeleri Üzerine Bir Soruşturma**, Çev. Nil Demir, İstanbul: Fol Kitap, 2019.
- Hunt, Alan, “Law’s Empire or Legal Imperialism?”, **Reading Dworkin Critically**, Ed. Alan Hunt, New York: Berg Publishers, 1992, ss. 9-44.
- Hunt, Lynn, **İnsan Haklarını İcat Etmek**, Çev. Eymir Albal, Ankara: Lykeion Yayınları, 2021.
- Hunter, Tina, “Interpretive Theories: Dworkin, Sunstein, and Ely”, **The Bond Law Review**, No. 17, 2005, ss. 78-101.
- Huntington, Samuel P., **Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyılın Sonlarında Demokratlaşma**, Çev. Ergun Özbudun, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1993.
- Ingram, David Bruce, **Hukuk Felsefesi**, Çev. Ezgi Su Dağabak, Ankara: Fol Kitap, 2019.
- Işıқтаç, Yasemin, “Dikkat Cehalet Peçesinde Yırtık Var”, **HFSA 24**, 2012, ss. 28-45.
- Işıқтаç, Yasemin, **Hukuk Felsefesi**, 7. Bası, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2021.

- İşsevenler, O. Vahdet, **Kurucu İktidarın Eleştirisi: Anayasanın Maddi ve Fail Nedeni**, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- İşsevenler, O. Vahdet, “Yazarın Haklarından Metnin Haklarına: Yapıt Olarak Hukuk ve Yorumu”, **AÜHFD**, Cilt 72, Sayı 2, 2023, ss. 547-562.
- Iverson, Duncan, **Postcolonial Liberalism**, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Jeffries, Stuart. “Ronald Dworkin: 'We have a responsibility to live well'”, **The Guardian**, 31.03.2011.
<https://www.theguardian.com/books/2011/mar/31/ronald-dworkin-morality-dignity-hedgehogs>, Erişim Tarihi: 24.07.2022.
- Johnson, Charles, “Political Culture in American States: Elazar's Formulation Examined”, **American Journal of Political Science**, Vol. 20, No. 3, 1976, ss. 491-509.
- Jones, Charles, “Global Liberalism: Political or Comprehensive?”, **University of Toronto Law Journal**, Vol. 54, No. 2, 2004, ss. 227-248.
- Kagan Confirmation Hearing Day-2 Part-1**, C-SPAN, 29.06.2010. <https://www.c-span.org/video/?c4910015/user-clip-originalists>, Erişim Tarihi: 07.08.2022.
- Kanadoğlu, Korkut/Duygun, Ahmet Mert, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, 2. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2021.
- Kant, Immanuel, **Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi**, Çev. İoanna Kuçuradi, 6. Baskı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2015.
- Kaufman, Alexander, “Liberalism: John Rawls and Ronald Dworkin”, **The Cambridge Companion to Civil Disobedience**, Ed. William E. Scheuerman, Cambridge: Cambridge University Press, 2021, ss. 80-104.
- Kaufmann, Katharina, “Conflict in Political Liberalism: Judith Shklar's Liberalism of Fear”, **Res Publica**, No. 26, 2020, ss. 577–595.
- Kavanagh, Aileen, “The Idea of a Living Constitution”, **Canadian Journal of Law and Jurisprudence**, Vol. 16, No. 1, 2003, ss. 55-89.
- Kazgan, Gülten, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 18. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2012.
- Kekes, John, “Dangerous Egalitarian Dreams”, **City Journal**, 2001, <https://www.city-journal.org/html/dangerous-egalitarian-dreams-12202.html>, Erişim Tarihi: 13.04.2021.

- Kelly, Gerard C., “Ronald Dworkin's Liberalism and Its Relationship to His Jurisprudence”, <http://www.gerardkelly.com.au/dworkindissertation.html>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.
- Kelsen, Hans, **Demokrasi: Doğası&Değeri**, Çev. Yasin Uysal, Ankara: Dost Kitabevi, 2019.
- Kelsen, Hans, **Saf Hukuk Kuramı: Hukuk Kuramının Sorunlarına Giriş**, Çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul: Nora Kitap, 2016.
- Kennedy v. Bremerton School District**, Başvuru No: 21–418 (Supreme Court of the United States, 27.06.2022).
- Kirshner, Alexander S., **Militan Demokrasi**, Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Kışlalı, Ahmet Taner, **Siyaset Bilimi**, 2. Basım, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.
- Kloppenber, James T., “In Retrospect: Louis Hartz’s The Liberal Tradition in America”, **Reviews in American History**, Vol. 29, No. 3, 2001, ss. 460-476.
- Kocaoğlu, Mehmet, **John Rawls: Adalet Teorisi ve Temel Kavramları**, 2. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi, 2015.
- Korom, Philipp, “Elites: History of the Concept”, **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences Vol. 7**, Ed. James Wright, Elsevier, 2015, 390-395.
- Kramer, Larry D., “No Surprise. It's an Activist Court”, **The New York Times**, 12.12.2000, <https://www.nytimes.com/2000/12/12/opinion/no-surprise-it-s-an-activist-court>, Erişim Tarihi: Şubat 10.02.2022.
- Kramer, Matthew H., “Working on the Inside: Ronald Dworkin’s Moral Philosophy”, **University of Cambridge Faculty of Law Research Paper**, No. 9, 2012, ss. 1-16.
- Kress, Ken, “The Interpretive Turn”, **Ethics**, Vol. 97, No. 4, 1987, ss. 834-860.
- Krouse, Richard W., “Polyarchy & Participation: The Changing Democratic Theory of Robert Dahl”, **Polity**, Vol. 14, No. 3, 1982, ss. 441-463.
- Kukathas, Chandran/Pettit, Philip, **A Theory of Justice and Its Critics**, California: Stanford University Press, 1990.
- Küçükalp, Derya, “Fayda, Özgürlük ve Demokrasi İlişkisi Bağlamında John Stuart Mill’in Politik Felsefesi”, **Felsefe Dünyası**, Sayı 56, 2012/2, ss. 109-125.

- Kymlicka, Will, Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş,. Çev. Ebru Kılıç, 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Kymlicka, Will, Çokkültürlü Yurttaşlık,. Çev. Abdullah Yılmaz, 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- Kymlicka, Will, “Liberal Egalitarianism and Civic Republicanism: Friends or Enemies?”, **Debating Democracy's Discontent: Essays on American Politics, Law, and Public Philosophy**, Ed. Anita L. Allen, Milton C. Regan, Oxford: Oxford University Press, 1998, ss. 131-148.
- Lafont, Cristina, **Democracy without Shortcuts: A Participatory Conception of Deliberative Democracy**, Oxford: Oxford University Press, 2020.
- Lagerspetz, Eerik, “Ronald Dworkin on Communities and Obligations: A Critical Comment”, **Ratio Juris**, Vol. 12, No. 1, 1999, ss. 108-115.
- Latham, Alexander, “Dworkin’s Incomplete Interpretation of Democracy”, **Washington University Jurispudence Review**, Vol. 10, No. 2, 2018, ss. 155-181.
- Lefort, Claude, **Democracy and Political Theory**, Çev. David Macey, Oxford: Polity Pres, 1988.
- Leiter, Brain, “Legal Formalism and Legal Realism: What is The Issue?”, **Legal Theory**, Vol. 16, No. 2, 2010, ss. 111-133.
- Leiter, Brian, “The End of Empire: Dworkin and Jurispudence in the 21st Century”, **The University of Texas School of Law Public Law & Legal Theory Working Paper**, No. 70, ss. 2004, ss. 1-21.
- Levin, Abigail, “Pornography, Hate Speech, and Their Challenge to Dworkin’s Egalitarian Liberalism”, **Public Affairs Quarterly**, Vol. 23, No. 4, 2009, ss. 357-373.
- Levinson, Sanford, “Hercules, Abraham Lincoln, The United States Constitution, and The Problem of Slavery”, **Ronald Dworkin**, Ed. Arthur Ripstein, New York: Cambridge University Press, 2007, ss. 136-167.
- Lewis, John D., “Book Review: The Liberal Tradition in America: An Interpretation of American Political Thought since the Revolution”, **The American Political Science Review**, Vol. 49, No. 4, 1955, ss. 1155-1157.
- Lijphart, Arend, **Demokrasi Modelleri: Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları..** Çev. Utku Umut Bulsun, Güneş Ayas, 2. Baskı, İstanbul: İthaki Yayınları, 2016.

- Lininger, Tom, “On Dworkin and Borkin”, **Michigan Law Review**, Vol. 105, No. 6 2007, ss. 1315-1332.
- Lipkin, Robert Justin, **Constitutional Revolutions: Pragmatism and the Role of Judicial Review in American Constitutionalism**, Durham: Duke University Press, 2000.
- Lipkin, Robert Justin, “Liberalism and the Possibility of Multicultural Constitutionalism: The Distinction Between Deliberative and Dedicated Cultures”, **University of Richmond Law Review**, Vol. 29, No. 5, 1995, ss. 1263-1325.
- MacIntyre, Alesdair, **Erdem Peşinde: Bir Ahlak Teorisi Çalışması**, Çev. Muttalip Özcan, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2019.
- Mackie, John L., **Ethics: Inventing Right and Wrong**, New York: Penguin Books, 1990.
- MacKinnon, Catherine A., **Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru**, Çev. Türkân Yöney, Sabir Yücesoy, 2 Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2015.
- MacKinnon, Catherine A., “Pornography: An Exchange”, **The New York Review of Books**, 03.03.1994, <https://www.nybooks.com/articles/1994/03/03/pornography-an-exchange/>, Erişim Tarihi: 17.08.2022.
- Madison, James, “Federalist 49”, **Federalist Yazılar**, James Madison, Alexander Hamilton, John Jay, Çev. Tolga Şirin, Necdet Umut Orcan, İstanbul: Runik Kitap, 2021, ss. 359-363.
- Madison, James, “Federalist Papers No. 10”, **Federalist Papers**, James Madison, John Jay, Alexander Hamilton, Ed. Lawrance Goldman, New York: Oxford University Press, 2008, ss. 48-55.
- Magee, Bryan, “Felsefe ve Siyaset: Ronald Dworkin ile Söyleşi”, **Yeni Düşün Adamları**, Türkçe Haz. Mete Tunçay, Çev. Ümit Hassan, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, 1985, ss. 289-313.
- Mannent, Pierre, **Liberalizmin Keşfi: Avrupa Düşünce Tarihinde Bir Cevlan**, Çev. Barış Şannan, İstanbul, Runik Kitap, 2023.
- Mariotti, Claudia. “Elite Theory”, **The Palgrave Encyclopedia of Interest Groups, Lobbying and Public Affairs**, Ed. Alberto Bitonti, Craig S. Fleisher, Anne Skorkjær Binderkrantz Phil Harris, Cham: Palgrave Macmillan, 2020, ss. 1-6.

- Marshall, T. H., **Citizenship and Social Class**, London: The Cambridge University Press, 1949.
- McCaffery, Edward J., "Review Essay: Ronald Dworkin, Inside-Out", **California Law Review**, Vol. 85, No. 4, 1997, ss. 1043-1086.
- McConnell, Michael, "The Originalist Cae for Brown v. Board of Education", **Harvard Journal of Law and Public Policy**, No. 19, 1995, ss. 457-464.
- McConnell, Michael W., "The Forgotten Constitutional Moment", **Constitutional Commentary**, No. 11, 1994, ss. 115-144.
- McConnell, Michael W., "The Importance of Humility in Judicial Review: A Comment on Ronald Dworkin's Moral Reading of the Constitution", **Fordham Law Review**, Vol. 65, No. 4, 1997, ss. 1269-1293.
- McCormick, John P., **Weber, Habermas ve Avrupa Devletinin Dönüşümü**, Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- McFarland, Andrew, "Interest Group Theory", **The Oxford Handbook of American Political Parties and Interest Groups**, Ed. Maisel, L. Sandy, Berry, Jeffrey M., George C. Edwards, New York: Oxford University Press, 2010, ss 37-56.
- McLeod, Ian, **Legal Theory**, 6th Edition, London: Macmillan Press, 2012.
- McNeill, Allison/Hanes, Sharon M., **Great Depression and New Deal: Biographies**, Michigan: The Gale Group Inc., 2002.
- Metin, Sevtap, "Ronald Dworkin'in Hukuk Teorisinde Yorum Yaklaşımı", **İÜHFM**, Cilt LXI, Sayı. 1-2, 2003, ss. 35-83.
- Metin, Yüksel, **Anayasanın Yorumlanması**, Ankara: Asil Yayın, 2008.
- Meyers, Marvin, "Louis Hartz, The Liberal Tradition in America: An Appraisal", **Comparative Studies in Society and History**, Vol. 5, No. 3, 1963, ss. 261-268.
- Meyerson, Denise, "Three Versions of Liberal Tolerance: Dworkin, Rawls, Raz", **Jurispudence**, Vol. 3, No. 1, 2012, ss. 37-70.
- Michelbach, Philip A., "Deliberative Democracy", **The Encyclopedia of Political Thought**, Ed. Michael T. Gibbons, Blackwell, 2014, ss. 1-10.
- Miller, Bradley W., "Dworkin's Shadow: Equality Rights and The Supreme Court of Canada's Loss of Dignity", **Problema: Anuario de Filosofía y Teoría del Derecho**, No. 7, 2013, ss. 149-184.

- Mills, C. Wright, **İktidar Seçkinleri**, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2019.
- Mills, Charles W., **İrksal Sözleşme**, Çev. Özgün Aksakal, İstanbul: Patika Kitap, 2020.
- Mosca, Gaetano, **Siyaset Biliminin Temelleri**, Çev. Hasan İlhan, Ankara: Alter Yayıncılık, 2013.
- Mouffe, Chantal, “Democratic Citizenship and the Political Community”, **Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community**, Chantal Mouffe, London: Verso, 1992, ss. 225-239.
- Mouffe, Chantal, **Demokratik Paradoks**, 2. Baskı . Çev. A. Cevdet Aşkın, Ankara: Epos Yayınları, 2009.
- Mouffe, Chantal, **Sol Popülizm**, Çev. Aybars Yanık. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Mouffe, Chantal, “The Limits of John Rawls’ Pluralism”, **Theoria: A Journal of Social and Political Theory**, Vol. 56, No. 118, 2009, ss. 1-14.
- Mounk, Yascha, **Demokrasinin Halkla İmtihanı: Liberal Demokrasinin Krizi, Otoriter Popülizmin Yükselişi**, Çev. İnanç Özekmekçi, İstanbul: H2O Kitap, 2021.
- Moyers, Bill, “Ronald Dworkin: The Changing Story”, **In Search of The Constitution**, 14.05.1987, <https://billmoyers.com/content/ronald-dworkin/> Erişim Tarihi: 06.12.2022.
- Moyn, Samuel. “Hearing on “The Court’s Role in Our Constitutional System”, 30.06.2021, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/06/Moyn-Testimony.pdf>, Erişim Tarihi: 02.08.2022.
- Moyn, Samuel, “Interview”, **The Oxonian Review**, 02.02.2022, <https://oxonianreview.com/articles/an-interview-with-samuel-moyn>, Erişim Tarihi: 03.02.2022.
- Moyn, Samuel, “Resisting the Juristocracy”, **Boston Review**, 05.10.2018, <https://bostonreview.net/law-justice/samuel-moyn-resisting-juristocracy>, Erişim Tarihi: 28.10.2021.
- Moyn, Samuel, **Son Ütopya: Tarihte İnsan Hakları**, Çev. Firdevs Ev, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.

- Moyn, Samuel, “The Court Is Not Your Friend”, **Dissent**, Winter 2020, <https://www.dissentmagazine.org/article/the-court-is-not-your-friend> Erişim Tarihi: 29.07.2021.
- Mumcuoğlu, Maksut, “Çağdas Demokrasi Kuramlarında Katılma ve Türkiye’de Katılmanın Gelişimi”, Ankara: (Doçentlik Tezi), **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi**, 1982.
- Murrill, Brandon J., “Modes of Constitutional Interpretation”, **Congressional Research Service**, 15.03.2018, <https://sgp.fas.org/crs/misc/R45129.pdf> Erişim Tarihi: 20.01.2022.
- Müller, Jan-Werner, **Popülizm Nedir?**, 4. Baskı, Çev. Onur Yıldız, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Nabors, Forrest, “The American Civil War and European Democracy”, **Studia Securitatis**, Vol. 1, No. 1, 2016, ss. 128-142.
- Nagel, Thomas, “Rawls and Liberalism”, **The Cambridge Companion to Rawls**, Ed. Samuel Freeman, New York: Cambridge University Press, 2003, ss. 62-85.
- NCCStaff, “How FDR lost his brief war on the Supreme Court” 05.02.2021, <https://constitutioncenter.org/blog/how-fdr-lost-his-brief-war-on-the-supreme-court-2>, Erişim Tarihi: 21.12.2021.
- Neal, Patrick, “Liberalism&Neutrality”, **Polity**, Vol. 17, No. 4, 1985, ss. 664-684.
- Nozick, Robert, **Anarşi, Devlet ve Ütopya**, 2. Baskı, Çev. Alişan Oktay, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Nuhoğlu Soysal, Yasemin, **Limits of Citizenship**, London: The University of Chicago Press, 1994.
- Nye, Hillary, “The One System View and Dworkin’s Anti-Archimedean Eliminativism”, **Law and Philosophy**, Vol. 40, No. 3, 2021, ss. 247-276.
- Oder, Bertil Emrah, **Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri: Hukuksal Yöntembilime Dayalı Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2010.
- Oder, Bertil Emrah, “Anayasa Nedir? Anayasacılık Nedir?”, **Türkiye’nin Anayasa Gündemi**, Der. İbrahim Kaboğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, ss. 24-27.
- Oğuz, M. Cem, **Liberalizmden Sosyal Reforma: Liberal Düşüncenin Entelektüel ve Kurumsal Dönüşümü**, Ankara: Lykeion Yayınları, 2017.

- Osei, Joseph/Tomlinson, Linda/ Boaheng, Paul, “The Legacy of Harvard Professor Ronald Dworkin for the Civil Rights Movement: Why and How He Challenged Philosophers of Law, Supreme Court Justices, and Politicians to Take Rights Seriously”, **US-China Law Review**, Vol. 11, No. 3, 2014, ss. 309-335.
- Öktem, Niyazi, “Ronald Dworkin ve Hukuk Felsefesi”, **Anayasa Yargısı**, Sayı 28, 2011, ss. 83-96.
- Öktem, Niyazi/Türkbağ, Ahmet Ulvi, **Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet**, 7. Basım. İstanbul: Der Yayınları, 2017.
- Özbank, Murat, “Habermas”, **Siyaset Felsefesi Tarihi: Platon'dan Zizek'e Cilt 2**, Ed. Kurtul Gülenç, Ahu Tunçel, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017, ss. 754-768.
- Özbudun, Ergun, **Anayasalcılık ve Demokrasi**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Özenç, Berke, “Yüksek Mahkeme’nin Eşcinsel Evlilik Kararı Işığında Eşitlik, Demokrasi ve Yargısal Denetim”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 73, No. 2, 2018, s. 543 – 573.
- Özenç, Berke, **Demokrasiyi ve Anayasayı Korumak: Kelsen Schmitt’e Karşı**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2022.
- Özkan, Sezal Çınar, “Pragmatizm Hukuka Ne Önerbilir?”, **Hacettepe HFD**, Cilt 7, Sayı 1, 2017, ss. 311-332.
- Özkazanç, Alev, **Neo-Liberal Tezahürler: Vatandaşlık-Suç-Eğitim**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2011.
- Özkazanç, Alev, **Siyaset Sosyolojisi Yazıları: Yeni Sağ ve Sonrası**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2010.
- Özkazanç, Alev, “Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 64, Sayı 1, 2009, ss. 247-274.
- Özkök, Gülriz, “Ronald Dworkin’de Adalet ve Haklar”, **HFSA-5**, 2002, ss. 98-106.
- Parekh, Bhikhu, **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşililik ve Siyasi Teori**, Çev. Bilge Tanrıseven, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2002.
- Pareto, Vilfredo, **The Mind and Society Vol. 3: Theory of Derivations**, Ed. Arthur Livingston. Çev. Arthur Livingston, Andrew Bongiorno, London: Jonathan Cape, 1935.

- Pateman, Carole, **Participation and Democratic Theory**, New York: Cambridge University Press, 1970.
- Patterson, Dennis, "Theoretical Disagreement, Legal Positivism, and Interpretation", **Ratio Juris**, Vol. 31, No. 3, 2018, ss. 260–275.
- Patterson, Samuel C., "The Political Cultures of The American States", **The Journal of Politics**, Vol. 30, No. 1, 1968, ss. 187-209.
- Peschek, Joseph G., "C. Wright Mills and American Democracy", **New Political Science**, Vol. 30, No. 3, 2008, ss. 393-403.
- Pirie, Fernanda, **Hukuk Antropolojisi: Kabile, Kadı, Yargıç**, Çev. Sedat Erçin, İstanbul: Fol Kitap, 2022.
- Pocock, J. G. A., **The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition**, New Jersey: Princeton University Press, 1975.
- Polanyi, Karl, **Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri**, 15. Baskı, Çev. Ayşe Buğra, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Posner, Richard A., **Law, Pragmatism, and Democracy**, Cambridge: Harvard University Press, 2005.
- Posner, Richard A., "Legal Pragmatism Defended", **University of Chicago Law Review**, No. 71, 2004, ss. 683-690.
- Priel, Dan, "Forty Years On", **SSRN**, 11.02.2008. <https://ssrn.com/abstract=977847>, Erişim Tarihi: Temmuz 24.07.2022.
- Priel, Dan, "Is There One Right Answer to the Question of the Nature of Law?", **Philosophical Foundations of the Nature of Law**, Ed. Wil Waluchow/Stefan Sciaraffa, Oxford: Oxford University Press, 2013, ss. 322-350.
- Priel, Dan, "Making Sense of Nonsense Jurisprudence", **Osgoode Legal Studies Research Paper**, 2020, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3696933 Erişim Tarihi: 01.07.2022).
- Purcell, Edward A., "Democracy, the Constitution, and Legal Positivism in America: Lessons from a Winding and Troubled History", **Florida Law Review**, Vol. 66, No. 4, 2015, ss. 1457-1511.
- Rawls, John, **A Theory of Justice**, Revised Edition, Massachusetts: Harvard University Press, 1999.

- Rawls, John, **Ahlak Felsefesi Üzerine Dersler**, Çev. Gökçe Metin, İstanbul: Nora Kitap, 2021.
- Rawls, John, **Justice as Fairness**, Massachusetts: Harvard University Press, 2001.
- Rawls, John. "Justice as fairness: Political not Metaphysical", **Philosophy and Public Affairs**, Vol 14, No. 3, 1985, ss. 223-251.
- Rawls, John, **Political Liberalism**, Expanded Edition, New York: Cloumbia University Press, 2005.
- Raz, Joseph, "Dworkin: A New Link in the Chain: A Matter of Principle by Ronald Dworkin", **California Law Reivew**, Vol. 74, No. 3, 1986, ss. 1103-1119.
- Raz, Joseph, **Özgürlük Ahlakı**, Çev. Gürkan Özturan. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016.
- Raz, Joseph, "Speaking with One Voice: On Dworkinian Integrity and Coherence", **Dworkin and His Critics: With Replies by Dworkin**, Ed. Justine Burley, Oxford: Blackwell Publishing, 2004, ss. 285-290.
- Rehnquist, William H., **All the Laws but One: Civil Liberties in Wartime**. Epub Edition, New York: Knoff Publishing, 2007
- Reidy, David A., "Basic Structure of Society", **The Cambridge Rawls Lexicon**, Ed. David A. Reidy/Jon Mandle, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, ss. 55-58.
- Ripstein, Arthur, "Introduction: Anti-Archimedeanism", **Ronald Dworkin**, Ed. Arthur Ripstein, Cambridge: Cambrdige University Press, 2007, ss. 1-21.
- Ripstein, Arthur, "Liberty and Equality", **Ronald Dworkin**, Ed. Arthur Ripstein, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, ss. 82-108.
- Roelofs, H. Mark., "The Five Traditions of American Political Culture", **The Review of Politics**, Vol. 57, No. 1, 1993, ss. 179-181.
- Roosevelt III, Kermit, "Judge Not", **Democracy: A Journal of Ideas**, No. 9, 2008, <https://democracyjournal.org/magazine/9/judge-not/>, Erişim Tarihi: 10.08.2022.
- Rosanvallon, Pierre, **Refah Devletin Krizi**, Çev. Burcu Şahinli, Ankara: Dost Kitabevi, 2004.
- Rosenberg, Gerald, "The Road Taken: Robert A. Dahl's Decision-Making in a Democracy: The Supreme Court as a National Policy-Maker", **Emory Law Journal**, No. 50, 2001, ss. 613-630.

- Rosenfeld, Michel, “Dworkin and the One Law Principle: A Pluralist Critique”, **Revue Internationale de Philosophie**, Vol. 3, No. 233, 2005, ss. 363-392.
- Rossi, Enzo, “The Twilight of the Liberal Social Contract: On the Reception of Rawlsian Political Liberalism”, **The Cambridge History of 20th Century Philosophy**, Ed. D. Thomson/Kelly Becker, London: Cambridge University Press, 2019, ss. 297-309.
- Rousseau, Jean-Jacques, “The Social Contract”, **The Social Contract and The First and Second Discourses**, Ed. Susan Dunn, New York: Yale University Press, 2002, ss. 149-254.
- Rüthers, Bernd/Fischer, Christian/Birk, Axel, **Hukuk Teorisi**, Çev. İlyas Doğan, Ed. Rukiye Aldudak/Huri Eyman Aydın. Ankara: Astana Yayınları, 2020.
- Ryan, Alan, **John Rawls**, Çağdaş Temel Kuramlar, Ed. Quentin Skinner, 3. Baskı, Çev. Ahmet Demirhan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, ss. 133-156.
- Sağlam, Rabia, “Derrida ve Dworkin Arasındaki İlişki: Yapıbozum ve Yargıç Herkül”, **AÜHFD**, Vol. 61, No. 1, 2012, ss. 275-320.
- Sağlam, Rabia, **Liberalizm, Adalet ve Ütopya**, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2008.
- Sallan Gül, Songül, **Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kısacasında Refah Devleti**, Ankara: Ebabil Yayınları, 2006.
- Sancar, Mithat, “Devlet Aklı” Kısacasında Hukuk Devleti, 9. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Sandel, Michael, **Adalet: Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?**, 3. Baskı, Çev. Mehmet Kocaoğlu, Ankara: BigBang Yayınları, 2015.
- Sandel, Michael J., **Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy**, Cambridge: Harvard University Press, 1996.
- Sandel, Michael J., **Liberalizm ve Adaletin Sınırları**, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitabevi, 2014.
- Sandel, Michael J., “The Procedural Republic and the Unencumbered Self”, **Political Theory**, Vol. 12, No. 1, 1984, ss. 81-96.
- Sartori, Giovanni, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev. Mehmet Turhan/Tuncer Karamustafaoğlu, Ankara: Yetkin Yayınları, 1996.
- Scalia, Antonin, “Common-Law Courts in a Civil-Law System: The Role of United States Federal Courts in Interpreting the Constitution and Laws”, **A Matter**

- of Interpretation**, Ed. Amy Gutmann, New Jersey: Princeton University Press, 1997, ss. 3-47.
- Scalia, Antonin, “Constitutional Interpretation”, **C-SPAN**, 14.03.2005. <https://www.c-span.org/video/?185883-1/constitutional-interpretation>, Erişim Tarihi: 08.08.2022.
- Scanlon, T. M., “Partisan for Life”, **The New York Review of Books**, 15.07.1993. <https://www.nybooks.com/articles/1993/07/15/partisan-for-life/>, Erişim Tarihi: 19.08.2022.
- Scanlon, T. M., “Rawls on Justification”, **The Cambridge Companion to Rawls**, Ed. Samuel Freeman, New York: Cambridge University Press, 2003, ss. 139-167.
- Scanlon, T. M., “Varieties of Responsibility”, **Boston University Law Review**, Vol. 90, No. 2, 2010, ss. 603-610.
- Schlink, Bernhard, “Hercules in Germany”, **International Journal of Constitutional Law**, Çev. Belinda Cooper, Vol. 1, No. 4, 2003, ss. 610-620.
- Schumpeter, Joseph A., **Capitalism, Socialism and Democracy**, London: George Allen&Unwin Publishers, 1994.
- Schwarzenbach, Sibly A., “Rawls, Hegel, and Communitarianism”, **Political Theory**, Vol. 19, No. 4, 1991, ss. 539-571.
- Scruton, Roger, **Soytarılar, Dolandırıcılar, Yaygaracılar: Yeni Sol Düşünürleri**, Çev. Barış TimurKemal Tokgöz/Enes Gider/Ömer Alkan, İstanbul: Fihrist Kitap, 2022.
- Sen, Maya, “Courting Deliberation: An Essay on Deliberative Democracy in the American Judicial System”, **Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy**, No. 26, 2013, ss. 303-331.
- Shafer-Landau, Russ, “The Possibility of Metaethics”, **Boston University Law Review**, Vol. 90, No. 2, 2010, ss. 479-496.
- Shapiro, Scott J., “The “Hart–Dworkin” Debate: A Short Guide for the Perplexed”, **Ronald Dworkin**, Ed. Arthur Ripstein, New York: Cambridge University Press, 2007, ss. 22-55.
- Sherwin, Emily, “How Liberal is Liberal Equality?”, **Legal Theory**, Vol. 1, No. 2, 1995, ss. 227-250.
- Shklar, Judith, “The Liberalism of Fear”, **Liberalism and the Moral Life**, Ed. Nancy L. Rosenblum, Cambridge: Harvard University Press, 1989, ss. 21-38.

- Skinner, Quentin, “Adalet, Kamu Yararı ve Özgürlüğün Önceliği Üzerine”, **Liberaller ve Cemaatçiler**, Ed. Andre Berten, Pablo da Silveira and Herve Pourtois, Çev. Sedef Koç, Ankara: Dost Kitabevi, 2006, ss. 173-186.
- Smith, Michael, “Dworkin on External Skepticism”, **Boston University Law Review**, Vol. 90, No. 2, 2010, ss. 509-520.
- Smith, Tony, **Beyond Liberal Egalitarianism: Marx and Normative Social Theory in the Twenty-First Century**, Leiden: Brill, 2017.
- Solum, Lawrence B., “Faith and Fidelity: Originalism and the Possibility of Constitutional Redemption”, **Texas Law Review**, Vol. 91, No. 147, 2012, ss. 147-173.
- Solum, Lawrence B., “Legal Theory Lexicon: Textualism”, **Legal Theory Blog**, 21.01.2018. <https://lsolum.typepad.com/legaltheory/2018/01/legal-theory-lexicon-textualism.html>, Erişim Tarihi: 10.08.2022.
- Solum, Lawrence B., “Originalism Versus Living Constitutionalism: The Conceptual Structure of the Great Debate”, **Northwestern University Law Review**, Vol. 113, No. 6, 2019, ss. 1243-1296.
- Solum, Lawrence B., “The Unity of Interpretation”, **Boston University Law Review**, Vol. 90, No. 2, 2010, ss. 551-578.
- Solum, Lawrence B., “What is Originalism? The Evolution of Contemporary Originalist Theory”, **Georgetown Law Faculty Publications and Other Works**, No. 1353, 2011, ss. 1-41.
- Specter, Matthew G., **Habermas: Entelektüel Bir Biyografi**, Çev. İsmail Ilgar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Spickard, James V., “A Guide to Mary Douglas's Three Versions of Grid/Group Theory”, **Sociological Analysis**, Vol. 50, No. 2, 1989, ss. 151-170.
- Starr, Paul, “Liberalism for Now”, *The New York Review of Books*, 16.07.2009, <https://www.nybooks.com/articles/2009/07/16/liberalism-for-now/>, Erişim Tarihi: 05.07.2022.
- Strauss, David A., “Book Review: Jack Balkin, Living Originalism”, **Law and Philosophy**, No. 32, 2013, ss. 369-375.
- Sumption, Jonathan, **Mahkemelerin Yükselişi: Yasamanın Gerileyişi ve Hukuk Üzerine**, Çev. Anıl Aygen. Ankara: Lykeion Yayınları, 2021.

- Sunstein, Cass, “Dobbs and the Travails of Due Process Traditionalism”, **SSRN**, 24.06.2022, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4145922, (Erişim Tarihi: 25.06.2022).
- Sunstein, Cass R., **A Constitution of Many Minds**, New Jersey: Princeton University Press, 2009.
- Sunstein, Cass R., “Constitutionalism after the New Deal”, **Harvard Law Review**, Vol. 101, No. 2, 1987, ss. 421-510.
- Sunstein, Cass R., “Originalism.” **Notre Dame Law Review**, Vol. 93, No. 4, 2018, ss. 1671-1698.
- Sunstein, Cass R., “The Supreme Court 1995 Term Foreword: Leaving Things Undecided”, **Harvard Law Review**, Vol. 110, No. 4, 1996, ss. 4-101.
- Tannenbaum, Donald G./Schultz, David, **Siyasi Düşünce Tarihi**, 9. Baskı. Çev. Fatih Demirci, Ankara: Adres Yayınları, 2005.
- Tanör, Bülent, **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, 2. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2022.
- Taşgetiren, Çağrı. **Kadim Tartışma: Birey mi Toplum mu? Michael Sandel ve Liberalizm Eleştirisi**, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2020.
- Taylor, Charles. “Atomism.” **Philosophy and the Human Sciences: Philosophical Papers**, Vol. 2, No. 2, 1985, ss. 187-210.
- Taylor, Charles, **Modernliğin Sıkıntıları**, 3. Basım, Çev. Uğur Canbilen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- Taylor, Charles. “Tanınma Politikası”, **Çokkültürcülük. Tanınma Politikası**, Haz. Amy Gutmann, Çev. Yurdanur Salman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018, ss. 46-93.
- Tocqueville, Alexis de, **Amerika’da Demokrasi**, 2. Baskı, Çev. Seçkin Sertdemir Özdemir, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Tombuş, Ertuğ, “Demokratik Meşruiyet İlkesi Olarak Hukuk Devleti”, **Doğu Batı Dergisi**, No. 21, 2002-03, ss. 69-92.
- Tombuş, Ertuğ, “Halk ve Halkın Cisimleşmesi: Türkiye’de Anayasaların Otoriter Temelleri.” **Toplum ve Bilim**, No. 159, 2022, ss. 47-69.
- Topakkaya, Arslan, “Dilthey-Gadamer İlişkisini Hermeneutik Üzerinden Okumak”, **Cogito: Hermeneutik**, Sayı 89, 2017, ss. 145-160.
- Topakkaya, Arslan, “Hermeneutik ve İdeoloji Kritiği Bağlamında Gadamer-Habermas Tartışması”, **FLSF Dergisi**, Sayı 3, 2007, ss. 97-111.

- Tormin, Mateus Matos, “A Reply to Ronald Dworkin’s Critique of Moral Skepticism”, **Ethics, Politics&Society**, Vol. 4, No. 1, 2021, ss. 23-45.
- Torun, Yıldırım, **Ronald Dworkin’in Hukuk ve Siyaset Felsefesinde Adalet, Eşitlik ve Özgürlük Sorunu**, Ankara: Savaş Yayınevi, 2008.
- Touraine, Alain, **Demokrasi Nedir?**, 7. Baskı, Çev. Olcay Kunal, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.
- Turhan, Mehmet, “Anayasanın Yorumlanmasında Felsefi Yaklaşım: Ronald Dworkin’e Göre Anayasanın Ahlaksal Okunuşu”, **Çankaya University Journal of Law**, Vol. 9, No. 1, 2012, ss. 1-41.
- Turner, Bryan S., “Citizenship Studies: A General Theory”, **Citizenship Studies**, Vol. 1, No. 1, 1997, ss. 5-18.
- Turner, Bryan S., **Equality**, London: Tavistock Publications, 1986.
- Tushnet, Mark, “Brown v. Eğitim Kurulu Davası”, **Irki Mahkemeye Çıkarmak: Amerikan Tarihinde Hukuk ve Adalet**, Ed. Annette Gordon-Reed, Çev. Ertuğrul Uzun, İstanbul: Zoe Kitap, 2021, ss. 209-231.
- Türel, Oktar, **Küresel Tarihçe: 1945-1979**, İstanbul: Yordam Kitap, 2017.
- Türkbağ, Ahmet Ulvi, “Alexis de Tocqueville’de Amerikan Demokrasisi ve Bunun Getirdiği Problemler”. İstanbul: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1990.
- Türkbağ, Ahmet Ulvi, “Amerikan Hukuki Realizm Akımı”, **İÜHFİM**, Cilt LVII, Sayı 1-2, 2000, ss. 79-95.
- Türkbağ, Ahmet Ulvi, “Haklar, Hakkaniyet, Bütünlük ve Adalet: Dworkin’in Adalet Perspektifi”, **HFSA-9**, 2003, ss. 88-95.
- Türkbağ, Ahmet Ulvi, “Hart-Dworkin Tartışmasının Ana Hatları”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Sayı 28, 2011, ss. 71-82.
- Türkbağ, Ahmet Ulvi, “Hukuk ve Ekonomi Anlayışı ya da Hukukun Ekonomik Analizi”, **HFSA-8**, 2003, ss. 58-68.
- Türkbağ, Ahmet Ulvi, “Immanuel Kant’ta Özgürlük, Ahlak, Hukuk ve Devlet”, **HFSA-2**, 1995, ss. 71-80.
- Türkbağ, Ahmet Ulvi, **Kanıtlanamayanı Kanıtlamak: Ronald Dworkin'in Hukuk Kuramı**, 3. Basım, İstanbul: Derin Yayınları, 2012.
- U.S. Supreme Court Justices Antonin Scalia & Stephen Breyer Conversation on the Constitution, 24.01.2009,

<https://www.youtube.com/watch?v=jmv5Tz7w5pk&t=1704s>, Erişim Tarihi: 21.08.2022.

- Uygun, Oktay, **Demokrasi: Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar**, 3. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2017.
- Uygur, Gülriz, “Hukuki Pozitivizmin Değişen Yüzü Mü?”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 52, Sayı 3, 2003, ss. 145-176.
- Uzun, Ertuğrul, “Yorumu Hukuktan Kurtarmak”, **Ankara Barosu Dergisi**, 2016/2, ss. 227-263.
- Üskül, Zeynep Özlem, **Bireyciliğe Tarihsel Bakış**, İstanbul: Büke Yayıncılık, 2003.
- Vergara, Francisco, **Liberalizmin Felsefi Temelleri: Liberalizm ve Etik**, 2. Baskı, Çev. Bülent Arıbaş, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Vergin, Nur, **Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar**, 18. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2020.
- Vujadinović, Dragica, “Ethics and Morality in Dworkin’s Political Philosophy”, **25th IVR World Congress: Law Science and Technology**, No. 98, 2012, ss. 1-17.
- Vujadinovic, Dragica, “Ronald Dworkin - Theory of Justice”, **European Scientific Journal**, Vol. 8, No. 2, 2012, ss. 1-13.
- Wacks, Raymond, **Hukuk Felsefesine Kısa Bir Giriş**, Çev. Engin Arıkan, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2013.
- Waldron, Jeremy, “A Majority in the Lifeboat”, **Boston University Law Review**, Vol. 90, No. 2, 2010, ss. 1043-1057.
- Waldron, Jeremy, “Denouncing Dobbs and Opposing Judicial Review”, **SSRN**, 10.06.2022. <https://ssrn.com/abstract=4144889> (Erişim Tarihi: 05.07.2022).
- Waldron, Jeremy, “How Judges Should Judge”, **The New York Review of Books**, 10.08.2006, <https://www.nybooks.com/articles/2006/08/10/how-judges-should-judge/>, Erişim Tarihi: 10.01 2022.
- Waldron, Jeremy, “Judicial Review and The Conditions of Democracy”, **The Journal of Political Philosophy**, Vol. 6, No. 4, 1998, ss. 335-355.
- Waldron, Jeremy, “Jurisprudence for Hedgehogs”, **New York University School of Law Public Law & Legal Theory**, Research Paper Series Working Paper No. 13-45, 2013, ss. 1-31.
- Waldron, Jeremy, “The Core of the Case Against Judicial Review”, **The Yale Law Journal**, Vol. 115, No. 6, 2006, ss. 1346-1406.

- Waldron, Jeremy, “Yasama”, **Hukuk Felsefesi ve Hukuk Teorisi Rehberi**, Ed. Martin P. Golding, Edmundson William A., Türkçe Ed. Ertuğrul Uzun, Çev. O. Vahdet İşsevenler, İzmir: Işık Yayınları, 2021, ss. 419-438.
- Wallerstein, Immanuel, **Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim**, Çev. Tuncay Birkan, 6. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2019.
- Walzer, Michael, “The Communitarian Critique of Liberalism”, **Political Theory**, Vol. 18, No. 1, 1990, ss. 6-23.
- Wapshott, Nicholas, **Modern Ekonomiye Tanımlayan Çatışma: Keynes-Hayek**, Çev. Akin Emre Pilgir, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Warner, Richard, “Yargılama ve Hukuki Akıl Yürütme”, **Hukuk Felsefesi ve Hukuk Teorisi Rehberi**, Çev. Ertuğrul Uzun, Ed. Martin P. Golding/William A. Edmundson, Türkçe Ed. Ertuğrul Uzun, İzmir: Işık Yayınları, 2021, ss. 457-478.
- Washington v. Glucksberg**, 521 U.S. 702, 770 (SCOTUS, 26 Haziran 1997).
- Whittington, Keith E. “Dworkin’s Originalism: The Role of Intentions in Constitutional Interpretation”, **The Review of Politics**, Vol. 62, No. 2, 2000, ss. 197 - 229.
- Whittington, Keith E., “The New Originalism”, **Georgetown Journal of Law and Public Policy**, No. 22, 2004, ss. 599-613.
- Wilkinson, Michael, “The New Right Wants Activist Judges to Rule, Not the People”, **Jacobin**, 05.03.2023, <https://jacobin.com/2023/03/new-right-judicial-system-constitution-executive-populism-democracy> Erişim Tarihi: 01.04.2023.
- Winkler, Jürgen R., “Political Culture”, **Encyclopedia Britannica**, 13.05.2020. <https://www.britannica.com/topic/political-culture>, Erişim Tarihi: 24.07.2021.
- Wolfe, Christopher, “Liberalism and Paternalism: A Critique of Ronald Dworkin”, **The Review of Politics**, Vol. 56, No. 4, 1994, ss. 615-640.
- Wolin, Sheldon S., “The Liberal/Democratic Divide: On Rawls's Political Liberalism”, **Fugitive Democracy and Other Essays**, Ed. Nicholas Xenos, New Jersey: Princeton University Press, 2017, ss. 260-280.
- Wood, Ellen Meiksins, **Kapitalizm Demokrasiye Karşı: Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması**, 2. Baskı, Çev. Şahin Artan, İstanbul: Yordam Kitap, 2016.

- Yıldırım, Ferda, “Çağdaş Politika Felsefesinde İnsan Hakları Tartışmaları: Ronald Dworkin, Jürgen Habermas, Michel Foucault”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi**, İstanbul, 2022.
- Yıldız, Elif Çağla. “Jeremy Bentham ve Fayda Prensibi.” **Adnan Güriz’e Armağan**, Ed. Eylem Ümit Atılğan, E. İrem Akı, Zeynep İspir, Funda Kaya Saim Üye, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2016, ss. 673-684.
- Young, Iris Marion, **Justice and the Politics of Difference**, New Jersey: Princeton University Press, 1990.
- Young, Irs Marion, **Inclusion and Democracy**, New York: Oxford University Press, 2002.
- Zelyut Hünler, Solmaz, **Rawls ve MacIntyre: İki Adalet Arasında. Liberal ve Komunitaryan Düşüncelerin Çatışma Alanı**, Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Zetterberg, Hans L. “Önsöz: Pareto’nun Seçkinler Teorisi”, **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü**, Vilfredo Pareto, Çev. Merve Zeynep Doğan, 5. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018, ss. 7-23.
- Zimmermann, Jens, **Hermeneutik: Kısa Bir Giriş**, Çev. Mehmet Çetin, İstanbul: Say Yayınları, 2020.
- Zurn, Christopher, “Deliberative Democracy and Constitutional Review”, **Law and Philosophy**, Vol. 21, 2002, 467-542.

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı : Ertuğrul Kaan YILDIRIM
Tez Başlığı : Ronald Dworkin'in Eşitlikçi Liberalizmde Anayasal
Demokrasi Teorisi
Savunma Tarihi : 16/08/2023
Danışman : Prof. Dr. Zeynep Özlem ÜSKÜL ENGİN

JÜRİ ÜYELERİ:

Unvan, Ad-Soyadı	İmza
Prof. Dr. Zeynep Özlem ÜSKÜL ENGİN	
Prof. Dr. Ahmet Ulvi TÜRKBAĞ	
Doç. Dr. Sevtap Metin	